T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ VETERİNERLİK FAKÜLTESİNDE BULUNAN ve ARİSTO'YA ATFEDİLEN ANONİMLEŞMİŞ BAYTARNÂMELER: KİTABU BAYTARNÂME II

(vr. 42b-94b)

(İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESMA KÜÇÜK

İSTANBUL 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ VETERİNERLİK FAKÜLTESİNDE BULUNAN ve ARİSTO'YA ATFEDİLEN ANONİMLEŞMİŞ BAYTARNÂMELER: KİTABU BAYTARNÂME II

(vr. 42b-94b)

(İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MESUT ŞEN

ESMA KÜÇÜK

İSTANBUL 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Esma KÜÇÜK'ün "Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytârnameler: Kitabu Baytarnâme II (vr. 42b - 94b) (İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı	: Prof.Dr. Mesut ŞEN	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	
Üye	: Prof.Dr. Emine GÜRSOY NASKALİ	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	
Üye	: Prof.Dr. Ahmet KANLIDERE	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..09../..06../ 2014 tarih ve 2014/11-5..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖN SÖZ V
ÖZET VII
SUMMARY VIII
İŞARETLER VE KISALTMALAR IX
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ X
I. İNCELEME 1
1.KİTĀBU BAYṬAR-NĀME 1
1.1. Eserin yazarı 1
1.2. Eserin mütercimi 2
1.3. Eserin tercüme tarihi 2
1.4 Eserin diğer baytarnamelerle karşılaştırılması 2
1.4.1 Karşılaştırma yöntemi 2
1.4.2. Karşılaştırılan bölümler 4
1.5. Eserin bölümleri 98
1.5.1. Eserin özeti 98
2. İMLA VE DİL ÖZELLİKLERİ 120
2.1. İmla özellikleri 120
2.1.1. Harekeleme 120
2.1.2. Şeddenin kullanımı 120
2.1.3. Ünlülerin yazılışı 120
2.1.3.1. a ünlüsü 120
2.1.3.1.1. Ön seslerde 120
2.1.3.1.2. İç seslerde 120
2.1.3.2. e ünlüsü 121
2.1.3.2.1. Ön seslerde 121
2.1.3.2.2. İç seslerde 121
2.1.3.2.3. Son seslerde 121
2.1.3.3. ı, i ünlüleri 121
2.1.3.3.1. Ön seslerde 121
2.1.3.3.2. İç seslerde 121
2.1.3.3.3. Son seslerde 121
2.1.3.4. o, ö, u, ü ünlüleri 122

2.1.3.4.1. Ön seslerde 122
2.1.3.4.2. İç seslerde 122
2.1.3.4.3. Son seslerde 122
2.1.4. Ünsüzlerin yazılışı 122
2.1.4.1. ç ünsüzü 122
2.1.4.2. g, k, ve ñ ünsüzleri 122
2.1.4.3. ġ, ķ ünsüzleri 123
2.1.4.4. ḥ, ḫ, h ünsüzleri 123
2.1.4.5. p ünsüzü 123
2.1.4.6. d, t, ṭ ünsüzleri 123
2.1.4.7. s, ṣ ünsüzleri 124
2.1.5. Edatların yazımı 124
2.1.6. Yazımı farklı olan kelimeler 125
2.2. Dil özellikleri 125
2.2.1. Ses hadiseleri 125
2.2.1.1. Kalınlık-incelik uyumu 125
2.2.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu 125
2.2.1.3. Ünsüz değişmeleri 125
2.2.2. Çekim ekleri 126
2.2.2.1. İsim çekim ekleri 126
2.2.2.1.1. Çokluk eki 126
2.2.2.1.2. İyelik ekleri 126
2.2.2.1.3. Hâl ekleri 127
2.2.2.1.3.1. Yalın hâl 127
2.2.2.1.3.2. İlgi hâli (genitif) 127
2.2.2.1.3.3. Yükleme hâli (akuzatif) 127
2.2.2.1.3.4. Yaklaşma hâli (datif) 127
2.2.2.1.3.5. Bulunma hâli (lokatif) 127
2.2.2.1.3.6. Ayrılma hâli (ablatif) 127
2.2.2.1.3.7. Vasıta hâli (instrumantel) 128
2.2.2.1.3.8. Eşitlik hâli (ekvatif) 128
2.2.2.1.3.9. Yön hâli (direktif) 128
2.2.2.2. Fiil çekim ekleri 128
2.2.2.2.1. Şahıs ekleri 128

2.2.2.2.1.1. Birinci tip şahıs ekleri 128
2.2.2.2.1.2. İkinci tip şahıs ekleri 128
2.2.2.2.1.3. Üçüncü tıs ekleri 128
2.2.2.2.1.4. Dördüncü tip şahıs ekleri 129
2.2.2.2.2. Bildirme kipleri 129
2.2.2.2.2.1. Görülen geçmiş zaman 129
2.2.2.2.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman 129
2.2.2.2.2.3. Geniş zaman 130
2.2.2.2.2.4. Gelecek zaman 130
2.2.2.2.2.5 Şimdiki zaman 130
2.2.2.2.3. Tasarlama kipleri 130
2.2.2.2.3.1. Emir kipi 130
2.2.2.2.3.2. İstek kipi 130
2.2.2.2.3.3. Şart kipi 131
2.2.2.2.3.4. Gereklilik kipi 131
2.2.2.2.4. Birleşik kipler 131
2.2.2.2.4.1. Hikâye 131
2.2.2.2.4.2. Şart 131
2.2.2.2.5. Bildirme ekleri ve cevheri fiil 131
2.2.2.2.5.1. Geniş zaman 131
2.2.2.2.5.2. Şart 131
2.2.2.2.5.3. Görülen geçmiş zaman 132
2.2.2.2.5.4. Cevheri fiilin olumsuzu 132
2.2.2.2.6. Partisipler 132
2.2.2.2.7. Gerundiumlar 132
2.2.2.2.8. Fiillerde olumsuzluk 133
2.2.3. Birleşik fiiller 133
2.2.3.1. Birinci unsuru isim olan birleşik fiiller 133
2.2.3.2. İki unsuru da fiil olan birleşik fiiller 133
II. METİN 134
III. SONUÇ 167
IV. DİZİN 171
1. GENEL DİZİN 171
2. BİTKİ ADLARI DİZİNİ 287

3. HASTALIK ADLARI DİZİNİ 299
KAYNAKÇA 305
ÖZ GEÇMİŞ 307
TIPKIBASIM 308

ÖN SÖZ

Bu tez, Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi-22755/3 ile kayıtlı *Kitābu Baytar-nāme* adlı çeviri eserin 42b-94b varakları üzerinde yapılan bir dil çalışmasıdır.

İslam kaynaklarında ilk baytarnâmenin, Aristo (MÖ 384-322) tarafından yazıldığı hususunda genel bir önkabul bulunmaktadır. Aristo'ya atfedilen söz konusu eserin Abbasiler döneminde Eski Yunancadan yapılan yoğun tercüme faaliyetleri kapsamında Arapçaya çevrildiği düşünülmektedir. Bu eserin daha sonra Arapçadan çeviri yoluyla Farsça ve Türkçe nüshaları oluşturulmuştur. Bu çeviri eserin mütercimi ve tercüme tarihi belli değildir. Fakat incelediğimiz dil hususiyetleri vasıtasıyla eserin 15. yüzyılda tercüme edildiğini tahmin etmekteyiz. Üzerinde çalıştığımız eser müstakil bir eserdir. Fakat başka bir müstakil baytarnâmenin sonuna eklenmiştir. Bu nedenle eserin sınırı 42b-94b varakları arasında gösterilmiş, müstakil bir eser olması sebebiyle de sayfa numaraları 01b'den başlatılmıştır. Eserin konusu at hastalıkları ve tedavi yöntemleridir. Çalışmamız; inceleme, metin, dizin olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde, eserin yazarı, mütercimi, tercüme tarihi, ve bu çalışmaya konu olan *Kitābu Baytar-nāme* hakkında bilgiler verilmiş, metnin dil ve imla özellikleri değerlendirilmiştir. Bu bölümde eserin diğer baytarnâmeler ile konu ve içerik açısından karşılaştırılması yapılmış, 71 adet benzerlik tespit edilmiştir. Yine bu kısımda metin bölümlere ayrılmış ve özeti yapılmıştır. Metin bölümünde, çevirinin transkripsiyonu yapılmıştır. Transkripsiyonlu metinde noktalama imleri kullanılmış, gerektiğinde bazı kelimeler kalın harflerle yazılmış, satır başı yapılarak paragraflar oluşturulmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse metin, yazıldığı sayfa düzenine göre değil, bir kompozisyon dahilinde verilmiştir. İncelenen bölüm 52 varaktan ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Yedinci bölüm kendi arasında kırk altı ve sekizinci bölüm otuz dokuz kısma ayrılmıştır. Metnin 5b, 6a, 6b, 7a, 7b, 8a, 8b, 9a, 9b ve 10a sayfalarında nitelikleri anlatılan atlarla ilgili resimler konulmuştur. Fakat 8a ve 8b sayfalarının yarısı yırtıldığı için atların resminin tamamı mevcut değildir. Dizin bölümünde, transkripsiyonu yapılmış metinde yer alan tüm kelime ve kelime grupları verilmiştir. Kelimelere anlam verilirken kelimelerin metindeki anlamları esas alınmıştır. Alıntılarda kelimenin geldiği dil

belirtilmiştir. Genel dizinden ayrı olarak hastalık ve bitki adları dizini de düzenlenmiştir. Çalışmanın sonunda, eserin tamamının tıpkıbasımı yer almaktadır.

Özellikle bilgi ve desteğiyle bizleri her zaman yüreklendiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'ye; hazırladığı gramatikal indeks programını biz öğrencilerinin kullanımına sunan değerli hocam Prof. Dr. Ceval Kaya'ya; Türk kültüründe önemli yere sahip olan atlar ve baytarnamelerle beni tanıştıran, tez konumu bu yönde seçmemde yardımcı olan, tez çalışması sırasında bütün özverisiyle benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mesut Şen'e, bana Türk dili alanında yeni ufuklar açan tüm değerli bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

ESMA KÜÇÜK

ÖZET

Bu tez, *Kitābu Baytar-nāme* adlı çeviri eserin 42b-94b varakları üzerinde yapılan bir dil çalışmasıdır. İlk baytarnâmenin, İslam kaynaklarına göre Aristo (MÖ 384-322) tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Bu çeviri eserin mütercimi ve tercüme tarihi belli değildir. Fakat incelediğimiz dil hususiyetleri vasıtasıyla eserin 15. yüzyılda tercüme edildiğini tahmin etmekteyiz.

Eserin konusu at hastalıkları ve tedavi yöntemleridir. Üzerinde çalıştığımız eser müstakil bir eserdir. Fakat başka bir müstakil baytarnâmenin sonuna eklenmiştir. Bu nedenle eserin sınırı 42b-94b varakları arasında gösterilmiş, müstakil bir eser olması sebebiyle de sayfa numaraları 01b'den başlatılmıştır. Eser 52 varaktır ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Yedinci bölüm kendi arasında kırk altı ve sekizinci bölüm otuz dokuz kısma ayrılmıştır. Çalışmamız; inceleme, metin, dizin olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde, eserin yazarı, mütercimi, tercüme tarihi, ve bu çalışmaya konu olan *Kitābu Baytar-nāme* hakkında bilgiler verilmiş, metnin dil ve imla özellikleri değerlendirilmiştir. Bu bölümde eserin, diğer baytarnâmeler ile konu ve içerik açısından karşılaştırılması yapılmış, 71 adet benzerlik tespit edilmiştir. Yine bu kısımda metin bölümlere ayrılmış ve özeti yapılmıştır. Metin bölümünde, eserin transkripsiyonu yapılmıştır. Transkripsiyonlu metinde noktalama imleri kullanılmış, gerektiğinde bazı kelimeler kalın harflerle yazılmış, satır başı yapılarak paragraflar oluşturulmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse metin, yazıldığı sayfa düzenine göre değil, bir kompozisyon dahilinde verilmiştir. Dizin bölümünde, transkripsiyonu yapılmış metinde yer alan tüm kelime ve kelime grupları verilmiştir. Kelimelere anlam verilirken kelimelerin metindeki anlamları esas alınmıştır. Alıntılarda kelimenin geldiği dil belirtilmiştir. Genel dizinden ayrı olarak hastalık ve bitki adları dizini de düzenlenmiştir. Çalışmanın sonunda, eserin tamamının tıpkıbasımı yer almaktadır.

SUMMARY

This dissertation is a linguistic study on the 42b-94b pages of interpretative work called *Kitâbu Baytar-nâme.* İt is tought that the first baytarnâme in İslamic resources was written by Aristotle (BC 384-322). The translator of this work and the date of translation are not known. According to the grammatical features' studies by the author of the work, the text was made in the 15th century.

The main topic of the thesis is concerned with horses and their illnesses. The work is accepted as an independent work. However it was further added to another separate and independent baytarnâme as a supplement. Therefore the borders the current work are presented in the pages 42-94b. Since it is an independent work, the numeration of the pages start from page 01b. The manuscript consists of 52 pages devided in to 8 parts. Part number seven is divided in to 46 sections while part number 8 is devided in to 39 sections. The thesis consists of three parts; research, text and index. The research part of the paper provides insight regarding the author, the translator, the date of the translation and *Kitābu Baytar-nāme* from which the topic of the work was derived. Moreover it has grammar and spelling studies of the text. Furthermore, this part also provides a comparison of the mentioned baytarname with other baytarnames in terms of topic and content by consequently presenting 71 resemblances. Moreover, this part is refered to the parts of manuscript along with a summary. Text part of thesis presents the transcription of the text in which punctuation is used, some of the words are written in bold and each paragraph is started with a new line. To be brief, the current work was not written according to the order of the original but rather as a composition. The index part is dedicated to the phrases, words and groups of words that are included in the transcript. While interpreting the words, their meanings in particular contexts have been taken as main one. In addition to the general index, a specific one is given presenting the names of the illnesses and plants. At the end of the work, a copy of the original script (facsimile) is presented.

İŞARETLER VE KISALTMALAR

a Yazma nüshadaki ön yüzü belirtir.

Ar. Arapça.

b Yazma nüshadaki arka yüzü belirtir.

Bk. Bakınız.

Far. Farsça.

Krş. Karşılaştırınız.

Yun. Yunanca.

? Anlam verilemeyen kelimeyi belirtir.

+ İsim tabanına gelen ek.

- Fiil tabanına gelen ek.

< > Eksik yazılmış unsuru gösterir.

( ) Mükerrer yazılan kelime grupları, kelime ve harfleri göster

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	ʾ
ا	a, e
آ	ā
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s̱
ج	c, ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k, g, ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	o, ö, u, ü, ū, v
ه	a, e, h
ى	ı, i, ī, y

İNCELEME

1. KİTĀBU BAYṬAR-NĀME

1.1. Eserin yazarı

Kitâbu Baytar-nâme, VII-IX. yüzyılları arasında islâm dünyasında, bilimsel gelişmenin çok hızlandığı bir dönemde, Eski Yunancadan tercüme edilmiş bir eserdir. Eserin Aristo'ya ait olduğu rivâyet edilmektedir.

Eserde baytarnamenin Aristo tarafından yazılmasıyla ilgili şöyle bir rivâyet anlatılmaktadır: İskender Doğu seferindeyken hastalanır. Aristo tarafından kendisine Belh şehrinde bulunan kırk lüleli Zü'l-cūşīn adlı çeşmenin suyunu içtiği takdirde iyileşeceği söylenir. Bunun üzerine İskender, Belh şehrinin hâkimi Hüsrev'e bir mektup yazarak acele bu sudan göndermesini ister. Hüsrev bu suyun şifâlı olduğunu bildiği için İskender'in hasta olduğunu anlar ve suyu vermeyeceğini söyleyerek gönderilen adamı geri çevirir. İskender bu davranış karşısında öfkelenir. İrac adlı adamını ordunun başına geçirerek Hüsrev'in üzerine yollar; ancak İrac, Hüsrev karşısında yenilir ve esir düşer. Bu sonucu hayretle karşılayan İskender, bu sefer ordusunun başına Taymus adındaki başka bir adamını geçirir ve tekrar Hüsrev'in üzerine asker sevk eder. Hüsrev bu orduyu da yenilgiye uğratarak Taymus'u hapseder. İşin vehametini kavrayan İskender, askerlerini toplayarak Belh şehrine hücum eder ve şehri kuşatır. Ancak üç yıl kuşatma altında tutmasına rağmen şehri alamaz. Ordusu gittikçe zayıflamaktadır. Bu sırada ordudaki atlarda da hastalık belirir. Askerler bu durumu İskender'e şikâyet ederler. İskender, Aristo'yu yanına çağırır ve ona: "Bunca zaman ilimle uğraştın, insanoğlunun derdine derman oldun. Şu atlar için bir kitap telif etsen de yolda izde hastalık peyda olduğunda bu kitaba göre amel etseler." der. Bunun üzerine Aristo, at hastalıkları ve tedavisiyle ilgili bir kitap yazar ve adını *Baytarname* koyar.[1] Bu rivâyet aynı zamanda eski Türk edebiyatında çok rastlanan âb-ı hayat rivâyetinin değişik bir versiyonudur.

Aristo, MÖ 384 yılında Trakya'daki Stageira'da doğdu. Bir hekim ailesinden gelen babası Nikomakhos, Makedonya Kralı II. Filip'in babası II.

[1] (Kitābu Bayṭar-nāme, 2b-3b; Şen 1995, 178-179)

Amiyntas'ın özel hekimi veyakın dostu idi. Aristo'nun gerek ailesi gerek bulunduğu kültür çevresi, kendisini tecrübî araştırmaya ve müsbet ilimlere önceden hazırlamıştı. 367'de Atina'da Eflatun'un Akademisine girdi. Burada yirmi yıl kadar süren tahsili sırasında önceleri Eflatun'un en seçkin talebesi, sonra da onun felsefi sistemini eleştiren başarılı bir rakibi oldu. Bir yıl kadar Lesbos (Midilli) Adası'ndaki Mitilene'de kalan Aristo'yu Makedonya Kralı Filip, oğlu İskender'i yetiştirmek üzere MÖ 343-342 yıllarında Pella Sarayı'na davet etti. Sekiz yıl süren bu eğitim, daha sonra Aristo'yu "Cihan imparatorunu yetiştiren üstat" unvanıyla büyük bir şöhrete kavuşturmuştur. Babasının ölümünden sonra tahta çıkan Kral İskender, 335-334'te Asya seferine çıkınca Aristo Atina'ya gidip kendi okulunu kurdu. 322'de yakalandığı mide hastalığından kurtulamayarak öldü.

1.2. Eserin mütercimi

Aristo'ya atfedilerek Türkçeye tercüme edilmiş pek çok baytarname bulunmaktadır.[2] Söz konusu baytarnameler, baytarnamelerin giderek nasıl anonimleştiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu baytarnamelerden ikisinin mütercimi bellidir. Bu mütercimler *Hacı Ali b. Hacı Muhammed Aksarayî* diğeri ise *Mehmed b. İskender Edirnevî* dir.[3] Üzerinde çalıştığımız eserin mütercimi belli değildir. Metnimizdeki unsurlar kısmen Aksarayî kısmen de Edirnevî'nin tercümelerindeki unsurlara benzemektedir.

1.3. Eserin tercüme tarihi

Eserin tercüme tarihi belli değildir. Metinin, incelediğimiz dil hususiyetleri vasıtasıyla 15. yüzyılda tercüme edildiğini tahmin etmekteyiz.

1.4. Eserin diğer tercüme baytarnamelerle karşılaştırılması

1.4.1. Karşılaştırma yöntemi

Bu bölümde üzerinde çalıştığımız baytarname metni ile Prof. Dr. Mesut Şen'in öğrencilerinin bugüne kadar çalıştığı metinler karşılaştırıldı.

[2] (Şen, 1995, 178-179)
[3] (Şen, 1995, 178-179)

Üzerinde çalıştığımız metin ile en fazla benzerliğe sahip olan metinler tespit edildi. Hastalık adları, hastalıkların tedavi edilme yöntemleri, tedavide kullanılan bitkiler ve at ile ilgili bilinmesi gereken diğer hususlar arasındaki benzerlikler saptandı. Bu benzerlikler üzerinde çalıştığımız metnin konu ve içeriği merkeze alınarak sıralandı. Metinler arasında karşılaştırma yapabilmek için şöyle bir yöntem izlendi:

Benzer olan konuların öncelikle içeriği verildi. Sonra bu konunun, üzerinde çalıştığımız metinde geçtiği kısım yaprak ve satır numarası ile trasnkribe edilerek gösterildi. Daha sonra diğer benzer metinler de yaprak ve satır numarası ile transkripsiyonlu olarak sıralandı.

Benzerlikleri tespit ettiğimiz metinlerin künyeleri şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, bölüm adı: Tercüman Gazetesi-63/3, Türkçe. yk. 41b-75b

Aristuṭālīs

Ḥācī Muḥammed b. Ḥācī ʿAlī Aḳsarāyī (Mütercim)

Bayṭar-nāme (10 bābdan ibarettir)

2. Süleymaniye Kütüphanesi, bölüm adı: Bağdatlı Vehbi-1496, Türkçe.

243x150 (187x93) mm. 123 yk. 17 st. Kırmızı cetvelli, Rık'a. İst. T. 19 Cā. 1265 H. Ebru cilt (Miklepli)

Aristuṭālīs

Muḥammed el-Edirnevī (Mütercim)

Ḥāfıẓ Muḥammed Emīn (Müstensih)

Kitābu bayṭār-nāme

3. Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi-739

197x128 (151x81) mm. 76 yk. 15 st. Harekeli nesih, Altın cetvelli Ebru Cilt.

Belġradlı Kenʿan Efendi

Bayṭār-nāme (13 bābdan ibarettir)

4. Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi, numara kaydı yok, Türkçe.

258x154 (165x105) mm, 79 yk, 15 st. Altın cetvelli. Harekeli nesih. İst. T. 1115 H. Kahverengi deri cilt.

Aḥmed b. el-Ḥasan İbn el-Aḥnef (Müellif)

Dervīş Süleymān Kātib Maḥmūd Beg el-Bizzāz-zāde (Müstensih)

Kitābu bayṭār-nāme (Baştan 2 bābı ve ayrıca 4. bāb, 9. babın başlangıç kısmı, 14. bāb, ve 19. bāb eksiktir.)

Üzerinde çalıştığımız eserin künyesi ise şudur:

Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi – 22755/3, Türkçe. yk. 42b-94b

Aristuṭālīs

Bayṭār-nāme

1.4.2. Karşılaştırılan bölümler

Atların iyi özellikleri:

Bu bölümde iyi bir atın özellikleri anlatılır. Atın iyisi uzun boylu, incikleri dolgun ve güzel suretli olur. Ela gözlü, kulakları uzun ve iki kulağının arası geniş, dişleri sık, aşağı ve yukarı dudakları aynı hizada olur. Öküz omurlu, küçük böğürlü, açık gözlü ve orta boylusu iyidir. Hayası yerinde tüy olmaz. Kalçasının arası, çenesinin altı ve kirpikleri kara olur. Sesi tiz ve iyi olur. Her nesneyi görür. Arka ayaklarının arası ne çok geniş ne çok dardır. Yolda yürürken iki kulağıyla işaret ederek gider, kendini dengeler. Önüne ne gelirse tazı gibi geçer, irkilip durmaz. Arka ayakları aynı hizada olur. Yürürken kıçı çökük olmaz. Dolaşık yürümez. Çabuk susamaz. Belini eğerek yürümez. Kısrak görünce çabuk çabuk kişner. Kulağının tüyü ince olur. Tırnakları uzun, enli ve

kara olur, topuğu yuvarlak olur. Boynu ince olur fakat bacağının bukağı vurulan kısmı etli olur. Kuyruğunu yukarı kaldırınca hemen aşağı indirir. Kalçasının iki yanı geniş olur. Ön ayaklarını kaldırdığında arka ayakları hemen yere basar. Bilekleri etli olur. Aşıkları yumru olmaz. Arka ayağını ön ayaklarının arasından geçirir. İdrarını yaparken bacaklarının arasına döker. Beli uzun olmaz. Ve yürürken kuyruğunu eğmez. Arpasını çabuk çabuk çiğner. İdrarını yaparken belini eğmez. Ansızın korkmaz. Yolda bir nesne gördüğünde arka arka gitmez. Kaburga kemiklerinin sağ kısmı sol kısmından az olan at, hızlı yürüyebileceği için çok iyi olur. Suya girerken ve ahıra çekilirken ilk önce sağ ayağını basan at iyidir; sol ayağını basan solak olur. Solak at mübarek olmaz. Bu sayılanlar altmış iki tanedir. Eğer hepsi bir atta bulunursa o atın benzeri olmaz. Ama bir atda bunların hepsi olmasa da en az on iki tanesi olmalıdır. Bu on iki özelliğin üçü kadından, üçü deveden, üçü katırdan, üçü sığırdan olur. Kadın gibi güzel, hassas bedenli ve saçı uzun olur. Deve kirpikli, boynu uzun ve sinirleri etli olur. Katır gibi kuyruğu ve kulağı olur. Sığır gibi boynuzlu, karınlı ve bacaklı olur. Bunun gibi atlar dahi iyidir ve hünerlidir. Ne derlerse satın almak gerek.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[03a] Evvel atuñ eyüsi** budur kim yüce (bo) (13) boylu ola ve yoġun inciklü ve ḫūb ṣūretlü **[03b]** (1) ola.Ve ala gözlü ola ve ḳulaḳları uzun-ki (2) aña ḳamış yapraġı ḳulaḳlu dirler. Ve iki ḳulaġınuñ (3) arası geñ ve dişleri ṣıḳ ve aşaġa dodaġı (4) yoḳaruġı dodaġından uzun olmaya. Ve öküz (5) omurlu ve uyluġa ṭolu ve küçücek bögürlü (6) ve açuk gözlü, orta boyı daḫı eyüdür. Ve ḫāyası (7) yerinde tü olmaya ve ḳıçınuñ arası ve eñegi[4] altı (8) ve kirpükleri ḳara ola. Ve āvāzı tīz ve eyi ola. (9) Ve her nesnei görür ola. Ve iki kıçınuñ arası (10) iñen geñ ve iñen ṭar olmaya. Ve yolca giderken (11) iki ḳulaġıyla işāret ide ide gide, gendüyi (12) terāzū idüp gide ve öñüne her ne gelürse (13) tāzī gibi tīz geçe irkilüp ṭurmaya. Ve iki ḳıçı **[04a]** (1) berāber ola. Yör<ü>yicek ḳıçına çökek olmaya. (2) Ve ṭolaşuḳ yörümeye. Ve daḫı almacuḳları (3) yumrı olmaya. Ve eger almacuġınuñ biri birinden (4) böyük olursa ve ol at ḳıymatlu ola kim zīrā (5) hünerlü olur. Ve üstüne binicek kāhal deprenmeye. (6) Revān yörüye ve inişde ve yoḳuşda bir ḳāʿide (üz) (7) üzerine yörüye. Ve ṣuya tīz meyl itmeye. Ve belin (8) ege ege yörümeye. Ve ḳısraḳ göricek (9) tīz kişneye. Ḳulaḳ yerinüñ tüyi ince ola. (10) Ve ṭoynaḳları uzun ve enlü ve ḳara ola. Ve ökçe- (11) si degirmi ola deve ṭabanlu olmaya. Ve yelüsi (12) ince ola ammā ḫurdaları yoġun ola. Ve ḳuyruġın (13) yoḳaru götüricek aşaġa ḳoya. Ve şofrasınuñ **[04b]** (1) iki yanı geñ ola. Ve öñ ayaġın götüricek (2) girü tīz başa. Ve bilekleri yoġun ola. Ve aşuḳları (3) yumrı olmaya ve ḳıç ayaġın öñ ayaġınuñ (4) üzerinden aşura. Ve ḳaşanıcaḳ öñ ayaġına (5) yaḳın

[4] Metinde اَكاَكي şeklinde geçmektedir.

belki arasına döke. Ve beli uzun olmaya. (6) Ve yörüyicek ḳuyruġın egmeye. Ve arpasın tīz tīz (7) çeyneye. Ve ḳaşanıcaḳ belini egmeye. Ve nā-gāh, beliñlemeye. (8) Ve yolda nesne göricek ḳıçın ḳıçın gitmeye. Ammā (9) eger ṣaġ eyegüsinden ṣol eyegüsi bir eksik (10) olursa anuñ gibi at yügrük ve hünerlü (11) olur ve ġāyet bahādur olur. Ve ṣuya uġrayıcaḳ (12) ve aḫura çekicek evvel ṣaġ ayaġın baṣa. (13) Ve eger ṣol ayaġın başarsa anuñ gibi at **[05a]** (1) ṣolaḳ olur. Ve ṣolaḳ at mübārek olmaz. (2) **Ammā** bu ẕikr olunan altmış ikisincedür. Eger (3) cemiʿ bir atda bulunursa ol atuñ naẓīri (4) olmaz meger gendü gibi ola. **Ammā** ṣol atda ki (5) bunlarıñ cümlesi olmaya bārī on ikisinç (6) bulunmaḳ gerekdür. Ol on ikisincüñ üçi (7) ʿavratdan ola ve üçi deveden ola ve üçi (8) ḳatırdan ola ve üçi ṣıġırdan ola. **Evvel** meṣelen ʿavrat (9) gibi ḫūb ola ve bedeni nāzük ve bürçegi uzun ve ḫūb[5] (10) ola. Ve deve kirpiklü ola ve boyunı uzun ve siñirleri (11) yoġun deve siñiri gibi ola. Ve ḳatır ḳuyruḳlu ve ḳulaḳlu ola (12) ve ṣıġır ḳabaḳlu ve ḳarunlu ve ḫurdalu ola. Ve bu sinclü atlar daḫı (13) eyüdür ve hünerlüdür. Ve ne dirlerse almaḳ gerek."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[05b]** Amma atlaruñ eyü ʿalāmeti oldur ki yüzi gökçek (17) ve ṭomalıç gözlü ola, ḳulaḳları ince ḳamış yapraḳlu ola **[06a]** (1) ve iki ḳulaġı arası giñ ola ve uşak dişlü ola deve (2) dişlü7 olmaya, uyanı ḳatı çeyneye ve uzun ṭodaḳlu ola (3) ve yumrı alınlu ola ve boynı uzun, düz ola ṭoñuz (4) süksünlü olmaya, yilisi ḳuyruġı uzun ola, geyik (5) yüzlü ola ve öküz omuzlu ve yoġun inciklü ola (6) ve yüce boylu ve uyluġa ṭolu küçücük bögürlü ola (7) ve iki göz ve sīnesi açuḳ ola, ṭar olmaya ve geyik (8) sinelü ola ve yüksek daḫı olmaya, miyāne ola, ḫāyası (9) yirinde tüy olmaya ve ḳıçı arası giñ ola ve kirpüklerü (10) ve eñegi ardı ve ṣaçı ḳara ola ve it ünlü ola, tīz görür (11) ola ve iki ḳıçınuñ arası iñen açuḳ olmaya ve ṭar (12) daḫı olmaya ve yolca gider-iken işāret edene iki ḳulaġı-y-ıla (13) gendüyi terāzūlayub ṣaḳını yörüye ve hem öñüne ırmaḳ (14) gelse der-ḥāl ṣıçraya, geyik gibi. Ve ḳıçı iñen uzun (15) olmaya, ikisi daḫı düz ola beraber gerek ve yimini yiyicek (16) ḳıçı çeke, almaya. Giñ giñ baṣa, ṭolaşuḳ başmaya ve almaçıḳları (17) yumrı olmaya ve baʿż atlaruñ olur kim bir almaçığı küçürek **[06b]** (1) anuñ gibi ḳıymetlü ve hünerlü, bahālu olur. Üstüne binicek (2) silke, deprenmeye, ṣu gibi düz yörüye. İnişde ve yoḳuşda (3) yörüyüşini azıtmaya ve tīz ü tīz ṣuya meyl etmeye ve ṣuya (4) gelicek ṣol ayaġın başmaya, ṣaġ ayaġın baṣa. Bilin egmeye (5) ve bili ince ve āvāzı tīz ola ve ḳısraḳ göricek tīz tīz (6) kişneye ve ḳolan yirinde uvacıḳ ḳıl bitmiş ola ve ṭınaġı (7) uzun etlü ola ve ökçesi gird ola, deve ṭabanlu (8) olmaya ve bili bitdügi yir ince ola ve boynu-y-ıla omuzı (9) düz ola ve balıḳ arḳalu ola ve yaġrını etlü ola (10) ve ḫurdaları yoġun ola, arḳası yumrı olmaya, düz (11) ola ve eyerligi alçaḳ olmaya ve ḳuyruġınuñ süñügi ḳışa ola, ḳuyruġın (12) yoḳaru getüricek tīzcek aşaġa ṣala ve ṣaġrasınuñ (13) iki yanı arasına yumruḳ ṣıġa, ṭar olmaya ve yolda (14) başını ṣala ṣala gide, öñ ayaġın yoḳaru getüricek (15) ḳıçın yire tīz ḳoya, ayaġın berk baṣa, bilekleri ince (16) olmaya, miyāne ola aşıḳları yumrı olmaya, iki ḳıçın, iki öñ (17) ayaġından geçüre ve ḳaşanıcaḳ iki öñ ayaġın dege ve bili uzun **[07a]** (1) olmaya ve bilekleri berk ola ve yörüyicek ḳuyruġın (2) egmeye ve arpasın ḳatı ḳatı çeynemeye, ḳaşanıcaḳ bilini egmeye ve (3) yolda izde ṣaḳ ola ve ne kim öñüne gelür-ise beliñlemeye (4) ḳaçup gitmeye ve eger ṣaġ eyegüsinden, ṣol

[5] Metinde خُاوُب şeklinde geçmektedir.

eyegüsinden birisi (5) eksük olur-ısa anuñ gibi at yigrek ve hünerlü olur. Anuñ (6) gibi atuñ bahāsı olmaz.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[06a]** İkinci bāb atuñ eyü ʿalāmetlerin (16) bildürür: Eyü atuñ ʿalāmet[i] budur ki; yüzi gökçek (17) ola ve yüksek ola ve boynı uzun ola ve yo- **[06b]** (1) (yo)ġun incüklü ola ve ala gözlü ola ve ḳulaḳları (2) uzun ince ola, ḳamış yapraġına beñzeye, aña ḳamış (3) ḳulaḳlu dirler. İki ḳulaġınuñ arası geniş ola (4) ve dişleri incü gibi ola, ṣaġ ola, uşaḳ dişlü (5) ola ve ṣaġrısı degirmi ola ve arḳası geniş ola (6) ve bögregi ṭoḳ ola. Bili ince ola ve yilesi ve (7) ḳuyruġı uzun ola ve ḳuyruġınuñ kemürdegi (8) ḳışa ola ve alt dodaġı yoḳaru dodaġından (9) uzun ola ve yumrı alınlu ola ve omuzlu ola (10) ve uyluġı ṭolu ve orta boylu ola ve ḫāyası (11) yöresinde tüy olmaya ve bilegi ve ṭopuġı ḳışa ola (12) ve uyluġı uzun ola ve burnınuñ içi giñ ola (13) ve ḳıçlarınuñ arası igni giñ ve <öñ ayaḳlarınuñ arası> igni ṭar olmaya (14) ve yolca gider-iken iki ḳulaġı-y-la işāret ide ve gendü- (15) yi terāzūlayup yörüye ve öñine ne gelür-ise ṣıçra (16) irilmeye ve öñi ḳıçı berāber ola biri birinden uzun (17) olmaya ve ḳışa olmaya ve dolaşuḳ yörümeye ve ṭoynaġı **[07a]** (1) ve ʿavratı ḳara ola ve göbegi ḳara ola ve gözinüñ bıñārı (2) giñ ola ve uyanı ḳatı ḳatı geve ve āvāzı tīz ola (3) ve ard ayaġın iki öñ ayaġından geçüre ve başın (4) ṣala ṣala gide, yolda saḳ ola, öñine ne gelür-ise (5) belüñlemeye, ḳıçın gitmeye ve ṭoynaḳlar inlü ve uzun (6) ve ḳara ola, ökçesi degirmī ola ve dolaşuḳ (7) yörümeye ve almacuḳları yumrı olmaya bir almacuġı (8) böyük olur-ısa anuñ gibi at ḳıymatlu olur ve hüner- (9) lü olur. Yoḳuşda ve düzde ve inişde bir ḳāʿidede (10) yörüye ve ṣuya tīz tīz meyl itmeye ve bili ince (11) ola ve boynı omuz-ıla düz ola ve arḳası (12) balıḳ arḳası gibi düz ola ve ḳuyruġını yoḳaru (13) getüricek tīz aşaġa bıraġa ve ṣaġrısınuñ iki (14) yanı giñ ola ve ayaġın getüricek tīz girü başa ve (15) aşıḳları yumrı olmaya ve ḳaşanıcaḳ iki öñ (16) ayaġına döke ve bili uzun olmaya ve yörüyicek ḳuyru- (17) ġın egmeye ve arpasın ḳatı çiyneye. Ve ḳaşanıcak **[07b]** (1) bilin egmeye ve nā-gāh belüñlemeye ve yolda ḳara nesne görse (2) ḳıçına ḳıçına gitmeye. Eger ṣaġ iyegüsi ṣol (3) iyegüsinden eksük olur-ısa anuñ gibi (4) at ġāyet eyü olur. Zīra ki yügrük olur ve ṣol (5) vaḳt çekicek ṣol ayaġın başmaya kim anuñ (6) <gibi> at ṣolaḳ olur ve ṣūm olur. Bu yaẕılan nesneler (7) cümle bir atda bulınur ise anuñ gibi ata naẕīr (8) olmaz, meger kim gendü gibi buluna. Eger buların küllīsi (9) bir atda bulınmaz ise bārī bu oñ iki nesne gerekdür. (10) Ve ol on iki nola üçi avrat saçı ola ve üçi (11) ḳız saçı ola, yaʿnī avrat ṣūreti gibi (12) ḫūb ola. Ve yürüyüşcügi nāzük ve ökçesi (13) böyük ola ve ḳatır ḳulaḳlu ve ḳaṭır ḳuyruḳlu (14) ve ṣıġır iyegüli ve ṣıġır ḫavr ... ve deve göbeklü (15) ve deve boyunlu gerekdür. Bu cinslü at ġāyet eyü (16) olur. Ele giricek elbetde almaḳ gerekdür.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan’da şöyle geçmektedir:

“ … **[03b]** Evvelā atuñ üç yeri deveye beñzeye ve üç (12) yeri ḳaṭıra beñzeye ve üç yeri ṣıġıra beñzeye ve üç (13) yeri ʿavrata beñzeye. Ammā ʿavrata beñzeyen üç yerin (14) biri evvelā ṣaçı mülāyim ʿavrat ṣaçı gibi olmaḳ (15) gerekdir. Eger ṣaçı ʿavratın ṣaçı gibi mülāyim **[04a]** (1) olur ise bilesiz ki ol at hüner-mend olur. (2) Zirā ṣaçı sert ve ḫaşīn olan at bī- (3) hüner olur.

İkinci yanacıḳları ʿavratuñ gibi çoḳ (4) ve ṭolı olmaḳ gerekdür. Şīrīn ve ḫūb olur (5) ve şaġrısı laṭīf ve şīrīn olur. Üçünci (6) ḳarnı ve göbegi ʿavrat ḳarnı ve göbegi gibi laṭīf (7) ve şīrīn olmaḳ gerekdür. **[04b]** (3) İkinci atuñ ḳuyruḳ yatacaḳ yeri ṣıġırın gibi geñiş (4) ve açıḳ olup dar olmaḳ gerekdür, eger atuñ (5) ḳuyruġı yataġı dar olur ise ḳatı meẕmūm ve ʿayıbdur. (6) Üçünci atuñ bilegi öküz ṣıġır bilegi gibi olmaḳ gerekdür (7) ve hemān ṣıġır bilegine müşābih ḳıṣacıḳ olup (8) tamām beñzemekdür. Eger kim öküzin bilegine beñzemeyüp (9) ḳoyun bilegine beñzer ise ol at aṣlında ʿillet (10) ile sıḳıṭ doġmışdur, dirler zirā ehli olan (11) ve ʿömrini at aḥvaline ṣarf iden bahadır ser- (12) verler ve dilīr ve şeciʿ ġāziler tecribe ile taḥḳiḳ (13) itmişlerdür. Ammā üç yeri ki ḳaṭıra beñzeye, evvelā biri (14) atuñ ḳulaġı gerekdür ki ḳaṭıra beñzeye ince ola (15) ve uzun ola ve mevzūn ve şīrīn olmaḳ gerekdür. **[05a]** (1) Atuñ ḳulaġı kedi ḳulaġı gibi ḳıṣacıḳ olur ise (2) ol at bī-hüner olur, bahādır olmaz. İkinci atuñ ḳuyru- (3) ġı hemān ḳaṭır ḳuyruġına müşābih olup beñzemek (4) gerekdür ḳaba ve perişān olmayup ḳamçı ḳuyruḳlu olmaḳ (5) gerekdür. **[05b]** Üçünci (8) atuñ ṭırnaġı hemān ḳaṭır ṭırnaġına beñzemek gerekdür. (9) Ve ḳaṭır ṭırnaġı gibi berk ve müdevverce degirmi olmaḳ gerekdür. (10) Ehli ḳatında böyle olan ata ṭop ṭırnaḳlı dirler ve ziyāde (11) ʿitibār iderler. (15) üç yeri ki hemān deveye beñzemek gerek. Evvela biri atuñ **[06a]** (1) boynı hemān deve boynı gibi uzun ve dal boyunlu olup (2) gerdanı kemerlü ola ve eñsesi balıḳ ṣırtı miṣālinde (3) olmaḳ gerekdür, ehli ʿindinde buña sazān balıġı (4) eñselü dirler ve ziyāde muʿteber ṭutarlar. Ekṣerī böyle (5) olan at ziyāde yükrük ve açıḳ bahādır ola gelmişdir."

Atın renkleri:

Bu bölümde atların niteliklerine göre iyi ve kötü yönleri anlatılır.

Hurmayi doru at iyi ve hünerli olur. Zahmete katlanır. Bu renkteki atın ayakları, tırnakları, kirpiği, yelesi, kuyruğu ve çenesi kara olursa gayet iyi olur.

Al at, kızıl gibi olmaz. Gözleri, hayası, yelesi, kuyruğu, ayakları ve tırnakları kara olursa iyi olur.

Doru at, yelesi ve kuyruğu uzun, eşkin yürüyüşlü, koşucu olur. Yoldaki ve balçıktaki zahmete katlanır.

Kurt kula at, eşeğin arkası gibi yelesinden kuyruğuna kadar kara bir çizgi çekilmiş olur. Yelesi, kuyruğu ve dizinin aşağısı kara olur. O hünerli ve kuvvetli olur. Bu denilen gibi olmasa yaramaz derler, tembel olur. Sahibini yolda bırakır.

Kara yağız at, biraz kara olur. Rengi biraz kül gibi olursa o zaman yelesi, kuyruğu, butlarının arası, tırnakları kara olursa iyi olur. Yoksa almaya değmez.

Kara at, kara olur. Gözleri kızıl olur. Koşucu olur. Yola katlanır. Ama deli olur. Kavgada yerinde duramaz. Bazısı çok teper ve ısırır. Fakat çok yaşar.

Al at, ki kızıl gibi olur.

Benekli at ve ak at iyi olmaz. Eğer yelesi, gözleri, butları arası kara olursa kötü olmaz.

Alaca at, başı küçük ve kuyruğu uzun olur.

Boz at, yelesi, kuyruğu ve kirpikleri kara olur. Sıcakta bunalmaz. Yol zahmetine katlanır. Eğer bu dediğimizin tersi olursa tırnağı ak olur. Bunun gibi at karanlıkta göremez.

Çapar at, yelesi ve kuyruğu uzun olur. Tırnağı kara olur. Koşucu olur. Ve hayasında ben olursa gayet hünerli olur. Değeri her ne olursa almak gerekir.

Sisli at, arka ayakları benekli olur. Bu dahi iyidir.

Sıçan tüylü at, göze hoş görünmez ama yük ve binme amaçlı gayet iyidir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmeketdir:

" … **[05a] Ammā rengin [05b]** (1) **daḫı beyān idelüm atlaruñ** evvel ḫurmāyī ṭoru at eyü ola (2) ve hünerlü olur ve doyar ve bu ṭonlu atuñ kim ayaḳları ve ṭo- (3) ynaḳları ve kirpügi ve yeli ve ḳuyruġı ve eñegi ḳara olursa (4) ġāyet eyüdür. Daḫı al at kim ḳızılşaġu (5) olmaya ve gözleri ḫāyesi ve yelisi ve ḳuyruġı ve ayaḳları **[06a]** (1) ve ṭoynaḳları ḳara ola ol daḫı eyü olur. Ve ṭoru (2) at kim yeli ve ḳuyruġı uzun ola eşkün olur ve yügrük olur ve yolda (3) ve balçıḳda doyar. Ve **daḫı** ḳurt ḳula at-kim ḳolan (4) arḳası gibi yelisinden ḳuyruġına degin **[06b]** (1) bir ḳara ḫaṭṭ çekilmiş ola ve yelisi ve ḳuyruġı (2) ve dizinüñ aşaġası ḳara ola, ol (3) hünerlü ve berk olur. Ammā bu didügümiz (4) ol<ma>sa[6] aña şarġa<da>[7] dirler. Anuñ gibi at süst[8] **[07a]** (1) olur. Issını menzīle yetürmez, yolda ḳor. Ve **ḳara** (2) **yaġız at** birez ḳararaḳ ola. Ol daḫı fi ʾl-cümle (3) ammā eger kül rengi gibi olursa kim (4) yelisi ve ḳuyruġı ve budı arası ve ṭoynaḳları **[07b]** (1) ḳara ola, eyü olur. Yoġ-usa almaġa yaramaz. **Ve ḳara** (2) **at kim** ġāyet ḳara ola, gözleri ḳızıl ola. (3) Ol yügrük ola yola doya ammā delürek ola. (4) Ve ġavġada çalıḳlanır. Ve baʿżısı depegen ve ışırġan **[08a]** (1) olur. Ve līkin çoḳ yaşar. Al at kim ḳızılşaġu (2) ola ve çapār at ve aḳ at eyü olmaz. (Ve eger) **[08b]** (1) Ve eger yelüsi ve gözleri ve budı arası ḳara (2) olursa ol yavuz olmaya. Ve alaca at-ki (3) başı küçük ola ve ḳuyruġı uzun ve avāzı **[09a]** (1) yumru ola eşkün olur belki yorġa olur. Ve eger (2) boynı düz olursa ve dübelek[9] ḳarunlu olur. Katı yügrük ola. Ve yel esdügi (3) vaḳtın ġāyet saḳ olur ve ferāsetlü olur. (4) Ve yolı bulur. Ammā baʿżı at göze ḫor olur. Anuñ (5) gibi at eyü olur. Ve yügrügi ġāyet yügrük olur. (6) Ve boz at-kim yelisi ve

[6] Metinde اوْلُسَه şeklinde geçmektedir.
[7] Metinde شَرْغَه şeklinde geçmektedir.
[8] Metinde شُستْ şeklinde geçmektedir.
[9] Metinde دُونْلَك şeklinde geçmektedir.

ḳuyruġı ve kirpükleri ḳara olur. **[09b]** (1) Ol daḫı eyüdür. Ol at ıssıda buñalmaz olur. (2) Ve yola doyar. Ve eger bu didügümüziñ ʿaksī[10] olursa (3) kim ṭoynaġı aḳ ola. Bunuñ gibi at ḳarada görmez çil (4) olur. Ve çapā<r>[11] at-kim yelisi ve ḳuyruġı uzun ola. (5) Ve ṭoynaġı ḳara ola yörügen ve yügrük olur. Ve eger (6) ḫāyesinde beñ beñ olursa ġāyet hünerlü (7) olur. Ve her ne bahālu olursa almaḳ gerek. **[10a]** (1) Sisli at-ki ḳıçı sekil ol daḫı eyü olur. (2) Sıçan tülü at göze ḫor olur ammā yüke (3) ve binmege ġāyet eyü olur."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[07b]** Boz at, daḫı gökçek olur. Yilisi, ḳuyruġı, kirpüklerü (10) ḳara olsa ġāyet gökçek olur. Eşkün, yorġa, yigrek (11) ve hem bahālu ve ḳıymetlü ıssıda, yolda, izde berk ve ḳayd yimez (12) olur ve eger kirpügi, yilisi, ḳuyruġı, ṭoynaḳları aḳ olsa hiç (13) yaramaz; yolda, izde kāhel olur ve balçuḳda bilin (14) ṣalar olur ve ḳışın ḫod ḳarda żaʿīf olur. Ḳara (15) at, delü olur ve depegen olur ve ḳatı çaylaḳ (16) olur. Bir ġavġā eşidicek ġāyet çalḳalaġan olur, (17) bilmez ne ḳılduġını amma eşkün, ḳatı muḫkem olur, yügrük **[08a]** (1) olur ve hem yola eyü ve berk olur. Ḳara ḳula at, yilisi (2) ve ḳuyruġı ḳara olur-ısa eşkün ve ḳatı yorġa ve berk (3) yüreklü baʿż ḳatı yügrük olur. Kirpügi, yilisi ve ḳuyruġı aḳ (4) olur-ısa kāhel olur ve hünersüz olur ve uzun (5) yolda issini, yolda ḳor. Çil at, yilisi, ḳuyruġı uzun (6) olup ṭoynaġı ḳara olur-ısa ġāyet eşkün olur. (7) Eger ḫāyasında aḳça aḳça benekleri olsa aña bahā ne! Sis at, (8) yörügen ve ḳatı segirtgen olur ve yolda, izde berk, eşkün (9) olur. Amma yükde, yolda ve izde berk olur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[08a]** (1) Üçünci bāb atlaruñ ṣıfatını bildürür. Ṭorı at: (2) Gökçek olur ve hünerlü olur zaḫmete doyar. Eger (3) gözi ve kirpügi ve yilesi ve ḳuyruġı ḳara olsa, (4) dibek ḳarınlu olur-ısa, tüyi uvaḳ olur-ısa, (5) uyanı ḳatı ḳatı çiyner-ise; yoluḳ, hünerlü ve yügrük (6) olur. Eger at ḳatı ḳızıl olur-ısa: Hünersiz olur; (7) eyü olur-ısa az olur. Ḳula at: Gözi ve kirpügi (8) ḳara olsa, ḫāyasında aḳça aḳça aġı olur-ısa, (9) saġrısı giñ olurısa, bögri ṭar olup (10) yilesi ve ḳuyruġı uzun olup siyāh olur (11) ise, bili ince olur-ısa dili uzun olur-ısa (12) ve boynı uzun olur-ısa eyü atdur. Yolda saḳ (13) olur, cefākār olur, eşkün olur. Yilesi (14) ve ḳuyruġı aḳ olur-ısa kāhil olur. Eger ḳatı (15) ṣaru olur-ısa delü olur ve depegen ve ısırġan (16) olur. Eger ḳurt ḳula at olsa: Gerek kim yilesinden (17) ḳuyruġına degin bir ḳara yol çekilmiş olsa, böyle **[08b]** (1) olur-ısa hünerlü olur. Çapār at: Gözleri ve kirpükleri (2) aḳ olur-ısa gündüz görmez olur. Boz at: Kirpügi (3) ve gözi ḳara olur-ısa, boynı uzun olur-ısa, (4) başı giçirek olur-ısa eyü atdur. Ṭomalıç gözlü (5) olur-ısa, ḫod hünerlü olur; yürügen olur (6) ve eşkün olur ve yügrük olur. Bu ḳatı ḳıymatlu (7) olur. Eger ḳatı aḳ olur-ısa gündüz görmez olur. (8) Ḫuṣūṣā ḳarda hiç görmez olur. Ḳara at: Boynı (9) uzun ve ḳulaḳları ince, bögri ṭoḳ, bili ince, (10) yilesi ve ḳuyruġı uzun olur ise eyü atdur. (11) Yügrük ve yürügen olur. Eger gözi içi ḳızıl o- (12) lur ise delü ve depegen ve ısırġan olur ve ḳatı (13) tebslü olur ve tīz olur, üstine bindürmez olur. (14) Andan … ideler. Eger ḳara at, geregi gibi ḳatı ḳara (15) olsa şöyle kim; toy yeldürir ola, hiç aḳ (16) eṣeri olmaya ve gözleri

[10] Metinde عَسْكي şeklinde geçmektedir.
[11] Metinde چيا şeklinde geçmektedir.

ḳızıl ola; böyle olan (17) at meydāna yügrük olur. Temür boz at: Boynı **[09a]** (1) uzun olup boylu olur-ısa ve ḳarası aġından (2) çoḳ ola ve boynı yumrı ola eşkün olur belki (3) yorġa olur. Eger boynı düz olur ise; ḳatı yügrük (4) olur, yolda ġayet ṣaġ ve ferāsetlü olur. Dibek ḳarınlu (5) olur ise, yilesi ve ḳuyruġı uzun olur ise, (6) eyü atdur. Yügrük ve yürügen ve sāḳ olur ve balçuḳda (7) deyegen olur. Öni sekil olur-ısa ḳıymatlu olur; (8) dört ayaġı sekil olur ise yıramaz. Ve Boz at: Yilesi, (9) ḳuyruġı ve kirpügi ḳara olsa ġāyet eyü olur (10) ve bahalu olur ve ıssıda buñalmaz ve yola doyar. (11) Ve eger bu didügümüz olmaz ise ġayet yıramazdur ve ḫaṣṣa ki (12) ṭoynaġı daḫı aḳ ola, bunuñ gibi at ḳarda artuḳ (13) görmez. Ḫurmā renklü at: Deve incüklü olur ise, (14) gözi (gözi) kirpügi ḳara olur ise, yilesi ḳuyruġı (15) uzun olur ise; eyü atdur, hünerlü olur. Eger nefesi (16) tīz tīz alur-ısa yörümekdeyıramazdur, içinde renci var- (17) dur. Anuñ gibi atı almayalar ve dutmayalar ... at [09b] (1) gözi kirpügi ḳara olur ise, eger iki ḳıçı sekil olur-ısa, (2) ḳıymatlu olur. Ḳıçını öñinden geçürür-ise; ḳulaġı arası (3) giñ olur-ısa; tonı uvaḳ, döşi incü gibi (4) olur ise; gökçek ve hünerlü olur. Eger ḳoyun gözlü (5) olur ise, gözi içi ḳızıl olur ise; delü ve depegen (6) ve ışırġan olur, almayalar; eger ṣaduraḳ olur ise, (7) hünersiz olur. Ve alaca at: Başı büyük olmaya (8) ve ḳuyruġı uzun ve ḳıçları sekil ola, latīf (9) olur. Çil at: Yilesi ve ḳuyruġı uzun (10) ola ve ṭoynaḳları ḳara ola; yürügen ve yügrük olur. (11) Ve eger ḫayasında benek benek aḳ olur ise, ġayet hünerlü (12) ola. Ne bahālu olur ise almaḳ gerek. Sıçan tülü at: (13) Göze ḫor olur; yüke ve binmege ġāyet eyü olur. (14) Eger yilesi ve ḳuyruġı ḳara olur ise, eyü atdur; (15) yürügen olur. Eger ṭoynaġı yumrı olur ise, yıramaz. (16) Ẕīrā kim ulular;" Atun ṭoynaġı ḳanadıdur." diyüp (17) dererler. At arḳasında bir ḫaṭ çekilmiş ola; ol at **[10a]** (1) issine mübārek ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[10b]** (13) Ammā ḳır at eger ḳır atuñ yelesi ve ḳuyruġı siyāh (14) olur ise hüner-mend olur ve daḫī ṣoġuġa (15) ziyāde dayanur ve ṭaşlıḳ maḥallede ṣāḥibine yoldaş **[11a]** (1) ider. Ammā tor at bī-hüner olur meger kim mukaddemen (2) vaṣf-ı ẕikir eyledigümüz ʿalāmet ve nişānlar mevcūd (3) ola eger mevcūd ise eyüdür, lākin sā'ir atlaruñ (4) mertebesinde degildür. ʿİtībār idecek ve saḳlayacaḳ (5) metāʿ degildür. Ammā " ḳula at bir pula ṣat" dimişler- (6) dür. Ḳaba ve şom ve leīm-i ? meẕmūm olur. (7) Meger ki yelesi, ḳuyruġı çoḳ ve ḳaba olmayup, (8) yelesinden ḳuyruġı ṣoḳumına varınca elif (9) şeklinde bir ḫaṭṭ çekilmiş ola. Bu ʿalāmet olur ise (10) muʿteber ve mübārek olur ve illā ḫaẕer ideler. Ammā al (11) al at ġāyet yürük ve serīʿü'l-ḫareket olur. (12) ʿAle'l-ḫuṣūṣ ki başı ḳurı ve ḳıç ayaḳları dik (13) ola. Vilāyet-i Baġdad'uñ al atı ve ḳır atı ehl-i tecribe (14) ʿindinde ġāyet mübārek ve muʿteberdür. Ammā siyāh (15) atlarda delülikden bir ṭamar vardur ḫālī degildür. **[11b]** (1) Ol vecihden ekṣerī bed-ḫuy olur. Tecribe iden (2) ehl-i firāsetden rivāyet ve naḳīl ve ḥikāyet olunmışdur. (3) Ammā alaca at muʿteber degildür, meger kim cemīʿ nişān (4) ve uṣlūbı yerinde ola. Ol vaḳit mübārekdür. (5) Ammā çaḳır at ḫoşdur, hüner-mend olur. Ammā şol şar- (6) ṭı-ıla kim aşaġı dudaġında aḳı ola. Ammā sis (7) at şom ve ḳabiḫ ve meẕmūmdur, aṣlā evin içinde (8) öyle sisli atı uġratmayalar. Ammā ṣıçan renginde (9) olan atı evin içinde uġratmayalar maḳbūl ve muʿteber (10) degildür. Andan daḫī baʿīd olup almayalar, nā-münāsibdür, (11) ḫaẕer ideler. Şerri ġālib ve keṣirdür serverān-ı (12)

sābiḳīn ve dilīrān-ı sālifin seferlerde ve ceng (13) ve ḍarb-ı şiddetlerde tecribe itmişlerdür. Ammā çaḳır göz- (14) lü at şīrīn başdur zinhār zinhār aḫurda ṭutmaya- (15) lar, ġayetde şom ve nā-mübārek ve meẕmūmdur, ḫaẕer **[12a]** (1) olına."

Atın kusurları:

[10a/03] Bu bölümde atın kusurları anlatılmaktadır.

Kara atın gözü kızıl olursa kötüdür. Çok teper ve ısırır. Doru atın gözleri kızgın olursa gece görmez. Önce sol ayağını suya basan at solaktır. Kısrak görüp kişnemeyen at dilsizdir. Davul sesini işidip ürkmeyen at sağırdır. Atın sırtında, hayasında, eyerinin bağlandığı yerde, dizi üzerinde veya kirpiği üzerinde kıl bitmiş ise o at kötüdür. Tüyü kısacık olan atın hepsi kötüdür. Gözü çakır olan at kötüdür. Gözleri donuk olan at gündüz iyice görmez. Bunun gibi ata Arap gözü zayıf der. Şaşı at görünüş olarak göze güzel gelmez. Ama Araplar ve Farslar ona kutlu demişler. Düldülün gözlerinin şaşı olması meşhurdur. Gözü çakır at çekinmez. Sol ayağı ak olan at kötü olur. Gözü ve kirpiği ak olan at gündüz bile iyi göremez. Yürürken başını yukarı kaldırmayan ve çamura girince boynunu indiren at çok kusurludur. Ön ayağı arka ayağından veya arka ayağı ön ayağından uzun olan at sürçek olur. Atın yürürken kuyruğunu kaldırması ayıptır. At ön ayağından arka ayağını geçirmezse kusurdur. Binmekten kaçan, korkan, ısıran, daima çok kişneyen, çok tepen, yürürken pislemeyen, burnu sırık olan, gözü çukur olan, cinsel organını dışarıya çok çıkaran atın tümü yaramazdır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … [10a] Ammā çün (4) ṣıfatları bilindi eyü olanı beyān idelüm kim (5) yaramazdur ve ıssına şomdur ḳutlu olmaz. Ṣıfat-ı ḳabīḥ:

[10b] (1) Ḳara at-kim gözi ḳızıl ola yavuz olur. Depegen (2) ve ısırġan olur. Ve ṭoru at kim ḳuzġun (3) göz ola. Gice görmez olur. Ve şol at-kim (4) evvel ṣol ayağın ṣuya başa, ol ṣolaḳ (5) olur. Ve yörümez olur. Ve şol at-kim ḳısraḳ (6) göre kişnemeye, ol dilsüzdür. Ve şol at-kim (7) ṭavul ünin işidüp ürkmeye, ol ṣaġırdur. (8) Ve şol at-kim ḳara nesne üzerine yörüye (9) ürkmeye, ol gice görmez olur. Ve şol (10) at-kim yaġırı üzerinde veyā ḫāyesinde ve ḳolañı (11) yerinde veyā dizi üzerinde ve kirpügi üstünde (12) ḳıl bitmiş olsa ol at şom olur. Ve tüyi (13) ḳısacuḳ atuñ digmesi eyü olmaya. Ve şol **[11a]** (1) at-kim ṣol gözi çaḳır ola, şom olur. (2) Ve şol at-kim gözleri ṭonuḳ[12] ola ol gündüz (3) eyüce görmez olur. Bunuñ gibi ata ʿArab aʿmeş (4) dirler. Ve şaşı at yaʿni egri gözlü at, (5) ṣūretçe göze ḫor olur ve ʿayblu gibi olur. (6) Ammā ʿArab ve

[12] Metinde طنُلق şeklinde geçmektedir.

ʿAcem ol ata ḳutludur dimişler. (7) Ve bu meşhūrdur kim düldül daḫı şaşı idi (8) dirler. Ve iki gözi çakır at hem ḳayurmaz. (9) Ve ṣol ayaġı aḳ at şom olur. Ve şol at-kim (10) gözi ve kirpügi aḳ ola. Ol gündüz daḫı eyü (11) görmez olur. Ve şol at-kim yörürken başını (12) yoḳaru ḳaldurmaya ve balçıġa giricek sük- (13) sinin bıraġa. Anuñ gibi at key ʿayblu olur. **[11b]** (1) ve şol at-kim ve öñi ḳıçından veyā ḳıçı öñinden (2) uzun ola, ol at sürçek olur. (3) Ve şol at-kim yörürken ḳuyruġını ḳaldura, (4) ol ʿaybdır. Anuñ gibi ata ʿArab aʿzel dir (5) ve ekşif daḫı dir. Ve ol at-kim öñ ayaġından (6) ḳıçını aşurmaya. Ol daḫı eyü olmaz. Bunuñ gibi (7) ata ʿArab afḥac dir. Ve şol at-kim öñi ḳıçından (8) veyā ḳıçı öñinden uzun ola. Anuñ gibi at dāʾim (9) aḳsāḳ olur. Anuñ gibi ata esbaḳ dirler. (10) Ve binmekden ḳaçan at ve başı ḳatı at ve beliñlegen (11) at ve ısırġan at dāʾim ve çoḳ kişneyen (ve) (12) ve debegen at ve yörürken tersleyici olmayan at (13) ve burnı sıruḳ ve çuḳur gözlü at ve ülpin **[12a]** (1) ṭaşra çoḳ çıḳaran at. Bu cümlesi yaramazdır."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[08a]** Amma şol (10) kim ḳısraḳ göre, kişnemeye ol dilsüzdür, daḫı şol kim (11) ṭas ve ṭabl-ı bāz āvāzından ürkmeyen at ṣaġırdur. (12) Şol at talas āvāzından yörüye, uyarılmaya ol at (13) gice görmez olur ve şol at kim baġırnı ardından ya ḫāyası (14) altında ya ḳulaġı yirinde ya dizi altında ya kirpügi altında (15) ḳıl bitmiş ola, anuñ gibi at ki şom olur. Ve şol at kim (16) gözi çaḳır olur, ol daḫı şom olur. İki gözi çaḳır (17) olsa ḳayırmaz, eyü olur. Ve şol at kim yörür- iken başın (yo) **[08b]** (1) yoḳaru getürmez-ise ya balçuḳda süksünin bıraġur-ısa (2) ḳatı ʿayupludur ve ḳaba 15 ḳuyruḳlu at yaramazdur ve dırnaḫı (3) ḳışa at daḫı yaramaz olur ve şol at kim öñi ḳıçından (4) uzun olsa sürçek olur, yaramazdur ve ülpin (5) ṭaşra tuta at, daḫı ḳatı gökşek olur ve ʿayuplu olur. (6) Amma ḫıng ve peleng ve çapār ve carad ve curd ve baraş ve fesḫ (7) ve burnı sıyruḳ ve çuḳur gözlü bunlar cemīʿ hünersüz olur (8) ve bunlaruñ gibiye emek çekmeyeler ve almayalar."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[10a]** Ṣıfat-ı ḳabīḥa: (5) Ḳara at gözi ḳızıl ola; yavuz olur ve depegen ve ışır- (6) ġan olur ve daḫı ḳara at ki ve ṭorı at ki ḳuz- (7) ġun gözlü ola; gice görmez olur ve şol at ki (8) ṣuya vara sol ayaġın baṣa; ol at şūm (9) olur. Şol at kim ṭabl āvāzından ürkmeye; ṣāġır (10) dur. Ve şol at kim üzerinde ve yā ḫāyası altında ve yā (11) göbek üstinde ḳıl bitmiş ola; ol at şūm olur. (12) Ve şol at kim ṣol gözi çaḳır ola; şūm olur. (13) Ve şol at kim gözleri ḳatı ṭonuḳ ola; gündüz (14) görmez olur. Bir gözi böyle olur-ısa, ol göz (15) hiç görmez olur. Şaşı at ki yaʿni egri (16) gözlü at; göze ḫor olur amma, 'Cemīʿ ṭāyife atı mübā- (17) rekdür.' dimişler, meşhūrdur. Ẕīrā düldül şaşırur. **[10b]** (1) Şöyle yilesiz ve iki gözi çaḳır olan at (2) yavuz degüldür. Ve ṣol ayaġı aḳ olan at şūm (3) olur. Ve ol at ki gözleri ve kirpükleri aḳ ola, (4) gündüz görmez olur. Ve şol at ki yörür-iken (5) başın aşaġa duta ve balçuġa uġrayıcaḳ süksünin (6) aşaġa duta ve ol at ʿaybludur. Ve şol at ki (7) öñi ḳıçından uzun ola ol at sürçek olur. (8) Ve şol at ki ḳıçı öñinden uzun, ol at ʿayblu (9) olur ve binmekden ḳaçan ve belüñlegen at ve ışırġan (10) ve çoḳ kişnegen ve yörür-iken terslenmek içün du- (11) ran ve evvelīn ṭaşra çoḳ çoḳ çıḳaran ve burnı (12) seyrek

ve çuḳur gözlü bunlaruñ cümlesi ʿayblu- (13) dur. Yıramazdur ḫaẕer ideler. At ki gözinde ṣaruraḳ (14) olsa gündüz görmez olur. Eger iki gözinde olur (15) ise, ol ḫod hiç görmez olur. At ki gözi ṣaḳar (16) ola, kirpügi ḳara ola; gündüzün kör olur, gice ḫod (17) hiç görmez olur. Eyü ap aḳlu at ʿayblu olur. At ki **[11a]** (1) yörür-iken ayaġın döndüre, ʿaybludur. Ḫāṣṣa, ol (2) ḫod balçuḳda hiç yörümez. At ḳışraḳ göre; ol (3) vaḳt kişnemeye, ḳatı ʿaybludur. At ki; dizinde ya (4) ḳulaġı dübinde ya ḫāyāsı altında ḳıl bitse, ol at (5) ḳıymatsuz olur. Burnı yırıḳ at zişt olur; ablaḳ, (6) abraş, dükelisi yavuz ḫūylu olur."

Atı semirtmek için yapılması gerekenler:

Bu bölümde atı semirtmek için neler yapılması gerektiği anlatılır.

Atı semirtmek isteyen önce atı karanlık bir yerde bağlamalıdır. Sırtından çulunu eksik etmemelidir. Yağmurdan güneşten korumalıdır. Atın durduğu yer ne çok sıcak ne çok soğuk olmalıdır. Yeri dar olmamalı, üzerinden geçip kimse onu rahatsız etmemelidir. Yemini eleyip yedirsinler. Beş çeşit yem yedirsinler. Yonca ve saman fakat tozu olmasın. Arpa ve arı buğday. Her gün yüz otuz dirhem ebe gümeci tohumu yedirsin. Suyunu durduğu yerde versin. Yaz gününde ise ata çok su versin. Kış gününde ata günde iki kez kaşağı vursun. Kulağını, kuyruğunu ve budlarının arasını temizlesin. Yaz gününde bir kez kaşısın. Sıcak suyla ayağını yıkasın. Yemini temiz versin. Eğer bu yöntemleri yaparsa at kırk güne kadar binmeğe ve yaramaya başlar.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[13a] Bu bāb atı semirtmekde nice itmek (3) gerek anı beyān idelim:** Her kim dilese atı tīz- (4) cek semirde evvel gerek budur kim bir karañu yerde (5) baġlaya. Ve çulın arḳasından gidermeye. Yaġmurdan (6) ve güneşden ṣaḳlaya. Ve yeri iñen ıssı ve iñen (7) ṣovuḳ olmaya. Ve ṭar yerde olmaya. Ve üzerinden (8) kimse geçüp incitmeye. Ve yemini eledüp vireler. (9) Ve beş dürlü nesne yedüreler. Yonca ve saman (10) ki tozı olmaya. Ve arpa ve arı buġday ve her gün (11) yüz otuz dirhem ebe gümeci toḫmın vire. Ve ṣuyın (12) daḫı durduġı yerde vire. Ve yaz gününde ata (13) ṣuyı çoḳ vire. Ve eger ḳış güni olursa **[13b]** (1) günde iki kez ḳaşaġu vura. Ve ḳulaġın ve ḳuyruġın (2) ve budların arasın pāk ide. Ve yaz gününde bir ḳaşıya. (3) Ve ıssı ṣuyla her gün ayaġın yuya. Ve yemini ġāyet (4) temiz vire. Eger bu ṭarīḳ-ile eyleye ol at ḳırḳ güne (5) degin binmege, ol at yaramaya meger yaraḳ ide daḫı (6) bine."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[31b]** Yolda (11) ve izde ḳalmış ve ḫastalanmış ve ḳızmış ve derlemiş atuñ eyerin (12) almayalar ḫuṣūṣā ḳış güni ola ve yolda inesin, bir ḳaç (13) gün yelidesin, gerü egerin pek çekesin, arḳası ḳızmaya (14) tütüne ve oda yaḳın bağlamayasın ve ḫazān ve ḳışda yaġmurdan

(15) key ṣaḳınasın ve uzaḳ yola gidicek iki kez ṣu viresin (16) ve arpasın gendü elüñ-ile viresin, bir ṣaman (17) bir arpa ve bir buġday. Azaçuḳ virmeyesin. Ve yaz güninde **[32a]** (1) ḳurı arpa virmeyesin kim ıssı olur, atı ḳızdurur, (2) yaḳar. Amma ṣovuḳda eyüdür ve bir ot var aña ḫubbāzā (3) dirler, Türkçe ebem gümeci dirler, atı ġāyet semirdür (4) ve yulaf-ıla beslenen at semirür. Amma egin geñşek olur, atuñ. (5) Sebebi budur kim yirini temiz ideler, sidügi ve tezegin (6) başmaya ve payvansuz ḳomayalar ve gendünüñ tezegin ḳurıdalar, yumşaḳ (7) ideler. Altına dökeler ve ḳaşanıcaḳ altına ḳap dutalar (8) ve yimini gün var iken vireler ve ḳaba ḳuşluḳ vaḳtında ṣuyın (9) vireler ve ikindin bir daḫı vireler ve ayaḳların ılıcaḳ ṣu-y-ıla (10) yuyalar ve ḳaşaġusın eksük itmeyeler. Üç günde bir kez bineler (11) ve bir gün ṭura, ayaḳları açıla uyansız daḫı ḳomayalar. (12) Amma bu resme beslenen at, segirtmek vaḳt yola doymaz."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[12a]** Eger atı semirtmek dileseler bir yire baġlayalar ve çulını (16) arḳasından gidermeyeler. Güneşden ve yaġmurdan (17) ṣaḳlayalar ve şöyle ideler kim; yiri ne ıssı ola **[12b]** (1) ve ne ṣovuḳ ola. Dāʾim yemin arıdup vireler. (2) Beş dürlü nesne vireler: yonca yulāf ve ṣaman ve arpa (3) ve buġdāy. Ve bir keyl noḫūdı alup iki yāḫūd üç avuç (4) mıḳdārı noḫūdı bir gün ṣuda ışladup yemine (5) ḳatup yidüreler. Tüyi ġāyetle aʿlā ve ince olur (6) ve yaldurur. Ve ẕikr olına beş dürlü nesneyi vireler ve her (7) gün yüz otuz dirhem ebegümeci vireler ve ṣuyını ol (8) baġladıḳları yirde vireler ve yaz gününde ata ṣuyını (9) çoḳ vireler. Ve ḳış gününde iki kerre ḳaşaġu ura- (10) lar ve silgü ile sileler ve ḳuyruġını ve butlarını (11) ve ḳulaḳlarını sileler ve yaz gününde bir kerre ḳaşaġu (12) vuralar ve günde bir kerre ıssı ṣu ile iki ayaġın (13) yuyalar ve yemin arıdup vireler. Her kim atını bir ay (14) bu ṭarīḳ-ıla tīmār ider-ise ol at şöyle semüz- (15) leye ki degmede binmege yaramaya."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[70a]** Eger bir at arıḳlasa semirüp ṭav- (14) lansa deyü murād olunsa hemān atı günde iki (15) nevbet tımār ideler ve haftada bir defʿa ısıcaḳ **[70b]** (1) ṣu ve ṣābūn ile yuyup gezdüreler bir ḳaç (2) ḳīle arpayı evvelā pāk çalḳayup ve ḳalburlayup (3) ṣāf olduḳdan ṣoñra asiyābda daḳīḳ idüp (4) baʿdehu bu daḳīḳ bir pāk ṣanduḳa içinde ḥıfẓ o- (5) luna ve her gice gerek ḳış ve gerek yaz olsun taʿyīn-i (6) vaḳit idüp meṣelā nıṣfü'l-leyl olduḳdan ṣoñra (7) evvelā ata ṣu virüp baʿdehu bir vaḳıyye ḳadar ol (8) daḳīḳden alup lakin içinde ḫamūr idüp (9) iki dirhem cevz-i bevvādan saḫḳ idüp ḫamūra (10) ḳata ve beş altı dirhem ḳadar ṭuz daḫı ḳatup (11) ziyāde yoġurup tamām ḥal ideler ve ol (12) ḫamūrdan yımurṭa ḳadarca ḥablar idüp (13) ata yedüreler ve atı bu minvāl üzere iki ay (14) tamām ihtimām idüp terbiye iderler ise (15) at ġāyet semirüp hem ḳuvvetlenür ve hem ṭavlanup **[71a]** (1) şīrīn olur, mücerrebdür."

Atın dişlerinden yaşını tespit etmek:

Bu bölümde atın yaşının nasıl bilineceği anlatılıyor.

Atın yaşı dişinden bilinir. Tayın iki dişi aşağı damağında, iki dişi yukarıki damağında biter. Bunların yanından ikişer diş daha çıkar. Bunların yanında da ikişer tane çıkar. Atın kırk iki dişi olur. On ikisi önde, otuzu arkada olur. At üç yaşındayken süt dişinin gediği açılır. Dördüne kadar öyle kalır. Beş yaşında birer süt dişini bırakır. Kalan dişlerinin dibi sağlamlaşır. Altısında bir gedik açılır. Yedisinde bir gedik daha açılır ve içi karaca olur. Sekizinde dişlerinin ucu yuvarlak olur. Dokuzunda dişleri arpa sığacak kadar çukur olur. On yaşında dümdüz olurlar. On yaşından sonra atın kaç yaşında olduğunu kimse bilemez. Fakat bilge kimseler kaç yaşında olduğunu arpa ile bilirler. Eğer at arpayı ufalarsa işinden kalmaz. Deve dişli olan atın yaşı hiç bilinmez. Bir de at genç görünsün diye onun dişini eğiltirler. Fakat yaşlı at gözlerinden dahi bilinir çünkü gözü çukur olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … [13b] Çün atuñ eyüsini ve yaramazın bildik. Ve nice (7) beslemek gerek anı bildürdik. İmdi atuñ yaşın bilmek (8) ḳaʿidesin daḫı bildürelim. Bāb: At yaşın (9) bilmek budur kim atuñ yaşı dişinden bilinür. Evvel (10) ḳulunuñ iki dişi aşaġada biter ve iki dişi (yo) (11) yoḳaruda biter. Bu dört dişlere ibtidāyāt dirler. (12) Ve iki dişi daḫı olaruñ yanında çıḳar. Anlara vaṣıṭāt (13) dirler. Ve bunlarıñ yanında iki daḫı çıḳar, anlara rübāʿiyyāt **[14a]** (1) dirler. Atuñ ḳırḳ iki dişi olur. On ikisi (2) öñde olur, otuzı azusında olur. Ammā at (3) üç yaşar olıcaḳ ḳulun dişinüñ ḳapaġın açar. (4) Dördüne degin şöyle ḳalur. Beşinde birer ḳulun (5) dişin bıraġur. Ve ḳalan dişinüñ dipleri yoġunlanur. (6) Ve altısında bir yanı daḫı gedilür. Ammā yedisinde bir yanı (7) daḫı gedilür. İçi ḳaraca olur. Ve sekizinde dişlerinüñ (8) ucı degirmi olur. Ve toḳuzındaki çuḳur olur. (9) Şöyle kim arpa ṣıġar. Onunda tamām düpdüz siler. (10) Onundan geçik atuñ yaşını kimse bilemez. Ammā ʿāḳıl-[13] (11) lar ḳatında anuñ yaşını arpa bilür. At kim arpa (12) uvatdı, ol at işinden ḳalmaz. Ve at kim deve (13) dişlü olur anuñ yaşı hīç maʿlūm olmaz. Bu daḫı **[14b]** (1) olur kim atuñ dişini egildürler yigit görünsün (2) diyü. Ve līkin ḳarı at gözünden daḫı bellüdür. (3) Zīrā ki ḳarı atuñ gözleri çuḳur olur.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[08b] El-bābü’ş-şāliş:** Atlaruñ dişlerin ve yaşların beyān (12) ider. Amma bilgil kim ḳulunuñ evvel iki dişi aşaġadan (13) ve iki dişi yoḳarudan çıḳar, ol dişlere ibtidāiyyāt (14) dirler. Ve iki daḫı anuñ aşaġa yanından ve yoḳarudan (15) çıḳar, anlara <rü>bāʿiyyāt dirler. Ve iki daḫı anlaruñ geñe yanından (16) çıḳar, aşaġadan ve yoḳarudan; anlara vāsiṭāt dirler. Tamām (17) ol on iki diş olur. Üç yaşar olıcaḳ ḳulun **[09a]** (1) dişinüñ ḳapaġın açar. Dördünde, bir ḳulun, diş bıraġur. (2) Ḳulun dişinüñ dibi yoġunlanur21. Altısında bir daḳiḳa yanı (3) gidilür. Amma dibi

[13] Metinde عَاقِيل şeklinde geçmektedir.

daḫı berk yoġunlanur. Yedisinde bir daḳiḳa (4) daḫı gidilür, içi ḳaraca olur ve sekizinde bir degirmi (5) saḳraḳ olur ve ṭoḳuzundan çıḳar-iken daḫı çuḳur (6) ve onunda tamām düpdüz olur, silinür. Onundan geçicek üsti (7) maʿlūm olmaz. At yigirmisine irdügi, otuzuna irdügi (8) ḳatı ʿacebdür. Amma ol at kim cevherinde vardur. Yigirmi (9) yaşına dek ġayretin ḳomaz. Amma zīrek kişiler ve ṣınamış (10) kimseler bilürler kim atuñ yaşı arpadur ve hem olur ki (11) deve dişlü anuñ gibi yaşı maʿlūm olmaz ve daḫı çoḳ olur kim (12) ve gözleri çaḳır at ḳavī olur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[11a]** Dördinci (7) Bāb: Atuñ yaşı dişinden bellüdür. At evvel ḳuluncaḳ, (8) ḳulunuñ iki dişi aşaġa biter ve iki dişi yo- (9) ḳaru biter. Bu dört dişlere ibtidāʾiyyāt dirler ve bun- (10) laruñ yanında iki diş daḫı biter; anlara rübāʿiyyāt (11) dirler. Fi'l-cümle atuñ dişleri ḳırḳ iki olur. Otu- (12) zı azusında olur. At üç yaşar olıcaḳ, ḳulun (13) dişi ḳapaġın açar. Dördine degin şöyle ḳalur. (14) Beşinde ḳulun dişin ḳor ve ḳulun dişinüñ dübi (15) yoġunlanur altında. Altısında bir yanı daḫı gidilür; (16) ammā dübi daḫı berk olur ve yedisinde bir daḳīḳa daḫı (17) gidilür. İçi ḳaraca olur. Sekizinde dişlerüñ **[11b]** (1) içi degirmilenür ṣıġıruñ gibi olur. Ve ṭoḳuzında çaḳur (2) olur. Şöyle ki arpa ṣıġar olur. On yaşında düpdüz (3) olur. Ve onını geçiçek atuñ yaşın kimesne bilmez ammā (4) ʿāḳiller atun yaşı arpa dir. At ki arpasın (5) uvatdı ve segritdi, anuñ gibi at işden ḳalmaz. (6) Ve ol at deve dişlü ola; anuñ gibi atuñ degmede (7) yaşı bilinmez. Ve baʿżılar atuñ dişini dörpülerler imiş (8) yigit görünsün deyü. Ve līkin, yaşlu at gözinden (9) daḫı bilinür. Ẕīrā ki, yaşlu atuñ gözleri çuḳur (10) olur. Ve'l-ḥāṣıl-ı kelām; at didügümüz yedi yaşardur. (11) Andan geçe on beşdür. Yigirmisine otuzına at (12) geçse ʿacībdür. Atuñ yoḳarı dişi öñ dişinden (13) aşar-ısa, ḳulan dişlü dirler. Azusı uzunraḳ (14) olur-ısa, ṭoñuz dişlü dirler. Atuñ dişi er olur-ısa, (15) balıḳ dişlü dirler."

Atta ruam hastalığı (sakağı) olması ve tedavisi:

Atın başında bir hastalık olur ve ona sakağı derler. Diğer türüne ise sagargu derler. Sakağının belirtisi burun deliklerinde irin gibi bir maddenin akmasıdır. At sürekli başını aşağıya tutar, burnunu duvara sürter. Burnunun kanatları gerilir. Durduğu yerde hır hır eder. Tedavisi için öncelikle boynun iki yanından kan alınır. Sonra kafur ve safran dövüp akşam vaktinde koni ile burnuna üfürülür. Üstüne menekşe yağı damlatılır. Eğer böyle geçmezse andız otu dövülür. Safran ve kafur da dövüldükten sonra burnuna üfürülür. Yine geçmezse çörek otu, zencefil, oğlan aşı kara kasnı her birinden ikişer dirhem ve safrandan bir dirhem hepsi yüz dirhem şarap içinde kaynatılır ve süzülür. Üçte biri kalınca ak neft katılır, üç parçaya ayrılır. Her gün bir parçası burnuna sıcak olarak dökülür. Ve bir müddet başı yukarı tutulur. Eğer bununla gitmezse yarpuz yaprağını, saman tozunu ve keklik otunu hamurla kaynatsınlar. Sıcak bir şekilde

torbasına koyup başına assınlar. O hastalık sökülür gider. Bununla da geçmezse kadınların adet bezi alınıp ata koklatılır. Sonra at çok yürütülür. Hastalık burnundan sökülür. Bununla gitmezse andız otu kazınıp kamışla burnuna üfürülür. Sonra biraz kafur üfürülür ve gül yağı damlatılır. Eğer çok soğuk günde olursa menekşe yağı damlatılır. Eğr yaz gününde olursa Türkçe kumla denen bir ot vardır. O otun aşağı yapraksız yanı kesilip yukarısı atın torbasına koyulur. Bir müddet durur. Otun kokusu atın dimağına çıkar, söküp indirir. Susam yağı damlatılır. Adet bezi tecrübe edilmiştir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[14b]** Bilgil-ki atuñ başında (7) bir renc olur. Aña saḳaġu dirler. Bu iki dürlüdür. (8) Ve birine saġargu dirler. Ammā saḳaġunuñ ʿalāmeti (9) oldur kim burnı delüklerinden iriñ gibi nesne (10) aḳar. Başını aşaġa tutar. Ve burnunı dīvāra sürer. (11) Ve burnunuñ ḳanatları gerilür. Ve ṭurduġı yerde (12) ḫırḫır ider. Anuñ ʿilācı oldur kim evvel boynuñ (13) iki yanından ḳan alalar. Andan ṣoñra kāfur ve **[15a]** (1) ve zaġferān döge. Ve aḫşam vaḳtında māsūra (2) birle burnuna üfüreler. Ve üstüne binefşe yaġın (3) ṭamzuralar. Eger sākin olmasa anduzı dögeler (bir dir) (4) bir dirhem zaġferān, bir dirhem kāfūrı yumşaḳ (dö) (5) dögeler. Burnuna üfüreler. Eger yine gitmese çörek (6) otı ve zencbīl ve oġlan aşı ve ḳara ḳaşnı her (7) birinden ikişer dirhem ve zaġferān bir dirhem (8) bunları iki yüz dirhem sücü-y-üle ḳaynadasın (9) ve süzesin. Ammā şol ḳadar ḳaynada kim üç (10) baḫşda biri ḳala. Bir dirhem aḳ neft ḳatalar. Daḫı (11) üç baḫş ideler. Her gün bir baḫşın burnuna (12) dökeler ılıcaḳla. Ve bir zamān başını yoḳaru dutalar. (13) Ve eger bunuñla gitmezse birer yarpuz yapraġı **[15b]** (1) ve ṣaman tozı ve güyegü otı bunları ḫamīrle (2) ḳaynadalar. Isıcaḳla ṭorvasına ḳoyalar, başına (3) aṣalar. Tā kim ol ʿillet söküle gide. Bunuñla (4) daḫı gitmezse ʿavratlaruñ ḥayż bezin alalar, (5) burnuna tutuzalar. Ve bineler ḳatı ḳatı yörüdeler. (6) Tā ki ḳıza, burnundan söküle. Eger anuñla daḫı gitmezse (7) anduzı ala ḳazıya, ḳamışla burnı delügine üfüre. (8) Ardınca azacuḳ kāfūr üfüre. Ve birez gül (9) ṣuyı ṭamzura. Eger ḳatı ṣovuḳ günde olursa (10) binefşe yaġın ṭamzura. Eger yaz gününde olursa (11) bir ot vardır aña leblāb dirler. Türkçe (12) ḳumla dirler. Ol otuñ aşaġa yapraḳsız yanını (13) kese gidere. Yoḳarusın atuñ torvasına ḳoya **[16a]** (1) başına aṣa. Bir zamān ṭura tā ki ol otuñ (2) ḳoḳusı dimāġına[14] çıḳa, söke indüre. (3) Ve burnuna küncid yaġın ṭamzura. Ammā mücerrebdir (4) ḥayż bezi."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir

" … **[09a] El-faṣlü'l-evvel:** (14) Bilgil kim atuñ başında bir ʿillet vardur, ana kambiḫ dirler (15) yaʿnī Türkçe ṣaḳaġu dirler. Bu iki nevʿdür, biri ṣaġargu (16) biri ṣaḳaġudur. Amma ṣaḳaġunuñ nişānı budur ki burnı (17) deliklerinden iriñ gibi gelür ve başını aşaġa dutar ve burnını **[09b]** (1) dīvāra sürer ve burnınuñ ḳanatları gerilür ve ṭurduġı (2) yirde ḫırlar. ʿİlāc budur

[14] Metinde دِمَاغِلَنَه şeklinde geçmektedir.

ki evvel burnınuñ iki yanından (3) ḳan alalar ve andan ṣoñra bunı idesiz: Kāfūrı, zaʿferān-ıla (4) dögesin. Aḫşam namāzı vaḳtında māsūra-y-ıla burnına (5) urasın, üstine benefşe yaġın ṭamzurasın. Gitmez-ise anduzu (6) dögesin, bir dirhem ḳadarı zaʿferān-ıla burnına urasın, (7) üstine buçuḳ dirhem kāfūrı ezesin anı daḫı damzurasın (8) ve eger ʿillet ḳuvvetlü olur-ısa bunı daḫı ide: Çörek (9) otı, zencebīl ve oġlan aşı, ʿūd-ı ḳarḥ her birinden (10) ikişer dirhem tamām ve zaʿferān bir dirhem. Bunları iki yüz (11) dirhem süci-y-ile ḳaynada, süzesiz. Üç baḫşından bir baḫşı (12) ḳalınca ve bir dirhem aḳ neft ḳatalar. Üç baḫş ideler. Her gün (13) bir baḫş burnına ḳatalar, bir zamān başın yoḳaru ṭutalar.(14) Eger anıñ-ıla gitmez-ise bunı daḫı ideler: Bir yüz defne yapraġı, (15) rāzene ve ṣaman ṭozı kerefs ve güyegü otı, bunları (16) ḫamīr-ile ḳaynadalar, ışıcaḳ-ıla tobrasına ḳoyalar, başına (17) daḳalar. Tā kim ol buġ burnı delüginden içerü gide. **[10a]** (1) Tā ol ʿillet sürile, ine, gide ve bir daḫı geñez budur ki (2) ʿavratlaruñ ḥayẓ bizini alalar, üç gün ṣabāḥ burnına (3) dütüzdüre. Ḳatı ḳatı yörüdeler daḫı ḳuza ḳoyalar, burnından (4) ine gide, ol ʿilletden ḳurtula, arına."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[14a]** Faṣıl: (10) maʿlūm olsun kim atda iki dürlü renc vardur. İkisi (11) daḫı başından iner ve lakin ikisi daḫı birbirine beñzer. (12) Āmmā saḳāġu dirler sıñarġu dirler ikisi daḫı rencdür. (13) Saḳāġunuñ ʿalāmeti budur ki burnınuñ delüklerinden (14) irin gibi nesne aḳar ve başın aṣaġa dutar ve burnını (15) dīvāra sürer ve burnınuñ ḳanatları gerilür ve durduġı (16) yirde ḫırḫır ider. ʿilācı budur ki; ol burnından, yaʿni (17) iki yanından ḳan alalar. Ve andan ṣoñra kāfūrı ve zaʿferān **[14b]** (1) dögeler. Aḫşām namāzı vaḳtında māṣīra ile atuñ bur- (2) nına üfüreler ve ardınca benefşe yaġın damzura- (3) lar ve eger gitmez ise bir dirhem dögilmiş anduz ve bir dirhem (4) zaʿferān burnına üfüreler ve ardınca buçuḳ dirhem (5) kāfūr ezeler burnına damzuralar ve eger gitmez ise biraz çö- (6) rek otı ve biraz zencebīl ve oġlan aşı ve ḳara ḳasnī (7) bu dört eczānuñ her birinden ikişer dirhem, ve bir dirhem (8) zaʿferān cemʿan ṭoḳuz dirhem olur. İki yüz dirhem süci-y-ile (9) ḳaynadalar ve süzeler amma şol ḳadar ḳaynadalar kim üç (10) baḫşından biri ḳala ve bir dirhem neft ḳatalar ve bu cümle ot- (11) lar ki ḳaynamışdur üç baḫş ideler ve her gün bir (12) baḫşın evvelceki-y-ile ol atuñ boġazına ḳoyalar. Eger (13) bunuñ-ıla gitmez ise biraz yarpuz yapraġın ve biraz (14) rāziyāne ve ṣaman tozın güyegü otın bunları (15) ḫamr-ıla ḳaynadalar ve anuñ gibi atuñ torbasına ḳoyalar. (16) Isıcaḳ-ıla başına aṣalar ol ʿillet gide. Eger gitmez-ise (17) ʿavratlaruñ ḥayż bizinden bir bāre burnına tütüz- **[15a]** (1) düreler ve ḳatı yörüdeler, tā ḳızınca. Ve eger bunun-ıla daḫı (2) gitmez ise anduzı ḳazıya, ḳamış-ıla burnına üfü- (3) reler ve ardınca biraz kāfūr üfüreler ve ardınca gül-āb (4) damzuralar. Eger anun-ıla gitmez ise yaz güni bir ot o- (5) lur, ʿarabça leblāb dirler. Ol otuñ özdekini (6) gidereler, yapraḳların atuñ torbasına ḳoyup atuñ (7) başına aṣalar. Ḫaylī zamān ḳoyalar tā kim ol otuñ (8) ḳoḳusı atuñ damaġına çıḳa. Allāhu Taʿālā' nuñ ʿinā- (9) yetiyle defʿ ola. Andan ṣoñra burnına biraz küncüd dam- (10) zuralar ve ṣaḳaġu olan ata üç ḳaşuḳ sirke (11) ve bir ḳaşuḳ adam sidügiyle ḳarışdırup ikişer (12) ḳaşuḳ burnınuñ delüklerine ḳoyup içüreler, mücerrebdür, (13) bi-izni'llāhi Taʿālā."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[49a]** Eger bir at ṣaḳaġu ʿilletine (10) mübtelā olup zaḥmet çekse bir miḳdār buġdayı (11) bir çölmek içinde biraz ṣarımsaġ-ıla ġāyet (12) muḥkem ḳaynadalar andan ṣoñra bir ṭorba ile (13) ısıcaḳ iken atuñ başına aṣa ḳoyalar tā kim (14) buġu ve rāyiḥa dimāġına gide ṣıḥḥat bula (15) mücerrebdür."

Atta sagargu olması ve tedavisi:

Atta sagargu olsa bu hastalık at terliyken su vermekten olur. At tıksırır, burnundan sarı su akar ve burnunu ayağına sürer. Tedavisi için sarımsak dövülüp beyaz soğan ve hamurla pişirilir. İçine susam yağı veya zeytin yağı koyup kaynatılır. Hamur gidip yağı kalınca biraz neft katılır. Burnuna damlatılır. At iyileşmezse bezir tava içinde suyla kaynatılır. Atın torbasına konulur. Bu hastalığa bundan daha iyi tecrübe edilmiş bir yöntem yoktur. İyi olunca günde yedi kez sığır yağı ve hatmi yağı birbirine katıp boynuna sürülür. Bazı atın boğazının iç yanında olur. Bunun belirtisi atın yerinden kımıldamaması ve burnundan nefes veremeyip ağzından solumasıdır. Gözleri sararır. İçindeki su burnundan gelir. Bunun tedavisi için keçi boynuzu havanda dövülüp yağa karıştırılır. Günde altı lokma ata yedirilir. Yaş yoncadan başka bir şey yedirilmez. Eğer yaş bulunmazsa ıslatılıp verilir. Eğer at otlamaya başlarsa hastalıktan kurtulmuş demektir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[16a] Bāb:** Bir atda sagarġu olsa (5) ol ʿillet derlemiş-iken ṣu virmekden olur. (6) ʿAlāmeti oldur kim tiskirür ve burnundan ṣaru (7) ṣu aḳar ve burnını ayaġına sürer. ʿİlācı budur (8) kim ṣarmısaḳ dögeler. Aḳ soġan-ıla daḫı (9) ḫamīrle pişüreler. Ve içine susam yaġını (10) ḳoyalar. Ve yāḫud zeyt yaġın ḳoyalar, ḳaynadalar. (11) Tā kim ḫamīr gide, yaġı ḳala ve iki dirhem neft̩ (12) ḳatalar. Bir nice kez burnuna dökeler, defʿ ola. (13) Eger bunuñla gitmezse bezīri tava içinde birez **[16b]** (1) ṣuyla ḳaynadalar. Torvasıyla başına aṣalar. (2) Bu iki ʿillete bundan mücerreb yoḳdur. Ve eyü (3) olunca yedi kez her gün ṣıġır yaġın ve ḫaṭmi (4) yaġın birbirine ḳata ve boynuna dürte. Ve baʿżı atuñ (5) boġazınuñ içinde iç yanında olur. Anuñ ʿalāmeti (6) oldur ki at yerinden deprenmez ve burnundan nefes (7) viremez ve aġzından ṣolur. Ve gözleri ṣararur. (8) Ve içindeki ṣu burnundan gelür. Bunuñ ʿilācı (9) budur ki keçi boynuzını havānda döge ve yaġa (10) ḳarışdura. Günde altı loḳma ata yedüre. (ve) (11) Ve yaş yoncadan artuḳ nesne virmeye. Eger (12) yaş bulunmazsa ışlada vire. Ammā atuñ (13) ḥalāṣ olmasına ʿalāmet budur kim at **[17a]** (1) o<tla>maġa başlaya."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[10a]** Amma ol bir nevʿ kim (5) ḳıʿās dirler yaʿnī ṣaḳarġu dirler. Derlemiş-ile ṣovuġa, ḳomaḳdan (6) olur. Nişānı budur kim ṣaru ṣu aḳār, tīz tīz tüskürür. Vaḳt (7) olur, ġażaba gelür, burnını ayaġına sürer. ʿİlāc (8) budur, ṣarmısaġı dögeler aḳ ṣoġan-ıla bu ikisin (9) ḫamīr-ile ḳaynadalar, içine sisem yaġın ḳoyalar yāḫūd (10) zeyt yaġın, ḳaynadalar, tā kim ḫamīr gide yaġı ḳala. İki dirhem (11) neft ḳatalar, bir ḳaç gün burnına dökeler, defʿ ola. Eger (12) olmazısa bunı daḫı ideler: Leblāb dirler ʿArabca; Türkçe (13) ḳumla dirler; ʿAcemce ṭaḳ dirler ve zenciler ṣınduḳ (14) dirler. Anuñ kökin alalar, ṭoġrayalar tobrasına ḳoyalar. Başına (15) aṣalar, çoḳ zamān başında ṭura. Tā ol otuñ ḳoḫusı (16) burnına gire, söke daḫı geñezi yudar. Bir bizi tava (17) içinde birez ṣu-y-ıla ḳaynadalar, tobra-y-ıla başına çekeler. Ne ḳadar **[10b]** (1) (ne ḳadar) ʿillet var-ısa söker götürür, burnından döker, (2) giderür ve bu iki nevʿ ʿilletde bundan mücerreb yoḳdur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[15a]** Faṣıl: sıñarġu dirler bu ʿillete (14) sebeb budur ki derlemiş-iken ṣu virmekden olur. (15) Ve ʿalāmeti budur kim; burnından ṣaru ṣu aḳar, tīz … (16) vaḳt olur kim ḳoyu ḳoyu nesneler aḳar. Burnını daḫı ayaġına (17) sürer. ʿilācı budur ki; ṣarmısāḳ ve acı ṣoġan **[15b]** (1) dögeler ve ikisini şıra-y-ıla bişüreler ve içine ṣuṣām ya- (2) ġın ḳoyalar. Ve şol ḳadar ḳaynadalar kim, ḫamīr gide yaġ ḳala. (3) Ve iki dirhem neft ḳatalar. Bir ḳaç kerre atuñ burnına damzu- (4) ralar, defʿ ola."

Atta mayasıl hastalığı olması ve tedavisi:

Bevasır hastalığı, atın burnunun içinde olan, irinli sarı su akıntısıyla kendini gösteren bir hastalıktır. Tedavisi için bakır sülfat, arsenik sülfür ve pelit bir dirhem suyla yoğrulur. Merhem gibi olunca bevasır göze görünür yerde ise parmakla sürülür. Görünmez yerde ise ağaca pamuk sarılır ve sürülür. Üç gün, günde bir kere sürülür. Ondan sonra tereyağı sürülür ve yara düşer. Sonra biraz zift, çam sakızı ve neft kaynatılır. Merhem gibi olur. Günde iki kere pamukla sürülür. Bununla da geçmezse beş dirhem sirke, on dirhem bal, beş dirhem bakır sülfat, üç dirhem anzarut, iki dirhem isfidaç, iki dirhem mürdeseng, üç dirhem siligün birbirine karıştırılır. Günde iki kere sürülür, iyi olur. Amma görünür yerde ise kesmekten daha iyisi yoktur. Ve kestikten sonra sarımsak ve iç yağı tuzla dövülür. Merhem gibi olur. O kesilen yere sürülür, bir müddet bekletilir. Bevasırın kökü kesilir. Yirmi dirhem siligün, on dirhem mürdeseng, otuz dirhem zeytin, yirmi dirhem sirke bunlar havada merhem gibi dövülür. Ve sirkeye katılır. Sonra geri kalanı katılır. İyi oluncaya kadar günde iki kere eski pamukla sürülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[17a] Bāb:** Eger atuñ burnu içinde bevāsır (2) olsa ʿalāmeti oldur kim burnundan ṣaru ṣu aḳar (3) iriñlü. ʿİlācı budur kim ḳalem zengār ve ḳara zernīḫ (4) ve pelīd güli her birinden bir dirhem ṣuyla yoġuralar, merhem (5) gibi ola. Göze görinür yerde ise parmaġla (6) dürteler. Eger görünmez ise bir aġaca panbuḳ ṣara (7) dürteler. Üç güne degin her gün bir keret dürte. Ve andan ṣoñra (8) ṣa yaġı dürteler. Mīḫi ḳopa. Ve andan-ṣoñra birer zift (9) ve çam ṣaḳızı ve nefṭ birle ḳaynadalar, merhem gibi ola. (10) Günde iki keret eski panbuġ-ıla dürteler. Ve bunuñla daḫı (11) olmaz ise beş dirhem sirke ve on dirhem bal ve beş (12) dirhem zengār ve ʿanzarūt[15] üç dirhem ve isfidāc (13) iki dirhem ve mürdeseng iki dirhem ve siligün **[17b]** (1) üç dirhem bunları birbirine ḳarışdura merhem (2) gibi ola. Günde iki keret ura ḥoş ola. (3) Ammā eger görinür yerde olsa kesmekden (4) yegrek yoḳdur. Ve kesdikden ṣoñra sarımsaġı (5) ve iç yaġın ṭuz-ıla dögeler. Merhem gibi ola. (6) Ol kesilen yere ura ve bir zamān dutalar kim ol (7) bevāsıruñ kökin kese. Siligün yigirmi dirhem (8) mürdeseng on zeyt otuz dirhem ve sirke (9) yigirmi dirhem ve <u>şaḳ<ı></u> on dirhem bunları havānda (10) merhem gibi döge. Ve uṣaḳī sirkeye ḳatalar. Andan (11) ṣoñra girü ḳalanın ḳatalar günde iki keret eski (12) panbuġ-ıla vuralar. Tā eyü olunca."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[10b]** (3) **El-faṣlü'ş-şānī:** Atuñ burnı içinde bevāṣır olsa (4) nişānı budur ki iriñlüce ṣaru ṣu aḳar. ʿİlāc budur kim nışadır, (5) ḳalay, ṭuz, jengār, ḳara zencebīl, bellūṭ güli. Her birinden (6) kireç ṣu-y-ıla bir dirhem yuġuralar. Merhem gibi ola, bir aġaca (7) panbuḳ ṣaralar, dürteler, ṣoḳalar, süreler, avādan ḳoyalar (8) irtesi bir daḫı ideler, üç kere yedi gün. Andan ṣoñra tere (9) yaġın dürteler, mīḫ ḳopa, andan bu merhemi ideler: Zift, defne, çadır, (10) mum, çam ṣaḳızı, birez neft yaġı bunları ḳaynadalar, merhem (11) ola. Günde iki kez eski panbuġ-ıla dürteler. Oñulmaz-ısa bunı (12) daḫı ideler: sirke beş dirhem, bal on dirhem ḳaynadalar, jengār (13) beş dirhem, ʿanzarūt üç dirhem, ol bala ḳarışduralar, merhem (14) gibi ola. Günde iki kez uralar, ḫoş ola ve eger gözükür (15) yirde ise birinden yigrek budur kim keseler. Yirine ṣarmaşıġı (16) tuz-ıla ve acı ṣay yaġıyla dögeler, merhem gibi ola (17) ol kesilen yirde uralar. Bir zamān dutalar kim bevāṣıruñ **[11a]** (1) kökini yaḳa ve andan ṣoñra bu merhemi ideler: Sülügen yigirmi (2) dirhem, mürdesenc on dirhem, havanda dögeler, saḫḳ ideler (3) ġalīẓ olınca ol vaṣaġı, sirkeye ḳatalar. Günde iki kez, eski (4) panbuḳ-ıla uralar, tā bitince.."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[17b]** (4)Faṣıl: Bevāsir dirler atuñ burnı içinde bir ʿillet (5) olur. ʿalāmeti budur ki, atuñ burnından iriñlüce (6) ve ṣaruca ṣu aḳar. ʿilācı budur kim ḳalem çengārı (7) ve ḳara zırnīḫ ve belluṭ güli her birinden birer dirhem ṣu ile (8) yuġuralar melhem gibi ola. Görinür yirde ise barmaġ-ıla (9) dürteler ve eger görinmez ise bir aġaca banbuḳ ṣaralar ve (10) bu otı üç gün birbiri ardınca bir kerre dürteler tā kim mīḫ (11) ḳopa andan ṣoñra biraz zift ve çam ṣaḳızı ve

[15] Metinde اَنْزَرُوت şeklinde geçmektedir.

biraz (12) nefṭ bunları ḳaynadalar, merhem gibi ola. Günde iki kerre (13) panbuḳ ile dürteler. Eger eyü olmaz ise beş dirhem sirke (14) ve on dirhem bal ve beş dirhem mürdeseng ve üç dirhem (15) sülügen bunları birbirine ḳarışduralar merhem gibi (16) ola günde iki kerre uralar. Ve eger görinür yirde olur (17) ise, kesmekden ġayrı yegrek ʿilāç yoḳdur. Kesdükden **[18a]** (1) ṣoñra ṣarmısaḳ (2) ve iç yaġı ṭuz-ıla dögeler. Merhem gibi ola. Kesilen (3) yire uralar ve bir zamān dutalar ki bevāsirüñ ol eserüñ (4) kökini ḳuruda ve andan ṣoñra yigirmi dirhem sülügen (5) ve on dirhem mürdeseng ve otuz dirhem zeyt ve yigirmi (6) dirhem sirke ve on dirhem uşāḳ bunları havanda (7) dögeler merhem gibi ola ve uşāḳı sirke ile ezüp (8) ve girü ḳalan otları ḳarışdurup günde iki (9) kerre eski panbuġ-ıla dürteler. Şifā ḥāṣıl ola."

Atta siğil olması ve tedavisi:

Eğer atın burnunda, dudağında veya çenesinde siğil olsa tedavisi için patlıcan merhem gibi dövülür. O siğili bununla ovarlarsa kurtulur. Eskiden olmuşsa kendi kılıyla bağlanılır, kopar. Eğer iki çekirdek sıçan otu sürülürse iyi eder. Fakat bal ile karıştırıp sürülür. Düştükten sonra yerine gül yağı sürülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … [17b] Bāb: Eger atuñ (13) burnı üstünde veyā doṭaġı üstünde veyā **[18a]** (1) eñeginde sigil olsa ʿilācı budur kim (ba) (2) baẕıncānı merhem gibi dögeler. Evvel ol sigili (3) anuñla çoḳ ovalar, ḳurtula. Eger eskiden olsa (4) gendünüñ ḳılıyla baġlayalar, üzüle düşe. Ve eger iki (5) çekirdek sıçan otın ururlarsa daḫı āsān gide. (6) Ammā bal-ıla ḳarışdurup ura. Düşdükden ṣoñra (7) yerine gül yaġın vura."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[11a] El-faṣlü'ş-şāliş:** Atuñ burnı (5) üstinde ya ṭodaġında ya eñegi altında sigil olsa (6) ʿArabca aña ṣaʿālīl, dirler. ʿİlāc budur ki bādincān (7) dögeler, merhem gibi ideler. Anı çoḳ uralar, bir ḳaç kez. (8) Şöyle kim düşer, ḳurur gider ve eger eskiden olur-ısa (9) gerü gendinüñ ḳuyruġı ḳılı-y-ıla dibinden berk baġlayalar, (10) kesilür, düşer gider. Ebrişüm baġlayalar eger düşmez-ise bundan (11) geñezi yoḳdur kim iki çekürdek sıçan otı ḳarışdura (12) pambuḳ-ıla üzerine ḳoyalar, üç günde düşer. Yirine (13) gül yaġın dürteler. Bī-şek ḫoş ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[18a]** (10) Ve ammā şūlūm dirler bir sigil vardur atuñ iki burnı (11) üstünde ve dodaġı üstünde ve eñeginde çıḳar. ʿilācı (12) budur kim bādıncān merhem gibi dögeler. Ol sigili anuñ-ıla (13) ovalar şol ḳadar kim ḳuruya düşe. Ve eger eskiden (14) olur ise girü gendü ḳuyruġı ḳılıyla baġlayalar. Üzüle (15) düşe. Ve eger iki çekürdek ṣıçan otın urur ise (16) daḫı āsān düşe inşā-allāhu Taʿālā."

Atın ayaklarında yara olması ve tedavisi

Eğer atın ayağı bıçılgan olsa önce iyice terletilir. Bir müddet yürütülür. Sonra sabun ve sıcak suyla ayağı yıkanır. Ceviz yakılır ve havanda dövülür. Pişmiş şam, bakır sülfat ve tuz od görmemiş bal ile yoğrulur ve sürülür. Sert sert ovulursa gider. Veyahut günde iki kere mum, zift, bezir ve neft katılır. Domuz yağıyla birkaç kez sertçe ovulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … [18a] Eger atuñ ayaġı bıçılġan (8) olsa ʿilācı budur ki evvel yegin terleye bir zamān (9) yörüdeler. Ve andan ṣabun-ıla ve ıssı ṣuyla yuyalar. (10) Ve andan ḳozı yaḳalar ve havānda dögeler. Ve pişmiş (11) şāb ve ḳalem zengār ve ṭuz. Buları od görmemiş (12) bal-ıla yoġura, dürte. Ve ḳatı ḳatı ova gide, yāḥud (13) günde iki keret mum ve zift ve bezīr ve birez neft̠ **[18b]** (1) ḳatalar uralar. Ve yāḥud ṭoñuz yaġıyla birḳaç (2) keret ḳatı ovalar, gide."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[23b] (1) El-faṣlü't-tāsiʿ:** Atuñ ayaġı bıcılġān olsa ʿilāc budur ki (2) darlaya yörüdeler, berk berk depeler. Bir zamān yörüye andan ṣoñra ṣabun-ıla (3) yuyalar. Ḳoz yaḳalar, havanda dögeler ve bişmiş şab, zencār, duz (4) ve od görmemiş bal; yuġuralar, daḫı daḫı dürteler vaḳt olur. (5) Günde iki kez ya mum ya birez zift içine ḳatalar ya ṭoñuz yaġın (6) bir ḳaç kez uralar, gide. Yigrek tīmār her gün bu miḳdār durur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[52a]** Faṣıl: Atuñ bıçılġanı olsa ʿilācı budur: **[52b]** (1) evvel ḥırızma dürteler. Andan ṣoñra tarḫāna ve ḳızıl boya ve şāb (2) üçini ḳaynadup atuñ ayaġına baġlayalar. Üç gün dura, (3) andan ṣoñra ṭāhin ve ḳına ve sirke bu üçini birbirine ḳatup (4) merhem gibi ola ayaġına uralar. Ve ṭarlada yörüdeler. Dīger: Issı (5) ṣu-y-ıla yuyalar. Andan sirke-y-ile ḳara boyayı ḳarışdırup ayaġını (6) yuyalar, birḳaç kerre. Ṣoñra ḳaṭrān-ıla yumurṭa ṣarusın dürteler, (7) yāḫūd ḫınzīr yaġın dürteler, bir iki kerre ḫoş ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[29b]** Eger atuñ ayaġı bıçılġan olsa ʿilācı budur kim, (3) tarlaya depeler bir zamān yürüye, andan ṣoñra (4) ısıcaḳ ṣu ile ve ṣābūn-ıla yuyalar baʿdehu bir ḳaç dāne (5) ḳurı āteşde yaḳup havāñda saḫḳ idüp ġubārı (6) alalar. Andan biraz pişmiş şāb ve zencār ve biraz ṭuz (7) kifāyet ḳadar çig bal ile merhem gibi olunca ḳarışdu- (8) ralar ve üzerine uralar ve ḳatı ḳatı ovalar, defʿ (9) olur. Eger olmaz ise, bir miḳdār zift alup (10) kifāyet ḳadar bal mūmı ve neft̠ yaġı ile bir ḳap (11) içinde eridüp tamām merhem gibi olunca ḳarışdura- (12) lar ve ʿillet üzerine uralar. İnşā'llāhü'r-raḥman şifā (13) bula, mücerrebdür. Bir mücerreb ʿilāc ve nāfiʿ devā daḫı

budur. (14) Eger at bıçılġan olsa evvel ol atuñ ayaġına (15) ḫurazma uralar andan ṣoñra biraz tarḫana ve biraz **[30a]** (1) ḳızıl boya ve biraz şāb, bu üçüni bir ḳab içinde (2) ḳaynadalar ve atuñ ayaġına baġlayalar üç gün ṭura (3) andan ṣoñra bir miḳdār ḫınnā ve biraz taḫīn ve biraz sirke (4) bu üçüni biri birine ḳarışduralar tā kim merhem gibi (5) ola baʿdehu atuñ ayaġına uralar şifā bula. (6) Bir daḫı eger at bıçılġan olsa, ḫurazma ura- (7) lar tā kim üzerinden tüyi gide. Baʿdehu biraz ṭuz alup (8) rūġan-ı sāde ile ḳaynadalar ve üzerine ısıcaḳ (9) ısıcaḳ urup baġlayalar, defʿ ola. Mücerreb ʿilācdur."

Atın ayaklarında uyuz olması, dizine kadar tüyü dökülmesi ve tedavisi:

Atın ayakları ürpek olsa bu da uyuz gibidir. At dizine kadar tüyünü döker. Tedavisi için önce sabunlu suyla yıkanır. Kızarınca silinir. Pamuğa kanı sürülür. Ya da ak soğan, incir ve evelik şarapla kaynatılır. Koyu olur. Havanda dövülür, merhem gibi olunca sürülür. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[18b] Bāb:** Eger atuñ ayaġı ürpek (3) olsa ol daḫı uyuz gibi olur ve yayılur. (4) At dizine degin tüyin döker. ʿİlācı budur ki (5) evvel ṣabun-ıla yuyalar. Ḳızarınca andan sile ve pan- (6) buġa ḳanın dürteler. Ve yāḫud aḳ ṣoġan ve incīr (7) ve evelik bunları sücü-y-ile ḳaynadalar, ḳoyu ola. (8) Ve havānda dögeler merhem gibi ola, dürteler eyü ola.".

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[23b]** (7) El-faṣlü'l-ʿāşir: Atuñ ayaġında ürpek olsa, ol daḫı uyuz (8) gibi olur, yayılur. Dizindekin tüyin döker. ʿİlāc budur ki (9) ṣabun ile yuyalar tā ḳızıl olınca sileler. Baġa ḳanın dürteler (10) yāḫūd aḳ ṣoġan, incir veyā persiyā118, Türkçe evelek dirler (11) ve hem labada daḫı dirler, bunları süci-y-ile ḳaynadalar, ḳavi ola. (12) havanda saḫḳ ideler, merhem gibi. Paça yaġın ve ṣıġır incüginüñ (13) iligin119 ḳatalar, ḳarışduralar, günde iki kez uralar, eyü ola, mücerrebdür."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[51b]** (15) Faṣıl: eger atuñ ayaġı örpük olsa ʿalāmeti uyuz gibi olur ve dizinde (16) tüyi dökilür. ʿilācı: ṣāpı pişüreler, dögeler, ḫınzīr yaġı biraz dördüsi (17) ikisin girü erideler. Ṣāb içine ḳoyup ḳarışduralar, tā kim ḥall ola. **[52a]** (1) andan ıssı ṣu-y-ıla ayaġın ṣābūn-ıla yuyalar. Baʿdehu muḥkem (2) salalar. Isıcaḳ-ıla ol yaġı dürteler. Bir iki gün tā kim (3) ḫoş ola. Dīger ilāç: ṣarv aġacı göyündüreler. Külini (4) ḳaynadalar. Atuñ ayagını ol ṣu içine ḳoyalar üç güne (5) degin yuyalar ḫoş ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

“ … **[59a]** Eger atuñ ayaġı ürpek olsar ḥırızma du- (7) dalar tā kim tüyi gide andan biraz sırtlān (8) yaġın ṭuz ile ḳaynadup ʿillet üzerine ura (9) şıḥḥat bula ve defʿ ola mücerrebdür. Eger bir at yaġır (10) olsa evvelā pāk yuyalar baʿdehu biraz māżı (11) ve biraz şāb ve biraz çam şaḳızı bunları ġubār gibi (12) idüp bir ḳaç defʿa üzerine ekeler, şifā bula (13) ve eger eski panbuḳ ursalar bu daḫı eyüdür (14) ve eger biraz çiriş ve biraz zift, ādem sidügi, sidük (15) yarım vaḳıyye ḳadar ola, bir cedīd çölmek içinde **[59b]** (1) ḳaynadalar ve indürüp yara üzere bir ḫōşça (2) urup ve bağlayalar ṭā ḳuruyınca ṭura baʿdehu (3) açup deri üzerinde olan tüyleri gidere- (4) ler hemān yaġır çıplaḳ at ḳala ve yine bir defʿa daḫı (5) uralar ve bir ḫōşça şarup bağlayalar tīz şıḥḥat (6) bula. Üç kerreye ḥācet ḳalmaya.”

Atın gözünün yanında yumru yumru yara olması ve tedavisi:

Eğer atın gözünün yanında ve yüzünde yumru yumru nesneler olursa ve bir şey dokunduğunda kanarsa tedavisi için ya ipek iplikle ya da kendi kılıyla dibinden sıkıca bağlanmalıdır. Kendisi düşer, yerine yağ sürülür. Eğer bağlanmıyorsa birer dirhem saru zernih, kireç, nişadır ve yarım dirhem sıçan otu dövülür. Balla karıştırılır. Gözüne yakın yerde ise göze girmemesi için dikkat edilir. Bir gün bekletilir. Yerine pis iplik, ekşi hamur ve yumurta sarısı karıştırılıp sürülür. Günde iki kere sürülürse düşüp gider. Yirmi dirhem koyun yününün külü, mürdeseng, on dirhem zift, on dirhem mumla eritilir. Eski pamuk ile sürülür. Bu hastalığın çoğu göze yakın yerde olur. Dikkat edin.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[18b]** (9) **Bāb:** Eger atuñ gözi ḳatında ve yüzünde yumrı (10) yumrı nesne olsa vaḳt olur kim nesne doḳunur (11) ḳanar olsa anuñ ʿilācı budur ki eger bağlanursa (12) ibrişimle yāḫud gendü ḳılı dibinden berk bağlaya, (13) ol gendüsi düşe. Yerine yaġ dürteler. Eger deprenmezse **[19a]** (1) ki bağlanmaya şaru zerhīḫ ve kireç ve nışādur birer (2) dirhem ve buçuḳ dirhem sıçan otı bunları dögeler. (3) Bal-ıla ḳarışduralar. Ammā gözine yaḳın yerde ise (4) iḫtiyāṭ ideler. Ot göze girmeye. Bir gün (5) ṭura, ertesi gidereler. Yerine murdār iplik (6) ve ekşi ḫamīr ve yumurda ṣarusı ḳarışduralar. (7) Günde iki keret uralar ki düşe gide. Bir dür- (8) lü daḫı ḳoyun yüñinüñ külini yigirmi dirhem mürde- (9) seng, on dirhem zift, on dirhem (10) mumla erideler ve ḳarışduralar. Eski panbuġ-ıla (11) uralar. Ammā marażuñ ekṣeri göze yaḳın yerde (12) olur, iḫtiyāṭ ideler.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[11a] El-faṣlü’r-rābiʿ:** (14) Atuñ gözi ḳatında ya yüzinde naḳr olsa, yaʿnī tut (15) gibi yamrı yaruḳ veyā ḳatı olur. Nesne doḳınsa ḳanar. (16) ʿİlāc budur ki eger deprenür-ise ebrişüm-ile yāḫūd gendü (17) ḳılı-y-ıla dibinden berk bağlayalar, düşe. Yirine yaġ dürteler ve eger **[11b]** (1) (ve eger) deprenmez-ise, perk-ise bu ʿilācı ideler: Ṣaru zırnīḫ (2) ve ḳalay ve kireç ve nışadır,

her birinden bir dirhem ve sıçan (3) otı buçuḳ dirhem. Bunları dögeler, bal-ıla ḳarışduralar (4) üzerine uralar. Eger gözine yaḳın olsa iḫtiyāṭ (5) ideler, ot gözine girmeye ve eger aşaġa ḳapaġında olur-ısa (6) başın aşaġa dutalar ve yoḳaru olur-ısa gözine şeker (7) ḳoyalar. Zīrā ne gelür-ise gendüye alur. Bir gün dura (8) irtesi gidere. Yirine murdār ilik-ile ekşi ḫamīri dögeler (9) yumurda ṣarusı-y-ıla ḳarışduralar. Günde iki kez uralar tā kim düşe. (10) Andan bu merhemi ideler: Ḳoyun yüñi küli yigirmi dirhem, mürdeseng (11) on dirhem, günlük beş dirhem, zift on dirhem, ṣıġır yaġı (12) yigirmi dirhem, mum on beş dirhem. Bunları mum-ıla erideler (13) ve bu otları ḳarışduralar. Günde iki kez eskice pambuḳ-ıla uralar. (14) Amma dibi ġāyet arınmayınca merhem urmayalar. Bu marażun ekşeri (15) göze yaḳın olur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[18a]** Faṣıl: (17) Devşe bir ʿilletdür kim atuñ gözi ḳatında ve burnı **[18b]** (1) (ve burnı) yanında yumrı yumrı olur ve baʿżısı (2) yarıḳ yarıḳ olur. Vaḳt olur nesne doḳunıcaḳ (3) ḳanar. ʿilācı budur kim eger deprenür-ise ebrişim-ile (4) ve yā gendü ḳılıyla berk bağlayalar düşe. Yirine yaġ (5) dürteler. Ve eger deprenmez ise ʿilācı: Ṣaru zırnīḫ (6) ve kireç ve nūşādur her birinden birer dirhem ve buçuḳ dirhem (7) ṣıçan otı bunları dögeler bal-ıla ḳarışduralar (8) üstüne uralar. Eger gözine yaḳın olur ise iḫtiyāṭ (9) ideler ki gözine girmeye. Bir gün dura irtesi (10) gün gidereler. Biraz murdarlıḳ ve ekşi hamīr ve yumurṭa (11) ṣarusı bunları ḳarışduralar günde iki kerre u- (12) ralar tā kim düşe. Andan ṣoñra ḳoyun ḳılını yaḳalar (13) ve külini eleyeler yigirmi dirhem andan ve on dirhem mürdeseng (14) ve beş dirhem günlük ve on dirhem zift ve beş dirhem (15) nefṭ ve on dirhem ṣıġır yaġı ve yigirmi dirhem zeyt (16) yaġı ve on beş dirhem mūm erideler ve bu otları (17) ḳarışduralar. Günde iki kerre eski panbuġa uralar. **[19a]** (1) evvel yuyalar. Andan merhem uralar. Bu marażuñ ekşeri göze yaḳın (2) yirde olur."

Atta temriye hastalığı olması ve tedavisi:

Atta kuya yani temriye olursa çoğu göze yakın yerde olur. Bazısı göze girer. İnsanda, tilkide ve buzağıda dahi olur. Tedavisi için sabunla ve tuzla rengi kızarıncaya kadar yıkanır. Sonra kara zernih, nişadır, pelit ve kireç sabunlu suyla yoğrulur. Üstüne kına yakar gibi yakılır. Üstüne koyup bağlanır. Gözü muhafaza edilir. Bir gece bekletilir. Gül yağı veya kuyruk yağı sürülür. Kurşun eritilir. Sırçasız çanağa dökülür. Bir kilim parçasıyla ovulur. Rastık taşı, mürdeseng, isfidaç, siligün ve zeytin yağıyla havanda dövülür. Keskin sirke azar azar dökülüp karıştırılır. Merhem gibi olunca günde iki kere temriyenin üstüne sürülür. Zaman zaman ılık suyla yıkanır. Arınıp gidince iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[19a] Bāb:** Atuñ üzerinde (13) ḳuya olsa yaʿnī demregü olsa anuñ daḫı **[19b]** (1) ekşeri göze yaḳın yerde olur. Baʿżısı (2) göze girür. Ol vaḳt tīmārla gitmez. Ve adamda (3) daḫı böyle

vāḳiʿ olur. Bu renc ekşerī dilküde (4) ve buzaġuda çoḳ olur. Ammā ʿilācı budur ki (5) evvel anı ṣabun-ıla ve ṭuzla ġāyet yuyalar kim (6) rengi ḳızara. Ve andan ḳara zernīḫ ve nışādur[16] (7) ve pelīd güli ve kireç bunları ṣabun ṣuyuyla[17] (8) yoġuralar. Ve üstüne ḳına[18] yaḳar gibi yaḳalar. (9) Üstüne ḳoyalar, bağlayalar. Ammā kim gözi ġāyet (10) ṣaḳınalar.[19] Bir gice ṭura andan gidereler. Gül yaġı (11) veyā ḳuyruḳ yaġı dürteler. Andan ḳurşun erideler. (12) Sırçasuz çanaġa dökeler. Bir kilim pāresiyle (13) ovalar. Un gibi ola. Yigirmi dirhem bundan ve on **[20a]** (1) dirhem rāstıḳ ṭaşı ve mürdeseng (2) beş dirhem ve isfiẕāç on dirhem ve siligün (3) beş dirhem bunları ḳırḳ dirhem zeyt yaġıyla (4) havānda dögeler, ġalīẓ ola. Ṣarp sirke (5) birle azar döküp ḳarışdura merhem (6) idüp ve ol demregü üzerine günde iki (7) keret dürteler. Ve gāh gāh ılıcaḳ ṣu-y-ula (8) yuyalar. Arınup gidince tā ki oñula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[11b] El-faṣlü'l-ḫāmis:** Atuñ burnı üstinde (16) ḳuya olsa Türkçe aña demregü dirler. Ol daḫı bir rencdür, (17) çıḳar, yayılur, boz renk olur, atuñ gözine yaḳın olur. **[12a]** (1) Varur hem bu renc adamuñ yüzine çıḳar, başcuġazları (2) olur, yayılur. Tīmār olıcaḳ göze girür, hemīn nāṣūr olur (3) ayruḳ tīmār olmaz. Meger oyalar, çıḳaralar. Atuñ çıbānı daḫı (4) böyle olur, baş olur. Bu renc dilküde ve buzaġuda (5) çoḳ olur. ʿİlāc budur ki evvel emirde anı ṣabun-ıla ve (6) ṭuzlu ṣu-y-ıla ġāyet çoḳ yuyalar kim rengi döne. Andan (7) ṣoñra bu merhemi uralar: Ḳara zırnīḫ ve ḳalay, frengī, nışadır, (8) ballūṭ güli, kireç. Bunları ṣabun ṣuyı-y-ıla yuġuralar. Ol (9) yire ḳına gibi uralar, üzerine yapraḳ ḳoyalar, bağlayalar (10) velākin gözin ṣaḳınalar kim ot gözine girmeye. Bir gün (11) bir gice ṭura. Andan gideler. Gül yaġın dürteler, ṣoñra bu (12) terkīb ideler. Ḳurşunı irideler, ṣırçasuz çanaḳa dökeler (13) bir kilim pāresi-y-ile uralar, un gibi olur. Yigirmi dirhem (14) bundan, on dirhem rastıḫ, beş dirhem mürdeseng, (15) isfīdāc on dirhem sülügen beş dirhem ve ḳırḳ dirhem (16) zeyt yaġı-y-ıla havanda saḫḳ ideler, ġalīẓ olınca (17) ṣarp sirke-y-ile ezeler, ḳarşu saḫḳ ideler. Yigirmi dirhem olınca ve andan **[12b]** (1) (ve andan) ṣoñra aña eski pambuḳ-ıla uralar ve ḳarşu ılıcaḳ (2) ṣu-y-ıla yuyalar eriyince va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣevāb."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19a]** Faṣıl: Ḳuya bir ʿilletdür ki atuñ burnına (3) yaḳın yirde olur. Türkīce aña demregü dirler vaḳt (4) olur ki atuñ gözine girer. Ol vaḳt gözin (5) arımayınca gitmez ve bu ʿillet adamda daḫı olur ve līkin (6) buzaġuda ve dilküde çoḳ olur kemrelenür ʿilācı (7) budur ki, ol atı tuz ṣu ve ṣābūn-ıla yuyalar. Şol (8) ḳadar ki rengi döne ve andan ṣoñra ḳara zırnīḫ ve nūşā- (9) dur ve belluṭ güli ve kireç bunları ṣābūn ṣuyıyla (10) yuġuralar ve ḳına yaḳar gibi ol demregüye süreler. (11) ve üstüne yapraḳ ḳoyalar. Bağlayalar ve gözini ṣaḳı- (12) nalar ot girmeye. Bir gün ve bir gice dura andan ṣoñra (13) ḳurşunı erideler ve ṣırçasuz çanaġa dökeler (14) ve bir pāre kilim pāresiyle şol ḳadar süreler kim (15) evvel gibi ola. Andan yigirmi dirhem ḳurşun da on (16)

[16] Metinde نوُشَادُر şeklinde geçmektedir.
[17] Metinde صُوبِلَه şeklinde geçmektedir.
[18] Metinde قِنَه şeklinde geçmektedir.
[19] Metinde صَقَنَالَر şeklinde geçmektedir.

dirhem rastıḳ ṭaşı ve beş dirhem mürdeseng ve on dirhem (17) isfīdāç Ve beş dirhem sülügen ve ḳırḳ dirhem zeyt yaġı **[19b]** (1) bunları havanda merhem gibi ezeler ve eger ḳatı ḳoyu (2) olur ise ṣarp sirkede ḳatalar. Şol ḳadar ezeler kim (3) merhem gibi ola. Ol demregü üzerine günde iki (4) kerre ılıcaḳ ṣu ile yuyalar andan süreler."

Atın çenesinde nasır olması ve tedavisi:

Eğer atın çenesinin altı nasır olursa belirtisi yara olmasıdır. Orası demirle dağlanır. Delinmiş ise demir içine sokulur, demir sağ yere erişir. Üstüne pis iplik konulur. Yara kopar. Sonra sabun ve sığırın böbreğinin yağı havanda dövülür. Ve od görmemiş bal ve çam sakızı katılır. Günde iki kez eski pamukla sürülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[20a] Bāb:** (9) Eger atuñ eñegi altı nāṣūr olsa ʿalāmeti (10) oldur ki ol cerāḥat olur. Yeri demürle (11) ṭaġlaya. Delinmiş ise demüri içine (12) ṣoḳalar, ṣaġ yere irişe ve üstüne murdār (13) iplik uralar. Mīḫ ḳopa ve andan ṣabun ve ṣıġırıñ **[20b]** (1) bögregi yaġını havānda dögeler. Ve od görmemiş (2) bal ve çam saḳızı ḳatalar. Günde iki kez (3) eski panbuġ-ıla ura."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19b] El-faṣlü's-sādis:** (3) Atuñ eñegi altında ṣaru olmış cerāḥat olsa iriñ (4) ve ṣaru ṣu aḳsa ilāc budur ki evvel cerāḥat, temür-ile (5) ṭaġlayalar. Delügi var-ısa demüri içine30 ṣoḳalar, yirine (6) varınca andan ṣoñra üzerine murdar ilik uralar (7) tā mīḫ ḳopınca andan ṣoñra bunı ideler: Şām ṣabunı-y-ıla (8) ve ṣıġır bögregi yaġı-y-ıla dögeler, biraz od görmemiş bal ḳatalar. Günde (9) iki kez eski pambuḳ-ıla uralar, şifā ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19b]** Faṣıl: Nāṣūr (5) bir ʿilletdür atuñ eyegü altında olaġandur. ʿAlāmeti (6) budur ki ṣaru ṣu aḳar. ʿilācı oldur ki cerāḥat (7) olan yiri demür ile ṭaġlayalar. Eger deligi daḫı var (8) ise demüri içine ṣoḳalar, şol ḳadar kim vara (9) ṣaġ yire ulaşa. Andan <ṣoñra> ṣābūn ve ṣıġıruñ bögregi (10) yaġı havanda dögeler ve ot görmemiş bal-ıla ḳarışdu- (11) ralar ve çam ṣaḳızı ḳatalar ve günde iki kerre eski (12) panpuḳ uralar şifā bula bi-iẕnillāh"

Atın gözünde ur olması ve tedavisi:

Atın gözünde ur olsa at yatıp durur ve arkasına bakar. Buna sebep terlemişken su verilmesi ve soğuğa bırakılmasıdır. Tedavisi için bir buçuk dirhem kırlangıç dışkısı kamışla iki gözüne üfürülür. Ve eğer gece duyulursa at yere devrilir. Gözünün içindeki dericik iğne ile delinir, iplik geçirilir. Şahadet parmağı alta tutularak ustura ile oraya bıçak vurulur. Parmak üstüne gelen

derinin üst zarı alınır. İçinden bakla gibi ak madde alınır. Yerine tuz basılır. İplik çıkarılır. Yemi az verilir, suyu geç verilir. Başı çulla örtülür. Sıcak tutulur. Bilge kimseler burnun iç yanından kan alırlar. Bu iyidir fakat kanı çok almak gözü harap eder. Atın kulağı ve nefesi sıcaksa bu hastalığın dermanı vardır. Soğuk olursa derman fayda etmez. Zahmet çekilmesin.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[20b] Bāb:** Eger atuñ gözünde (4) kīsi olsa ʿalāmeti budur ki yaṭur turur (5) ve ardına baḳar. Buña sebeb budur kim derlemişken (6) ṣu virürler ve ṣovuġa bağlarlar. ʿİlācı budur (7) kim buçuḳ dirhem ḳadarı ḳırlaġuç boḳın ḳamışla (8) iki gözine üfüre. Ve eger gicerek ṭuyulur- (9) sa baṣalar. Gözi pıñarı içindeki (deric) (10) dericügi igne ile deleler, iplik geçüreler. (11) Ve şehādet parmaġını altına ṭuta ve gere-y-ile (12) şöyle añа bıçaḳ uralar.[20] Kim parmaḳ üstüne gelen (13) derinüñ üst żārını[21] alalar, altına geçmeye. **[21a]** (1) ve içinden baḳla gibi aġça nesne ḳatı süñüge (2) beñzer anı alalar. Ve līkin atuñ gözinüñ altındaġı (3) dericügi saḳınalar. Ve yerine ṭuz ḳoyalar ve ol (4) ipligi çıḳaralar. Ve yemini az vire. Ve ṣuyın daḫı (5) giç vireler. Ve başını çul-ıla büriyeler. Ve ıssı (6) dutalar. Ve öz erenler olur kim burnınuñ iç yanından <ḳan> (7) alurlar. Ol eyüdür zīrā kim dāʾim gözden alıcaḳ (8) göz ḫarāb olur. Ve görmegi żaʿīf olur. (9) Mādām ki atuñ ḳulaġı ve nefesi ıssıdur bu rence (10) dermān vardur. Ammā bunlar ṣovuḳ olsa dermān (11) fāʿide itmez, zaḥmet çekmeye kim belin ṣalmış (12) olur."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[12b] El-faṣlü's-sābiʿ:** (10) Atuñ gözinde kesesi olsa sebeb derlemiş-ile ṣu virüp (11) ṣovuġa ḳomaḳdan olur. Nişānı oldur ki yatur ṭurur, ardına (12) baḳar. ʿİlāc budur ki evvel emirde buçuḳ dirhem ḳırlaġıç boḳın (13) bir masūr-ıla iki gözine uralar, eridür, giderür ve eger (14) bir müddet geçdi-y-ise atı baṣalar gözi bıñarı içinde derücigi (15) igne-y-ile deleler, iplik geçüreler. Şahādet barmaġın altına ṣoḳalar (16) ve tīzger-ile oñatlıġ-ıla barmaḳ üzerine gelen deriyi keseler, (17) açılıcaḳ baḳla gibi çıḳaralar, keseler; velī saḳınalar kim aşaġaki cilde **[13a]** (1) geçmeye, ṭuz ḳoyalar. Üzerindeki ipligi çıḳaralar, yimini az vireler, (2) ṣuyın geç vireler ve başın çul-ıla örteler, çok üzmegeler (3) burnı içinden ḳarañur ol be-ġāyet ḫūb olur. (4) Amma göze alınmazlar. Anuñ-çün fāʾide olur iki gözleri (5) çuḳur olur ve görmegi żaʿīf olur. Amma şu ki degin (6) iẓin virmişler kim nefesi ve ḳulaġı ıssı ola velī ṣovuyıcaḳ (7) bilin ṣalar, ṣanculanur, ṣaru ṣu-y-ıla içi ṭolar, helāk olur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19b]** Faṣıl eger (13) atuñ gözinde kīsi olsa ʿilācı budur ki at (14) yatur ve ardına baḳar. Bu ʿillete sebeb budur kim derlemiş- (15) iken ṣu virüp ṣovuġa bağladuḳlarından olur. (16) ʿilācı

[20] Metinde اَلالَر şeklinde geçmektedir.
[21] Metinde سأرِيني şeklinde geçmektedir.

budur ki, buçuḳ dirhem ḳırlanḳıç boḳın (17) iki gözine ḳamış ile üfüreler ve yāḫūd atı başalar **[20a]** (1) gözi bıñarınuñ dericigin igne ile deleler. Ve iplik (2) geçüreler şehādet parmaġın altında ḳoyalar ve … ile (3) alalar ki barmaġı üzerine gelen üst ṣarusın alalar alt (4) ṣarını almayalar içinde baḳla gibi aḳça nesne olur anı alalar (5) çıḳaralar. Yirine tuz ḳoyalar ve ol ipligi çıḳaralar. Arpasın (6) az vire ve ṣuyın daḫı geç vireler ve başın çul ile (7) bürüyeler ve atuñ cemīʿ endāmın çul ile bürüyeler. (8) Yaʿnī endāmın ṣaḳlayalar ve üstāẕlar vardur ki bur- (9) nından ḳan alurlar zīrā dāyim gözden alıcaḳ gözi ḫarāb (10) olur ve nūrı żaʿīf olur. Mādām ki atuñ ḳulaġı (11) ve nefesi ıssıdur bu ʿillete dermān vardur neʿūẕü bi-llāh (12) Eger ṣovuḳ olur- ısa zaḥmet çekmemek gerek fāyide itmez. (13) Ẕīrā biline urmuşdur ammā ibtidāsında bu daḫı cāyizdür."

Atın gözüne darbe alması ve tedavisi:

Atın gözüne bir nesne dokunsa; atın gözü ağrısa veya kan çıksa eğer ince olursa adam kafası sürme gibi dövülür. Bu toz mille iki üç kez atın gözüne çekilir; ama kalınsa bir dirhem karanfil, yarım dirhem hardal dövülür ve elekten geçirilir. Beş dirhem arpa unuyla hamur yapılır. Bu otlar hamur içine konulur, fırında kömür gibi oluncaya kadar pişirilir. Atın gözüne bastırılır ya da üfürülür. Eğer geçmezse doğan dışkısının akı ve demir ufantısı ateşte yakılır. Bir dirhem safran ve beş dirhem şeker elekten geçirilir. Atın gözüne soğuk su vurulur. Sonra sabah akşam bu otlar gözüne üfürülür. Ya da yakı edilip vurulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[21b] Bāb:** Atuñ bir dürlü yine (6) eger atuñ gözine nesne doḳunup aġrısa veyā (7) ḳan çıḳsa eger yufḳa olursa adam ḳafasın sürme (8) gibi döge, mil-ile gözüne çeke. Ḫoş ola. Ve eger (9) ḳalıñ olursa bir dirhem ḳaranfil ve bir dirhem (10) ḫardal döge. Un gibi ola. Ve beş dirhem arpa (11) unın ḫamīr ide. Ve bu otları ḫamīr içine ḳoya (12) ve furuna ḳoya. Şöyle pişe kim göyüne, ḳara (13) kömür ola. Çıḳara ve döge. daḫı atuñ gözüne eke. **[22a]** (1) Veyā ḳamışla üfüre, şifā bula. Ve eger olmazsa (2) ṭoġan boḳınuñ aġını, kim yeşil olmaya üç (3) dirhem egendüsi bunları otda yaḳa. Ve bir dirhem (4) zaʿferān ve beş dirhem şeker bunları elekden (5) geçüre. Atuñ gözüne ṣovuḳ ṣu urup bu otları (6) bir ṣabāḥ ve bir aḫşām gözine üfüresin. (7) Yāḫud yaḳu idüp urasın."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[13b]** El-faṣlü't- (17) tāsiʿ: Atuñ gözine nesne doḳınsa, ḳan çıḳup aḳ düşse **[13b]** (1) yeyni ve yufḳa olur-ısa ʿilāc budur kim adamuñ başınuñ (2) ḳafasın key dögesin mīl-ile iki üç kez gözine çekesin, aça (3) ve eger ḳalıñ olsa bunı idesin: Bir dirhem ḳara fülfül, yarım dirhem (4) ḫardalı dögesin, elekden geçüresin, beş dirhem arpa unın (5) ḫamīr idesin ṣol ḳadar kim güneşe daḫı çıḳarasın içinden, (6) daḫı dögesin, üç gün gözine ekesin, māsūr ile (7) urasın nāfiʿ

ola. Bir dürlü daḫı ʿilācı, ṣāfī gümüş (8) iḳlīmāsın ve isfīdāc yetmiş ikişer dirhem, zencār bir dirhem (9) dögeler, kāġıda ḥal ideler, bir çekürdek ḳadar māsūr-ıla gözine (10) uralar bir ḳaç kez. Bir dürlü daḫı, rastıḫ, ṣāġ ṭuz būre-i (11) Ermeni, deñiz köpügi, aḳ būre, ṭoñuz azusınuñ küli, her birinden (12) bir dirhem, yumşaḳ dögeler. Her gün buçuḳ dirhem ḳadarı māsūr-ıla (13) gözine uralar, eyü ola. Bir dürlü daḫı ʿanzarūt, deñiz köpügi, (14) keler boḳı, ḫāṣ yufḳa marzı bunlaruñ her birinden birer dirhem; (15) zencār havanda dögeler ve daḫı istiʿmāl ideler. Amma Buḳrāṭ (16) ḥekīm bu ʿilācı geñez buyurur kim ṭoġan boḳınuñ aḳın kim (17) yaşıl olmaya, andan üç dirhem alalar, baḳır uvaġın ki egeden **[14a]** (1) çıḳmış ola, oda bıraġasın, yana. Andan iki dirhem alasın, (2) havanda dögesin, bir dirhem zaʿferān ḳatasın. Her birin (3) eleyesin, her yirden geçüresin. Her gün māsūr-ıla gözine (4) urasın ot, ṣaḳınasın, eline ṭoḳınmaya ki mücerrebdür."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[20b]** Faṣıl: (6) Atuñ gözine aġaç doḳunup yaşarsa ʿilācı budur ki (7) bezīr ile ṣoġan ḳaynadalar ve havanda yumşaḳ dö- (8) geler merhem gibi ola ve ṣāfī tuz ile ısıcaḳ üzerine (9) ḳoyalar ve eger gözüñ içi ṭolu ḳan olur ise gözini (10) açalar ve ḳapaġın ḳalduralar ve ṣovuḳ su püsküreler (11) ve eger açıḳmış kişi püskürdür ise tīz açıla ve atuñ (12) gözine āḫar nesne doḳunup aġrısa ve yā ḳan çıḳsa (13) ʿarabça aña ṭarafa dirler. Eger yufḳa olur ise adam (14) (adam) başınuñ ḳafāsın dögeler sürme gibi mīl (15) ile gözine çekeler ḫoş ola. Ve eger ḳalıñ olur- (16) ısa bir dirhem ḳaranfil ve bir dirhem ḫardal dögeler. Sürme gibi (17) ola ve beş dirhem arpa unın ḫamīr ideler ve bu otı **[21a]** (1) ol ḫamīr içine ḳoyalar ve ḫamīri furuna ḳoyalar şöyle (2) pişe ki göyine ḳara kömüre döne. Andan ṣoñra çıḳarup (3) sürme gibi dögeler ve atuñ gözine ḳamış-ıla üfü- (4) reler ol ʿillet zāyil ola, inşā-allāhu Taʿālā. Eger (5) bunuñ-ıla gitmez ise ṭoġan boḳın aġı yaʿni beyā- (6) żı ola hiç yeşili olmaya üç dirhem baḳır ufa- (7) ġın egeden çıḳmış ola bu otları oda uralar ve bir (8) dirhem zaʿferān ve beş dirhem şeker ḳatalar. Bunları (9) eleyeler ve her gün ol atuñ gözine ṣu büskürüp (10) bu eczāları günde iki defʿa ḳoyalar. Ammā zinhār atuñ (11) alnına ṣu degmeye. Ve eger bu otı yaḳu gibi iderler ise (12) daḫı yegrekdür ve eger ḳamış-ıla gözine üfürür ise eyüdür."

Atın başının şişmesi ve tedavisi:

Eğer atın başı şişerse ot otlarken zehirli bir hayvan sokmuştur. Yahut helak olması için kötülük yapar ve zehirli bir şey yedirirler. Tedavisi için elli dirhem eski sığır yağı, yüz dirhem hamur, yirmi dirhem zeytin yağı, üç dirhem tiryak ezilip atın burnundan dökülür. Eğer iyi olmazsa çiğ inek sütü içirilir. Zehirli hayvan ısırmışsa başı şişer, burnundan sarı sular akar, başını yukarı kaldıramaz. Eğer zehirli yiyecek yemektense atın üst dudağı ve alt dudağı birkaç yerinden ustura ile yarılır. Beş dirhem tiryak ve otuz dirhem hamur havanda dövülür. Başına sürülür. Bununla da geçmezse papatya, yarpuz, hatmi, yüzerlik,

sarımsak sapı, tetri yaprağı ve eski saman tozu şarapla kaynatılır. Burnuna sürülür. Parçaları dışarı gitmesin diye başı sarılır. Hipokrat der ki: Sarımsağı dövsünler. Sade yağını, defne yağını, sığır ve tavuk dışkısını karıştırsınlar. Kına yakar gibi yaksınlar. Bir gün bir gece dursun. Sonra raziyane tohumu ile deniz tuzunu kaynatsınlar. Onunla yıkasınlar. Sökülür gider.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[23a] Bāb:** Eger atuñ başı (5) şişe sebeb budur kim ot otlarken aġulu cānavar (6) ṣoḳa ve yāḥud helāk olsun diyü ʿillet (7) ideler, aġulu nesne yedüreler. ʿİlācı budur kim (8) elli dirhem ṣıġır yaġı ve yüz dirhem süci ve yigirmi dirhem (9) zeyt yaġı ve üç dirhem tiryāḳ-ı[22] erbaʿa ezeler. Ve burnuna (10) dökeler. Eger eyü olmazsa çig inek südin içüreler. (11) Ve eger cānavar ışırmış ise başı şişer. Burnundan (12) ṣaru ṣular aḳar. Ve başını yoḳaru götürmez. Ve eger (13) aġdıḳ nesne yedürmekden olursa atuñ üst **[23b]** (1) ṭodaġından ve alt ṭodaġından birḳaç yerde (2) ustura birle yaralar. Ve beş dirhem tiryāḳ[23], otuz (3) dirhem ḫamīrle havānda ezeler. Ve atuñ başına dürteler (4) bir nice kez. Eger bunuñla daḫı olmazsa papadya (5) ve yarpuz ve ḥaṭmi ve eger yüzerlik ve sarmısaḳ (6) ṣapı ve tetri yapraġı ve eski ṣaman ṭozı bunları (7) birez süciyle ḳaynadalar. Ve ol atuñ burnuna dürteler. (8) Ve başını büriyeler kim boġı yabāna gitmeye. Bir nevʿ daḫı (9) Buḳrāṭ eydür sarmısaġı dögeler. Acı sa yaġı ve defni (10) yaġı ve bezīr ve ṣıġır boḳı ve tavuḳ boḳı ḳarışduralar. (11) Ḳına yaḳar gibi yaḳalar. Bir gün ve bir gece ṭura ve andan (12) ṣoñra rāziyāne toḫmı ve deñiz ṭuzın ḳaynadalar. Anuñla (13) yuyalar. Söküle gide."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir

" … **[14b] El-faṣlü'ṣ-ṣānī ʿaşer:** (8) Atuñ başı şişe sebeb oldur ki otlar-iken yılan ya cānavār (9) ṣoḳar yāḫūd düşmenler anı helāk olsun diyü aġulu (10) ot virür, ḳaraca ot gibi ya penbe ḳurdı gibi (11) ya dögülmiş aġu yapraġı gibi kim yimine ḳatarlar. Nişānı budur kim hiç sebebsiz (12) nesne yoḳdur nā-gāh at gendüyi yire virür, dik dik sıçrar, (13) başı ṣındurur, ditrer, gözleri yaş ṭolar ve nefesi ıssı (14) olur, tīz tīz nefes virür alur, burnınuñ ḳanatları ṭoḳınur. (15) ʿİlāc budur kim elli dirhem ṣıġır yaġı, eski ola, yüz dirhem (16) ḫamīr, yigirmi dirhem zeyt yaġı, üç dirhem tiryāk ezeler, burnına (17) dökeler, ayılmaz-ısa ḫaṭmi çiçeginüñ46 südin içüreler. **[15a]** (1) Eger cānavār ısırduġından olur-ısa bir dürlü daḫı budur ki (2) başı şişer, burnından ve aġzından ṣaru ṣu aḳar, başı yoḳaru (3) getüremez. Bunuñ gibi yaramaz ot daḫı otlayıcaḳ vāḳiʿ olur. (4) Ol ota ʿArabca bīş dirler. Yapraḳ gibi olur, ṭaşluca ve (5) ḳırluca yirde biter, ḳoyun ve ṣıġır yiyicek şişer helāk olur. (6) Ammā atuñ bir yirde birez otlayıcak bir yire daḫı iledeler. (7) Bir ʿilāc daḫı budur kim evvel atuñ altın ve üstin ṭodaġın (8) kerey-ile beş on yirde ḥacāmat ideler. Tiryāḳ-ı erbāʿ bir dirhem, (9) ḫamīr otuz dirhem havanda ezeler, atuñ başına dürteler. Bir (10) iki kez ideler, şifā bula. Bir dürlü daḫı: Ayva dāne, papadya, (11) yarpuz, ḫaṭmi, ekber, üzerlik, ṣarmısaḳ ṣapı, defne yapraġın, (12) eski ṣaman ṭozı, bunları birez süci-y-ile ḳaynadalar, atuñ (13)

[22] Metinde تِرْيَاك şeklinde geçmektedir.
[23] Metinde تِرْيَاك şeklinde geçmektedir.

başı altına ḳoyalar, başını büriyeler kim buġ başına yayılur, (14) terleyince gider. Amma Buḳrāṭ ḥekīm dimişdür kim: Ṣarmısaġı (15) dögeler, acı ṣay yaġı-y-ıla defn yaġın ḳatalar, birez ṣıġır boḳı-y-ıla (16) tavuḳ boḳın ḳarışduralar, bunları ḳarañu bir yire ḳatalar gibi (17) atuñ başına ḳalınca yaḳılur. Bir gün bir gice ṭura ve andan **[15b]** (1) rāziyāne ḳaynadalar, deñiz köpügin ḳatalar, anuñ-ıla yuyalar <sökelligi> (2) gide, şifā bula."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[47a]** Dīger: At aġulu ot yā baldırān yise anuñ (15) ʿalāmeti oldur ki ayaḳların bir yire getüre ve ditreye ve ḳulaḳların (16) ... Gendüyi yire ura yata. Nefesi ḳatı ıssı ola, nefesin (17) tīz tīz ala. ʿilācı budur ki; bir rıṭl ṣıġır yaġını, yarım rıṭl su **[47b]** (1) içinde ḳaynadup atuñ boġazına ḳoyalar. Üç güne degin (2) ḫoş ola."

Atın çenesinin çıkması ve tedavisi:

Eğer atın çenesi çıksa at yemini yemez ve damağı yumrulanır. Tedavisi için atın ağzına ağaç sokulur. Başı kaldırılır. Çuvaldız veya sağlam bir ağaç ile o yumru yer delinir, kan çıkar. Sert sert tuzla ovulursa kan gelmez.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[23b] Bāb:** Eger atuñ eñi ḳopsa aña **[24a]** (1) felāʿ dirler. ʿAlāmeti budur ki yemini yemez ve ṭamaġı (2) yumrulanur. ʿİlācı budur ki atuñ aġzına aġaç ṣoḳalar. (3) Başını ḳalduralar. Çuvalduz birle yāḫud berk aġaç (4) sivrildüp ol yumrı yeri anuñla dürteler kim ḳan (5) çıḳa. Ḳatı ḳatı ṭuzla ovalar kim ḳan gelmez ola.".

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[15b] El-faṣlü'ş-şāliş** ʿaşer: Atuñ damaġında felaʿ olsa (3) yaʿnī eñi ḳopsa nişānı budur kim yimin yimez, ṭamaġı yumrılanur. (4) ʿİlāc budur kim atuñ aġzına aġaç ṣoḳalar, başın ḳalduralar. Çuvalduz-ıla (5) ya berk aġacı sivrildeler, biz gibi ola daḫı bir iki yirde (6) key deleler kim ḳanı çıḳa. Ṭuz dürteler ve ḳatı ṭaġlayalar, (7) avādan ḳan aḳınca şifā bula."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[25a]** Faṣıl: (11) Atuñ eñi ḳopsa nişān budur kim; arpasın (12) yimez aġzını açar. ʿilācı budur kim; bir bāre çırayı yona- (13) lar. Ucı sivri ola. Yoḳarugı ṭamaġını dürteler, (14) ḳan çıḳa yāḫud çuvaldız-ıla dürteler. Yirine ṭuz (15) süreler. Yemini yaşraḳ vireler ve ṣuyın giçrek vire- (16) ler. Vaḳthā yörüdeler."

Atın diline sülük yapışması ve tedavisi:

Atın damağına sülük yapışırsa at sürekli dilini çıkarıp yalanır. Başını aşağı tutar. Tedavisi için ağzı açılır. Eğer yakın yerdeyse tuz sürülür ve alınır. Uzaktaysa bir ağaca pamuk sarılır. O ağaç tuzlu suya batırılır. Ağzına sürülür, düşer gider. İçerde olursa badem yağıyla bezir karıştırılır. İçine tuz katılıp boğazına konulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[24a]** (6) **Bāb**: Eger atuñ damaġına sülük yapışsa ʿalāmeti (7) budur ki dilin çıḳarup yalanur. Başını aşaġa (8) ṭutar. Aġzını açalar. Eger yaḳın ise ṭuz dürteler, (9) alalar. Ve eger ıraġ-ısa bir aġaca panbuḳ ṣaralar. Ol (10) aġacı ṭuzlu ṣuya baturalar. Aġzına süreler (11) düşe gide. Ve içerüde olsa bādem yaġıyla bezīr (12) ḳarışduralar. Ve içine ṭuz ḳatalar, boġazına ḳoyalar."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[15b]** El-faṣlü'r-rābiʿ ʿaşer: Atuñ (8) damaġına ṣu içer-iken sülük yapışsa nişānı budur kim dilin (9) çıḳarur, yalanur ve başın ṣalar ve aşaġa dutar. ʿİlāc budur ki (10) atuñ aġzını açalar, yaḳın ise ṭuz süreler ve eger ıraġ-ısa (11) bir aġaca panbuḳ ṣaralar, duzlu ṣuya ışlayalar, ṣoḳalar (12) aġzına süreler; ḳopara, düşüre yāḫūd çengel-ile çıḳaralar (13) ve eger boġaza yaḳın-ısa bādem yaġına bezir ḳarışduralar (14) ve içine ṣaġ duz ḳatalar ve atuñ boġazına ḳoyalar, gidereler; (15) eyü ola. Bir dürlü daḫı budur sezāb ü usṭūḫūdūs (16) Türkçe ḳara başlu ve ayva dāne bunları süci-y-ile ḳaynadalar (17) ve birez duz ḳatalar ve atuñ boġazına ḳoyalar, gerü başın **[16a]** (1) aşaġa dutalar der-ḥāl gelür, düşer."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[25a]** Faṣıl: Atuñ boġazına ve aġzına (17) sülük yapışsa yaşıl incir yapraġını ṣuyın **[25b]** (1) süzeler yāḫud topraḳ veyā kül, ol ṣu-y-ıla ḳarışdırup (2) süreler ḳopara. Eger aġızda görinür yirde ise eger boġazda (3) olur ise burnından ḳopmaġa iḥtiyāç olur. Meṣelā zeyt (4) yaġın ḳoyalar. Hemān yaġ degdükde fi'l-ḥāl düşe. Faṣıl: (5) Atda veyā ġayrı ḥayvanda boġazına sülük yapışsa (6) depesine ve ṭoluñlarına -ki şaḳāḳ dirler- ḳaṭrān dür- (7) teler. Derḥāl sülük düşe, mücerrebdür ve adam boġazına (8) yapışsa başında olan bınḳıldayıḳ üstüne ḳatranı (9) dürteler derḥāl ola düşe."

Bu konu Aḫnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[51/a] Yaʿnī ḥayvanıñ boġazında ṣolġucan** (13) yāḫūd boġazında yapışsa ʿalāmeti oldur ki: Ḳan ḳuṣar (14) yāḫūd dübürinden ḳan iner. ʿilacı budur ki: Taḫta (15) batnı alup ol ḥayvanıñ boġazına oġalar. Ol saʿat [51/b] (01) ṣoġulcan iner. Bu ẓāhir olanadır ve maḫfī olup görünmeyene (02) inciriñ yapraġını alup gül yapraġıyla ḳarışdurup (03) boġazına ṭaḳalar. Eger kim sülük uzaḳ yerde (04) ise zeytiñ yaġınaẓikr eyledügimiz eczāları ḳarışdurup (05) içüreler. Ol saʿat düşer."

Atın dilinin şişmesi ve tedavisi:

Atın dili şişerse yeminde kötü bir ot vardır. Ya kendi dilini ısırır ya da başından iner. Tedavisi için iki önünden kan alınır. Kişniş ve turak otu kaynatılır. Hıyarşenbe ezilir. İçine yarım dirhem bora, yarım dirhem hardal, ceviz yağı katılır. Atın ağzını açıp bu otlar sıcakken diline sürülür. Eğer gitmezse dili birkaç yerden neşterle yarılır. Kan çıkar. Yerine menekşe yağı veya ceviz yağı sürülür. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[24a]** (13) **Bāb:** Eger atuñ dili şişse sebeb budur ki **[24b]** (1) yeminde yaramaz ot olur. Veyā kendü dilin ışırur. (2) Yā başdan iner. ʿİlācı budur ki evvel iki öñünden (3) ḳan alalar. Kişniç ve ṭuraḳ otı ḳaynadalar. (4) Ve ḫıyār-şenbe ezeler. Ve içine buçuḳ dirhem būra (5) ve buçuḳ dirhem ḫardal ḳatalar. Ve ḳoz yaġı ḳatalar. (6) Atuñ aġzını açup ol otlar ıssı iken diline (7) süreler. Nāfiʿ ola. Eger gitmez ise dilin dürteler. (8) Altından birḳaç yerde neşterle deleler. Ḳan çıḳa. (9) Yerine binefşe veyā ḳoz yaġın dürteler. Eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[16a]** El-faṣlü'l-ḫāmis ʿaşer: (2) Atuñ dili şişe ol bir ʿilletdür kim atuñ başından iner (3) ya yiminde yaramaz ot bulınur ya dilin ışırur ve çoḳ olur kim (4) yimin yir-iken dilin ışırur, keser. ʿİlāc budur kim ḫıyār-şenbe (5) için alalar ve kişnīç ve duraḳ otın ḳaynadalar. Bu ṣu-y-ıla (6) ḫıyār-şenbe ezeler. İçine aḳ ḫardal ve būre ḳatalar, buçuḳ dirhem (7) ḳoz yaġın ḳatalar ve atuñ aġzın açalar, daḫı aġaç ṣoḳalar ve alçaḳ (8) idüp diline ṣüreler birḳaç kez, nafiʿ ola. Gitmezise dilini (9) dutalar, altından bir iki yirden neşter-ile deleler, ḳan aḳınca (10) yirine benefşe yaġın ya şırlaġan yaġın dürteler, nafiʿ ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[24a]** (14) Faṣıl: Atuñ dili şişse ʿilācı budur kim; mersin (15) yaġı on dirhem, maṣṭaḳī on beş dirhem ḥall ideler. (16) Ol yaġ-ıla ḳarışdurup atuñ burnından dökeler. (17) başın yoḳaru götüreler arpa yirine **[24b]** (1) yaş buġday vireler. İki öninden ve yā burnından ḳan (2) alalar. Dīger: Zencebīl ve nuşādur ve milh anduz otı ve ʿāḳır ḳarhā (3) ve mevīzeç ve ḫardāl beraber dögeler sirke ile ḳarışdurup (4) andan atuñ aġzın açup bunı diline eski panbuġ-ıla (5) sürteler; şifā bula. Dīger: Ṭatlu nār ḳabı, süsen köki, (6) güyegü otı beraber ṣāfī süci-y-ile ḳaynadalar, süzeler. (7) Atuñ aġzın açalar diline panbuġ-ıla süreler. Dīger: (8) Dilki üzüminüñ ṣuyı, mārul ṣuyı ve gülāb ve mer- (9) cümek suyı ṭatlu nār ḳabınuñ ṣuyı birbirine ḳarışdu- (10) rup diline süreler. Bir dürlü ʿilāç daḫı; nuşādur zencebīl (11) büber ʿāḳır ḳarha beraber dögeler bāl-ıla sirkeyi ezeler bu (12) otları ḳarışdırup diline süreler."

Atın dişinin ağrıması ve tedavisi:

Eğer atın dişi ağrısa sebebi yemini görmeden vermeleridir. Taş olur atın dişine dokunur. Bundan dolayı at yemini gayretsiz yer ve kulaklarını bırakır. Gözlerinden yaş iner. Tedavisi için it üzümü, zencefil, kara ud yaprağı ve ak hardal dövülür. Bunlar bal şerbetiyle kaynatılır. Ağaca bez dolayıp onun ağzına ve diş diplerine sürülür. Dokunmadık yer kalmaz. Şifa bulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[24b]** (10) **Bāb:** Eger atuñ dişi aġrısa sebeb budur ki (11) yemini görmeden virürler. Ṭaş olur, atuñ dişi (12) aña ṭoḳunur. ʿAlāmeti budur ki yemini kāhal yer ve ḳulaḳların (13) bıraġur. Ve gözlerinden yaş iner. ʿİlācı budur ki it **[25a]** (1) üzümü ve zencbīl ve ḳara ʿūd yapraġı ve büber ve aḳ (2) ḫardal dögeler. Bunları daḫı bal şerbetle ḳaynada- (3) lar. Ve aġaca bez ṭolayup anuñ aġzına ve dişi diplerine (4) süreler. Tā kim ṭoḳunmadıḳ yer olmaya. Şifā bula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[16a]** (11) **El-faṣlü's-sādis ʿaşer:** Atuñ dişi aġrısa sebebi budur ki (12) yimini görmeden virürler, içinde ṭaş olur, ivedüginden (13) dişine ṭoḳınur, sızladur. Amma atuñ eyüsi oldur ki yimini (14) geñince yir ve ṭaş ayırtlaya. Nişān budur kim yimini kāhel (15) yir ve ḳulaḳların bıraġur ve gözlerinden yaş gelür, (16) başın aşaġa dutar. ʿİlāc budur kim mevīzec yaʿnī it (17) üzümi ve ʿūd, ḳaraca ve zencebīl ve boturaḳ ve ḫardal **[16b]** (1) bunları dögeler, bal şerbet-ile ḳaynadalar ve atuñ aġzın açalar. (2) Bir aġaca biz dolayalar, buna ışladalar, aşaġa ve yoḳaru atuñ (3) dişlerine süreler. Aġrısın gidere, şifā bula."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[24b]** Faṣıl: Atuñ (13) dişi aġrısa sebeb oldur ki; yemin yir-iken ṭaş do- (14) ḳunur. Nişān budur ki, yemin az yir ve yā yimez. Dāyīm başın (15) aşaġa dutar. ʿilācı budur ki; ḫarbaḳ, şiṭāreç ve biraz (16) benç bunları dögeler. Ṣarmaşuḳ ṣuyıyla ve sirke ile (17) ḳarışdırup panbuġa bulaşdırup atuñ dişlerine **[25a]** (1) süreler, aġrısı gide."

Atın boğazında bademcik iltihabı olması ve tedavisi:

Eğer atın boğazında ağrı olursa bademcik iltihabıdır. Bu hastalıktan çoğu at kurtulamaz. Tedavisi için iki kolundan kan alınır fakat çok akıtılmaz. Boynuna tereyağı ve tahin sürülür. Mercimek, boy, turak otu, meyan, hatmi tohumu kaynatılır. Suyu alınır. İçine hıyarşenbe ezilip katılır, birkaç yumurta sarısı katılır. Ilık olarak atın boğazına dökülür. Eğer gitmezse çekirdeği çıkmış kızıl üzüm, incir, unnab ve dövülmüş arpa ile kaynatılır, süzülür. Badem yağı, susam ve biraz şeker katılır. Ilık olarak atın boğazına dökülür. Laden ve zeytin

yağı eritilip atın boynuna dürtülür. Yonca yedirilir. Suyu soğuk verilmez. Yemi ıslatılıp verilir. Şifa bulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[25a]** (5) **Bāb:** Eger atuñ boġazında aġrı olsa aña ḫunnāḳ[24] (6) dirler. Sebeb budur kim anuñ boġazında iner. Bu ʿillet- (7) den digme at ḳurtulmaz. Ammā ʿilācı budur (8) ki evvel iki ḳolundan ḳan alalar. Ve līkin çoḳ (9) aḳıtmayalar. Ve boynuna kereyaġın ve ṭaḥīn[25] dürteler. (10) Ve daḫı mercimek ve boy ve ṭuraḳ otı ve boyan (11) ve ḫaṭmī toḫmı ḳaynadalar. Ṣuyın alalar. Ve içine (12) ḫıyār-şenbe için ezüp ḳatalar. Ve birḳaç yumur- (13) ṭa ṣarusın ḳatalar, çalḳalayalar. Ilıcaḳ ideler. **[25b]** (1) Atuñ boġazına dökeler. Ve eger ḫalāṣ olmazsa (2) çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm ve incīr ve ʿunnāb (3) bunları dögülmiş arpa birle ḳaynadalar ve süzeler. (4) Bādem yaġın ve ṣusam ḳatalar ve birez şeker ḳatalar. (5) Ve ılıdup atuñ boġazına dökeler ve birḳaç kez lāden (6) ve zeyt yaġın ikisin eridüp ıssıyla atuñ (bo) (7) boynuna dürteler. Ve yonca yedüreler. Ve ṣuyun ṣovuḳ (8) virmeye. Ve yemin ısladup vireler. Şifā bula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[16b]** El-faṣlü'l-evvel: Atuñ (5) boġazında ḫunnāḳ olsa yaʿnī boġaz aġrısı olsa ve ol bir (6) maddedür ki başından iner, atuñ boġazını ḳısar degme at (7) ḳurtulmaz. Meger eñlüce ve ḳuvvetlüce ve hünerlüce ola. Kimi at bahadır (8) er gibi olur. Nişān oldur kim boġazı şişer ve andan ṣoñra çabalar (9) ve ḳatı ḳatı iñler, adam gibi. Ve ḳorḳusı üç güne dek ya dört (10) güne degin ya beşer güne degindür. ʿİlāc budur kim evvel emirde (11) iki ḳolından ḳan alalar, çoḳ aḳıtmayalar. Boynına tere yaġın (12) ya ṭarçını dürteler. Mercümek, ṭuraḳ otı, beyāż ḫaṭmi toḫmın (13) ḳaynadalar. Ṣuyın alalar, içine ḫıyār-şenbe için ezeler, bādem (14) yaġın ḳatalar ve bir ḳaç yumurda ṣarusın ḳatalar, çalḳalayalar, ılıcaḳ-ıla (15) atuñ başın yoḳaru ideler, daḫı boġazına ḳoyalar bir iki kez. Eger (16) emin olmasa bunı daḫı ideler: Ḳızıl üzüm çekürdegi çıḳmış, (17) incir, ʿunnāb, bunları dögülmiş arpa-y-ıla ḳaynadalar, süzeler. **[17a]** (1) Bādem yaġın ya sisem yaġın birez şekere iżāfāt ideler (2) ılıcaḳ ideler, boġazına dökeler bir ḳaç kez. Laden, zeyt (3) yaġı-y-ıla ıscaḳ-ıla boynına dürteler. Ḳarşu yonca vireler, ḫaṣıl (4) vireler. Ḳurtulınca ṣuyın virmeyeler ve arpasın daḫı (5) ışladup vireler, şifā bula."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[25b]** Faṣıl: Eger atuñ (10) boġazı şişse aña ḫunnāḳ dirler. Ol bir maddedür kim (11) başdan iner boġazı dutar. Atuñ kimisi ḳurtulur. (12) kimisi ḳurtulmaz helak olur. Nişān budur ki deprenmez (13) ve yemin yimez ve aġzından ḳan gelür ve gözleri ṣab ṣaru (14) olur. Ve ṣalyarı aḳar. Başın aşaġa dutar. ʿilāç budur: (15) Ṣıġır yaġı, keçi boynuzı çekürdegi, incir bunları (16) dögeler. Loḳma loḳma ideler. Aġzın açalar, boġazına bıraġa- (17) lar. Yemin az vireler meger yaş buġday ile yulaf vireler. **[26a]** (1) andan ṣoñra iki öñinden ḳan alalar. Ol madde boġazından

[24] Metinde خُنَاك şeklinde geçmektedir.
[25] Metinde طَاحُون şeklinde geçmektedir.

(2) aşaġa gide. Dīger: Ṣaru helīle ḳabı benefşe, ʿünnāb, erik, (3) boyan dübi sināmekī beşer dirhem bunları ḳaynadalar. Süze- (4) ler biraz sükker daḫı ḳatalar. Atuñ boġazına dökeler. (5) Başını yoḳaru dutalar bir miḳdār. Dīger: ʿilāc-ı āḫar; (6) yüzerlik toḫmı būre-i Ermenī dögeler sürme gibi (7) ola atuñ aġzın açalar maṣīra ile üfüreler. Dīger: (8) Benefşe yaġı, gül yaġı, ḳabaḳ yaġı cemʿ idüp boynına (9) süreler."

Bu konu Aḫnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[42a]** (15) ḫunnāḳ didikleri maraz, boġazda içürden şiş peydā **[42b]** (01)olur. ʿAlāmeti budur ki: dilini dışarı çıḳarur (02) ve yanaḳları buruşur ve başı şişer ve gözleri ẕihī (03) şişer ve boġazı ṭutulur ve yemeden ve ṣudan ḳalur (04) ve burnıñdan ṣalyalar aḳar ve boġazında ḫırıldı peydā olur (05) ve bu maraża mübtelā olan ḥayvanıñ ṣūretidür (06) ve daḫī bu marażıñ ʿilacı ʿacem ḳavlince ḫāliṣ ve beyāż nişadır. (07) Zaġferān ve ʿuruḳ her birisinden birer çapaḳ miṣḳāl ḳadar (08) cümlesini bir yerde saḫḳ idüp ve ince elekden geçürüp **[43a]** (01) dört bölük olına ve her gün bir bölügi ol ḥayvanıñ burnına (02) üfleyeler. Zīrā bu ʿilac ḥayvanıñ dimāġında ve ḳulaġında (03) ve gözlerinde ve buna benzer yerlerde olan marażı defʿ ider (04) ve **muʿālecesi** urum ḳavlince ısıcaḳ ṣu ile ol ḥayvanıñ (05) başını yıkayalar ve öküziñ ödi ile dilini ve yanaḳlarını (06) oġalar ve zeyt yaġıyla keskin eski şarābı ḳatup burnıñdan (07) içüreler ve boynını maḳl-i ezrāḳ ile yaḳı uralar. Ḳaçan ki (08) ol şiş gider. Yem yerine otlıḳ vireler bu minvāl üzere (09) muʿālece olına ve eger ḳan almaḳ lāzım gelür ise, aġzında (10) olan ṭamardan ḳan alalar ve eger isḥāl itdürmek (11) iḳtiżā olur ise, kışṣa'l-ḥār ile naṭrun bir yere ḳoyup (12) içüreler."

Atın sinirlerinin tutulması ve tedavisi:

Eğer atın sinirleri kasılırsa boynu düz ve kuru bir ağaç gibi olur. Eğilmez, aşağı yukarı dönmez. Tedavisi için kolundan veya boynun damarlarından kan alınır. Eğer geçmezse oğlan aşı, bezir, sarımsak ve tuz kaynatılır. Kara neft de konulur. Sıcak bir şekilde atın boynuna sürülür. Geçmezse at devrilir. Kaz ayağı dağ vurulur. Bir gün sonra bezirle acı yağ sürülür. Yemi ıslatılıp verilir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" …**[25b]** (9) **Bāb:** Eger atuñ intişār olsa yaʿnī ṭoġcalansa (10) ʿalāmeti oldur ki boynı ṭoġru ve ḳuru aġaç gibi (11) olur. Egilmez aşaġa yoḳaru dönmez. ʿAlāmeti oldur. (12) Ammā ʿilācı budur ki iki ḳolundan veyā boynuñ (13) ṭamarlarından ḳan alalar. Eger geçmez-ise oġlan **[26a]** (1) aşını ve bezīr ve ṣarmısaḳ ve ṭuz ḳatalar ḳaynada- (2) lar. Ve ḳara neft daḫı ola. Isıcaḳla boynuna (3) dürteler birḳaç kez. Ve eger defʿ olmaz ise atı başup (4) ḳaz ayaġı ṭaġ uralar. Ve bir günden ṣoñra bezīr- (5) le acı yaġ ura, girü yemini ıslada vire."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[17a] El-faṣlü'ṣ-ṣānī:** Atuñ boynı (6) ṭovıca olsa sebeb, derlemiş-ile ṣovuġa ḳomaḳdan olur (7) ve daḫı boynı ḳurur. ʿArabca ol rence intişār, dirler. (8) Nişān budur kim boynı ṭoġrılur, ḳuru aġaç gibi egilmez ve dönmez (9) ve başın aṣaġa egmez. ʿİlāc budur kim evvel emirde iki ḳolından (10) ya boynınuñ iki yanından ḳan alalar. Açılmaz-ısa oġlan (11) aşını bezir-ile ḳaynadalar, içine dögülmiş şarmısaġı ḳatalar (12) ve birez ḳara neft ḳatalar, od üstinde gerü ılıcaḳ ideler, (13) boynına dürteler bir ḳaç kez. Eger nafiʿ olmaz-ısa et başalar, ḳaz (14) ayaġı ṭaġ uralar, irtesi iç yaġı-y-ıla, bezir-ile dürteler (15) bir ḳaç kez. Andan ṣoñra yimini ışladup vireler."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[50a]** Faṣıl: atuñ ayaḳları ḳatılan- (11) sa aña daḫı intişār dirler. ʿilācı budur ki ṣu ile ṭuzı (12) ḳaynadalar. Şöyle ki ġāyet ḳoyu ola. Ve eger birer nūşādur ḳatar- (13) lar-ısa eyüdür. Atuñ ayaġına süreler ve üzerine süci (14) ṭulumın ṣaralar. Ve berk baġlayalar. Eger açılmaz-ısa atuñ (15) dizinüñ iç yanından bir ince ṭamardan ḳan alalar. Ve bir (16) avuç arpa unın ve biraz ṣabr-ı saḳuṭari ve biraz ḫaṭmī (17) toḫmın ve biraz günlük bu otları dögeler. Biri birine **[50b]** (1) ḳarışduralar. Beş yumurṭa ṣarusıyla yuġuralar. Ol ḳan (2) alınan ṭamaruñ üzerine yaḳu idüp baġlayalar. Bir hafta dura. Ve atı (3) daḫı baġlayalar depretmeyeler."

Atın damarının kesilmesi ve tedavisi:

Eğer atın boynuna kılıç veya ok isabet eder, atın damarı kesilir ve kanı durmazsa şunlar yapılır: Anzarut, çam sakızı, mastaki, zaç ve kızıl boya dövülür ve yumurta sarısına karıştırılır. Eski pamuk üzerine sürülür ve o kesilen damar iki yanından tamponlanır. Bu otlar, yumurtasız o yara içine doldurulur. Üzerine pamuk ve bir parça yassı taş konur. Bezler ile sıkıca bağlanır. On beş gün durur. Açınça katran sürülür. Şifa bulur. Eğer bu otlar hazırda yoksa yer bağırsağı dövülür. Kendi kanı katılır ve unla yoğrulur. Eski pamukla ve bez parçasıyla yara bağlanır. Fakat kalınca yastık koyup bağlanır. Açarken ıslatarak açılır. Bir başka yöntem daha vardır. Dizinin üst yanında, budun iç yanında bir damar vardır. O kesilir ve kanı tutulur. Sonra bir avuç un, biraz hatmi, biraz Sokturi sabrı dövülür. Beş yumurta ile bu otlar yoğrulur. Bir beze yakı edilip damarın üstüne bağlanır. Bir hafta durur. Bir haftadan sonra at suya girdirilir. Bir zaman suda durur. O bez ıslanıp kopar. Ertesi gün biraz şahtere otu, kişniş tohumu, kasnı tohumu ve üç batman su ile kaynatılır. İki batman gidince süzülür. Atın boğazına konulur. Eğer bununla da iyi olmazsa ak üzüm kurusu, erik, sarı helile, kasnı suyu dövülüp kaynatılır ve ayaza bırakılır. Sabah bunlar elle ezilip atın boğazına konulur. Üç gün böyle yapılır. Şifa bulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[26a] Bāb:** (6) Eger atuñ boynuna ḳılıç veyā oḳ doḳunup ṭamar (7) kesilse ḳanı ṭurmasa ḳan ṭonmaḳ ṭarīḳi budur kim (8) ʿanzarūt ve çam saḳızı ve maṣṭakī ve zāç (9) ve ḳızıl boya. Bunları dögeler ve yumurṭa ṣarusın (10) ḳarışduralar. Eski panbuḳ üzerine dürteler. Ve ol (11) kesilen ṭamarı iki yanından başalar. Ve bu otları (12) yumurṭasuz ol yara içine ṭolduralar. Ve panbuḳ (13) ḳoyup ve bir pāre yaṣṣı ṭaş üstüne ḳoyalar. **[26b]** (1) ve bezler-ile berk bağlayalar. On beş gün dura. (2) Andan aça ḳaṭrān dürte, şifā bula. Ve eger bu otları (3) ḥāżır[26] olmaz-ısa yir bağırsuġın dögeler. Ve gendünüñ (4) ḳanın ḳatalar un öziyle yoġuralar. Ve eski panbuġ-ıla (5) ve bez pāresiyle ol cerāḥat bağlaya. Ammā ḳalıñca (6) yaṣduḳ ḳoyup bağlaya. Ve açıcaḳ ışladup aça. (7) Ammā bir dürlü yine atuñ dizinüñ üst yanında, (8) budun iç yanında bir ṭamar vardır. Anı kese daḫı (9) ḳanın ṭuta. Ve andan ṣoñra bir avıç un ve birez ḥaṭmī (10) ve birez ṣabr-ı Soḳṭūri birez günlük birbirine (11) ḳata döge. Beş yumurṭa ile bu otları yoġura, (12) bir beze yaḳup ol ṭamaruñ üstüne bağlaya. Bir hafta (13) ṭura. Bir haftadan ṣoñra atı ṣuya kivüreler. Bir zamān **[27a]** (1) ṣuda dura. Tā kim ol bez ışlana ḳopa. Ve ol (2) gün ṭura. Ertesi birez şaytırac-ı Hindī (3) ve kişniç toḫum ve kāsnı toḫmı berāber ve ʿIrāḳī baṭmanıyla (4) üç baṭman ṣu ḳoya. Ve iki baṭman gidince (5) ḳaynada, süze. Atuñ boġazına ḳoya. Eger bunuñla (6) daḫı ḫalāṣ olmaz-ısa altmış dirhem aḳ üzüm (7) ḳurusı ve altmış dirhem erik ve on dirhem (8) ṣaru helīle ve buçuḳ baṭman kāsnı suyı dögesin (9) ḳaynada ve gice ayazda ḳoya. Ṣabāḥ bunları eliyle (10) eze daḫı atuñ boġazına ḳoya. Üç gün böyle ide. (11) Şifā bula.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[17a] El-faṣlü’ş-şāliş:** (16) Atuñ boynına kılıç ya oḳ doḳınup ṭamarı kesilse, ḳanı ṭurmasa (17) ʿanzarūt , maṣṭaki, çam ṣaḳızı, zāc-ı Ḳıbrızī, ḳızıl boya **[17b]** (1) bunları dögeler, eski pambuḳ üzerine yumurda ṣarusın (2) dürdeler. Ol ṭamarı iki yanından başalar, bu otı içine (3) ṭolduralar. Yumurda ṣarusın üzerine ḳoyalar bir pāre (4) yaṣṣıraḳ ṭaş üstine vuralar, biz-ile berk bağlayalar. On (5) beş gün ṭura ve andan açalar, üzerine ḳaṭran dürteler, (6) ḫāṣıl olmazısa bu geñezi, bir bağarṣuḳ dögeler gendü ḳanın (7) ḳatalar, otı üzerine yuġuralar ve ol ṭamarı üzerine (8) eski pambuḳ-ıla uralar ve üzerine bir ḳaç ḳalınca yaṣṣıraḳ (9) ḳoyalar ve muḥkem bağlayalar, ayruk açılmaya. Açılır-ısa ılıcaḳ (10) ṣu-y-ıla yuyalar, ışlana, andan ṣoñra açalar.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[38a]** (12) Faṣıl: Atuñ gevdesine ḳılıç veyā bıçaḳ doḳunsa (13) ṭamar kesilse ḳan durmasa aña ʿilāç budur ki; zāç (14) egeler ve yāḫūd ṭaġlayalar ve yāḫūd alçı, kim cam andan (15) olur, ḳan aḳan yire vāfir ekeler. Panbuġı yumurçaḳ (16) idüp üzerine ḳoyup muḥkem bağlayalar.”

Bu konu Aḥnef’te şöyle geçmektedir:

[26] Metinde حَاضِر şeklinde geçmektedir.

" … **[44b]** (03) Yaʿnī ṭamarlarıñ ʿilacı eger ḥayvanıñ ḳılıç yarasından yāḫūd (04) neşterden ya süngüden ḥayvanıñ ṭamarı kesilse ʿilacı budur ki : (05) Noḫudıñ unı ile anzevurnı dögüp tāze fışkı ile ḳarışdurup (06) üzerine uralar. Bez ile muḥkem bağlayalar ve ol bezi (07) tā ṭamar bitişince alıkoyalar. ʿ**İlac diger** Ḳırmızı gül ile (08) gül suyı alup kesilen ṭamarıñ üstüne uralar. ʿ**İlac diger** (09) Isıcaḳ ṣu ile yıḳadıḳdan ṣoñra ḫāliṣ balçıġı sirke ile (10) yoġurup ve ol kesilen ṭamarıñ üstüne uralar**."**

Atın içinin sancılanması ve tedavisi:

Atın içi sancılansa sebebi terlemişken su vermeleridir. Yoldan geldiğinde soğuğa bağlarlar. At yatar yuvarlanır, karnı şişer, böğürleri kaskatı olur, idrarını yapamaz, burnunun iki yanı kanatlanır, çok keskin solur. Bu hastalığın tedavisi için tiryak şarapla ezilir, içine zeytin yağı katılır. Atın burnuna dökülür, üzerine kalın çul serilir. Binip katı katı yürütülür. İki kişi, karnın iki yanından bir ağaçla ovarsa bir ümit idrarını yapar. At tuvalet yapamazsa makatına zeytin yağı ya da bezir yağı dökülür. Ele sabun sürülür ve atın makatına sokulur, orada bulunan dışkı çıkarılır. Başka bir tedavi de soğan dövülüp suyu çıkartılır, içine insan idrarı ile saf tuz katılır ve burnuna dökülür. Atın cinsel organı çıkarılır, içine tavus kuşu tüyü ile bit sokulur ve iyi olur. Eğer atın titremesi geçmezse eski saman şarapla kaynatılır ve atın karnının altına konulur. At terleyinceye kadar yürütülür. İyi olur. Yemi ıslatıp verilir, suyu az verilir. Arpa unu pişirilip lavman yapılırsa ya da ata yedirilirse iyi olur. Yarım batman tuz ezilip boğazına konulur. Bir mil kadar yürütülür ve terler. İçine işler. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" …**Bāb:** Eger atuñ <içi> sancılansa sebeb budur ki (12) derlemişle ṣu virürler. Ve yoldan gelüp ṣovuġa (13) baġlarlar. ʿAlāmeti budur kim yatur yuvalanur. **[27b]** (1) Ḳarnı şişer ve bögürleri ḳaşḳatı olur ve ḳaşanamaz. (2) Ve burnınuñ iki yanı ḳanatlanur ḳalḳar. Ve ḳatı ṣolur. (3) Ve ḳaşanamaz. Ve başını yere döker. Bu ʿillete ʿilāc (4) budur kim ḫāṣ tiryāḳ[27] süciyle eze. İçine zeyt (5) yaġı ḳata. Ve ısıdup atuñ burnuna döke. Ve kalıñ (6) çul üzerine uralar. Ve binip ḳatı ḳatı yörüde (de) (7) derlede. İki kişi <ḳarnın> iki yanından ṣıġaya aġaçla (8) böyle idicek ümīẕdür kim ḳaşana tersleye. Eger (9) terslemezse elini ṣabunlaya veyā zeyt yaġıyla (10) elini atuñ ṣofrasına ṣoḳa arıda. Ve ṣabunı ṣāf (11) idüp istiʿmāl ide. Ammā eger bunuñla olmazsa (ṣo) (12) ṣoġanı döge sıḳa ve ṣuyuna adam sidügi (13) ḳata ve ṣāfī ṭuz ḳata. Isıdup atuñ burnuna döke. **[28a]** (1) Ve eger ülpüni çıḳarup ṭāvus yüñin ve adam bitin (2) ṣoḳarlar ise eyü olur. Eger ditredügi gitmezse eski (3) ṣaman ḳaynadalar süciyle. Atuñ ḳarnı altına (4) ḳoyalar. Atı yörüdeler. Tā kim derleye ʿilletden ḫalāṣ (5) ola. Ve yemini daḫı ışladup vire. Ve ṣuyunı az vire.

[27] Metinde تِرْيَاك şeklinde geçmektedir.

(6) Ammā ṣovuḳ virmeye. Ve eger ʿIrāḳī baṭmanıyla[28] yarım batman arpa (7) unun pişürüp ḫuḳne iderlerse yā ata yedürürlerse (8) eyü ola. Ve yarım baṭman ṭuz ezüp atuñ boġazına (9) ḳoya. Ve bine bir mil ḳadarı yörüdüp derlede. (10) İçi işleye, ḫoş ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[17b] El-faṣlü'l-evvel:** (12) Atuñ içi ṣanculansa sebeb derlemiş-ile ṣu virmekden (13) olur. Nişānı budur kim yatur, yuvalanur, ḳarnı şişer, bögri (14) ve ḳaṣḳatı olur, ḳaşanmaz ve burnınuñ iki ḳanatları ḳalḳar (15) ve ḳatı ḳatı ṣolur ve başını yire döger. Bu ki ḳuvvetlü at (16) bir gün duyar ancaḳ. ʿİlāc budur kim ḫāṣ tiryāḳ, ṣucı-y-ıla (17) ezeler, içine zeyt yaġın ḳatalar, eridüp atuñ başını yoḳaru **[18a]** (1) dutalar, burnına dökeler. Ḳatı ḳalıñ çullayalar, ḳatı yörüdeler kim (2) ḳıza, derleye, ḳaşana ve ḳarnın iki kişi aġaç-ıla muḥkem ṣıġayalar (3) ve terslemez-ise ele ṣabun sürteler ya zeyt ya bezir daḫı (4) ṣaġrasına ṣoḳalar. Eli-y-ile bulunan tersi çıḳara, ṣabunı ṣāf (5) gibi yuyalar, ṣaġrasına ṣoḳalar ve bir dürlü daḫı: Ṣoġanı dögeler, (6) ṣuyın çıḳaralar, içine adam sidügi ḳatalar ve ṣaġ ṭuz ḳoyalar, (7) ılıcaḳ ideler götinden dökeler, fiʿl-ḥāl ḳaşana yāḫūd ülpini (8) çıḳaralar, ṭavus ḳuyruġını ṣoḳalar, adam biti ṣoḳalar, ḳaşana. Eger (9) ditredügi geçmez-ise eski ṣaman ḳaynadalar, ṣaç-ıla atuñ ḳarnı (10) altına ḳoyalar. Atı büriyeler tā kim ḳatı derleye, ḳurtula ve bir dürlü (11) daḫı: İki dirhem zaʿferān, üç dirhem cevüz, iki (12) dirhem anduz, beş dirhem egir, on dirhem kimnūn, dört (13) dirhem büber dögeler, eski ṣucı-y-ıla ḳaynadalar, süzeler. Atuñ (14) burnından ḳoyalar. Atı ḳatı ḳatı yörüdeler; derleye, ḳaşana. (15) Yimini yaş idüp ve ṣuyın az virüp ve ṣovuḳ ṣu virmeyeler, (16) ṣaḳınalar, şifā bula."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[28b]** Faṣıl: Eger at (11) sancılansa sebebi budur ki, derlemiş-ile ṣovuġa dutar- (12) lar, yāḫūd içinde verem olur. Nişānı budur ki başını (13) ḳarnına sürür. Ve ḳarnı şişer. Ṣoluġın alamaz. Yātur gerisine (14) yuvalanur ve bögri ḳatılanur ve ḳaşanmaz. (15) Ve burnınuñ iki yanı ḳaşınur ve ḳatı ḳatı ṣolur. (16) ʿilācı; tiryāḳ, ṣarāb-ıla ezüp bir mıḳdār zeyt ḳatup (17) burnından dökeler. Aġır çul vurup bir miḳdār gezdüreler. **[29a]** (1) Tā kim derleyüp ḳaşāna ve yā elini ṣābūn yā zeyt ve yā bezīr (2) ile yaġlayup atuñ ṣofrasına ṣoḳa ve bulınan (3) tersi el-ile çıḳara eger ṣābūnı ṣāf gibi yonup (4) götürse cāyizdür. Eger evvelini çıḳarup ṭāvus (5) yüñün ve yā adam … ṣoḳsalar eyüdür, dīger, at (6) bu rencden helāk olur. ʿilāc-ı dīger: İncir, ʿünnāb, (7) ḳızıl üzüm, demir dikeni, ḫaṭmī köki bunları ḳaynadup (8) süzeler, bāl ḳatalar, atuñ burnından dökeler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" ... **[66b]** Eger bir at (11) ṣanculansa hemān yumurṭa ḳadar firengī şeb (12) alup havānda ġubār-ı daḳīḳ olunca saḫḳ ideler. (13) Baʿdehu ādem sidügi ile ezüp ḫal ideler ve bir (14) fincān rūġan-ı zeyt ḳoyup ḳarışduralar (15) ve burun ṭası-y-ıla içüreler hemān defʿ **[67a]** (1) olup şifā bula ġāyet nāfiʿ ve atuñ ṣancu (2) ʿilletini dāfiʿdür."

[28] Metinde بثُمَان şeklinde geçmektedir.

Atta öksürük olması ve tedavisi:

Eğer atın öksürüğü olsa sebebi terlemişken su verilmesidir. Ya da yeminde kara yün olup atın bunu yemesinden olur. Tedavi için altmış dirhem sığır yağı, yüz dirhem süt, yüz dirhem hamur ateş üstüne konulur. Eridiğinde atın boğazına konulur. Bir diğer tedavi de evelik dibi, su gerdemesi, safran birbirine katıp kaynatılır. Sığır yağı da katılır. Sıcak bir şekilde atın boğazına dökülür. Binip kızdırılır. İyi olur. İyi olmazsa bir tutam kumla, on tane sarımsak tohumu, bir ak soğan şarapla kaynatılır. Süzüp içine biraz bal, badem ve susam yağı katılır. Sıcak olarak atın burnuna dökülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[28a] Bāb:** Eger atuñ öksürügi (11) olsa sebeb derlemişken ṣu virmekden olur. (12) Veyā ʿalafında ḳara yüñ olup bile yemekden olur. (13) ʿİlācı budur kim altmış dirhem ṣığır yaġı ve yüz **[28b]** (1) dirhem süd yüz dirhem ḫamīr od üstüne ḳoya- (2) lar, eriye. Atuñ boġazına dökeler. Bir dürlü daḫı evelik (3) dibini ṣu gerdemesini ve zaġferān berāber ḳatalar. Şarapla (4) ḳaynadalar. Ṣığır yaġın bile ḳatalar. Issıla atuñ boġazına (5) dökeler. Ve bineler ḳızduralar. Eyü ola. Eger bu daḫı olmazsa (6) bir ṭutam ḳumla ve on dāne sarmısaḳ[29] toḫmu ve bir aḳ (7) soġan süciyle ḳaynadalar. Süzüp içine (8) birez bal ḳatalar ve bādem sīsem yaġı ıssıyla (9) burnuna dökeler. Eyü ola.

Bāb: Ammā bir dürlü daḫı (10) ṭoḳuz yumurṭa ṣarp sirke içinde üç gün yaturalar. (11) Üçer yumurṭaı her gün üç güne degin (12) atuñ boġazına bıraġa.[30] Şifā ola. Eger bunuñla olmazsa (13) yigirmi dirhem boyan ve yigirmi dāne ḳara incīr ve elli dirhem **[29a]** (1) üzüm süciyle ḳaynadalar. Günde bir çanaḳ (2) atuñ boġazına döke. Üç güne degin şifā bula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[18a] El-faṣlü'ṣ-ṣānī:** Atuñ öksürügi olsa ʿArabca (17) aña sāʿil dirler ve Farsīce surfe dirler. Sebeb derlemiş-ile **[18b]** (1) ṣovuḳ ṣu virmeden olur yāḫūd dili içinde yüñ (2) bulınur, yimi-yile yir, bilmez ve andan ṣoñra vāḳiʿ olur. ʿİlāc: (3) Altmış dirhem ṣığır yaġı, yüz dirhem ṣu ve yüz dirhem (4) ḫamīr, od üzerine ḳoyalar. Tā kim yaġ eriyince ılıcaḳ-ıla (5) atuñ boġazına ṣabāḥ dökeler. Bilgil kim öksürügi atuñ öykeninde (6) olur. Ṣığır südi fāʿide ider ve bir dürlü daḫı evelek (7) dibi yaʿnī Türkçe labada dirler ve ṣu kerdimesi, zaʿferān (8) ṣucı-yıla ḳaynadalar, içine ṣığır yaġın ḳatalar, atuñ boġazına dökeler, (9) ḳızınca yörüdeler ve bir dürlü daḫı: leblāb, Türkçe aña (10) ḳumla dirler bir dutam, ṣarmısaḳ on dāne ve bir aḳ ṣoġan (11) ṣucı-y-ıla ḳaynadalar, süzeler ve içine birez bal ḳatalar, bādem yaġı (12) ya sisem yaġı ḳatalar ve ıscaḳ-ıla burnından dökeler. Sākin (13) ola, olmaz-ısa, Buḳrāṭ ḥekīm eydür: Ṭoḳuz tavuḳ

[29] Metinde سَرْمُسَاق şeklinde geçmektedir.
[30] Metinde بُرَغَه şeklinde geçmektedir.

yumurdasın (14) ġāyet eski ṣarp sirke içinde üç gün ḳoyalar. Andan (15) çıḳaralar, birez yumṣaḳ olur. Atuñ başını yoḳaru getüreler, (16) aġzını aġaç-ıla açalar, ucını boġazına bıraġalar, üç güne degin (17) şifā ola. Yāḫūd yigirmi dāne ḳara incir, elli dirhem **[19a]** (1) ḳara üzüm süci-y-ile ḳaynadalar, her gün bir çanaḳ boġazına (2) dökeler nafiʿ ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[28a]** (9)Faṣıl: Atda suʿāl olsa -yaʿnī öksürükdür- (10) sebeb, ata derlemiş-iken ṣu virmekden olur, yāḫūd (11) yeminde yüñ olmaḳdandur. Kim böyle ise ʿilācı (12) budur ki, altmış dirhem ṣıġır yaġın ve yüz dirhem (13) süd ve yüz dirhem süci bunları od üstünde (14) şol ḳadar ḳaynadalar kim yaġı eriye. Ve ılıcaḳ iken (15) atuñ boġazına dökeler. Eger gitmez ise evelik (16) dübi ve ṣu gertemesi ve zaʿferān berāber ola süci içinde (17) ḳaynadup içine ṣıġır yaġın daḫı bıraġup ısıcaḳ **[28a]** (1) idüp atuñ boġazına dökeler ... Bunları ḳızdurunca (2) çapalar ve eger bir ḳısım ṣarmaşuḳ toḫmını ve bir dane aḳ ṣoġan (3) olur ise süci-y-ile ḳaynadalar ve süzüp bezīr ve bal (4) ḳatup ve bādem yaġı ve şırlaġān yaġıyla ısıdup (5) atuñ boġazına dökeler ve ammā Buḳrāṭ ḥekīm eydür ṭoḳuz (6) ʿaded ṭavuḳ yumurṭası üç gün ṣarp sirkede (7) durup üç gün biri biri ardınca ol yumurṭaları (8) atuñ boġazına ṣalalar eyü ola. Yigirmi dirhem boyan (9) ve yigirmi dirhem ḳuru incir ve elli dirhem ḳara üzüm süci-y-ile (10) ḳaynadup üç gün dura. Her gün atuñ boġazına (11) bıraġalar birer çanaḳ."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[17a] El-bābü'ṣ-ṣānī (7) atuñ öksürük ʿilletleri ve devāları beyānında** (8) Eger at öksürse sebeb-i ʿillet ata derlemiş (9) iken ṣu virmekden ya yeminde yüñ gibi yāḫūd tüy (10) ya bir ġayrı muḫālif şey yemekden olur. İmdi ʿilācı (11) budur kim, altmış dirhem ṣıġıruñ iç yaġından alup (12) yüz dirhem şarāb-ile āteş üzerinde tā yaġ eriyüp (13) şarāb-ile ḳarışınca teʿhīr idüp baʿdehu āteşden (14) indirüp bir miḳdār ṣuya andan ṣonra atuñ (15) boġazına dökeler ḫalāṣ olup şifā bula. **[17b]** (1) Eger kim ṣıġıruñ iç yaġı bulunmaz ise rūġan-ı (2) sāde daḫī mücerreb ve mübārekdür ve bir daḫī [eger] bir ṭutam ocaḳ (3) ḳurumından alup ve on dirhem ṣarımṣaḳ ve bir dāne (4) aḳ ṣoġan bu cümle-i kifāyet miḳdārı şarāb içinde (5) ḳaynadup baʿdehu āteşden indirüp süzeler, (6) andan ṣoñra bir ḳaşıḳ ʿasel ve üç ḳaşıḳ bādem yaġı ḳatup (7) biraz ṣuya andan atuñ boġazına yāḫūd burnına dö- (8) keler, ṣıḥḥat bula ḫalāṣ ola. Buḳrāt hekīmden (9) menḳūldur ki at eger öksürük olsa ṭoḳuz dāne (10) tavıḳ yımurṭasın alup ġāyet ṣarp keskin sirke (11) icine ḳoyalar tā üç gün ṭura baʿdehu üç günden (12) soñra üç güne dek biri biri ardınca her gün (13) üçer yımurṭa atuñ boġazına ata ḫalāṣ ve şifā (14) bula mücerrebdür."

Bu konu Aḫnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[50a]** Andan (07) öksürük ḫāṣıl olur ve iḫtimāli vardur ki: Ṣovuḳ (08) ṣu içdüginde yāḫūd yeminde ṭopraḳ olmadan bunlar cümlesi (09) cigeri ḳapadır ve cümle öksürük ʿilacından bu ẕikr olınacak (10) muʿāleceden eyü olmaz. **Şıfatı budur.** Çekirdegi alınmış beyāż üzüm (11) ve arı balı her birisinden yarım batman ḫabbʿül-fār on iki (12) dirhem ve eski don yaġından

ṭuzlanmış ola ve eger eski (13) yaġ bulınmaz ise yeñi yaġdan beş batman ve ṣarımsaḳdan beş baş (14) ʿaded cümlesini dögüp ve ḳarışdurup ve üçbölük (15) ideler ve her bölügini bir günde yedüre ve ṣu içürmek murād olındıḳda **[50/b]** (01) ṣuyı ışıdup ve içine bal ve tuz ḳoyup içüresin. Nāfiʿdir."

Atın ishal olması ve tedavisi:

Atın içi gitse ona ishal denir. Soğukta kaldığı için ya da yemini yedikten sonra hemen su verildiği için olur. Atın hastalığı devam ederse mersin tohumu, palamut, palamut ağacının kabuğu, keçi boynuzu havanda dövülür, buna sığırın iç yağı eklenip yuvarlanır ve ata yutturulur. At iyileşmezse soğuk suda bekletilir. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[29a]** (3) **Bāb:** Eger atuñ içi gitse aña ıṭlāḳ dirler. (4) Sebeb ṣovuḳ geçmekden ve yemin yedükden ṣoñra (5) tīz ṣu virmekden olur. ʿİlācı budur kim evvel (6) ḳuyruġı dibinde berk baġlaya. Ve bir gün, bir gice yem (7) virmeye. Eger ṭurmazsa mersīn ve pelīd aġacı (8) ḳabını ve keçi boynuzı bunları havānda döge. Ṣıġır (9) yaġıyla yoġura. Külve ide, yaʿnī yuvalaḳlar. Atuñ (10) boġazına ata, ṭura. Eger ṣovuḳ ṣuya çekerler-ise (11) eyü ola. Ammā birez ṭura."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19a] El-faṣlü'ṣ-ṣāliṣ:** Atuñ içi geçse sebebi (3) ṣovuḳ geçmekden ya yimin yidükleyin tīz ṣu virmekden (4) olur. ʿİlāc: Evvel emirde ḳuyruġını dibinden berk (5) baġlayalar, yimini ol gün ol gice virmeyeler ve ṣu daḫı virmeyeler. (6) Eger ṭurmaz-ısa mersin toḫmı, balamut, ballūṭ aġacınuñ ḳabı, (7) ḫarnub yaʿnī keçi boynuzı bunları ḳamu havanda dögeler. (8) Ṣıġıruñ iç yaġın ḳatalar, yuġuralar, yuvalacıḳlar ideler, atuñ (9) boġazına atalar; nafiʿ ola. Olmaz-ısa ṣovuḳ ṣuya çekeler, (10) bir zamān dura, eyü ola. Be-ġāyet mücerrebdür."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[18a]** İmdi bu ʿilletüñ sebeb-i ẓuhūrı ata ṣovuḳ (10) geçmekden olur ve yemin yedükden ṣoñra tīz üzerine ṣu (11) virmekden olur. ʿİlācı budur ki atuñ evvelā ḳuyruġı (12) dibin muḥkem baġlayalar, ol gün ve ol gice yem ve ṣu (13) virmeyeler inşa'llāh ṭurur ve şifā bulur. (14) Eger ṭurmaz ise mersin ve palamud ve bellūṭ aġacınuñ ḳābillerinden bir miḳdār alup ve bir miḳdar daḫı **[18b]** (1) keçi boynuzı çekirdegi çıkmış ola alup bu cümle (2) havānda ġāyet muḫkem saḫḳ ideler ki un gibi ola. (3) Baʿdehu ṣıġıruñ iç yaġı ile ḳarışdurup yoġuralar (4) ve elma ḳadar müdevver ḥabblar idüp aḫşām ve ṣabāḥ (5) birer dāne ḥabb boġazına atalar, üç güne dek (6) ideler. Olmaz ise atı ṣovuḳ ṣu ile yuyalar (7) ve ġāyet ova ova ḳarnı ve arḳasını vesā'ir ażāsını (8) ziyāde ıslada ve bir miḳdār vaḳit açıḳ ṭuṭup ṣoñra (9) çūl ile örtüp ṣaralar, ḫalāṣ olup (10) şifā bula mücerrebdür. Ve bir daḫı eger defʿ olmaz ise (11) elli dirhem ḳurı ḳızılcıḳ alup ṣāfī

çekirdegi (12) çıḳmış ola. Bir çölmek icinde kifāyet miḳdārı (13) şu ile nār-ı şedīd üzere ḳaynadalar tā ki ḥalli ola (14) baʿdehu yigirmi dirhem üvez ala ġāyet ḳurı ola (15) havānda un gibi olunca saḫḳ ideler. **[19a]** (1) Ve ol ḳızılcıḳ içine ḳatup ḥall ideler, baʿdehu (2) kifāyet miḳdārı arpa unı ile yuġurup (3) elma ḳadarca ḥabb ideler aḫşām ve ṣabāh ikişer (4) dāne ḥabb atuñ boġazına atup yutduralar üç (5) güne dek ḫalāṣ ola ve şifā bula ġāyet mücerrebdür (6) ve hem ṣuyı ṣovuḳ içüreler."

Atın idrarını yapamaması ve tedavisi:

Eğer at idrarını yapamazsa ya soğuk geçmesinden ya da yatıp yuvarlanırken idrar kesesinin ters dönmesinden olur. At belini eğer ve eğilir; ama yatıp yuvarlanmaz. Bazen üç gün idrarını yapmaz. Kızıl soğan kabuğu, kızıl boya şarapla kaynatılır. Safran katılıp süzülür. Yer bağırsağı dövülmüş olarak bu suya katılır. Tuz ve insan idrarı eklenir. Atın burnuna dökülür. O zaman idrarını yapar. Eğer yapamazsa el makat sokulur ve idrar kesesi döndürülür. İdrar kesesi dolu olur. Sonra binilir ve at terleyene kadar yürütülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[29a] Bāb:** Eger atuñ sidügi (12) ṭutulsa sebeb ṣovuḳ geçmekden olur. (13) Veyā aġnayup ḳavuġı dönmekden olur. ʿAlāmeti **[29b]** (1) oldur kim belini eger ve egilür. Ammā yatup yuvalanmaz. (2) Vaḳt olur kim üç gün ḳaşanmaz. ʿİlācı budur kim (3) ḳızıl ṣoġan ḳabın ve ḳızıl boya süciyle ḳaynada- (4) lar. Ve zaʿferān katup süzeler. Ve yir baġarsuġın (5) dögülmiş bu ṣuya ḳatalar. daḫı ezeler. Ṭuz ve adam (6) sidügi ḳatalar. Ve atuñ burnuna dökeler. Fiʾl-ḥāl ḳaşana. (7) Ve eger ḳaşanmazsa elini ṣofrasına ṣoḳa. Ve ḳavuġı (8) yaḳın olur döndüre. Ve ḳavuḳ ṭolu olur. Ol vaḳt (9) maʿlūm olur. Andan ṣoñra bineler, be-cidd yörüdeler (10) kim derleye."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19a] El-faṣlü'r- (11) rābiʿ**: Atuñ sidügi ṭutılsa ḳaşanmasa sebebi şu içmekden (12) olur ya ḳavuḳ aġzı dutılur. Nişān oldur ki (13) bilini eger ve iñler amma yatup yuvalanmaz-ısa ve iki üç gün kaşanmaz-ısa (14) ölür. ʿİlāc: Ḳızıl ṣoġan ḳabını ve ḳızıl boya, süci-y-ile ḳaynadalar, (15) zaʿferān ḳatalar, daḫı bu baġarsuġın dögeler, bu ṣuya ḳatalar, (16) ezeler. Ṣaġ ṭuz, adam sidügi ḳatalar, atuñ burnından dökeler. (17) Der-ḥāl ḳaşanır. Eger ḳaşanmaz-ısa ele zeyt yaġın dürteler, [19b] (1) ṣaġrasına elin ṣoḳa, ḳavuḳ yaḳın olur, duta, döndürivire, içi (2) ṭolup durur, maʿlumdur ki atı bineler be-cid budlar ḳıza, ḳaşana."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[40b]** Faṣıl: atuñ sidügi dutulsa (11) sebebi ṣovuḳ geçmekdendür. Veyā aġnayup ḳavuġı (12) dönmekdendür. ʿalāmeti budur kim biliñ eger ammā yatup (13) durmaz ve yuvalanmaz.

Vaḳt olur kim üç gün ḳaşanmaz. (14) ʿilācı budur kim; ḳızıl ṣoġan ḳabın ve ḳızıl boya (15) süci-y-ile ḳaynadup zaʿferān ḳatalar, süzeler. Yir ṣo- (16) ġulcānıñ dögeler. Bu ṣu içinde ezeler, ādam sidü- (17) gin, ṣāfī ṭuẕ ḳatalar. Burnından dökeler, fī'l-ḥāl **[41a]** (1) ḳaşana. Eger bunuñ-ıla olmaz ise elin ṣofrasına (2) ṣābūnlayup ṣoḳa. Ḳavuġı yaḳın olur döndüre. (3) Zīrā ki ṭolu olur. Andan ṣoñra bineler be-cid yörüdeler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[19a]** Eger bir atuñ sidügi (9) ṭutulup ḳaşanmasa bu ʿilletin sebeb-i ẕuḥūrı (10) ata ṣovuḳ geçmekden ve yāḫūd feyż olup ziyāde zor (11) ile ayġını ayġını terslemekde ḳavuġı döner ol cihetden (12) ḳaşanamaz zaḥmet çeker. İmdi ʿilācı budur ki (13) ḳızıl ṣoġan ḳabından bir miḳdār alup baʿdehu yigirmi (14) dirhem ḳızıl boya ve üç dirhem zaʿfirān-ı ḫāṣ (15) bu cümle bir çölmek içinde bir vāḳıyye ṣarāb-ıla nār-ı **[19b]** (1) ṣedīd ile muḥkem ḳaynadalar baʿdehu indürüp süzeler (2) ve bir miḳdār ṭuz ve ādem sidügi ḳarışduralar (3) ve bir ḳaç ṣoġulcan alup ṭaş havānda ḥall olunca (4) saḥḳ idüp anı daḫı ḳarışdırup çalkayalar, (5) andan atuñ burnına dökeler, fiʿl-ḫāl ḳaşana bir daḫı eger (6) at ḳaşanmada ʿusreti var ise at belini büker (7) ve inler ve yatup raḥāṭ durmaz vaḳt olur üç gün (8) ḳaşanmaz hemān elini ṣabunlayup maḳʿadı içine ṣoḳa (9) ve atuñ ḳavuġını çevirüp döndere, andan üzerine (10) binüp yürüdeler [tā] kim ḳıza inşā'llāhü'l-raḥman (11) şifā bulup ḫalāṣ müyesser ola."

Bu konu Aḫnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[68b]** Yaʿnī sidigi ṭutulsa bir adam elini (12) yaġlayup ol ḥayvanıñ dübürine idḫāl ideler. Bi-iẕnillāhi (13) teʿālā bevli munḥil olur ve eger ḳışraḳ ise fercine elini (14) ṣoḳa. Yaʿnī sidigi ṭutulsa sidigini (15) ṭutmaḳ içün ʿilac budur ki: Nemmām ṣuyından ve eski ṣarābdan **[69a]** (01) her birinden üçer batman bir çömlege ḳoyup ve buluṭ her birinden (02) ve büber bir cüz her birisini başḳa başḳa dögüp ve ol (03) nemmām ṣuyına ḳarışdurup ḥayvana içüreler."

Atın idrarının kanlı olması ve tedavisi:

Ata çok ağır yük yüklerlerse ya da at yüksek yerden atlatılırsa idrarını kanlı yapar. Tedavisi için çok fazla kan akıtmadan arka ayaklarının iç kısmından kan alınır. Zambak, safran, demir dikeni, pirinç tohumu şarapla kaynatılır. Süzüldükten sonra içine tiryak konulur ve atın burnuna dökülür. Eğer olmazsa bu otlar atın beline merhem yapıp sürülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[29b] Bāb:** Eger at ḳan ḳaşansa sebeb (11) budur ki aġır yük ururlar. Veyā katı segirdürler. (12) ʿİlācı budur kim evvel iki ḳıçınuñ iç yanından (13) ḳan alalar. Ammā çoḳ aḳıtmayalar. Ve gök süsen dibi **[30a]** (1) ve zaʿferān ve demür dikeni ve çelti toḫmı süciyle (2)

ḳaynadalar. Ve süzeler içine bir dirhem tiryāḳı ezeler. (3) Ve burnuna dökeler. Eger olmaz ise bu otları beline (4) melceme ideler."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19b]** (3) **El-faṣlü'l-ḫāmis:** At ḳan ḳaşansa sebebi budur ki ağır yük (4) vuralar ya ḳatı bineler, segirdeler ya yüksek yirden sıçrayalar. (5) Bilesin kim bili geñşemişdür, ol ḳan bilinden gelür. ʿİlāc budur kim (6) iki ḳıçınuñ iç yanından ḳan alalar ve çoḳ aḳıtmayalar, içine (7) gün dibi, zaʿferān ve temür diken ve ḳara çeltük toḫm bunları (8) ḳaynadalar, süzeler. İçine bir dirhem ḫāṣ tiryāḳ ezeler ve burnından (9) dökeler. Kesilmez-ise biline bu melḥemi ideler: İt üzüm -ʿArabca mevīzek (10) dirler- zencebīl, büber, cevz-i bevvā ve dār-ı fülfül, aḳ ḫardal, beşer (11) dirhem bunları dögeler bir vaḳiyya zift yüz dirhem, çam (12) ṣaḳızı ve elli dirhem bezir, çölmek içinde erideler, andan bunları (13) ḳatalar, bir ḳalıñ bize dürteler, ısıcaḳ-ıla biline yaḳalar, geçe. Eger geçmez-ise (14) iki üç yirde ṭaġ uralar biline ve göge ṣaluvireler (15) şifā ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[41b]** Faṣıl: Bir at ḳan ḳaşansa anuñ sebebi (16) budur ki ıssıda ḳatı yörüdüp ağır yük urmaḳdan (17) olur. Ol sebebden atuñ bögrekleri żāīf olur ve ṭamar **[42a]** (1) ları açılur, ḳan ḳaşanur. Tīzcek tīmār ideler. Tā kim (2) ḳavuġında baş bart olmaya. ʿilācı budur ki, evvelā (3) iki ḳıçından ḳan alalar. Andan arpayı ḳaynada süzeler. Żamḳ-ı (4) ʿarābī, günlük, demü'l-aḥvīn, āḳāḳıyā, beşer dirhem; ṭabāşīr, (5) ḫaşḫaş toḫmı üçer dirhem kehrübā on dirhem, afyūn bir dir- (6) hem ṭīn-i maḫtūm dört dirhem, keşīrā, göyinmiş yumurṭa ḳabı (7) üçer dirhem, ḳızıl gül, gülnār ikişer dirhem dögeler. Biraz (8) ḳaṭuna luʿābıyla yuġuralar. Her biri iki dirhem ḳurṣ (9) ola. Her ṭañ-ıla dördin atuñ boġazına bıraġalar. ʿilāc-ı (10) dīger: Ḳoz yaġı, bādem yaġı, zeyt yaġı ikişer dirhem (11) şıġır yaġı altı dirhem birbirine ḳarışdıralar. Ata ḥuḳne (12) ideler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[20a]** (10) Atuñ ḳan ḳaşanmasınuñ sebebi ağır yük urmaḳdan (11) yāḫūd ḳatı segirtmekden ve yāḫūd yüksek yerden alçaġa (12) segirgenmekden olur. İmdi ʿilācı budur kim evvelā (13) iki ḳıçınun yanından ḳan alalar ammā çoḳ aḳıtmayalar. (14) Andan ṣoñra gök süsün dibi on dirhem, ḫāṣ (15) zaʿfirān on dirhem, demür tikeni on dirhem, **[20b]** (1) ḳara çalı toḫmı on dirhem bunları cemʿ idüp, yarım (2) vaḳıyye şarāb-ıla bir cedīd çölmek içinde ḳaynadalar (3) ve süzeler. Baʿdehu içine bir dirhem ḫāṣ tiryāḳ ḳatup (4) ezeler ve burnından içüreler ḳan kesile, şifā bula."

Atın hızlı hızlı soluması ve tedavisi:

Eğer atı yüksek bir yerden atlatırlarsa ciğerine yel dolar ve at çok sert solur. Tedavisi için turak otu, kepek, incir ve kimyon kaynatılır. On dirhem çam

sakızı dövülür, elli dirhem sığır yağı eritilir, on dirhem bezir katılır ve atın ağzına sürülür. Yemi ıslatılıp verilir ve suyu soğuk verilmez. Yonca veya yeşil ot verilir. Eğer gitmezse inek sütü ile safran karıştırılıp atın burnuna dökülür. O solumasını sakinleştirir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[30a] Bāb:** Eger at ḳatı ṣolursa (5) sebeb budur ki atı ḳatı segirdürler. Ṭalaġına (6) ve öykenine yil ṭolar. ʿİlācı budur kim kepek (7) ṭuraḳ otı ve incīr ve kimnūn bunları ḳaynada (8) süze. On dirhem çam saḳızı döge ve elli (9) dirhem ṣıġır yaġın erideler ve on dirhem daḫı bezīr (10) ḳatalar. Atuñ aġzına dürte. Ve yemin ışladup (11) vire ṣovuḳ ṣu virmeye. Issı ṭuta ve yonca (12) veyā ḥaṣıl vire. Eger gitmezse inek südin alalar. (13) Ve zaʿferān ḳatalar, ezeler ıssıyla atuñ burnuna **[30b]** (1) dökeler. Ol ṣolumasını sākin ide."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19b] El-faṣlü's-sādis:** At ṣoluġan olsa sebebi (16) budur kim, ḳatı segirtmekden, içinde ṭalaġı ya öykeni yil ṭalar. (17) ʿİlāc budur kim, ṭuraḳ otı, incir, kemnun ḳaynadalar, süzeler. **[20a]** (1) On dirhem çam ṣaḳızı dögeler, ḳatalar, elli dirhem ṣıġır yaġı (2) erideler, on dirhem bezir ḳatalar, atuñ burnından dökeler (3) ve yimin ışladup vireler ve ṣuyın ṣovuḳ virmeyeler ve ışcaḳ (4) dutalar, yonca ve ḥaṣıl vireler ḳarşu. Amma daḫı geñezi budur ki atuñ (5) sidügi-y-ile zaʿferānı ışcaḳ idüp burnından dökeler (6) mütevātir ṣoluduġı gide."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[42b]** Ve eger (7) at ḳatı ṣolur ise sebebi ḳatı segirdüp ṭala- (8) ġına ve öykenine yil ṭolmaḳdur. ʿilācı: Kepek ve ... (9) unı ve incir ve kimyon bunları ḳaynadalar. On dirhem (10) ṣıġıruñ iç yaġın erideler. Ve on dirhem bezīr ḳata (11) atuñ burnına dökeler. Ve yemin ışladup vireler (12) ve yā zaʿferān anuñ-ıla süd-ile ezüp burnına dökeler.".

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[21b]** (5) Bu ʿilletüñ sebebi budur ki, atı ḳatı ḳatı çoḳ defʿa (6) ḳoşdurup segirtmekden ve hem yorġun iken çoḳ (7) çoḳ birden yem ve ṣu virmekden ḫāṣıl olur. (8) Zīrā ciger ve ṭalaḳı ṭolup şişer. Elbette bu marażdan (9) biri ẓuhūr ider. İmdi gerekdür ki, evvelā bir miḳdār (10) kepek ve ṭuraḳ otı ve incīr ve kimyōn ḳadr-i kifāye cemʿ (11) idüp bunları bir çölmekde muḥkem ḳaynadalar, baʿdehu süze- (12) ler. Andan on dirhem çam ṣaḳızı ve on (13) dirhem bezir yaġı ve elli dirhem ṣıġıruñ iç yaġından (14) ki, erimiş ola çam ṣaḳızı daḫı tamām ġubār (15) ve mesḫūḳ daḳīḳ ola bu cümle'i ḳarışdurup (1) ḥal ideler. Baʿdehu ılıcaḳ iken atuñ

burnından (2) dökeler ve yemin ısladup vireler. Eger bir defʿa- (3) da olmaz ise, iki üç defʿa bu ʿameli (4) ideler, inşā'llāhu Taʿālā ḫalāṣ müyesser olup (5) şifā bula, ġāyet mücerrebdür."

Atta şişkinlik olması ve tedavisi:

Eğer atta şişkinlik olursa atın ayağına bir madde dökülür. Kolu şişer, ayaklarını kımıldatamaz. Hatmi çiçeği yaprağı, papatya, ısırgan otu, kepek ve sarımsak sapı, keskin sirkeyle kaynatılır ve bu sıcak otlar atın ayağına sarılır. At iyileşmezse kasnı, oğlan aşı ve sarımsak şarapla kaynatılır. İçine bezir ve tuz katılıp merhem gibi olana kadar kaynatılır. Atın ayağına bağlanır ve birkaç durur. İyi olmazsa peynir tulumu, tuzlu şarapla haşlanır ve atın ayağına sarılır ve ata hiç durdurulmadan binilir. Ayağındaki şişkinliğin içindeki sıvı bir yerde toplanırsa orası neşterle yarılır ve üzerine yumurta sarısı, un karışımı sürülüp sıkıca bağlanır. Altı gün durur. Bununla olmazsa topuğu üzerinde birkaç yerden dağ vurulur ve ota salınır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[30b] Bāb:** Eger (2) at nefḥa olsa bu bir ʿilletdür ki atuñ iki ayaġına (3) mādde dökülür. ʿAlāmeti budur kim ḳolı şişer, (4) yoġun olur. Ve ayaḳların depredemez olur. ʿİlācı (5) budur ki evvel iki ḳıçından ḳan alalar ve andan ṣoñra (6) ḫaṭmī yapraġı ve papadya ve ısırġan dikeni ve kepek (7) ve ṣarmısaḳ ṣapı, ṣarp sirke ile şol-ḳadar (8) ḳaynadalar. Kim sirke gide bunlar merhem gibi ola (9) ısıcaḳla atuñ ayaġına ṣaralar. Bir gün bir gice (10) ṭura. Eger bunuñla gitmez-ise ḳāṣnı ve oġlan (11) aşı sarmısaḳ süciyle ḳaynadalar. Ḳuvvetin ala- (12) lar. İçine bezīr ḳatalar ṣāfī ṭuz ḳatalar şol (13) deñlü ḳaynaya kim merhem gibi ola atuñ ayaġına **[31a]** (1) baġlayalar. Birḳaç gün ṭura. Eger eyü olmaz-ısa peynir (2) ṭulumın süciyle ve ṭuzla ḫaşlayalar. Isıcaḳla (3) ayaġına ṣaralar. Bir gece ṭura. Ammā anuñ gibi olan (4) atı dāʾim bineler, ṭurmaya. Eger mādde yumrulanup belürse (5) neşterle deşeler. Ve üstüne un öziyle yumurṭa (6) ṣarusını vuralar baġlayalar. Altı gün ṭura. Eger (7) bunuñla olmazsa ṭopuġı üstünde birḳaç yerde (8) ṭaġ ura, ota ṣalalar."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[20a] El-faṣlü'l-evvel.** Amma bilgil kim iki öñ ayaġına (8) madde gelse aña nefḫa dirler. Ol bir maddedür kim atuñ başından (9) iner. Nişān budur kim ḳolı şişer, yoġun olur, ayaḳların depretmez. (10) ʿİlāc budur kim evvel iki ḳıçından ḳan alalar, ḫaṭmi yapraġı, (11) papadya, ısırġan dikeni, kepek, ṣarmısaḳ ṣapını bunları ṣarp (12) sirke-y-ile ḳaynadalar, sirke gide, ışcaḳ-ıla bu otları ayaġına ṣaralar, (13) bir gün dura. Eger gitmez-ise ḳaṣnı ve oġlan aşı, ṣarmısaḳ, (14) süci-y-ile ḳaynadalar, sirke gide, ışcaḳ-ıla bu otları ayaġına ṣaralar, (15) bir gün dura. Eger gitmez-ise ḳaṣnı ve oġlan aşı, ṣarmısaḳ, (16) süci-y-ile ḳaynadalar tā kim ḳuvvetin alalar, içine

bezir ḳatalar ve atuñ (17) burnından dökeler, ṣaġ duz ḳatalar tā kim ṣucı gide, ḳoyu ola, **[20b]** (1) ışcaḳ-ıla atuñ ayaġına dürteler, bir ḳaç kez yāḫūd bal ṭulumın duzlu (2) ṣucı-y-ıla ḫaşlayalar, ışcaḳ-ıla ayaġına ṣaralar, bir gün bir gice dura (3) ṭurġurmayalar bineler ve eger madde bir yirde cemʿ olup ṭomalub (4) ṭolar-ısa neşter-ile deşeler, üzerine yumurda ṣarusın, un (5) üzere ḳarışduralar. Ol cerāḥat üzerine uralar, berk (6) bağlayalar. Beş altı günde ışlaḥa gelür. Eger bir ḳarārda dursa (7) dopuḳ üzerinde bir ḳaç yirde ṭaġ uralar ve andan bineler (8) veyā ḳoyu vireler işleye, ol madde gide."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[23b]** İmdi evvelā nefḥa dirler atuñ öñ ayaḳların- (3) da çıḳar vü mādde olup, dökülür. ʿAlāmeti bu- (4) dur ki mādde olur ise, ḳolı şişüp ḳalıñ (5) kütük gibi olur. Ayaḳların depredimez olur. (6) ʿİlāc, evvel iki ḳıçından ḳan alalar ve andan ṣoñra (7) gülḫaṭmī yapraġın ve papatya ve ısırġan dikeni ve kil (8) didikleri çamur ve ṣarımṣak ṣapı her birinden (9) birer miḳdār alup bir cedīd çölmek icinde (10) ṣarp sirke ile şol ḳadar ḳaynadalar ki, sirke (11) gide ve bunlar merhem gibi ola. Baʿdehu taḥammül idecek (12) ḳadar olduḳda ısıcaḳ iken ol şiş olan maḥalle (13) süreler. Bir gün ve bir gice ṭura andan pāk ıssı (14) ṣu ve ṣābūn ile yuyalar, eger defʿ olmaz ise (15) bir iki defʿa ideler inşā'llāh ḫalāṣ müyesser **[24a]** (1) olup şifā bula, mücerrebdür. Bir daḫı eger atuñ (2) ayaḳları ḳalıñ şişüp ḥarekete mecāli olmasa oġlan (3) aşı ve ḳaḍı ve ṣarımsaḳ her birinden kifāyet miḳdārı (4) alup, ṣarp sirkede ḳaynadalar baʿdehu sirke gider, (5) ḳalmaz. Tekrār kifāyet ḳadar şarāb-ile nār-ı şedīd üze- (6) rinde ol ḳadar ḳaynadalar ki eṣer-i şarāb ḳalmayup tamām (7) merhem gibi ola. Baʿdehu içinde biraz ṭuz ve biraz rūġan-ı (8) bezir ḳōyup el ile muḥkem ḥall idüp ʿillet olan (9) maḥalle bir ḫōşça süreler, yigirmi dört sāʿat ṭura. (10) Andan yuyalar. Eger maraż bir defʿada defʿ olmaz (11) ise bir defʿa daḫı ideler şifā müyesser olur."

Bu konu Aḥnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[73b]** (02) ve amma nifāḥiñʿalāmeti: Siñirleriñ arasında bir şiş peydā (03) olur. Ol ḳadar ẓāhir olmaz ve ġāhīce ġāʾib olur. (04) Gider. Bunuñ maḥalli ayaḳlarıñ damarlarında şiş şeklinde bir intifāḫ (05) ẓāhir ve peydā olur ve amma milḥuñ ʿalāmeti oldur ki: Ṭabaḳlarıñ (06) başında olur ve andan ḥayvan aḳsar ve anıñ ʿilacı (07) olmaz. İllā bu ʿilacıla evvelā ustura ile yırtub baʿdehū (08) zerārīḥ ile ḳaṭran ḳarışdurub üzerine uralar. (09) Ẓāhib olur. Eger ẓāḥib olmazsa, anıñ ʿilacı (10) daġlamaḳdır ve daġladıḳdan ṣoñra daġıñ üstüne (11) bal uralar ve bir daḫī dağlayalar. İki daġıñ üzerine (12) zeyt ile ḳarışılmış tuz ḳoyalar. Bir daḫī dağlayalar. (13) Üçinci daġıñ üzerine ṣarımsaḳ ve zift ve ṭoñuz (14) yaġı ve ruġan ṣāde ve tuz ve zeytiñ yaġı ile (15) cümlesini eczā berāber alub dögüb bir ḥoşça (ḳar) **[74/a]** (01) ḳarışdurub ve gürsine otından bir miḳdār alub mecmūʿı (02) ḳarışdurub üzerine uralar. İki günden ṣoñra yıḳayub (03) yine uralar. Tā ki ol daġlanan yere ḳıl bitirince ve nefḥanıñ (04) marażı yemek çoḳlugından olub ve ve ʿilacı yemini az az vire (05) ve şiş olan yeri cibre ile her gün silesin ve eger arpa (06) yerine ışlanmış noḫudı ḳorsın. Daḫī aʿlā olur ve eger (07) ẓikr itdügimiz ʿilac ile şiş gitmezse neşter ile açub (08) içindeki ṣarı ṣulardan ayıtlanur ve üzerine vaṣf (09) itdügimiz ʿilac ile olına ."

Atın ayağına su inmesi ve tedavisi:

Atı hiç yürütmeden bağlarlarsa ayaklarına su iner. Atın ön ayakları şişer, yumru olur ve yürüyemez. Ama birçok at yürüyerek açılır. Tedavisi için kepek, sirke ve tuz kaynatılır. Merhem edilip atın aşığına bağlanır. Bir gece bekletilir. Eğer iyi olmazsa adam terkin sürülür ya da kaynatılıp sürülür. Bununla da iyi olmazsa ak hardal sarımsak ile dövülür, içine insan idrarı ve arpa unu katılır ve sıcak olarak sürülür. Eğer bu da olmasa birkaç yere dağ vurulur. Su gelir. Eğer su gelir dağılıp gitmezse yumru kemik gibi olur. O yumru yer bir dağlayıcıyla dağlanır. Sonra karaca otu, Selabes borası, od görmemiş balı ile karıştırılır. Pamuk fitil gibi yapılır ve o yara içine üç dört kez sokulur. Bu suyu eritir. Su tamamen gitmeyinceye kadar yara iyileşmeye bırakılmaz. Sonra at ota salınır. Şifa bulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[31b] Bāb:** Eger atuñ ayağına şu inse sebeb (8) derlemişken şu virürler. Yörütmeden bağlarlar. (9) ʿAlāmeti budur kim öñ ayaḳlarınuñ aşuḳları (10) şişer. Yumrı olur (olur). Ve yörimez olur. Ammā nice (11) at yöriyicek açılur. ʿİlācı budur kim kepegi sirkeyle (12) ve ṭuzla ḳaynadalar. Merhem idüp atuñ aşuġuna berk (13) bağlayalar. Bir gice ṭura eyü olmazsa adam terkin ura. **[32a]** (1) Ve yāḫud ḳaynada vura. Eger anuñla oñat olmasa (2) aḳ ḫardal ṣarmısaḳ ile dögeler. Adam sidügin (3) ve arpa unun ḳatup ısıcaḳla uralar. Eger bu da (4) olmasa birḳaç yerde ṭaġ uralar. Ammā ṭaġ oñad (5) uralar kim ol ṣu gele ine. Eger ṣu gele ṭaġılup (6) gitmeze yumrı süñük gibi olur. Anı bir yumrı (7) ṭaġlaġıçla ṭaġlayalar kim süñüge dege. Andan (8) ṣoñra ḳaraca otı dögeler. Ve būra-i Selābes[31] (9) ḳatalar. Ve od görmemiş bal-ıla ḳarışduralar. Panbuġı (10) fitil idüp bu otları aña bulaşduralar. Ol yara (11) içine üç dört kez ṣoḳalar ol ṣuyı (12) eridür. Ammā ṣu tamām gitmeyince ol cerāḥat (13) oñalmaġa ḳomayalar. Andan göge ṣalalar. Şifā **[32b]** (1) bula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[21a] El-faṣlü'ṣ-ṣāliṣ:** (4) Atuñ ayağına ṣu inse sebebi budur kim derlemiş-ile ṣu virüp (5) yörütmeden bağlamakdan olur. Nişānı budur kim iki öñ (6) ayaġınuñ aşıḳları şişer, yumrı olur, yörüyümez. Baʿzısı (7) yörüyicek açılur, durıcaḳ dutılur. ʿİlāc budur ki kepegi (8) sirkey-ile ḳaynadalar, ṣaġ ṭuz ḳatalar, üstine dökeler. Aşuġına (9) berk bağlayalar. Berkçe dura yāḫūd dizgin uralar ya (10) (ya) ṣarmısaḳ ṣapıñı key ḳaynadalar; duz, bezir-ile uralar (11) ya arpa ḳaynadalar, mütevātir bir ḳaç gün uralar. Aḳ ḫardalı, (12) ṣarmısaḳ ile dögeler, içine adam sidügin ḳatalar, ışcaḳ idüp (13) uralar. Geçmez-ise bir ḳaç yirde ṭaġ uralar, işleye ve hem (14)

[31] Metinde بوُرَه وَ سَلاَبَس şeklinde geçmektedir.

olur kim ol ṣu ṭaġılup kemük gibi olur. Anı daḫı yumru (15) demür-ile iki yanından ṭaġlayalar. Şöyle kim erince deleler, ḳarşu (16) yaġ dürteler. Başıḳınca ḳara ḫarīḳi yaʿnī ḳaraca otı dögeler, (17) būre-i Ṣalāmāsī ḳatalar, otı bal-ıla ḳarışduralar, eski pambuḳ-ıla **[21b]** (1) fitil eyleyüp ṣoḳalar ol delüge, üç gün ol kemük gibi (2) olan ṣuyı eridür, döker. Andan ṣoñra edvi<ye>yi ḳoyuvireler, (3) andan şifā ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[25b]** Eger atuñ ayaġına ṣu inse, ʿilletüñ (6) sebebi budur ki, at derlemiş iken ṣu virürler, ayaḳlarınuñ (7) aşıḳları şişer, yumru olur, at yürümekden (8) ḳatı zaḥmet çeker. Vaḳt olur ki yürümekde (9) açılur yine dutulur. Ol ʿilletüñ ʿilācı (10) budur ki kifāyet miḳdārı kepegi ṣarp sirke ile (11) ġāyetde ḳaynadalar ve biraz ṭuz ile ezüp merhem (12) gibi ḥal ideler. Andan ḳaluñ bez üzerine yaḳı idüp (13) atuñ aşıġına bir ḫōş ṣarup bağlayalar, tā kim (14) bir gice ṭura mücerrebdür. Bu ʿillete ısıcaḳ ādem necisi (15) hemān çıḳdugı gibi uralar ve bağlayup **[26a]** (1) ḥıfıẓ ideler tā kim yigirmi dört sāʿat ṭura. (2) Eger bir defʿa ve zāīl olmaz ise bu ʿameli bir ḳaç defʿa (3) minvāl-i meşrūh üzere ideler, defʿ olur. (4) Bu ʿillete bir devā daḫı budur ki, bir miḳdār ṣarımsaḳ (5) ṣapından alup, rūgān-ı bezir ile ḳaynadup içine (6) biraz ṭuz ḳatup merhem gibi ḥal ideler, yaḳı ide- (7) ler. Yigirmi dört sāʿat ṭura, defʿ-i müyesser ola. (8) Bir daḫı mücerreb ʿilāc; kifāyet ḳadar arpa ola, alup (9) baʿdehu yigirmi dirhem aḳ ḫardāl saḥḳ olınup (10) ġubār gibi olduḳda arpa unı ile ḳarışdura- (11) lar ve biraz saḥḳ olunmış ṣarımsaḳ ile ādem bevli (12) ile bir cedīd çölmek içinde hemān birbirine (13) ḫalṭ olunca ḳaynadup indüreler, merhem (14) gibi olur. Yaḳı idüp, ısıcaḳ uralar. Yigirmi (15) dört sāʿat ṭura inşā'llāh defʿ olur."

Atın çok arpa yemekten hastalanması ve tedavisi:

Eğer at çok arpa ve buğday yerse sinirleri tutulur ve yürüyemez. Tedavisi için soğuk suya çekilir; fakat su içirilmez. Sonra iki ayağından kan alınır. Sade yağ turşusu bezirle karıştırılıp sıcakken ayağına sürülür. Yemi geç verilir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[32b] Bāb:** Eger atı arpa dutsa veyā buġday (2) yemiş olsa ʿalāmeti budur ki siñirleri du- (3) tulur. Yörimez olur. ʿİlācı budur ki evvel ṣovuḳ (4) ṣuya çekerler. Ammā ṣu içürmeyeler. Ve andan (5) iki öñ ayaġından ḳan alalar. Ve sa yaġı ṭurşusı (6) bezīrle ıssı idüp ayaġına uralar. Ve yemini giçre (7) vireler."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[21b] El-faṣlü'r-rābiʿ:** At arpa dutsa yāḫūd (4) çoḳ buġday yise nişān budur ki siñirleri der-ḥāl dutılur, (5) yörüyümez. ʿİlācı budur kim iki öñ ayaġından ḳan alalar. (6) Ṣay yaġı-y-ıla beziri ışcaḳ-ıla ayaḳlarına uralar. Yimini geç vireler (7) ve azuḳ ve ṣuyın daḫı geç vireler ve hem ṣovuḳ ṣuya çekeler, (8) bir zamān ṭura, ḳan almadan çekeler, eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[50b]** Faṣıl: Atı arpa dutsa nişān budur ki; seker- (4) leri dutulur, yöriyemez olur. ʿilācı: ṣabāḥdan ḳuşluġa degin (5) ṣovuḳ ṣu içinde dutalar. Ṣu içürmeyeler. Gitmez-ise ḳızıl ṣoġanı (6) dögüp sıḳalar ṣuyın alalar. Berāber ṣırlaġān ḳatup içüreler. Bir (7) çanaḳ atuñ burnından dökeler. Bir laḥẓa başını yoḳaru götüreler. Bunuñ-ıla (8) daḫı gitmez-ise iki öñünden ḳan alalar. Yāḫūd bir gice ayaza dutalar. (9) Yā beş yaşar oġlanuñ sidügini alalar. Otuz dirhem ola. Burnından (10) dökeler. Atı arpa dutsa Dīger: Aġzını açalar on beş dāne yumurṭa, (11) birer birer ḳabı-y-ıla aġzında ufadup yutduralar. Ve iki ḳıçı budlarınuñ (12) iç yüzinden ḳan alalar."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[27a]** Eger atı arpa du- (8) tup ayaḳları siñiri büzülür. Buġday (9) yemekden daḫı olur, ʿalāmeti budur ki, siñirleri (10) dutulur yürüyemez olur. ʿAlāmet-i āhiri (11) baġlu gibi olur. ʿİlācı hemān atı ṣovuḳ (12) ṣuya çekeler, velikin ṣu içürmeyeler, bir zamān (13) ṭura. Andan ṣoñra iki öñ ayaḳlarından ḳan ala- (14) lar ve ruġāñ-ı sāde ṭortusın ısıcaḳ (15) iken ayaġına uralar ve yemin ve ṣuyun az ve giç **[27b]** (1) vireler şifā bula, mücerrebdür."

Atın omzunun şişmesi ve tedavisi:

Eğer atın omzu şişerse yel inmiştir. Tedavisi için ön ayaklarından kan alınır. Geçmezse peynir tulumu parçası kaynar kepek suyu ile omza sürülür, bağlanır. Üç gün durur. Geçmezse üç yere dağ vurulur. Derin dağlanır. Üzerine yağ sürülür. Şifa bulur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[32b] Bāb:** Eger atuñ omuzı şişse sebeb (8) budur ki yil iner. ʿİlācı (ʿalāmeti) budur kim (9) iki öñ ayaġından ḳan alalar. Eger geçmez-ise (10) peynir tulumı paresini kaynar kepek ṣuyı ile (11) uralar, baġlayalar. Bir gice ṭura eger geçmez-ise üç (12) yerde ṭaġ uralar. Ammā deriñ[32] ṭaġlayalar. Üzerine (13) yaġ dürteler. Şifā bula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[21b] El-faṣlü'l-ḫāmis:** (9) Atuñ omuzu şişe sebebi ya ʿillet-i nāzile olur ya ṭavar (10) deper. Nişān budur ki aḳṣar barmaġ-ıla göricek gücenir. ʿİlāc (11) budur ki iki öñ ayaġından ḳan alalar. Geçmez-ise peynir (12) tulumın ḳaynar kepek ṣu-y-ıla ḫaşlayalar, ıscaḳ-ıla baġlayalar. Bir (13) gice dura ṣoñra muʿālece ideler, on gün dura. Geçmez-ise üç (14) yirden ṭaġlayalar, deriñ işleye, üzerine yaġ süreler (15) eyü ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

[32] Metinde دَرِينْك şeklinde geçmektedir.

“ … **[50a]** Eger atuñ omuzı (13) şişer ise sebeb-i ʿillet ya ḥayvān depmekden (14) olur yāḫūd yeldür. ʿAlāmet budur kim (15) at aḳsar ve el ve parmaḳ ṭoḳuyuncaḳ ḥaẓẓ **[50b]** (1) itmeyüp ḳocunur imdi bu ʿillete ʿilāc (2) budur kim hemān iki ön ayaġından ḳan ala- (3) lar. Eger defʿ olup gitmez ise bir ṭulum pāre- (4) sin alup ḳızmış kepek ṣuyı ile üzerine (5) urup eyü baġlayalar, bir gün ṭura defʿ ve refʿ (6) ola mücerrebdür. Eger bu ʿilāc ile defʿ olmaz (7) ise hemān ʿillet maḥalline üç yerde ṭaġlayalar (8) velikin derin ṭaġlayalar işleye ve üzerine dā’im (9) yaġ urup süreler. İnşā’llāh ṣıḥḥat bula.”

Atın ayaklarında sıraca olması ve tedavisi:

Atın ayaklarında sıraca olursa küçük bezeler şeklinde yayılır. Ayağı şişer, aksar ve irinlenir. Eğer tedavi edilmezse birçok daha çıkar. Bu bezeler görüldükleri gibi dağlanmalıdır. Eğer görünmeyen yerde iseler sirke ve sıçan otu karıştırılır. Eski pamuk ile o bezeler üstüne basılır. Bir gece durur, ertesi gün açılır. Yağ veya ardıç katranı sürülür. Kurur gider.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[32b] Bāb:** Eger atuñ ayaḳlarında **[33a]** (1) sıraca belürse nişān budur ki başcuġazlar (2) gibi yayılur. Ayaġı şişer, aḳşar ve iriñlenür. Ve eger (3) tīmār olunmaz ise yanından bir nice daḫı çıḳar. Ammā (4) ʿilācı budur ki göründügi gibi ṭaġlayalar. Ammā eger (5) görünmez ise uşaġī sirke ile ve bir denk sıçan (6) otı ḳatalar. Ve eski panbuġ-ıla ol başlar üzerine (7) ura. Bir gice ṭura ertesi açalar. Yaġ dürteler. (8) Ve yāḫud ardıç ḳaṭrānın dürteler birḳaç kez. Ḳuruya (9) gide.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[21b] El-faşlü’s-sādis:** Atuñ ayaġında sıraca belürse (16) nişān budur, başcuġazlar gib<i> çıḳar, iriñlenür tīzcek tīmār (17) olmayıcaḳ yanında bir daḫı çıḳar yayılur, ayaġı şişer ve hem ḳız **[22a]** (1) ayaġında daḫı olur. ʿİlāc budur ki göründügünleyin (2) şeker-ile ṭaġlayalar ve görünmez-ise uşaḳī sirke-y-ile ḥal ideler, (3) ḳoyı olur merhem gibi. Bir deng sıçan otın ḳatalar, eski pambuḳ-ıla (4) üzerine ḳoyalar. Bir gün, bir gice dura, yarındası açalar, (5) yaġ dürteler, eyü olur, düşer gider. Yirine ardıç ḳaṭranı (6) dürteler, eyü ola.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[38a]** Atuñ ayaġında sıraca belürse (14) ʿalāmeti budur ki; başcuġazlar gibi çıḳar yayılur (15) şişer, aḳsar iriñlenür ve eger tīz tīmār olmaz-ısa (16) yanında bir daḫı çıḳar. ʿilācı budur ki görindügi (17) gibi daġlayalar. Ve eger görinmez ise uşaġı sirke-y-ile **[38b]** (1) ḥall idüp merhem gibi ola bir deng sıçan otı ḳatup (2) eski panbuġ-ıla üzerine yapışduralar. Bir gice (3) dura, irtesi açalar. Yaġ dürteler. Ol nesne iner ṭaşra (4) gelür. Yirine ardıç ḳatranın dürteler. Birinci kerre ḳuruya (5) gide inşā-llāhū Taʿālā.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[38a]** (11) Eger at sirāce ʿilletine mübtelā olsa evvelā (12) bu ʿameli ideler: Dāmen-i ʿanber-i kūhda yatan (13) Ḥoca Cengāl Āhin-pūş rūḥı-y-çün, sirāce (14) olan atuñ yelesine iki aḳçe neẕir idüp, baġlayalar. (15) Tamām ḳuruduḳtan ṣoñra fuḳarāya vireler, defʿ ola. **[38b]** (1) Ġāyet mücerrebdür. Bir daḫı eger at sirāce getür- (2) se, eger ṣaġ yanında ẓuhūr ider ise, ṣol (3) yanında ve eger ṣol yanında ẓuhūr ider ise ṣaġ yanında (4) baġlaya. İnşā'llāh[ü'l-Raḫmān] şifā bulup defʿ ola. Mübārek ṭılısım (5) ve mücerreb bir isimdür **Rafʿi, Dafʿi, (6) Rāfiʿün, Dāfʿiün, Nāfiʿün, Kāfi, Muʿafi, Muʿayyin, Müsteʿān , (7) Hādi**, bir daḫı at sirācesi-çün işbu muʿālece (8) ideler, eyüdür mücerrebdür. Yorġan ignesine üç (9) dört ḳat ibrīşim geçürüp atuñ dilini çıḳarup, (10) dilinüñ altındaḳi ṭamarlarına igne'i uṣūl ile (11) geçürüp ibrīşim ile baġlaya. Tā defʿ olup (12) **[K /41b]** sirāce tā ḳurumayınca çözmeye. İnşā'llāh (13) Taʿālā şıḥḥat bula. Bir daḫı at sirācesi-çün (14) mücerreb ʿilācdur; hemān atda sirāce ẓuhūr eyledik- (15) de bir pāre ādem kemügini āteşde yaḳup ve havānda **[39a]** (1) un gibi olunca saḥḳ idüp ʿasel şerbeti ile (2) ata içüreler. Eger bir defʿada olmaz ise, (3) bu ʿilācı iki yāḫūd üç defʿa ideler. Ġāyet (4) nāfiʿ ve mücerrebdür, biʿavnillāhi Taʿālā şifā ḫāṣıl olup, (5) ḫalāṣ ola. Bir daḫı eger atda ġāyet şedīd (6) ve çoḳ sirāce ẓuhūr eylese, ḳırḳ dirhem ḳurşunı (7) erideler. Baʿdehu dört dirhem kükürdi erimiş (8) ḳurşunun üzerine ṣaçup ḳarışdura tā kim (9) kükürt ḳurşunı iḫrāḳ ide ve ġubār olup (10) ṭopraḳ gibi ola. Baʿdehu ṣovudup her ṣabāḥ (11) üçer dirhem ḳadar ḫamūra ḳoyup ata viresin. (12) Yine sirācesi sökülür, defʿ olup şifā (13) bulur."

Atın ayaklarında akıntılı çıban olması ve tedavisi:

Atın ayağından çıban olmasının sebebi kulağın arkasındaki damardan madde inmesidir. Orada arter damar vardır, göze iner. O damardan iki damar daha ayrılır. Bunlarda karnın altından arka ayaklarına iner. Kalın damarlardır, temeli göğüste olur. Deşilince irin akar. Bu hasta atın yanına at bağlanırsa ona da geçer. Tedavisi için sarı zernih, kalay, nişadır, kireç, bora ve sıçan otu dövülür. Sonra söğüt külünün suyu ile yoğrulur. Yara olan yerler sürülür ve bir gece bekletildikten sonra yağ sürülür. Yara kopar. Sonra sümüklü kurt, kiremit, sabun, yumurta sarısı ve sığır yağıyla havanda dövülür. Merhem yapılıp günde iki kez konulur. Eğer iyi olmazsa katran ve soğuk su ile yedi kez yıkanır. Zengar, anzarut, günlük ve çam sakızı, zeytin yağı, on beş dirhem sa yağı eritilir. Bu otlarla karıştırılır ve günde iki kez sürülür. Şifa bulur. Eğer hastalık göğsü sarmış olursa kulak ardındaki damar kesilir. Eğer o yerde bulunmazsa at yere devrilir. Göğsü ustura ile yarılır. İçinde balık gibi bir nesne olur. O kesilir çıkarılır. Dağlayıcı ve çam sakızı ile dağlanır. Eğer o damar görünür yerde ise ipek iplikle bağlanır. İçine kireç saçılır ve katran sürülür. Türkçe nester denen

bir ot vardır. Mezarlıklarda olur. Yaprağı raziyane yaprağına benzer. Onun dibi kazınır. Çıban gibi göz göz olur. At o otun üstüne çekilir, üç kez çevrilir. Sonra o ot çıkarılıp yeşil beze bağlanır ve atın boynuna asılır. Ot kurudukça çıbanlar da kurur gider. Tecrübe edilmiştir. Eğer bununla da gitmezse üç gün birbiri ardınca yemine iki buçuk dirhem zernih ve kepek koyulup verilir. Havuç yedirilir, tohumu kurutulup elenip kepekler verilir. Ne kadar çok verilirse iyidir. Arpa yedirilmez. Eğer biraz gider ve eseri kalırsa yarım batman kara alçı ve o kadar sirke karıştırılıp merhem yapılır. Yaraya sürülür ve şifa bulur. Eğer bu denilenlerle de geçmezse aşağıdaki ayet iplik üzerine çıbanların sayısınca okunur ve düğümlenir. Her düğüm üzerine bu ayet okunur:

" Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Onu hak ile indirdik, o da hak ile indi. İsmi azam olan hak ile. O yarattı ve takdir etti." Yüce Allah'ın sözlerinin bereketinden kurur ve gider.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[33a] Bāb:** Eger atuñ ayaḳlarında ḫunnām olsa ol bir (10) marażdur kim atuñ ḳulaġı ardındaġı ṭamardan (11) mādde iner. Evvel ol iki ṭamar olur, anlara ʿurūḳ-ı (12) mücevvefe dirler. Göze iner. Ol ṭamardan iki ṭamar (13) daḫı ayrılur. Ḳarın altından iki ḳıçınuñ iç yanından **[33b]** (1) ayaġına iner. Yoġun ṭamarlar olunur bünyādı gögüzde (2) olur, deşilür iriñ aḳar. Amma ekṣerine sebeb (3) göz zaḫmı olur. Ammā ol renclü at yanına at (4) baġlasalar anda da olur. ʿİlācı budur ki evvel (5) çıḳıcaḳ ṣaru zernīḫ ve ḳalay ve nışādur ve kireç (6) ve būra bir dirhem, buçuḳ dirhem sıçan otı (7) ve ḳalanı birer dirhem bunları döge. Ve sögüt (8) külinüñ ṣuyı ile yoġura merhem gibi ola. Ol (9) zaḫmet olan yerlere dürte. Bir gice ṭura andan (10) yaġ dürteler. Mīh ḳopa ve andan sümüklü ḳurt (11) ve kiremit ve Ṣāmī ṣabun ve yumurṭa ṣarusı (12) ṣıġır yaġıyla havānda dögüp merhem idüp (13) günde iki kez ḳoya. Eyü ola ve eger bunuñla olmaz-ısa **[34a]** (1) ḳaṭrān, ṣovuḳ ṣu ile yedi kez yuyalar. Ve zengār (2) ʿanzarūt[33] ve günlük, çam saḳızı bir dirhem ola. (3) Ve yigirmi dirhem zeyt ve on beş dirhem sa yaġı (4) bunları ki erideler. Ve otları ḳatup merhem ideler. (5) Günde iki keret ura. Şifā bula. Ve eger ulaşup (6) gögüze degin ṭutmış olursa ol ṭamarı ve ḳulaġ (7) ardından keseler. Eger ol yerde bulunmasa atı (8) başalar. Ve gögsüni yürgen-ile yaralar. İçinde balıḳ gibi (9) bez olur. Anı keseler çıḳaralar. Ṭaġlaġuç ve <çam> saḳız ile (10) ṭaġlayalar. Eger ol ṭamar görinürse ibrişimle baġlaya- (11) lar. İçine kireç saçalar. Ve ḳaṭrān uralar. Ammā bir ot (12) vardur Türkçe nester[34] dirler. Görlerde ve mīşede olur. (13) Yapraġı rāziyāne yapraġına beñzer. Anuñ dibini ḳazalar. **[34b]** (1) Ḫunnām gibi göz göz olur. Atı ol ot üstüne (2) iledüp üç kez çevireler. Ve ol otı çıḳarup (3) gök beze baġlayup atuñ boynuna aṣalar. Ol ot (4) ḳuruduḳça ol ḫunnām daḫı ḳurur. Bu mücerrebdür. Eger

[33] Metinde اَنْزَرُوت şeklinde geçmektedir.
[34] Metinde نَشِر şeklinde geçmektedir.

(5) bunuñla daḫı gitmez-ise üç gün birbiri ardınca (6) yemine iki buçuḳ dirhem zernīḫ kepek birle vireler ve bıraḳalar. (7) Keşür yedüreler ve toḫmı birle ḳurudup dögüp (8) eleyüp kepekle ḳatup vireler. Ne ḳadar çoḳ (9) virseler eyüdür. Arpa yedürmeyeler. Eger birez gidüp (10) eşeri ḳalursa yarım batman ḳara alçu ve ol ḳadar sirke (11) ḳatup merhem ideler. Ol cerāḥata ura, şifā bula. (12) Eger bu didigimüz ʿİlāclarla gitmezse bu āyeti iplik (13) üzerine oḳuya, düge. Ammā ol ḫunnāmlar ṣaya, ʿadedince **[35a]** (1) düge. Ve her dügüm üzerine bu āyeti bir kez oḳuya:

(2) اعوذ بالله من اشيطان الرجيم (3) بسم الله الرحمن الرحيم و ب الحق انزلناه (4) و ب الحق نزل و ب الحق الاسم الاعظم من اي شي (5) خلقه فقدره[35]

Allahu Teʿālaʾnuñ kelām-ı ḳadīmi bereke- (6) tinde ḳuruya gide”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[22a]** El-faṣlü’s-sābīʿ: Atuñ ayaġına ḫunnām (7) olsa ol bir maddedür kim atuñ ḳulaġı ardındaġı ṭamarlarından (8) gelür. Ol ṭamarlara ʿuruḳ-ı mücevvef dirler, ḳarnı altından (9) iki ḳıç ayaġınuñ iç yanından ayaġına iner. Yoġun ṭamardur, (10) bünyādı gögsinde101 olur. Ayaġa ve uyluġa çıḳınca baş (11) olur, deşilür, iriñ aḳar ve çoġı yavuz gözden olur (12) ve hem anuñ gibi yanında at baġlayıcaḳ sirāyet ider, yapışur nitekim (13) uyuz, adama. ʿİlāc budur ki ol çıḳan cerāḥatı bunuñ-ıla (14) yaḳalar: Ṣaru zırnīḫ, ḳalya, nışadır, kireç, būre (15) birer dirhem ve buçuḳ dirhem sıçan otı. Bunları dögeler sögüt (16) güli ve ṣu-y-ıla yoġuralar, merhem gibi ola. Her cerāḥata yaḳalar. Bir gice (17) dura, andan açalar, yaġ dürteler tā mīḫ ḳopınca ve andan **[22b]** (1) sümüklü ḳurd ve kiremit, Şām ṣabunı, yumurda ṣarusı, ṣıġır (2) yaġı-y-ıla havanda dögeler, merhem gibi, günde iki kez ḳoyalar ve bir dürlü (3) daḫı ʿilāc: Ḳatran, yedi kez ṣovuḳ ṣu-y-ıla yuyalar, jengār, ʿanzarūt, (4) günlük, çam ṣaḳızı ikişer dirhem; zeyt yaġı yigirmi dirhem; (5) ṣay yaġı on dirhem, bunları key erideler ve otları ḳaralar, (6) merhem ola. Günde iki kez vuralar ve eger oluşup gögsinde (7) olur-ısa ol ṭamarı, ḳulaġı ardından bulalar, keseler ve (8) eger belürmez-ise başalar gögsini, gerile. Yaralar, içinde balıḳ (9) gibi bezler103 olur, çıḳın çıḳın. Keseler, gidereler; ṭaġlaġucılar (10) odda dura. Eger ṭamar kesilüp ḳan aḳar-ısa çam ṣaḳızı-y-ıla (11) ṭaġlayalar. Ol ṭamar göz görse ebrişüm ile baġlayalar, içine (12) kireç serpeler, ḳarşu ḳaṭran dürteler velī bir ot vardur, (13) Türkçe taşan dirler, görlerde ve meşelerde biter. Yapraġı (14) rāziyāne yapraġına beñzer. Bir dip çıḳar, yaş ḳarġulıḳ (15) gibi yumrulanur, dibini ḳazasın, ḫunnām göz göz, çıḳın çıḳın olur, anı anıñ üzerine ilteler, üç kez. Çıḳaralar daḫı (16) gök bize baġlayalar, boynına aṣalar . Ot ḳuruduġınca ol renc107 (17) ḳurur, gider mücerrebdür ve ṣınanmışdur. Meşhūrlar olur, iletürler **[23a]** (1) anı çevüreler ve taʿvīẕ daḫı yazalar, yavuz göz-içün.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ …**[53a]** Faṣıl: Ḫunnām bir ʿilletdür ki atuñ ḳulaġı ardında (9) ve öñünden ṭamardan madde iner. Ol ṭamarlar şol ṭamarlardur ki (10) gelür göze iner. Ol iki ṭamardan daḫı ayrılur. Ḳarnı (11)

[35] Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla. Onu hak ile indirdik, o da hak ile indi. İsmi azam olan hak ile. O yarattı ve takdir etti.

altından iki ḳıç bacaġınuñ iç yanından ayaġa yoġun (12) ṭamar olur. Bünyādı gözde olur. Ve bu ʿillet dāyim deşilür (13) irin aḳar. Ekserine sebeb göz zaḥmı olur. Ve anuñ gibi (14) atuñ yanında at baġlasalar aña daḫı ulaşur. ʿilācı (15) budur ki; ṣaru zırnīḫ ve ḳalya ve nūşādur ve būre ve kireç (16) ve sögüt güli her birinden birer dirhem ve buçuḳ dirhem ṣıçan (17) otı bunları dögüp sögüt gülinüñ ṣuyıyla yuġuralar. **[53b]** (1) merhem ola. Her bir cerāḥate başḳa başḳa dürteler. Bir gice dura. (2) andan açalar. Yaġ dürteler. Tā kim mühre ḳuruyunca. Andan ṣoñra (3) sümüklü ḳurdın ve kiremit ve Şām ṣābūnı ve yumurṭa ṣa- (4) rusın ve ṣıġır yaġın havanda dögeler. Merhem gibi ola. Günde (5) iki kere ṣovuḳ ṣu-y-ıla yuyalar. Zencār ve anzerūt ve günlük (6) ve çam ṣaḳızı her birinden iki dirhem ve yigirmi dirhem zeyt (7) ve on dirhem sāde yaġı bunları erideler. Ve otları ḳatalar (8) merhem gibi ola. Günde bir kerre uralar, şifā bula. Ve eger gögsin (9) dutmış olur-ısa ol ṭamarı ḳulaġı ardından bulalar, (10) keseler. Ve eger orada bulunmaz-ısa atı başalar. Gögsini yara- (11) lar içinde balıḳ gibi bizler olur çıḳın çıḳın. Bizleri erideler, (12) çıḳaralar ve çām ṣaḳızı ve daġlaġu ile erideler. Ol ṭamarı (13) üstinde bir ṭamar daḫı daġlana ḳatı dike ve ol ṭamarı ebrişim-ile (14) bağlarlar-ısa cāyizdür. Ve ol yardıḳları yire ḳarşu kireç (15) ve ḳatrān uralar, eyü ola. Eger üç gün biri biri ardınca her gün (16) buçuḳ dirhem zırnīḫ kepek ile vireler. Ve biraz daḫı yapraḳsız ṣarmısaḳ (17) ki baġ içinde olur, ṭolaşur, anuñ toḫmı yā gendüyi ki ḳurumış ve dögilmiş [54a] (1) ve elenmiş ola, vireler. Ne ḳadar virürler-ise eyüdür. Bu üç gün (2) içinde arpa virmeyeler. Kepek ve ṣarmısaḳ ve zırnīḫ vireler. Ancaḳ (3) ḳuruya gide. Eger ḫunnam gidüp eṣerleri ḳalur-ısa yarım baṭmān ḳara incir (4) dögeler ve yarım baṭmān tīz sirke ḳatalar, ḳaynadalar, merhem gibi ola. Ol ḫunnā- (5) muñ yirine uralar, eṣeri ḳalmaya."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[45a]** Evvelā atuñ başında (9) olan ʿillet-i muḫtelifeden biri ḥunnām didikleri (10) marażdur ki atuñ ḳulaġı ardında olan (11) ṭamardan mādde iz ve ol ṭamar ṣol ṭamardur (12) kim gelür göze iner ve ol iki ṭamardan iki (13) ṭamar daḫı ayrılur ve gelür ḳārın altından iki (14) ḳıçınuñ iç yanından ayaġa dökülür ḳaluñ (15) yoġun ṭamarlar olur lakin bünyādı **[45b]** (1) gözde olur ve bu ʿillet deşilür içinden, (2) irin aḳar ekṣerisine sebeb-i ʿillet göz raḥmı (3) olur ve eger ol atuñ yanına bir ġayrı at (4) bağlasalar bi-ḥikmeti'llāhi Taʿālā mü'essirdür, ṣaġ (5) ata ulaşup te'ṣir ider. İmdi ʿilāc tedbīri (6) budur kim, evvel çıḳıcaḳ ṣaru zırnīḫ ve ḳalay (7) ve nişādur ve kireç ve bora her birinden birer dirhem (8) ve yarım dirhem sıçan otı bunları dökeler ve (9) sögüt aġacı külinden alup ṣu ile ışladup (10) ve ṣuyı süzüp eczāları bu ṣu ile (11) ḥalṭ idüp merhem gibi olınca yoġura, ḥal (12) ide. Baʿdehu her bir cerāhete başḳa başḳa uralar (13) ve bir gice ṭura, andan ṣoñra açalar ve üzerine (14) uralar. Mīh ḳopunca ve andan ṣoñra sümüklü (15) ḳurdı ve kirbīt ve kiremid ve Şam ṣābunı **[46a]** (1) ve yumurṭa ṣarusı ve ṣıġır yaġı her birinden ḳadr-i (2) kifāye olup havānda eczālar birden birden vażʿ (3) olınup tā merhem gibi olunca saḫḳ ideler. Tamām (4) ḥal olduḳdan ṣoñra bir cedīd ḳapda ḥıfẓ o- (5) lınup ṣabaḥ ve aḫṣām her gün bundan iki defʿa (6) ʿillet üzerine ura. Ve bu ʿilācun arasın (7) kesmeyesin. Her gün iki defʿa vech-i muḥarrer ü- (8) zere istiʿmāl ide, tā ṣıḥḥat bulunca inşā'llāh (9) Taʿālā tīz defʿ olup şifā bula. Eger bu devā (10) ile ṣıḥḥat bulup defʿ olmaz ise ḳaṭrānı (11) yedi kere ṣovuḳ ṣu ile yuyalar.

Baʿdehu (12) jengār ve ʿanzarot ve günlük ve çam ṣaḳızı (13) bunların her birinden ikişer dirhem alup rūġan-ı (14) zeyt yigirmi dirhem bal mūmı on beş dirhem rūġan-ı (15) sāde on dirhem evvelā bunları bir ḳap içinde **[46b]** (1) vażʿ idüp birden erideler. Ḳarışdurup ḥal (2) ola, baʿdehu sā'ir eczāları daḫı daḳīḳ gibi (3) saḥḳ idüp içine ḳoyup ġāyet ḳarışdu- (4) ralar tā kim merhem ola. Andan ḥıfẓ ideler (5) ve günde iki defʿa ṣubḥ ve mesā ʿillet üzerine (6) süreler ṣıḥḥat bula mücerrebdür. Lakin baḳup göre- (7) ler eger ki yayılup atuñ geñizine ṭoġrı ulaşup (8) ṭutmuş ise hemān ol ṭamarı atuñ ḳulaġı (9) ardından bulup uṣūl ile keseler. Eger ol (10) ṭamar bulunmaz ise atı muḥkem başalar ve gögsini (11) ve gögsüni bürkān-ile yaralar içinde balıḳ (12) gibi bezler olur ol bezleri yap yap eridüp (13) çıḳaralar, pāk ola. Baʿdehu biraz çam ṣaḳızı (14) ḥāżırlayup taġ temüri ile ṣaḳızı ṭamarların (15) üzerine ḳoyup ṭaġlaya ammā yaḳup ol **[47a]** (1) ṭamarlar üzerine döküle kim ṭaġlanmaġ-ıla ḳanı (2) dine ve eger ol ṭamarı ibrişim ile baġlaya- (3) bilür ise daḫı eyüdür ve ol yarduḳları yire (4) ḳarşu kireç ve ḳaṭran uralar lakin bir ʿacāyib (5) ot vardur kim ḳavm-i ʿArabī ol ota necim dir- (6) ler ve mantar daḫı dirler ol zamān ve mīşe basan (7) ṭaġlarda çalılar dibinde ve ekşeri saydarlıḳ (8) yirlerde ve aġaçlar altında olur yapraġı hemān ra- (9) ziyāne yapraġına beñzer başı hemān ḳasırġalıḳ (10) başına beñzer yumru olur onuñ dibini ḳazalar (11) ḥünnām gibi göz göz çıḳın çıḳın olur. Ol (12) otı bulalar ve ol otun bitdügi yirde üç (13) kere atı çevireler baʿdehu otı çıḳarup bir pāre (14) pāk beze baġlayup atuñ boynına bu niyyet ile (15) baġlayalar ve diyeler kim bu ot atuñ boynında **[47b]** (1) mādam ki ṭurup ḳurur bu ʿillet, ḥünnām daḫı (2) böyle ḳurıyup defʿ olsun. Ve bu (3) at ḫalāṣ olup şifā bulsun diye bi-ḳud- (4) reti'llāhi Taʿālā rūz-be-rūz atuñ maraż-ı ḥünnāmı (5) defʿ ola ve ḳurıyup at şifā bula.ʿArabda (6) meşhūrdur, çoḳ tecribe olundı. Ol ot (7) ʿArabistan Ṭaġlarında ve Rūm memleketinüñ ekşer (8) yüce taġlarında ve Rūm ili diyārınuñ Aḳ- (9) deñizinüñ şarḳı ve cenūbı ḥudūdınuñ ve nehr-i Ṭuna (10) ki enhār-ı kibārdandur anuñ iki cānibi yaʿnī ḳar- (11) şu yaḳa ve berü yaḳa sāḥilinden tā ḥudūd-ı diyār-ı (12) Alman ve Ḫırvat ve [E]ngürüs cemiʿān diyār-ı Bosna'-i (13) ḥasene ormanlıḳ olan ṣaḥrā ve ṭaġlarda (14) vardur bir mübārek otdur ġaflet olunmaya, niçe (15) dürlü aḳā'id ve menāfi'i vardur ḥükemā'-i mütāeḫḫirīn **[48a]** (1) bulmışlardur. Atuñ ḥünnāmı eger bu devālar ile (2) gitmez-ise üç güne dek be-her gün iki buçuḳ dirhem (3) zirnīḥi ḳadr-i kifāye kepek-(i)le ḳarışdurup ṭorba (4) ile ata vireler. Yesün eyüdür. Ve bir daḫı yapraḳsız (5) ṣarmaşıḳ olur; baġçeler içinde ṭolaşır, anuñ (6) toḫmı ve yāḫūd kendü ḳurıyup dikilmiş ve alınmış (7) ola. Anı ata vireler her ne ḳadar çoḳ virirler (8) ise eyüdür. Her gün bu üç gün içinde (9) arpa virmeyeler hemān kepek ṣarmaşıḳ ile zir- (10) nīḥ virüp yeydüreler biʿvani'llāh Taʿālā ḳurıya, (11) eşeri ḳalmayup şifā bula mücerrebdür. Eger ḥünnām (12) gidüp eşeri ekşer belli olup ḳalur ise (13) yarım baṭman alçuyı ki ḳara ola, anı alup (14) dökeler ve yarım baṭman keskin sirke ile bir (15) cedīd çölmek içinde ḳaynadalar tā kim merhem **[48b]** (1) gibi ola. Baʿdehu biraz ṣovu[du]ḳdan ṣoñra ol ḥünnām (2) olan maḥalle yaḳu idüp ura, eşeri daḫı gide, (3) yeri belürsiz ola. İmdi bu ẕikir olunan ʿilāc (4) lar bile defʿ olup gitmez ise bu āyet-i kerīme'i (5) bir iplik üzerine oḳuyalar. Ol çıḳan ḥünnām (6) ʿadedince her ḳaç ʿaded ise ve her oḳuduḳça bir kerre (7) dügüm düge ve her bir dügüm üzerine bir kerre (8) oḳuya ve atuñ gerdānına baġlaya, şifā bula."

Atta tabak toynak olması ve tedavisi:

Atta tabak toynak olursa genelde sol ayakta olur, sağ ayakta olması nadirdir. Bu hastalık insanda da olur, kurluğan denir. Eğer hemen tedavi edilmezse atın tırnağını çıkarır. Tırnağının çevresi deşildiğinde sarı su akar. Erkek ve dişi olmak üzere iki türlüdür. Erkek uzunca dişi enince olur. Tırnağı çepeçevre sarar. on dirhem mazı, beş dirhem kükürt demir bileşimi, bir dirhem acı hıyar içi, göz otu dövülür ve balla yoğrulur. Ardından bu karışım suya karıştırılıp bu suyla atın ayakları yedi gün yıkanır. İyi olur. Olmazsa kireç keten bezine sarıp suya bırakılır. Su sarı oluncaya kadar böyle yapılır. Sonra yirmi dirhem siligün, beş dirhem mürdeseng, on dirhem isfidaç, kiremit, zengar, rastık, zeytin havanda dövülür. Keskin sirke ile birlikte merhem yapılıp iki kez sürülür ve ovulur. Sonra domuz yağı sürülür. Eğer iyi olmazsa atın ayağı sıcak su ve çoğanla kızarıncaya kadar yıkanır. Sonra kuru kabak ateşte yakılır, peleseng yağıyla karıştırılıp yaraya sürülür. Yine iyi olmazsa yine sürülür. Başka bir tedavi ise güherçile sirkeyle karıştırılıp ayağına sürülür, kurutur. Mürdeseng dövülür, yağla kavrulur, merhem yapılıp sürülür. Domuz yağından daha iyi sonuç vereni yoktur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[35a] Bāb:** Eger atuñ ṭabaḳ <toynaḳ> (7) olsa ol bir ʿilletdür kim atuñ ṣol ayaġında olur. (8) Ve eger ṣaġ yanında olsa nādir olur. Bu maraż (9) adamda daḫı olur. Ḳurluġan dirler. Eger tīz tīmār (10) olunmazsa sürer atuñ ṭoynaġın çıḳar. ʿAlāmeti (11) budur ki bend-kuşāddan[36] ve ṭoynaġı yöresinden (12) deşilür. İriñ gibi ṣaru ṣu aḳar. Ammā iki (13) dürlü olur. Biri erkek ve biri dişi olur. Erkek **[35b]** (1) olanı uzunca ve dişisi enince olur. Ṭoynaġı (2) çepçevre alur. Ve ṭoynaġı yerinden oynadur. (3) Ammā ʿilācı budur kim māzū on dirhem zāç beş (4) dirhem ḥanẓal[37] içi bir dirhem ve ʿanzarūt (5) birle bunları döge. Bal-ıla yoġura atuñ ayaġın (6) ṣabunla yuya, sile. Ammā ṣovuḳ ile yumalar. (7) Ve bu otları dürteler şifā bula. Eger gitmez ise (8) kireci kettān bezine ḳoyalar. Ṣu içine bıraġalar. (9) Tā ol ṣu sidük gibi olunca yedi keret degin (10) böyle ideler. Ve andan ṣoñra yigirmi dirhem (11) siligün beş dirhem mürdeseng ve on dirhem (12) isfidāc ve kiremit ve zengār ve rāstuḳ ve her birinden (13) beşer dirhem elli dirhem zeyt ve bu ışlanan **[36a]** (1) kireç havānda döge. Ḳarışup ṣarp sirke (2) ṭamzura şöyle kim merhem ide günde iki kez dürte, (3) ova. Soñra ṭoñuz yaġın dürte. Eger bunuñ ile (4) gitmez-ise atuñ ayaġını ıssı suyla ve çoġanla (5) şol-ḳadar yuya-kim ḳızara. Ve andan ḳuru ḳabaġı oda (6) yaḳalar. Külün alalar balasān yaġıyla ḳarışduralar. Ve yaḳu (7) idüp ol cerāḥata uralar. Tekrār oñalmaz ise yine (8) uralar. Ṭoḳuz gün ṭura. Eger eyü olmaz-ısa (9) dīvār şurasın alalar kim aña güherçile dirler. (10) Tīz sirke-y-ile ḳarışdurup ol cerāḥata vuralar. (11) Tā kim ḳuruya. Ve yine

[36] Metinde بَنْدكَشْدَن şeklinde geçmektedir.
[37] Metinde خِنْطِل şeklinde geçmektedir.

mürdeseng dögeler. Yaġıyla (12) ḳavuralar merhem idüp uralar. Ammā bu maraża (13) toñuz yaġından ṣınanmışı yoḳdur.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[23a] El-faṣlü’ṣ- (2) ṣāmin:** Atuñ ayaġında ġazzal olsa yaʿnī Türkçe ṭabaḳ (3) ṭoynaḳ dirler. Ṣol yanında olur. Tīmār olmaz-ısa sürer, (4) ṭoynaġı çıḳarur adamda daḫı vāḳiʿ olur, ḳurluġan dirler. (5) Dırnaġı çıḳarur, dırnaḳ dibinde olur, deşilür iriñlü ṣaru (6) ṣu aḳar. Amma bu renc iki dürlüdür: Birisi erkek ve birisi (7) dişidür. Ol kim erkekdür, şöyle uzunluġınca olur. (8) Ol dişidür, ince olur, ṭoynaġı çepçevre dutar (9) ve baş bert olurṭoynaḳ oynadur, sürer, çıḳarur. ʿİlāc (10) budur kim mazū on bir dirhem, zāc beş dirhem, toḫmü’l-ḫanẓal (11) yaʿnī ebū cehl ḳarbuz içi bir dirhem ʿanzarūt 114 bunları dögeler, (12) bal-ıla yuġuralar. Ayaġın ṣabun-ıla yuyalar, ṣu içinde ezeler. (13) Ol ṣu köp olınca ḳoyalar. Tā kim durula ol ṣuyı dökeler, yedi (14) gün yuyalar, bundan ṣoñra yigirmi dirhem sülügen, beş dirhem mürdeseng, (15) on dirhem zeyt yaġı havanda saḥḳ ideler, ḳarşu ṣarp sirke, (16) duz ezeler. Ġalīẓ olınca ve günde iki kez dürteler, ovalar üç (17) dört gün. Andan ṣoñra ṭoñuz yaġı süreler, eyü ola.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[51a]** (8) Faṣıl: ġazzal bir ʿilletdür ki atuñ ayaġında olur. Ve adamda daḫı (9) olur. ḳurlaġan dirler eger tīmār itmezler-ise atuñ ṭoynaġını (10) sürür, çıḳarur. ʿalāmeti budur ki ... yāḫūd ṭırnaġı yöre- (11) sinde deşilür. İrin gibi ṣaru ṣu aḳar. Ve bu ʿillet iki (12) dür olur: Birisi dişi, Biri erkek ve erkegi uzun, yoġunca (13) olur, ve dişisi degirmi olur. Ṭırnaġını çepçevre dutar. (14) Başı olur ve ṭırnaġını yirinden oynadur; belki çıḳar. ʿilācı (15) budur ki; mazu on dirhem, zāç beş dirhem; ebu cehl ḳarpuzı içi bir dir- (16) hem; ve biraz daḫı anzerūt bu otları dögeler. Bal-ıla yuġuralar. Ve atuñ (17) ayaġını ṣābūn-ıla yuyalar ve sileler. Ammā ṣovuḳ ṣu-y-ıla yumayalar. **[51b]** (1) ve bu otları dürteler ve biz ile baġlayalar bunuñ-ıla gitmez-ise ṣu Dīger: Kireci (2) kettān biziyle baġlayalar ve ṣu içinde ḳoyalar. Ol ṣu sidük gibi (3) ola. Ol ṣuyı dökeler ve yedi kerre ideler. Andan ṣoñra yigirmi dirhem (4) sülügen ve beş dirhem rāsuḫt ve elli dirhem zeyt yaġı ve beş (5) dirhem mürdeseng ve on dirhem isfīdāç ve beş dirhem kibrīt (6) ve beş dirhem ḳalemī jengār bu otları bu ışlanan kireç ile saḥḳ (7) ideler. Ḳarışdırup ṣarp sirke damzuralar. Şöyle ideler ki merhem (8) gibi ola. Günde iki kere dürteler ve ovalar. Andan ṣoñra ḫınzīr yaġın (9) dürteler. Eger bunuñ-ıla gitmez-ise Dīger: Atuñ ayaġın ıssı ṣu ile (10) ve çoġān-ıla şol ḳadar yuyalar ki ḳızara ve ḳanamaġa yaḳın ola. Andan ṣoñra (11) ḳurı ḳabaġı yanduralar ve külini belesān yaġıyla ḳarışdırup ve bir kāġıda (12) süreler. Ol yire vura. Üç gün dura. … **[52a]** Faṣıl: Atuñ tabaḳı olsa bilgil (13) kim ol maraż ḳurbaġada olur. ʿilācı budur ki; evvel anı keçeleye-(14) ler. Yirine neft aḳıdalar. Neft bulınmaz-ısa ḳaṭrān dürteler. Issı (15) ıssı ṣaralar, nāfiʿ ola. Bu ṭabaġun nişān budur ki (16) ṣaru ṣu aḳar. Tīmār olmaz-ısa ṭırnaġınun zehri çıḳar. (17) ḫarāb eyler.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan’da şöyle geçmektedir:

" … **[27b]** Ve daḫı lisān-ı ʿArabda (2) ʿırāk dirler bir ʿillet vardur ki atuñ ṣol ayaġında (3) olur. Türkīde ṭabaḳ dirler. Eger tīz tımār itmezler (4) ise, sürer atuñ tırnaġını sürer, çıḳar. ʿAlā- (5) meti budur kim, bend-i keşendeden ve yāḫūd ṭırnaġı yöre- (6) sinden deşilür, iriñ gibi ṣaru ṣu aḳar ve bu (7) ʿillet iki dürlü olur: Biri erkelik, biri dişi (8) erkeliği uzunluġunca düşe. Dişisi ince (9) olur ṭırnaġı çepeçevre iḫāṭa ider ve başı o- (10) lur, ṭırnaġı yerinden oynadır, belki çıḳārur. ʿİlāc (11) māzūnı on dirhem un ideler ve beş zāc (12) ve beş dirhem ḥanẓal yaġı Ebū Cehl ḳarpuzı içi ve biraz (13) daḫı ʿanzarōt bu otları havānda saḫḳ idüp (14) ve bal ile yoġuralar ve atuñ ayaġın ṣābūn-ıla (15) yuyalar ve ıssı ṣu ile ova ova pāk yuduḳdan **[28a]** (1) ṣoñra ḳuru yenice bir bez ile sileler. Baʿdehu yoġrılmış (2) yaḳı üzerine urup muḥkem bağlayalar, üç gün (3) ṭura. Andan ṣoñra defʿ olmaz ise, bir ḳaç defʿa daḫı (4) ideler, defʿ olup şifā bula. Bir muʿālece-i āḫir ki (5) bu ʿillete ḳatı, nāfiʿ ve mücerrebdür. İmdi evvelā bir miḳdār (6) kireci kettān bezine bağlayalar ve ṣu içine [ḳoyalar. Tamām yigirmi dört saʿāt ṭura. Ol ṣuyı dökeler ve yine tāze ṣu içine] vaż‘ ve tekrār (7) yigirmi dört sāʿat dura. Ḥāṣıl-ı kelām iki (8) defʿa böyle eyledükden ṣoñra yigirmi dirhem sülügen (9) on beş dirhem mürdeseng on dirhem esfindāc (10) ve beş dirhem kibrīt ve beş dirhem jengār ve beş dirhem (11) kār ṭaş elli dirhem [zeyt] yaġı, bu eczāları ışlanan kireç-ile (12) havānda ġāyet yaġını saḫḳ ideler ve azar azar ṣarp (13) sirke ile zeyt yaġını eczālara ilişdürüp (14) merhem gibi ideler. Baʿdehu ḥıfẓ idüp günde iki defʿa (15) ol ʿillet üzerine süreler ṭılañuzuñ **[28b]** (1) yaġından alup, üzerine süreler şifā bula."

Atın ayağına çivi batması ve tedavisi:

Atın tırnağına çivi batarsa at ayağını yere basamaz, sürçer ve yukarı tutar. Kıskaçla atın toynağına dokunulur hangi yandaysa at ayağını çeker. Ya atı çok sert nallarlar ya da nalı vururlar. At çekinerek basar. Hemen o nal çekilmelidir. Atın ayağına bakılır, çivinin yerinden kan ve irin çıkarsa çivi batmıştır. Eğer çıkmazsa sert dokunmuştur. Ya da dar nal vurulur ve at ayağını kısar. Genellikle at yalın ayak nalsız yürüdüğünde bu durum çok olur. Dar nal çekilip gevşek bir nal vurulur. Üç gün o nal ile durur. Eğer geçmezse çivi batmıştır. Öncelikle nal çekilip ayağa bakılır. Kıskaçla çivi aranır. Atın ayağını çektiği nokta bıçakla oyulur. Bazen irinle kan da çıkar. Önce eski pamuk ile güzelce temizlenir. İçine katran ve tuz sıcakken konulur, sıkıca bağlanır, sudan korunur ve beş altı gün böyle durur. Sonra sığır böbreği yağı, çam sakızı, sabun havanda merhem gibi dövülür. O yara içine konur. İki gün sonra nalın altına yumuşak keçe konulup nallanır. Böyle yapılmazsa irin dolar ve tırnağının boşluğundan dışarı çıkar. Eğer tırnağı oynarsa veya irin akarsa oraya şab, mazı, kızıl boya ve katran yoğrulup konur. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[36a] Bāb:** Eger **[36b]** (1) atuñ ṭoynaġına mīḫ irse ʿalāmet budur ki (2) ayaġını yere başamaz ve sürçer. Ve ayaġını yoḳaru (3) ṭutar. Bir dürlü tecrübesi daḥı budur ki ḳısaçla (4) berk ṭutalar. Ḳanḳı yana-y-ısa ḳocunur. Vaḳt olur (5) kim ṭoynaġı ḳatı naʿllarlar. Yāḥud naʿl ṭar ururlar. (6) At ḳocunuraḳ başar. Der-ḥāl ol naʿlı çekeler. Ve atuñ (7) ṭoynaġına baḳalar. Eger mīḫ yerinden ḳan ve iriñ (8) çıḳarsa mīḫ degmişdür. Ve eger çıkmaz-ısa ḳatı doḳunmışdur. (9) Yāḥud ata naʿl ṭar ururlar kim naʿl atuñ ayaġın (10) ḳışar. Ammā ekṣer bu didigimüz ḥāl ata ṭaşırġamış (11) iken çoḳ vāḳiʿ olur. Anuñ gibi ḥāl olıcaḳ (12) ol naʿl çeküp bir geñşek naʿl uralar. Üç (13) gün ol naʿl-ıla ṭura. Eger kim geçmez-ise mīḫ **[37a]** (1) degmişdür. ʿİlācı evvel budur ki ol naʿl çeküp (2) atuñ ayaġına naẓar ideler. Ve ḳısaçla bir ṭarafın (3) dürteler. Arayalar tā kim at ḳocunup ayaġını gendüye (4) çeke. Ol ḳocundıġı yeri bıçaġ-ıla oyalar. Vaḳt (5) olur kim iriñle ḳan bile çıḳar. Evvel tamām eski (6) panbuġ-ıla geregi gibi arıdalar. Pāk ideler ve içine (7) ḳaṭrān ve ṭuz ısıcaḳla ṭolduralar. (8) Ve berk bağlayalar, ṣudan ṣaḳınalar. Beş altı (9) gün ṭura. Ve andan ṣıġır bögreginüñ yaġını (10) ve çam saḳızını şāmī ṣabunla havānda merhem (11) gibi ideler. Ve ol yara içine ḳoya ve iki günden (12) ṣoñra naʿl altına yumuşaḳ keçe ḳoyup naʿl- (13) layalar. Eger bu didigimüz-leyin itmese ḳosa iriñ **[37b]** (1) ṭolar. Ve ṭoynaġınuñ zihinden ḳuṣar. Eger ġāfil (2) olup ṭoynaġa oynarsa veyā zihinden ḳuṣar- (3) sa ʿilācı budur kim ol çıḳan yere şāb ve mā- (4) zū ve ḳızıl boya ve ḳaṭrān yoġurup günde (5) iki kez dürteler. Eyü ola

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[23b]** (14) **El-faṣlü’l-ḥādī ʿaşer:** At ayaġın yoḳaru ḳaldursa ḳısac-ıla (15) pek dutalar, ḳanġı yaña basa ḳocınur olur kim ḳatı yonarlar ve ḳatı (16) naʿllarlar yaṭar, naʿl ururlar, ṭoynaġı ḳorur. Demişler kim (17) ṣoġan ḳabı ḳalıñlıġı ṭoynaḳ, on naʿldan eyüdür, ḫuṣūṣā **[24a]** (1) ṭaşırḳamış ola ḳatı yonarlar eger böyle olur-ısa kim naʿldandur, (2) çekeler geñşek naʿl vuralar iki üç günde geçer-ise febihā u niʿme (3) geçmez-ise belālar kim ol ṭoynaġıñ māyasına mīḫ irmişdür, naʿlın (4) gidereler ḳısac-ıla ṭoynaġın dutalar, mīḫden berkmiş yiri (5) dutıcaḳ, çabalar. Eti bıçaḳ ucı-y-ıla açalar tā kim ḳan çıḳa, olur kim (6) iriñlü ḳan çıḳar, ḳarşu sünger-ile ḳanın alalar, bögrek yaġın (7) tavada erideler, içine ıscaḳ-ıla dürteler, ṭuz ile ḳaṭrānı ḳarışdurup ṭolduralar (8) keçe-y-ile ṣaralar ve ṣudan ṣaḳınalar. Beş altı günden ṣoñra ṣıġıruñ (9) bögregi yaġı-y-ıla çam ṣaḳızı, Şām ṣabunı havanda dögeler, merhem (10) gibi ola ol delügi ṭolduralar. İki günden ṣoñra keçe (11) ḳoyalar, yumşaḳ naʿl uralar, arınmayacaḳ olur-ısa iriñ ṭolar (12) yaḳar ve dırnaḳ ṣızısından ḳusar, tīmār olmaz-ısa ṭoynaḳ (13) düşer. Eti açalar, iriñi aşaġa yol bulup

işleye, ol cerāḥata (14) şab ve mazū, ḳızıl boya, ḳaṭran yuġuralar, iki kez dürteler (15) Allah faẓlı-y-ıla ḫoş ola, mücerrebdür.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan’da şöyle geçmektedir:

“ … **[31a]** Eger atuñ ṭırnaġına (11) mıḥ degse ʿalāmeti budur kim ayaġı yire başmaz (12) sürçer ve ṭurdugı yirde ayaġun aşa, ḳurı (13) yire başmaz olur anı bilmegin ḳāʿidesi budur ki (14) atuñ ayaġın ḳısaç ile şıḳalar eger ḳoçunur- (15) sa bileler ve vaḳit olur kim ḳatı naʿllar yāḫūd **[31b]** (1) naʿlı ṭār olur ol naʿlı çekeler, eger mıḥ yerinden (2) ḳan çıḳmaz ise ḫōd mıḥ aña degmişdür. Eger ḳan (3) çıḳmaz ise, ya ḳatı bunalmışdur. Ve yāḫūd ṭār naʿl- (4) lanmışdur. Bunuñ gibi çoḳ vāḳiʿ olur atı sıḳar. (5) Ṭırnaġı ʿillet ve saḳāmet ḫāṣıl ider zevāl ve helā- (6) kına bāʿiş olup ol atuñ ḥaḳḳını edā itmiş olmaz (7) ve ṣıyānetde ṭaḳṣīrātı atı günāh ve **ʿinde’allāh ʿiḳāb (8) ve ʿināb**e maẓhar ider. İmdi eger bu deger itdügimiz (9) gibi vaḳıʿ olur ise ol naʿlı çekeler yufḳa naʿl (10) uralar ve üç gün ḳoyalar eger defʿ olup gitmez-ise (11) bileler ki ṭırnaġına ve yāḫūd māyasına mīḫ degmiş (12) olur ve yāḫūd bir āḫir nesne baṭmış olur. İmdi (13) ol yeri bula ve maḥall-i ʿilleti bile, bıçaḳ-ıla oya- (14) lar. Tā ḳatı çıḳınca ol ḳanı ya sünger ile yāḫūd (15) penbe ile [ala]lar, arıdup pāk ideler ve oyulmış **[32a]** (1) yirin içine ṭuz ve ḳaṭırān ısıdup ḳoyalar (2) ve bir keçe pāresi-y-ile muḥkem baġlayalar ve bir on gün (3) ḳadar ṣudan bir ḫōşça ṣaḳınalar baʿdehu ṣıġırın (4) bögrek yağın ḳadr-i kifāye ve çam ṣaḳızı ḳadr-i kifāye (5) bir miḳdār raḳı ṣābūnı ile havānda ol ḳadar saḥḳ (6) ideler ki merhem gibi olunca baʿdehu ol oyulmış (7) yeri bu merhem ile ṭoldurup baġlayalar, tā ki (8) iki gün ṭura. İki günden ṣoñra naʿlıñ altına (9) yımışaḳ keçe ḳoyup naʿllıyalar defʿ olup ṣıḥḥat (10) bula. Ammā eger bu didügümüz ʿalāmet olmaz ise, (11) atuñ ayaġı ṭabanı iriñ ṭolar ve ṭırnaġı vecaʿ (12) ve zaḥmetinden ḳaṣar. Eger ki ġāfil olup ṭırnaġı (13) oynayınca tedbīr-i ʿilāc itmezler ise ṭırnaġı (14) oynayan maḥalden iriñ çıḳana zaḥmet virür (15) ammā tedbīr-i ʿilāc biraz şāb ve biraz māẓī **[32b]** (1) ve biraz ḳızıl boya bu üç eczāyı saḥḳ idüp (2) bir miḳdār ḳaṭrān ile yoġura, merhem gibi ide. Baʿdehu (3) ol ṭırnaḳ oynayup irin çıḳdugı maḥalle her gün (4) ikişer defʿa süreler. İhmāl itmeyüp, ihtimām ide- (5) ler. İnşā’llāh tīz ve asan defʿ olup ṣıḥḥat bulur, (6) mücerrebdür.”

Atın ayağının yarılması ve tedavisi:

Atın ayağı yarılırsa kuru incir sütte ıslatılır. Bir gün bekletilir, ovulur ve lapa gibi olur. İçine biraz kireç, zernih, bora ve zengar katılır, merhem apılır. O yarık yer sıcak suyla yıkanır. Bu merhem üzerine bağlanır. Eğer yakı edilip vurulursa daha iyi olur. Eğer geçmezse böğürtlen dövülüp yağı ile sığırın yağı karıştırılır. Günde iki kere sürülür. Eğer yarık tırnaktan daha yukarıda olursa tuz, zengar, kızıl boya, zernih dövülür. Bal ve sirke ile karıştırılır. Sıcak suyla yıkanan tırnağın üzerine sürülür. Eğer kış günüyse karda yürütülür. Şifa bulur.

“ … **[37b] Bāb:** Eger atuñ ayaġı (6) yarılsa ʿilācı budur ki ḳuru incīri südde (7) ışladalar. Bir gün bir gice ṭura. Andan ova. (8) Herīse gibi ola. Ve birez kireç ve birez zernīḫ (9) ve būra zengār dögüp ol incīre ḳata. Merhem (10) ola. Ve ol yaruḳ yeri ıssı ṣuyla yuya. Ve bu merhem (11) üzerine baġlaya. Eger yaḳu idüp ururssa (12) daḫı eyü ola. Eger anuñla olmazsa bögürtleni dögüp (13) yaġınuñ küli ṣıġırıñ bögregi yaġıyla ḳarışdura. **[38a]** (1) Günde iki keret ura. Eyü ola. Ammā eger şiḳāḳ (2) ṭoynaḳdan yoḳaru olur. Aña ʿilāc bu ki (3) ṭuz ve zengār ḳızıl boya ve zernīḫ dögeler. Sirke (4) ile bal-ıla ḳarışduralar. Günde ıssı ṣu ile (5) yuyup iki kez dürteler. Eger ḳış güni ise (6) ḳarda yörüdeler. Şifā bula.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ …**[24a] El-faṣlü’ṣ-ṣānīʿ ʿaşer:** (16) Atuñ ṭoynaġı şaḳāḳ olsa yaʿnī yarılsa ʿilāc budur ki (17) ḳuru incir ṣuda ışladup bir gün bir gice el vurasın ovasın **[24b]** (1) herse gibi ola, zırnīḫ ve kireç ve būre, jengār bunları (2) dögesin, ḳarışdurasın şaḳāḳı ısıcaḳ ṣu-y-ıla yuyasın, bundan (3) bir pāre bize yaḳasın, üzerine urasın ki ayaġın ṣuya (4) başa ve bir dürlü daḫı bögürtlen yapraġın dögesin, baġa ḳabınuñ (5) külin ḳatasın, ṣıġıruñ bögregi yaġı-y-ıla ḳarışdurasın. Günde (6) iki kez dürtesin. Eger şaḳāḳ, ṭoynaḳdan yoḳaru olur-ısa (7) bunı ideler: Duz, jengār, ḳızıl boya, ṣaru zırnīḫ (8) bunları dögeler; sirke-y-ile bal-ıla ḳarışduralar. Günde iki kez (9) bunları dürteler. Ḳışın olur-ısa ḳarda be-cid yörüdeler.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[52a]** Faṣıl: Atuñ ṭırnaġınun üsti (6) yarılsa ʿilācı budur ki üzerine öyken pāresin baġlayalar. (7) Ol yaruḳda ḳurt olur. Öykeni çıḳaralar. Andan ṣoñra bir ḳaç (8) dāne incir ışladup havānda merhem gibi dögüp ol yaruḳ (9) üstine baġlayalar. Kireç zırnīḫ, zencār, bal her birinden berāber döge- (10) ler. Bal-ıla ḳarışdırup ol yaruġa dürteler. Andan üzerine (11) dögülmiş ṭuz ve sirke paça yaġıyla ḳarışdırup üzerine dür- (12) teler. Andan üzerine kireç ekeler.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan’da şöyle geçmektedir:

“ …**[32b]** Şiḳāḳ dirler, atlarda olur bir ʿillet- i (7) maḥṣūṣadur Hemān ṭurduġı yirde atuñ ayaġı (8) yarılup çatlar. ʿİlācı budur kim ḳurı incīri (9) bir çanaḳ içinde kifāyet ḳadar ṣu ile yigirmi dört (10) sāʿat ışladup baʿdehu eli-y-ile ezüp herişe (11) gibi ideler. Baʿdehu biraz zırnīḫ ve biraz bora ve biraz (12) kireç ve biraz jengār yaʿnī cengār bu eczāları saḥḳ (13) idüp incīre ḳarışdura tā merhem gibi olunca (14) baʿdehu ol ʿillet olan yeri ısıcaḳ ṣu ve ṣā- (15) būn ile pāk yuyalar baʿdehu bir pāre ḳalıñ **[33a]** (1) bez üzerine yaḳı idüp üzerine baġlayalar. (2) Üç gün ṭura. Giderüp yine tāze urup (3) üç gün ṭura. Eger defʿ olmadı ise bir defʿa (4) daḫı uralar inşā’llāh defʿa-i ṣāliṣde defʿ o- (5) lup ṣıḥḥat bula.”

Atın baldırının şişmesi ve tedavisi:

Atın ön ayakları kabarmışsa baldırı şişmiştir. Tedavisi için söğüt ağacının kabuğu yakılır. Külü alınır. Kundus, temriye kurdu havanda dövülür ve

küle katılır. Karanfil konup o yaraya sürülür. O otların kokusunun ata zarar vermemesi için atın burnuna torba asılır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[38a] Bāb:** Eger atuñ (10) baldırı şişse aña mişmiş dirler. ʿAlāmeti (11) oldur ki atuñ öñ ayaḳları şol-ḳadar ḳabarur kim (12) bez gibi olur. ʿİlācı budur ki sögüt aġacınuñ (13) ḳabını yaşla yaḳalar. Külin alalar. Ve kundus ki saʿūṭ[38] [**38b**] (1) dirler. Ve ẕerārīḥ adlu bir ḳurdçuġaz vardur kim demregü (2) ḳurdu daḫı dirler. Bunları havānda dögüp ol (3) küle ḳatalar. Ve birez ḳaranfil ḳoyalar. Ḳarışdura ol yere (4) dürteler. Atuñ burnuna torva aşalar. Hele şöyle (5) ola kim otuñ ḳoḳusı atuñ burnuna degmeye. (6) Eger degerse ziyāndur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[46b]** Faṣıl: Atda (16) mişmiş bir ʿilletdür ki; atuñ ayaḳları şol ḳadar (17) ḳabarır ki biz gibi olur, şişer ve yumrılanur. ʿilācı bu- **[47a]** (1) (bu)dur ki sögüt aġacı ḳabını yaş-ıla yaḳalar, külin (2) alalar. Ve ḳuduz böcegi ki zerārīh dirler. Taḫıl başında alaca (3) böcek olur. Havanda dögeler. Ol küle ḳatup biraz (4) ḳaranfil ḳatup ol ḳabaran yire uralar. Ve atuñ başına (5) yemin torbası-y-ıla aṣalar. Atuñ burnına ol ot do- (6) ḳunmasun. Eger doḳunur ise ziyāndur."

Atın omzunun yara olması ve tedavisi:

Eğer at terlemişken üzerinden eyeri alınmazsa atın omzu yara olur veya kalkar. Tedavisi için bir keçe üzerine idrar yapılır. Üstüne tuz ekilir ve o kalkan yere konulur. Eyeri takılır. O gece durur. Eğer geçmezse tuzla kepek kaynatılır, sürülür. At yere devrilir, yara olan yer soğuk suyla yıkanır ve çürük et varsa kesilir. Mersin yaprağı, yel otu, kiremit tozu, kaplumbağa külü, kına, çam sakızı kabuğu hepsi un gibi yapılır. Yaranın üstüne basılır. Eğer omuz başı olursa ona uğraş verilmesin çünkü kurtulamaz. Eğer o yara olan yeri temizlemek isterlerse aşağıdan delinir, kıl geçirilir. İrin aşağıdan yol bulur, hareket eder. At hiç hareket ettirilmez. Eğer eskiden olmuşsa birkaç yerden dağ vurulur O yara üstü çok dağlanıp yeni bir yara meydana çıkarsa tedavi edici otlar sürülmelidir. Eğer hiç yara kalmazsa ve at hareket ettirilmezse iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[38b] Bāb:** Eger atuñ omuzı <yaġır olsa> (7) yāḫud ḳalḳsa sebeb derlemişken eyerin almaḳdan- (8) dur. ʿİlācı budur kim evvel bir keçe üzerine işeyeler. (9) Üstüne ṭuz ekeler. Ve ol ḳalḳan yere uralar. (10) Ve üzerine eyerini çekeler. Ol gece ṭura ammā (11) eger anuñla

[38] Metinde سَغُط şeklinde geçmektedir.

geçmezse ṭuzla kepegi ḳaynadalar, (12) uralar. Ve eger başup yaġır olmuş ise ol (13) ṣovuḳ ṣu-y-ıla yuyup eger çürük et varsa **[39a]** (1) keseler. Daḫı mersīn yapraġını ve yil[39] otın ve kiremit (2) ununı, baġa küli, ḳına, çam saḳızı ve ḳabı (3) cümle un idüp alalar. Ol yaġıruñ üzerine (4) ekeler. Ammā eger cıdavı olsa artuḳ cıdavı (5) olana zaḥmet çekmeyeler. Ḥāṣıl olmaz. Olur- (6) sa da bünyādsuz olur. Ve eger tīmār itmek (7) dileseler ol yaġır olan yeri aṣaġadan dele. (8) Ḳıl geçüreler. Üzerine mülceme ideler. İriñ (9) ve cerāḥat aṣaġadan yol bulur, işler. Ammā hīç (10) ḥareket itdürmeyeler. Eger eskiden olursa (11) birḳaç yerde ṭaġ uralar. Eger ol yara (ü) (12) üstüni ġāyet ṭaġlayup yeñi cerāḥat idüp (13) bitürüci otlar ekmek dilerse imkān ola. **[39b]** (1) Ammā bünyādsuz ola. Meger hīç cerāḥat (2) ḳalmaya ve at bir yerden ḳımıldamaya. Ḥoş ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" …**[24b] El-faṣlü'l-evvel.** Omuzı (14) yaġır olsa sebebi derlemiş-ile egerin almaḳdan olur. ʿİlāc (15) budur kim oldugı vaḳtın bir pāre ṣaġ duz üzerine (16) ekeler, egerin uralar, berk çekeler, bir gice dura. Olmaz-ısa (17) kepegi ḳaynadalar ṭuz-ıla uralar. Eger başup yaġır olur-ısa **[25a]** (1) ʿilāc budur ki ṣovuḳ ṣu-y-ıla yuyalar, yaġıruñ çirki var-ısa (2) gidereler, eski pambuḳ-ıla uralar ya sünger-ile arıdalar, pāk (3) olur. Mersin yapraġı, yil otı, kiremit, baġa ḳabınuñ küli, (4) ḳına, çam ṣaḳızı bunları dögeler, un gibi üzerine ekeler (5) günde iki kez. Yirinden depretmeyeler, dāʾim ılıcaḳ ṣu-y-ıla yuyalar. (6) ʿİlāc azup <cıdavı ḫarāb> olur-ısa çoġı oñulmaz, ḫoş (7) olur-ısa daḫı binmege yaramaz, inişinde gerü açılur; zīrā omuz oynar (8) bir dürlü ʿilāc daḫı budur ki atuñ omuzınuñ iki yanından (9) deleler, deligine at ḳılın geçüreler, üzerine melhemi urmaḳ (10) gerek. İriñ ṣu aṣaġadan yol bula, işleye. Amma yörütmeyeler. (11) Eger eskiden olur-ısa bir ḳaç yirde ṭaġ uralar ya ol (12) cerāḥat üzerine ġāyet ṭaġ ura, yiñi cerāḥat ola. (13) Andan ṣoñra bitürici otlar ekeler ve ḳarşu yuyalar. Eski pambuḳ (14) uralar üzerine, bitüre. Bögrek yaġırı ʿilāc bunuñ gibidür. (15) Amma bögrek yaġırı binilmekde giç oñulur. Meger egerin düzeler (16) ya tegeltisin oyalar."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[35b]** (11) Faṣıl: Eger atuñ omuzı yaġır olsa aña türkçe yā yaġırı dirler. (12) ʿilācı budur ki; ol çürük olan yirleri pāk ideler. Andan (13) ṣoñra içini yumşaḳ üstübü ile ṭolduralar. Günde iki (14) kerre degişdüreler. Hiç yirinden depretmeyeler. Dāyim ısıcaḳ ṣu-yıla (15) yuyalar tā kim et bite ṭola. Andan ṣoñra incir yapraġını (16) göyündüreler. Baġa ḳabın daḫı göyündüreler. Anzerūt, defne bun- (17) ları birbirine ḳatalar dögeler un gibi. Üzerine ekeler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[50b]** (10) Eger atuñ omuzını yaġır olsa ve yāḫūd şiş (11) olsa sebeb-i ʿillet ya derlemiş iken egerin (12) almaḳdur yāḫūd atuñ üzerinde iken uyumaḳdur. (13) Bu ʿillete devā hemān bir pāre keçeyi ışladup (14) ve üzerine ṭuz ekeler yine egerini üzerine (15) ḳoyalar berk çekeler tā kim keçe ḥareket itmeye. **[51a]** (1) Ve bu ḥāl üzere yigirmi dört sāʿat ṭura, (2) defˣ olur. Olmaz

[39] Metinde نَبِيل şeklinde geçmektedir.

ise biraz ṭuz ile (3) kepek ḳaynadalar ve üzerine yaḳı ideler ve vech-i (4) meşrūḥ üzere ṣarup egerin uralar, (5) ṣıḥḥat bula."

Atı sıtma tutması ve tedavisi:

Atı sıcağa bağlarlarsa onu sıtma tutar. At sendeler, titrer, tüyü ürperir, yemini az yer, başını aşağı tutar, kulaklarını bırakır, burnu kanatlanır, nefesi sıcak olmaz, gözünden yaş gelir, suya çok meyleder. Tedavisi için on dirhem kızıl sandal, beşer dirhem serkele, on dirhem kişniş kaynatılır. İki dirhem tereyağı katılır ve üç gün boyunca boğazına dökülür. Eğer iyi olmazsa çükündür yaprağı, yaban fesleğeni, şırlagan ile ata lavman yapılır. Ama önce iki ayağından kan alınır iyi olmazsa bu ilaçlar yapılır. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[39b] Bāb:** Eger atı ısıtmaya (7) ṭutsa aña sebeb budur ki ıssıya baġlarlar. (8) Issı geçdüginden olur. ʿAlāmet bu ki at (9) sendirer ve ditredür. Ve tüy ürperür. Ve yemini az yer. (10) Ve başını aşaġa tutar, ḳulaḳların bıraġur. Ve burnı (11) ḳanatlanur. Ve nefesi ıssı olmaz. Ve gözlerinden (12) yaş gelür. Ṣuya çoḳ meyl ider. ʿİlācı (13) bu ki ḳızıl ṣandal on dirhem ve serkele[40] **[40a]** (1) beş dirhem kişniç toḫumı on dirhem ḳaynadalar, (2) iki dirhem kereyaġını ḳatalar. Üç güne degin her (3) her gün atuñ boġazına dökeler. Eger ḫalāṣ olmasa (4) çükündür yapraġı ve yabān feslegini şırlaġan-ıla (5) ılıcaḳ ata ḫuḳne ideler. Ammā evvel iki ayaġından (6) ḳan alalar. Eger eyü olmaz ise andan ṣoñra (7) ʿilāc ideler. Eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[31a]** El-faṣlü'l-evvel. Atı sıtma dutsa sebebi (6) budur ki yaz, yay günlerinde ıssıda baġlayalar, çulsuz (7) ya güzin yalıncaḳ yaġmurda ḳoyalar. Nişānı budur ki sındurur, (8) ditrer, tüyi ürperür ve yimini az yir, başın aşaġa dutar, (9) ḳulaḳların bıraġur ve ḳatı ṣolur ve burnı ḳanatları açılur (10) ve nefesi ıssı olmaz ve gözlerinden yaş gelür ve ṣuya meyli (11) çoḳ olur. ʿİlāc budur kim ḳızıl ṣandal on dirhem, (12) sirke beş dirhem, kişniç toḫm o dirhem hem hevīç toḫm (13) on dirhem, gögercin boḳı yigirmi dirhem. Bunları ḳaynadalar (14) elli dirhem tere yaġın dürteler, atuñ boġazına bir üskür-ile (15) üç gün dökeler. Çükündür yapraġın ve yabān feslegen-ile (16) ḳaynadalar, şırlaġan ḳarışduralar, ılıcaḳ atuñ ṣaġrasın (17) ḫukne ideler. Amma evvel emirde iki öñ ayaġında ḳan **[31b]** (1) alalar."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[54a]** Bāb-ı ṣāmin: atuñ ısıtmasın (6) bildürür. Atı sıtma dutsa sebebi ḳatı binmekden yā ḳatı dögmekden olur. (7) Yā ḫazān ve ḳışda yaġmura durmadan olur. Ve yā derlemiş-ile çulın

[40] Metinde سَتَرْكُلَهَ şeklinde geçmektedir.

(8) ve eyerin almaḳdan olur. Nişān budur ḳatı ḳatı ṣolur ve burnınuñ (9) iki ḳanadı açılur. Ve başın aşaġa dutar. Ve ḳulaḳların (10) süst eyler. Ve gevdesi ṣovuḳ olur. Ve ayaḳları ditrer. (11) ve yeminden kesilür. Ve nefesi ṣovuḳ olur ve gözlerinden yaş (12) aḳar ve egilür ve yirinden deprenmez olur. ʿilācı: Bir bıçaġ-ıla atuñ (13) arḳasını süre. Andan ṣoñra ḳızıl ṣandal ve şeker ve kāġıd atuñ (14) altına buḫūr ideler. Bir gice yem ve otluḳ virmeyeler. Andan ṣoñra bunı (15) ideler: İki yüz dirhem ṣu ve üç ṣumaḳ bir gice ışlayalar. (16) andan ḳaynadalar. İkiyüz dirhem ṣu ve yüz dirhem eski şarāb ḳatalar. (17) süzeler. İki dirhem şiṭāranç ve kişniç toḫmı ve kişür toḫmı bu cümlesini **[54b]** (1) dögeler. Girü bu ṣu-y-ıla ḳaynadalar, yüz dirhem ḳalınca. Atuñ boġa- (2) zına ḳoyalar. Dīger: On dirhem ḳızıl ṣandal ve beş dirhem sirke ve on (3) dirhem kişniç toḫmı bunları ḳaynadalar ve süzeler. İki dirhem gül yaġı (4) ḳatalar. Atuñ boġazına ḳoyalar, üç gün biri biri ardınca. (5) Andan ṣoñra çükündür yapraġın yaban fesleganıyla ḳaynadalar (6) şir-rūġan ḳatalar ve ısıdalar ve ata ḥuḳne ideler ve ol (7) iki ayaġından ḳan alalar. Eger gitmez-ise andan ideler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[52a]** ʿİllet-i ḥummā eger bir atı sıtma gibi (11) dutup ditredir ise bunuñ sebebi yaz (12) güninde ıssı yere baġlamaḳdur ve yāḫūd güz güninde (13) atı yaġmurlu yerde ḳomaḳdur. ʿAlāmeti oldur ki (14) sendirer ve üşüdür, ditridür, tüyi ürperir (15) ve yemini az yir ve başını aşaġı dutar hīç yu- **[52b]** (1) ḳaru ḳaldurmaz ve ḳulaḳların ṣarḳıdur ve (2) nefesin ḳatı ḳatı alur ve burnı ḳanatlanur ve nefesi (3) esseni olur ve gözlerinden yaş aḳar. Ṣuya meyli (4) çoḳ olur ḥarāretden, sıtma birle mübtelā ol- (5) muş ādem gibi zaḥmet çeker. İmdi bu ata ʿilāc (6) budur evvelā on dirhem ḳızıl ṣandal ve beş (7) dirhem serküle didikleri ot ve on dirhem keşnic (8) toḫmı. Bu eczāları bir miḳdār ṣu ile ġāyet (9) muḥkem ḳaynadalar ve süzeler ve iki üç dirhem ḳadar (10) tereyaġı ḳatup atuñ boġazına ḳoya aḳıdalar (11) ve bu ʿameli üç defʿa üç gün biribiri (12) ardınca ata içüreler andan ṣoñra çökündür (13) yapraġı biraz ve biraz yaban fesleġāni ile ġāyet (14) muḥkem ḳaynadalar baʿdehu biraz şırlaġan daḫı (15) ḳarışdurup ısıcaḳ iken ata ḥuḳne ideler **[53a]** (1) mücerrebdür. Lakin evvel atuñ ayaġından ḳan alalar, (2) eger defʿ olmaz ise andan ṣoñra ʿilāca (3) mübāşiret ideler zīrā çoḳ vāḳıʿ olmışdur ki (4) ḳan alınmaġ-ıla defʿ olmışdur."

Atın titremesi ve tedavisi:

Eğer at titrerse defne yaprağı, mersin yaprağı, yarpuz, güyegü otu, papatya, sarımsak sapı ve saman tozu üçte ikisi şarap olan su içinde kaynatılır. Bir çukur kazılır. O otların kaynatıldığı kazan bu çukur içine konulur. At üstüne bağlanır. Kazanın ağzı açılır, buğu atın gövdesine yayılır. Ama atın nefes yolu kapatılmaz. At terler. Yemi ıslatılıp verilir, yaş ot varsa arpa verilmez. Eğer geçmezse şarapla tiryak ezilir ve içirilir. Hipokrat der ki: Sıtma tutan ata bundan daha iyi tedavi biçimi yoktur. Pirinç unu, arpa unu ve şeker karıştırılıp suyla atın

boğazına dökülür. Sıcak suyla atın gövdesi yıkanır. Ve sıcak tutulur. Yüz dirhem bal, elli dirhem susam yağı ve elli dirhem sığır yağı eritilir. Atın boğazına atalar.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" …**[40a] Bāb:** Eger at ditrerse (8) ʿilācı defnī yapraġı ve mersīn yapraġı ve yarpuz (9) ve güyegü otı papadya ṣarmısaḳ ṣapı ve ṣaman (10) tozı bunları iki ṣu ve bir süci içinde (11) ḳaynadalar. Ve bir çuḳur ḳazalar. Ol otlar olan (12) ḳazanı ol çuḳur içine ḳoyalar. Ve atı üstüne (13) baġlayalar. Ḳazanuñ aġzını açalar, buġu ol atuñ **[40b]** (1) gevdesine yayıla. Ammā atuñ nefesi yolın dutmayalar. (2) Şol ḳadar ola kim at derleye. Ve yemini ışladup (3) vireler. Eger yaş ot bulunursa arpa vir- (4) meyeler. Eger geçmezse süciyle tiryāḳ (5) eze, içüreler. Ammā Buḳrāṭ eydür. Issı geçmiş (6) ata bundan yegrek tīmār yoḳdur kim kereyaġı (7) ve pirinç unı ve arpa unı ve şeker ḳarışdurup (8) ṣuyla ol atuñ boġazına dökeler. Ve ıssı (9) ṣuyla gevdesini yuyalar günde iki kez. Ve ısıcaḳ (10) dutalar. Ve yüz dirhem bal ve elli dirhem sīsem (11) yaġı ve elli dirhem ṣıġır yaġı erideler. Ḥuḳne (12) idüp ısıcaḳla boġazına atalar."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[31b]** bunı daḫı ideler: Defne yapraġın, mersin (2) yapraġın, yarpuz, güyegü otı, papadya, ṣarmısaḳ ṣapı, (3) ṣaman tozı. Bunları ḳazanda bir ṣucı, iki ṣu-y-ıla ḳaynadalar, (4) bir yiri çuḳur ideler, ol otı, ol ḳazanı, ol çuḳura (5) ḳoyalar. Ol atı üzerine getüreler, ayaḳların peyvendleyeler, ḳazan (6) ḳarnı altında ola. Atı büriyeler, ol buġı atuñ gevdesine (7) yayıla, nefesi çıḳacaḳ yir ḳoyalar, derleye. Āb-ıla yimini ışladup (8) vireler. Ot vaḳtı-y-ısa yonca vireler ve hem tiryāḳ-ıla süci (9) ezeler, bir ḳaç gün içüreler, nāfiʿ ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[54b]** Eger ditrer-ise (8) defne yapraġın ve yarpuz, güyegü otı ve babadıya ve ṣarmısaḳ ṣapı (9) ve ṣaman tozı bunları iki ṣu bir süci içinde ḳaynadalar ve bir (10) çuḳur ideler. Ol ḳazanı açalar buġı ola atuñ gevdesine daġıla. (11) Ammā atuñ nefesi yolın dutmayalar. Ol ḳadar cehd ideler kim (12) at derleye. Ol gün yonca ve ot vireler, arpa virmeyeler. (13) Eger tiryaḳ süci-y-ile ezüp boġazına ḳoyalar müfīddür. Dīger: (14) Ḫıyār toḫmı, ḳarpuz toḫmı ve tuḫmugān ḳabaḳ toḫmı dögüp südlerin (15) alalar. Şeker ḳatup daḫı atuñ boġazına dökeler ve ayaḳla- (16) rından ḳan alalar."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[53a]** Eger ol atuñ ditre- (5) mesi defʿ olmaz ise atı derletmeye tedbīr-i muʿālece (6) ideler. İmdi defne yapraġı biraz ve biraz mersin (7) yapraġı ve biraz yarpuz ve biraz güyegü otı ve biraz (8) papadıyya ve biraz papadıyya köki ve biraz ṣarmısaḳ (9) ḳabı ve ṣapı ve biraz ḥurda ṣaman ṭozı, (10) bunları cemʿ idüp bir bolca açıḳ ḳazan (11) içine vazʿ ideler ve üzerine iki ḥişşe (12) ṣu ve bir ḥişşe şarāb vażʿ idüp nār-ı şedīd (13) üzerinde ġāyet muḫkem ḳaynadalar. Baʿdehu āteşden (14) ḳazanı indürüp ve bir yeri ḳazup ḳazan cirmi ḳadar (15) çuḳur ideler ve

ḳazanı ol çuḳur içine ḳoyalar **[53b]** (1) baʿdehu atı üzerine çeküp köstek ve pāyend ile (2) her ṭarafdan muḥkem bend idüp bağlayalar tā o ḳazan (3) ḳarnı gele atuñ altına ve üzerine uzun (4) kebe ve kilīm örteler. Atuñ yanları ve ardı ve (5) öni muḥkem ḳapanup hemān nefes yeri açıḳ ḳalup (6) sā'ir maḥalleri sidd ü bendola ki ḳazan içinde (7) buġu atuñ ḳarnına urup andan cemīʿ āʿżā- (8) sına yayılup at derleye. Hele çoḳ cidd ü saʿī ideler (9) kim derleyebile ve ol gün yemini ılıcaḳ idüp (10) [eyle] vireler. Eger bunca ve ot bulınur ise ar- (11) pa virmeyeler. Eger bir dirhem ḫāṣ tiryāḳ (12) yarım vaḳıyye şarāb içinde ezüp atuñ boġazına (13) ḳorlar ise daḫı eyüdür tīzce ṣıḥḥat bulur."

İdmansız ata yapılması gerekenler:

Öncelikle at bir ok atımı yer binilir ve götürüp bağlanır. Ertesi gün iki ok atımı yer binilir. Günde bir ok atımı arttırılarak on gün böyle yapılır. Fakat at bıktırılmaz, kendine bırakılır. At binen kişi atın üstünde yapılacakları bilmelidir. Atın üstünde çok konuşulmaz, eller ve ayaklar çok oynatılırsa at yürüyüşünü hızlandırır. At binildiği gibi sınırsız yürütülür. Giderken su verirse dayanmaz. Savaşta olursa eve geldiği gibi hemen yemi suyu verilmez. At kendi isteyince kişner. Eğer soğuk gün olursa yemi birkaç kez karıştırılır, sonra su verilir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[40b] Bāb: Atuñ (13) ḫāmın almaḳ ḳāʿidesini bildürelim:** Ḫāmın **[41a]** (1) almaḳ ḳāʿidesi budur ki evvel atı bir oḳ atımı (2) yer bineler, yine götürüp bağlayalar. İrtesi iki oḳ (3) atımı daḫı bineler. Günde bir oḳ atımı arturalar (4) on güne degin. Ammā ḳatı ṭutmaya, yıldurmaya[41] (5) gendüye ḳoya. Ammā derletmeye. Bu resm-ile ḫāmı (6) alınan at yoldan ḳalmaya. Ammā atı binen kişi (7) atuñ ḳolayını bilmek gerek. Ammā ḳolayın bilmek (8) budur kim atuñ üstünde çoḳ söylemeye. (9) Ve dā'im ellerin ayaḳların oynatmaya kim at yörü- (10) yişin azdurur. Ve bindügi gibi be-cidd yörüdeler. (11) Ve giderken ṣu virürse ḳayurmaz. Ammā seferde (12) olsa ḳonaġa vardıġı gibi ot ve yemini (13) ṣuyunı tīz virmeye, tā gendü at dilemeyince. **[41b]** (1) Atuñ diledügi budur kim oḳraya. Eger ṣovuḳ (2) gün ise yemini birḳaç kez ḳarvaya. Andan (3) ṣu vireler."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[32a]** Üç günde bir kez bineler (11) ve bir gün ṭura, ayaḳları açıla uyansız daḫı ḳomayalar. (12) Amma bu resme beslenen at, segirtmek vaḳt yola doymaz. (13) Amma şol kim arpalu ola, yükden ve yoldan ḳayırmaz. Amma yolda (14) atuñ üstinde olıcaḳ söylemeyeler. Zīrā kim atuñ semiʿ u fehmi (15) var, söze muḳayyed olur yörüyüşin azdur, kāhel olur. (16) Atı yolda kāhel yörütmeyeler. At hem eri eyilüginde bilür ve ḳonaḳ (17) vaḳtında ṣuyın ve yimin tīz virmeyeler tā gendü oḳramayınca birez **[32b]** (1) ṣu virmeyeler. Andan ṣoñra yimin çekeler."

[41] Metinde يَلْدُرمَيَه şeklinde geçmektedir.

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[13a]** Eger binmek (2) dileyicek atuñ daḫı ḳaʿidesin beyān idelim imdi. (3) Atuñ üstüne eger uralar ol yirde üç gün dura. (4) Gündüz egerleye aḫşam girü alalar üç günden ṣoñra eger (5) urup bir oḳ atımı yir mıḳdārı bine. Ammā şöyle bine ki (6) yeldürmeye ve terletmeye ve her gün bir oḳ atımı yir artura (7) şol ḳadar ola kim yigirmi günde bir menzil mıḳdārı (8) yire vara. Bu yaẕılan gibi beslenen at her ḳanda (9) gerekse yarar ola ve issini menzile yitürür. Ve at binmek (10) töresi budur ki atı ṭaşlu yire ḳatı sürmeye. (11) Ve atı binen kişi nice at gerek-ise olsun atuñ (12) ḳolayı budur kim ata binen kişi at üstünde çoḳ (13) sürilmeye ve ellerin ve ayaḳların dāyim ṣalmaya eger ṣalar (14) ise at yörüyüşin azdurur ve bindügi gibi (15) atı be-cid sürmeye ḳolayınca ḳoya ve ḳonaġı yirinde (16) ṣu virmeye yaʿnī tīz virmeye belki dilemeyince virilmeye (17) atuñ diledügi oḳradugıdur. Eger yolda ṣu virür ise **[13b]** (1) ḳonaḳ yirine gelince sindürür ise ḳayurmaz eyü olur. (2) Eger ṣovuḳ günde yeminden ḳarup su virür ise ḳayurmaz."

Atın nalı düşerse yapılması gerekenler:

Eğer savaş anında atın nalı düşerse çayırda ve ağaçlarda olan bir yeşil kurbağa vardır. Onun karnı yarılıp atın tırnağına sürülür. Böylece at o gün nalsız olarak yola katlanır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[41b] Bāb:** Eger ittifāḳ-ı seferde atuñ (4) naʿlı düşse naʿl bulunmasa bir yaşıl ḳurbaġa kim (5) çayırda ve aġaçlarda olur. Anı ṭutup ḳarnın (6) yarup atuñ ṭoynaġına süreler. Bu sebeble (7) on gün naʿlsuz doyar. Şöyle bileler."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[32b]** Żarūrī bir yirde naʿl bulunmaya, bir ḳurbaġa (4) olur yaşılca aġaçlarda çoḳ olur, anı dutalar, atuñ (5) ṭoynaġına süreler, berk olur. Beş on gün yola (6) doyar. Meşhurdur kim beriyye ḳumınuñ atları naʿlsuz bunı (7) istiʿmāl iderler."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[13b]** Ve atı naʿlsuz binmeyeler ve atuñ naʿl düşer-ise ve naʿl (4) bulınmaz ise bir yeşil ḳurbaġa olur çayırlarda ve aġaçlarda (5) anı dutarlar, ḳarnın yaralar, atuñ ṭoynaġına süreler beriyye (6) ḳomanuñ işi dāyim budur. At on güne degin naʿl- (7) suzluġa ḳatlanur."

Atı koşuya çıkarmak için yapılması gerekenler:

Eğer at koşuya çıkarılmak istenirse öncelikle at karanlık bir yerde bağlanır. Kulağına her gün ıslık verilir. Zaten atın kendi gönlünde vardır, kendini toplar. Koşturacaklarını bilir, dizginini çiğner ve kişner. Eğer o gün

koşuya çıkaracaklarsa yemi az verilir. Evden çıkarınca yarış yerine varıncaya kadar binilmez. Binildiğinde omzundan geri oturulur. Doğru oturulmaz, atın üstüne yatılır. Ayaklar sarkıtılmaz ve karna tepilmez. Dizgin önce hemen bırakılmaz. Belki devirip gider. Kamçıyla işaret edilir, doğru tutulur, yoldan dışarı gidilmez. Koşu meydanı bitince at yavaş yavaş yürütülür ve teri alınır. O gün yemi geceye yakın ve azca verilir. Önce nasıl azalttıysa öyle arttırılır. Yani bir anda verilmez.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[41b]** (8) **Bāb:** Eger anı ḳoşmaḳ dileseler evvel ʿādet (9) bu ola kim bir nice gün ol atı bir ḳarañu yerde (10) bağlayalar. Ve her gün ḳulaġına sıḳlıḳ vireler. (11) Ol atuñ ki göñlünde vardur gendüyi (12) devşirür. Bilür ki segirdeceklerdür. Yaraġını (13) ider ve uyanın çeyner ve kişner. Ve ol gün ki **[42a]** (1) ḳoşacaḳlardur, yemini az vireler. Ve evden ḳoşmaġa (2) ki çıḳarurlar, binmeyeler yarış yerine varınca. (3) Ve ḳoşmaġa binicek omuzından girü otura, (4) ve ṭoġrı oturmaya. Birez at üstüne yata. (5) Ve ayaḳların ṣarḳıtmaya ve atı ḳarnına depmeyeler. (6) Ve dizginin evvel ḥamlede hemān ḳoyu virmeye. Belkim (7) yıġup gide. Ve ḳamçıyla eşāret ide ve ṭoġrı (8) duta kim yoldan ṭaşra gitmeye. Ve meydān[42] tamām (9) olıcaḳ atı añıl añıl gezdüre derin ala. Ve ol (10) gün yemini ġāyet gecerek vire (tamām) ve az vire tamām (11) virmeye. Ve evvel nice kesdise yine anuñ (12) gibi artura. Yaʿnī bir uġurdan virmeye."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[32b]** Amma segirdim atınuñ tedbīri (12) böyle gerekdür kim bir ḳarañu aḫırda bağlayalar, ol gün yimini keseler (13) ve uyanın başında gidermeyeler. Zīrā dimişler kim, at bir gemiye (14) beñzer ikisinüñ daḫı ḥükmi yildür. İrtesi yimini birez daḫı keseler, (15) ṣuyın daḫı azraḳ vireler. Günde iki kez ḳaşaġusın, (16) eksük itmeyeler. Aḫurdan çıḳarmayalar. Her gün ḳulaġına ṣıḳlıḳ (17) vireler, ol at kim hüner vardur bilür kim yarışı vardur **[33a]** (1) çıḳaralar, göreler kim ḳanıḳmış gözleri ḳurda beñzer uyanın (2) çeyner bir yirde ṭurmaz, kişner. Yarış yirine varınca fi'l- (3) ḥāl tersler ve ḳaşanur, gendüyi yıyladur yanında ṭulbaz- (4) layu vireler, çıḳar ve atuñ omuzından gerü oturalar ve birez (5) egileler184, dik ṭurmayalar, ayaḳların aşaġa ṣalmayalar ve ḳarnını (6) depmeyeler ve bir kez işāret vireler. Bu ḥamleden ṣoñra (7) başın ḳoyvirmeyeler, ḳamçıyı iki yanından ṣala çoḳ degül, dizgini (8) ṭoġru dutalar, meydāna varıcaḳ durġurmayalar, çullayalar (9) tā deri ṣovuyınca yörüdeler, yimini ṣuyını giç vireler, az az (10) günde yimini arturalar ḳararına degin."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[13b]** Ve eger atı segirtmek isteseler (8) ʿādet budur ki; bir gün evvel atı ḳaranuluḳ yirde bağlayalar. (9) Ve ol gün ki segirtmek dileyeler, çıḳaralar. Gicesi (10) yemin az vireler ve bir

[42] Metinde مَيْدَن şeklinde geçmektedir.

ḳaç gün atuñ ḳulaġına diyeler. (11) Eger atuñ göñli olur ise; ḥālin bilür, gendüyi düşü- (12) rür, uyanın çeyner ve kişner. Ve ol gün ki odun (13) çapmaġa çaḳıralar, yarış yirine varmayınca binmeyeler. (14) Ve çapmaḳ yirine varıcaḳ bineler ve omuzından giri (15) oturalar ve bir ẕāt üzerine yatalar yaʿni ṭoġrı o- (16) turmayalar ve ayaḳların şalmayalar ve atı ḳarnına depmeyeler, ammā (17) ol ḥamlede dizgünin bir oġurdan ḳoyurmayalar ve berk **[14a]** (1) ḳamçı-y-ıla işāret ideler ve dizgünin añul añul ḳoyuvireler (2) ve ṭoġrı ṭutalar ve meydān tamām olıcaḳ atı bir yirde (3) baġlayalar añul añul gezdireler tā kim tizi alışa. Ve ol (4) gün yemin geç vireler. Evvel nice kesdiler-ise girü (5) ol vech üzre arturalar.”.

Atta hasta olmanın alışkanlık haline gelmesi ve tedavisi:

Eğer atta hasta olma durumu huy olursa insan dışkısı sıcak olarak keskin sirkeyle karıştırılır ve atın boğazına konulur. At bu huyunu bırakır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[42a] Bāb:** (13) Eger ata ḫasta olmaḳlıḳ dāʾim ʿādet olsa **[42b]** (1) ʿilācı budur ki adam necisini ıssıla ṣarp (2) sirkeye ḳarışdurup atuñ boġazına ḳoyalar. (3) Ol ʿādetini kese, özge itmeye.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[46a]** Dīger: eger ata hasta olmaḳ ʿādet ol- (11) sa at tersin süci-y-ile ölmiş sirke ile ezüp (12) boġazına ḳoyalar. Artuḳ ḥasta olmaya.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan’da şöyle geçmektedir:

“ … **[54a]** eger her zamān ḥasta olmaḳ ve az (12) nesne ʿillet olup atuñ tabīʿatı saḳīm olmaḳ (13) ʿādet olup cüzū-yi şeyden at hemān (14) bozılur olsa aña böyle ʿilāc ideler, (15) ġāyet ġarīb ve sırr-ı ʿacayīb bir devādır: ādem **[54b]** (1) necisinden biraz alup ṣarābdan bozma bir vaḳıyye (2) sirke ile cedīd çölmek içinde nışf ḳā- (3) lınca ḳaynadup baʿdehu süzüp atuñ bo- (4) ġazına döke bir daḫı ol at ḥasta olmaya (5) ol ʿillet-i ẕemīneden ḫalāṣ ola çoḳ defʿa (6) tecribe olunmışdur.”

Atta hazımsızlık olması ve tedavisi:

Eğer at hazımsızlık yaşarsa çok buğday ve arpa yemekten olur. Geğirir, karnı şişer, tembel olur. Tedavisi için yüz dirhem eski şarap, elli dirhem sığır yağı, elli dirhem sirke, on dirhem güvercin dışkısı, on dirhem soğan suyu dövülür. Karıştırılıp atın boğazına konulur. İki gün yem verilmez. Ve eğer verilirse buğday ıslatılıp verilir. Eğer karnı çok şişerse çükündür yaprağı

kaynatılır. Sisem yağı, tuz katılır ve lavman yapılır. Eğer olmazsa asfur çiçeği dövülür. Yumurta sarısıyla merhem edilip atın gözüne sürülür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[42b] Bāb:** Eger at tuḫme olsa çoḳ (10) buġday ve arpa yeyüp ardınca ṣu içmekden (11) olur. ʿAlāmeti budur kim gegirür ve ḳarnı şişer. (12) Ve kāhal olur. ʿİlācı budur ki yüz dirhem (13) eski süci, elli dirhem ṣıġır yaġı birbirine **[43a]** (1) ve elli dirhem sirkeyi, on dirhem gögercin (2) boḳı on dirhem ṣoġan ṣuyı dögesin. (3) Ḳarışdurup atuñ boġazına ḳoyalar. Ve iki gün (4) yem virmeyeler. Ve eger virürse buġday (5) ışladup vireler. Eger ḳarnı ḳatı şişerse (6) çükündür yapraġı ḳaynadalar. Ve sīsem yaġı (ve) (7) ve ṭuz ḳatup ḥuḳne ideler, defʿ ola. Eger (8) olmasa ʿaṣfūr çiçegin dögeler. Yumurṭa ṣaru- (9) sıyla merhem idüp atuñ gözüne dürteler. (10) Şifā bula."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[30b]** El-faṣlü'l-ʿāşirīn: At tuḫme olsa sebebi çoḳ (12) ṣu içmekden olur. Nişānı budur ki gegirür ve ḳarnı (13) şişer, kāhel olur. ʿİlāc budur ki yüz dirhem eski süci, (14) elli dirhem sirke, on dirhem ṣıġır yaġı ve gögercin boḳı (15) on dirhem, ṣoġan ṣuyı elli dirhem. Bunları birbirine (16) ḳarışduralar. Atuñ başın yoḳaru getüreler, boġazına dökeler, (17) uyanın başından çıḳarmayalar. Ḳuza ḳoyalar, iki gün yimin virmeyeler, buġday **[31a]** (1) ısladalar, vireler az az. Üç dört günden ṣoñra yimini (2) çekeler, at buñalmaya. Eger ḳarnı çoḳ şiş-ise çükündür (3) yapraġın ḳaynadalar ṣu-y-ıla sisem yaġın ve bezir, ṣaġduz ḳatalar, (4) ḥuḳne dökeler, defʿ ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[30b]** Faṣıl: (13) Eger atuñ ḳabżı olsa sebebi ıssıda ḳatı yörümekde (14) ve vaḳtıyla ṣu içmemekden ve buġday yimekden daḫı olur. (15) Nişān budur ki gözi ṣuda olur, ḳarnı şişer ve giç (16) ḳaşanur. ʿilācı budur ki ṣaru helīle, ḫıyār-şenbih (17) incir zerdālū erük, sināmekī, üzüm, benefşe, nīlūfer **[31a]** (1) gül, zeyt, bal birbirine ḳatalar, süzeler. İçinde ḫıyar-şenberi (2) ezeler. Atuñ burnından dökeler. ʿilāc-ı dīger: Bir kişi eline (3) ṣābūn dürte. Andan ṣoñra ṣofrasına zeyt dürte andan (4) elin ṣoḳa, fi'l-ḥāl tersleye."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[54b]** Eger bir at (12) imtilā olsa hemān sebeb-i ʿillet budur kim (13) çoḳ içer ve yāḫūd ṣuyı çoḳ içirürler ve tīz (14) virirler hemān imtilā olur ve bu imtilānun (15) ʿalāmeti oldur kim at saḳça ve gāhice **[55a]** (1) gegirir ve ḳanı şişer ṭamarları ṭolu olur (2) ve ḳarnı daḫı ḳabarur şişer ve kāhil olup ḥareketi (3) ve yürümesi ṣaḳīl olur. İmdi ʿilacı budur kim (4) eski ṣarāb elli dirhem ve ṣarp sirke elli dirhem (5) ve gögercin necisi on dirhem ve on dirhem ṣo- (6) ġan ṣuyı ve elli dirhem ṣıġır necisi ki ḳuru mayıs (7) ayında alınmış ola bunları cemʿ idüp bir cedīd (8) çölmek içinde biraz ḳaynadalar tā kim birbirine (9) eyüce ḳarışdurılmış ola baʿdehu bezden süzüp (10) atuñ oyan başında iken hemān bir defʿ ada bo- (11) ġazına ḳoyalar ve iki gün yemini az vireler ve

eger (12) birazacıḳ buġday ışladup virirler ise ġāyet (13) eyüdir. Yemini dört günden ṣoñra vireler. Eger (14) ḳarnı ḳatı şişer ise çükündür yapraġın ṣu ile (15) ḳatı muḥkem ḳaynadalar baʿdehu süzüp ṣuyın **[55b]** (1) alalar ve ṣuya biraz şarlaġan ve biraz ṭuz ḳata- (2) lar ve ata ḥaḳḳıne ideler defʿ ola ve ṣıḥḥat bula, (3) mücerrebdür."

Atın sırtının tüyünün bitmemesi ve tedavisi:

Eğer atın sırtında tüy bitmezse kertenkele öldürülür. Ateşte yakılır ve yağa karıştırılıp sırta sürülür. Tüy biter.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[43a] Bāb:** Eger atuñ yaġrınuñ tüyi bitmese (11) keleri öldürüp oda yaḳalar külini yaġa (12) ḳarışdura. Ol tüy bitmeyen yere ura, tüy bite."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[57a]** Eger atuñ (7) yaġrı ṣıḥḥat bulduḳdan ṣoñra tüyi bitmeyü[p] yeri kel (8) ḳalsa tüyi henüz bitmemiş çıplaḳ sıçan yavru- (9) sından bir ḳaç dānesin bulup baʿdehu bir ṭaş havān (10) içinde muḥkem saḥḳ ideler tā kim ezile. Ve baʿdehu (11) üzerine biraz rūġan-ı zeyt ve biraz tebāşīr vażʿ (12) idüp ve ol ḳadar ḳarışdurup havānda (13) alışduralar ki merhem gibi ola baʿdehu bir ḳalıñ (14) bez üzerine yaḳı idüp yaġır üzerine (15) uralar ve çūlın çeküp ṣara ve baġlaya- **[57b]** (1) lar üç gün ṣoñra gidüp ısıcaḳ ṣu (2) ile yuyup tekrār bir daḫı uralar ve yine üç (3) gün ṭura tamām tüyi bitmeye başlaya cā-be-cā rū- (4) ġan-ı zeyt ile baġlayalar tüyi bitmege ġāyet muʿīn- (5) dir, hemān olunmaya, eyüdür."

Atın ön bacaklarında şişkinlik olması ve tedavisi:

Eğer atın ön bacaklarında şişkinlik olursa gebere dibi dövülür. Bez içine konulup bezin çevresi yumurta sarısıyla tamamen yapıştırılır. Bacağın üzerindeki tüyler kesilir, üzerine bu karışım sürülür. Üç gün durur. Gitmezse tekrar yapılır. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … [43b] Ve eger (2) atda ḳabara olsa gebere dibini dögeler. Bez içine (3) ḳoyalar. Ve ol bezüñ çevresini yumurṭa ṣarusıyla (4) tamām yapışdura. Ve ol ḳabaranuñ üstündeki tüyin (5) gidereler. Üzerine uralar. Üç gün ṭura. Eger (6) gitmese tekrār ura, tā kim eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[49a]** Faṣıl: atuñ ayaġında (8) ḳabara Olsa gebere dibini dögeler. Bize ḳoyalar. Ḳabar[a]nuñ (9) çevresine yumurṭa ṣarusı süreler. Üzerine vuralar, (10) tā kim biz yapışa.

Kenārına daḫı süreler, berk yapışa. Ammā ḳabara (11) üstündeki tüyi giderüp uralar. Üç gün dura, gide. (12) Eger gitmez-ise girü uralar. Birḳaç kerre urıcaḳ gide. Andan (13) ṣoñra mersin dögeler. Sāġ yaġıyla ḳaynadalar, uralar eyü ola”

Atta uyuz olması ve tedavisi:

At uyuz olursa segrek yakılır. Eski incir ve sirke koyu oluncaya kadar kaynatılır. Havanda dövülür, merhem yapılır. Önce at kepekle ve tuzla yıkanır. Bu otlar sürülür, iyi olur. Olmazsa servi ağacı, evelik dibi, bora, kızıl boya, ağu yaprağı ve zengar dövülür, keskin sirke ile karıştırılır. Gitmezse tekrar yapılır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[43b] Bāb:** Eger at uyuz olsa (13) segregi göyündüreler. Ġāyet eski incīr ve ṣarp **[44a]** (1) sirke birle ḳaynadalar, ḳoyı ola havānda dögeler. (2) Merhem ola. Ammā evvel atı kepekle ve ṭuzla yuyalar. (3) Ve bu otları dürteler, eyü ola. Eger olmasa servi (4) aġacı ve evelik dibi būra ve ḳızıl boya ve ṭuz (5) ve aġu yapraġı ki aña diflā dirler ve zengār (6) bunları dögüp ṣarp sirke-ile ḳarışdura- (7) lar. Ammā eger gitmese tekrār ideler.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[25a] El-faṣlü’ṣ-ṣānī:** At uyuz olsa segregi göyündüreler. (17) Eski incir, ṣarp sirke-y-ile ḳaynadalar, havanda dögeler, merhem **[25b]** (1) gibi ola. Evvel kepek-ile duz-ıla yuyalar, bunları dürteler. At ṣuvaralar, eyü ola. Bir (2) ʿilāc daḫı: Ṣaru aġaç ve labada dibi ve būre ve ḳızıl boya ve (3) ṣaġ ṭuz, aġu yapraġı, ʿArabca difl dirler, zengār bunları (4) dögeler; ṣarp sirke-y-ile ḳarışduralar yāḫūd yoġurd-ıla dürteler, (5) bir iki kez. Defʿ ola.”

Bu konu Belgradlı Kenʿan’da şöyle geçmektedir:

“ … **[62a]** Eger at uyuz olsa (5) bir miḳdār siñirli otı yapraġın alup āteşde (6) yaḳalar ve biraz eski incīr ve biraz ṣarp sirke (7) bu üçüni cedīd çölmek içinde ġāyet pek (8) ḳaynadalar tā ḳoyı olunca. Baʿdehu havānda saḥḳ ideler (9) tā merhem gibi ola, ammā ol siñirli otın (10) ṭuz ve kepek-ile yuyarlar baʿdehu ḳarışduralar ṣoñra (11) atuñ uyuzlarına urup süreler ṣıḥḥāt (12) ve şifā bula ve eger ṣaru aġaç ve evlik (13) dibi ve bora ve ḳızıl boya ve ṭuz ve jengār (14) ve ışırġan yapraġı her birinden taḫmīnen birer miḳdār (15) alup havānda ḥall olunca dökeler ve ṣarp **[62b]** (1) sirke ile yoġuralar tā kim merhem gibi ola. Baʿdehu (2) üç dört kerre ʿillet maḥalline uralar defʿ ola.”

Atta kuru kaşıntı olması ve tedavisi:

Eğer atta kuru kaşıntı olursa yelesi ve kuyruğu dökülür. Keten tohumu, incir, zerdali, sirke ile kaynatılır. Koyu olunca merhem olur ve içine yaş baldıran

yaprağı konur. Bu otlar ateşe gömülür, pişer. At sıcak su ve sabunla yıkanır. Bu otlar sürülür. Eğer olmazsa şab, tuz, kara neft ve zernih dövülür. Kara çamurla karıştırılıp atın gövdesine sürülür. At kendisini kaşımasın diye biraz yukardan bağlanır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[44a] Bāb:** Eger (8) atda ḳuru giciki olsa yeli ve ḳuyruġı (9) dökülse ʿilāc budur ki kettān toḫmı ve incīr (10) ve zerdalū sirke ile ḳaynada. Ḳoyu olunca (11) merhem ola. Ve yaş balduran yapraġını ḳoyalar. (12) Oda gömeler pişe. Ve ol atı ıssı ṣu ve <ı>raḳī (13) ṣabunla yuyalar. Ve bu otları dürte. Eyü ola. (ve) **[44b]** (1) Ve ammā eger eyü olmasa şab ve ṭuz ve ḳara (2) neft ve zernīḫ bunları dögeler. Ve ḳara çamurla (3) ḳarışdurup. Ol atuñ gevdesine dürteler. Ammā (4) atı yüksek baġlaya kim gendüyi ḳaşımaya."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[45b]** El-faṣlü'ṣ-ṣāliṣ: Atuñ ḳurı giciki olsa (6) ve hem yilisi ve ḳuyruġı gicikden dökülse ʿilāc budur kim (7) kettān toḫmın dögeler; incir, zerdālū, sirke-y-ile ışladalar; ḳaynadalar. (8) Ḳavi olınca dögeler, merhem gibi ola. Baldıran yapraġını yaş (9) üstübüye ṣaralar, oda gömeler, bişe. Anı daḫı dögeler. Andan bunları birbirine ḳaralar. Atı (10) ṣabun-ıla key yuyalar, ol ṣu ḳuruya. Andan süreler. Bir dürlü (11) daḫı: Ḳurum, şab, ṭuz, ḳara neft, zırnīḫ yumşaḳ dögeler, ḫamīr-ile (12) ḳarışduralar, gevdesine süreler, başını baġlayalar berk ḳaşınmaya (13) ve iki ḳıçınuñ yanından ḳan alalar, eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[44a]** Faṣıl: (8) Eger atuñ yilesi ya ḳuyruġı dökülse ve yāḫūd eger (9) atuñ ḳuyruġı giçik olsa ve hem giçikden ḳuyruġı (10) dökülse ʿilācı budur ki; kettān toḫmı dögeler, inciri (11) ve zerdālūyı sirke-y-ile ışladalar, ḳoyı olınca dögeler. (12) Baʿdehū baldırān yapraġını yaş üstübüye ṣaralar. Oda (13) gömeler. Bunları birbirine ḳatalar. ʿırāḳī ṣābūn-ıla muḫkem (14) yuyup andan dürteler. Bir dürlü daḫı; ḳurum, şāb, ṭuz, (15) ḳara zırnīḫ yumşāḳ dögeler. Üzerine dürteler. Başını (16) baġlayalar ki gendüyi ḳaşımaya ve iki ḳıçından ḳan ala- (17) lar."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[62b]** Eger atda ḳuru gicik olsa evvelā ketān toḫmı (4) alup ġubār gibi olunca saḫḳ ideler. Baʿdehu biraz (5) incīr ve biraz zerdālüyi yigirmi dört sāʿat (6) ṣarp sirke içinde ışladup andan āteşde (7) ġāyet muḫkem ḳaynadalar tā ḳoyı olunca. Baʿdehu indü- (8) rüp ketān toḫmı ġubārı ile havān içinde (9) saḫḳ ideler. Baʿdehu taze yaş baldırān otı yapra- (10) ġından biraz ḳatup yine saḫḳ ideler. Baʿdehu birāz (11) dolaşuḳ ṣarmaşuġından tāze ve yaş ola (12) alup anı daḫı başḳaca havānda dökeler tā ki (13) ḥal ola ve anı daḫı ḳarışdurup tekrār (14) ol ḳadar dökeler kim cism-ü vāḥid olup (15) tamām merhem ola havāndan çıḳarup bir çanaḳ **[63a]** (1)

içinde ḥıfẓ ideler andan ol otı ısıcaḳ (2) ṣu ve raḳı ṣābūnı ile eyüce yuyalar ve bu (3) merhemi gicik üzerine sürüp atı ṣarup (4) bağlayalar on gün bu minvāl üzere dura. (5) Baʿdehu açup bir daḫı ısıcaḳ ṣu ve ṣābun (6) ile eyüce yuya ve birḳaç gün kendi ḥālinde (7) ṭura ve göreler. Eger defʿ olmayup yine ẓuhūr (8) ider ise bir daḫı süreler tamām ṣıḥḥat ve şifā (9) müyesser ola."

Atın gövdesinde akıntılı hastalık olması ve tedavisi:

Atın göğsünde veya karnı altında akıntılı hastalık belirirse yumru ve sivri olur şişer. Atın kuyruğu ucundan delinir. Oraya karaca otu konulur. Gövdesinde ne kadar hastalık varsa bu ot çeker, dağıtır. Eğer üç dört gün geçmişse insan dışkısı sürülür. İyi olur. Olmazsa kepek, tuz ve sirkeyle kaynatılır. Olmazsa kil ile sirke sürülür. Ya da sarımsak dövülür, sığır yağıyla karıştırılıp sürülürse yumuşatır. Sonra neşterle deşilir. İrin akar, üzerine tahin sürülür, iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[44b] Bāb:** (5) Eger atuñ gögsinde veyā ḳarnında çirime (6) belürse ʿalāmet budur ki yumrı ve sivri[43] (7) olur, şişer. ʿİlācı budur kim atuñ ḳuyruġı (8) ucunda bizle deleler ve biz yirine ḳaraca ot (9) dirler bir ot olur. Anı ṣoḳalar ki atuñ (10) gevdesinde ne-ḳadar ʿillet varsa çeker, (11) taġıdur. Ammā eger üç dört gün geçmiş (12) ise adam tersin dürteler. Bir gece ṭura (13) ḫoş ola. Eger olmasa kepegi ṭuzla **[45a]** (1) sirke ile ḳaynadalar uralar. Yāḫud kil-ile (2) sirke uralar. Yāḫud sarmısaġı dögüp (3) ṣıġır yaġıyla ḳarışduralar yaḳalar, yumuşana. Ol (4) vaḳt neşterle deşeler. Cerāḥat aḳa tamām ola (5) ve üzerine ṭaḥīn[44] dürteler. Eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[25b] El-faṣlü'r-rābiʿ:** (14) Atuñ gevdesinde ya ḳarnı altında neẕle vāḳiʿ olsa. Türkçe (15) çerime dirler. Nişān budur kim yumrı ve sivri olur, şişer. (16) ʿİlāc budur kim evvel ḳuyruġı altında deleler. Ḳaraca ot dirler, (17) anı ol biz yirine ṣoḳalar, ne ḳadar ʿillet ola gevdesinde **[26a]** (1) cemiʿn çeker, götürür, ṭaġıdur. Eger üç dört günde geçse (2) adam necesin süreler. Bir gice dura; ṭaġılmaz-ısa kepegi ḳaynadalar, (3) ṭuz ḳatalar, vireler veyaḫūd kil-ile sirke uralar. Ṭaġılmaz-ısa (4) ṣarımsaḳ dögeler, ṣıġır yaġı-y-ıla ḳarışduralar, bir gün iki gün (5) yaḳalar. Yumşayıcaḳ bir iki yirde neşter-ile deleler, ṣaru ṣu aḳa. (6) Üzerine ṭaḥan dürteler; ya bezir ya ṣıġır yaġı. Saralar."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[37a]** Faṣıl: Atuñ (7) gögsinde ve ḳarnı altında curʿa çıḳsa bu bir ʿilletdür kim (8) yumrı ve söbi olur şişer. ʿilācı budur ki; ol (9) atuñ ḳuyruġı üstini biz-ile deleler ve ḳara ḫarbaḳ kim (10) aña ḳaraca ot dirler anı ol biz yirine soḳalar. (11) Atuñ gevdesinde olan ʿilleti gidere,

[43] Metinde صُوْبي şeklinde geçmektedir.
[44] Metinde طَاجِين şeklinde geçmektedir.

ṭaġıdur. Faṣıl: (12) Atuñ gevdesinde yumrı çıpan gibi ḳasḳatı olsa (13) ʿilācı budur ki küspe bir pāre, ṣıġıruñ bögregi yaġı (14) bir pāre, bir avuç ṭuz bir sümükli böcek bunları birbirine (15) ḳatup dögeler bir pāre bize dürteler. Atuñ üstünde- (16) ki ḳılı pāk ideler, sepişdireler. Beş gün dura, bir daḫı (17) ideler, yedi güne degin dura. Andan neşter ile yaralar. **[37b]** (1) panbuḳ ḳoyalar."

Atın cinsel organının şişmesi ve tedavisi:

Atın cinsel organı şişerse sade yağ ile tuz karıştırlır ve sürülür. İki arka ayağından kan alınır. Eğer kızarıp sıcak olmuşsa kil sirkeyle ıslatılır, yumurta akı katılıp atın cinsel organına yakı edilir. Eğer geçmezse lahananın içi atın cinsel organı sığacak kadar oyulur. İçine bezir katılır, ateşe gömülür ve pişer. Atın cinsel organı o lahananın içine konulur. İplerle beli bağlanır, bir gece durur. Şişi iner. Eğer inmezse laden, sabır ve bezir kaynatılır sürülürse dağıtır. Eğer dağıtmazsa yumuşatır. O zaman neşter ile deşilir. Hacamat eder gibi çizilir. Kan çıkarsa fayda olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[44a] Bāb:** (6) Eger atuñ ülpi şişse yıllamış sa yaġıyla ṭuzı (7) ḳarışduralar, dürteler. Ve iki ḳıçından ḳan alalar. (8) Eger ḳızarup ıssı olmış ise kil-ile sirke (9) ışladalar ve yumurṭa aġın ḳatup yaḳu ideler. (10) Ol atuñ ülpine uralar. Eger bunuñla olmazsa (11) kelemüñ içini şol-ḳadar oya-kim atuñ ülpi içine (12) ṣıġa. (içini) İçine bezīr ḳatup oda gömeler, (13) pişe. Ol atuñ ülpini ol kelemüñ içine ḳoyalar. **[45b]** (1) Ve iplerle beline baġlaya. Bir gece ṭura. Ol şişi zāʾil (2) ola. Eger olmasa lāden ve ṣabr bezīrle ḳaynadalar, (3) dürteler, ṭaġıda. Eger ṭaġılmasa yumuşadur. Ol vaḳt (4) neşter-ile deşeler. Şol ḥacāmat ider gibi çizeler. (5) Eger ḳan daḫı çıḳarsa fāʾidedür."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[26a]** (7) **El-faṣlü'l-ḫāmis:** Atuñ ülpi şişse ʿilāc budur ki yıllamış (8) duz sa yaġı süreler ve iki ḳıçından ḳan alalar ve eger ḳızıl (9) ve ıssı olur-ısa kepegi sirke-y-ile ışladalar ve yumurda aġını (10) ḳatalar, bize dürteler. Evvel gül yaġın dürteler andan uralar yā- (11) ḫūd kernüb yaġını, etlü kelem için oyalar, şol deñlü kim (12) ülpi ṣıġa bezir ḳatalar, oda gömeler; pişe. Iscaḳ-ıla ülpini (13) içine ḳoyalar, biz-ile biline baġlayalar. Bir gice dura, şişin (14) alur. Gitmez-ise laden, ṣaru ṣabr, bezir-ile ḳaynadalar, ıscaḳ-ıla (15) dürteler. Ṭaġılmaz-ısa dolduralar, yumşaḳ olduġı vaḳt neşter-ile (16) (neşter-ile) bir iki yirde ḥacāmat gibi çizeler, ḳan daḫı çıḳaralar, (17) fāʿide ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

“ … **[34a]** Faṣıl: Eger atuñ ẕekeri şiş ol- (7) sa yā ḫāyası şiş olsa: ʿilācı budur ki; beş güne (8) dek bādem yaġı ve zeyt yaġı dürteler. İki ḳıçından (9) ḳan alalar. Baʿdehu eski zeyt yaġın bir şişeye ḳoya- (10) lar. Güneşe aṣa ḳoyalar, tā kim şişe içinde ḳaṭrān (11) gibi ola. Bir pāre biz-ile atuñ ḫāyasına dürteler, (12) ḳarşu zekerine süreler.”

Bu konu Aḥnef’te şöyle geçmektedir:

“ … **[68a]** ḥayvanıñ ḳarnında ve ẕekerinde ve ḥayalarında peydā olan emrā (05) żıñ muʿālecesi budur ki: Miyāñ kökini ve kesiren ziravend (06) suyını ve harbak ebyaż ve çömlegiñ ḳırıḳı her birisinden ellişer (07) dirhem dögüp ve ruġan sāde ḳatup ḥayvanı üç (08) gün ṣudan ve yemden menʿ itdikden ṣoñra bu eczāları (09) üç bölük idüp her gün bir bölügini içüreler ve başını (10) bir sāʿat miḳdārı yuḳaru ḳaldurup ṭutasın. Şifā (11) muḳarrerdir.”

Atın cinsel organında siğil olması ve tedavisi:

Eğer atın cinsel organında siğil olursa ipek iplikle veya kendi kılıyla bağlarlar, düşer. Hipokrat der ki: Patlıcan dövülüp merhem yapılsın. Siğil üzerine sürülürse iyi olur. Atın gövdesinde siğil olursa patlıcan ince bir kendir ile bağlanır, sonra haç işareti şeklinde yarılır. İçinde beyaz bir madde olur. O çıkarılır ve saf tuz doldurulur. Kökü kalmışsa tuz yakar. Bir gün ve bir gece durur. Sonra günlük, çam sakızı, mezdegi dövülüp içine ekilir. Ya da on dirhem fesleğen, beş dirhem siligün, bir dirhem ak neft, günlük, zift elli dirhem zeytin yağıyla kaynatılır ve havanda dövülür. Eski pamukla sürülür. Fakat keserken çok kan giderse alçı ya da kızıl boya konup bağlanır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[45b] Bāb:** Eger atuñ (6) ülpinde sigil olsa ḳızıl ibrişimle ve yāḫud (7) gendü ḳılıyla boġalar, düşe gide. Ammā Buḳrāṭ eydür, (8) bādıncānı dögüp merhem ide. Ve sigil üzerine (9) ura, tīz ḫalāṣ ola. Ammā eger atuñ gevdesinde (10) sigil olsa bādıncānı bir ince berk kendür-ile (11) baġlayalar, daḫı yaralar. Ammā ḥaç ṣūretlü yaralar. İçinde (12) aḳça nesne olur. Çıḳarup yerine ṣāfī ṭuz (13) ṭolduralar. Kim köki ḳalursa ṭuz yaḳar. Bir gün **[46a]** (1) bir gece ṭura. Ve andan giderüp günlük ve çam (2) saḳızı ve mezdegi dögüp içine ekeler. Ve yāḫud (3) on dirhem fesligün ve beş dirhem siligün (4) ve bir dirhem aḳ neft ve günlük ve zift ḳatup (5) elli dirhem zeyt yaġıyla ḳaynada ve havānda (6) dögüp eski panpuġ-ıla uralar. Ammā eger (7) keserken ḳan çoḳ giderse alçu yāḫud ḳızıl (8) boya ḳoyup baġlayalar.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[26a] El-faṣlü’s-sādis:** Atuñ ülpinde telʾīl **[26b]** (1) olsa ya ayruḳ yirinde yaʿnī sigil olsa ʿilāc budur ki (2) ḳırmızı ebrişüm-ile baġlayalar, üç günde düşer ya gendü (3) ḳılı-y-ıla

bağlayalar. Şarmısağı ṭuz ile, nışadırı, saye yağıyla dögeler, (4) merhem gibi ola, eski pambuḳ-ıla dürteler, yirine ḳarşu süsem (5) yağın dürteler. Amma Buḳrāṭ ḥekīm eydür sigile bādincān dögeler, (6) merhem gibi ola, ol sigil üzerine uralar, helāk (7) ide, düşüre. Ya demür-ile ya kav-ıla yaḳalar, şifā ola. Mücerrebdür."

Atın göğsünde kanser olması ve tedavisi:

Eğer atın göğsünde kanser olsa katı olur, kımıldamaz. Eğer atın dizinde ya da arka ayağı üzerinde olursa çıkarmak sakıncalıdır. Çünkü damarlar bitişiktir. Tedavisi için yarılır, çam sakızı ile dağlanır. Ve içine kaynar katran doldurulur. Eski pamukla bağlanır. Üç gün durur, açılır ve temizce silinir. Anzarut, günlük, çam sakızı, mezdegi, ve od görmemiş balı gibi tedavi edici otlar doldurulur.

" …**[46a] Bāb:** Eger atuñ gögsünde (9) seraṭān olsa ʿalāmeti budur ki şalġam (10) ḳatı olur. Deprenmez. Eger atuñ dizinde ḳıç aya- (11) ġınuñ iç yüzünde olursa çıḳarmaḳ muḫāṭara- (12) dur. Zīrā ṭamarlar muttaşıldur. ʿİlācı budur ki (13) yaralar ve çam saḳızı ile ṭaġlayalar. Ve içine **[46b]** (1) ḳaynar ḳaṭrān ṭolduralar. Eski panbug-ıla bağlaya. (2) Üç gün ṭura, açalar pāk sileler. Ve bitürüci (3) otlar ṭolduralar. Meṣelen: ʿanzarūt[45] ve günlük (4) ve çam saḳızı ve mezdegi ve od görmemiş bal birle."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[27a] El-faṣlü'ṣ-ṣāmin:** (3) Atuñ gevdesinde seraṭān olsa yaʿnī yengeç gibi. Nişānı (4) budur ki şalġam gibi olur, deprenmez. Eger atuñ gevdesinde (5) ya ḳıç ayaġında iç yüzinde olsa çıḳarmaz-ısa muḫāṭaradur, (6) dirler; muttaşıldur dirler. ʿİlāc budur ki ḫacek gibi (7) bir ṭaġlaġuç oda ḥāżır ideler; tīz ṭaġlamaya zīrā atuñ (8) çoḳ ḳanı aḳup tīz durmaz fiʿl-ḥāl çam ṣaḳızı ile (9) ṭaġlayalar, içine ḳızıl ḳaṭrān dolduralar, eski pambuḳ uralar, (10) berk bağlayalar.Üç gün dura, açalar; içini key sileler ve otlar (11) et bitürür, dolduralar: ʿAnzarūt, günlük, çam ṣaḳızı, maṣṭaki, (12) od görmemiş bal-ı kub."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[47b]** Faṣıl: seraṭān bir ʿilletdür ki yengeç gibi atuñ (3) gevdesinde belürür. ʿalāmeti budur ki şalġam gibi olur, deprenmez. Eger (4) atuñ dizinde yā ḳıç ayaġında iç yanında olur-ısa muḫāṭaradur cehd ideler. (5) çıḳarmaḳdan eyüsi yoḳdur. Ẕīra ki ṭamarlara ulaşur. ʿilācı budur ki evvel (6) dağlaġucek-ile dağılur . Ot dağlaġucaġı ḳızdırup yaralar ve çam saḳızıyla (7) dağlayalar ve içine ḳaṭrān ṭolduralar. Berk bağlayalar. On gün dura. Baʿdehu (8) açalar. İçini sileler. Anzerūt ve günlük, çam saḳızı, maṣṭakī ve ot (9) görmemiş bal ura eyü ola."

[45] Metinde اَنْزَرُوت şeklinde geçmektedir.

Bu konu Aḥnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[74b]** Es- seraṭān: Bu maraż bir (14) şiş peydā olur. Ḳılları döker ve iḥtimāl olur. Ṭırnaḳları (15) döküp ḥayvanıñ ḥareketi żaʿīf ider. ʿİlacı oldur ki: **[75/a]** (01) Ustura ile yarub ve ḳaṭran ile evvelki ẕikr eyledügimiz muʿālece (02) ile ʿilac olunur."

Atın makatının çıkması ve tedavisi:

Atın makatı çıksa sebebi ağır yük yüklemektir. Tedavisi için mersin yaprağı şarapla kaynatılır ve makatı bu karışımla yıkanır. Sonra boynu ovulur. Mazı, şab, ekşi nar kabuğu ve sabır dövülür. Eski pamukla sirkede ıslatılır ve otlar üzerine ekilir. Sıcak olarak atın makatına sürülür. Bir müddet böyle durursa iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[46b]** (5) **Bāb:** Eger atuñ ṣofrası çıḳsa sebeb (6) aġır yük urmaḳdan olur. ʿİlācı budur ki (7) mersīn yapraġını süciyle ḳaynadalar. Ve ṣofrasını (8) anuñla yuyalar. Ve andan boynunı ovalar. Ve māzū ve şāb (9) ve ekşi anar ḳabı ṣabr bunları dögeler. Eski (10) panbuġ-ıla sirkede ışladalar. Ve ot üzerine (11) ekeler. Ve ısıcaḳla ṣofrasına uralar. Bir zamān (12) dutalar. Defʿ ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[27a]** El-faṣlü't-tāsiʿ: Atuñ ṣofrası çıḳsa (13) sebebi budur ki aġır yol götürmekden olur. ʿİlāc budur ki (14) mersin yapraġın ṣucı-y-ıla ḳaynadalar. Ṣofra çıḳıcaḳ (olur)147 ısıcaḳ-ıla (15) yuyalar, bunı uralar: mazū, şab, ekşi enār ḳab, ṣabr-ı Saḳūṭuri. (16) Bunları dögeler, eski pambuḳ ışladalar sirkeye, bu otı üzerine (17) ekeler. Ṣofrasına ıscaḳ-ıla uralar, bir zamān dutalar, **[27b]** (1) defʿ ola ve hem biline melcemeuralar ve hem olur kim saġrasınuñ (2) iç yanından aḳça ḳurdçuġazlar olur. Anı çeḳicek, ṣofra (3) ṭaşra çıḳar, büyür; ḳavun gibi olur. Rengi ḳızıl, dutıcaḳ yarılur (4) ṣaru ṣu aḳar. ʿİlāc budur kim ḳuyruġını yoḳaru getüreler, dibinden keseler ḳorḳmayalar, (5) üşenmeyeler. Bir iki kez ṣofrasından ḳan dökülür, hemān irtesi (6) bineler, arḳun yörüdeler, eyü ola. Yirine vara ʿilāc budur kim (7) eger ḳan durmazısa: Zāc, Ḳıbrısī şab,Yemenī mazū ve ʿanzarūt (8) maḥmūde, serv ḳozı. Bunları dögeler, bir aḳça biz ṭolayalar, bal (9) dürteler, bu ota bulayalar, ṣaġrasına ṣoḳalar. Bir kez kifāyet ider."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[34b]** Faṣıl: Eger atuñ ṣofrası çıḳsa sebebi aġır yük (9) urmaḳdan olur, ya balçuḳda ḳatı yörümekden olur, ya (10) bögregi żaʿīflıġından olur. ʿilācı budur ki; fülfül, dār-ı (11) fülfül, ḳaranfil, dār-çīnī, maṣṭakī, günlük, zencebīl, ḳāḳū- (12) la, bes-pāye, kerefs toḫmı, rāziyāne toḫmı, tere toḫmı, her birinden (13) üçer dirhem dögeler un gibi. Dişi zift, mūm-ıla eride- (14)

ler. Bu otları ḳarışdırup bir pāre meşine dürteler. (15) Atuñ biline vuralar. İlāc-ı dīger: Mersin yapraġını sü- (16) ci-y-ile ḳaynadalar ve ṣofrası çıḳıcaḳ yuyalar. Andan ṣoñra (17) bunı uralar. Mazu, şāb ve ekşi enar ḳabı ṣabr-ı saḳūṭarī **[35a]** (1) bu otları dögeler ve sirkede eski panbuġ-ıla ışlada- (2) lar. Ve bu otları üzerine ekeler ve ısıdalar ol atuñ (3) ṣofrasına uralar. Bir zamān dutalar defʿ ola."

Atın kuyruğunda domuz kılı çıkması ve tedavisi:

Atın kuyruğunda domuz kılı olursa belirtisi bu kılların kalın olmasıdır, çekince dibi beyaz ve yumrudur. At arkasını daima duvara ve ağaca sürer. Bu atı zayıflatır. Önce kıllar çekilir. Yerine sabır, tuz ve sığır ödü karıştırılıp sürülür. İyi olur. Eğer kireç suyu sürülürse de iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[46b] Bāb:** Eger atuñ ḳuyruġında (13) ṭoñuz ḳılı olsa ʿalāmeti budur ki ol ḳıllar **[47a]** (1) yoġun olur ve kütük olur. Çekicek dibi (2) aḳ ve yumrı olur. Dāʾim götüni dīvāra ve aġaca (3) sürer. Atı arıḳladur. ʿİlācı budur ki evvel ḳılları (4) çekeler. Ve yerine ṣabr ve ṭuz ve ṣıġır ödin (5) ḳarışduralar, dürteler. Eyü ola. Bir dürlü daḫı eger (6) kireç ṣuyın dürterlerse. Eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[27b]** (10) El-faslü'l-ʿāşir: Atuñ ḳuyruġı dibinde ṭoñuz ḳılı belürse. (11) Nişān budur ki ḳıl yoġun olur, dibi aḳ olur, yumrı (12) olur. Götini dīvāra sürer yāḫūd154 aġaca, ḫarāb ider, (13) aruḳlar. ʿİlāc budur kim anı çekeler, yirine ṣaru ṣabrı duz-ıla155 (14) ṣaġır od-ıla ḳarışduralar, süreler olur kim ayruḳ olmaya ya (15) kireç ṣuyın dürteler."

Atın makatının yarılması ve tedavisi:

Eğer at dışkısını yaparken makatı yarılırsa ve kan çıkarsa tedavisi için dut ağacının kabuğu, servi kozu, mazı, mersin yaprağı şarapla kaynatılır, süzülür. Bezir katılıp yine kaynatılır. Yoğun olunca içine Sokturi sabrı konulur, bir iki kez sürülürse iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[47a] Bāb:** Eger (7) at terslerken ṣofrası yarılsa ḳan (8) çıḳsa ʿilācı budur ki tut aġacınuñ (9) ḳabını ve servi ḳozı ve māzū ve mersīn yapraġı (10) süciyle bunları ḳaynadup süzeler ve bezīr (11) ḳatup yine ḳaynadalar. Ġalīẓ olunca içine ṣabr-ı (12) Soḳtūrī ḳoyup bir iki kez dürterlerse (13) nāfiʿ ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

“ … **[27b]** El-faṣlü’l-ḥādī ʿaşer: At tersler-iken ṣaġrası (16) çıḳsa ʿilāc budur ki: Tut aġacınuñ ḳabı, serv ḳozaġı, (17) mazū, mersin yapraġı, bunları süci-y-ile ḳaynadalar, süzeler. Bezir **[28a]** (1) ḳatalar, ḳaynadalar. Ġalīẓ olınca içine ṣabr-ı Saḳūṭuri ḳoyalar (2) daḫı dürteler bir iki kez, defʿ ola.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[34a]** Faṣıl: Eger atuñ ṣofrası yarılsa (17) -aña şaḳāḳ dirler- sebebi budur kim; içi baġlanıcaḳ ḳatı- **[34b]** (1) lanur. Andan maḳʿadınuñ ḳırañları yarılur, ḳanar. Anuñ ʿilācı (2) budur ki; mürdeseng, isfīdāç beşer dirhem; gül yaġıyla saḥḳ (3) ideler. Zeyt yaġıyıla mūmı erideler. Aña ḳarışduralar. Ṣovuduḳdan (4) ṣoñra kettān bizinden bir fitil ideler. Ol merhemden dürteler, (5) maḳʿadına ṣoḳalar. Üzerine kelem yapraġı uralar. İki (6) saʿat dura. Yem yirine yaş nemrek buġday vireler. (7) İçini dāyim müleyyen duta. Aḳ ṣoġan ṣuyın daḫı dür- (8) teler.”

Atın arkasındaki derinin pul pul dökülmesi ve tedavisi:

Atın arkası veya omzundaki deri pul pul dökülürse kel baş gibi olur. El ayası kadar kepek gibi maddeler dökülür. Tedavisi için öncelikle tüy dökücü kremle temizlenir. Un, saf tuz, zaç dövülür. Sığır yoğurdu sirke ile ezilir ve bu otlara karıştırılır. Kına yakar gibi yakılır. İyi olur. Olmazsa zengar ve ak it dışkısı dövülür. Sade yağ ile karıştırılır. Önce deri keskin sirke ve suyla silinir. Sonra bu karışım sürülür. Tekrar yapılırsa iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[47a] Bāb:** Eger atuñ arḳasında (ve yā) **[47b]** (1) veyā omuzunda kelef olsa ʿalāmet oldur ki (2) kel baş gibi olur. Aya ḳadar yer yā daḫı artūk olıcaḳ (3) kepek gibi nesne dökülür. ʿİlācı budur ki (4) evvel ḫırzıma vurup tüyini gidereler. Andan (bir) (5) bir buçuḳ unın ve ṣāfī ṭuz ve zāç dögeler. Ṣıġır (6) keşini sirke ile ezeler. Ve otlar-ıla ḳarışduralar. (7) Merhem gibi ola. Ve ḳına yaḳar gibi dürteler. Ḫoş ola. (8) Eger anuñla gitmese zengār ve aḳ it (9) boḳunı dögeler. Sa yaġıyla ḳarışduralar. Evvel (10) ṣarp sirke ile yuyalar ve sileler. Andan dürteler. (11) Eger tekrār iderse daḫı eyü olur.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[27b] El-faṣlü’ş-** (14) **ṣāliṣ ʿaşer**: Atuñ omuzunda ya arḳasında kelef (15) olsa budur nişānı kel baş gibi olur. Aya deñlü ovıcaḳ (16) kepegi dökülür. ʿİlāc budur kim ol arayı ḫırızma-y-ıla ḳalın (17) gidereler ya gebre-y-ile ḳazıyalar. Burçaḳ unı158 ve mercümek unı159, **[28b]** (1) ṣaġ ṭuz, zāc. Bunları dögeler, ṣıġır keşin sirke-y-ile ezeler, (2) ḳoyu olınca ḳaralar daḫı ḳına gibi yaḳalar. Eger gitmez-ise bunı daḫı (3) ideler: Sirke-y-ile zencār, aḳ it boḳı. Bunları dögeler, acı (4) saye yaġıyla ḳarışduralar ol arayı ṣarp sirke-y-ile yuyalar (5) daḫı sileler, bunı dürteler bir iki kez, gide, eyü ola.

Atta nasır olması ve tedavisi:

Eğer atta nasır olursa sirkeyle ıslatılır. Sıçan otu katılır. Eski pamuk fitil edilir bu otlara bulaştırılıp nasıra sokulur. Bir gün durur, sonra çıkarılır. Üzerine yumurta sarısı sürülür. Eski pamuk doldurulur. Üzerine bez konulur sarılır. Ondan sonra bu merhem sürülür. Çadır otu, mumla, mezdegiyle eritilir, zeytin yağı, çam sakızı ve bezir katılır. Pamukla sürülür. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[47b] Bāb:** (12) Eger atda nāsūr[46] olsa ʿilācı budur ki uşaḳī (13) sirkede ışladalar. Havānda saḥḳ ideler. Ḳoyu **[48a]** (1) olınca ve buçuḳ dirhem sıçan otı ḳatalar, girü (2) dögeler. Eski panbuġı fitil idüp bu otları (3) bulaşduralar. Ol nāṣūr delügine ṣoḳalar. (4) Bir gün ṭura andan fitili çıḳaralar. Üzerine (5) yumurṭa ṣarusın ura. Eski panbuḳ ṭoldura- (6) lar. Tā kim üzerine bez ḳoyup ṣara ḳoya. Andan (7) bu merhemi ura. Dāne çadır mumla ve mezdegiyle (8) erideleler ve zeyt ve çam saḳızı tamām eriyicek (9) birez bezīr ḳatalar. Ḳarışdurup panbuġ-ıla uralar. (10) Eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[28b]** El-faṣlü'r- (6) rābiʿ ʿaşer: Atuñ gevdesinde nāṣūr olmış çıbān olsa ol daḫı (7) bir ʿilletdür kim çıbān gibi çıḳar. Deşilür, bir iki yıl işler, ṣaru ṣular (8) aḳar, oñulmaz. ʿİlāc budur kim uşaḳī sirke-y-ile ışladalar, havanda (9) saḥḳ ideler, ḳoyı olınca buçuḳ dirhem sıçan otın ḳatalar, gerü (10) saḥḳ ideler. Eski pambuḳdan fitil ideler, bundan birez dürteler. (11) Ol cerāḥat delügine ṣoḳalar, bir gün dura. Fitili çıḳaralar (12) üzerine yumurda ṣarusın uralar. Ol renc düşüp (13) çıḳınca eski pambuḳ dolduralar iki üç gün kim ol (14) cerāḥatı temiz ider, andan bu merhem ideler: Dāne çadır (15) mum-ıla maṣṭaki-y-ile erideler, içine zift, çam ṣaḳızı tamām (16) eriyicek az az zeyt yaġın ve bezir ḳatalar, andan istiʿmāl (17) ideler. Eger cerāḥat açuġ-ısa eski pambuḳ-ıla günde iki kez **[29a]** (1) uralar, eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[19b]** Faṣıl: Nāṣūr (5) bir ʿilletdür atuñ eyegü altında olaġandur. ʿAlāmeti (6) budur ki ṣaru ṣu aḳar. ʿilācı oldur ki cerāḥat (7) olan yiri demür ile ṭaġlayalar. Eger deligi daḫı var (8) ise demüri içine ṣoḳalar, şol ḳadar kim vara (9) ṣaġ yire ulaşa. Andan <ṣoñra> ṣābūn ve ṣıġıruñ bögregi (10) yaġı havanda dögeler ve ot görmemiş bal-ıla ḳarışdu- (11) ralar ve çam ṣaḳızı ḳatalar ve günde iki kerre eski (12) panpuḳ uralar şifā bula bi-iẕnillāh."

Atta fıtık olması ve tedavisi:

[46] Kelime aslen ناصُور şeklindedir.

Eğer at fıtık olursa demir talaşı dövülür. Burçak unu, çiriş, yumurta akı ve demir tozu karıştırılır. Yakı edilip üzerine bağlanır. At kımıldatılmaz. Yemi hemen verilir. Suyu az verilir. İçi katı olmayan buğday yedirilir. Yaş ot bulunursa verilir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[48a] Bāb:** Eger at ḳatı sıçramaḳdan fataḳ (11) yaʿnī bögregi yarılsa ʿalāmet budur ki yumrı (12) olur. ʿİlācı budur ki demür boḳın dögeler. (13) Un ideler. Ve burçaḳ unı ve çiriş ve yumurṭa aġı **[48b]** (1) ve demür tuvālı ḳarışduralar. Yaḳu idüp üzerine (2) baġlayalar. Ammā atı bir yerden depretmeyeler. Yemini tīzrek (3) vireler. Ammā ṣuyı az vireler. Ve buġday yedüreler. (4) Kim içi ḳatı olmaya belki yaş ot bulunursa anı (5) vireler."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[29a] El-faṣlü's-sādis ʿaşer:** (15) Atuñ ḳasıġı sıçramaḳdan fetḳ olsa yaʿnī bögri yarulsa, (16) yumru olsa ʿilāc: tīzcek temür boḳın dögeler un (17) gibi ola168, burçaḳ unı169, çiriş, temür tuvālı, yumurda aġı-y-ıla ḳarışduralar **[29b]** (1) (ḳarışduralar), bir pāre bize ḳalıñ dürteler, üzerine yapışduralar. (2) Ol deñlü yaṣṣı ṭaş ḳoyalar, uzun biz-ile berk baġlayalar, (3) deprenmeye, bir yirde ṭura. Ṣuyını az vireler, yimini buġday vireler170 (4) İçi ḳatı olmaya. Eger gök (5) vaḳtı-y-ısa ḥaṣıl vireler, on beş gün ṭura. Andan ṣoñra (6) açalar, melceme vireler."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[35b]** (3) Faṣıl: Eger atuñ fetḳı olsa sebebi budur; ḳatı yügrütmekden olur, (4) ya ḳatı sıçramaḳdan olur. Yumurçaḳ olur. Barmaġ-ıla basıcaḳ içerü gider. (5) ʿilācı budur ki; ʿūdı şarāb-ıla ḳaynadup atuñ burnından dö- (6) keler. Baʿdehu servi ḳozaġı, nar ḳabı, mazu ve şābı ve gülnār-ı Mıṣrī (7) ve günlük ve ṭopalaḳ ve żamḳ-ı ʿarabī demür boḳı, sabır berāber un gibi (8) dögeler. Balıḳ yelimi ile ḳarışduralar. Bir pāre bize dürteler. (9) üzerine yapışduralar. Ḳolan-ıla berk çekeler. Üç gün dura, (10) yana açalar. Bir daḫı yapışduralar. Yedi güne degin ḫoş ola."

Bu konu Aḥnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[75b]** Fıtıḳıñ maʿnāsı ḥayvan birbiri ile cengleşdügi (11) zamān birbirini teperler. Ol tepmeden bağırsaḳları ṭaşaġa iner (12) ve bunīn ʿalāmeti ḥayvanıñ ḥareketi ḳalmaz ve ḳalḳub gezmekden (13) ḳalur ve aña ʿilac olmaz ve mümkin değildir. Zīrā beḳāsı (14) ya bir gün ya iki gündir."

Ata sıcak veya soğuk geçmesi ve tedavisi:

Atı sıcak çarparsa yemini tembel yer ve çok su içer. Yatar ve başını yere koyar. Ağzını yumar, nefesini çabuk çabuk alır. Tedavisi için önce iki ön

ayağından kan alınır. Arpa unu sütle ezilip gövdesine sürülür. Sonra susam yağı ya da tereyağı sürülür. Sonra yeşil beze yoğurt döküp baştan ayağa sürülür ve ovulur.

Eğer ata soğuk çarparsa titrer ve tüyü ürperir. Yemini tembelce yer, kulaklarını bırakır, dişlerini birbirine sürter. Tedavisi için üç dirhem hardal, iki dirhem nişadır, on dirhem arpa unu, beş dirhem biber, elli dirhem sığır yağı karıştırılır. Ceviz kadar yuvarlaklar yapılır, günde üçer tane boğazına atılır. Hipokrat der ki: Sıcak ve soğuk çarpan ata bundan daha iyi bir tedavi yoktur. Tereyağı, pirinç unu, arpa unu, süt ve şekerle karıştırılır. Atın boğazına dökülür. Her gün sıcak suyla gövdesi yıkanır. Sıcak tutulur. Eğer geçmezse yüz dirhem suya elli dirhem susam ve elli dirhem sığır yağı katılır, kaynatılır. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[48b] Bāb:** Eger ata yolda ıssı geçse veyā (6) yollamış olsa ʿalāmet budur ki yemini (7) kāhal yer ve ṣu çoḳ içer. Ve yatur ve başını yere (8) döker. Ve aġzını yumar ve nefesini tīz tīz alur. Ammā (9) ʿilācı budur ki evvel iki öñünden ḳan alalar. (10) Ve arpa unın süd ile bulamaç idüp gevdesine (11) dürteler. Ve eger sīsem ve kereyaġı olursa anı (12) dürteler. Ve andan ṣoñra gök beze yoġurd döküp[47] (13) başdan ayaġına sereler, ovalar eyü ola. **Bāb: [49a]** (1) Eger atı ṣovuḳ vurmış olsa ʿalāmet budur ki (2) ditrer ve tüyi ürperür. Yemini kāhal yer, ḳulaḳların bıraġur. (3) Dişlerini birbirine sürer. ʿİlācı budur kim üç (4) dirhem ḫardal iki dirhem nışādur on dirhem (5) arpa unı beş dirhem büber ve elli dirhem ṣıġır (6) yaġı bu otları ḳarışdura, külveler ide. Ḳoz ḳadarı (7) günde üçün boġazına atalar. Ammā Buḳrāṭ eydür ıssı (8) ve ṣovuḳ urmış ata bundan yegrek yoḳdur ki (9) kereyaġı ve pirinç unı ve arpa unı ve süd (10) ve şeker ḳarışduralar. Atuñ boġazına dökeler. (11) Ve her gün ıssı ṣu-y-ıla gevdesin yuyalar. (12) Ve ġāyet ıssı dutalar. Eger bunuñla olmasa (13) yüz dirhem ṣuya elli dirhem susam ve elli **[49b]** (1) dirhem ṣıġır yaġı ḳaynadup ḫuḳne ideler. (2) Eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[29b] El-faṣlü's-sābiʿ ʿaşer:** Ata yolda izde (7) ıssı geçse ya bullamış olsa nişānı budur ki yimini kāhel yir (8) ve ṣuyı çoḳ içer yaṭur başını yire urur daḫı dīvāra; (9) aġzın yumar, nefesin tīz tīz alur ṣolur. ʿİlāc evvel (10) öñinden ḳan alalar, arpa unın süd-ile ezeler, gevdesine (11) dürteler. Sisem yaġını ya tere yaġını daḫı olur. Andan göge (12) ṣalalar. Amma gevdesine yoġurt süreler. **El-faṣlü'ṯ-ṯāmin ʿaşer:** (13) Atı ṣovuḳ ursa nişānı budur ki ditrer ve tüyi ürperür (14) ve yimini kāhel yir, ḳulaḳlarını bıraġur ve dişlerin bir birine urur. (15) ʿİlāc budur ki üç dirhem ḫarīḳ, iki dirhem nışadır, (16) on dirhem arpa unı, beş dirhem büber, yigirmi dirhem (17) şeker, elli dirhem ṣıġır yaġı. Bunları ḳarışduralar, yuvalaḳlar **[30a]** (1) ideler, her biri ḳoz gibi

[47] Metinde دُقوُب şeklinde geçmektedir.

ola. Günde üçin boġazına buraġalar. (2) Amma Buḳrāṭ ḥekīm eydür, ıssı, ṣovuḳ urmış ata bundan yigrek (3) yoḳdur kim tere yaġı, pirinç unı, arpa unı, süd, şeker (4) ḳarışduralar. Atuñ boġazına ḳoyalar. Her gün ışcaḳ ṣu-y-ıla (5) gevdesin yuyalar ve ıscaḳ dutalar, ḥuḳne daḫı ideler, eyü ola. (6) Yüz dirhem ṣıġır yaġın ılıcaḳ-ıla ḥuḳne dögeler iki kez, eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[45b]** Faṣıl: Eger atı ıssı ursa anuñ ʿalāmeti oldur ki; (4) tüyi dik dik ola, ḳasuġı çekile süksünin (5) bıraġa. Anuñ dermānı oldur ki bir rıṭl arpa unın yarım (6) rıṭl tāze yāġ, yarım rıṭl esrār kökini ṣu-y-ıla ḳarışdırup (7) atuñ öñine ḳoy içsün eger içmez ise boġazına (8) ḳoy. Dīger: ata ıssı geçmiş olur-ısa ʿalāmeti budur ki (9) yemini kāhil yir. Ve ṣuyın çoḳ içer ve yatur başını (10) yire diker. Ve aġzını yumar. Ve nefesini tīz tīz alur ve ṣolur. (11) ʿilācı budur ki; evvel iki öñünden ḳan alalar. Ve arpa (12) unın süd-ile ezeler, gevdesine dürteler. Eger ṣırlaġān (13) yaġıyla veyā kere yaġıyla ururlar-ısa yegrekdür. Ve andan ṣoñra (14) gök bize yoġurt ḳoyalar. Ve atı ovalar. Eyü ola. Buḳraṭ ḥekīm (15) eydür: ıssı ve ṣovuḳ vurmuş ata bundan eyü ʿilāç yoḳ- (16) dur kim gül yaġı ve pirinç unı ve şekeri ḳarışdırup (17) atuñ boġazına ḳoyalar. Ve gevdesin her gün ısıcaḳ **[46a]** (1) ṣu-y-ıla yuyalar ve ısıcaḳ dürteler. Ve yüz dirhem bal, elli dirhem (2) ṣırlaġān yaġı, elli dirhem ṣıġır yaġı alalar. Isıcaḳ-ıla ata (3) ḥuḳne ideler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[53b]** Ammā Buḳrāt hekimden naḳil ve rivāyet (15) olınmuşdur ki ıssı ve gergīn yirde ve ṣovuḳ **[54a]** (1) varmış ata hīç bundan aʿlā ve eyü ʿilāc (2) olmaz. Biraz tireyaġı alup erideler ve içine biraz (3) pirinç unı ve biraz şeker ü muṣṣır ḳarışduralar tā kim (4) laṭīf bir çorbaya müşābih ola. Andan ṣoñra (5) atuñ boġazına dökeler baʿdehu be-her gün iki (6) defʿa ṣubḥ ve şām anı ısıcaḳ ṣu ile yuyup (7) muḥkem ṣarup bağlayalar muḥāfaẓa üzere ola- (8) lar ve ṣoñra yüz dirhem ṣıġır yaġı eridüp muʿtedil (9) iken ḥaḳına ideler tīz şifā bula çoḳ (10) tecribe olunmışdur, mübārek bir devādır, ġaflet olunmaya."

Atın kuyruğunun kaşınması ve tedavisi:

Eğer atın kuyruğu kaşınsa dört iğne saplanırsa kaşıntısı kesilir.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[50a] Bāb:** Eger **[50b]** (1) atuñ ḳuyruġı gicise egirtmegine dört igne (2) sançalar[48] gicisi kesile eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[44a]** Eger atuñ ḳuyruġın giçerse ḳuyruġına öñürtmegine üç **[44b]** (1) (üç) igne sançalar eyü ola. Ve eger bit düşse birḳaç gün (2) yilesine ve ḳuyruġına ve gevdesine tāze küncüd yaġın

[48] Metinde سَنْجِلَر şeklinde geçmektedir.

(3) dürte. Daḫı günde beş dāne ḳabaḳ çekürdegin her birin (4) iki veyā üç pāre eyleye arpasına ḳatalar bile vireler, (5) bir aya degin ḫoş ola. Ve yāḫud ekşi pekmezi alup (6) içine ṭuz ḳoyup atuñ yilesine ve ḳuyruġına bir (7) ḳaç kerre dürteler ḫoş ola biti dökile."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[64b]** Eger (6) bir atuñ ḳuyruġı giçeyüp dā'im ḳaşuyup sürse (7) hemān atuñ ḳuyruġın bir ṭuṭam dibinden ṭu- (8) tup baʿdehu ṣaçaġı ṭarafınuñ alt yanında tüy- (9) süz yeriñ bir ṭarafından bir ṭarafına varınca deri- (10) sini bıçaġ-ıla yarup keseler tā kim ḳanaya. (11) Bi-ḥikmetü'llāhi Taʿālā defʿ olup bir daḫı itmeye ve (12) ḳaşımaya ġāyet mücerrebdür."

Atın kuduz olması ve tedavisi:

Eğer ata kuduz köpek saldırdığında gözleri kızarır, dili sarkar, salyaları akar, başını aşağı tutar, arkası mor olur. Bir şey yiyip içmez, salınır, düşer. Vurunca çekinmezse kudurmuştur. Daha iyi belirtisi ise kuduzun ısırdığı yer ceviz içiyle ovulur ve ekmeğe karıştırılıp tavuğa yedirilir. Eğer yerse kuduz değildir. Yemezse kuduzdur. Tedavisi için kuduzun ısırdığı yer birkaç yerden ustura ile derin çizilir. Şişe vurulur. Kan çok akıncaya kadar bırakılır. Sarımsak, tuz, soğan ve oğlan aşı dövülüp kaynatılır. Merhem gibi olunca şarap eklenip kaynatılır. Yaraya sürülür. Tiryak ve tavuk dışkısı şarapla ezilir. Sığır sütü katılır, atın burnuna dökülür. Ama eğer kuduzun ısırdığı yer ayaklarında olursa buradan yukarısı sıkıca bağlanır. Böylece zehir yukarı gitmez. Çünkü atın derisi ince olur. Bir diri tavuk makatın o yaraya sürülür. Eğer ölmezse sarımsak, tavşan pisliği, şarap, çörek otu ve tuz sığır yağıyla karıştırıp yaraya sürülür. At kırk gün kadar yalnız bir odada bağlanır. Yanına kimse girip çıkmaz. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[50b] Bāb:** (3) Eger atı ḳuduz ṭalasa ḳudurduġuñ ʿalāmeti (4) budur ki gözleri ḳızarur, dili sarḳar veyā <salyaları> (5) aḳar ve başını aşaġa ṭutar. Ve arḳası gövez olur. (6) Ve nesne yemez ve ṣu içmez. Ṣalınur ve düşer. (7) Ve urıcaḳ çekinmez. Ammā daḫı yegrek (8) ʿalāmet budur ki ol ḳuduz ışırduġı yeri ḳoz (9) içiyle ovalar. Etmege ḳarışdurup tavuġa (10) vireler. Eger yerse bileler ki ḳuduz degildür. (11) Eger yemezse ḳuduzdur. Çün ḳuduz idügin (12) bile. ʿİlācı budur ki evvel ışırduġı yeri (13) birḳaç yerde gere ile çizeler. Ammā deriñ çizeler. **[51a]** (1) Ve şişe uralar ṣuvaralar. Yāḫud ḳan key (2) aḳınca ḳoyalar aḳa. Andan sarmısaḳ ve ṭuz (3) ve ṣoġan ve oġlan aşı dögeler, ḳaynadalar. (4) Tā kim merhem gibi ola. Ammā ṣarāpla bile ḳaynadalar, (5) uralar. Ve daḫı tiryāḳ ve tavuḳ boḳın süciyle (6) eze. Ve ṣıġır südin kata, atuñ burnına dökeler. (7) Ammā eger ḳuduz ṭaladuġı yer ayaḳlarında olsa (8) ṭaladuġı yerden yoḳarusını berk

bağlayalar. (9) Ol ağusı yoḳarusına gitmeye. Zīrā ki (10) atuñ derisi[49] mücevvef olur. Ve bir diri tavuḳ (11) dübüründen ol yaraya uralar. Eger ölmese (12) sarmısaḳ ve ṭavşan mayısı[50]ve şarāp[51] (13) ve çörek otı ve ṭuz bunları ṣıġır yaġıyla **[51b]** (1) karışduralar. Bir nice keret ol yaraya uralar. (2) Ammā ḳırḳ güne degin bir ḥalvet ev içinde (baġ) (3) bağlayalar. Yanına ayruḳ kimse girüp çıḳmaya. (4) Tā kim eyü ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[30a]** (7) **El-faṣlü't-tāsiʿ ʿaşer:** Atı ḳuduz ḳurt ya ḳuduz (8) it ṭalasa ama ḳuduz itdüginden maʿlūm ola, bu renc (9) ḳurda ve dilküye ve ṣaġāla ve atlara ve kelblere vāḳiʿ olur. Nişānı (10) budur kim gözleri ḳızarur ve dili ṣarḳar, ṣalyaları aḳar, (11) başın aşaġa dutar, arḳası gövez olur yiyecik yimez, ṣu içmez, (12) esrük gibi ṣallanur, sürçer, düşer, urıcaḳ çekilmez daḫı (13) yigrek bilmek oldur ki ısırdugı yir ḳoz içiyle ovalar, (14) etmek ḳarışduralar, tavuġa vireler, yiye; ölür-ise ḳuduz- (15) dur. Eger yimez-ise daḫı ḳuduzdur. ʿİlāc budur kim ol (16) ışırdugı yiri tīzcek beş altı yirde deriñce çizeler (17) ve şīşe çekeler yāḫūd ḳanı key aḳınca ḳoyalar. Ṣarmısaḳ **[30b]** (1) ṣoġan ve oġlan aşı, duz süci-y-ile dögeler, merhem gibi ola. (2) Cerāḥata uralar. Tiryāḳı süci-y-ile ezeler, tavuḳ boḳın ḳatalar, (3) ṣıġır südin iżāfāt ideler, atuñ burnından dökeler. Eger (4) ayaḳlarında olur-ısa cerāḥatı üstün yanından berk (5) bağlayalar, sirāyet idüp ol ağu içine yörümeye. Atuñ (6) derisi mücevvefdür. Diri tavuġı getüreler, ol cerāḥata (7) dübürini uralar, tavuḳ helāk olur-ısa ḳurtulur. Yirine (8) bunu ideler: Ṭavşan māyisi, şarāb, çörek otı, ṣarmısaḳ, (9) dögeler. Ṣıġır yaġıyla duz-ıla ḳarışduralar, bir iki kez ol yaraya (10) uralar. Amma bir ev içinde ṭura ḳarşu gözedeler ḳırḳ güne (11) degin."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[57a]** (4) Faṣıl: Atı ḳuduz dalasa ve ḳudursa ʿalāmeti (5) budur ki gözleri ḳızarur ve dili ṣarḳar ve yarı aḳar (6) ve başını aşaġa dutar ve nesne yimez ve ṣu içmez ve esrük (7) gibi sürçer ve ṣalınur. Vaḳt olur ki düşer daḫı ḳuduz (8) ışırdugın andan bilinür ki evvel ısırdugı yarayı (9) ḳoz içiyle ovalar ve etmege ḳarışduralar ve ṭavuġa (10) vireler ve eger ṭavuḳ ölmez-ise ḳuduz degüldür ve vaḳt (11) olur ki ṭavuḳ ol ḳoz içini yimez andan bilürler (12) ḳuduz idügin. ʿilācı budur kim; evvel ol ṭalanan (13) yiri tīzcek bıçaġ-ıla ḥacamat ideler. Ve līkin birḳaç (14) yire çize ve şīşe uralar. Çekeler ve yāḫūd ḳanın çoḳ (15) aḳıdalar. Ve ṣarmısaḳ ve ṣoġan ve oġlan aşı (16) ve ṭuz bunları süci-y-ile merhem gibi dögeler ve ol çiz- (17) dükleri yirüñ üzerine vuralar ve tiryāk ve ṭavuḳ boḳı **[57b]** (1) süci-y-ile ezeler. Ve ṣıġır südini ḳatalar ve burnına dökeler. (2) Ve eger ṭalanan atuñ ayaḳlarında olur-ısa ol yaranuñ (3) yoḳaru yanında giñ ḳayış ile berk bağlayalar. Ve ḳayış (4) ele girmez-ise gön-ile bağlayalar, meṣelā ebrişim gibi ve ip (5) gibi ve iplik gibi; tā kim ağusı yoḳaru yörümeye. (6) Ẕīrā ki atuñ derisi ḳovuḳ olur, tīz yörür ve eger (7) bir diri ṭavuġı dutup ve yumurṭa çıḳan yiri ol (8) yaranuñ üzerine ḳorlar-ısa ol ṭavuḳ derḫāl (9) ölür-ise ol at derḫāl ḳurtula ve eger ṭavuḳ (10) ölmez-ise at ölür. Şöyle bileler ve boġazlayalar

[49] Metinde دَرسِنِي şeklinde geçmektedir.
[50] Metinde مَايَسِي şeklinde geçmektedir.
[51] Metinde سَزَاب şeklinde geçmektedir.

kim (11) at ḫarab olmaya. Ve ol ḳuduz ṭaladuġı yara üze- (12) rine ṣarmısaḳ ve ṭavşan mayısı ve şarāb ve çörek (13) otı ve ṭuz bunları ṣıġır yaġıyla ḳarışdırup ve bir (14) iki kerre uralar. Ve bir ḫalvet yirde ḳoyalar. Ḳırḳ güne degin (15) ḳudurmaz-ısa ḫalāṣ bulmuş ola, ve Allāhu āʿlem Buḳraṭ (16) ḥekīm eydür ıssı ve ṣovuḳ durmuş ata bundan eyü ʿilāç (17) yoḳdur: Gül yaġı ve pirinç unı ve şekeri ḳarışdırup **[58a]** (1) atuñ boġazına ḳoyalar ve gevdesin her gün ısıcaḳ (2) ṣu-y-ıla yuyalar günde iki kerre ve ısıcaḳ dürteler ve yüz dirhem (3) bal elli dirhem şırlaġān yaġı elli dirhem ṣıġır yaġı ısıcaḳ-ıla (4) ata ḥuḳne ideler."

Atta kepek olması ve tedavisi:

Eğer atta kepek olsa önce yemine kabak çekirdeği katılır. At şırlağan ile bağlanır. Kepek gider, iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[51b] Bāb:** Eger atda (9) ḳoñaḳ olsa ʿilācı budur ki evvel yemine (10) ḳabaḳ çekirdegin ḳatalar ve atı şırlaġun birle baġlayalar. (11) Ḳoñaġı gide eyü ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" …**[57b]** Eger bir at ḳoñaḳ (6) çıḳarsa üzerine ṣubḥ ve şām hemān şırlaġan (7) süreler defʿ ola ve yemine ḳabaḳ çekirdegi ḳatup (8) yeydüreler, tīz ṣıḥḥat bula, ġāyet mücerrebdür."

Atta kutluca olması ve tedavisi:

Eğer atta kutluca olursa sirke ile çürütülür ve yakılır. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[51b] Bāb:** Eger atda ḳutluca (12) olsa sirke ile çiriyeler ve göyündüreler. Ḫalāṣ (13) ola."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[57b]** Eger (9) bir at ḳutluca çıḳarsa ṣarp sirke ile çırpa- (10) lar. Āḫir aḳ olup defʿ ola gide."

Atın zayıflaması ve tedavisi:

Eğer at durduk yere zayıflıyorsa kursağında arpa bitmiştir. Ata çok fazla tuz yedirilir. Arpa gider. Arpa büyümesinin sebebi yemini görmeden vermeleridir. Arpanın içinde toprak parçaları olur. Atın kursağına çöker. Arpa toprak bulur, büyür.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[52a]** (4) **Bāb:** Eger at ṭurduġı yerde arıḳlasa sebeb (5) budur ki ḳursaġında arpa bitmişdir. ʿİlācı (6) budur kim evvel ata bir nice gün ṭuz istiʿmāl (7) ideler kim arpa zāʾil ola. Ammā bitdügine sebeb (8) budur ki yemini görmeden virürler. Arpanuñ (9) içinde kesek olur. Atuñ ḳursaġına çöker. (10) Arpa ṭopraḳ bulur biter."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[12a]** Eger at; durduġı yirde arıḳlasa, ḳursaġında (11) arpa batmış ola. Bir ḳaç gün biri biri ardınca (12) ṭuz yaladalar, eyü olur. Ẕīrā bu ʿillete sebeb budur ki; (13) yemini arıtmazlar, ḳursaġında kesek ve ṭopraḳ çöker, (14) içinde arpa ḳalur."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

" … **[57b]** Eger at ṭurdu- (14) ġı yirde hemān belā-i sebeb arıḳlasa böyle arıḳlayan (15) atuñ ḳursaġında arpa ḳalup bitmişdür birḳaç gün **[58a]** (1) biri biri ardınca ṭuz yaladalar defʿ olup (2) at ḫalāṣ ola atuñ ḳursaġında arpa bitüp (3) ḳalmasınuñ aṣl-ı sebebi budur ki yemini bir ḫōş pāk (4) itmezler baʿżı arpa ḫurdaca ṭopraḳ ve toz ile ziyā- (5) dece ḳarışıḳ bulunmış olur ihtimām idüp taṭhīr (6) itmezler, at daḫı sürʿat ile yeyüp ol ṭopraḳ (7) ve ġūbār cümle ḳursaġınuñ dibine çöker ara yirin- (8) de ḳalan arpa taʿaffün idüp yir hemān göze- (9) düp ḥıfẓ ideler."

Atın tırnağının yarılması ve tedavisi:

Atın toynağı yarılırsa üzerine yaş et bağlanır. Yarıldığı için çoğunda kurt olur. Kurt varsa gelir ete çıkar. Sonra birkaç tane incir suda ıslatılır. Havanda dövülür. Merhem yapılıp o yarığa bağlanır. İyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[52a] Bāb:** Eger atuñ (11) ṭoynaġı yarılsa üstüne yaş et baġlayalar. (12) Zīrā kim çoġunda kurd olur. Anuñ-çün yarılur. (13) Eger ḳurd var-ısa gelür ete çıḳar. Andan birḳaç **[52b]** (1) dāne incīr ṣuda ışladalar. Havānda dögeler. (2) Merhem idüp ol yaruġa baġlayalar. Eyü ola."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[52a]** Faṣıl: Atuñ ṭırnaġınun üsti (6) yarılsa ʿilācı budur ki üzerine öyken pāresin baġlayalar. (7) Ol yaruḳda ḳurt olur. Öykeni çıḳaralar. Andan ṣoñra bir ḳaç (8) dāne incir ışladup havānda merhem gibi dögüp ol yaruḳ (9) üstine baġlayalar. Kireç zırnīḫ, zencār, bal her birinden berāber Döge- (10) ler. Bal-ıla ḳarışdırup ol yaruġa dürteler. Andan üzerine (11) dögülmiş ṭuz ve sirke paça yaġıyla ḳarışdırup üzerine dür- (12) teler. Andan üzerine kireç ekeler."

Bu konu Belgradlı Kenʿan'da şöyle geçmektedir:

“ … **[35a]** (11) Eger at[uñ] ṭırnaġı yarılsa üzerine öyken (12) pāresi bağlayalar ol yarıḳda ḳurt olur. (13) Ol ḳurt öykene çıḳar. Andan ṣoñra birḳaç dāne (14) incīr ışlayalar ve havanda merhem gibi olunca döke- (15) ler ve ol yarıḳ üzerine bağlaya yarıḳ ḳavuşup **[35b]** (1) ḳapanur ṣıḥḥat bulur.”

Savaş zamanı ata binmenin faydaları:

Savaş gününde aygıra binmek iyidir. At zeki ve gayretli olur. Kendini oktan korur. Yara isabet etse dayanır. Eğer ayak sinirleri kesilirse hareket edemez, işten kalır.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[52b]** (3) **Bāb:** Savaş gününde aygıra binmek eyüdür. Zīrā (4) ki aygır zeyrek olur ve ġayretlü olur. Gendüyi (5) oḳdan ve süñüden saḳınur. Yara ursa yaraya (6) doyar. Meger kim siñirleyeler kim işden ḳala.”

Bu konu Aksarayî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[32b]** Geldük imdi dārü’l-ḥarbda aygıra binmek (8) gerek. Eger yaġı arasında ḳalur-ısa issine oḳ urdurmaz (9) gendüye ne ḳadar oḳ, ḳılıç doḳunsa, düşmez issini selāmat (10) yirine çıḳarur. Meger kim siñiri çalına, yoḫsa düşmek çāre (11) olmaz ve yolda berk olur.”

Bu konu Edirnevî’de şöyle geçmektedir:

“ … **[14a]** Ve ṣavaşda aygıra (6) binen kişi degmede gendüyi düşmāna virmeye. Ẕīrā ki (7) aygır ẕīrek olur kendüyi oḳdan ṣaḳınur ve yaraya (8) doyar meger ki siñirin çalalar düşe yoḳsa degme (9) yaradan buñalmaz ve yolda berk olur.”

Atın gövdesinde temren kalması ve tedavisi:

Eğer atın gövdesinde temren kalırsa ve bulunmazsa mumla aranır. Mumda belli olunca yarılır ve çıkarılır. Söğüt ağacından ok yapılır ve kızdırılır. O yaraya sokulup dağlanır. Temren eşek idrarı ile yıkanır. Bu yara başka bir şekilde iyi olmaz.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

“ … **[52b] Bāb:** (7) Eger atuñ gevdesinde demren ḳalsa, bulunmasa (8) mumla arayalar. Temrenüñ yeri mumda nişān (9) ider. Yaralar demren-keşle çıḳaralar ve sögüt (10) aġacından oḳ idüp ḳızduralar. Ve ol yaraya (11) ṣoḳup ṭaġlayalar. Zīrā kim demreni eşek (12) sidügiyle ṣuvarurlar. Ol yara ayruḳ ḥāṣıl (13) olmaz. Meger kim bu didigimiz gibi ideler.”

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[28a] El-faṣlü'ṣ-ṣānī ʿaşer:** Atuñ (3) gevdesinde demren olsa mum-ıla arayalar, demrenüñ beresi (4) muma ṭoḳınur. Nişān oldur kim ol arayı açalar, demren (5) soḳalar, berk ṭutalar, çıḳaralar. Sögüt aġacın oḳ gibi (6) yonalar, oda ḳızduralar, ol cerāḥata ṣoḳalar zīrā çoḳ (7) olur kim demreni eşek sidügine157 sürerler. ʿİlāc (8) budur kim deriñ yirde ise yarmayalar, ol yir biter. Eger (9) işler-ise aġzına ayu yaġın ṣoḳalar. Gelür, çıḳar biter-ise atuñ (10) eti geñşek olur, demren beresi bir ġayr yirde ẓāhir olur, (11) ḳalḳar, barmaġ-ıla göreler. Andan ṣoñra yaralar, çıḳaralar, (12) yirine yumurda ṣarusın tuz ile ṭolduralar. Yarayı (13) baġlayalar, bir ḳaç kez yaġ dürteler, eyü ola. Mücerrebdür."

Ata kılıç isabet edip bağırsağın dışarı çıkması ve tedavisi:

Eğer ata kılıç veya bıçak değse ve bağırsağı dışarı çıksa bağırsak sağ ise at devirip yatırılır. Eğer bağırsağa hava temas ettiyse şarap ve zeytin kaynatılıp tırnak değdirmeden yıkanır. Bağırsak içeri konur ve ipek iplikle dikilir. Küçük bir boşluk yer bırakılır. Oradan irin akar. Üzerine mahmude ve mezdegi ekilir. Yumurta sarısı sürülüp sıkıca bağlanır. On gün durur. Açınca yağ sürülür. Yumuşadıktan sonra istenilen merhem sürülebilir. Yara kapanır ve iyi olur.

Bu konu üzerinde çalıştığımız metinde şöyle geçmektedir:

" … **[52b] Bāb:** Eger ata **[53a]** (1) ḳılıç ve yāḫud bıçaḳ degse baġarsuġı ṭaşra (2) gelse. Eger baġarsuḳ saġ ise atı başalar. (3) Eger baġarsuġa havā doḳundı ise süciyle (4) zeyt ḳaynadup ṭırnaḳ degürmeden yuyalar. (5) Baġarsuġın içine ḳoyalar ve ibrişimle dikeler. (6) Bir pāre yer ḳoyalar kim andan çirk aḳa. Üzerine (7) maḥmūde ve mezdegi ekeler. Daḫı üzerine (8) yumurṭa ṣarusın uralar, berk baġlayup (9) ṣaralar. Ve on gün ṭura. Ve andan açalar. (10) Yaġ dürteler. Yumuşaya ve nice merhem (11) isterse anı istiʿmāl ideler. Tā kim yara (12) bitüp ḥāṣıl ola."

Bu konu Aksarayî'de şöyle geçmektedir:

" … **[29a]** El-faṣlü'l-ḫāmis ʿaşer: Atuñ aʿżasına (2) ḳılıç ya bıçaḳ doḳınsa, baġarsuġı ṭaşra çıḳsa göreler baġarsuġı, (3) ṣaġ-ısa at aşaġa başalar, zeyt yaġı-y-ıla süci ḳaynadalar (4) ıscaḳ-ıla ol çıḳan baġarsuġı yuyalar; şāyed ṣu almış ola (5) dırnaḳ degirmeyeler, içine ḳoyalar baġarsuġı ḳarnın igne-y-ile ebrişüm-ile (6) dikeler. Aşaġa yanında birez yir ḳoyalar kim cerāḥatuñ çirki ve ṣaru (7) ṣuyı döküle ve ol cerāḥat üzerine maḥmude ve (mast) (8) maṣṭaki-y-ile ekeler daḫı üzerine yumurda ṣarusın ḳoyalar (9) beş on gün ṭura. Andan ṣoñra açalar, yaġ dürteler ve eger (10) (ve eger) yara küçürek olup baġarsuḳ ḳatı ḥareketden çoḳ çıḳar-ısa, (11) girmez-ise güç itmeyeler, ol yaranuñ aġzın birez bıçaġ-ıla (12) açalar, baġarṣuġın içine ḳoyalar, yoḳaruda yād itdügümüzleyin (13) ideler. Amma bilesin kim atuñ baġarsuġı berk olur, degme nesneden (14) delinmez ve ṭayıncaḳ olur."

Bu konu Edirnevî'de şöyle geçmektedir:

" … **[37b]** Faṣıl: Atı (17) bıçaḳ ile vurulup ve bağırsaġı ṭaşra çıḳsa ʿilā- **[38a]** (1) cı budur ki; bağırsaġı ṭaşra gelse eger ṣaġ ise (2) anı baṣalar. Süci-y-ile zeyt yaġın ḳaynadalar. Isıcaḳ (3) ile ol bağırsaġı yuyalar. Eger havalanmış olur-ısa (4) ol yumaḳ havanuñ ziyānın giderir. Ve dırnaḳ degirme- (5) din içine ṣoḳalar. Ve ḳarnın igne ile dikeler. (6) ve ebrişim-ile ṣaralar ve aşaġa yanından bizler ḳoyalar. Tā kim ṣa- (7) ru ṣular ve iriñ aḳa. Ol yara üzerine maṣṭakī (8) ve zift döküp ekeler. Ve yumurṭa ṣarusı dür[t]eler on (9) gün dura. Andan ṣoñra açalar, yaġ süreler. Eger yara giçi (10) olup bağırsaḳ çoḳ çıḳmış olsa yaranuñ (11) aġzın bıçaġ-ıla böyüdeler tā kim bağırsaḳ küçük (12) girmeye atuñ bağırsaġı ṣıyırıncaḳ ve berk olur. Anı (13) daḫı bilmek gerek."

Bu konu Aḥnef'te şöyle geçmektedir:

" … **[44a]** Eger ḥayvanıñ gövdesinde ḳılıç yāḫūd süngüden (15) yara olursa ʿilacı budur ki : Zengār günlük ve şeb-i yemāni **[44b]** (01) ve keçiniñ böbrek yaġını her birisinde on ikişer dirhem (02) dögüp yaranıñ üstüne ḳoyalar. Mücerrebātdandır."

1.5. Eserin bölümleri

Eser sekiz bölümden oluşmaktadır. Yedinci bölüm kendi arasında kırk altı ve sekizinci bölüm otuz dokuz kısma ayrılmıştır.

1.5.1. Eserin özeti

Birinci bölüm: [3a/12] Bu bölümde iyi bir atın özellikleri anlatılır. Atın iyisi uzun boylu, incikleri dolgun ve güzel suretli olur. Ela gözlü, kulakları uzun ve iki kulağının arası geniş, dişleri sık, aşağı ve yukarı dudakları aynı hizada olur. Öküz omurlu, küçük böğürlü, açık gözlü ve orta boylusu iyidir. Hayası yerinde tüy olmaz. Kalçasının arası, çenesinin altı ve kirpikleri kara olur. Sesi tiz ve iyi olur. Her nesneyi görür. Arka ayaklarının arası ne çok geniş ne çok dardır. Yolda yürürken iki kulağıyla işaret ederek gider, kendini dengeler. Önüne ne gelirse tazı gibi geçer, irkilip durmaz. Arka ayakları aynı hizada olur. Yürürken kıçı çökük olmaz. Dolaşık yürümez. Çabuk susamaz. Belini eğerek yürümez. Kısrak görünce çabuk çabuk kişner. Kulağının tüyü ince olur. Tırnakları uzun, enli ve kara olur, topuğu yuvarlak olur. Boynu ince olur fakat bacağının bukağı vurulan kısmı etli olur. Kuyruğunu yukarı kaldırınca hemen aşağı indirir. Kalçasının iki yanı geniş olur. Ön ayaklarını kaldırdığında arka ayakları hemen yere basar. Bilekleri etli olur. Aşıkları yumru olmaz. Arka ayağını ön ayaklarının arasından geçirir. İdrarını yaparken bacaklarının arasına döker. Beli uzun olmaz. Ve yürürken kuyruğunu eğmez. Arpasını çabuk çabuk çiğner. İdrarını yaparken belini eğmez. Ansızın korkmaz. Yolda bir nesne gördüğünde

arka arka gitmez. Kaburga kemiklerinin sağ kısmı sol kısmından az olan at, hızlı yürüyebileceği için çok iyi olur. Suya girerken ve ahıra çekilirken ilk önce sağ ayağını basan at iyidir; sol ayağını basan solak olur. Solak at mübarek olmaz. Bu sayılanlar altmış iki tanedir. Eğer hepsi bir atta bulunursa o atın benzeri olmaz. Ama bir atda bunların hepsi olmasa da en az on iki tanesi olmalıdır. Bu on iki özelliğin üçü kadından, üçü deveden, üçü katırdan, üçü sığırdan olur. Kadın gibi güzel, hassas bedenli ve saçı uzun olur. Deve kirpikli, boynu uzun ve sinirleri etli olur. Katır gibi kuyruğu ve kulağı olur. Sığır gibi boynuzlu, karınlı ve bacaklı olur. Bunun gibi atlar dahi iyidir ve hünerlidir. Ne derlerse satın almak gerek.

İkinci bölüm: [5a/13] Bu bölümde atların niteliklerine göre iyi ve kötü yönleri anlatılır.

Hurmayi doru at iyi ve hünerli olur. Zahmete katlanır. Bu renkteki atın ayakları, tırnakları, kirpiği, yelesi, kuyruğu ve çenesi kara olursa gayet iyi olur.

Al at, kızıl gibi olmaz. Gözleri, hayası, yelesi, kuyruğu, ayakları ve tırnakları kara olursa iyi olur.

Doru at, yelesi ve kuyruğu uzun, eşkin yürüyüşlü, koşucu olur. Yoldaki ve balçıktaki zahmete katlanır.

Kurt kula at, eşeğin arkası gibi yelesinden kuyruğuna kadar kara bir çizgi çekilmiş olur. Yelesi, kuyruğu ve dizinin aşağısı kara olur. O hünerli ve kuvvetli olur. Bu denilen gibi olmasa yaramaz derler, tembel olur. Sahibini yolda bırakır.

Kara yağız at, biraz kara olur. Rengi biraz kül gibi olursa o zaman yelesi, kuyruğu, butlarının arası, tırnakları kara olursa iyi olur. Yoksa almaya değmez.

Kara at, kara olur. Gözleri kızıl olur. Koşucu olur. Yola katlanır. Ama deli olur. Kavgada yerinde duramaz. Bazısı çok teper ve ısırır. Fakat çok yaşar.

Al at, ki kızıl gibi olur.

Benekli at ve ak at iyi olmaz. Eğer yelesi, gözleri, butları arası kara olursa kötü olmaz.

Alaca at, başı küçük ve kuyruğu uzun olur.

Boz at, yelesi, kuyruğu ve kirpikleri kara olur. Sıcakta bunalmaz. Yol zahmetine katlanır. Eğer bu dediğimizin tersi olursa tırnağı ak olur. Bunun gibi at karanlıkta göremez.

Çapar at, yelesi ve kuyruğu uzun olur. Tırnağı kara olur. Koşucu olur. Ve hayasında ben olursa gayet hünerli olur. Değeri her ne olursa almak gerekir.

Sisli at, arka ayakları benekli olur. Bu dahi iyidir.

Sıçan tüylü at, göze hoş görünmez ama yük ve binme amaçlı gayet iyidir.

Üçüncü bölüm: [10a/03] Bu bölümde atın kusurları anlatılmaktadır.

Kara atın gözü kızıl olursa kötüdür. Çok teper ve ısırır. Doru atın gözleri kızgın olursa gece görmez. Önce sol ayağını suya basan at solaktır. Kısrak görüp kişnemeyen at dilsizdir. Davul sesini işidip ürkmeyen at sağırdır. Atın sırtında, hayasında, eyerinin bağlandığı yerde, dizi üzerinde veya kirpiği üzerinde kıl bitmiş ise o at kötüdür. Tüyü kısacık olan atın hepsi kötüdür. Gözü çakır olan at kötüdür. Gözleri donuk olan at gündüz iyice görmez. Bunun gibi ata Arap gözü zayıf der. Şaşı at görünüş olarak göze güzel gelmez. Ama Araplar ve Farslar ona kutlu demişler. Düldülün gözlerinin şaşı olması meşhurdur. Gözü çakır at çekinmez. Sol ayağı ak olan at kötü olur. Gözü ve kirpiği ak olan at gündüz bile iyi göremez. Yürürken başını yukarı kaldırmayan ve çamura girince boynunu indiren at çok kusurludur. Ön ayağı arka ayağından veya arka ayağı ön ayağından uzun olan at sürçek olur. Atın yürürken kuyruğunu kaldırması ayıptır. At ön ayağından arka ayağını geçirmezse kusurdur. Binmekten kaçan, korkan, ısıran, daima çok kişneyen, çok tepen, yürürken pislemeyen, burnu sırık olan, gözü çukur olan, cinsel organını dışarıya çok çıkaran atın tümü yaramazdır.

Dördüncü bölüm: [12a/02] Atın hastalıkları ve alametleri anlatılır.

Atın yirmi yedi çeşit hastalığı vardır. Bu hastalıklar:

Sinirlerin kasılması, aşık kemiklerinin ters dönmesi, dolama, cüzzam, ağrı, tırnakta oluşan çatlak, baş ağrısı, nasır, abraşlık, kurdeşen, karıncalanmak, şişkinlik, dizdeki şişkinlik, bileklerdeki zayıflık, kanser, fıtık, kamburluk, bademcik iltihabı, astım, kuyruk sokumundaki ağrı, öksürük, tırnağa taş dokunmasıyla oluşan yarık, bere, ateşli hastalık.

Bu hastalıklar at terli iken ona su vermekten kaynaklanır. Terlemiş atı çulsuz bırakırlar. Yoldan gelen atın eyerini hemen almazlar. Atı bir yerde bağlarlar ve at idmansız olur. Atı çok sert sürerler. Dumana bağlarlar. Sonbaharda yağmurda çulsuz bırakırlar. Atı güneşe karşı bağlarlar, ata sıcak çarpar. Sonra ona soğutmadan su verirler. Yaz gününde gündüz güneşe, gece soğuğa bırakırlar. Bu sayılan bütün fiiller atta hastalık oluşmasına sebep olurlar. Her kim atı bu fiillerden sakınırsa; at esenlik içinde olur.

Beşinci bölüm: [13a/02] Bu bölümde atı semirtmek için neler yapılması gerektiği anlatılır.

Atı semirtmek isteyen önce atı karanlık bir yerde bağlamalıdır. Sırtından çulunu eksik etmemelidir. Yağmurdan güneşten korumalıdır. Atın durduğu yer ne çok sıcak ne çok soğuk olmalıdır. Yeri dar olmamalı, üzerinden geçip kimse onu rahatsız etmemelidir. Yemini eleyip yedirsinler. Beş çeşit yem yedirsinler. Yonca ve saman fakat tozu olmasın. Arpa ve arı buğday. Her gün yüz otuz dirhem ebe gümeci tohumu yedirsin. Suyunu durduğu yerde versin. Yaz gününde ise ata çok su versin. Kış gününde ata günde iki kez kaşağı vursun. Kulağını, kuyruğunu ve budlarının arasını temizlesin. Yaz gününde bir kez kaşısın. Sıcak suyla ayağını yıkasın. Yemini temiz versin. Eğer bu yöntemleri yaparsa at kırk güne kadar binmeğe ve yaramaya başlar.

Altıncı bölüm: [13b/07] Bu bölümde atın yaşının nasıl bilineceği anlatılıyor.

Atın yaşı dişinden bilinir. Tayın iki dişi aşağı damağında, iki dişi yukarıki damağında biter. Bunların yanından ikişer diş daha çıkar. Bunların yanında da ikişer tane çıkar. Atın kırk iki dişi olur. On ikisi önde, otuzu arkada olur. At üç yaşındayken süt dişinin gediği açılır. Dördüne kadar öyle kalır. Beş yaşında birer süt dişini bırakır. Kalan dişlerinin dibi sağlamlaşır. Altısında bir gedik açılır. Yedisinde bir gedik daha açılır ve içi karaca olur. Sekizinde dişlerinin ucu yuvarlak olur. Dokuzunda dişleri arpa sığacak kadar çukur olur. On yaşında dümdüz olurlar. On yaşından sonra atın kaç yaşında olduğunu kimse bilemez. Fakat bilge kimseler kaç yaşında olduğunu arpa ile bilirler. Eğer at arpayı ufalarsa işinden kalmaz. Deve dişli olan atın yaşı hiç bilinmez. Bir de at genç görünsün diye onun dişini eğiltirler. Fakat yaşlı at gözlerinden dahi bilinir çünkü gözü çukur olur.

Yedinci bölüm: [14b/04] Bu bölümde attaki hastalıklar ve tedavi yöntemleri anlatılır. Kırk altı kısımdır.

Birinci kısım: [14b/06] Atın başında bir hastalık olur ve ona sakağı derler. Diğer türüne ise sagargu derler. Sakağının belirtisi burun deliklerinde irin gibi bir maddenin akmasıdır. At sürekli başını aşağıya tutar, burnunu duvara sürter. Burnunun kanatları gerilir. Durduğu yerde hır hır eder. Tedavisi için öncelikle boynun iki yanından kan alınır. Sonra kafur ve safran dövüp akşam vaktinde koni ile burnuna üfürülür. Üstüne menekşe yağı damlatılır. Eğer böyle geçmezse andız otu dövülür. Safran ve kafur da dövüldükten sonra burnuna üfürülür. Yine geçmezse çörek otu, zencefil, oğlan aşı kara kasnı her birinden

ikişer dirhem ve safrandan bir dirhem hepsi yüz dirhem şarap içinde kaynatılır ve süzülür. Üçte biri kalınca ak neft katılır, üç parçaya ayrılır. Her gün bir parçası burnuna sıcak olarak dökülür. Ve bir müddet başı yukarı tutulur. Eğer bununla gitmezse yarpuz yaprağını, saman tozunu ve keklik otunu hamurla kaynatsınlar. Sıcak bir şekilde torbasına koyup başına assınlar. O hastalık sökülür gider. Bununla da geçmezse kadınların adet bezi alınıp ata koklatılır. Sonra at çok yürütülür. Hastalık burnundan sökülür. Bununla gitmezse andız otu kazınıp kamışla burnuna üfürülür. Sonra biraz kafur üfürülür ve gül yağı damlatılır. Eğer çok soğuk günde olursa menekşe yağı damlatılır. Eğr yaz gününde olursa Türkçe kumla denen bir ot vardır. O otun aşağı yapraksız yanı kesilip yukarısı atın torbasına koyulur. Bir müddet durur. Otun kokusu atın dimağına çıkar, söküp indirir. Susam yağı damlatılır. Adet bezi tecrübe edilmiştir.

İkinci kısım: [16a/04] Atta sagargu olsa bu hastalık at terliyken su vermekten olur. At tıksırır, burnundan sarı su akar ve burnunu ayağına sürer. Tedavisi için sarımsak dövülüp beyaz soğan ve hamurla pişirilir. İçine susam yağı veya zeytin yağı koyup kaynatılır. Hamur gidip yağı kalınca biraz neft katılır. Burnuna damlatılır. At iyileşmezse bezir tava içinde suyla kaynatılır. Atın torbasına konulur. Bu hastalığa bundan daha iyi tecrübe edilmiş bir yöntem yoktur. İyi olunca günde yedi kez sığır yağı ve hatmi yağı birbirine katıp boynuna sürülür. Bazı atın boğazının iç yanında olur. Bunun belirtisi atın yerinden kımıldamaması ve burnundan nefes veremeyip ağzından solumasıdır. Gözleri sararır. İçindeki su burnundan gelir. Bunun tedavisi için keçi boynuzu havanda dövülüp yağa karıştırılır. Günde altı lokma ata yedirilir. Yaş yoncadan başka bir şey yedirilmez. Eğer yaş bulunmazsa ıslatılıp verilir. Eğer at otlamaya başlarsa hastalıktan kurtulmuş demektir.

Üçüncü kısım: [17a/01] Bevasır hastalığı, atın burnunun içinde olan, irinli sarı su akıntısıyla kendini gösteren bir hastalıktır. Tedavisi için bakır sülfat, arsenik sülfür ve pelit bir dirhem suyla yoğrulur. Merhem gibi olunca bevasır göze görünür yerde ise parmakla sürülür. Görünmez yerde ise ağaca pamuk sarılır ve sürülür. Üç gün, günde bir kere sürülür. Ondan sonra tereyağı sürülür ve yara düşer. Sonra biraz zift, çam sakızı ve neft kaynatılır. Merhem gibi olur. Günde iki kere pamukla sürülür. Bununla da geçmezse beş dirhem sirke, on dirhem bal, beş dirhem bakır sülfat, üç dirhem anzarut, iki dirhem

isfidaç, iki dirhem mürdeseng, üç dirhem siligün birbirine karıştırılır. Günde iki kere sürülür, iyi olur. Amma görünür yerde ise kesmekten daha iyisi yoktur. Ve kestikten sonra sarımsak ve iç yağı tuzla dövülür. Merhem gibi olur. O kesilen yere sürülür, bir müddet bekletilir. Bevasırın kökü kesilir. Yirmi dirhem siligün, on dirhem mürdeseng, otuz dirhem zeytin, yirmi dirhem sirke bunlar havada merhem gibi dövülür. Ve sirkeye katılır. Sonra geri kalanı katılır. İyi oluncaya kadar günde iki kere eski pamukla sürülür.

Dördüncü kısım: [17b/12] Eğer atın burnunda, dudağında veya çenesinde siğil olsa tedavisi için patlıcan merhem gibi dövülür. O siğili bununla ovarlarsa kurtulur. Eskiden olmuşsa kendi kılıyla bağlanılır, kopar. Eğer iki çekirdek sıçan otu sürülürse iyi eder. Fakat bal ile karıştırıp sürülür. Düştükten sonra yerine gül yağı sürülür.

Beşinci kısım: [18a/07] Eğer atın ayağı bıçılgan olsa önce iyice terletilir. Bir müddet yürütülür. Sonra sabun ve sıcak suyla ayağı yıkanır. Ceviz yakılır ve havanda dövülür. Pişmiş şam, bakır sülfat ve tuz od görmemiş bal ile yoğrulur ve sürülür. Sert sert ovulursa gider. Veyahut günde iki kere mum, zift, bezir ve neft katılır. Domuz yağıyla birkaç kez sertçe ovulur.

Altıncı kısım: [18b/02] Atın ayakları ürpek olsa bu da uyuz gibidir. At dizine kadar tüyünü döker. Tedavisi için önce sabunlu suyla yıkanır. Kızarınca silinir. Pamuğa kanı sürülür. Ya da ak soğan, incir ve evelik şarapla kaynatılır. Koyu olur. Havanda dövülür, merhem gibi olunca sürülür. İyi olur.

Yedinci kısım: [18b/09] Eğer atın gözünün yanında ve yüzünde yumru yumru nesneler olursa ve bir şey dokunduğunda kanarsa tedavisi için ya ipek iplikle ya da kendi kılıyla dibinden sıkıca bağlanmalıdır. Kendisi düşer, yerine yağ sürülür. Eğer bağlanmıyorsa birer dirhem saru zernih, kireç, nişadır ve yarım dirhem sıçan otu dövülür. Balla karıştırılır. Gözüne yakın yerde ise göze girmemesi için dikkat edilir. Bir gün bekletilir. Yerine pis iplik, ekşi hamur ve yumurta sarısı karıştırılıp sürülür. Günde iki kere sürülürse düşüp gider. Yirmi dirhem koyun yününün külü, mürdeseng, on dirhem zift, on dirhem mumla eritilir. Eski pamuk ile sürülür. Bu hastalığın çoğu göze yakın yerde olur. Dikkat edin.

Sekizinci kısım: [19a/12] Atta kuya yani temriye olursa çoğu göze yakın yerde olur. Bazısı göze girer. İnsanda, tilkide ve buzağıda dahi olur. Tedavisi için sabunla ve tuzla rengi kızarıncaya kadar yıkanır. Sonra kara zernih, nişadır,

pelit ve kireç sabunlu suyla yoğrulur. Üstüne kına yakar gibi yakılır. Üstüne koyup bağlanır. Gözü muhafaza edilir. Bir gece bekletilir. Gül yağı veya kuyruk yağı sürülür. Kurşun eritilir. Sırçasız çanağa dökülür. Bir kilim parçasıyla ovulur. Rastık taşı, mürdeseng, isfidaç, siligün ve zeytin yağıyla havanda dövülür. Keskin sirke azar azar dökülüp karıştırılır. Merhem gibi olunca günde iki kere temriyenin üstüne sürülür. Zaman zaman ılık suyla yıkanır. Arınıp gidince iyi olur.

Dokuzuncu kısım: [20a/09] Eğer atın çenesinin altı nasır olursa belirtisi yara olmasıdır. Orası demirle dağlanır. Delinmiş ise demir içine sokulur, demir sağ yere erişir. Üstüne pis iplik konulur. Yara kopar. Sonra sabun ve sığırın böbreğinin yağı havanda dövülür. Ve od görmemiş bal ve çam sakızı katılır. Günde iki kez eski pamukla sürülür.

Onuncu kısım: [20b/03] Atın gözünde ur olsa at yatıp durur ve arkasına bakar. Buna sebep terlemişken su verilmesi ve soğuğa bırakılmasıdır. Tedavisi için bir buçuk dirhem kırlangıç dışkısı kamışla iki gözüne üfürülür. Ve eğer gece duyulursa at yere devrilir. Gözünün içindeki dericik iğne ile delinir, iplik geçirilir. Şahadet parmağı alta tutularak ustura ile oraya bıçak vurulur. Parmak üstüne gelen derinin üst zarı alınır. İçinden bakla gibi ak madde alınır. Yerine tuz basılır. İplik çıkarılır. Yemi az verilir, suyu geç verilir. Başı çulla örtülür. Sıcak tutulur. Bilge kimseler burnun iç yanından kan alırlar. Bu iyidir fakat kanı çok almak gözü harap eder. Atın kulağı ve nefesi sıcaksa bu hastalığın dermanı vardır. Soğuk olursa derman fayda etmez. Zahmet çekilmesin.

On birinci kısım: [21a/12] Eğer atın gözüne ağaç isabet eder ve gözünden yaş akarsa ilacı budur ki soğan ile bezir kaynatılır. Havanda dövülür. Saf tuzla sıcak olarak gözüne vurulur. Eğer gözü kan olmuş ise gözü açılır. Soğuk su püfkürülür. Deniz suyu içen kişi püfkürürse daha çabuk fayda eder.

On ikinci kısım: [21b/05] Atın gözüne bir nesne dokunsa; atın gözü ağrısa veya kan çıksa eğer ince olursa adam kafası sürme gibi dövülür. Bu toz mille iki üç kez atın gözüne çekilir; ama kalınsa bir dirhem karanfil, yarım dirhem hardal dövülür ve elekten geçirilir. Beş dirhem arpa unuyla hamur yapılır. Bu otlar hamur içine konulur, fırında kömür gibi oluncaya kadar pişirilir. Atın gözüne bastırılır ya da üfürülür. Eğer geçmezse doğan dışkısının akı ve demir ufantısı ateşte yakılır. Bir dirhem safran ve beş dirhem şeker elekten

geçirilir. Atın gözüne soğuk su vurulur. Sonra sabah akşam bu otlar gözüne üfürülür. Ya da yakı edilip vurulur.

On üçüncü kısım: [22a/07] Eğer atın gözünde kabarcık çıkarsa Rum merhemi sürülür. Ya da Kirman mısırı ve asfur ikisi birlikte katılır. Dövülüp atın gözüne üfürülür. İyi olur.

On dördüncü kısım: [22a/10] Atın gözüne veya kafasına katı bir darbe olsa burnundan kal gelir. Bu durumda andız, zamk ve iki kardeş kanıyla birlikte dövülür. Kendi kanıyla ezilir ve ılık olarak atın burnuna dökülür. Eğer kan gelmese ve başı zarar görse yine yukarıda denilen ilaç yapılır. Burnuna menekşe yağı ve badem yağı konulur. Biraz safran ve mastaki de katılırsa iyi olur. Boyun damarlarından kan alınır. Eğer kan kara ise akıtılır. Değilse akıtılmaz.

On beşinci kısım: [22b/08] Eğer atın gözünde safra olursa bu gözün pınarından gelir. Müdahale edilmezse gözü örter. Tedavisi için horoz boğazlanır ve sıcak olarak kanı göze damlatılır. Eğer gitmezse at devrilir. Adam saçı ince iğneye geçirilir. Gözün pınarı ucundan ustalıkla kesilir. Kestikten sonra anzarut, sabr ve günlük dövülür. Keçi ödüyle ezilip o kesilen yere basılır.

On altıncı kısım: [23a/04] Eğer atın başı şişerse ot otlarken zehirli bir hayvan sokmuştur. Yahut helak olması için kötülük yapar ve zehirli bir şey yedirirler. Tedavisi için elli dirhem eski sığır yağı, yüz dirhem hamur, yirmi dirhem zeytin yağı, üç dirhem tiryak ezilip atın burnundan dökülür. Eğer iyi olmazsa çiğ inek sütü içirilir. Zehirli hayvan ısırmışsa başı şişer, burnundan sarı sular akar, başını yukarı kaldıramaz. Eğer zehirli yiyecek yemektense atın üst dudağı ve alt dudağı birkaç yerinden ustura ile yarılır. Beş dirhem tiryak ve otuz dirhem hamur havanda dövülür. Başına sürülür. Bununla da geçmezse papatya, yarpuz, hatmi, yüzerlik, sarımsak sapı, tetri yaprağı ve eski saman tozu şarapla kaynatılır. Burnuna sürülür. Parçaları dışarı gitmesin diye başı sarılır. Hipokrat der ki: Sarımsağı dövsünler. Sade yağını, defne yağını, sığır ve tavuk dışkısını karıştırsınlar. Kına yakar gibi yaksınlar. Bir gün bir gece dursun. Sonra raziyane tohumu ile deniz tuzunu kaynatsınlar. Onunla yıkasınlar. Sökülür gider.

On yedinci kısım: [23b/13] Eğer atın çenesi çıksa at yemini yemez ve damağı yumrulanır. Tedavisi için atın ağzına ağaç sokulur. Başı kaldırılır. Çuvaldız veya sağlam bir ağaç ile o yumru yer delinir, kan çıkar. Sert sert tuzla ovulursa kan gelmez.

On sekizinci kısım: [24a/06] Atın damağına sülük yapışırsa at sürekli dilini çıkarıp yalanır. Başını aşağı tutar. Tedavisi için ağzı açılır. Eğer yakın yerdeyse tuz sürülür ve alınır. Uzaktaysa bir ağaca pamuk sarılır. O ağaç tuzlu suya batırılır. Ağzına sürülür, düşer gider. İçerde olursa badem yağıyla bezir karıştırılır. İçine tuz katılıp boğazına konulur.

On dokuzuncu kısım: [24a/13] Atın dili şişerse yeminde kötü bir ot vardır. Ya kendi dilini ısırır ya da başından iner. Tedavisi için iki önünden kan alınır. Kişniş ve turak otu kaynatılır. Hıyarşenbe ezilir. İçine yarım dirhem bora, yarım dirhem hardal, ceviz yağı katılır. Atın ağzını açıp bu otlar sıcakken diline sürülür. Eğer gitmezse dili birkaç yerden neşterle yarılır. Kan çıkar. Yerine menekşe yağı veya ceviz yağı sürülür. İyi olur.

Yirminci kısım: [24b/10] Eğer atın dişi ağrısa sebebi yemini görmeden vermeleridir. Taş olur atın dişine dokunur. Bundan dolayı at yemini gayretsiz yer ve kulaklarını bırakır. Gözlerinden yaş iner. Tedavisi için it üzümü, zencefil, kara ud yaprağı ve ak hardal dövülür. Bunlar bal şerbetiyle kaynatılır. Ağaca bez dolayıp onun ağzına ve diş diplerine sürülür. Dokunmadık yer kalmaz. Şifa bulur.

Yirmi birinci kısım: [25a/05] Eğer atın boğazında ağrı olursa bademcik iltihabıdır. Bu hastalıktan çoğu at kurtulamaz. Tedavisi için iki kolundan kan alınır fakat çok akıtılmaz. Boynuna tereyağı ve tahin sürülür. Mercimek, boy, turak otu, meyan, hatmi tohumu kaynatılır. Suyu alınır. İçine hıyarşenbe ezilip katılır, birkaç yumurta sarısı katılır. Ilık olarak atın boğazına dökülür. Eğer gitmezse çekirdeği çıkmış kızıl üzüm, incir, unnab ve dövülmüş arpa ile kaynatılır, süzülür. Badem yağı, susam ve biraz şeker katılır. Ilık olarak atın boğazına dökülür. Laden ve zeytin yağı eritilip atın boynuna dürtülür. Yonca yedirilir. Suyu soğuk verilmez. Yemi ıslatılıp verilir. Şifa bulur.

Yirmi ikinci kısım: [25b/09] Eğer atın sinirleri kasılırsa boynu düz ve kuru bir ağaç gibi olur. Eğilmez, aşağı yukarı dönmez. Tedavisi için kolundan veya boynun damarlarından kan alınır. Eğer geçmezse oğlan aşı, bezir, sarımsak ve tuz kaynatılır. Kara neft de konulur. Sıcak bir şekilde atın boynuna sürülür. Geçmezse at devrilir. Kaz ayağı dağ vurulur. Bir gün sonra bezirle acı yağ sürülür. Yemi ıslatılıp verilir.

Yirmi üçüncü kısım: [26a/05] Eğer atın boynuna kılıç veya ok isabet eder, atın damarı kesilir ve kanı durmazsa şunlar yapılır: Anzarut, çam sakızı,

mastaki, zaç ve kızıl boya dövülür ve yumurta sarısına karıştırılır. Eski pamuk üzerine sürülür ve o kesilen damar iki yanından tamponlanır. Bu otlar, yumurtasız o yara içine doldurulur. Üzerine pamuk ve bir parça yassı taş konur. Bezler ile sıkıca bağlanır. On beş gün durur. Açınça katran sürülür. Şifa bulur. Eğer bu otlar hazırda yoksa yer bağırsağı dövülür. Kendi kanı katılır ve unla yoğrulur. Eski pamukla ve bez parçasıyla yara bağlanır. Fakat kalınca yastık koyup bağlanır. Açarken ıslatarak açılır. Bir başka yöntem daha vardır. Dizinin üst yanında, budun iç yanında bir damar vardır. O kesilir ve kanı tutulur. Sonra bir avuç un, biraz hatmi, biraz Sokturi sabrı dövülür. Beş yumurta ile bu otlar yoğrulur. Bir beze yakı edilip damarın üstüne bağlanır. Bir hafta durur. Bir haftadan sonra at suya girdirilir. Bir zaman suda durur. O bez ıslanıp kopar. Ertesi gün biraz şahtere otu, kişniş tohumu, kasnı tohumu ve üç batman su ile kaynatılır. İki batman gidince süzülür. Atın boğazına konulur. Eğer bununla da iyi olmazsa ak üzüm kurusu, erik, sarı helile, kasnı suyu dövülüp kaynatılır ve ayaza bırakılır. Sabah bunlar elle ezilip atın boğazına konulur. Üç gün böyle yapılır. Şifa bulur.

Yirmi dördüncü kısım: [26a/11] Atın içi sancılansa sebebi terlemişken su vermeleridir. Yoldan geldiğinde soğuğa bağlarlar. At yatar yuvarlanır, karnı şişer, böğürleri kaskatı olur, idrarını yapamaz, burnunun iki yanı kanatlanır, çok keskin solur. Bu hastalığın tedavisi için tiryak şarapla ezilir, içine zeytin yağı katılır. Atın burnuna dökülür, üzerine kalın çul serilir. Binip katı katı yürütülür. İki kişi, karnın iki yanından bir ağaçla ovarsa bir ümit idrarını yapar. At tuvalet yapamazsa makatına zeytin yağı ya da bezir yağı dökülür. Ele sabun sürülür ve atın makatına sokulur, orada bulunan dışkı çıkarılır. Başka bir tedavi de soğan dövülüp suyu çıkartılır, içine insan idrarı ile saf tuz katılır ve burnuna dökülür. Atın cinsel organı çıkarılır, içine tavus kuşu tüyü ile bit sokulur ve iyi olur. Eğer atın titremesi geçmezse eski saman şarapla kaynatılır ve atın karnının altına konulur. At terleyinceye kadar yürütülür. İyi olur. Yemi ıslatıp verilir, suyu az verilir. Arpa unu pişirilip lavman yapılırsa ya da ata yedirilirse iyi olur. Yarım batman tuz ezilip boğazına konulur. Bir mil kadar yürütülür ve terler. İçine işler. İyi olur.

Yirmi beşinci kısım: [28a/10] Eğer atın öksürüğü olsa sebebi terlemişken su verilmesidir. Ya da yeminde kara yün olup atın bunu yemesinden olur. Tedavi için altmış dirhem sığır yağı, yüz dirhem süt, yüz dirhem hamur ateş

üstüne konulur. Eridiğinde atın boğazına konulur. Bir diğer tedavi de evelik dibi, su gerdemesi, safran birbirine katıp kaynatılır. Sığır yağı da katılır. Sıcak bir şekilde atın boğazına dökülür. Binip kızdırılır. İyi olur. İyi olmazsa bir tutam kumla, on tane sarımsak tohumu, bir ak soğan şarapla kaynatılır. Süzüp içine biraz bal, badem ve susam yağı katılır. Sıcak olarak atın burnuna dökülür.

Yirmi altıncı kısım: [28b/09] Bir diğer tedavi dokuz yumurta keskin sirkeye yatırılır ve üç gün bekletilir. Üçer yumurta, her gün üç güne değin atın boğazına bırakılır. Şifa olur. Eğer bununla da olmazsa yirmi dirhem meyan, yirmi tane kara incir, elli dirhem üzüm şarabıyla kaynatılır. Günde bir çanak atın boğazına dökülür. Üç gün bu yapılır. Şifa bulur.

Yirmi yedinci kısım: [29a/03] Atın içi gitse ona ishal denir. Soğukta kaldığı için ya da yemini yedikten sonra hemen su verildiği için olur. Atın hastalığı devam ederse mersin tohumu, palamut, palamut ağacının kabuğu, keçi boynuzu havanda dövülür, buna sığırın iç yağı eklenip yuvarlanır ve ata yutturulur. At iyileşmezse soğuk suda bekletilir. İyi olur.

Yirmi sekizinci kısım: [29a/11] Eğer at idrarını yapamazsa ya soğuk geçmesinden ya da yatıp yuvarlanırken idrar kesesinin ters dönmesinden olur. At belini eğer ve eğilir; ama yatıp yuvarlanmaz. Bazen üç gün idrarını yapmaz. Kızıl soğan kabuğu, kızıl boya şarapla kaynatılır. Safran katılıp süzülür. Yer bağırsağı dövülmüş olarak bu suya katılır. Tuz ve insan idrarı eklenir. Atın burnuna dökülür. O zaman idrarını yapar. Eğer yapamazsa el makat sokulur ve idrar kesesi döndürülür. İdrar kesesi dolu olur. Sonra binilir ve at terleyene kadar yürütülür.

Yirmi dokuzuncu kısım: [29b/10] Ata çok ağır yük yüklerlerse ya da at yüksek yerden atlatılırsa idrarını kanlı yapar. Tedavisi için çok fazla kan akıtmadan arka ayaklarının iç kısmından kan alınır. Zambak, safran, demir dikeni, pirinç tohumu şarapla kaynatılır. Süzüldükten sonra içine tiryak konulur ve atın burnuna dökülür. Eğer olmazsa bu otlar atın beline merhem yapıp sürülür.

Otuzuncu kısım: [30a/04] Eğer atı yüksek bir yerden atlatırlarsa ciğerine yel dolar ve at çok sert solur. Tedavisi için turak otu, kepek, incir ve kimyon kaynatılır. On dirhem çam sakızı dövülür, elli dirhem sığır yağı eritilir, on dirhem bezir katılır ve atın ağzına sürülür. Yemi ıslatılıp verilir ve suyu soğuk

verilmez. Yonca veya yeşil ot verilir. Eğer gitmezse inek sütü ile safran karıştırılıp atın burnuna dökülür. O solumasını sakinleştirir.

Otuz birinci kısım: [30b/01] Eğer atta şişkinlik olursa atın ayağına bir madde dökülür. Kolu şişer, ayaklarını kımıldatamaz. Hatmi çiçeği yaprağı, papatya, ısırgan otu, kepek ve sarımsak sapı, keskin sirkeyle kaynatılır ve bu sıcak otlar atın ayağına sarılır. At iyileşmezse kasnı, oğlan aşı ve sarımsak şarapla kaynatılır. İçine bezir ve tuz katılıp merhem gibi olana kadar kaynatılır. Atın ayağına bağlanır ve birkaç durur. İyi olmazsa peynir tulumu, tuzlu şarapla haşlanır ve atın ayağına sarılır ve ata hiç durdurulmadan binilir. Ayağındaki şişkinliğin içindeki sıvı bir yerde toplanırsa orası neşterle yarılır ve üzerine yumurta sarısı, un karışımı sürülüp sıkıca bağlanır. Altı gün durur. Bununla olmazsa topuğu üzerinde birkaç yerden dağ vurulur ve ota salınır.

Otuz ikinci kısım: [31a/08] At yürümez debelenirse sinirleri gerilmiştir. Bu atın boynundan gelen bir hastalıktır. Saf tuz ve süt koyu oluncaya kadar kaynatılır. Sıcakken atın ayaklarına şarap tulumu ile bağlanır. Eğer olmazsa dizinin üst tarafından kan alınır. İnce bir damar vardır oradan alınmalıdır. Bir avuç arpa unu, sabır, hatmi ve günlük birbirine katılır. Beş yumurta içiyle merhem edilip kan alınan damar üstüne konulur. At hiç kımıldatılmadan bir hafta bir yerde bekletilir. Şifa bulur.

Otuz üçüncü kısım: [31b/07] Atı hiç yürütmeden bağlarlarsa ayaklarına su iner. Atın ön ayakları şişer, yumru olur ve yürüyemez. Ama birçok at yürüyerek açılır. Tedavisi için kepek, sirke ve tuz kaynatılır. Merhem edilip atın aşığına bağlanır. Bir gece bekletilir. Eğer iyi olmazsa adam terkin sürülür ya da kaynatılıp sürülür. Bununla da iyi olmazsa ak hardal sarımsak ile dövülür, içine insan idrarı ve arpa unu katılır ve sıcak olarak sürülür. Eğer bu da olmasa birkaç yere dağ vurulur. Su gelir. Eğer su gelir dağılıp gitmezse yumru kemik gibi olur. O yumru yer bir dağlayıcıyla dağlanır. Sonra karaca otu, Selabes borası, od görmemiş balı ile karıştırılır. Pamuk fitil gibi yapılır ve o yara içine üç dört kez sokulur. Bu suyu eritir. Su tamamen gitmeyinceye kadar yara iyileşmeye bırakılmaz. Sonra at ota salınır. Şifa bulur.

Otuz dördüncü kısım: [32b/01] Eğer at çok arpa ve buğday yerse sinirleri tutulur ve yürüyemez. Tedavisi için soğuk suya çekilir; fakat su içirilmez. Sonra iki ayağından kan alınır. Sade yağ turşusu bezirle karıştırılıp sıcakken ayağına sürülür. Yemi geç verilir.

Otuz beşinci kısım: [32b/07] Eğer atın omzu şişerse yel inmiştir. Tedavisi için ön ayaklarından kan alınır. Geçmezse peynir tulumu parçası kaynar kepek suyu ile omza sürülür, bağlanır. Üç gün durur. Geçmezse üç yere dağ vurulur. Derin dağlanır. Üzerine yağ sürülür. Şifa bulur.

Otuz altıncı kısım: [32b/13] Atın ayaklarında sıraca olursa küçük bezeler şeklinde yayılır. Ayağı şişer, aksar ve irinlenir. Eğer tedavi edilmezse birçok daha çıkar. Bu bezeler görüldükleri gibi dağlanmalıdır. Eğer görünmeyen yerde iseler sirke ve sıçan otu karıştırılır. Eski pamuk ile o bezeler üstüne basılır. Bir gece durur, ertesi gün açılır. Yağ veya ardıç katranı sürülür. Kurur gider.

Otuz yedinci kısım: [33a/09] Atın ayağından çıban olmasının sebebi kulağın arkasındaki damardan madde inmesidir. Orada arter damar vardır, göze iner. O damardan iki damar daha ayrılır. Bunlarda karnın altından arka ayaklarına iner. Kalın damarlardır, temeli göğüste olur. Deşilince irin akar. Bu hasta atın yanına at bağlanırsa ona da geçer. Tedavisi için sarı zernih, kalay, nişadır, kireç, bora ve sıçan otu dövülür. Sonra söğüt külünün suyu ile yoğrulur. Yara olan yerler sürülür ve bir gece bekletildikten sonra yağ sürülür. Yara kopar. Sonra sümüklü kurt, kiremit, sabun, yumurta sarısı ve sığır yağıyla havanda dövülür. Merhem yapılıp günde iki kez konulur. Eğer iyi olmazsa katran ve soğuk su ile yedi kez yıkanır. Zengar, anzarut, günlük ve çam sakızı, zeytin yağı, on beş dirhem sa yağı eritilir. Bu otlarla karıştırılır ve günde iki kez sürülür. Şifa bulur. Eğer hastalık göğsü sarmış olursa kulak ardındaki damar kesilir. Eğer o yerde bulunmazsa at yere devrilir. Göğsü ustura ile yarılır. İçinde balık gibi bir nesne olur. O kesilir çıkarılır. Dağlayıcı ve çam sakızı ile dağlanır. Eğer o damar görünür yerde ise ipek iplikle bağlanır. İçine kireç saçılır ve katran sürülür. Türkçe nester denen bir ot vardır. Mezarlıklarda olur. Yaprağı raziyane yaprağına benzer. Onun dibi kazınır. Çıban gibi göz göz olur. At o otun üstüne çekilir, üç kez çevrilir. Sonra o ot çıkarılıp yeşil beze bağlanır ve atın boynuna asılır. Ot kurudukça çıbanlar da kurur gider. Tecrübe edilmiştir. Eğer bununla da gitmezse üç gün birbiri ardınca yemine iki buçuk dirhem zernih ve kepek koyulup verilir. Havuç yedirilir, tohumu kurutulup elenip kepekler verilir. Ne kadar çok verilirse iyidir. Arpa yedirilmez. Eğer biraz gider ve eseri kalırsa yarım batman kara alçı ve o kadar sirke karıştırılıp merhem yapılır. Yaraya sürülür ve şifa bulur. Eğer bu denilenlerle de geçmezse aşağıdaki ayet iplik

üzerine çıbanların sayısınca okunur ve düğümlenir. Her düğüm üzerine bu ayet okunur:

"Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Onu hak ile indirdik, o da hak ile indi. İsmi azam olan hak ile. O yarattı ve takdir etti."

Yüce Allah'ın sözlerinin bereketinden kurur ve gider.

Otuz sekizinci kısım: [35a/06] Atta tabak toynak olursa genelde sol ayakta olur, sağ ayakta olması nadirdir. Bu hastalık insanda da olur, kurluğan denir. Eğer hemen tedavi edilmezse atın tırnağını çıkarır. Tırnağının çevresi deşildiğinde sarı su akar. Erkek ve dişi olmak üzere iki türlüdür. Erkek uzunca dişi enince olur. Tırnağı çepeçevre sarar. on dirhem mazı, beş dirhem kükürt demir bileşimi, bir dirhem acı hıyar içi, göz otu dövülür ve balla yoğrulur. Ardından bu karışım suya karıştırılıp bu suyla atın ayakları yedi gün yıkanır. İyi olur. Olmazsa kireç keten bezine sarıp suya bırakılır. Su sarı oluncaya kadar böyle yapılır. Sonra yirmi dirhem siligün, beş dirhem mürdeseng, on dirhem isfidaç, kiremit, zengar, rastık, zeytin havanda dövülür. Keskin sirke ile birlikte merhem yapılıp iki kez sürülür ve ovulur. Sonra domuz yağı sürülür. Eğer iyi olmazsa atın ayağı sıcak su ve çoğanla kızarıncaya kadar yıkanır. Sonra kuru kabak ateşte yakılır, peleseng yağıyla karıştırılıp yaraya sürülür. Yine iyi olmazsa yine sürülür. Başka bir tedavi ise güherçile sirkeyle karıştırılıp ayağına sürülür, kurutur. Mürdeseng dövülür, yağla kavrulur, merhem yapılıp sürülür. Domuz yağından daha iyi sonuç vereni yoktur.

Otuz dokuzuncu kısım: [36a/13] Atın tırnağına çivi batarsa at ayağını yere basamaz, sürçer ve yukarı tutar. Kıskaçla atın toynağına dokunulur hangi yandaysa at ayağını çeker. Ya atı çok sert nallarlar ya da nalı vururlar. At çekinerek basar. Hemen o nal çekilmelidir. Atın ayağına bakılır, çivinin yerinden kan ve irin çıkarsa çivi batmıştır. Eğer çıkmazsa sert dokunmuştur. Ya da dar nal vurulur ve at ayağını kısar. Genellikle at yalın ayak nalsız yürüdüğünde bu durum çok olur. Dar nal çekilip gevşek bir nal vurulur. Üç gün o nal ile durur. Eğer geçmezse çivi batmıştır. Öncelikle nal çekilip ayağa bakılır. Kıskaçla çivi aranır. Atın ayağını çektiği nokta bıçakla oyulur. Bazen irinle kan da çıkar. Önce eski pamuk ile güzelce temizlenir. İçine katran ve tuz sıcakken konulur, sıkıca bağlanır, sudan korunur ve beş altı gün böyle durur. Sonra sığır böbreği yağı, çam sakızı, sabun havanda merhem gibi dövülür. O yara içine

konur. İki gün sonra nalın altına yumuşak keçe konulup nallanır. Böyle yapılmazsa irin dolar ve tırnağının boşluğundan dışarı çıkar. Eğer tırnağı oynarsa veya irin akarsa oraya şab, mazı, kızıl boya ve katran yoğrulup konur. İyi olur.

Kırkıncı kısım: [37b/05] Atın ayağı yarılırsa kuru incir sütte ıslatılır. Bir gün bekletilir, ovulur ve lapa gibi olur. İçine biraz kireç, zernih, bora ve zengar katılır, merhem apılır. O yarık yer sıcak suyla yıkanır. Bu merhem üzerine bağlanır. Eğer yakı edilip vurulursa daha iyi olur. Eğer geçmezse böğürtlen dövülüp yağı ile sığırın yağı karıştırılır. Günde iki kere sürülür. Eğer yarık tırnaktan daha yukarıda olursa tuz, zengar, kızıl boya, zernih dövülür. Bal ve sirke ile karıştırılır. Sıcak suyla yıkanan tırnağın üzerine sürülür. Eğer kış günüyse karda yürütülür. Şifa bulur.

Kırk birinci kısım: [38a/06] Eğer at tırnağını vuruyorsa geniş bir kayışa aşık kemikleri düzülür, bağlanır. Birkaç gün at sert sert yürütülür. O huyunu bırakır.

Kırk ikinci kısım: [38a/09] Atın ön ayakları kabarmışsa baldırı şişmiştir. Tedavisi için söğüt ağacının kabuğu yakılır. Külü alınır. Kundus, temriye kurdu havanda dövülür ve küle katılır. Karanfil konup o yaraya sürülür. O otların kokusunun ata zarar vermemesi için atın burnuna torba asılır.

Kırk üçüncü kısım: [38b/06] Eğer at terlemişken üzerinden eyeri alınmazsa atın omzu yara olur veya kalkar. Tedavisi için bir keçe üzerine idrar yapılır. Üstüne tuz ekilir ve o kalkan yere konulur. Eyeri takılır. O gece durur. Eğer geçmezse tuzla kepek kaynatılır, sürülür. At yere devrilir, yara olan yer soğuk suyla yıkanır ve çürük et varsa kesilir. Mersin yaprağı, yel otu, kiremit tozu, kaplumbağa külü, kına, çam sakızı kabuğu hepsi un gibi yapılır. Yaranın üstüne basılır. Eğer omuz başı olursa ona uğraş verilmesin çünkü kurtulamaz. Eğer o yara olan yeri temizlemek isterlerse aşağıdan delinir, kıl geçirilir. İrin aşağıdan yol bulur, hareket eder. At hiç hareket ettirilmez. Eğer eskiden olmuşsa birkaç yerden dağ vurulur O yara üstü çok dağlanıp yeni bir yara meydana çıkarsa tedavi edici otlar sürülmelidir. Eğer hiç yara kalmazsa ve at hareket ettirilmezse iyi olur.

Kırk dördüncü kısım: [39b/03] Atın böbreği yarılırsa yukarıda anlatılan gibi bunun da iyileşmesi kolay olmaz. Binilmez ve yukarıdaki ilaçlar yapılır ve her gün yıkanırsa iyi olur.

Kırk beşinci kısım: [39b/06] Atı sıcağa bağlarlarsa onu sıtma tutar. At sendeler, titrer, tüyü ürperir, yemini az yer, başını aşağı tutar, kulaklarını bırakır, burnu kanatlanır, nefesi sıcak olmaz, gözünden yaş gelir, suya çok meyleder. Tedavisi için on dirhem kızıl sandal, beşer dirhem serkele, on dirhem kişniş kaynatılır. İki dirhem tereyağı katılır ve üç gün boyunca boğazına dökülür. Eğer iyi olmazsa çükündür yaprağı, yaban fesleğeni, şırlagan ile ata lavman yapılır. Ama önce iki ayağından kan alınır iyi olmazsa bu ilaçlar yapılır. İyi olur.

Kırk altıncı kısım: [40a/07] Eğer at titrerse defne yaprağı, mersin yaprağı, yarpuz, güyegü otu, papatya, sarımsak sapı ve saman tozu üçte ikisi şarap olan su içinde kaynatılır. Bir çukur kazılır. O otların kaynatıldığı kazan bu çukur içine konulur. At üstüne bağlanır. Kazanın ağzı açılır, buğu atın gövdesine yayılır. Ama atın nefes yolu kapatılmaz. At terler. Yemi ıslatılıp verilir, yaş ot varsa arpa verilmez. Eğer geçmezse şarapla tiryak ezilir ve içirilir. Hipokrat der ki: Sıtma tutan ata bundan daha iyi tedavi biçimi yoktur. Pirinç unu, arpa unu ve şeker karıştırılıp suyla atın boğazına dökülür. Sıcak suyla atın gövdesi yıkanır. Ve sıcak tutulur. Yüz dirhem bal, elli dirhem susam yağı ve elli dirhem sığır yağı eritilir. Atın boğazına atılır.

8. bölüm: [40b/13] Bu bölümde atla ilgili bilinmesi gereken hususlar, yine bazı hastalıklar ve tedavileri anlatılıyor. Bu bölüm otuz dokuz kısımdır.

Öncelikle at bir ok atımı yer binilir ve götürüp bağlanır. Ertesi gün iki ok atımı yer binilir. Günde bir ok atımı arttırılarak on gün böyle yapılır. Fakat at bıktırılmaz, kendine bırakılır. At binen kişi atın üstünde yapılacakları bilmelidir. Atın üstünde çok konuşulmaz, eller ve ayaklar çok oynatılırsa at yürüyüşünü hızlandırır. At binildiği gibi sınırsız yürütülür. Giderken su verirse dayanmaz. Savaşta olursa eve geldiği gibi hemen yemi suyu verilmez. At kendi isteyince kişner. Eğer soğuk gün olursa yemi birkaç kez karıştırılır, sonra su verilir.

Birinci kısım: [41b/03] Eğer savaş anında atın nalı düşerse çayırda ve ağaçlarda olan bir yeşil kurbağa vardır. Onun karnı yarılıp atın tırnağına sürülür. Böylece at o gün nalsız olarak yola katlanır.

İkinci kısım: [41b/08] Eğer at koşuya çıkarılmak istenirse öncelikle at karanlık bir yerde bağlanır. Kulağına her gün ıslık verilir. Zaten atın kendi gönlünde vardır, kendini toplar. Koşturacaklarını bilir, dizginini çiğner ve kişner. Eğer o gün koşuya çıkaracaklarsa yemi az verilir. Evden çıkarınca yarış yerine varıncaya kadar binilmez. Binildiğinde omzundan geri oturulur. Doğru

oturulmaz, atın üstüne yatılır. Ayaklar sarkıtılmaz ve karna tepilmez. Dizgin önce hemen bırakılmaz. Belki devirip gider. Kamçıyla işaret edilir, doğru tutulur, yoldan dışarı gidilmez. Koşu meydanı bitince at yavaş yavaş yürütülür ve teri alınır. O gün yemi geceye yakın ve azca verilir. Önce nasıl azalttıysa öyle arttırılır. Yani bir anda verilmez.

Üçüncü kısım: [42a/12] Eğer atta hasta olma durumu huy olursa insan dışkısı sıcak olarak keskin sirkeyle karıştırılır ve atın boğazına konulur. At bu huyunu bırakır.

Dördüncü kısım [42b/03] Eğer atın bir yerinde kan uyuşsa sığır yoğurdu, hatmi ve kına birbirine katılır. Kanın uyuştuğu yere konulur. İyi olur. Eğer kurt dişi, deve derisine dikilip atın boynuna takılırsa o atı hiçbir at geçemez.

Beşinci kısım: [42b/03] Eğer at hazımsızlık yaşarsa çok buğday ve arpa yemekten olur. Geğirir, karnı şişer, tembel olur. Tedavisi için yüz dirhem eski şarap, elli dirhem sığır yağı, elli dirhem sirke, on dirhem güvercin dışkısı, on dirhem soğan suyu dövülür. Karıştırılıp atın boğazına konulur. İki gün yem verilmez. Ve eğer verilirse buğday ıslatılıp verilir. Eğer karnı çok şişerse çükündür yaprağı kaynatılır. Sisem yağı, tuz katılır ve lavman yapılır. Eğer olmazsa asfur çiçeği dövülür. Yumurta sarısıyla merhem edilip atın gözüne sürülür.

Altıncı kısım: [43a/10] Eğer atın sırtında tüy bitmezse kertenkele öldürülür. Ateşte yakılır ve yağa karıştırılıp sırta sürülür. Tüy biter.

Eğer atın ayakları yara olursa topuğundan kan alınırsa iyi olur.

Eğer atın ön bacaklarında şişkinlik olursa gebere dibi dövülür. Bez içine konulup bezin çevresi yumurta sarısıyla tamamen yapıştırılır. Bacağın üzerindeki tüyler kesilir, üzerine bu karışım sürülür. Üç gün durur. Gitmezse tekrar yapılır. İyi olur.

Yedinci kısım: [43b/08] Sıracanın tedavisi için bir diğer ilaç da budur. Tilki kuyruğu otu gün doğmadan kazıp doğranır. Yirmi güne kadar her gün bir avuç atın yemine katılır. İyi olur. Küspek yakılır ve külü kamışla atın burnuna üfürülür, iyi olur.

Sekizinci kısım: [43b/12] At uyuz olursa segrek yakılır. Eski incir ve sirke koyu oluncaya kadar kaynatılır. Havanda dövülür, merhem yapılır. Önce at kepekle ve tuzla yıkanır. Bu otlar sürülür, iyi olur. Olmazsa servi ağacı, evelik

dibi, bora, kızıl boya, ağu yaprağı ve zengar dövülür, keskin sirke ile karıştırılır. Gitmezse tekrar yapılır.

Dokuzuncu kısım: [44a/07] Eğer atta kuru kaşıntı olursa yelesi ve kuyruğu dökülür. Keten tohumu, incir, zerdali, sirke ile kaynatılır. Koyu olunca merhem olur ve içine yaş baldıran yaprağı konur. Bu otlar ateşe gömülür, pişer. At sıcak su ve sabunla yıkanır. Bu otlar sürülür. Eğer olmazsa şab, tuz, kara neft ve zernih dövülür. Kara çamurla karıştırılıp atın gövdesine sürülür. At kendisini kaşımasın diye biraz yukardan bağlanır.

Onuncu kısım: [44b/04] Atın göğsünde veya karnı altında akıntılı hastalık belirirse yumru ve sivri olur şişer. Atın kuyruğu ucundan delinir. Oraya karaca otu konulur. Gövdesinde ne kadar hastalık varsa bu ot çeker, dağıtır. Eğer üç dört gün geçmişse insan dışkısı sürülür. İyi olur. Olmazsa kepek, tuz ve sirkeyle kaynatılır. Olmazsa kil ile sirke sürülür. Ya da sarımsak dövülür, sığır yağıyla karıştırılıp sürülürse yumuşatır. Sonra neşterle deşilir. İrin akar, üzerine tahin sürülür, iyi olur.

On birinci kısım: [45a/05] Atın cinsel organı şişerse sade yağ ile tuz karıştırlır ve sürülür. İki arka ayağından kan alınır. Eğer kızarıp sıcak olmuşsa kil sirkeyle ıslatılır, yumurta akı katılıp atın cinsel organına yakı edilir. Eğer geçmezse lahananın içi atın cinsel organı sığacak kadar oyulur. İçine bezir katılır, ateşe gömülür ve pişer. Atın cinsel organı o lahananın içine konulur. İplerle beli bağlanır, bir gece durur. Şişi iner. Eğer inmezse laden, sabır ve bezir kaynatılır sürülürse dağıtır. Eğer dağıtmazsa yumuşatır. O zaman neşter ile deşilir. Hacamat eder gibi çizilir. Kan çıkarsa fayda olur.

On ikinci kısım: [45b/05] Eğer atın cinsel organında siğil olursa ipek iplikle veya kendi kılıyla bağlarlar, düşer. Hipokrat der ki: Patlıcan dövülüp merhem yapılsın. Siğil üzerine sürülürse iyi olur. Atın gövdesinde siğil olursa patlıcan ince bir kendir ile bağlanır, sonra haç işareti şeklinde yarılır. İçinde beyaz bir madde olur. O çıkarılır ve saf tuz doldurulur. Kökü kalmışsa tuz yakar. Bir gün ve bir gece durur. Sonra günlük, çam sakızı, mezdegi dövülüp içine ekilir. Ya da on dirhem fesleğen, beş dirhem siligün, bir dirhem ak neft, günlük, zift elli dirhem zeytin yağıyla kaynatılır ve havanda dövülür. Eski pamukla sürülür. Fakat keserken çok kan giderse alçı ya da kızıl boya konup bağlanır.

On üçüncü kısım: [46a/08] Eğer atın göğsünde kanser olsa katı olur, kımıldamaz. Eğer atın dizinde ya da arka ayağı üzerinde olursa çıkarmak

sakıncalıdır. Çünkü damarlar bitişiktir. Tedavisi için yarılır, çam sakızı ile dağlanır. Ve içine kaynar katran doldurulur. Eski pamukla bağlanır. Üç gün durur, açılır ve temizce silinir. Anzarut, günlük, çam sakızı, mezdegi, ve od görmemiş balı gibi tedavi edici otlar doldurulur.

On dördüncü kısım: [46b/05] Atın makatı çıksa sebebi ağır yük yüklemektir. Tedavisi için mersin yaprağı şarapla kaynatılır ve makatı bu karışımla yıkanır. Sonra boynu ovulur. Mazı, şab, ekşi nar kabuğu ve sabır dövülür. Eski pamukla sirkede ıslatılır ve otlar üzerine ekilir. Sıcak olarak atın makatına sürülür. Bir müddet böyle durursa iyi olur.

On beşinci kısım: [46b/12] Atın kuyruğunda domuz kılı olursa belirtisi bu kılların kalın olmasıdır, çekince dibi beyaz ve yumrudur. At arkasını daima duvara ve ağaca sürer. Bu atı zayıflatır. Önce kıllar çekilir. Yerine sabır, tuz ve sığır ödü karıştırılıp sürülür. İyi olur. Eğer kireç suyu sürülürse de iyi olur.

On altıncı kısım: [47a/06] Eğer at dışkısını yaparken makatı yarılırsa ve kan çıkarsa tedavisi için dut ağacının kabuğu, servi kozu, mazı, mersin yaprağı şarapla kaynatılır, süzülür. Bezir katılıp yine kaynatılır. Yoğun olunca içine Sokturi sabrı konulur, bir iki kez sürülürse iyi olur.

On yedinci kısım: [47a/13] Atın arkası veya omzundaki deri pul pul dökülürse kel baş gibi olur. El ayası kadar kepek gibi maddeler dökülür. Tedavisi için öncelikle tüy dökücü kremle temizlenir. Un, saf tuz, zaç dövülür. Sığır yoğurdu sirke ile ezilir ve bu otlara karıştırılır. Kına yakar gibi yakılır. İyi olur. Olmazsa zengar ve ak it dışkısı dövülür. Sade yağ ile karıştırılır. Önce deri keskin sirke ve suyla silinir. Sonra bu karışım sürülür. Tekrar yapılırsa iyi olur.

On sekizinci kısım: [47b/11] Eğer atta nasır olursa sirkeyle ıslatılır. Sıçan otu katılır. Eski pamuk fitil edilir bu otlara bulaştırılıp nasıra sokulur. Bir gün durur, sonra çıkarılır. Üzerine yumurta sarısı sürülür. Eski pamuk doldurulur. Üzerine bez konulur sarılır. Ondan sonra bu merhem sürülür. Çadır otu, mumla, mezdegiyle eritilir, zeytin yağı, çam sakızı ve bezir katılır. Pamukla sürülür. İyi olur.

On dokuzuncu kısım: [48a/10] Eğer at fıtık olursa demir talaşı dövülür. Burçak unu, çiriş, yumurta akı ve demir tozu karıştırılır. Yakı edilip üzerine bağlanır. At kımıldatılmaz. Yemi hemen verilir. Suyu az verilir. İçi katı olmayan buğday yedirilir. Yaş ot bulunursa verilir.

Yirminci kısım: [48b/05] Atı sıcak çarparsa yemini tembel yer ve çok su içer. Yatar ve başını yere koyar. Ağzını yumar, nefesini çabuk çabuk alır. Tedavisi için önce iki ön ayağından kan alınır. Arpa unu sütle ezilip gövdesine sürülür. Sonra susam yağı ya da tereyağı sürülür. Sonra yeşil beze yoğurt döküp baştan ayağa sürülür ve ovulur.

Yirminci birinci kısım: [48b/13] Eğer ata soğuk çarparsa titrer ve tüyü ürperir. Yemini tembelce yer, kulaklarını bırakır, dişlerini birbirine sürter. Tedavisi için üç dirhem hardal, iki dirhem nişadır, on dirhem arpa unu, beş dirhem biber, elli dirhem sığır yağı karıştırılır. Ceviz kadar yuvarlaklar yapılır, günde üçer tane boğazına atılır. Hipokrat der ki: Sıcak ve soğuk çarpan ata bundan daha iyi bir tedavi yoktur. Tereyağı, pirinç unu, arpa unu, süt ve şekerle karıştırılır. Atın boğazına dökülür. Her gün sıcak suyla gövdesi yıkanır. Sıcak tutulur. Eğer geçmezse yüz dirhem suya elli dirhem susam ve elli dirhem sığır yağı katılır, kaynatılır. İyi olur.

Yirminci ikinci kısım: [49b/02] At uyuz olsa önce sıcak suyla ve sabunla tırnak değdirerek yıkanır. Kiremit sürülür. Kızıl olunca bir hırka parçasıyla silinir. Önce acı sade yağ ile katran kaynatılır. O kaynarken bir ağaca keçe bağlanır. Kaynayan kazana batırılıp sıcak sıcak uyuz olan yerlere ve gözlerine sürülür. Bu atın hoşuna gider, kendini tutuverir. Üç güne kadar tüyü biter.

Yirminci üçüncü kısım: [49b/11] Uyuz için diğer bir tedavi de budur. Bir iki çömlek ateşte kızıl oluncaya kadar bekletilir. At devirip yatırılır. Üst dudağın iç yüzü iki yerden yarılır. Mercimek gibi nesneler vardır. Onlar temizlenir, yerine tuz basılır. Kızmış çömleğin arkasıyla dağlanır. Uyuzun kökü kesilir. İyi olur. Tecrübe olunmuştur.

Yirminci dördüncü kısım: [50a/05] Eğer at hasta olup yemini yemezse yüz dirhem sade yağ, kızıl üzüm, kızıl soğan ve yağla kavrulur. Üç dirhem çivitle içirilir. İyi olur.

Yirminci beşinci kısım: [50a/08] Eğer bir deste susam sabunla ıslatılıp ata içirilirse at semirir. İyi olur.

Yirminci altıncı kısım: [50a/09] Eğer at yemini tembel yiyorsa yemine yüzerlik tohumu katılır. Üç güne kadar yemini iyi yemeye başlar.

Yirminci yedinci kısım: [50a/13] Eğer atın kuyruğu kaşınsa dört iğne saplanırsa kaşıntısı kesilir.

Yirminci sekizinci kısım: [50b/02] Eğer ata kuduz köpek saldırdığında gözleri kızarır, dili sarkar, salyaları akar, başını aşağı tutar, arkası mor olur. Bir şey yiyip içmez, salınır, düşer. Vurunca çekinmezse kudurmuştur. Daha iyi belirtisi ise kuduzun ısırdığı yer ceviz içiyle ovulur ve ekmeğe karıştırılıp tavuğa yedirilir. Eğer yerse kuduz değildir. Yemezse kuduzdur. Tedavisi için kuduzun ısırdığı yer birkaç yerden ustura ile derin çizilir. Şişe vurulur. Kan çok akıncaya kadar bırakılır. Sarımsak, tuz, soğan ve oğlan aşı dövülüp kaynatılır. Merhem gibi olunca şarap eklenip kaynatılır. Yaraya sürülür. Tiryak ve tavuk dışkısı şarapla ezilir. Sığır sütü katılır, atın burnuna dökülür. Ama eğer kuduzun ısırdığı yer ayaklarında olursa buradan yukarısı sıkıca bağlanır. Böylece zehir yukarı gitmez. Çünkü atın derisi ince olur. Bir diri tavuk makatın o yaraya sürülür. Eğer ölmezse sarımsak, tavşan pisliği, şarap, çörek otu ve tuz sığır yağıyla karıştırıp yaraya sürülür. At kırk gün kadar yalnız bir odada bağlanır. Yanına kimse girip çıkmaz. İyi olur.

Yirminci dokuzuncu kısım: [51b/04] Eğer at çok durduğu için ayağı şişerse önce iki topuğundan kan alınır. Sonra sarımsak sapı kepekle kaynatılır. Ayağına sürülür. Üç gün durur. İyi olur.

Otuzuncu kısım: [51b/09] Eğer atta kepek olsa önce yemine kabak çekirdeği katılır. At şırlağan ile bağlanır. Kepek gider, iyi olur.

Otuz birinci kısım: [51b/11] Eğer atta kutluca olursa sirke ile çürütülür ve yakılır. İyi olur.

Otuz ikinci kısım: [51b/13] Eğer atın kolu şişse bal dibi ile sade yağ sürülür. İyi olur.

Otuz üçüncü kısım: [52a/01] Eğer at iç tarafını çarpsa kulağının damarlarından kan alınır. Geçmezse böğrü dağlanır. İyi olur.

Otuz dördüncü kısım: [52a/04] Eğer at durduk yere zayıflıyorsa kursağında arpa bitmiştir. Ata çok fazla tuz yedirilir. Arpa gider. Arpa büyümesinin sebebi yemini görmeden vermeleridir. Arpanın içinde toprak parçaları olur. Atın kursağına çöker. Arpa toprak bulur, büyür.

Otuz beşinci kısım: [52a/10] Atın toynağı yarılırsa üzerine yaş et bağlanır. Yarıldığı için çoğunda kurt olur. Kurt varsa gelir ete çıkar. Sonra birkaç tane incir suda ıslatılır. Havanda dövülür. Merhem yapılıp o yarığa bağlanır. İyi olur.

Otuz altıncı kısım: [52b/03] Savaş gününde aygıra binmek iyidir. At zeki ve gayretli olur. Kendini oktan korur. Yara isabet etse dayanır. Eğer ayak sinirleri kesilirse hareket edemez, işten kalır.

Otuz yedinci kısım: [52b/06] Eğer atın gövdesinde temren kalırsa ve bulunmazsa mumla aranır. Mumda belli olunca yarılır ve çıkarılır. Söğüt ağacından ok yapılır ve kızdırılır. O yaraya sokulup dağlanır. Temren eşek idrarı ile yıkanır. Bu yara başka bir şekilde iyi olmaz.

Otuz sekizinci kısım: [52b/13] Eğer ata kılıç veya bıçak değse ve bağırsağı dışarı çıksa bağırsak sağ ise at devirip yatırılır. Eğer bağırsağa hava temas ettiyse şarap ve zeytin kaynatılıp tırnak değdirmeden yıkanır. Bağırsak içeri konur ve ipek iplikle dikilir. Küçük bir boşluk yer bırakılır. Oradan irin akar. Üzerine mahmude ve mezdegi ekilir. Yumurta sarısı sürülüp sıkıca bağlanır. On gün durur. Açınca yağ sürülür. Yumuşadıktan sonra istenilen merhem sürülebilir. Yara kapanır ve iyi olur.

Otuz dokuzuncu kısım: [52b/12] Eğer at zayıfsa bir miktar havuç, bir miktar arpa, bir miktar kepek, bir miktar tuz her birinden ikişer avuç yedirilir. Tuz hariç diğerleri günde bir avuç arttırılarak ata yedirmeye devam edilir. At semirir.

2. İMLA VE DİL ÖZELLİKLERİ

Metnimizde Eski Anadolu Türkçesinin ses hadiseleri ve imla özellikleri görülmektedir. Ancak metinde düzenli ve kurallı bir imladan söz edemeyiz. Tespit ettiklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1. İmla özellikleri

2.1.1. Harekeleme

Üzerinde çalıştığımız metin harekeli yazılmıştır.

2.1.2 Şeddenin kullanımı.

Bünyesinde çift ünsüz bulunduran bazı kelimelerde şedde kullanılmıştır.

صِحّت sıḥḥat 2b/01, اوّل evvel 3a/12, حُمّى ḥumma 12a/13, اَمّاَ ammā 26b/07, اِسّنِى ıssını 7a/01

2.1.3. Ünlülerin yazılışı

2.1.3.1 a ünlüsü

2.1.3.1.1 Ön seslerde

Ön seslerde a ünlüsünü karşılamak üzere genellikler (ا) harfi ile medli elif (آ) kullanılmıştır.

اَغاَجَه aġaca 17a/06, اَد ad 2b/02, اَبآدآن ābādān 3a/03, آغِر aġır 29b/11

2.1.3.1.2. İç seslerde

İç seslerde a ünlüsünü karşılamak için genellikle (ا) harfi kullanılmıştır. Bu ses harfsiz de gösterilmiştir. Bazen de he (ه) harfi ile gösterilmiştir.

آلآجَه alaca 8b/02, سِجاَن sıçan 10a/02, بَيَاَن beyān 13a/03

خَسْتَلِقْلْر ḫastalıḳlar 12b/01, صَقْلَيَه ṣaḳlaya 13a/06, صِغَر ṣıġar 14a/09

قَلْدُرَ ه لَر ḳalduralar 24a/03, يَرَ ه لَر yaralar 34a/08

2.1.3.1.3. Son seslerde

Son seslerde a ünlüsünü karşılamak üzere genellikle he (ه) harfi, nadiren de (ا) harfi kullanılmıştır.

اَقْجَه aḳça 22b/10, قَيْنَدَه ḳaynada 23b/07, آكآ añа 24b/12

2.1.3.2. e ünlüsü

2.1.3.2.1. Ön seslerde

Ön seste e ünlüsünü karşılamak için (ا) harfi kullanılmıştır.

آسْكِى eski 17a/11, آكَر eger 37a/13

2.1.3.2.2 İç seslerde

İç seslerde e ünlüsü genellikle harfsiz gösterilir, he (ه) harfi ile de gösterildiği kullanımlar vardır. Çok nadiren de (ا) harfi kullanılmıştır.

يَكْرك yegrek 17b/04, كَسَه kese, كِوُرَ ه لَر kivüreler 26b/13, آكآكى eñegi 5b/03

2.1.3.2.3 Son seslerde

Son seslerde e ünlüsü genellikle he (ه) harfi ile gösterilir.

بِرْلَه birle 2a/04, چِرِيمَه çirime 44b/05

2.1.3.3. ı, i ünlüleri

2.1.3.3.1. Ön seslerde

Metnimizde ön seslerde ı, i ünlülerini karşılamak üzere (ای) harfleri ve (ا) harfi kullanılmıştır.

اِيچِنْده içinde 2b/04, اِيكِى iki 3b/02, اِطلآق ıṭlāḳ 29a/03

2.1.3.3.2. İç seslerde

İç seslerde ı,i ünlüleri (ي) harfi ile gösterilmiştir. Bu sesler ayrıca harfsiz de gösterilmiştir.

اِسِّنِى ıssını 7a/01, اِرِيك iriñ 33b/02, اِسِرغَن ısırġan 30b/06

2.1.3.3.3. Son seslerde

Son seslerde ı, i ünlülerini karşılamak için çoğunlukla (ي) harfi kullanılmıştır. Bazen de esreli hemze (ء) kullanılmıştır.

اِيكِى iki 3b/02, اِسِّنِى ıssını 7a/01, دِتْرَدُوكِى ditredügi 28a/02

نَسْنَه‌ء nesnei 3b/09, نُمُرطَه‌ء yumurṭaı 28b/11

2.1.3.4 o, ö, u, ü ünlüleri

2.1.3.4.1. Ön seslerde

Ön seste bu ünlüleri karşılamak için (او) kullanılmıştır, nadiren de sadece (ا) kullanılmıştır.

اُغْلان oġlan 25b/13, اوُد od 28b/01, اوُن un 26b/09

اوُجَر üçer 28b/11, اوُك öñ 31b/09

2.1.3.4.2. İç seslerde

İç seslerde bu ünlüleri karşılamak için çoğunlukla (و) harfi kullanılmıştır. Bazen de bu sesler için hiçbir harf kullanılmamıştır.

اوُكوُز öküz 3b/04, نآزُكْ nāzük 5a/09,كُل gül 18a/07, كوُزْدَن gözden 21a/07

2.1.3.4.3. Son seslerde

Son seslerde bu ünlüleri karşılamak için (و) kullanılmıştır.

بوُ bu 11a/07, بوُيْلوُ boylu 3a/13, كوُزلوُ gözlü 3b/06

2.1.4. Ünsüzlerin yazılışı

2.1.4.1. ç ünsüzü

ç ünsüzü genellikle (ج) harfi ile gösterilmiştir. Bazı kelimelerde (چ) harfi kullanılmıştır.

اِيجِنْده içinde 2b/04, چِريمَه çirime 44b/05, اَقْجَه aḳça 22b/10**,**

چآم çam 26a/08, آغَج aġaç 25b/10

2.1.4.2. g, k ve ñ ünsüzleri

Metinde ince sıradan kelimelerde g ve k ünsüzleri (ك) harfi ile gösterilmiştir. Bunlardan hangisinin k hangisinin g ses için kullanıldığını ayırt edebileceğimiz herhangi bir işaret kullanılmamıştır. ñ ünsüzü de (ك) harfi ile karşılanmıştır.

كُل gül 18a/07, كوُزْدَن gözden 21a/07, آكَر eger

اوُكوُز öküz 3b/04, نآزُكْ nāzük 5a/09, كَبَك kepek 30a/06

آكآكى eñegi 5b/03, آكآ aña 24b/12, اِريك iriñ 33b/02

2.1.4.3. ġ, ķ ünsüzleri

Metnimizde kalın sıradan kelimelerde ġ ve ķ ünsüzlerini göstermek için (غ) ve (ق) harfleri kullanılmıştır.

قآز ķaz 26a/04, اَقْجَه aķça 22b/10, قَبَق ķabaķ 51b/10

غَوغآده 7b/04, اِسِرغَن ısırġan 30b/06, اُغْلان oġlan 25b/13

2.1.4.4. ḥ, ḫ, h ünsüzleri

ḥ, ḫ, h ünsüzleri Arapça ve Farsça kelimelerde asıllarına uygun olarak kullanılmıştır. Bu ünsüzler bazı Türkçe kelimelerde de kullanılmıştır. h ünsüzü Türkçe kelimelerde sıkça kullanılmış olup e, a ünlüsünü karşılama görevini üstlenmiştir.

آخْشآم aḫşam 22a/06, آخُورَه aḫura 4b/12, خآيَسِنْده 9b/06

حَكِيم ḥekīm 2a/07, صِحّت sıḥḥat 2b/01, حُمّى ḥumma 12a/13

اَقْجَه aķça 22b/10, بِرْلَه birle 2a/04, چِرِيمَه çirime 44b/05

2.1.4.5. p ünsüzü

p ünsüzü (پ) ve (ب) harfleri ile gösterilmiştir.

پِكآر pıñar 23a/01, كَبَك kepek 30a/06, پُفْكُر ه لَر püfküreler 21b/03

2.1.4.6. d, t, ṭ ünsüzleri

Kalın sıradan kelimelerde ön seste bulunan t ünsüzleri genellikle (ط) harfi ile gösterilmiştir. İnce sıradan kelimelerde (ت) harfi ile gösterilmiştir.

طآغ ṭaġ 26a/04, طَلَسَه ṭalasa 50b/03, طُوتَه ṭuta 20b/11

تَتْرِى tetri 23b/06, تَرسلَيَه tersleye 27b/08

Ön seslerde (ط) harfi ile gösterilen kelimelerin d'li (د) şekilleri de mevcuttur.

طُوتَه ṭuta 20b/11, دُوتسَه dutsa 32b/01

طُوُرَه ṭura 16a/01, دُوُرَه dura 26/01

İç ve son ses durumundaki kalın sıradan kelimelerdeki t'ler genellikle (ت) harfi ile yazılmıştır.

دوُتسَه dutsa 32b/01, دِتْرَدُوکِی ditredügi 28a/02

آت at 3a/08, قُورت ḳurt 6a/03

İç seslerde nadiren de olsa t'li (ط) ve d'li (د) kullanımlar da karşımıza çıkmaktadır.

یُمُرْطَه yumurṭa 28b/10, یُمُرْدَه yumurda 19a/06

2.1.4.7. s, ş ünlüleri

Metnimizide kalın sıradan kelimeler için (ص) harfi, ince sıradan kelimeler için (س) harfi kullanılmıştır. Ancak bazı kalın sıradan kelimeler için de (س) harfi kullanmıştır.

صآغ ṣaġ 35a/08, سَکِزِنْده sekizinde 14a/07, دوُتسَه dutsa 32b/01, سِجاَن sıçan 10a/02

سَرْمِسآق sarmısaḳ 23b/05, صَقْلَیَه ṣaḳlaya 13a/06, صِغَر ṣıġar 14a/09

2.1.5. Edatların yazımı

Metnimizde içün ve çün kelimeleri müstakil olarak yazılmış, kendinden önceki kelimeye bitiştirilmemiştir.

جُون آمّآ ammā çün 10a/03, بِنَه جُون bine çün 13b/06, سِرآجَه اِیجُن sıraca içün 43b/07

Metnimizde ile edatı hem ayrı hem kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmıştır.

اِیله سِرکه sirke ile 44a/06, صُوغآن اِیله ṣoġan ile 21b/01

طَرِیقِلَه ṭarīḳ-ile 13b/04, مِلِیلَه mil-ile 21b/08

Metnimizde ile edatının yanında birle de kullanılmıştır.

آمْرِ بِرلَه emri birle 2a/04, سِرْکَه بِرلَه sirke birle 20a/05

Ki edatı kelimeden ayrı yazıldığı gibi kelimeye bitişik olarak da yazılmıştır.

عِلَّت کِه ʿillet ki 2b/03, اوُزُنْکِه uzun-ki 3b/01, مآدآم کِه mādām ki 21a/09

Kim edatı kelimeden ayrı yazıldığı gibi kelimeye bitişik olarak da yazılmıştır.

بوُدُرکم budur kim 3a/12, آتکِم at-kim 6a/03

2.1.6. Yazımı farklı olan kelimeler

Metnimizde bir çok kelimenin farklı yazılışları vardır.

قُوِي ḳoyı 44a/01, قُويُو ḳoyu 47b/13; قُولآغ ḳulaġ 34a/06, قُولآق ḳulaḳ 21a/09;

كِرَمِد kiremid 49b/04, كِرَمِت kiremit 39a/01; جُلْمَكُوك çölmegüñ 50a/03, جُمْلَكَه çömlege 49b/08

2.2. Dil özellikleri

2.2.1. Ses hadiseleri

2.2.1.1. Kalınlık - incelik uyumu

Metnimizde bulunan Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik uyumu tamdır.

دِتْرَدُوكِى ditredügi 28a/02, آرْدِنْدَه غِي ardındaġı 33a/10, دِلَدوكِى diledügi 41b/01, اُرِيجَق urıcaḳ 50b/07

-iken gerindium eki incedir, kalınlık-incelik uyumuna uymaz.

قِزْمِيشِكَن ḳızmış-iken 12b/03

2.2.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

Metnimizde kelimelerde de eklerde de düzlük yuvarlaklık uyumu pek görülmez.

بُوِي boyı 3b/06, جُولْسِز çulsız 12b/09, دِلَدوكِى diledügi 41b/01, كَرِيلُور gerilür14b/11

2.2.1.3. Ünsüz değişmeleri

Metnimizde Türkçe kelimelerde ön seste ḫ- sesi yoktur. Ancak iç ses durumundaki -ḳ- > -ḫ- değişkliği görülür.

دَخِى daḫı 2a/02, آخْشَم aḫşam 15a/01

Kelime içinde -ġ->-v- değişmesi görülmektedir.

صُوُق ṣovuḳ 28a/06, تآوُق tavuḳ 23b/10

Kelime içinde -g->-ñ- değişikliği görülmektedir.

گَكْشَك geñşek 36b/12

Eski Türkçede ön ses, iç ses ve son sesteki b-/-b-/-b sesi metnimizde -v- ile yazıldığı görülmüştür.

وآرْدوُغِی vardugı 41a/12, یآوُز yavuz 10b/01, آو ev 51b/02

Eski Türkçede ön ses durumundaki kalın ve ince sıradan t-'lerin bir kısmı d-'ye dönüşmüştür.

دَخِی daḫı 2a/02, دِلِي dili 24a/13

İki vokal arasında bulunan tonsuz ünsüzlerin genellikle tonlulaştığı görülmüştür.

اَغاَجَه aġaca 17a/06, آکآکی eñegi 5b/03

Vokalle biten bir kelimeye vokalle başlayan ek getirildiğinde -y- yardımcı sesinin kullanıldığı görülür.

صَقْلَيَه ṣaḳlaya 13a/06, كَنْدوُِي gendüyi 41b/11, صُيَه ṣuya 24a/10

İsim çekim eki almış kelimelerde zamir n'sinin kullanıldığı ve kullanmadığı örnekler vardır.

يَرِنْدن yerinden 16b/06, بُولآرِی buları 18a/11, اوُلَرُك olaruñ 13b/12

Aşağıdaki kelimelerde -s- ünsüzü ikizlenmiştir.

اِسِّنِی ıssını 7a/01, اِسِّی ıssı 13a/06

Kelime ortasında -l- sesinin düştüğü de görülmüştür.

اوُتُورْدِی oturdı 2a/03

Bazı kelimeler Eski Türkçe özelliğini korumuştur.

كِوُره لَر kivüreler 26b/13, تُتُوزَلر tutuzalar 15b/05, طَشْرَه ṭaşra 12a/01, طُقْمَدَن ṭoḳmadan 43b/08, طَمْزُرَه ṭamzura 15b/09

2.2.2. Çekim ekleri

2.2.2.1. İsim çekim ekleri

2.2.2.1.1. Çokluk eki

Metinde kullanılan çokluk eki: -lAr'dır.

آغَجْلَرْدَه aġaçlarda 41b/05, بَزْلَرِيلَه bezlerile

2.2.2.1.2. İyelik ekleri

Teklik 3.Şahıs: -I, -U, -sI

قُلآغِى ḳulağı 21a/09, نَفَسِي nefesi 21a/09

Çokluk 3.Şahıs: -ları/-leri

آشُقلَرِى aşuḳları 31b/09

2.2.2.1.3. Hâl ekleri

2.2.2.1.3.1. Yalın hâl

Yalın hâl eksizdir.

صُوُق ṣovuḳ 28a/06, تآوُق tavuḳ 23b/10

2.2.2.1.3.2. İlgi hâli (genitif)

İlgi hâli –nUñ, -Uñ şeklindedir.

قِجِينُك ḳıçınuñ 3b/09, آتُك atuñ 14a/01

2.2.2.1.3.3. Yükleme hâli (akuzatif)

Yükleme hâli eki -I, -(y)I, üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra ise bazen -n şeklindedir.

طُيْنآغِى ṭoynağı 35b/01, صُوِي ṣuyı 32a/11, بَغَرْسُغِين bağarsuġın 29b/04

2.2.2.1.3.4. Yaklaşma hâli (datif)

Yaklaşma hâli -A şeklindedir. Ünlüyle biten kelimeye geldiğinde arada -y- ve -n- sesleri türemektedir.

صُيَه ṣuya 24a/10, aña 24b/12, اَغاَجَه aġaca 17a/06

2.2.2.1.3.5. Bulunma hâli (lokatif)

Bulunma hâli -dA şeklindedir.

غَوغآده 7b/04, اِيچِنْده içinde 2b/04

Bulunma hal ekinin ayrılma fonksiyonunda kullanıldığı da olmuştur.

بُوغآزِنْدَه boġazında 25a/06, اوُجُنْدَه ucunda 44b/08

2.2.2.1.3.6. Ayrılma hâli (ablatif)

Ayrılma hâli -dAn şeklindedir.

كوُزْدَن gözden 21a/07, يآنِنْدَن yanından 14b/13

2.2.2.1.3.7. Vasıta hâli (instrumantel)

Vasıta hâli -lA şeklindedir.

صُوغآن اِيله ṣoġan ile 21b/01, طَرِيقِلَه ṭarīḳ-ile 13b/04

2.2.2.1.3.8. Eşitlik hâli (ekvatif)

Eşitlik hâli -cA şeklindedir.

يوُلْجَه yolca 3b/10, آرْدِنْجَه ardınca 15b/08

2.2.2.1.3.9. Yön hâli (direktif)

Yön gösterme hâli -rA, -ArU şeklindedir.

طَشْرَه ṭaşra 12/01, يُوقَرُو yoḳaru 4a/13

2.2.2.2. Fiil çekim ekleri

2.2.2.2.1. Şahıs ekleri

2.2.2.2.1.1. Birinci tip şahıs ekleri

Duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve gereklilik kiplerinde kullanılır.

Teklik 3. şahıs: Eksiz.

اِجْمِش içmiş 21b/04

Çokluk 3. şahıs: -lAr

دِمِشْلردُر dimişlerdür 02b/11

2.2.2.2.1.2. İkinci tip şahıs ekleri

Görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılır.

Teklik 3. şahıs: Eksiz.

قُوپْسَه ḳopsa 23b/13

Çokluk 3. şahıs: -lAr

بَغْلَسَه لَر bağlasalar 33b/04

2.2.2.2.1.3. Üçüncü tip şahıs eki

İstek kipinde kullanılır.

Teklik 2. şahıs: -sIn

قآيْنَدَه سِن ḳaynadasın 15a/08

Teklik 3. şahıs: Eksiz.

اِنَه ine 32a/05

Çokluk 3. şahıs: -lAr

دُوكَلَر dögeler 17b/05

2.2.2.2.1.4. Dördüncü tip şahıs eki

Emir kipinde kullanılır.

Teklik 2. şahıs: -GIl veya eksiz.

بِلْكِل bilgil 14b/06

Teklik 3. şahıs: -sUn

هَلاك اوُلسُون helāk olsun 23a/06

Çokluk 1. şahıs: -AlUm

اِيدَلُم idelüm 14b/05

2.2.2.2.2. Bildirme kipleri

2.2.2.2.2.1. Görülen geçmiş zaman

Görülen geçmiş zaman eki, asıl itibariyle –dI'dir. Metnimizde bu ekin yalnızca teklik 3. şahıs ve çokluk 3. şahıs kullanımı mevcuttur.

Teklik 3. şahıs: -dI

دُوتْدِى dutdı 2a/01

Çokluk 3. şahıs: -dIlAr

قِلْدِلَر ḳıldılar 2a/13

2.2.2.2.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki -mIş şeklindedir.

Teklik 3. şahıs: -mIş

اِجْمِش içmiş 21b/04

Çokluk 3. şahıs: -mIşlAr

دِمِشْلر dimişler 11a/06

2.2.2.2.2.3. Geniş zaman

Geniş zaman eki -Ar, -Ur, -r şeklindedir.

Teklik 3. şahıs: -Ar, -Ur, -r

آيْلَر eyler 22b/11

Çokluk 3. şahıs: -UrlAr, -ArlAr, -rlAr

دِيرْلَر dirler 24a/01

2.2.2.2.2.4. Gelecek zaman

Gelecek zaman eki –AcAK şeklindedir.

Çokluk 3. şahıs: -AcAKlAr

سَكِرْدَجَكلَرْدُر segirdeceklerdür 41b/12, قُوشَجَقلَرْدُر ḳoşacaḳlardur 42a/01

2.2.2.2.3. Tasarlama kipleri

2.2.2.2.3.1. Emir kipi

Teklik 2. şahıs: -GIl veya eksiz.

بِلْكِل bilgil 14b/06

Teklik 3. şahıs: -sUn

هَلاَك اوُلسُون helāk olsun 23a/06

Çokluk 1. şahıs: -AlUm

اِيدَلُم idelüm 14b/05

2.2.2.2.3.2. İstek kipi

İstek eki -A şeklindedir.

Teklik 2. şahıs: -AsIn

قَاَيْنَدَه سِن ḳaynadasın 15a/08

Teklik 3. şahıs: -A

اِنَه ine 32a/05

Çokluk 3. şahıs: -AlAr

دُوكَلَر dögeler 17b/05

2.2.2.2.3.3. Şart kipi

Şart eki –sA şeklindedir.

Teklik 3. şahıs: -sA

قُوپْسَه ḳopsa 23b/13

Çokluk 3. şahıs: -sAlAr

بَغْلَسَه لَر bağlasalar 33b/04

2.2.2.2.3.4. Gereklilik kipi

Gereklilik kipinin eki yoktur. Bu kip metnimizde gerek kelimesiyle kurulmuştur.

بِلْمَك كَرَك bilmek gerek 3a/10

2.2.2.2.4. Birleşik kipler

Birleşik kipli fiil çekimi i- fiilinin yardımıyla yapılır.

2.2.2.2.4.1. Hikâye

ذِكر اوُلُنِدِى اِيدِى ẕikr olundı idi 3a/06

2.2.2.2.4.2. Şart

حآضِر اوُلمَزِسَه ḥāżır olmaz-ısa 26b/03

2.2.2.2.5. Bildirme ekleri ve cevheri fiil

Geniş zamanda teklik 3. şahısta eksizdir. Bazen de durur- fiilinin ekleşmiş biçimi olan -dur/-dür'le çekimlenmektedir. Görülen ve öğrenilen geçmiş zaman ile şart kipinde ise i- cevheri fiil kullanılmaktadır.

دِمِشْلَردُر dimişlerdür 02b/11

2.2.2.2.5.1. Geniş zaman

Tekil 3. şahıs: -dUr

بُودُر budur 24b/13

2.2.2.2.5.2. Şart

Tekil 3. şahıs: -IsA

كوُن اِيسَه gün ise 41b/02

2.2.2.2.5.3. Görülen geçmiş zaman

Tekil 3. şahıs: idi

شآشيِ اِيدىِ şaşı idi 11a/07

2.2.2.2.5.4. Cevheri fiilin olumsuzu

Cevheri fiilin olumsuzu “degil” kelimesi ile yapılır.

قُدُوزدَكِلدُر ḳuduz degildür 50b/10

2.2.2.2.6. Partisipler

Partisipler fiillerin sıfat şekilleridir. Fiil kök ve gövdelerine partisip ekleri getirilmek suretiyle yapılır. Fiil kök veya gövdeleri bu şekillere girerek nesneleri hareketleriyle ifade ederler.

Metnimizde geçen partisip ekleri şunlardır:

-GAn

دَپَه كَن depegen 10b/01, اِسِرْغَن ısırġan 10b/02

-mAz

يَرَمَز اوُت yaramaz ot 24b/01

-dUḳ

اِصِرْدُوغِى يَرِى ışırduġı yeri 50b/12

-mIş

يِللَمِش سآ يَغِيلِه yıllamış sa yaġıyla 45a/96

2.2.2.2.7. Gerundiumlar

Fiillerin zarf şeklini yapan eklerdir. Metnimizdeki gerundium ekleri şunlardır:

-A

اِشآرَت اِيده işāret ide ide 3b/11

-Up

اِركِلوُب irkilüp 3b/13

-IcAK

قَشآنِيجَق ķaşanıcaķ 4b/04

-dUKçA

قُرُودُقجَه kuruduķça 34b/04

-IncA

وارِنْجَه varınca 42a/02

-mAdAn

طُقْمَدَن ṭoķmadan 43b/08

2.2.2.2.8. Fillerde olumsuzluk

Fiil kiplerinde olumsuzluk -ma/-me ekleri ile yapılır. Olumsuzluk ekleri fiil kök ya da gövdesine getirilir. Geniş zamanın olumsuzu -maz/-mez ekleri yapılır.

طوُرْمَيَه ṭurmaya 3b/13, قوُرْتُلْمَز ķurtulmaz 25a/07

2.2.3. Birleşik fiiller

Birleşik fiiller, bir fiile, ondan önce gelen başka bir fiilin ya da isim cinsinden bir kelimenin birlikte kullanılmasından meydana gelirler.

2.2.3.1. Birinci unsuru isim olan birleşik fiiller

Birinci unsuru isim olan birleşik fiiller it-, eyle-, ol- yardımcı fiilleriyle kurulur.

مَيلْ اِتْمَيَه meyl itmeye 4a/07, عزمْ ايْلَدُكِي ʿazm eyledügi 2b/10, تَمآم اوُلْمَز tamām olmaz 3a/01

Metnimizde yardımcı fiil olmayan fiillerin de isimlerle anlamca bütünleşerek birleşik yapı meydana getirdikleri de görülmektedir.

شِفآ بُولهَ şifā bula 22a/01, قاَن كَلْسَه ķan gelse 22a/12, يُولَه دُويَر yola doyar 9b/02

2.2.3.2. İki unsuru da fiil olan birleşik fiiller

قُيُووِيرْمَيَه ķoyu virmeye 42a/05, صَرَه قُويَه ṣara ķoya 48a/06

METİN

[01b]

(1) بسم الله الرحمن الرحيم (2) الحمد لله رب العالمين الصلاة والسلام (3) علي محمد و علي ال محمد و اصحابه اجمعين[52]

(4) Eimmetüʾd-dīn veʿulemā-i ehliʾl-yaḳīn (5) ve vüzerā-i ṣāhib-i resm-i āyīn veʿuḳalā-yi (6) devr şöyle rivāyet ḳılurlar kim çün (7) pādişāh-ı aʿẓam, melik-i mülūkiʾl-umerā-i (8) fiʾl-ʿālem İskender Ẕüʾl-ḳarneyn (9 رحمة الله عليه) رحمة واسعة[53]Rūm vilāyetinde **[02a]** (1) ḡurūc ḳıldı. Ve Kīş-i baḥrın dutdı (2) ve Ḫorusān mülkin[54] daḫı aldı. Belḫ şehrine (3) irişdi ve ḥiṣār ḳıldı ve ḥaylī müddet otur- (4) dı. Nā-gāh, Allāhu Teʿālā emri birle ol leşker arasında (5) ḳızluḳ oldı. Ve atlarına نعوذ ب الله منها[55] (6) ḳıran uġradı ve bu ḫabar eṭrāfa irişdi. (7) Meger kim Ḥekīm Arestuṭalis ol çeride (8) ḥāżır[56] degil idi. Bu ḫabar aña irişdi. (9) Fiʾl-ḥāl ol daḫı ʿilim ḳuvvetiyle ve zihin tīzligiyle (10) bu kitābı taṣnīf ḳıldı. Ve İskendere gönderdi. (11) Çün bu kitāb İskendere irişdi. Ol çeri (12) bunuñ içinde olan edviye birle atlarıña ʿilāc (13) ḳıldılar. Allāhu Teʿālā ʿināyeti birle ḫasta olan **[02b]** (1) atlara ṣıḥḥat rūzī ḳıldı. Ve bu kitāba (2) *Bayṭar-nāme* diyü ad ḳodılar. Ol zamāna degin (3) belki inḳırāż-ı ʿāleme degin her ʿillet ki ata (4) vāḳiʿ ola, bu kitāb içinde olan muʿālece (5) sebeb olup ḫayvān ṣıḥḥat bulur. Pes (6) mecmūʿ-ı[57] ḫalḳa vācibdür ki bu kitābı ṣaḳlaya- (7) lar.Ve pādişāhlara ki zīrā pādişāhlar leşkersüz (8) olmaz; leşker silāḥsuz olmaz. Ve sāz silāḥda (9) atdan eyüsi olmaz. Zīrā ki at-ıla kaçana yeter. (10) Ḳoduġunı dutar ve ʿazm eyledügi yere tīzcek (11) irişür. Ve hem dimişlerdür kim: Nite ādemi Allāhu Teʿālā (12) dört nesneden yaratmışdur. Aña ʿanāṣır-ı (13) erbaʿa dirler. Dördüñ birisi eksik olsa **[03a]** (1) pādişāhlıḳ resmi tamām olmaz. Ol dördüñ (2) birisi ʿāḳıl[58] ve ʿālim vezīrdir. Ve birisi daḫı (3) çeri-i ābādāndır.Ve birisi daḫı raʿiyyet-i mihr-bān (4) ve birisi daḫı sipāh-ı ḳavī olmaḳdır. Sipāh-ı ḳavī (5) olmaz illā eyü at-ıla

[52] Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Övgü alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Dua ve esenlik Hz. Muahmmed'in, onun ailesinin ve sahabilerinin tümünün üzerine olsun.
[53] Allah'ın engin rahmeti onun üzerine olsun.
[54] Metinde مَلِكِن şeklinde geçmektedir.
[55] Bundan Allah'a sığınırız, Allah bu durumdan korusun.
[56] Metinde kelime حاَظِير şeklinde geçmektedir.
[57] Metinde مَجْمُوعِي şeklinde geçmektedir.
[58] Metinde عَاقِيل şeklinde geçmektedir.

ve eyü silāḥla. Ve silāḥ (6) atdan yegrek olmaya kim yoḳaruda ẕikr olundı (7) idi.

Bāb-ı evvel: Atuñ eyüsini ve yaramazını ve nice (8) rengde olan at yaramazdur ve nice rengde (o) (9) olan at eyüdür ve at ḥasta olıcaḳ (10) ʿalāmeti nedür ve devāsı nedür anı bilmek (11) gerek vācibdür. Beyān idelim inşā-allāhu (12) teʿālā.

Evvel atuñ eyüsi budur kim yüce (bo) (13) boylu ola ve yoġun inciklü ve ḫūb ṣūretlü **[03b]** (1) ola.Ve ala gözlü ola ve ḳulaḳları uzun-ki (2) aña ḳamış yapraġı ḳulaḳlu dirler. Ve iki ḳulaġınuñ (3) arası geñ ve dişleri ṣıḳ ve aşaġa dodaġı (4) yoḳaruġı dodaġından uzun olmaya. Ve öküz (5) omurlu ve uyluġa ṭolu ve küçücek bögürlü (6) ve açuk gözlü, orta boyı daḫı eyüdür. Ve ḫāyası (7) yerinde tü olmaya ve ḳıçınuñ arası ve eñegi[59] altı (8) ve kirpükleri ḳara ola. Ve āvāzı tīz ve eyi ola. (9) Ve her nesnei görür ola. Ve iki kıçınuñ arası (10) iñen geñ ve iñen ṭar olmaya. Ve yolca giderken (11) iki ḳulaġıyla işāret ide ide gide, gendüyi (12) terāzū idüp gide ve öñüne her ne gelürse (13) tāzī gibi tīz geçe irkilüp ṭurmaya. Ve iki ḳıçı **[04a]** (1) berāber ola. Yör<ü>yicek ḳıçına çökek olmaya. (2) Ve ṭolaşuḳ yörümeye. Ve daḫı almacuḳları (3) yumrı olmaya. Ve eger almacuġınuñ biri birinden (4) böyük olursa ve ol at ḳıymatlu ola kim zīrā (5) hünerlü olur. Ve üstüne binicek kāhal deprenmeye. (6) Revān yörüye ve inişde ve yoḳuşda bir ḳāʿide (üz) (7) üzerine yörüye. Ve ṣuya tīz meyl itmeye. Ve belin (8) ege ege yörümeye. Ve ḳısraḳ göricek (9) tīz kişneye. Ḳulaḳ yerinüñ tüyi ince ola. (10) Ve ṭoynaḳları uzun ve enlü ve ḳara ola. Ve ökçe- (11) si degirmi ola deve ṭabanlu olmaya. Ve yelüsi (12) ince ola ammā ḫurdaları yoġun ola. Ve ḳuyruġın (13) yoḳaru götüricek aşaġa ḳoya. Ve ṣofrasınuñ **[04b]** (1) iki yanı geñ ola. Ve öñ ayaġın götüricek (2) girü tīz başa. Ve bilekleri yoġun ola. Ve aşuḳları (3) yumrı olmaya ve ḳıç ayaġın öñ ayaġınuñ (4) üzerinden aşura. Ve ḳaşanıcaḳ öñ ayaġına (5) yaḳın belki arasına döke. Ve beli uzun olmaya. (6) Ve yörüyicek ḳuyruġın egmeye. Ve arpasın tīz tīz (7) çeyneye. Ve ḳaşanıcaḳ belini egmeye. Ve nā-gāh, beliñlemeye. (8) Ve yolda nesne göricek ḳıçın ḳıçın gitmeye. Ammā (9) eger ṣaġ eyegüsinden ṣol eyegüsi bir eksik (10) olursa anuñ gibi at yügrük ve hünerlü (11) olur ve ġāyet bahādur olur. Ve ṣuya uġrayıcaḳ (12) ve aḫura çekicek evvel ṣaġ ayaġın başa. (13) Ve eger ṣol ayaġın başarsa

[59] Metinde اَكاَكي şeklinde geçmektedir.

anuñ gibi at **[05a]** (1) ṣolaḳ olur. Ve ṣolaḳ at mübārek olmaz. (2) **Ammā** bu ẕikr olunan altmış ikisincedür. Eger (3) cemiʿ bir atda bulunursa ol atuñ naẓīri (4) olmaz meger gendü gibi ola. **Ammā** şol atda ki (5) bunlarıñ cümlesi olmaya bārī on ikisinç (6) bulunmaḳ gerekdür. Ol on ikisincüñ üçi (7) ʿavratdan ola ve üçi deveden ola ve üçi (8) ḳatırdan ola ve üçi ṣıġırdan ola. **Evvel** meṣelen ʿavrat (9) gibi ḫūb ola ve bedeni nāzük ve bürçegi uzun ve ḫūb[60] (10) ola. Ve deve kirpiklü ola ve boyunı uzun ve siñirleri (11) yoġun deve siñiri gibi ola. Ve ḳatır ḳuyruḳlu ve ḳulaḳlu ola (12) ve ṣıġır ḳabaḳlu ve ḳarunlu ve ḫurdalu ola. Ve bu sinclü atlar daḫı (13) eyüdür ve hünerlüdür. Ve ne dirlerse almaḳ gerek.

Ammā rengin [05b] (1) **daḫı beyān idelüm atlarıñ** evvel ḫurmāyī ṭoru at eyü ola (2) ve hünerlü olur ve doyar ve bu ṭonlu atuñ kim ayaḳları ve ṭo- (3) ynaḳları ve kirpügi ve yeli ve ḳuyruġı ve eñegi ḳara olursa (4) ġāyet eyüdür. Daḫı al at kim ḳızılṣaġu

Şekil 1. Ḫurmāyī ṭoru at

(5) olmaya ve gözleri ḫāyesi ve yelisi ve ḳuyruġı ve ayaḳları **[06a]** (1) ve ṭoynaḳları ḳara ola ol daḫı eyü olur. Ve ṭoru (2) at kim yeli ve ḳuyruġı uzun ola eşkün olur ve yügrük olur ve yolda

[60] Metinde خُاوُب şeklinde geçmektedir.

Şekil 2. Ṭoru at

(3) ve balçıḳda doyar. Ve **daḫı** ḳurt ḳula at-kim ḳolan (4) arḳası gibi yelisinden ḳuyruġına degin **[06b]** (1) bir ḳara ḫaṭṭ çekilmiş ola ve yelisi ve ḳuyruġı (2) ve dizinüñ aşaġası ḳara ola, ol (3) hünerlü ve berk olur. Ammā bu didügümiz

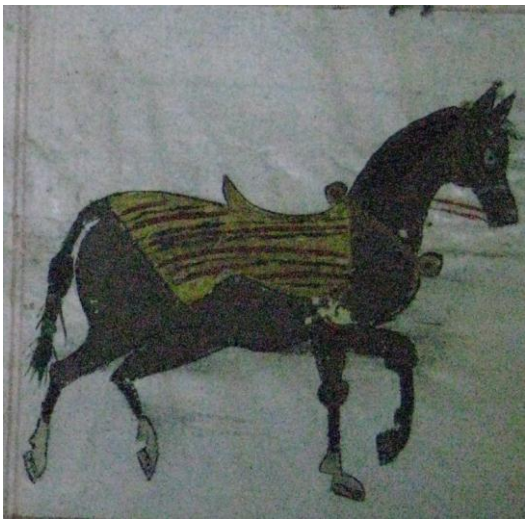

Şekil 3. Ḳurt ḳula at

(4) ol<ma>sa[61] aña şarġa<da>[62] dirler. Anuñ gibi at süst[63] **[07a]** (1) olur. Issını menzīle yetürmez, yolda ḳor. Ve **ḳara** (2) **yaġız at** birez ḳararaḳ ola. Ol daḫı fiʾl-cümle

[61] Metinde اوُلْسَه şeklinde geçmektedir.
[62] Metinde شَرْغَه şeklinde geçmektedir.
[63] Metinde شُستْ şeklinde geçmektedir.

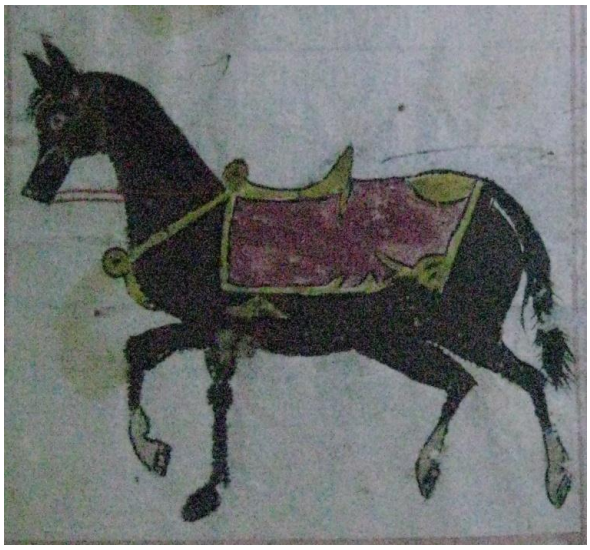

Şekil 4. Ḳara yaġız at

(3) ammā eger kül rengi gibi olursa kim (4) yelisi ve ḳuyruġı ve budı arası ve ṭoynaḳları **[07b]** (1) ḳara ola, eyü olur. Yoġ-usa almaġa yaramaz. **Ve ḳara** (2) **at kim** ġāyet ḳara ola, gözleri ḳızıl ola.

Şekil 5. Ḳara at

(3) Ol yügrük ola yola doya ammā delürek ola. (4) Ve ġavġada çalıḳlanır. Ve baʿżısı depegen ve ışırġan **[08a]** (1) olur. Ve līkin çoḳ yaşar. Al at kim ḳızılṣaġu (2) ola ve çapār at ve aḳ at eyü olmaz. (Ve eger) […][64] **[08b]** (1) Ve eger yelüsi ve gözleri ve budı arası ḳara (2) olursa ol yavuz olmaya. Ve alaca

[64] 8a sayfası yırtılmıştır.

at-ki (3) başı küçük ola ve ḳuyruġı uzun ve avāzı […][65] **[09a]** (1) yumru ola eşkün olur belki yorġa olur. Ve eger (2) boynı düz olursa ve dübelek[66] ḳarunlu olur. Katı yügrük ola. Ve yel esdügi (3) vaḳtın ġāyet saḳ olur ve ferāsetlü olur.

Şekil 6. Temür boz at ?

(4) Ve yolı bulur. Ammā baʿżı at göze ḫor olur. Anuñ (5) gibi at eyü olur. Ve yügrügi ġāyet yügrük olur. (6) Ve boz at-kim yelisi ve ḳuyruġı ve kirpükleri ḳara olur. **[09b]** (1) Ol daḫı eyüdür. Ol at ıssıda buñalmaz olur. (2) Ve yola doyar. Ve eger bu didügümüziñ ʿaksī[67] olursa (3) kim ṭoynaġı aḳ ola. Bunuñ gibi at ḳarada görmez, çil

Şekil 7. Boz at

[65] 8b sayfası yırtılmıştır.
[66] Metinde دُونْلَك şeklinde geçmektedir.
[67] Metinde عَسْكي şeklinde geçmektedir.

(4) olur. Ve çapā<r>[68] at-kim yelisi ve ḳuyruġı uzun ola. (5) Ve ṭoynaġı ḳara ola yörügen ve yügrük olur. Ve eger (6) ḫāyesinde beñ beñ olursa ġāyet hünerlü (7) olur. Ve her ne bahālu olursa almaḳ gerek. **[10a]** (1) Sisli at-ki ḳıçı sekil ol daḫı eyü olur. (2) Sıçan tülü at göze ḫor olur ammā yüke (3) ve binmege ġāyet eyü olur.

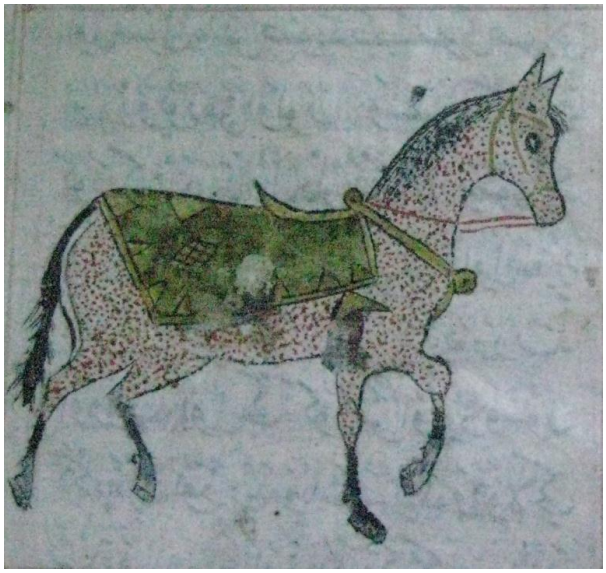

Şekil 8. Sisli at

Ammā çün (4) ṣıfatları bilindi eyü olanı beyān idelüm kim (5) yaramazdur ve ıssına şomdur ḳutlu olmaz. Ṣıfat-ı ḳabīḥ:

[10b] (1) Ḳara at-kim gözi ḳızıl ola yavuz olur. Depegen (2) ve ısırġan olur. Ve ṭoru at kim ḳuzġun (3) göz ola. Gice görmez olur. Ve şol at-kim (4) evvel ṣol ayaġın ṣuya baṣa, ol ṣolaḳ (5) olur. Ve yörümez olur. Ve şol at-kim ḳısraḳ (6) göre kişnemeye, ol dilsüzdür. Ve şol at-kim (7) ṭavul ünin işidüp ürkmeye, ol ṣaġırdur. (8) Ve şol at-kim ḳara nesne üzerine yörüye (9) ürkmeye, ol gice görmez olur. Ve şol (10) at-kim yaġırı üzerinde veyā ḫāyesinde ve ḳolañı (11) yerinde veyā dizi üzerinde ve kirpügi üstünde (12) ḳıl bitmiş olsa ol at şom olur. Ve tüyi (13) ḳısacuḳ atuñ digmesi eyü olmaya. Ve şol **[11a]** (1) at-kim ṣol gözi çaḳır ola, şom olur. (2) Ve şol at-kim gözleri ṭonuḳ[69] ola ol gündüz (3) eyüce görmez olur. Bunuñ gibi ata ʿArab aʿmeş (4) dirler. Ve şaşı at yaʿni egri gözlü at, (5) ṣūretçe göze ḫor olur ve ʿayblu gibi olur. (6) Ammā ʿArab ve ʿAcem ol ata ḳutludur dimişler. (7) Ve bu meşhūrdur kim düldül daḫı şaşı idi (8)

[68] Metinde چیا şeklinde geçmektedir.
[69] Metinde طنلق şeklinde geçmektedir.

dirler. Ve iki gözi çakır at hem ḳayurmaz. (9) Ve ṣol ayaġı aḳ at şom olur. Ve şol at-kim (10) gözi ve kirpügi aḳ ola. Ol gündüz daḫı eyü (11) görmez olur. Ve şol at-kim yörürken başını (12) yoḳaru ḳaldurmaya ve balçıġa giricek sük- (13) sinin bıraġa. Anuñ gibi at key ʿayblu olur. **[11b]** (1) ve şol at-kim ve öñi ḳıçından veyā ḳıçı öñinden (2) uzun ola, ol at sürçek olur. (3) Ve şol at-kim yörürken ḳuyruġını ḳaldura, (4) ol ʿaybdır. Anuñ gibi ata ʿArab aʿzel dir (5) ve ekşif daḫı dir. Ve ol at-kim öñ ayaġından (6) ḳıçını aşurmaya. Ol daḫı eyü olmaz. Bunuñ gibi (7) ata ʿArab afḥac dir. Ve şol at-kim öñi ḳıçından (8) veyā ḳıçı öñinden uzun ola. Anuñ gibi at dāʾim (9) aḳsāḳ olur. Anuñ gibi ata esbaḳ dirler. (10) Ve binmekden ḳaçan at ve başı ḳatı at ve beliñlegen (11) at ve ısırġan at dāʾim ve çoḳ kişneyen (ve) (12) ve depegen at ve yörürken tersleyici olmayan at (13) ve burnı sıruḳ ve çuḳur gözlü at ve ülpin **[12a]** (1) ṭaşra çoḳ çıḳaran at. Bu cümlesi yaramazdır.

(2) **Çün bu daḫı bilindi. Anı daḫı beyān idelim. Atuñ** (3) **ḫastaluġı nedür ve nedendür ve ʿilācı nedür** (4) **ve ʿalāmeti nedür maʿlūm idelim:** Atuñ (5) yigirmi yedi dürlü ḫastaluġı vardur. Ve her (6) ḫastaluġın adı vardur. Ve ol ḫastalıḳlar (7) bunlardır kim ẕikr olunur:

İntişār ve keʿāb[70] (8) ve daḫas ve cüẕẕām ve mişmiş ve ġavr (9) ve şiḳāḳ ve ḫamrā ve nāsūr[71] ve barş (10) ve tecerrüd ve nemle ve nefḫa ve melaḥ ve ḳaʿad (11) ve seraṭān ve fataḳ ve miftāḳ ve ḳıʿās (12) ve ḫunnāḳ ve ribve[72] ve maʿall[73] ve ʿaṣāṣ (13) ve suʿāl ve rehża[74] ve bere, ḥummā.

[12b] (1) Ammā bu ẕikr olunan ḫastalıḳlar kim ata vāḳiʿ (2) olur. Sebeb budur kim ḳızġun-ıla[75] ata (3) ṣu virürler. Veyā at ḳızmış-iken bir yerde (4) ṭurġuralar. Ve yāḥud derlemiş atı çulsuz (5) ḳorlar. Veyā yoldan gelmiş atuñ tīzcek eyerin (6) almaya. Veyā bir yerde atı bağlarlar ḫām olur. (7) Ve nā-gāh ḳatı biner veyā ḳatı segirdür. Ve yāḥud (8) atı tütüne bağlarlar. Veyā ḫazān vaḳtında atı (9) yaġmura çulsız ḳorlar. Ve yāḥud atı güne (10) ḳarşu bağlarlar daḫı ḳızar. Ve daḫı ṣovutmadın (11) ṣu virirler. Ve yāḥud yaz gününde gündüz (12) güneşe ve gece ṣovuġa doḳundurlar. Ve bu yazılan (13) ḫastalıḳlara sebeb

[70] Kelime aslen كَعَب şeklindedir.
[71] Kelime aslen نَاصُور şeklindedir.
[72] Kelime aslen رَبْوَ şeklindedir.
[73] Kelime aslen مُعَل şeklindedir.
[74] Metinde رَهْصَه şeklinde geçmektedir.
[75] Metinde قِزْغوُن بِلَه şeklinde yazılıdır.

bu ẕikr itdügimüz fiʿllerdür. **[13a]** (1) Ammā her kim-ki atını bu didüklerimüzden saḳına, selā- (2) mete götüre.

Bu bāb atı semirtmekde nice itmek (3) gerek anı beyān idelim: Her kim dilese atı tīz- (4) cek semirde evvel gerek budur kim bir karañu yerde (5) bağlaya. Ve çulın arḳasından gidermeye. Yağmurdan (6) ve güneşden ṣaḳlaya. Ve yeri iñen ıssı ve iñen (7) ṣovuḳ olmaya. Ve ṭar yerde olmaya. Ve üzerinden (8) kimse geçüp incitmeye. Ve yemini eledüp vireler. (9) Ve beş dürlü nesne yedüreler. Yonca ve saman (10) ki tozı olmaya. Ve arpa ve arı buġday ve her gün (11) yüz otuz dirhem ebe gümeci toḫmın vire. Ve ṣuyın (12) daḫı durduġı yerde vire. Ve yaz gününde ata (13) ṣuyı çoḳ vire. Ve eger ḳış güni olursa **[13b]** (1) günde iki kez ḳaşağu vura. Ve ḳulaġın ve ḳuyruġın (2) ve budların arasın pāk ide. Ve yaz gününde bir ḳaşıya. (3) Ve ıssı ṣuyla her gün ayaġın yuya. Ve yemini ġāyet (4) temiz vire. Eger bu ṭarīḳ-ile eyleye ol at ḳırḳ güne (5) degin binmege, ol at yaramaya meger yaraḳ ide daḫı (6) bine.

Çün atuñ eyüsini ve yaramazın bildik. Ve nice (7) beslemek gerek anı bildürdik. İmdi atuñ yaşın bilmek (8) ḳaʿidesin daḫı bildürelim. Bāb: At yaşın (9) bilmek budur kim atuñ yaşı dişinden bilinür. Evvel (10) ḳulunuñ iki dişi aşağada biter ve iki dişi (yo) (11) yoḳaruda biter. Bu dört dişlere ibtidāyāt dirler. (12) Ve iki dişi daḫı olaruñ yanında çıḳar. Anlara vaṣıṭāt (13) dirler. Ve bunlarıñ yanında iki daḫı çıḳar, anlara rübāʿiyyāt **[14a]** (1) dirler. Atuñ ḳırḳ iki dişi olur. On ikisi (2) öñde olur, otuzı azusında olur. Ammā at (3) üç yaşar olıcaḳ ḳulun dişinüñ ḳapağın açar. (4) Dördüne degin şöyle ḳalur. Beşinde birer ḳulun (5) dişin bıraġur. Ve ḳalan dişinüñ dipleri yoġunlanur. (6) Ve altısında bir yanı daḫı gedilür. Ammā yedisinde bir yanı (7) daḫı gedilür. İçi ḳaraca olur. Ve sekizinde dişlerinüñ (8) ucı degirmi olur. Ve toḳuzındaki çuḳur olur. (9) Şöyle kim arpa ṣıġar. Onunda tamām düpdüz siler. (10) Onundan geçik atuñ yaşını kimse bilemez. Ammā ʿāḳıl-[76] (11) lar ḳatında anuñ yaşını arpa bilür. At kim arpa (12) uvatdı, ol at işinden ḳalmaz. Ve at kim deve (13) dişlü olur anuñ yaşı hīç maʿlūm olmaz. Bu daḫı **[14b]** (1) olur kim atuñ dişini egildürler yigit görünsün (2) diyü. Ve līkin ḳarı at gözünden daḫı bellüdür. (3) Zīrā ki ḳarı atuñ gözleri çuḳur olur.

[76] Metinde عَاقِيل şeklinde geçmektedir.

(4) Çün yaşı daḫı bilindi. Atuñ ḫastalıġı (5) daḫı ʿilācı beyān idelüm. Evvel atuñ başında (6) **olanı beyān idelim:**

Bilgil-ki atuñ başında (7) bir renc olur. Aña saḳaġu dirler. Bu iki dürlüdür. (8) Ve birine saġargu dirler. Ammā saḳaġunuñ ʿalāmeti (9) oldur kim burnı delüklerinden iriñ gibi nesne (10) aḳar. Başını aşaġa tutar. Ve burnunı dīvāra sürer. (11) Ve burnunuñ ḳanatları gerilür. Ve ṭurduġı yerde (12) ḫırḫır ider. Anuñ ʿilācı oldur kim evvel boynuñ (13) iki yanından ḳan alalar. Andan ṣoñra kāfur ve **[15a]** (1) ve zaġferān döge. Ve aḫşam vaḳtında māsūra (2) birle burnuna üfüreler. Ve üstüne binefşe yaġın (3) ṭamzuralar. Eger sākin olmasa anduzı dögeler (bir dir) (4) bir dirhem zaġferān, bir dirhem kāfūrı yumşaḳ (dö) (5) dögeler. Burnuna üfüreler. Eger yine gitmese çörek (6) otı ve zencbīl ve oġlan aşı ve ḳara ḳaşnı her (7) birinden ikişer dirhem ve zaġferān bir dirhem (8) bunları iki yüz dirhem sücü-y-üle ḳaynadasın (9) ve süzesin. Ammā şol ḳadar ḳaynada kim üç (10) baḫşda biri ḳala. Bir dirhem aḳ neft ḳatalar. Daḫı (11) üç baḫş ideler. Her gün bir baḫşın burnuna (12) dökeler ılıcaḳla. Ve bir zamān başını yoḳaru dutalar. (13) Ve eger bunuñla gitmezse birer yarpuz yapraġı **[15b]** (1) ve ṣaman tozı ve güyegü otı bunları ḫamīrle (2) ḳaynadalar. Isıcaḳla ṭorvasına ḳoyalar, başına (3) aṣalar. Tā kim ol ʿillet söküle gide. Bunuñla (4) daḫı gitmezse ʿavratlaruñ ḥayż bezin alalar, (5) burnuna tutuzalar. Ve bineler ḳatı ḳatı yörüdeler. (6) Tā ki ḳıza, burnundan söküle. Eger anuñla daḫı gitmezse (7) anduzı ala ḳazıya, ḳamışla burnı delügine üfüre. (8) Ardınca azacuḳ kāfūr üfüre. Ve birez gül (9) ṣuyı ṭamzura. Eger ḳatı ṣovuḳ günde olursa (10) binefşe yaġın ṭamzura. Eger yaz gününde olursa (11) bir ot vardır aña leblāb dirler. Türkçe (12) ḳumla dirler. Ol otuñ aşaġa yapraḳsız yanını (13) kese gidere. Yoḳarusın atuñ torvasına ḳoya **[16a]** (1) başına aṣa. Bir zamān ṭura tā ki ol otuñ (2) ḳoḳusı dimāġına[77] çıḳa, söke indüre. (3) Ve burnuna küncid yaġın ṭamzura. Ammā mücerrebdir (4) ḥayż bezi.

Bāb: Bir atda sagarġu olsa (5) ol ʿillet derlemiş-iken ṣu virmekden olur. (6) ʿAlāmeti oldur kim tiskirür ve burnundan ṣaru (7) ṣu aḳar ve burnunı ayaġına sürer. ʿİlācı budur (8) kim ṣarmısaḳ dögeler. Aḳ soġan-ıla daḫı (9) ḫamīrle pişüreler. Ve içine susam yaġını (10) ḳoyalar. Ve yāḫud zeyt yaġın ḳoyalar, ḳaynadalar. (11) Tā kim ḫamīr gide, yaġı ḳala ve iki dirhem neft (12)

[77] Metinde دِمَاغِلَنَه şeklinde geçmektedir.

ḳatalar. Bir nice kez burnuna dökeler, defʿ ola. (13) Eger bunuñla gitmezse bezīri tava içinde birez [16b] (1) ṣuyla ḳaynadalar. Torvasıyla başına aṣalar. (2) Bu iki ʿillete bundan mücerreb yoḳdur. Ve eyü (3) olunca yedi kez her gün ṣığır yaġın ve ḫaṭmi (4) yaġın birbirine ḳata ve boynuna dürte. Ve baʿżı atuñ (5) boġazınuñ içinde iç yanında olur. Anuñ ʿalāmeti (6) oldur ki at yerinden deprenmez ve burnundan nefes (7) viremez ve aġzından ṣolur. Ve gözleri ṣararur. (8) Ve içindeki ṣu burnundan gelür. Bunuñ ʿilācı (9) budur ki keçi boynuzunı havānda döge ve yaġa (10) ḳarışdura. Günde altı loḳma ata yedüre. (ve) (11) Ve yaş yoncadan artuḳ nesne virmeye. Eger (12) yaş bulunmazsa ışlada vire. Ammā atuñ (13) ḥalāṣ olmasına ʿalāmet budur kim at [17a] (1) o<tla>maġa başlaya.

Bāb: Eger atuñ burnu içinde bevāsır (2) olsa ʿalāmeti oldur kim burnundan ṣaru ṣu aḳar (3) iriñlü. ʿİlācı budur kim ḳalem zengār ve ḳara zernīḫ (4) ve pelīd güli her birinden bir dirhem ṣuyla yoġuralar, merhem (5) gibi ola. Göze görinür yerde ise parmaġla (6) dürteler. Eger görünmez ise bir aġaca panbuḳ ṣara (7) dürteler. Üç güne degin her gün bir keret dürte. Ve andan ṣoñra (8) ṣa yaġı dürteler. Mīḫi ḳopa. Ve andan-ṣoñra birer zift (9) ve çam ṣaḳızı ve neft birle ḳaynadalar, merhem gibi ola. (10) Günde iki keret eski panbuġ-ıla dürteler. Ve bunuñla daḫı (11) olmaz ise beş dirhem sirke ve on dirhem bal ve beş (12) dirhem zengār ve ʿanzarūt[78] üç dirhem ve isfidāc (13) iki dirhem ve mürdeseng iki dirhem ve siligün [17b] (1) üç dirhem bunları birbirine ḳarışdura merhem (2) gibi ola. Günde iki keret ura ḥoş ola. (3) Ammā eger görinür yerde olsa kesmekden (4) yegrek yoḳdur. Ve kesdikden ṣoñra sarımsaġı (5) ve iç yaġın ṭuz-ıla dögeler. Merhem gibi ola. (6) Ol kesilen yere ura ve bir zamān dutalar kim ol (7) bevāsıruñ kökin kese. Siligün yigirmi dirhem (8) mürdeseng on zeyt otuz dirhem ve sirke (9) yigirmi dirhem ve <u>şaḳ<ī> on dirhem bunları havānda (10) merhem gibi döge. Ve uşaḳī sirkeye ḳatalar. Andan (11) ṣoñra girü ḳalanın ḳatalar günde iki keret eski (12) panbuġ-ıla vuralar. Tā eyü olunca.

Bāb: Eger atuñ (13) burnı üstünde veyā doṭaġı üstünde veyā [18a] (1) eñeginde sigil olsa ʿilācı budur kim (ba) (2) baẕıncānı merhem gibi dögeler. Evvel ol sigili (3) anuñla çoḳ ovalar, ḳurtula. Eger eskiden olsa (4) gendünüñ ḳılıyla baġlayalar, üzüle düşe. Ve eger iki (5) çekirdek sıçan otın ururlarsa daḫı

[78] Metinde اَنْزَرُوت şeklinde geçmektedir.

āsān gide. (6) Ammā bal-ıla ḳarışdurup ura. Düşdükden ṣoñra (7) yerine gül yaġın vura.

Bāb: Eger atuñ ayaġı bıçılġan (8) olsa ʿilācı budur ki evvel yegin terleye bir zamān (9) yörüdeler. Ve andan ṣabun-ıla ve ıssı ṣuyla yuyalar. (10) Ve andan ḳozı yaḳalar ve havānda dögeler. Ve pişmiş (11) şāb ve ḳalem zengār ve ṭuz. Buları od görmemiş (12) bal-ıla yoġura, dürte. Ve ḳatı ḳatı ova gide, yāḥud (13) günde iki keret mum ve zift ve bezīr ve birez nefṭ **[18b]** (1) ḳatalar uralar. Ve yāḥud ṭoñuz yaġıyla birḳaç (2) keret ḳatı ovalar, gide.

Bāb: Eger atuñ ayaġı ürpek (3) olsa ol daḫı uyuz gibi olur ve yayılur. (4) At dizine degin tüyin döker. ʿİlācı budur ki (5) evvel ṣabun-ıla yuyalar. Ḳızarınca andan sile ve pan- (6) buġa ḳanın dürteler. Ve yāḥud aḳ ṣoġan ve incīr (7) ve evelik bunları sücü-y-ile ḳaynadalar, ḳoyu ola. (8) Ve havānda dögeler merhem gibi ola, dürteler eyü ola.

(9) **Bāb:** Eger atuñ gözi ḳatında ve yüzünde yumrı (10) yumrı nesne olsa vaḳt olur kim nesne doḳunur (11) ḳanar olsa anuñ ʿilācı budur ki eger bağlanursa (12) ibrişimle yāḥud gendü ḳılı dibinden berk bağlaya, (13) ol gendüsi düşe. Yerine yaġ dürteler. Eger deprenmezse **[19a]** (1) ki bağlanmaya ṣaru zerhīḫ ve kireç ve nışādur birer (2) dirhem ve buçuḳ dirhem sıçan otı bunları dögeler. (3) Bal-ıla ḳarışduralar. Ammā gözine yaḳın yerde ise (4) iḫtiyāṭ ideler. Ot göze girmeye. Bir gün (5) ṭura, ertesi gidereler. Yerine murdār iplik (6) ve ekşi ḫamīr ve yumurda ṣarusı ḳarışduralar. (7) Günde iki keret uralar ki düşe gide. Bir dür- (8) lü daḫı ḳoyun yüñinüñ külini yigirmi dirhem mürde- (9) seng, on dirhem zift, on dirhem (10) mumla erideler ve ḳarışduralar. Eski panbuġ-ıla (11) uralar. Ammā marażuñ ekṣeri göze yaḳın yerde (12) olur, iḫtiyāṭ ideler.

Bāb: Atuñ üzerinde (13) ḳuya olsa yaʿnī demregü olsa anuñ daḫı **[19b]** (1) ekṣeri göze yaḳın yerde olur. Baʿżısı (2) göze girür. Ol vaḳt tīmārla gitmez. Ve adamda (3) daḫı böyle vāḳiʿ olur. Bu renc ekṣerī dilküde (4) ve buzaġuda çoḳ olur. Ammā ʿilācı budur ki (5) evvel anı ṣabun-ıla ve ṭuzla ġāyet yuyalar kim (6) rengi ḳızara. Ve andan ḳara zernīḫ ve nışādur[79] (7) ve pelīd güli ve kireç

[79] Metinde نوُشَادُر şeklinde geçmektedir.

bunları ṣabun ṣuyuyla[80] (8) yoġuralar. Ve üstüne ḳına[81] yaḳar gibi yaḳalar. (9) Üstüne ḳoyalar, bağlayalar. Ammā kim gözi ġāyet (10) ṣaḳınalar.[82] Bir gice ṭura andan gidereler. Gül yaġı (11) veyā ḳuyruḳ yaġı dürteler. Andan ḳurşun erideler. (12) Sırçasuz çanaġa dökeler. Bir kilim pāresiyle (13) ovalar. Un gibi ola. Yigirmi dirhem bundan ve on **[20a]** (1) dirhem rāstıḳ ṭaşı ve mürdeseng (2) beş dirhem ve isfiẕāç on dirhem ve siligün (3) beş dirhem bunları ḳırḳ dirhem zeyt yaġıyla (4) havānda dögeler, ġalīẕ ola. Ṣarp sirke (5) birle azar döküp ḳarışdura merhem (6) idüp ve ol demregü üzerine günde iki (7) keret dürteler. Ve gāh gāh ılıcaḳ ṣu-y-ula (8) yuyalar. Arınup gidince tā ki oñula.

Bāb: (9) Eger atuñ eñegi altı nāṣūr olsa ʿalāmeti (10) oldur ki ol cerāḥat olur. Yeri demürle (11) ṭaġlaya. Delinmiş ise demüri içine (12) ṣoḳalar, ṣaġ yere irişe ve üstüne murdār (13) iplik uralar. Mīḫ ḳopa ve andan ṣabun ve ṣıġırıñ **[20b]** (1) bögregi yaġını havānda dögeler. Ve od görmemiş (2) bal ve çam saḳızı ḳatalar. Günde iki kez (3) eski panbuġ-ıla ura.

Bāb: Eger atuñ gözünde (4) kīsi olsa ʿalāmeti budur ki yaṭur turur (5) ve ardına baḳar. Buña sebeb budur kim derlemişken (6) ṣu virürler ve ṣovuġa bağlarlar. ʿİlācı budur (7) kim buçuḳ dirhem ḳadarı ḳırlaġuç boḳın ḳamışla (8) iki gözine üfüre. Ve eger gicerek ṭuyulur- (9) sa başalar. Gözi pıñarı içindeki (deric) (10) dericügi igne ile deleler, iplik geçüreler. (11) Ve şehādet parmaġını altına ṭuta ve gere-y-ile (12) şöyle aña bıçaḳ uralar.[83] Kim parmaḳ üstüne gelen (13) derinüñ üst żārını[84] alalar, altına geçmeye. **[21a]** (1) ve içinden baḳla gibi aġça nesne ḳatı süñüge (2) beñzer anı alalar. Ve līkin atuñ gözinüñ altındaġı (3) dericügi saḳınalar. Ve yerine ṭuz ḳoyalar ve ol (4) ipligi çıḳaralar. Ve yemini az vire. Ve ṣuyın daḫı (5) giç vireler. Ve başını çul-ıla büriyeler. Ve ıssı (6) dutalar. Ve öz erenler olur kim burnınuñ iç yanından <ḳan> (7) alurlar. Ol eyüdür zīrā kim dāʾim gözden alıcaḳ (8) göz ḫarāb olur. Ve görmegi żaʿīf olur. (9) Mādām ki atuñ ḳulaġı ve nefesi ıssıdur bu rence (10) dermān vardur. Ammā bunlar ṣovuḳ olsa dermān (11) fāʿide itmez, zaḥmet çekmeye kim belin ṣalmış (12) olur.

---

[80] Metinde صُويْلَه şeklinde geçmektedir.
[81] Metinde قنَه şeklinde geçmektedir.
[82] Metinde صَقَنَالَر şeklinde geçmektedir.
[83] Metinde اَلالَر şeklinde geçmektedir.
[84] Metinde سارِيني şeklinde geçmektedir.

Bāb: Eger atuñ gözüne aġaç doḳunsa (13) gözünden yaş aḳsa ʿilācı budur ki evvel **[21b]** (1) ṣoġan ile bezīr ḳaynadalar, havānda döge. Ve ṣāfī (2) ṭuzla ısıcaḳ gözüne ura. Ve eger gözi ḳan (3) olmış ise gözüni açalar. Ṣovuḳ ṣu püfküre- (4) ler. Ve eger deñiz ṣuyun içmiş kişi püfkürse tīz (5) ḫalāṣ ola ḳurtula.

Bāb: Atuñ bir dürlü yine (6) eger atuñ gözine nesne doḳunup aġrısa veyā (7) ḳan çıḳsa eger yufḳa olursa adam ḳafasın sürme (8) gibi döge, mil-ile gözüne çeke. Ḫoş ola. Ve eger (9) ḳalıñ olursa bir dirhem ḳaranfil ve bir dirhem (10) ḫardal döge. Un gibi ola. Ve beş dirhem arpa (11) unın ḫamīr ide. Ve bu otları ḫamīr içine ḳoya (12) ve furuna ḳoya. Şöyle pişe kim göyüne, ḳara (13) kömür ola. Çıḳara ve döge. daḫı atuñ gözüne eke. **[22a]** (1) Veyā ḳamışla üfüre, şifā bula. Ve eger olmazsa (2) ṭoġan boḳınuñ aġını, kim yeşil olmaya üç (3) dirhem egendüsi bunları otda yaḳa. Ve bir dirhem (4) zaʿferān ve beş dirhem şeker bunları elekden (5) geçüre. Atuñ gözüne ṣovuḳ ṣu urup bu otları (6) bir ṣabāḥ ve bir aḫşām gözine üfüresin. (7) Yāḥud yaḳu idüp urasın.

Bāb: Eger atuñ (8) gözünde ḳabarcıḳ çıḳsa merhem-i Rūmī ura. Ve yāḥud (9) züret[85]-i Kirmānī ʿaṣfūr, ikisini berāber ḳatalar. (10) Döge ve atuñ gözüne üfüre. Ḫoş ola.

Bāb: (11) Eger atuñ gözüne ve yāḥud başına ḳatı żarb (12) degse, burnundan ḳan gelse ʿilācı budur kim (13) andūz, żamġ ve eger ve iki ḳardaş ḳanı berāber **[22b]** (1) dögeler. Gendü ḳanıyla ezeler, ılıcaḳ ideler. Atuñ (2) burnuna dökeler. Ve eger ḳan gelmeyüp başın (3) sındursalar. Ve yāḥud inerse yoḳaruda didigimiz (4) ʿilācı ideler. Burnuna binefşe veyā bādem yaġın (5) ḳoyalar. Ve eger bir dirhem zaʿferān ve maṣṭakī (6) ḳatarsa eyü ola. Ve boynı ṭamarından ḳan alalar. (7) Eger ḳara aḳarsa birez aḳa. Ve eger ḳara degülse çoḳ (8) aḳıtmaya, ṭuta.

Bāb: Eger atuñ gözünde ṣafra (9) olsa ol bir ʿilletdür kim gözüñ pıñarından gelür. (10) aḳça nesne olur. Eger tīmār itmezlerse gözi (11) örter, görmez eyler. ʿİlācı budur kim ḫorosı boġazla- (12) yalar ve ısıcaḳla ḳanını göze ṭamzuralar. Eger gitmezse (13) atı başalar. Adam saçın ince igneye geçürüp ḳalduralar **[23a]** (1) ḳoparalar. Gözüñ pıñarı ucından özlüġ-ile keseler. (2) Ve

[85] Metinde زَرَه şeklinde geçmektedir.

kesdikden soñra ʿanzarūt ve ṣabr ve günlük (3) her birinden bir dirhem dögeler. Ve keçi ödiyle ezeler. (4) O kesilen yere uralar. Şifā bula.

Bāb: Eger atuñ başı (5) şişe sebeb budur kim ot otlarken aġulu cānavar (6) ṣoḳa ve yāḥud helāk olsun diyü ʿillet (7) ideler, aġulu nesne yedüreler. ʿİlācı budur kim (8) elli dirhem ṣıġır yaġı ve yüz dirhem süci ve yigirmi dirhem (9) zeyt yaġı ve üç dirhem tiryāḳ-ı[86] erbaʿa ezeler. Ve burnuna (10) dökeler. Eger eyü olmazsa çig inek südin içüreler. (11) Ve eger cānavar ışırmış ise başı şişer. Burnundan (12) ṣaru ṣular aḳar. Ve başını yoḳaru götürmez. Ve eger (13) aġdıḳ nesne yedürmekden olursa atuñ üst **[23b]** (1) ṭodaġından ve alt ṭodaġından birḳaç yerde (2) ustura birle yaralar. Ve beş dirhem tiryāḳ[87], otuz (3) dirhem ḫamīrle havānda ezeler. Ve atuñ başına dürteler (4) bir nice kez. Eger bunuñla daḫı olmazsa papadya (5) ve yarpuz ve ḥaṭmi ve eger yüzerlik ve sarmısaḳ (6) ṣapı ve tetri yapraġı ve eski ṣaman ṭozı bunları (7) birez süciyle ḳaynadalar. Ve ol atuñ burnuna dürteler. (8) Ve başını büriyeler kim boġı yabāna gitmeye. Bir nevʿ daḫı (9) Buḳrāṭ eydür sarmısaġı dögeler. Acı sa yaġı ve defni (10) yaġı ve bezīr ve ṣıġır boḳı ve tavuḳ boḳı ḳarışduralar. (11) Ḳına yaḳar gibi yaḳalar. Bir gün ve bir gece ṭura ve andan (12) ṣoñra rāziyāne toḫmı ve deñiz ṭuzın ḳaynadalar. Anuñla (13) yuyalar. Söküle gide.

Bāb: Eger atuñ eñi ḳopsa aña **[24a]** (1) felāʿ dirler. ʿAlāmeti budur ki yemini yemez ve ṭamaġı (2) yumrulanur. ʿİlācı budur ki atuñ aġzına aġaç ṣoḳalar. (3) Başını ḳalduralar. Çuvalduz birle yāḥud berk aġaç (4) sivrildüp ol yumrı yeri anuñla dürteler kim ḳan (5) çıḳa. Ḳatı ḳatı ṭuzla ovalar kim ḳan gelmez ola.

(6) **Bāb**: Eger atuñ damaġına sülük yapışsa ʿalāmeti (7) budur ki dilin çıḳarup yalanur. Başını aṣaġa (8) ṭutar. Aġzını açalar. Eger yaḳın ise ṭuz dürteler, (9) alalar. Ve eger ıraġ-ısa bir aġaca panbuḳ ṣaralar. Ol (10) aġacı ṭuzlu ṣuya baturalar. Aġzına süreler (11) düşe gide. Ve içerüde olsa bādem yaġıyla bezīr (12) ḳarışduralar. Ve içine ṭuz ḳatalar, boġazına ḳoyalar.

(13) **Bāb:** Eger atuñ dili şişse sebeb budur ki **[24b]** (1) yeminde yaramaz ot olur. Veyā kendü dilin ışırur. (2) Yā başdan iner. ʿİlācı budur ki evvel iki

[86] Metinde تِرْيَاك şeklinde geçmektedir.
[87] Metinde تِرْيَاك şeklinde geçmektedir.

öñünden (3) ḳan alalar. Kişniç ve ṭuraḳ otı ḳaynadalar. (4) Ve ḫıyār-şenbe ezeler. Ve içine buçuḳ dirhem būra (5) ve buçuḳ dirhem ḫardal ḳatalar. Ve ḳoz yaġı ḳatalar. (6) Atuñ aġzını açup ol otlar ıssı iken diline (7) süreler. Nāfiʿ ola. Eger gitmez ise dilin dürteler. (8) Altından birḳaç yerde neşterle deleler. Ḳan çıḳa. (9) Yerine binefşe veyā ḳoz yaġın dürteler. Eyü ola.

(10) **Bāb:** Eger atuñ dişi aġrısa sebeb budur ki (11) yemini görmeden virürler. Ṭaş olur, atuñ dişi (12) aña ṭoḳunur. ʿAlāmeti budur ki yemini kāhal yer ve ḳulaḳların (13) bıraġur. Ve gözlerinden yaş iner. ʿİlācı budur ki it **[25a]** (1) üzümü ve zencbīl ve ḳara ʿūd yapraġı ve büber ve aḳ (2) ḫardal dögeler. Bunları daḫı bal şerbetle ḳaynada- (3) lar. Ve aġaca bez ṭolayup anuñ aġzına ve dişi diplerine (4) süreler. Tā kim ṭoḳunmadıḳ yer olmaya. Şifā bula.

(5) **Bāb:** Eger atuñ boġazında aġrı olsa aña ḫunnāḳ[88] (6) dirler. Sebeb budur kim anuñ boġazında iner. Bu ʿillet- (7) den digme at ḳurtulmaz. Ammā ʿilācı budur (8) ki evvel iki ḳolundan ḳan alalar. Ve līkin çoḳ (9) aḳıtmayalar. Ve boynuna kereyaġın ve ṭaḥīn[89] dürteler. (10) Ve daḫı mercimek ve boy ve ṭuraḳ otı ve boyan (11) ve ḫaṭmī toḫmı ḳaynadalar. Ṣuyın alalar. Ve içine (12) ḫıyār-şenbe için ezüp ḳatalar. Ve birḳaç yumur- (13) ṭa ṣarusın ḳatalar, çalḳalayalar. Ilıcaḳ ideler. **[25b]** (1) Atuñ boġazına dökeler. Ve eger ḫalāṣ olmazsa (2) çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm ve incīr ve ʿunnāb (3) bunları dögülmiş arpa birle ḳaynadalar ve süzeler. (4) Bādem yaġın ve ṣusam ḳatalar ve birez şeker ḳatalar. (5) Ve ılıdup atuñ boġazına dökeler ve birḳaç kez lāden (6) ve zeyt yaġın ikisin eridüp ıssıyla atuñ (bo) (7) boynuna dürteler. Ve yonca yedüreler. Ve ṣuyun ṣovuḳ (8) virmeye. Ve yemin ısladup vireler. Şifā bula.

(9) **Bāb:** Eger atuñ intişār olsa yaʿnī ṭoġcalansa (10) ʿalāmeti oldur ki boynı ṭoġru ve ḳuru aġaç gibi (11) olur. Egilmez aşaġa yoḳaru dönmez. ʿAlāmeti oldur. (12) Ammā ʿilācı budur ki iki ḳolundan veyā boynuñ (13) ṭamarlarından ḳan alalar. Eger geçmez-ise oġlan **[26a]** (1) aşını ve bezīr ve ṣarmısaḳ ve ṭuz ḳatalar ḳaynada- (2) lar. Ve ḳara neft daḫı ola. Isıcaḳla boynuna (3) dürteler birḳaç kez. Ve eger defʿ olmaz ise atı başup (4) ḳaz ayaġı ṭaġ uralar. Ve bir günden ṣoñra bezīr- (5) le acı yaġ ura, girü yemini ıslada vire

[88] Metinde خُنَاك şeklinde geçmektedir.
[89] Metinde طَاحُون şeklinde geçmektedir.

Bāb: (6) Eger atuñ boynuna ḳılıç veyā oḳ doḳunup ṭamar (7) kesilse ḳanı ṭurmasa ḳan ṭonmaḳ ṭarīḳi budur kim (8) ʿanzarūt ve çam saḳızı ve maṣṭakī ve zāç (9) ve ḳızıl boya. Bunları dögeler ve yumurṭa ṣarusın (10) ḳarışduralar. Eski panbuḳ üzerine dürteler. Ve ol (11) kesilen ṭamarı iki yanından başalar. Ve bu otları (12) yumurṭasuz ol yara içine ṭolduralar. Ve panbuḳ (13) ḳoyup ve bir pāre yaṣṣı ṭaş üstüne ḳoyalar. **[26b]** (1) ve bezler-ile berk bağlayalar. On beş gün dura. (2) Andan aça ḳaṭrān dürte, şifā bula. Ve eger bu otları (3) ḥāżır[90] olmaz-ısa yir bağırsuġın dögeler. Ve gendünüñ (4) ḳanın ḳatalar un öziyle yoġuralar. Ve eski panbuġ-ıla (5) ve bez pāresiyle ol cerāḥat bağlaya. Ammā ḳalıñca (6) yaṣduḳ ḳoyup bağlaya. Ve açıcaḳ ışladup aça. (7) Ammā bir dürlü yine atuñ dizinüñ üst yanında, (8) budun iç yanında bir ṭamar vardır. Anı kese daḫı (9) ḳanın ṭuta. Ve andan ṣoñra bir avıç un ve birez ḥaṭmī (10) ve birez ṣabr-ı Soḳṭūri birez günlük birbirine (11) ḳata döge. Beş yumurṭa ile bu otları yoġura, (12) bir beze yaḳup ol ṭamaruñ üstüne bağlaya. Bir hafta (13) ṭura. Bir haftadan ṣoñra atı ṣuya kivüreler. Bir zamān **[27a]** (1) ṣuda dura. Tā kim ol bez ışlana ḳopa. Ve ol (2) gün ṭura. Ertesi birez şaytırac-ı Hindī (3) ve kişniç toḫum ve kāsnı toḫmı berāber ve ʿIrāḳī baṭmanıyla (4) üç baṭman ṣu ḳoya. Ve iki baṭman gidince (5) ḳaynada, süze. Atuñ boġazına ḳoya. Eger bunuñla (6) daḫı ḫalāṣ olmaz-ısa altmış dirhem aḳ üzüm (7) ḳurusı ve altmış dirhem erik ve on dirhem (8) ṣaru helīle ve buçuḳ baṭman kāsnı suyı dögesin (9) ḳaynada ve gice ayazda ḳoya. Ṣabāḥ bunları eliyle (10) eze daḫı atuñ boġazına ḳoya. Üç gün böyle ide. (11) Şifā bula.

Bāb: Eger atuñ <içi> sancılansa sebeb budur ki (12) derlemişle ṣu virürler. Ve yoldan gelüp ṣovuġa (13) bağlarlar. ʿAlāmeti budur kim yatur yuvalanur. **[27b]** (1) Ḳarnı şişer ve bögürleri ḳaşḳatı olur ve ḳaşanamaz. (2) Ve burnınuñ iki yanı ḳanatlanur ḳalḳar. Ve ḳatı ṣolur. (3) Ve ḳaşanamaz. Ve başını yere döker. Bu ʿillete ʿilāc (4) budur kim ḫāṣ tiryāḳ[91] süciyle eze. İçine zeyt (5) yaġı ḳata. Ve ısıdup atuñ burnuna döke. Ve kalıñ (6) çul üzerine uralar. Ve binip ḳatı ḳatı yörüde (de) (7) derlede. İki kişi <ḳarnın> iki yanından ṣıġaya aġaçla (8) böyle idicek ümīẕdür kim ḳaşana tersleye. Eger (9) terslemezse elini ṣabunlaya veyā zeyt yaġıyla (10) elini atuñ ṣofrasına ṣoḳa arıda. Ve ṣabunı şāf (11) idüp istiʿmāl ide. Ammā eger bunuñla olmazsa (ṣo) (12) ṣoġanı döge sıḳa ve ṣuyuna

[90] Metinde حَاضِير şeklinde geçmektedir.
[91] Metinde تِرْيَاك şeklinde geçmektedir.

adam sidügi (13) ḳata ve ṣāfī ṭuz ḳata. Isıdup atuñ burnuna döke. [28a] (1) Ve eger ülpüni çıḳarup ṭāvus yüñin ve adam bitin (2) ṣoḳarlar ise eyü olur. Eger ditredügi gitmezse eski (3) ṣaman ḳaynadalar süciyle. Atuñ ḳarnı altına (4) ḳoyalar. Atı yörüdeler. Tā kim derleye ʿilletden ḫalāṣ (5) ola. Ve yemini daḫı ışladup vire. Ve ṣuyunı az vire. (6) Ammā ṣovuḳ virmeye. Ve eger ʿIrāḳī baṭmanıyla[92] yarım batman arpa (7) unun pişürüp ḥuḳne iderlerse yā ata yedürürlerse (8) eyü ola. Ve yarım baṭman ṭuz ezüp atuñ boġazına (9) ḳoya. Ve bine bir mil ḳadarı yörüdüp derlede. (10) İçi işleye, ḫoş ola.

Bāb: Eger atuñ öksürügi (11) olsa sebeb derlemişken ṣu virmekden olur. (12) Veyā ʿalafında ḳara yüñ olup bile yemekden olur. (13) ʿİlācı budur kim altmış dirhem ṣıġır yaġı ve yüz [28b] (1) dirhem süd yüz dirhem ḫamīr od üstüne ḳoya- (2) lar, eriye. Atuñ boġazına dökeler. Bir dürlü daḫı evelik (3) dibini ṣu gerdemesini ve zaġferān berāber ḳatalar. Şarapla (4) ḳaynadalar. Ṣıġır yaġın bile ḳatalar. Issıla atuñ boġazına (5) dökeler. Ve bineler ḳızduralar. Eyü ola. Eger bu daḫı olmazsa (6) bir ṭutam ḳumla ve on dāne sarmısaḳ[93] toḥmu ve bir aḳ (7) soġan süciyle ḳaynadalar. Süzüp içine (8) birez bal ḳatalar ve bādem sīsem yaġı ıssıyla (9) burnuna dökeler. Eyü ola.

Bāb: Ammā bir dürlü daḫı (10) ṭoḳuz yumurṭa ṣarp sirke içinde üç gün yaturalar. (11) Üçer yumurṭaı her gün üç güne degin (12) atuñ boġazına bıraġa.[94] Şifā ola. Eger bunuñla olmazsa (13) yigirmi dirhem boyan ve yigirmi dāne ḳara incīr ve elli dirhem [29a] (1) üzüm süciyle ḳaynadalar. Günde bir çanaḳ (2) atuñ boġazına döke. Üç güne degin şifā bula.

(3) **Bāb:** Eger atuñ içi gitse aña ıṭlāḳ dirler. (4) Sebeb ṣovuḳ geçmekden ve yemin yedükden ṣoñra (5) tīz ṣu virmekden olur. ʿİlācı budur kim evvel (6) ḳuyruġı dibinde berk baġlaya. Ve bir gün, bir gice yem (7) virmeye. Eger ṭurmazsa mersīn ve pelīd aġacı (8) ḳabını ve keçi boynuzı bunları havānda döge. Ṣıġır (9) yaġıyla yoġura. Külve ide, yaʿnī yuvalaḳlar. Atuñ (10) boġazına ata, ṭura. Eger ṣovuḳ ṣuya çekerler-ise (11) eyü ola. Ammā birez ṭura.

Bāb: Eger atuñ sidügi (12) ṭutulsa sebeb ṣovuḳ geçmekden olur. (13) Veyā aġnayup ḳavuġı dönmekden olur. ʿAlāmeti [29b] (1) oldur kim belini eger

[92] Metinde بَتْمَان şeklinde geçmektedir.
[93] Metinde سَرْمُسَاق şeklinde geçmektedir.
[94] Metinde بُرَغَه şeklinde geçmektedir.

ve egilür. Ammā yatup yuvalanmaz. (2) Vaḳt olur kim üç gün ḳaşanmaz. ʿİlācı budur kim (3) ḳızıl şoġan ḳabın ve ḳızıl boya süciyle ḳaynada- (4) lar. Ve zaʿferān katup süzeler. Ve yir baġarsuġın (5) dögülmiş bu şuya ḳatalar. daḫı ezeler. Ṭuz ve adam (6) sidügi ḳatalar. Ve atuñ burnuna dökeler. Fiʾl-ḥāl ḳaşana. (7) Ve eger ḳaşanmazsa elini şofrasına şoḳa. Ve ḳavuġı (8) yaḳın olur döndüre. Ve ḳavuḳ ṭolu olur. Ol vaḳt (9) maʿlūm olur. Andan şoñra bineler, be-cidd yörüdeler (10) kim derleye.

Bāb: Eger at ḳan ḳaşansa sebeb (11) budur ki aġır yük ururlar. Veyā katı segirdürler. (12) ʿİlācı budur kim evvel iki ḳıçınuñ iç yanından (13) ḳan alalar. Ammā çoḳ aḳıtmayalar. Ve gök süsen dibi **[30a]** (1) ve zaʿferān ve demür dikeni ve çelti toḫmı süciyle (2) ḳaynadalar. Ve süzeler içine bir dirhem tiryāḳı ezeler. (3) Ve burnuna dökeler. Eger olmaz ise bu otları beline (4) melceme ideler.

Bāb: Eger at ḳatı şolursa (5) sebeb budur ki atı ḳatı segirdürler. Ṭalaġına (6) ve öykenine yil ṭolar. ʿİlācı budur kim kepek (7) ṭuraḳ otı ve incīr ve kimnūn bunları ḳaynada (8) süze. On dirhem çam saḳızı döge ve elli (9) dirhem şıġır yaġın erideler ve on dirhem daḫı bezīr (10) ḳatalar. Atuñ aġzına dürte. Ve yemin ışladup (11) vire şovuḳ şu virmeye. Issı ṭuta ve yonca (12) veyā ḥaşıl vire. Eger gitmezse inek südin alalar. (13) Ve zaʿferān ḳatalar, ezeler ıssıyla atuñ burnuna **[30b]** (1) dökeler. Ol şolumasını sākin ide.

Bāb: Eger (2) at nefḥa olsa bu bir ʿilletdür ki atuñ iki ayaġına (3) mādde dökülür. ʿAlāmeti budur kim ḳolı şişer, (4) yoġun olur. Ve ayaḳların depredemez olur. ʿİlācı (5) budur ki evvel iki ḳıçından ḳan alalar ve andan şoñra (6) ḫaṭmī yapraġı ve papadya ve ısırġan dikeni ve kepek (7) ve şarmısaḳ şapı, şarp sirke ile şol-ḳadar (8) ḳaynadalar. Kim sirke gide bunlar merhem gibi ola (9) ısıcaḳla atuñ ayaġına şaralar. Bir gün bir gice (10) ṭura. Eger bunuñla gitmez-ise ḳāşnı ve oġlan (11) aşı, sarımsak süciyle ḳaynadalar. Ḳuvvetin ala- (12) lar. İçine bezīr ḳatalar şāfī ṭuz ḳatalar şol (13) deñlü ḳaynaya kim merhem gibi ola atuñ ayaġına **[31a]** (1) baġlayalar. Birḳaç gün ṭura. Eger eyü olmaz-ısa peynir (2) ṭulumın süciyle ve ṭuzla ḫaşlayalar. Isıcaḳla (3) ayaġına şaralar. Bir gece ṭura. Ammā anuñ gibi olan (4) atı dāʾim bineler, ṭurmaya. Eger mādde yumrulanup belürse (5) neşterle deşeler. Ve üstüne un öziyle yumurṭa (6)

ṣarusını vuralar bağlayalar. Altı gün ṭura. Eger (7) bunuñla olmazsa ṭopuġı üstünde birḳaç yerde (8) ṭaġ ura, ota ṣalalar.

Bāb: Eger atuñ ayaḳları (9) ḳatısa[95] ve yāḥud siñirleri gerilse ʿalāmeti (10) yörimez debeler.[96] Bir ʿilletdür kim atuñ boynundan (11) iner. Aña daḫı intişār dirler. ʿİlācı budur ki (12) ṣāfī ṭuzı süd-ile ḳaynadalar. Şöyle ki ġāyet (13) ḳoyu ola. Isıcaḳla atuñ ayaḳlarına süci ṭulumı **[31b]** (1) birle bağlaya. Eger açılmaz diziniñ üst yanından ḳan (2) alalar. Ve līkin anda bir ince ṭamar vardur. Andan almaḳ (3) gerek. Bir avuç arpa unı ve ṣabr ve ḫatmī ve günlük (4) birbirine ḳata. Ve beş yumurṭa içiyle merhem idüp (5) ol ḳan aldugı ṭamar üzerine ura. Bir hafta (6) ṭura at bir yerde ola kim hīç depretilmez. Şifā (7) bula.

Bāb: Eger atuñ ayaġına ṣu inse sebeb (8) derlemişken ṣu virürler. Yörütmeden bağlarlar. (9) ʿAlāmeti budur kim öñ ayaḳlarınuñ aşuḳları (10) şişer. Yumrı olur (olur). Ve yörimez olur. Ammā nice (11) at yöriyicek açılur. ʿİlācı budur kim kepegi sirkeyle (12) ve ṭuzla ḳaynadalar. Merhem idüp atuñ aşuġuna berk (13) bağlayalar. Bir gice ṭura eyü olmazsa adam terkin ura. **[32a]** (1) Ve yāḥud ḳaynada vura. Eger anuñla oñat olmasa (2) aḳ ḫardal ṣarmısaḳ ile dögeler. Adam sidügin (3) ve arpa unun ḳatup ısıcaḳla uralar. Eger bu da (4) olmasa birḳaç yerde ṭaġ uralar. Ammā ṭaġ oñad (5) uralar kim ol ṣu gele ine. Eger ṣu gele ṭaġılup (6) gitmeze yumrı süñük gibi olur. Anı bir yumrı (7) ṭaġlaġıçla ṭaġlayalar kim süñüge dege. Andan (8) ṣoñra ḳaraca otı dögeler. Ve būra-i Selābes[97] (9) ḳatalar. Ve od görmemiş bal-ıla ḳarışduralar. Panbuġı (10) fitil idüp bu otları aña bulaşduralar. Ol yara (11) içine üç dört kez ṣoḳalar ol ṣuyı (12) eridür. Ammā ṣu tamām gitmeyince ol cerāḥat (13) oñalmaġa ḳomayalar. Andan göge ṣalalar. Şifā **[32b]** (1) bula.

Bāb: Eger atı arpa dutsa veyā buġday (2) yemiş olsa ʿalāmeti budur ki siñirleri du- (3) tulur. Yörimez olur. ʿİlācı budur ki evvel ṣovuḳ (4) ṣuya çekerler. Ammā ṣu içürmeyeler. Ve andan (5) iki öñ ayaġından ḳan alalar. Ve sa yaġı ṭurşusı (6) bezīrle ıssı idüp ayaġına uralar. Ve yemini giçre (7) vireler.

Bāb: Eger atuñ omuzı şişse sebeb (8) budur ki yil iner. ʿİlācı (ʿalāmeti) budur kim (9) iki öñ ayaġından ḳan alalar. Eger geçmez-ise (10) peynir tulumı

[95] Metinde قِيَسَه şeklinde geçmektedir.
[96] Metinde طَبَلَر şeklinde geçmektedir.
[97] Metinde بوُرَه وَ سَلاَبَس şeklinde geçmektedir.

paresini kaynar kepek ṣuyı ile (11) uralar, bağlayalar. Bir gice ṭura eger geçmez-ise üç (12) yerde ṭaġ uralar. Ammā deriñ[98] ṭaġlayalar. Üzerine (13) yaġ dürteler. Şifā bula.

Bāb: Eger atuñ ayaḳlarında **[33a]** (1) sıraca belürse nişān budur ki başcuġazlar (2) gibi yayılur. Ayaġı şişer, aḳṣar ve iriñlenür. Ve eger (3) tīmār olunmaz ise yanından bir nice daḫı çıḳar. Ammā (4) ʿilācı budur ki göründügi gibi ṭaġlayalar. Ammā eger (5) görünmez ise uşaġī sirke ile ve bir denk sıçan (6) otı ḳatalar. Ve eski panbuġ-ıla ol başlar üzerine (7) ura. Bir gice ṭura ertesi açalar. Yaġ dürteler. (8) Ve yāḥud ardıç ḳaṭrānın dürteler birḳaç kez. Ḳuruya (9) gide.

Bāb: Eger atuñ ayaḳlarında ḫunnām olsa ol bir (10) marażdur kim atuñ ḳulaġı ardındaġı ṭamardan (11) mādde iner. Evvel ol iki ṭamar olur, anlara ʿurūḳ-ı (12) mücevvefe dirler. Göze iner. Ol ṭamardan iki ṭamar (13) daḫı ayrılur. Ḳarın altından iki ḳıçınuñ iç yanından **[33b]** (1) ayaġına iner. Yoġun ṭamarlar olunur bünyādı gögüzde (2) olur, deşilür iriñ aḳar. Amma ekṣerine sebeb (3) göz zaḥmı olur. Ammā ol renclü at yanına at (4) bağlasalar anda da olur. ʿİlācı budur ki evvel (5) çıḳıcaḳ ṣaru zernīḫ ve ḳalay ve nışādur ve kireç (6) ve būra bir dirhem, buçuḳ dirhem sıçan otı (7) ve ḳalanı birer dirhem bunları döge. Ve sögüt (8) külinüñ ṣuyı ile yoġura merhem gibi ola. Ol (9) zaḥmet olan yerlere dürte. Bir gice ṭura andan (10) yaġ dürteler. Mīh ḳopa ve andan sümüklü ḳurt (11) ve kiremit ve Şāmī ṣabun ve yumurṭa ṣarusı (12) ṣığır yaġıyla havānda dögüp merhem idüp (13) günde iki kez ḳoya. Eyü ola ve eger bunuñla olmaz-ısa **[34a]** (1) ḳaṭrān, ṣovuḳ ṣu ile yedi kez yuyalar. Ve zengār (2) ʿanzarūt[99] ve günlük, çam saḳızı bir dirhem ola. (3) Ve yigirmi dirhem zeyt ve on beş dirhem sa yaġı (4) bunları ki erideler. Ve otları ḳatup merhem ideler. (5) Günde iki keret ura. Şifā bula. Ve eger ulaşup (6) gögüze degin ṭutmış olursa ol ṭamarı ve ḳulaġ (7) ardından keseler. Eger ol yerde bulunmasa atı (8) başalar. Ve gögsüni yürgen-ile yaralar. İçinde balıḳ gibi (9) bez olur. Anı keseler çıḳaralar. Ṭaġlaġuç ve <çam> saḳız ile (10) ṭaġlayalar. Eger ol ṭamar görinürse ibrişimle bağlaya-(11) lar. İçine kireç saçalar. Ve ḳaṭrān uralar. Ammā bir ot (12) vardur Türkçe

[98] Metinde دَرِينُك şeklinde geçmektedir.
[99] Metinde اَنْزَرُوت şeklinde geçmektedir.

nester[100] dirler. Görlerde ve mīşede olur. (13) Yapraġı rāziyāne yapraġına beñzer. Anuñ dibini ḳazalar. [34b] (1) Ḫunnām gibi göz göz olur. Atı ol ot üstüne (2) iledüp üç kez çevireler. Ve ol otı çıḳarup (3) gök beze baġlayup atuñ boynuna aṣalar. Ol ot (4) ḳuruduḳça ol ḫunnām daḫı ḳurur. Bu mücerrebdür. Eger (5) bunuñla daḫı gitmez-ise üç gün birbiri ardınca (6) yemine iki buçuḳ dirhem zernīḫ kepek birle vireler ve bıraḳalar. (7) Keşür yedüreler ve toḫmı birle ḳurudup dögüp (8) eleyüp kepekle ḳatup vireler. Ne ḳadar çoḳ (9) virseler eyüdür. Arpa yedürmeyeler. Eger birez gidüp (10) eṣeri ḳalursa yarım batman ḳara alçu ve ol ḳadar sirke (11) ḳatup merhem ideler. Ol cerāḥata ura, şifā bula. (12) Eger bu didigimüz ʿİlāclarla gitmezse bu āyeti iplik (13) üzerine oḳuya, düge. Ammā ol ḫunnāmlar ṣaya, ʿadedince [35a] (1) düge. Ve her dügüm üzerine bu āyeti bir kez oḳuya:

(2) اعوذ بالله من اشيطان الرجيم (3) بسم الله الرحمن الرحيم و ب الحق انزلناه (4) و ب الحق نزل و ب الحق الاسم الاعظم من اي شي (5) خلقه فقدره[101]

Allahu Teʿālaʾnuñ kelām-ı ḳadīmi bereke- (6) tinde ḳuruya gide.

Bāb: Eger atuñ ṭabaḳ <toynaḳ> (7) olsa ol bir ʿilletdür kim atuñ ṣol ayaġında olur. (8) Ve eger ṣaġ yanında olsa nādir olur. Bu maraż (9) adamda daḫı olur. Ḳurluġan dirler. Eger tīz tīmār (10) olunmazsa sürer atuñ ṭoynaġın çıḳar. ʿAlāmeti (11) budur ki bend-kuşāddan[102] ve ṭoynaġı yöresinden (12) deşilür. İriñ gibi ṣaru ṣu aḳar. Ammā iki (13) dürlü olur. Biri erkek ve biri dişi olur. Erkek [35b] (1) olanı uzunca ve dişisi enince olur. Ṭoynaġı (2) çepçevre alur. Ve ṭoynaġı yerinden oynadur. (3) Ammā ʿilācı budur kim māzū on dirhem zāç beş (4) dirhem ḥanẓal[103] içi bir dirhem ve ʿanzarūt (5) birle bunları döge. Bal-ıla yoġura atuñ ayaġın (6) ṣabunla yuya, sile. Ammā ṣovuḳ ile yumalar. (7) Ve bu otları dürteler şifā bula. Eger gitmez ise (8) kireci kettān bezine ḳoyalar. Ṣu içine bıraġalar. (9) Tā ol ṣu sidük gibi olunca yedi keret degin (10) böyle ideler. Ve andan ṣoñra yigirmi dirhem (11) siligün beş dirhem mürdeseng ve on dirhem (12) isfidāc ve kiremit ve zengār ve rāstuḳ ve her birinden (13) beşer dirhem elli dirhem zeyt ve bu ışlanan [36a] (1) kireç havānda döge. Ḳarışup ṣarp

[100] Metinde نَشِر şeklinde geçmektedir.
[101] Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Onu hak ile indirdik, o da hak ile indi. İsmi azam olan
hak ile. O yarattı ve takdir etti.
[102] Metinde بَنْدكَشْدَن şeklinde geçmektedir.
[103] Metinde خِنْطِل şeklinde geçmektedir.

sirke (2) ṭamzura şöyle kim merhem ide günde iki kez dürte, (3) ova. Soñra ṭoñuz yaġın dürte. Eger bunuñ ile (4) gitmez-ise atuñ ayaġını ıssı suyla ve çoġanla (5) şol-ḳadar yuya-kim ḳızara. Ve andan ḳuru ḳabaġı oda (6) yaḳalar. Külün alalar balasān yaġıyla ḳarışduralar. Ve yaḳu (7) idüp ol cerāḥata uralar. Tekrār oñalmaz ise yine (8) uralar. Ṭoḳuz gün ṭura. Eger eyü olmaz-ısa (9) dīvār şurasın alalar kim aña güherçile dirler. (10) Tīz sirke-y-ile ḳarışdurup ol cerāḥata vuralar. (11) Tā kim ḳuruya. Ve yine mürdeseng dögeler. Yaġıyla (12) ḳavuralar merhem idüp uralar. Ammā bu maraża (13) toñuz yaġından şınanmışı yoḳdur.

Bāb: Eger **[36b]** (1) atuñ ṭoynaġına mīḫ irse ʿalāmet budur ki (2) ayaġını yere başamaz ve sürçer. Ve ayaġını yoḳaru (3) ṭutar. Bir dürlü tecrübesi daḥı budur ki ḳısaçla (4) berk ṭutalar. Ḳanḳı yana-y-ısa ḳocunur. Vaḳt olur (5) kim ṭoynaġı ḳatı naʿllarlar. Yāḥud naʿl ṭar ururlar. (6) At ḳocunuraḳ başar. Der-ḥāl ol naʿlı çekeler. Ve atuñ (7) ṭoynaġına baḳalar. Eger mīḫ yerinden ḳan ve iriñ (8) çıḳarsa mīḫ degmişdür. Ve eger çıkmaz-ısa ḳatı doḳunmışdur. (9) Yāḥud ata naʿl ṭar ururlar kim naʿl atuñ ayaġın (10) ḳışar. Ammā ekşer bu didigimüz ḥāl ata ṭaşırġamış (11) iken çoḳ vāḳiʿ olur. Anuñ gibi ḥāl olıcaḳ (12) ol naʿl çeküp bir geñşek naʿl uralar. Üç (13) gün ol naʿl-ıla ṭura. Eger kim geçmez-ise mīḫ **[37a]** (1) degmişdür. ʿİlācı evvel budur ki ol naʿl çeküp (2) atuñ ayaġına naẓar ideler. Ve ḳısaçla bir ṭarafın (3) dürteler. Arayalar tā kim at ḳocunup ayaġını gendüye (4) çeke. Ol ḳocundığı yeri bıçaġ-ıla oyalar. Vaḳt (5) olur kim iriñle ḳan bile çıḳar. Evvel tamām eski (6) panbuġ-ıla geregi gibi arıdalar. Pāk ideler ve içine (7) ḳaṭrān ve ṭuz ısıcaḳla ṭolduralar. (8) Ve berk bağlayalar, ṣudan ṣaḳınalar. Beş altı (9) gün ṭura. Ve andan ṣığır bögreginüñ yaġını (10) ve çam saḳızını şāmī ṣabunla havānda merhem (11) gibi ideler. Ve ol yara içine ḳoya ve iki günden (12) ṣoñra naʿl altına yumuşaḳ keçe ḳoyup naʿl- (13) layalar. Eger bu didigimüz-leyin itmese ḳosa iriñ **[37b]** (1) ṭolar. Ve ṭoynaġınuñ zihinden ḳuṣar. Eger ġāfil (2) olup ṭoynaġa oynarsa veyā zihinden ḳuṣar- (3) sa ʿilācı budur kim ol çıḳan yere şāb ve mā- (4) zū ve ḳızıl boya ve ḳaṭrān yoġurup günde (5) iki kez dürteler. Eyü ola.

Bāb: Eger atuñ ayaġı (6) yarılsa ʿilācı budur ki ḳuru incīri südde (7) ışladalar. Bir gün bir gice ṭura. Andan ova. (8) Herīse gibi ola. Ve birez kireç ve birez zernīḫ (9) ve būra zengār dögüp ol incīre ḳata. Merhem (10) ola. Ve ol yaruḳ yeri ıssı ṣuyla yuya. Ve bu merhem (11) üzerine bağlaya. Eger yaḳu idüp

ururs̱a (12) daḫı eyü ola. Eger anuñla olmazsa bögürtleni dögüp (13) yaġınuñ küli ṣıġırıñ bögregi yaġıyla ḳarışdura. [38a] (1) Günde iki keret ura. Eyü ola. Ammā eger şiḳāḳ (2) ṭoynaḳdan yoḳaru olur. Aña ʿilāc bu ki (3) ṭuz ve zengār ḳızıl boya ve zernīḫ dögeler. Sirke (4) ile bal-ıla ḳarışduralar. Günde ıssı ṣu ile (5) yuyup iki kez dürteler. Eger ḳış güni ise (6) ḳarda yörüdeler. Şifā bula.

Bāb: Eger atuñ (7) ṭoynaġını urur olsa geñ ḳayışına (8) aşuḳ düzeler. Ayaġına baġlayalar. Birḳaç gün ḳatı (9) ḳatı bineler. Ol ʿādetin kese.

Bāb: Eger atuñ (10) baldırı şişse aña mişmiş dirler. ʿAlāmeti (11) oldur ki atuñ öñ ayaḳları şol-ḳadar ḳabarur kim (12) bez gibi olur. ʿİlācı budur ki sögüt aġacınuñ (13) ḳabını yaşla yaḳalar. Külin alalar. Ve kundus ki saʿūṭ[104] [38b] (1) dirler. Ve ẕerārīḥ adlu bir ḳurdçuġaz vardur kim demregü (2) ḳurdu daḫı dirler. Bunları havānda dögüp ol (3) küle ḳatalar. Ve birez ḳaranfil ḳoyalar. Ḳarışdura ol yere (4) dürteler. Atuñ burnuna torva aṣalar. Hele şöyle (5) ola kim otuñ ḳoḳusı atuñ burnuna degmeye. (6) Eger degerse ziyāndur.

Bāb: Eger atuñ omuzı <yaġır olsa> (7) yāḫud ḳalḳsa sebeb derlemişken eyerin almaḳdan- (8) dur. ʿİlācı budur kim evvel bir gece üzerine işeyeler. (9) Üstüne ṭuz ekeler. Ve ol ḳalḳan yere uralar. (10) Ve üzerine eyerini çekeler. Ol gece ṭura ammā (11) eger anuñla geçmezse ṭuzla kepegi ḳaynadalar, (12) uralar. Ve eger başup yaġır olmuş ise ol (13) ṣovuḳ ṣu-y-ıla yuyup eger çürük et varsa [39a] (1) keseler. Daḫı mersīn yapraġını ve yil[105] otın ve kiremit (2) ununı, baġa küli, ḳına, çam saḳızı ve ḳabı (3) cümle un idüp alalar. Ol yaġıruñ üzerine (4) ekeler. Ammā eger cıdavı olsa artuḳ cıdavı (5) olana zaḫmet çekmeyeler. Ḥāṣıl olmaz. Olur- (6) sa da bünyādsuz olur. Ve eger tīmār itmek (7) dileseler ol yaġır olan yeri aşaġadan dele. (8) Ḳıl geçüreler. Üzerine mülceme ideler. İriñ (9) ve cerāḥat aşaġadan yol bulur, işler. Ammā hīç (10) ḥareket itdürmeyeler. Eger eskiden olursa (11) birḳaç yerde ṭaġ uralar. Eger ol yara (ü) (12) üstüni ġāyet ṭaġlayup yeñi cerāḥat idüp (13) bitürüci otlar ekmek dilerse imkān ola. [39b] (1) Ammā bünyādsuz ola. Meger hīç cerāḥat (2) ḳalmaya ve at bir yerden ḳımıldamaya. Ḥoş ola.

[104] Metinde سَغُط şeklinde geçmektedir.
[105] Metinde نَبِل şeklinde geçmektedir.

(3) **Bāb:** Eger at bögrek yaġırı olsa ʿilācı yoḳaruda (4) didigimüz gibidir. Ammā bunuñ oñulması āsān olmaz. (5) Meger kim binilmeye ve ol ʿilācları ideler. Ve her gün (6) yuyalar tā kim eyü ola.

Bāb: Eger atı ısıtmaya (7) ṭutsa aña sebeb budur ki ıssıya bağlarlar. (8) Issı geçdüginden olur. ʿAlāmet bu ki at (9) sendirer ve ditredür. Ve tüy ürperür. Ve yemini az yer. (10) Ve başını aşaġa tutar, ḳulaḳların bıraġur. Ve burnı (11) ḳanatlanur. Ve nefesi ıssı olmaz. Ve gözlerinden (12) yaş gelür. Ṣuya çoḳ meyl ider. ʿİlācı (13) bu ki ḳızıl ṣandal on dirhem ve serkele[106] **[40a]** (1) beş dirhem kişniç toḫumı on dirhem ḳaynadalar, (2) iki dirhem kereyaġını ḳatalar. Üç güne degin her (3) her gün atuñ boġazına dökeler. Eger ḫalāṣ olmasa (4) çüküdür yapraġı ve yabān feslegini şırlaġan-ıla (5) ılıcaḳ ata ḥuḳne ideler. Ammā evvel iki ayaġından (6) ḳan alalar. Eger eyü olmaz ise andan ṣoñra (7) ʿilāc ideler. Eyü ola.

Bāb: Eger at ditrerse (8) ʿilācı defnī yapraġı ve mersīn yapraġı ve yarpuz (9) ve güyegü otı papadya ṣarmısaḳ ṣapı ve ṣaman (10) tozı bunları iki ṣu ve bir süci içinde (11) ḳaynadalar. Ve bir çuḳur ḳazalar. Ol otlar olan (12) ḳazanı ol çuḳur içine ḳoyalar. Ve atı üstüne (13) bağlayalar. Ḳazanuñ aġzını açalar, buġu ol atuñ **[40b]** (1) gevdesine yayıla. Ammā atuñ nefesi yolın dutmayalar. (2) Şol ḳadar ola kim at derleye. Ve yemini ışladup (3) vireler. Eger yaş ot bulunursa arpa vir- (4) meyeler. Eger geçmezse süciyle tiryāḳ (5) eze, içüreler. Ammā Buḳrāṭ eydür. Issı geçmiş (6) ata bundan yegrek tīmār yoḳdur kim kereyaġı (7) ve pirinç unı ve arpa unı ve şeker ḳarışdurup (8) ṣuyla ol atuñ boġazına dökeler. Ve ıssı (9) ṣuyla gevdesini yuyalar günde iki kez. Ve ısıcaḳ (10) dutalar. Ve yüz dirhem bal ve elli dirhem sīsem (11) yaġı ve elli dirhem ṣıġır yaġı erideler. Ḥuḳne (12) idüp ısıcaḳla boġazına atalar.

Bāb: Atuñ (13) ḫāmın almaḳ ḳāʿidesini bildürelim: Ḫāmın **[41a]** (1) almaḳ ḳāʿidesi budur ki evvel atı bir oḳ atımı (2) yer bineler, yine götürüp bağlayalar. İrtesi iki oḳ (3) atımı daḫı bineler. Günde bir oḳ atımı arturalar (4) on güne degin. Ammā ḳatı ṭutmaya, yıldurmaya[107] (5) gendüye ḳoya. Ammā derletmeye. Bu resm-ile ḫāmı (6) alınan at yoldan ḳalmaya. Ammā atı binen kişi (7) atuñ ḳolayını bilmek gerek. Ammā ḳolayın bilmek (8) budur kim atuñ

[106] Metinde سَتَرْكُلَة şeklinde geçmektedir.
[107] Metinde يَلْدُرمَيَه şeklinde geçmektedir.

üstünde çoḳ söylemeye. (9) Ve dāʾim ellerin ayaḳların oynatmaya kim at yörü- (10) yişin azdurur. Ve bindügi gibi be-cidd yörüdeler. (11) Ve giderken şu virürse ḳayurmaz. Ammā seferde (12) olsa ḳonaġa vardugı gibi ot ve yemini (13) şuyunı tīz virmeye, tā gendü at dilemeyince. [41b] (1) Atuñ diledügi budur kim oḳraya. Eger şovuḳ (2) gün ise yemini birḳaç kez ḳarvaya. Andan (3) şu vireler.

Bāb: Eger ittifāḳ-ı seferde atuñ (4) naʿlı düşse naʿl bulunmasa bir yaşıl ḳurbaġa kim (5) çayırda ve aġaçlarda olur. Anı ṭutup ḳarnın (6) yarup atuñ ṭoynaġına süreler. Bu sebeble (7) on gün naʿlsuz doyar. Şöyle bileler.

(8) **Bāb:** Eger anı ḳoşmaḳ dileseler evvel ʿādet (9) bu ola kim bir nice gün ol atı bir ḳarañu yerde (10) bağlayalar. Ve her gün ḳulaġına sıḳlıḳ vireler. (11) Ol atuñ ki göñlünde vardur gendüyi (12) devşirür. Bilür ki segirdeceklerdür. Yaraġını (13) ider ve uyanın çeyner ve kişner. Ve ol gün ki [42a] (1) ḳoşacaḳlardur, yemini az vireler. Ve evden ḳoşmaġa (2) ki çıḳarurlar, binmeyeler yarış yerine varınca. (3) Ve ḳoşmaġa binicek omuzından girü otura, (4) ve ṭoġrı oturmaya. Birez at üstüne yata. (5) Ve ayaḳların şarḳıtmaya ve atı ḳarnına depmeyeler. (6) Ve dizginin evvel ḥamlede hemān ḳoyu virmeye. Belkim (7) yıġup gide. Ve ḳamçıyla eşāret ide ve ṭoġrı (8) duta kim yoldan ṭaşra gitmeye. Ve meydān[108] tamām (9) olıcaḳ atı añıl añıl gezdüre, derin ala. Ve ol (10) gün yemini ġāyet gecerek vire (tamām) ve az vire tamām (11) virmeye. Ve evvel nice kesdiyse yine anuñ (12) gibi artura. Yaʿnī bir uġurdan virmeye.

Bāb: (13) Eger ata ḫasta olmaḳlıḳ dāʾim ʿādet olsa [42b] (1) ʿilācı budur ki adam necisini ıssıla şarp (2) sirkeye ḳarışdurup atuñ boġazına ḳoyalar. (3) Ol ʿādetini kese, özge itmeye.

Bāb: Eger (4) bir yerinde ḳan uyuşsa ʿilācı budur kim şıġır (5) yoġurdunı ve ḫaṭmī ve ḳına bunları birbirine ḳatup (6) ol ḳan irkildügi yere ura ḫoş ola. Ve her (7) kim-ki ḳurd dişini deve derisine diküp (atuñ) (8) atuñ boynuna daḳa. Ol atı yörümekde ve segirtmekde (9) at geçmeye.

Bāb: Eger at tuḫme olsa çoḳ (10) buġday ve arpa yeyüp ardınca şu içmekden (11) olur. ʿAlāmeti budur kim gegirür ve ḳarnı şişer. (12) Ve kāhal

[108] Metinde مَيْدَن şeklinde geçmektedir.

olur. ʿİlācı budur ki yüz dirhem (13) eski süci, elli dirhem şığır yağı birbirine [43a] (1) ve elli dirhem sirkeyi, on dirhem gögercin (2) boḳı on dirhem şoġan şuyı dögesin. (3) Ḳarışdurup atuñ boġazına ḳoyalar. Ve iki gün (4) yem virmeyeler. Ve eger virürse buġday (5) ışladup vireler. Eger ḳarnı ḳatı şişerse (6) çükündür yapraġı ḳaynadalar. Ve sīsem yaġı (ve) (7) ve ṭuz ḳatup ḥuḳne ideler, defʿ ola. Eger (8) olmasa ʿaṣfūr çiçegin dögeler. Yumurṭa ṣaru- (9) sıyla merhem idüp atuñ gözüne dürteler. (10) Şifā bula.

Bāb: Eger atuñ yaġrınuñ tüyi bitmese (11) keleri öldürüp oda yaḳalar külini yaġa (12) ḳarışdura. Ol tüy bitmeyen yere ura, tüy bite.

(13) Ammā eger at ṭaşırġasa ʿilācı budur ki [43b] (1) ökçesinden ḳan alalar. Ḫoş ola.

Ve eger (2) atda ḳabara olsa gebere dibini dögeler. Bez içine (3) ḳoyalar. Ve ol bezüñ çevresini yumurṭa ṣarusıyla (4) tamām yapışdura. Ve ol ḳabaranuñ üstündeki tüyin (5) gidereler. Üzerine uralar. Üç gün ṭura. Eger (6) gitmese tekrār ura, tā kim eyü ola.

Bāb: Bir dürlü (7) daḫı sıraca içün iʿlāç dilkü ḳuyruġı (8) dirler bir ot vardur. Ol otı gün ṭoḳmadan ḳazalar, (9) ṭoġrayalar. Yigirmi güne degin her gün birer avıç (10) yemine ḳatalar. Eyü ola. Ve eger küspegi göyündüre (11) külini ḳamışla atuñ burnuna üfüreler. Tekrār iderse (12) eyü ola.

Bāb: Eger at uyuz olsa (13) segregi göyündüreler. Ġāyet eski incīr ve ṣarp [44a] (1) sirke birle ḳaynadalar, ḳoyı ola havānda dögeler. (2) Merhem ola. Ammā evvel atı kepekle ve ṭuzla yuyalar. (3) Ve bu otları dürteler, eyü ola. Eger olmasa servi (4) aġacı ve evelik dibi būra ve ḳızıl boya ve ṭuz (5) ve aġu yapraġı ki aña diflā[109] dirler ve zengār (6) bunları dögüp ṣarp sirke-ile ḳarışdura- (7) lar. Ammā eger gitmese tekrār ideler.

Bāb: Eger (8) atda ḳuru giciki olsa yeli ve ḳuyruġı (9) dökülse ʿilāc budur ki kettān toḫmı ve incīr (10) ve zerdalū sirke ile ḳaynada. Ḳoyu olunca (11) merhem ola. Ve yaş balduran yapraġını ḳoyalar. (12) Oda gömeler pişe. Ve ol atı ıssı ṣu ve <ı>raḳī (13) ṣabunla yuyalar. Ve bu otları dürte. Eyü ola. (ve) [44b] (1) Ve ammā eger eyü olmasa ṣab ve ṭuz ve ḳara (2) nefṭ ve zernīḫ bunları

[109] Metinde رُفْله şeklinde geçmektedir.

dögeler. Ve ḳara çamurla (3) ḳarışdurup. Ol atuñ gevdesine dürteler. Ammā (4) atı yüksek bağlaya kim gendüyi ḳaşımaya.

Bāb: (5) Eger atuñ gögsinde veyā ḳarnında çirime (6) belürse ʿalāmet budur ki yumrı ve sivri[110](7) olur, şişer. ʿİlācı budur kim atuñ ḳuyruġı (8) ucunda bizle deleler ve biz yirine ḳaraca ot (9) dirler bir ot olur. Anı şoḳalar ki atuñ (10) gevdesinde ne-ḳadar ʿillet varsa çeker, (11) taġıdur. Ammā eger üç dört gün geçmiş (12) ise adam tersin dürteler. Bir gece ṭura (13) ḫoş ola. Eger olmasa kepegi ṭuzla **[45a]** (1) sirke ile ḳaynadalar uralar. Yāḫud kil-ile (2) sirke uralar. Yāḫud sarmısaġı dögüp (3) şıġır yaġıyla ḳarışduralar yaḳalar, yumuşana. Ol (4) vaḳt neşterle deşeler. Cerāḥat aḳa tamām ola (5) ve üzerine ṭaḫīn[111] dürteler. Eyü ola.

Bāb: (6) Eger atuñ ülpi şişse yıllamış sa yaġıyla ṭuzı (7) ḳarışduralar, dürteler. Ve iki ḳıçından ḳan alalar. (8) Eger ḳızarup ıssı olmış ise kil-ile sirke (9) ışladalar ve yumurṭa aġın ḳatup yaḳu ideler. (10) Ol atuñ ülpine uralar. Eger bunuñla olmazsa (11) kelemüñ içini şol-ḳadar oya-kim atuñ ülpi içine (12) şıġa. (içini) İçine bezīr ḳatup oda gömeler, (13) pişe. Ol atuñ ülpini ol kelemüñ içine ḳoyalar. **[45b]** (1) Ve iplerle beline bağlaya. Bir gece ṭura. Ol şişi zāʾil (2) ola. Eger olmasa lāden ve ṣabr bezīrle ḳaynadalar, (3) dürteler, ṭağıda. Eger ṭağılmasa yumuşadur. Ol vaḳt (4) neşter-ile deşeler. Şol ḥacāmat ider gibi çizeler. (5) Eger ḳan daḫı çıḳarsa fāʾidedür.

Bāb: Eger atuñ (6) ülpinde sigil olsa ḳızıl ibrişimle ve yāḫud (7) gendü ḳılıyla boġalar, düşe gide. Ammā Buḳrāṭ eydür, (8) bādıncānı dögüp merhem ide. Ve sigil üzerine (9) ura, tīz ḫalāṣ ola. Ammā eger atuñ gevdesinde (10) sigil olsa bādıncānı bir ince berk kendür-ile (11) bağlayalar, daḫı yaralar. Ammā ḥaç ṣūretlü yaralar. İçinde (12) aḳça nesne olur. Çıḳarup yerine ṣāfī ṭuz (13) ṭolduralar. Kim köki ḳalursa ṭuz yaḳar. Bir gün **[46a]** (1) bir gece ṭura. Ve andan giderüp günlük ve çam (2) saḳızı ve mezdegi dögüp içine ekeler. Ve yāḫud (3) on dirhem fesligün ve beş dirhem siligün (4) ve bir dirhem aḳ neft ve günlük ve zift ḳatup (5) elli dirhem zeyt yaġıyla ḳaynada ve havānda (6) dögüp eski panpuġ-ıla uralar. Ammā eger (7) keserken ḳan çoḳ giderse alçu yāḫud ḳızıl (8) boya ḳoyup bağlayalar.

[110] Metinde صُوْبِي şeklinde geçmektedir.
[111] Metinde طَاحِين şeklinde geçmektedir.

Bāb: Eger atuñ gögsünde (9) seraṭān olsa ʿalāmeti budur ki şalġam (10) ḳatı olur. Deprenmez. Eger atuñ dizinde ḳıç aya- (11) ġınuñ iç yüzünde olursa çıḳarmaḳ muḫāṭara- (12) dur. Zīrā ṭamarlar muttaşıldur. ʿİlācı budur ki (13) yaralar ve çam saḳızı ile ṭaġlayalar. Ve içine **[46b]** (1) ḳaynar ḳaṭrān ṭolduralar. Eski panbug-ıla baġlaya. (2) Üç gün ṭura, açalar pāk sileler. Ve bitürüci (3) otlar ṭolduralar. Meṣelen: ʿanzarūt[112] ve günlük (4) ve çam saḳızı ve mezdegi ve od görmemiş bal birle.

(5) **Bāb:** Eger atuñ şofrası çıḳsa sebeb (6) aġır yük urmaḳdan olur. ʿİlācı budur ki (7) mersīn yapraġını süciyle ḳaynadalar. Ve şofrasını (8) anuñla yuyalar. Ve andan boynunı ovalar. Ve māzū ve şāb (9) ve ekşi anar ḳabı ṣabr bunları dögeler. Eski (10) panbuġ-ıla sirkede ışladalar. Ve ot üzerine (11) ekeler. Ve ısıcaḳla şofrasına uralar. Bir zamān (12) dutalar. Defʿ ola.

Bāb: Eger atuñ ḳuyruġında (13) ṭoñuz ḳılı olsa ʿalāmeti budur ki ol ḳıllar **[47a]** (1) yoġun olur ve kütük olur. Çekicek dibi (2) aḳ ve yumrı olur. Dāʾim götüni dīvāra ve aġaca (3) sürer. Atı arıḳladur. ʿİlācı budur ki evvel ḳılları (4) çekeler. Ve yerine ṣabr ve ṭuz ve şıġır ödin (5) ḳarışduralar, dürteler. Eyü ola. Bir dürlü daḫı eger (6) kireç ṣuyın dürterlerse. Eyü ola.

Bāb: Eger (7) at terslerken şofrası yarılsa ḳan (8) çıḳsa ʿilācı budur ki tut aġacınuñ (9) ḳabını ve servi ḳozı ve māzū ve mersīn yapraġı (10) süciyle bunları ḳaynadup süzeler ve bezīr (11) ḳatup yine ḳaynadalar. Ġalīẓ olunca içine ṣabr-ı (12) Soḳtūrī ḳoyup bir iki kez dürterlerse (13) nāfiʿ ola.

Bāb: Eger atuñ arḳasında (ve yā) **[47b]** (1) veyā omuzunda kelef olsa ʿalāmet oldur ki (2) kel baş gibi olur. Aya ḳadar yer yā daḫı artūk olıcaḳ (3) kepek gibi nesne dökülür. ʿİlācı budur ki (4) evvel ḫırzıma vurup tüyini gidereler. Andan (bir) (5) bir buçuḳ unın ve ṣāfī ṭuz ve zāç dögeler. Ṣıġır (6) keşini sirke ile ezeler. Ve otlar-ıla ḳarışduralar. (7) Merhem gibi ola. Ve ḳına yaḳar gibi dürteler. Ḫoş ola. (8) Eger anuñla gitmese zengār ve aḳ it (9) boḳunı dögeler. Sa yaġıyla ḳarışduralar. Evvel (10) ṣarp sirke ile yuyalar ve sileler. Andan dürteler. (11) Eger tekrār iderse daḫı eyü olur.

[112] Metinde اَنْزَرُوت şeklinde geçmektedir.

Bāb: (12) Eger atda nāsūr[113] olsa ʿilācı budur ki uşaḳī (13) sirkede ışladalar. Havānda saḥḳ ideler. Ḳoyu **[48a]** (1) olınca ve buçuḳ dirhem sıçan otı ḳatalar, girü (2) dögeler. Eski panbuġı fitil idüp bu otları (3) bulaşduralar. Ol nāṣūr delügine ṣoḳalar. (4) Bir gün ṭura andan fitili çıḳaralar. Üzerine (5) yumurṭa ṣarusın ura. Eski panbuḳ ṭoldura- (6) lar. Tā kim üzerine bez ḳoyup ṣara ḳoya. Andan (7) bu merhemi ura. Dāne çadır mumla ve mezdegiyle (8) erideleler ve zeyt ve çam saḳızı tamām eriyicek (9) birez bezīr ḳatalar. Ḳarışdurup panbuġ-ıla uralar. (10) Eyü ola.

Bāb: Eger at ḳatı sıçramaḳdan fataḳ (11) yaʿnī bögregi yarılsa ʿalāmet budur ki yumrı (12) olur. ʿİlācı budur ki demür boḳın dögeler. (13) Un ideler. Ve burçaḳ unı ve çiriş ve yumurṭa ağı **[48b]** (1) ve demür tuvālı ḳarışduralar. Yaḳu idüp üzerine (2) bağlayalar. Ammā atı bir yerden depretmeyeler. Yemini tīzrek (3) vireler. Ammā ṣuyı az vireler. Ve buġday yedüreler. (4) Kim içi ḳatı olmaya belki yaş ot bulunursa anı (5) vireler.

Bāb: Eger ata yolda ıssı geçse veyā (6) yollamış olsa ʿalāmet budur ki yemini (7) kāhal yer ve ṣu çoḳ içer. Ve yatur ve başını yere (8) döker. Ve aġzını yumar ve nefesini tīz tīz alur. Ammā (9) ʿilācı budur ki evvel iki öñünden ḳan alalar. (10) Ve arpa unın süd ile bulamaç idüp gevdesine (11) dürteler. Ve eger sīsem ve kereyağı olursa anı (12) dürteler. Ve andan ṣoñra gök beze yoġurd döküp[114] (13) başdan ayaġına sereler, ovalar eyü ola.

Bāb: **[49a]** (1) Eger atı ṣovuḳ vurmış olsa ʿalāmet budur ki (2) ditrer ve tüyi ürperür. Yemini kāhal yer, ḳulaḳların bıraġur. (3) Dişlerini birbirine sürer. ʿİlācı budur kim üç (4) dirhem ḫardal iki dirhem nışādur on dirhem (5) arpa unı beş dirhem büber ve elli dirhem ṣığır (6) yaġı bu otları ḳarışdura, külveler ide. Ḳoz ḳadarı (7) günde üçün boġazına atalar. Ammā Buḳrāṭ eydür ıssı (8) ve ṣovuḳ urmış ata bundan yegrek yoḳdur ki (9) kereyağı ve pirinç unı ve arpa unı ve süd (10) ve şeker ḳarışduralar. Atuñ boġazına dökeler. (11) Ve her gün ıssı ṣu-y-ıla gevdesin yuyalar. (12) Ve ġāyet ıssı dutalar. Eger bunuñla olmasa (13) yüz dirhem ṣuya elli dirhem susam ve elli **[49b]** (1) dirhem ṣığır yaġı ḳaynadup ḫuḳne ideler. (2) Eyü ola.

[113] Kelime aslen نَاصوُر şeklindedir.
[114] Metinde دُقوُب şeklinde geçmektedir.

Bāb: Eger at uyuz olsa ʿilācı (3) budur ki evvel atı ıssı şu-y-ula <ı>raḳī ṣa- (4) bunla ṭırnaḳ urup yuya. Belkim kiremidle süre- (5) ler. Ḳızıl olunca andan bir ḫırḳa pāresiyle sileler. (6) Ammā öñürdi acı yaġ-ıla ḳaṭrānı ḳaynadalar. (7) Ol ḳaynar iken bir aġaca keçe bağlayup ḳaynadugı (8) çömlege baturup ıssı ıssı uyuz olan yerlere (9) süreler (Ve gözlerine) ve gözlerine. Kim uyuz yerlerine (10) berk süreler. Ata ḫoş gelür. Gendüyi ṭutı (11) virür. Üç güne degin yerinde tüyi bitürür.

Bāb: (12) Bir dürlü daḫı uyuz içün bir-iki çömlegi ḳızıl olınca (13) oda ḳızduralar. Atı başalar ve üst-ṭoṭağın **[50a]** (1) iç yüzüni üç parmaḳ bir iki yerden yara. Mercimek gibi (2) nesnecükler vardur. Anları arıda ve yerine (3) ṭuz ḳoya. Daḫı ḳızmış çölmeküñ götiyle (4) ṭaġlaya kim uyuzuñ kökini kese. Hemān ḫoş (5) ola. Tecrübe olunmışdur.

Bāb: Eger atuñ yaz (6) gününde ṣayru olup yemini yemese yüz dirhem (7) sa yaġı ve ḳızıl üzüm ve ḳızıl ṣoġan yaġla (8) ḳavuralar. Üç dirhem çividle içüre. Ḫoş ola.

(9) **Bāb:** Eger bir deste ṣuṣamı ṣabunla (10) ışlayup ata içürse ol at semrüye, (11) eyü ola.

Bāb: Eger at yemini kāhal (12) yer olsa yemine yüzerlik toḫmın ḳatalar, üç (13) güne degin yemini oñat yer ola.

Bāb: Eger **[50b]** (1) atuñ ḳuyruġı gicise egirtmegine dört igne (2) sançalar,[115] gicisi kesile, eyü ola.

Bāb: (3) Eger atı ḳuduz ṭalasa ḳudurduġuñ ʿalāmeti (4) budur ki gözleri ḳızarur, dili sarḳar veyā <salyaları> (5) aḳar ve başını aşaġa ṭutar. Ve arḳası gövez olur. (6) Ve nesne yemez ve ṣu içmez. Ṣalınur ve düşer. (7) Ve urıcaḳ çekinmez. Ammā daḫı yegrek (8) ʿalāmet budur ki ol ḳuduz ışırdugı yeri ḳoz (9) içiyle ovalar. Etmege ḳarışdurup tavuġa (10) vireler. Eger yerse bileler ki ḳuduz degildür. (11) Eger yemezse ḳuduzdur. Çün ḳuduz idügin (12) bile. ʿİlācı budur ki evvel ışırdugı yeri (13) birḳaç yerde gere ile çizeler. Ammā deriñ çizeler. **[51a]** (1) Ve şişe uralar ṣuvaralar. Yāḥud ḳan key (2) aḳınca ḳoyalar aḳa. Andan sarmısaḳ ve ṭuz (3) ve ṣoġan ve oġlan aşı dögeler, ḳaynadalar. (4) Tā kim

[115] Metinde سَنْجِلَر şeklinde geçmektedir.

merhem gibi ola. Ammā şarāpla bile ḳaynadalar, (5) uralar. Ve daḫı tiryāḳ ve tavuḳ boḳın süciyle (6) eze. Ve ṣığır südin kata, atuñ burnına dökeler. (7) Ammā eger ḳuduz ṭaladuġı yer ayaḳlarında olsa (8) ṭaladuġı yerden yoḳarusını berk bağlayalar. (9) Ol ağusı yoḳarusına gitmeye. Zīrā ki (10) atuñ derisi[116] mücevvef olur. Ve bir diri tavuḳ (11) dübüründen ol yaraya uralar. Eger ölmese (12) sarmısaḳ ve ṭavşan mayısı[117]ve şarāp[118] (13) ve çörek otı ve ṭuz bunları ṣığır yağıyla **[51b]** (1) karışduralar. Bir nice keret ol yaraya uralar. (2) Ammā ḳırḳ güne degin bir ḥalvet ev içinde (bağ) (3) bağlayalar. Yanına ayruḳ kimse girüp çıḳmaya. (4) Tā kim eyü ola.

Bāb: Eger at çoḳ durmaḳdan (5) ayağı şişse ʿilācı budur ki evvel ökçesinden (6) ḳan alalar. Andan sarmısaḳ ṣapını kepekle (7) ḳaynadalar. Ayağına uralar. Üç gün gidermeyeler. (8) Tā ḫalāṣ olup şifā bula.

Bāb: Eger atda (9) ḳoñaḳ olsa ʿilācı budur ki evvel yemine (10) ḳabaḳ çekirdegin ḳatalar ve atı şırlağun birle bağlayalar. (11) Ḳoñağı gide eyü ola.

Bāb: Eger atda ḳutluca (12) olsa sirke ile çiriyeler ve göyündüreler. Ḫalāṣ (13) ola.

Bāb: Eger atuñ ḳolunda şiş olsa bal **[52a]** (1) dibini sa yağıyla dürteler. Şifā bula.

Bāb: Eger (2) at için ṭoḳusa ḳulağı ṭamarlarından ḳan ala- (3) lar. Anuñla geçmez ise bögrüni ṭağlayalar. Eyü ola.

(4) **Bāb:** Eger at ṭurdugı yerde arıḳlasa sebeb (5) budur ki ḳursağında arpa bitmişdir. ʿİlācı (6) budur kim evvel ata bir nice gün ṭuz istiʿmāl (7) ideler kim arpa zāʾil ola. Ammā bitdügine sebeb (8) budur ki yemini görmeden virürler. Arpanuñ (9) içinde kesek olur. Atuñ ḳursağına çöker. (10) Arpa ṭopraḳ bulur biter.

Bāb: Eger atuñ (11) ṭoynağı yarılsa üstüne yaş et bağlayalar. (12) Zīrā kim çoġunda kurd olur. Anuñ-çün yarılur. (13) Eger ḳurd var-ısa gelür ete çıḳar.

[116] Metinde دَرسِنِي şeklinde geçmektedir.
[117] Metinde مَايَسِي şeklinde geçmektedir.
[118] Metinde سَزَاب şeklinde geçmektedir.

Andan birḳaç [52b] (1) dāne incīr ṣuda ışladalar. Havānda dögeler. (2) Merhem idüp ol yaruġa bağlayalar. Eyü ola.

(3) **Bāb:** Savaş gününde ayġıra binmek eyüdür. Zīrā (4) ki ayġır zeyrek olur ve ġayretlü olur. Gendüyi (5) oḳdan ve süñüden saḳınur. Yara ursa yaraya (6) doyar. Meger kim siñirleyeler kim işden ḳala.

Bāb: (7) Eger atuñ gevdesinde demren ḳalsa, bulunmasa (8) mumla arayalar. Temrenüñ yeri mumda nişān (9) ider. Yaralar demren-keşle çıḳaralar ve sögüt (10) aġacından oḳ idüp ḳızduralar. Ve ol yaraya (11) ṣoḳup ṭaġlayalar. Zīrā kim demreni eşek (12) sidügiyle ṣuvarurlar. Ol yara ayruḳ ḥāṣıl (13) olmaz. Meger kim bu didigimiz gibi ideler.

Bāb: Eger ata [53a] (1) ḳılıç ve yāḫud bıçaḳ degse baġarsuġı ṭaşra (2) gelse. Eger baġarsuḳ saġ ise atı başalar. (3) Eger baġarsuġa havā doḳundı ise süciyle (4) zeyt ḳaynadup ṭırnaḳ degürmeden yuyalar. (5) Baġarsuġın içine ḳoyalar ve ibrişimle dikeler. (6) Bir pāre yer ḳoyalar kim andan çirk aḳa. Üzerine (7) maḥmūde ve mezdegi ekeler. Daḫı üzerine (8) yumurṭa ṣarusın uralar, berk bağlayup (9) ṣaralar. Ve on gün ṭura. Ve andan açalar. (10) Yaġ dürteler. Yumuşaya ve nice merhem (11) isterse anı istiʿmāl ideler. Tā kim yara (12) bitüp ḥāṣıl ola.

Bāb: At-ki yaşıḳ (13) ola bir miḳdār hāvuç ve bir miḳdār arpa (ve bir) [53b] (1) ve bir miḳdār kepek ve bir miḳdār ṭuz ve her (birinden) (2) birinden ikişer avuç bu üslūb üzerine (3) her gün bir avuç ziyāde ide ṭuzdan ġayrısın. (4) Atı semirde, ziyāde (5) ḥūb ola. (6) 1235.

SONUÇ

Bu tez, Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi-22755/3 ile kayıtlı *Kitābu Baytar-nāme* adlı çeviri eserin üzerinde yapılan bir dil çalışmasıdır.

Bu çalışma; inceleme, metin, dizin olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde, eserin yazarı, mütercimi, tercüme tarihi ve bu çalışmaya konu olan *Kitābu Baytar-nāme* hakkında bilgiler verilmiş, metnin dil ve imla özellikleri değerlendirilmiştir. İnceleme bölümünde metin bölümlere ayrılmış ve özeti yapılmıştır. Yine bu bölümde üzerinde çalıştığımız metin, bugüne kadar çalışılan baytarname metinleri ile karşılaştırılmıştır. Hastalık adları, hastalıkların tedavi edilme yöntemleri, tedavide kullanılan bitkiler ve at ile ilgili bilinmesi gereken diğer hususlar arasında 71 adet konu ve içerik benzerliği saptanmıştır. Bu unsurlardan 9 tanesi at ile ilgili genel hususlardan, 62 tanesi ise hastalıklar ve tedavi yöntemlerinden oluşmaktadır..

At ile ilgili benzer olan genel hususlar şunlardır:

1. Atın iyi özellikleri
2. Atın renkleri
3. Atın kusurları
4. Atı semirtmek için yapılacaklar
5. Atın dişlerinden yaşını tespit etmek
6. İdmansız ata yapılması gerekenler
7. Atın nalının düşmesinde yapılması gerekenler
8. Atı koşuya çıkarmak için yapılması gerekenler
9. Savaş zamanı ata binmenin faydaları

Benzerlik tespit edilen hastalıklar ve tedavi yöntemleri ilgili 63 konu ise şöyledir:

1. Atta ruam hastalığı (sakağı) olması ve tedavisi
2. Atta sakargu (ruam hastalığının diğer bir türü) olması ve tedavisi
3. Atta mayasıl olması ve tedavisi
4. Atta siğil olması ve tedavisi
5. Atın ayaklarında yara olması ve tedavisi
6. Ayın gözünün yanında yumru yaralar olması ve tedavisi

7. Atta temriye olması ve tedavisi
8. Atın çenesinde nasır olması ve tedavisi
9. Atın gözünde ur olması ve tedavisi
10. Atın gözüne darbe alması ve tedavisi
11. Atın başının şişmesi ve tedavisi
12. Atın çenesinin çıkması ve tedavisi
13. Atın diline sülük yapışması ve tedavisi
14. Atın dilinin şişmesi ve tedavisi
15. Atın dişinin ağrıması ve tedavisi
16. Atta bademcik iltihabı olması ve tedavisi
17. Atın sinirlerinin tutulması ve tedavisi
18. Atın damarlarının kesilmesi ve tedavisi
19. Atın içinin sancılanması ve tedavisi
20. Atın öksürüğünün olması ve tedavisi
21. Atın ishal olması ve tedavisi
22. Atın idrarını yapamaması ve tedavisi
23. Atın idrarını kanlı yapması ve tedavisi
24. Atın hızlı soluması ve tedavisi
25. Atta şişkinlik olması ve tedavisi
26. Atın ayağına su inmesi ve tedavisi
27. Atın çok arpa yemekten hastalanması ve tedavisi
28. Atın omzunun şişmesi ve tedavisi
29. Atın ayaklarında sıraca olması ve tedavisi
30. Atın ayaklarında akıntılı çıban olması ve tedavisi
31. Atın ayaklarının tabak toynak olması ve tedavisi
32. Atın ayağına çivi batması ve tedavisi
33. Atın ayağının yarılması ve tedavisi
34. Atın baldırının şişmesi ve tedavisi
35. Atın omzunun yara olması ve tedavisi
36. Atı sıtma tutması ve tedavisi
37. Atın titremesi ve tedavisi
38. Atta hasta olmanın alışkanlık haline gelmesi ve tedavisi
39. Atta hazımsızlık olması ve tedavisi
40. Atın sırtında tüy bitmemesi ve tedavisi

41. Atın ön bacaklarında şişkinlik olması ve tedavisi
42. Atın uyuz olması ve tedavisi
43. Atta kuru kaşıntı olması ve tedavisi
44. Atın gövdesinde akıntılı hastalık olması ve tedavisi
45. Atın cinsel organının şişmesi ve tedavisi
46. Atın cinsel organında siğil olması ve tedavisi
47. Atın göğsünde kanser olması ve tedavisi
48. Atın makatının çıkması ve tedavisi
49. Atın kuyruğunda domuz kılı çıkması ve tedavisi
50. Atın arkasındaki derini pul pul dökülmesi ve tedavisi
51. Atın makatının yarılması ve tedavisi
52. Atta nasır olması ve tedavisi (Diğer)
53. Atta fıtık olması ve tedavisi
54. Ata sıcak veya soğuk geçmesi ve tedavisi
55. Atın kuyruğunun kaşınması ve tedavisi
56. Atın kuduz olması ve tedavisi
57. Atta kepek olması ve tedavisi
58. Atta kutluca olması ve tedavisi
59. Atın zayıflaması ve tedavisi
60. Atın tırnağının yarılması ve tedavisi
61. Atın gövdesinde temren kalması ve tedavisi
62. Ata kılıç isabet edip bağırsağın dışarı çıkması ve tedavisi

Bu tespit edilen benzerlikler sadece konu ve içerik benzerliği ile sınırlı kalmamıştır; paragraf, cümle ve hatta kelimelere kadar bir ayniyet söz konusudur. Bu benzerliklerden hareketle baytarname metinlerinin birbirinden etkilenilerek kaleme alındığı ve giderek anonimleştiği sonucuna ulaştık.

Metin bölümünde, çevirinin transkripsiyonu yapılmıştır. Dizin bölümünde, transkripsiyonu yapılmış metinde yer alan tüm kelime ve kelime grupları verilmiştir. Kelimelere anlam verilirken kelimelerin metindeki anlamları esas alınmıştır. Alıntılarda kelimenin geldiği dil belirtilmiştir. Özellikle alıntı kelimelerde hastalık ve bitki adları zaman zaman değişime uğrayarak metne geçmiştir. Bu kelimelerin ait olduğu dildeki imlası tespit

edilmiştir. Genel dizinden ayrı olarak hastalık ve bitki adları dizini de düzenlenmiştir.

DİZİN

1. GENEL DİZİN

A

ābādān Far. Bayındır, mamur.
ā.+dır (çeri-i ābādān) 3a/03
[=1]

ʿAcem Ar. İranʿın Hint-Avrupa ırkından olan halkı ve bu halktan olan kimse, İranlı.
ʿa. 11a/06
[=1]

acı Sert, keskin.
a. sa yaġı 23b/09
a. yaġ 26a/05, 49b/06
[=3]

aç- Bir şeyi kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak, açık hale getirmek.
a.-a 26b/02, 26b/06
a.-alar 21b/03, 24a/08, 33a/07, 40a/13, 46b/02, 53a/09
a.-ar 14a/03
a.-ıcaḳ 26b/06
a.-up 24b/06
aġzını aç- 24a/08
atuñ aġzını aç- 24b/06
[=13]

açıl- Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkmak, açık hale gelmek.
a.-maz 31b/01
a.-ur 31b/11
[=2]

açuḳ Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumda olmayan, açılmış.
a. gözlü 3b/06
[=1]

ad İsim
a.+ı (ḫastalıġın adı) 12a/06
a. ḳo- 2b/02
[=2]

adam İnsan, kişi, kimse, şahıs.
a. biti 28a/01
a.+da 19b/02, 35a/09
a. ḳafası 21b/07
a. necisi 42b/01
a. şaçı 22b/13
a. sidügi 27b/12, 29b/05, 32a/02
a. tersi 44b/12
[=10]

adam terkin Bir bitki adı.
a. 31b/13
[=1]

Ādem Ar. İlk yaratılan insan ve ilk peygamber.
a.+i 2b/11
[=1]

ʿaded Ar. Sayı.
ʿa.+ince (adedince) 34b/13
[=1]

ʿādet Ar. Alışkanlık, huy.
ʿa. 41b/08
ʿa.+in kes- 38a/09
ʿa.+ini kes 42b/03
ʿa. ol- 42a/13
[=4]

adlu Adında.
a. 38b/01
[=1]

afḥac Ar. Atın ön ayaklarının, arka ayaklar ile birlikte hareket etmesi.
a. 11b/07
[=1]

aġaç 1. Kökü toprağın altında kalan, gövdesi yukarıya doğru yükselen ve gittikçe incelerek dallara ayrılan, kereste ve odun olmaya elverişli, uzun ömürlü bitki
a.+a (aġaca) 17a/06, 24a/09, 25a/03, 47a/02, 49b/07
a.+ı (aġacı) 24a/10
a.+ı (pelid aġacı kabı) 29a/07
a.+ı (servi aġacı) 44a/03
a.+ından (sögüt aġacından) 52b/09
a.+ınuñ (sögüt aġacınuñ ḳabı) 38a/12
a.+ınuñ (tut aġacınuñ ḳabı) 47a/08
a.+la 27b/07
a.+larda 41b/05
2. Ağaç parçası, dal.

a. doḳun- 21a/12
a. ṣoḳ- 24a/02
berk aġaç 24a/03
toġru ve ḳuru aġaç gibi 25b/10
[=17]

aġça Bk. **aḳça**
a. nesne 21a/01
[=1]

aġdıḳ Karışık, bozuk, kusurlu, fena.
a. nesne 23a/13
[=1]

aġır Yerinden kaldırılması, taşınması güç olan; hafif olmayan.
a. 29b/11, 46b/06
[=2]

aġız 1. Hayvan ve insanda yüzün ön aşağı kısmında yer alan, yemeye, içmeye, nefes alıp vermeye, ses çıkarmaya, konuşmaya yarayan ve sindirim borusunun giriş deliği olan boşluk.
a.+ına (aġzına) 24a/10, 25a/03
a.+ına (atuñ aġzına) 24a/02, 30a/10
a.+ından (aġzından solu-) 16b/07
a.+ını (aġzını aç-) 24a/08
a.+ını (aġzını yum-) 48b/08
a.+ını (atuñ aġzını açup) 24b/06
2. İçi boş olan şeylerin açık tarafı.
a.+ını (ḳazanuñ aġzını) 40a/13
[=9]

aġna- (Sırtı kaşınan at, eşek vb. için) Yere yatıp yuvarlanmak.
a.-yup 29a/13
[=1]

aġrı Vücudun herhangi bir yerinde derinden ve yaygın bir şekilde hissedilen sürekli acı ve ızdırap, sızı.
a. ol- 25a/05
[=1]

aġrı- (Vücudun herhangi bir yeri) Ağrılı olmak.
a.-sa 21b/06, 24b/10
atuñ dişi aġrı- 24b/10
[=2]

aġu Zehir.
a.+sı 51a/09
[=1]

aġu yapraġı Maydanozgiller familyasından, nemli yerlerde yetişen, analjezik etkisi nedeniyle özüt ve yakı şeklinde kullanılan, zehirli bir bitki; ağu otu. *Conium maculatum*. Krş. **diflā**
a. 44a/05
[=1]

aġulu Zehirli.
a. cānavar ṣoḳ- 23a/05
a. nesne 23a/07
[=2]

aḫşam Güneşin batma zamanı, günün sonu.
a. 22a/06
a. vaḳtı 15a/01
[=2]

aḫur Büyükbaş hayvanları barındırmaya yarayan üstü kapalı yer, hayvan damı.
a.+a çek- 4b/12
[=1]

aḳ Beyaz.
a. at 8a/02
a. ḫardal 25a/01, 32a/02
a.+ı (yumurṭa aġı) 48a/13
a.+ın (yumurṭa aġın) 45a/09
a.+ını (ṭoġan boḳınuñ aġını) 22a/02
a. it boḳu 47b/08
a. neft 15a/10, 46a/04
a. ol- 9b/03
a. soġan 16a/08, 18b/06, 28b/06
a. üzüm ḳurusı 27a/06
a. ve yumrı ol- 47a/02
kirpügi aḳ ola 11a/10
ṣol ayaġı aḳ at 11a/09
[=17]

aḳ- (Sıvı veya ufak taneli maddeler için) Bir yerden başka bir yere doğru gitmek.
a.-a 22b/07, 45a/04, 51a/02, 53a/06

a.-ar 14b/10, 16a/07, 17a/02, 23a/12, 33b/02, 35a/12, 50b/04
a.-arsa 22b/07
a.-ınca 51a/02
a.-sa 21a/13
cerāḥat aḳ- 45a/04
gözünden yaş aḳ- 21a/13
iriñ aḳ- 33b/02
salyaları aḳ- 50b/04
[=14]

aḳça Oldukça beyaz, beyazca.
a. 22b/10, 45b/12
[=2]

ʿāḳıl Akıl sahibi kimse.
ʿa.+lar ḳatı 14a/10
ʿa. ve ʿālim vezir 3a/02
[=2]

aḳıt- Sıvı veya ufak taneli maddelerin bulunduğu yerden başka bir yere doğru gitmesini, akmasını sağlamak.
a.-maya 22b/08
a.-mayalar 25a/09, 29b/13
[=3]

aḳsa- İki ayaktan birisinin kısa veya sakat olması sebebiyle hafifçe topallamak.
a.-r 33a/02
[=1]

aḳsaḳ Aksayan, hafifçe topallayan.
a. ol- 11b/09
[=1]

ʿaksī Ters, zıt.
ʿa. ol- 9b/02
[=1]

al Kırmızı.
a. at 5b/04, 8a/01
[=2]

al- 1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak
a.-a 15b/07, 42a/09
a.-alar 14b/13, 15b/04, 20b/13, 21a/02, 22b/06, 24a/09, 24b/03, 25a/08, 25a/11, 25b/13, 29b/13, 30a/12, 30b/05, 30b/11, 31b/01, 32b/05, 32b/09, 36a/06, 36a/09, 38a/13, 39a/03, 40a/06, 43b/01, 45a/07, 48b/09, 51b/06, 52a/02
a.-dı 2a/02
a.-duġı 31b/05
a.-ıcaḳ 21a/07
a.-maḳ 40b/12, 40b/13
a.-maḳ gerek 5a/13, 9b/07, 31b/02
a.-maġa yara- 7b/01
a.-maḳdandur 38b/07
a.-maya 12b/05
a.-ur 35b/01, 48b/08
a.-urlar 21a/06
eyerin al- 12b/05
2. Tıbbi bir müdahale ile vücuttan bir şey çıkarmak.
ḳan al- 14b/13, 21a/06, 22b/06, 24b/03, 25a/08, 25b/13, 29b/13, 30b/05, 31b/01, 31b/05, 32b/05, 32b/09, 40a/06, 43b/01, 45a/07, 48b/09, 51b/06, 52a/02
3. Bürümek, sarmak, kaplamak.
toynaġı çepçevre al- 35b/01
4. Gidermek, izale etmek.
atuñ ḫāmın al- 40b/12
derin al- 42a/09
ḫāmı al- 41a/05
ḫāmın al- 40b/13
ḳuvvetin al- 30b/11
[=43]

ala Karışık renkli, çok renkli, alaca.
a. gözlü ol- 3b/01
[=1]

alaca Birkaç rengin karışımından oluşan renk, ala
a. at 8b/02
[=1]

ʿalaf Ar. Hayvan yemi
ʿa.+ında 28a/12
[=1]

ʿalāmet Ar. Belirti, işaret.
ʿa. 16b/13, 36b/01, 39b/08, 44b/06, 47b/01, 48a/11, 48b/06, 49a/01, 50b/08
ʿa.+i 3a/10, 12a/04, 16a/06, 16b/05, 17a/02, 20a/09,

20b/04, 24a/01, 24a/06, 24b/12, 25b/10, 25b/11, 27a/13, 29a/13, 30b/03, 31a/09, 31b/09, 32b/02, 32b/08, 35a/10, 38a/10, 42b/11, 46a/09, 46b/13, 50b/03

ʿa.+i (saḳaġunuñ ʿalāmeti) 14b/08

[=35]

alçu Alçı taşının pişirilip toz durumuna getirilmesinden elde edilerek yapılarda, sanatta, mimarlıkta ve dişçilikte kullanılan madde.

a. 46a/07

ḳara alçu 34b/10

[=2]

ʿālem Ar. Evren, kâinat.

ʿa.+e (inḳırāż-ı ʿāleme degin) 2b/03

[=1]

alın- Alma işi yapılmak.

a.-an 41a/05

[=1]

ʿālim Ar. İlim sahibi olan, bilici, bilen.

ʿa. (ʿāḳıl ve ʿālim vezir) 3a/02

[=1]

Allah Tanrı, kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık.

a. teʿālā 2a/04, 2a/13, 2b/11, 35a/05

inşā allāhu teʿālā. 3a/11

[=5]

almacuḳ Yüzün yanakla göz arasında bulunan, az çok çıkıntılı bölümü.

a.+ınuñ (almacuġınuñ biri) 4a/03

a.+ları 4a/02

[=2]

alt Bir şeyin yere bakan yanı, üst karşıtı.

a.+ı 20a/09

a.+ı (eñegi altı) 3b/07

a.+ına 20b/11, 20b/13, 28a/03

a.+ına (naʿl altına) 37a/12

a.+ındaġı 21a/02

a.+ından 24b/08, 33a/13

a. ṭodaḳ 23b/01

[=10]

altı Beşten sonra gelen sayının adı.

a. 16b/10, 31a/06, 37a/08

a.+sında 14a/06

[=4]

altmış Elli dokuzdan sonra gelen sayının adı.

a. 5a/02, 27a/06, 27a/07, 28a/13

[=4]

aʿmeş Ar. Gözü zayıf olma, zayıf gözlülük.

a. 11a/03

[=1]

amma Zıt ve aykırı hüküm ifade eden iki cümleyi birbirine bağlar.

a. 4a/12, 4b/08, 5a/02, 5a/04, 5a/13, 6b/03, 7a/03, 7b/03, 9a/04, 10a/02, 10a/03, 11a/06, 12b/01, 13a/01, 14a/02, 14a/06, 14a/10, 14b/08, 15a/09, 16a/03, 16b/12, 17b/03, 18a/06, 19a/03, 19a/11, 19b/04, 19b/09, 21a/10, 25a/07, 25b/12, 26b/05, 26b/07, 27b/11, 28a/06, 28b/09, 29a/11, 29b/01, 29b/13, 31a/03, 31b/10, 32a/04, 32a/12, 32b/04, 32b/12, 33a/03, 33a/04, 33b/02, 33b/03, 34a/11, 34b/13, 35a/12, 35b/03, 35b/06, 36a/12, 36b/10, 38a/01, 38b/10, 39a/04, 39a/09, 39b/01, 39b/04, 40a/05, 40b/01, 40b/05, 41a/04, 41a/05, 41a/06, 41a/07, 41a/11, 43a/13, 44a/02, 44a/07, 44b/01, 44b/03, 44b/11, 45b/07, 45b/09, 45b/11, 46a/06, 48b/02, 48b/03, 48b/08, 49a/07, 49b/06, 50b/07, 50b/13, 51a/04, 51a/07, 51b/02, 52a/07

[=90]

anār Far. Nargillerden, düzgün ve parlak yapraklı, canlı kırmızı iri çiçekli, hafif dikenli ağaççık. *Punica granatum.*
ekşi anār ḳabı 46b/09
[=1]

ʿanāşır Unsurlar.
ʿa.-ı erbaʿa 2b/12
[=1]

andūz Nemli yerlerde yetişen, parlak sarı veya turuncu çiçekli, halk tarafından nev ilacı olarak kullanılan, sert kokulu, uzun ömürlü, her mevsime dayanıklı otsu bitki, andız otu. *İnula helenium*
a. 22a/13
a.+ı 15a/03, 15b/07
[=3]

añıl Yavaş, sakin, hafif.
a. 42a/09, 42a/09
[=2]

ʿanzarūt (<Far ʿanzurūt) Baklagiller familyasından, geven cinsinden, sarı çiçekli ve dikenli, çokyıllık, bodur çalı, göz otu ve bu bitkiden çıkarılan, çıban ve yara tedavisinde kullanılan bir reçinesi, *astragalus sarcocolla.*
ʿa. 17a/12, 23a/02, 26a/08, 34a/02, 46b/03
ʿa. birle 35b/04
[=6]

ara İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, açıklık, aralık, boşluk, mesafe.
a.+sı (budı arası) 7a/04, 8b/01
a.+sı (iki ḳıçınuñ arası) 3b/09
a.+sı (ḳıçınuñ arası) 3b/07
a.+sı (ḳulaġınuñ arası geñ) 3b/02
a.+sın (budların arasın) 13b/02
a.+sına 4b/05
a.+sında (leşker arasında) 2a/04
[=8]

ara- Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak.
a.-yalar 37a/03, 52b/08
[=2]

ʿArab Irak, Şam, Ceziret-ül-Arab, Hicaz, Yemen ile Mısır'da ve Afrikaʿnın şimalinde bulunan semitik kavmin umûmî adı.
ʿa. 11a/03, 11a/06, 11b/04, 11b/07
[=4]

ardıç ḳaṭrānı Ardıç odununun damıtılmasıyla elde edilen ve hem deri hastalıklarına hem evcil hayvanların uyuzuna karşı kullanılan katran.
a. 33a/08
[=1]

Arestuṭālis Aristoteles ya da kısaca Aristo Antik Yunan filozofudur. Fizik, gökbilim, ilk felsefe, zooloji, mantık, siyaset ve biyoloji gibi konularda pek çok eser vermiştir.
ḥekīm Arestuṭālis 2a/07
[=1]

arı Katışıksız, saf, temiz.
a. 13a/10
[=1]

arıḳla- Zayıflamak.
a.-sa 52a/04
[=1]

arıḳlat- Zayıflatmak.
a.-ur (arıḳladur) 47a/03
[=1]

arın- Temizlenmek.
a.-up 20a/08
[=1]

arıt- Temizlemek, temiz duruma getirmek, paklamak.
a.-a (arıda) 27b/10, 50a/02
a.-alar (arıdalar) 37a/06
[=3]

arḳa (Hayvanlar için) Vücudun arka bacakların üstünde bulunan kısmı; geri, kıç.
a.+sı 50b/05
a.+sı (ḳolan arḳası gibi) 6a/03
a.+sında (atuñ arḳasında) 47a/13
a.+sından 13a/05
[=4]

arpa Buğdaygillerden, taneleri ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen tahıl cinsi.
a. 13a/10, 14a/09, 14a/11, 21b/10, 34b/09, 40b/03, 42b/10, 52a/07, 52a/10, 53a/13
a. bit- 52a/05
a.+nuñ içi 52a/08
a.+sın 4b/06
a. unı 31b/03, 40b/07, 48b/10, 49a/05, 49a/09
a. unu 28a/06, 32a/03
a. uvat- 14a/11
dögülmiş arpa birle 25b/03
[=22]

arpa dut- (At için) Çok fazla arpa yemekten hastalanmak.
a.-sa 32b/01
[=1]

art Arka, geri.
a.+ına (ardına) 20b/05
a.+ınca (ardınca) 15b/08, 34b/05, 42b/10
a.+ındagı (ardındağı) 33a/10
a.+ından (ḳulaġ ardından) 34a/06
[=6]

artuḳ Daha çok, daha fazla.
a. 16b/11, 39a/04
a. ol- 47b/02
[=3]

artur- Artmasını sağlamak.
a.-a 42a/12
a.-alar 41a/03
[=2]

aṣ- Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak.
a.-a 16a/01
a.-alar 15b/03, 16b/01, 34b/03, 38b/04
[=5]

āsān Far. Kolay.
ā. git- 18a/05
ā. ol- 39b/04
[=2]

ʿaṣāṣ Ar. Atın kuyruk sokumundaki ağrı.
a. 12a/12
[=1]

ʿaṣfūr Ar. İki çeneklilerden, akdeniz bölgesinde kendiliğinden yetişen ve yā kültür bitkisi olarak yetiştirilen, sarı, turuncu, kırmızı çiçekli, dikenli, tüysüz bitki, yalancı safran, papağan yemi, *tinctorius*.
ʿa. 22a/09
ʿa. çiçegi 43a/08
[=2]

aş Yemek.
a.+ı (oġlan aşı) 15a/06, 30b/10, 51a/03
a.+ını (oġlan aşını) 25b/13
[=4]

aşaġa Bir şeyin alt bölümü, yukarı karşıtı.
a. 4a/13, 15b/12
a.+da 13a/10
a.+dan 39a/07, 39a/09
a.+modaḳ 3b/03
a.+sı (dizinüñ aşaġası) 6b/02
a. yoḳaru dön- 25b/11
başını aşaġa ṭutar 14b/10, 24a/07, 39b/10, 50b/05
[=12]

aşuḳ Ayak bileğinin iki yanındaki ufak kemikler.
a. 38a/08
a.+ları 4b/02, 31b/09
a.+una (atuñ aşuġuna) 31b/12
[=4]

aşur- Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin üstünden diğer yanına geçirmek.
a.-a 4b/04
a.-maya 11b/06
[=2]

at Binme, yük çekme ve taşıma hizmetlerinde kullanılan, Orta Asya menşeli, tek tırnaklı, memeli hayvan.
a. 3a/08, 3a/09, 3a/09, 4a/04, 4b/10, 4b/13, 6b/04, 9a/04, 9a/05, 9b/01, 9b/03, 10b/03, 10b/05, 10b/06, 10b/08, 10b/10, 10b/12, 11a/01,

11a/02, 11a/09, 11a/11, 11a/13, 11b/01, 11b/02, 11b/03, 11b/05, 11b/07, 11b/08, 11b/12, 12a/01, 12b/03, 13b/04, 13b/05, 14a/02, 14a/11, 14a/12, 14a/12, 16b/06, 16b/13, 18b/04, 25a/07, 29b/10, 30a/04, 30b/02, 31b/06, 31b/11, 33b/03, 36b/06, 37a/03, 39b/02, 39b/03, 39b/08, 40a/07, 40b/02, 41a/06, 41a/09, 41a/13, 42a/04, 42b/09, 42b/09, 43a/13, 43b/12, 47a/07, 48a/10, 49b/02, 50a/10, 50a/11, 51b/04, 52a/04, 53a/12
a.+a 2b/03, 11a/03, 11a/06, 11b/04, 11b/07, 11b/09, 12b/01, 12b/02, 13a/12, 16b/10, 28a/07, 36b/09, 36b/10, 40a/05, 40b/06, 42a/13, 48b/05, 49a/08, 49b/10, 50a/10, 52a/06, 52b/13
a.+da 5a/03, 5a/04, 16a/04, 43b/02, 44a/08, 47b/12, 51b/08, 51b/11
a.+dan 2b/09
a.+dan yegrek ol- 3a/06
a.+ı 12b/04, 12b/06, 12b/08, 12b/08, 12b/09, 13a/02, 13a/03, 22b/13, 26a/03, 26b/13, 28a/04, 30a/05, 31a/04, 32b/01, 34a/07, 34b/01, 39b/06, 40a/12, 41a/01, 41a/06, 41b/09, 42a/05, 42a/09, 42b/08, 44a/02, 44a/12, 44b/04, 47a/03, 48b/02, 49a/01, 49b/03, 49b/13, 50b/03, 51b/10, 53a/02, 53b/04
a.+ıla 2b/09
a.+ıla (eyü at) 3a/05
a.+ını 13a/01
a. için ṭoḳu- 52a/02
a.+lar 5a/12
a.+lara 2b/01
a.+larına 2a/05
a.+larıña 2a/12
a.+laruñ 5b/01
a.+uñ 12a/04, 12b/05, 14a/01, 16b/12, 19a/12, 21b/05, 23a/13, 25b/09, 30b/02, 35a/06, 35a/07, 38a/11, 41a/07, 41a/08, 41b/01, 41b/03, 41b/11, 50a/05
a.+uñ burnu 29b/06, 38b/05
a.+uñ ülpi 45a/10
a.+uñ (atuñ başı) 23b/03
a.+uñ (ḳarı atuñ) 14b/03
a.+uñ (ḳarnı) 28a/03
a.+uñ aġzı 24a/02, 30a/10
a.+uñ aġzını aç- 24b/06
a.+uñ arḳası 47a/13
a.+uñ aşuġu 31b/12
a.+uñ ayaġı 18a/07, 18b/02, 30b/09, 30b/13, 31b/07, 35b/05, 36a/04, 37a/02
a.+uñ ayaġı yarıl- 37b/05
a.+uñ ayaġın ḳış- 36b/09
a.+uñ ayaḳları 5b/02, 31a/08, 31a/13, 32b/13, 33a/09
a.+uñ baldırı şiş- 38a/09
a.+uñ başı 14b/05, 14b/06
a.+uñ başı şiş- 23a/04
a.+uñ boġazı 25a/05, 25b/01, 25b/05, 27a/05, 27a/10, 28a/08, 28b/02, 28b/04, 28b/12, 29a/02, 29a/09, 40a/03, 40b/08, 42b/02, 43a/03, 49a/10
a.+uñ boġazınuñ içi 16b/04
a.+uñ boynu 25b/06, 26a/06, 31a/10, 34b/03
a.+uñ boynuna 42b/08
a.+uñ burnı 17b/12, 27b/05
a.+uñ burnu 17a/01, 27b/13, 30a/13, 38b/04, 43b/11
a.+uñ burnuna 22b/01, 23b/07, 51a/06
a.+uñ damaġı 24a/06
a.+uñ digmesi 10b/13
a.+uñ derisi 51a/10
a.+uñ dili şiş- 24a/13
a.+uñ dişi 14b/01, 24b/11
a.+uñ dişi aġrı- 24b/10
a.+uñ dizi 26b/07, 46a/10
a.+uñ eñegi 20a/09

a.+uñ eñi ḳop 23b/13
a.+uñ eyüsi 3a/12, 13b/06
a.+uñ eyüsini ve yaramazını 3a/07
a.+uñ gevdesi 40a/13, 44b/03, 44b/09, 45b/09, 52b/07
a.+uñ gögsi 44b/05
a.+uñ gögsü 46a/08
a.+uñ gözi 18b/09, 21a/02, 21b/06
a.+uñ gözü 20b/03, 21a/12, 21b/13, 22a/05, 22a/07, 22a/10, 22a/11, 22b/08, 43a/09
a.+uñ ḫāmın al- 40b/12
a.+uñ ḫastalığı 14b/04
a.+uñ ḫastalugı 12a/02
a.+uñ içi git- 29a/03
a.+uñ içi şancılan- 27a/11
a.+uñ ḳolu 51b/13
a.+uñ ḳulağı 21a/09, 33a/10
a.+uñ ḳursağı 52a/09
a.+uñ ḳuyruġı 44b/07, 46b/12
a.+uñ ḳuyruġı gici- 50b/01
a.+uñ naẓīri ol- 5a/03
a.+uñ nefesi yolın dut- 40b/01
a.+uñ omuzı şiş- 32b/07
a.+uñ omuzı yaġır ol- 38b/06
a.+uñ öksürügi ol- 28a/10
a.+uñ sidügi ṭutul- 29a/11
a.+uñ şofrası 27b/10
a.+uñ şofrası çıḳ- 46b/05
a.+uñ ṭorvası 15b/13
a.+uñ ṭoynağı 35a/10, 36b/01, 36b/06, 38a/06, 41b/06
a.+uñ ṭoynağı yarıl- 52a/10
a.+uñ ülpi 45a/06, 45a/11, 45a/13, 45b/05
a.+uñ yaġrı 43a/10
a.+uñ yaşı 13b/07, 13b/09, 14a/10
a. yaşı 13b/08
aḳ at 8a/02
al at 5b/04, 8a/01
alaca at 8b/02
başı ḳatı at 11b/10
belinlegen at 11b/10
binmekden ḳaçan at 11b/10
boz at 9a/06
çapar at 8a/02, 9b/04
çuḳur gözlü at 11b/13
egri gözlü at 11a/04
ḫurmāyī ṭoru at 5b/01
ısırġan at 11b/11
iki gözi çaḳır at 11a/08
ḳara at 7b/01, 10b/01
ḳara yaġız at 7a/01
ḳarı at 14b/02
kişneyen ve depegen at 11b/11
ḳurt ḳula at 6a/03
renclü at 33b/03
sıçan tülü at 10a/02
sisli at 10a/01
şol ayağı aḳ at 11a/09
şolaḳ at 5a/01
şaşı at 11a/04
ṭoru at 6a/01, 10b/02
[=325]

at- Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak, koymak.
a.-a 29a/10
a.-alar 40b/12, 49a/07
[=3]

atım Atılan bir şeyin gidebildiği uzaklık.
a.+ı (oḳ atımı) 41a/01, 41a/02, 41a/03
[=3]

āvāz Far. Ses.
ā.+ı 3b/08, 8b/03
[=2]

avıç Bk. **avuç**
a. 26b/09, 43b/09
[=2]

ʿavrat Ar. Kadın
ʿa.+dan ol- 5a/07
ʿa. gibi ḫūb ol- 5a/08
ʿa.+laruñ ḥayż bezi 15b/04
[=3]

avuç Elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü.
a. 31b/03, 53b/02, 53b/03
[=3]

aya Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü, avuç içi.
a. ḳadar 47b/02
[=1]

ayaḳ Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölüm.

a.+ı (atuñ ayaġı) 18a/07, 18b/02
a.+ı (atuñ ayaġı yarıl-) 37b/05
a.+ı (ayaġı) 33a/02
a.+ı (ayagı şiş-) 51b/05
a.+ı (ḳaz ayaġı) 26a/04
a.+ı (ṣol ayaġı aḳ at) 11a/09
a.+ın (atuñ ayaġın) 35b/05
a.+ın (atuñ ayaġın ḳısar) 36b/09
a.+ın (ayaġın) 13b/03
a.+ın (ḳıç ayaġın) 4b/03
a.+ın (öñ ayaġın) 4b/01
a.+ın (ṣaġ ayaġın) 4b/12
a.+ın (ṣol ayaġın) 4b/13, 10b/04
a.+ına (atuñ ayaġına) 30b/09, 30b/13, 31b/07, 37a/02
a.+ına (ayaġına) 16a/07, 30b/02, 31a/03, 32b/06, 33b/01, 38a/08, 48b/13, 51b/07
a.+ına (öñ ayaġına) 4b/04
a.+ında (öñ ayaġında) 32b/05
a.+ında (ṣol ayaġında) 35a/07
a.+ından (ayaġından) 32b/09, 40a/05
a.+ından (öñ ayaġından) 11b/05
a.+ını (atuñ ayaġını) 36a/04
a.+ını (ayaġını) 36b/02, 37a/03
a.+ını (ayaġını yoḳaru ṭut-) 36b/02
a.+ınuñ (ayaġınuñ) 46a/10
a.+ınuñ (öñ ayaġınuñ) 4b/03
a.+ları 5b/05
a.+ları (atuñ ayaḳları) 5b/02, 31a/08
a.+ları (öñ ayaḳları) 38a/11
a.+ların 30b/04
a.+ların (ellerin ayaḳların oynatmaya) 41a/09
a.+ların ṣarḳıt- 42a/05
a.+larına (atuñ ayaḳlarına) 31a/13
a.+larında 51a/07
a.+larında (atuñ ayaḳlarında) 32b/13, 33a/09
a.+larınuñ 31b/09
[=51]

ayaz Duru, sakin havada çıkan kuru soğuk.
a.+da 27a/09
[=1]

ʿayb Ar. Kusur.
ʿa.+dır 11b/04
[=1]

ʿayblu Kusurlu.
ʿa. gibi ol- 11a/05
ʿa. ol 11a/13
[=2]

āyet Ar. Kurʿan surelerini oluşturan kısımlardan her biri.
ā.+i 34b/12, 35a/01
[=2]

ayġır Damızlık erkek at.
a. 52b/04
a.+a 52b/03
[=2]

ayrıl- Ayrılma işine konu olmak.
a.-ur 33a/13
[=1]

ayruḳ Başka.
a. 51b/03, 52b/12
[=2]

az Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik, çok karşıtı.
a. 21a/04, 28a/05, 39b/09, 42a/01, 42a/10, 48b/03
[=6]

azar Küçük miktarda, çok az.
a. 20a/05
[=1]

azacuḳ Pek az miktarda, biraz.
a. 15b/08
[=1]

aʿẓam Ar. Daha büyük.
a. (padişāh-ı aʿẓam) 1b/07
[=1]

azdur- Azmasına sebep olmak.
a.-ur 41a/09
yörüyişin azdur- 41a/09
[=1]

aʿzel Ar. Atın yürürken alışkanlıktan dolayı kuyruğunu kaldırması. Krş. **ekşif**
a. 11b/04
[=1]

ʿaẓm Ar. Bir işi yapma hususunda büyük bir kararlılıkla gayret göstermek.
ʿa. eyle- 2b/10
[=1]

azu Köpek dişlerinden sonra içeriye doğru, alt ve üst çenenin iki yanında beşer tane bulunan ve yiyecekleri öğütmeye yarayan dişlerin ortak adı, azı dişi, öğütücü diş.
a.+sında 14a/02
[=1]

B

bāb Ar. Bir kitabın ana bölümlerinden her biri.
b. 13a/02, 13b/08, 16a/04, 17a/01, 17b/12, 18a/07, 18b/02, 18b/09, 19a/12, 20a/08, 20b/03, 21a/12, 21b/05, 22a/07, 22a/10, 22b/08, 23a/04, 23b/13, 24a/06, 24a/13, 24b/10, 25a/05, 25b/09, 26a/05, 27a/11, 28a/10, 28b/09, 29a/03, 29a/11, 29b/10, 30a/04, 30b/01, 31a/08, 31b/07, 32b/01, 32b/07, 32b/13, 33a/09, 35a/06, 36a/13, 37b/05, 38a/06, 38a/09, 38b/06, 39b/03, 39b/06, 40a/07, 40b/12, 41b/03, 41b/08, 42a/12, 42b/03, 42b/09, 43a/10, 43b/06, 43b/12, 44a/07, 44b/04, 45a/05, 45b/05, 46a/08, 46b/05, 46b/12, 47a/06, 47a/13, 47b/11, 48a/10, 48b/05, 48b/13, 49b/02, 49b/11, 50a/05, 50a/09, 50a/11, 50a/13, 50b/02, 51b/04, 51b/08, 51b/11, 51b/13, 52a/01, 52a/04, 52a/10, 52b/03, 52b/06, 52b/13, 53a/12
b.-ı evvel 3a/07
[=88]

bādem (<Far. bādām) İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, pembe ve beyaz çiçekler açan, 5-12 metre boyunda ağaç. *Amygladus communis.*
b. 28b/08
b. yaġı 22b/04, 24a/11, 25b/04
[=4]

bādıncān Patlıcangiller familyasından, kalın saplı uzunca yapraklı, mor ve beyaz çiçekli, bir yıllık otsu bitki. *Solanum melongana.*
b.+ı 45b/08, 45b/10
[=2]

baġa Kaplumbağalar takımından, küçük, kafatasında şakak çukuru bulunmayan, küremsi bedenli, üyeleri enine yönelimli, kısa kuyruklu, pullarla kaplı kemiksi bir bağayla ve boynuzsu bir gagayla donanan sürüngen; kaplumbağa.
b. küli 39a/02
[=1]

baġarsuḳ Sindirim organının mideden anüse kadar olan, ince bağırsak ve kalın bağırsaktan oluşan bölümü.
b. 53a/02
b.+a (baġarsuġa) 53a/03
b.+ı 53a/01
b.+ın (baġarsuġın içi) 53a/05
b.+ın (yir baġarsuġın) 29b/04
[=5]

bağırsuḳ Bk. **baġarsuḳ**
b.+ın (yir bağırsuġın) 26b/03
[=1]

baġla- Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.
b.-rlar 12b/06, 12b/08, 12b/09, 20b/06, 27a/12, 31b/08, 39b/07
b.-salar 33b/04
b.-ya 13a/05, 18b/12, 26b/05, 26b/06, 26b/12, 29a/06, 31b/01, 37b/11, 44b/04, 45b/01, 46b/01

b.-yalar 8a/04, 19b/09, 26b/01, 31a/01, 31a/06, 31b/12, 32b/11, 34a/10, 37a/08, 38a/08, 40a/13, 41a/02, 41b/10, 45b/11, 46a/08, 48b/02, 51a/08, 51b/03, 51b/10, 52a/11, 52b/02
b.-yup 34b/03, 49b/07, 53a/08
berk bağla- 18b/12, 29a/06, 31b/12, 37a/08, 51a/08, 53a/08
güne ḳarşu bağla- 12b/09
ṣovuġa bağla- 20b/06, 27a/12
tütüne bağla- 12b/08
[=43]

bağlan- Bağlama işine konu olmak.
b.-maya 19a/01
b.-ursa 18b/11
[=2]

bahādur Far. Yiğit, cesur, kahraman.
b. ol- 4b/11
[=1]

bahālu Değerli.
b. ol- 9b/07
[=1]

baḥr Ar. Deniz.
b.+ın 2a/01
[=1]

baḫş Pay, hisse.
b.+da 15a/10
b.+ın 15a/11
b. it- 15a/11
[=3]

baḳ- Bakışı bir şey üzerine çevirmek.
b.-alar 36b/07
b.-ar 20b/05
[=2]

baḳla İri taneleri kabuksuz olarak veya fasulye gibi yeşil kabuğu ile pişirilip yenen, besleyici bitki. *Vicia faba.*
b. gibi 21a/01
[=1]

bal Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde.
b. 17a/11, 28b/08, 40b/10
b. dibi 51b/13
b.+ı (od görmemiş bal birle) 46b/04
b.+ıla 18a/06, 19a/03, 35b/05, 38a/04
b.+ıla (od görmemiş balıla) 32a/09
b.+ıla (od görmemiş balıla) 18a/11
b. şerbeti 25a/02
od görmemiş bal 20b/01
[=13]

balasān Ar. Sert oval damarlı ve kenarları dişli yaprakları vardır. Ağacı çizilerek reçinesi elde edilir. Çok yıllık ağaçtır, pelesenk.
b. yaġı 36a/06
[=1]

balçıḳ Koyu kıvamda, özlü ve yapışkan çamur.
b.+a (balçıġa gir-) 11a/12
b.+da 6a/03
[=2]

baldır Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik.
b.+ı (atuñ baldırı şişse) 38a/09
[=1]

balduran Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu, baldırgan *Conium maculatum.* Krş. **aġu yapraġı**
yaş balduran yapraġını 44a/11
[=1]

balıḳ Omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.
b. gibi 34a/08
[=1]

bāri Far. Hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyleyse.
b. 5a/05
[=1]

barş Ar. Atın tüysüz yerlerinde görülen uyuza benzer bir hastalık; abraşlık.
b. 12a/09
[=1]

baş- 1. Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.
b.-a 4b/02, 4b/12, 10b/04
b.-amaz 36b/02
b.-ar 36b/06
b.-arsa 4b/13
2. Bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek.
b.-alar 26a/11
3. (At için) Devirmek suretiyle atı yere yatırmak.
b.-alar 20b/09, 22b/13, 34a/08, 49b/13, 53a/02
b.-up 26a/03, 38b/12
[=14]

baş İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser.
b.+dan 48b/13
b.+dan in- 24b/02
b.+ı (atuñ başı şişe) 23a/04
b.+ı ḳatı at 11b/10
b.+ı küçük ol- 8b/03
b.+ı şiş- 23a/11
b.+ın ṣındur- 22b/02
b.+ına 15b/02, 16a/01, 16b/01, 22a/11
b.+ına (atuñ başına) 23b/03
b.+ında (atuñ başında) 14b/05, 14b/06
b.+ını 21a/05
b.+ını aṣaġa ṭut- 14b/10, 24a/07, 39b/10, 50b/05
b.+ını büri- 23b/08
b.+ını ḳaldur- 24a/03
b.+ını yere dök- 27b/03, 48b/07
b.+ını yoḳaru dut- 15a/12
b.+ını yoḳaru götür- 23a/12
b.+ını yoḳaru ḳaldur- 11a/11
b.+lar 33a/06
kel baş gibi olur 47b/02
[=28]

başcuġaz Küçük beze.
b.+lar gibi 33a/01
[=1]

başla- Bir işe girişmek, harekete geçmek.
b.-ya 17a/01
[=1]

baṭman 7,692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi.
b. 27a/04, 27a/04, 27a/08, 28a/06, 28a/08, 34b/10
b.+ıyla (ʿIrāḳī baṭmanıyla) 28a/06, 27a/03
[=8]

batur- Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak.
b.-alar 24a/10
b.-up 49b/08
[=2]

bayṭar-nāme Veteriner hekim kitaplarına verilen ad.
b. 2b/02
[=1]

baʿżı Ar. Birtakım, kimi.
b. 9a/04, 16b/04
b.+sı 7b/04, 19b/01
[=4]

baẕıncān Bk. **Bādıncān**
b.+ı 18a/02
[=1]

be-cidd Ciddiyetle, üzerine düşerek, adamakıllı.
b. 29b/09, 41a/10
[=2]

beden Ar. Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut.
b.+i nazük 5a/09
[=1]

bel İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.
b.+i 4b/05
b.+in eg- 4a/07
b.+in ṣalmış ol- 21a/11
b.+ine 30a/03, 45b/01
b.+ini 29b/01

b.+ini eg- 4b/07
[=7]

Belḫ Afganistan'ın kuzeyinde yer alan eski bir yerleşim yeri.
b. şehri 2a/02
[=1]

beliñle- Korku ile birden sıçramak, irkilmek.
b.-gen at 11b/10
b.-meye 4b/07
[=2]

belki (Ar. bel+Far. ki) Olabilir, muhtemel olarak.
b. 2b/03, 4b/05, 9a/01, 48b/04
[=4]

belkim Bk. **belki**
b. 42a/06, 49b/04
[=2]

bellü Gizli olmayan, ortada olan, anlaşılan.
b.+dür 14b/02
[=1]

belür- Meydana çıkmak, görünmek.
b.-se 31a/04, 33a/01, 44b/05
çirime belür- 44b/05
[=3]

bend-kuşād Far. Vücudun muhtelif eklemlerinde, organlarında bulunan bağlara verilen isim.
b.+dan 35a/11
[=1]

beñ Çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı.
b. beñ ol- 9b/06
[=1]

beñze- İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırma.
b.-r 21a/02, 34a/13
[=2]

berāber Far. Birlikte, bir arada.
b. 22a/09, 22a/13, 27a/03, 28b/03
iki ḳıçı beraber ola 3b/13
[=5]

bere Bir yere çarpma, incitme veya vurma sonucu vücudun herhangi bir yerinde oluşan çürük.
b. 12a/13
[=1]

bereket Ar. Bolluk, gürlük.
b.+inde 35a/05
[=1]

berk Sağlam, kuvvetli.
b. aġaç 24a/03
b. bağla- 18b/12, 26b/01, 29a/06, 31b/12, 37a/08, 51a/08, 53a/08
b. ol- 6b/03
b. sür- 49b/10
b. ṭut- 36b/04
ince berk kendür 45b/10
[=12]

besle- Yedirmek.
b.-mek gerek 13b/07
[=1]

beş Dörtten sonra gelen sayının adı.
b. 13a/09, 17a/11, 17a/11, 20a/02, 20a/03, 21b/10, 22a/04, 23b/02, 26b/01, 26b/11, 31b/04, 34a/03, 35b/03, 35b/11, 37a/08, 40a/01, 46a/03, 49a/05
b.+inde 14a/04
[=19]

beşer Beş sayısının üleştirme sayı sıfatı.
b. 35b/13
[=2]

bevāsır Ar. Kaşınma, sulanma, kızarıklık gibi belirtilerle kendini gösteren, bulaşıcı olmayan; fakat kolay geçmeyip genellikle uzun süre devam eden yaygın deri hastalığı; mayasıllar, basurlar.
b. ol- 17a/01
b.+uñ kökin kes- 17b/07
[=2]

beyān Ar. Açıklama.
b. it- 3a/11, 5b/01, 10a/04, 12a/02, 13a/03, 14b/05, 14b/06
[=7]

bez Pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput.
b. 26b/05, 27a/01, 34a/09, 48a/06

b.+e 26b/12
b.+e (gök beze) 34b/03, 48b/12
b. gibi 38a/12
b.+i (ḥayż bezi) 16a/04
b. içi 43b/02
b.+in (avratlaruñ ḥayż bezin) 15b/04
b.+ine (kettān bezine) 35b/08
b.+lerile 26b/01
b. ṭola- 25a/03
b.+üñ çevresi 43b/03
[=15]

bezir Ar. Keten tohumundan çıkan yağ.
b. 18a/13, 21b/01, 23b/10, 24a/11, 26a/01, 30a/09, 30b/12, 45a/12, 47a/10, 48a/09
b.+i 16a/13
b.+le 26a/04, 32b/06, 45b/02
[=14]

bıçaḳ Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç.
b. deg- 53a/01
b.+ıla (bıçaġıla) 37a/04
b. ur- 20b/12
[=3]

bıçılġan Hayvanların ayaklarında hasıl olan yara, çatlak.
b. ol- 18a/07
[=1]

bıraḳ- 1. Koymak.
b.-alar 34b/06
b.-a (bıraġa) 28b/12
b.-alar (bıraġalar) 35b/08
2. Sarkıtmak.
b.-a (bıraġa) 11a/12
b.-ur (bıraġur) 24b/12, 39b/10, 49a/02
ḳulaḳların bıraḳ- 39b/10, 49a/02
süksinin bıraḳ- 11a/12
3. Çıkarmak.
b.-ur (bıraġur) 14a/04
ḳulun dişin bıraḳ- 14a/04
[=8]

bi'l-ḥaḳḳı enzelnāhu ve bi'l-ḥaḳkı nezel. Ve bi'l ḥaḳḳı'l-ismi'l-aʿẓam min eyyi şey'in ḫalaḳa feḳaderehu Ar. "Onu hak ile indirdik, o da hak ile indi. İsmi azam olan hak ile. O yarattı ve takdir etti." anlamında olan Arapça bir dua.
b. 35a/03
[=1]

bil- Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.
b.-dik 13b/06
b.-e 50b/12
b.-eler 41b/07, 50b/10
b.-emez 14a/10
b.-gil 14b/06
b.-mek 13b/07, 13b/09, 41a/07, 41a/07
b.-mek gerek 3a/10
b.-ür 14a/11, 41b/12
ḳolayın bil- 41a/07
[=13]

bildür- Herhangi bir konuda bilgi vermek
b.-dik 13b/07
b.-elim 13b/08, 40b/13
[=3]

bile Dahi, birlikte.
b. 28a/12, 28b/04, 37a/05, 51a/04
[=4]

bilek Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm.
b.+leri 4b/02
[=1]

bilin- Öğrenilmek.
b.-di 10a/04, 12a/02, 14b/04
b.-ür 13b/09
[=4]

bin- (Binek hayvanları için) Sürmek.
b.-dügi gibi 41a/10
b.-e 13b/06, 28a/09
b.-eler 15b/05, 28b/05, 29b/09, 31a/04, 38a/09, 41a/02, 41a/03
b.-en 41a/06
b.-er 12b/07
b.-icek 4a/05, 42a/03
b.-ip 27b/06
b.-mege 10a/03, 13b/05

b.-mek 52b/03
b.-mekden ḳaçan at 11b/10
b.-meyeler 42a/02
[=20]
binefşe Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bir bitki, *viola tricolor.*
b. 22b/04, 24b/09
b. yaġı 15a/02, 15b/10
[=4]
binil- Binme işi yapılmak.
b.-meye 39b/05
[=1]
bir Sayıların ilki.
b.4b/09, 5a/03, 6b/01, 12b/03, 12b/06, 13a/04, 13b/02, 14a/06, 14a/06, 14b/07, 15a/04, 15a/04, 15a/07, 15a/10, 15a/11, 15a/12, 15b/11, 16a/01, 16a/04, 16a/12, 17a/04, 17a/06, 17a/07, 17b/06, 18a/08, 19a/04, 19a/07, 19b/10, 19b/12, 21b/05, 21b/09, 22a/03, 22a/06, 22a/06, 22b/05, 22b/09, 23a/03, 23b/04, 23b/08, 23b/11, 23b/11, 24a/09, 26a/04, 26a/13, 26b/07, 26b/08, 26b/09, 26b/12, 26b/12, 26b/13, 26b/13, 28a/09, 28b/02, 28b/06, 28b/06, 28b/09, 29a/01, 29a/02, 29a/06, 29a/06, 30a/02, 30b/02, 30b/09, 30b/09, 31a/03, 31a/10, 31b/02, 31b/03, 31b/05, 31b/06, 31b/13, 32a/06, 32b/11, 33a/03, 33a/05, 33a/07, 33a/09, 33b/06, 33b/09, 34a/02, 34a/11, 35a/01, 35a/07, 35b/04, 36b/03, 36b/12, 37a/02, 37b/07, 37b/07, 38b/01, 38b/08, 39b/02, 40a/10, 40a/11, 41a/01, 41a/03, 41b/04, 41b/09, 41b/09, 42a/12, 42b/04, 43b/06, 43b/08, 44b/09, 44b/12, 45b/01, 45b/10, 45b/13, 46a/01, 46a/04, 46b/11, 47a/05, 47a/12, 47b/05, 48a/04, 48b/02, 49b/05, 49b/07, 49b/12, 49b/12, 50a/01, 50a/09, 51a/10, 51b/01, 51b/02, 52a/06, 53a/06, 53a/13, 53a/13, 53a/13, 53b/01, 53b/01, 53b/03
b.+i 15a/10, 35a/13, 35a/13
b.+i (almacuġınuñ biri) 4a/03
b.+inden 4a/03, 15a/07, 17a/04, 23a/03, 35b/12, 53b/02
b.+ine 14b/08
b.+isi 3a/02, 3a/03, 3a/04
b.+isi (dördüñ birisi) 2b/13, 3a/01
bir ḳā'ide üzerine 4a/06
[=150]
birbiri Karşılıklı olarak bir diğeri.
b. 34b/05
b.+ne 16b/04, 17b/01, 26b/10, 31b/04, 42b/05, 42b/13, 49a/03
[=8]
birer Bir sayısının üleştirme şekli.
b. 14a/04, 15a/13, 17a/08, 19a/01, 33b/07, 43b/09
[=6]
birez Bir parça, azıcık.
b. 7a/02, 15b/08, 16a/13, 18a/13, 22b/07, 23b/07, 25b/04, 26b/09, 26b/10, 26b/10, 27a/02, 28b/08, 29a/11, 34b/09, 37b/08, 37b/08, 38b/03, 42a/04, 48a/09
[=19]
birḳaç Çok olmayan, az sayıda, az.
b.18b/01, 23b/01, 24b/08, 25a/12, 25b/05, 26a/03, 31a/01, 31a/07, 32a/04, 33a/08, 38a/08, 39a/11, 41b/02, 50b/13, 52a/13
[=15]
birle İle.
b. 2a/04, 2a/12, 2a/13, 15a/01, 17a/09, 20a/04, 23b/02, 24a/03, 25b/03, 31a/13,

34b/06, 34b/07, 35b/04, 43b/13, 46b/04, 51b/10
[=16]

Bismi ’llāḥi ’r-raḥmāni ’r-raḥīm Ar. Esirgeyen ve bağışlayan Allah’nın adıyla.
b. 1b/01, 35a/03
[=2]

bit- 1. (Yara) İyileşmek.
b.-üp 53a/12
2. (Saç, tüy, kıl için) Çıkmak, uzamak.
b.-dügine 52a/07
b.-e 43a/12
b.-er 13a/10, 13b/10, 52a/10
b.-mese 43a/10
b.-meyen 43a/12
b.-miş 10b/12
b.-mişdir 52a/05
ḳıl bit- 10b/12
tüy bit- 43a/12, 43a/12
tüyi bit- 43a/10
3. (Tohum için) Yeşermek, filizlenmek.
arpa bit- 52a/05
[=10]

bit Yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, pediculus.
b.+in (adam bitin) 28a/01
[=1]

bitür- Çıkarmak, uzatmak.
tüyi bitür- 49b/11
[=1]

bitürüci Sona erdirici, tamamlayıcı, tedavi edici.
b. ot 46b/02
b. ot- 39a/13
[=2]

biz İğne batırılması zor olan sert şeylerin dikilmesinde, iğnenin geçebilmesi için delik açmaya yarayan ucu sivri ve ince, demir alet.
b. 44b/08
b.+le 44b/08
[=2]

boġ- El, ip vb. ile bir şeyi çepeçevre sıkmak.
b.-alar 45b/07
[=1]

boġaz Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak.
b.+ına 24a/12, 40b/12, 49a/07
b.+ına (atuñ boġazına) 25b/01, 25b/05, 27a/05, 27a/10, 28a/08, 28b/02, 28b/04, 28b/12, 29a/02, 29a/09, 40a/03, 40b/08, 42b/02, 43a/03, 49a/10
b.+ında (atuñ boġazında) 25a/05
b.+ında in- 25a/06
b.+ınuñ (atuñ boġazınuñ içi) 16b/04
[=21]

boġazla- Boğazından keserek öldürmek.
b.-yalar 22b/11
[=1]

boḳ 1. Dışkı.
b.+ı (gögercin boḳı) 43a/01
b.+ı (sığır boḳı) 23b/10
b.+ı (tavuḳ boḳı) 23b/10
b.+ın (ḳırlaġuç boḳın) 20b/07
b.+ın (tavuḳ boḳın) 51a/05
b.+ınuñ (ṭoġan boḳınuñ ağını) 22a/02
b.+unı (aḳ it boḳunı) 47b/08
2. Testereyle biçilen veya rende, matkap, törpü vb. araçlarla işlenen bir şeyden dökülen kırıntılar, talaş, maden posası.
b.+ı 23b/08
b.+ın (demür boḳın) 48a/12
[=9]

boy Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık.
b. 25a/10
b.+ı (orta boyı) 3b/06
[=2]

boya Renk vermek, dış etkilerden korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli madde.

ḳızıl boya 26a/09, 29b/03, 37b/04, 38a/03, 44a/04, 46a/07
[=6]

boyan Baklagillerden kalın rizomlu bir ağaççıktır. Yaprakları tüysü, yaprakçıkları çoktur. Çiçekleri ise beyaz, morumsu veya mavimsidir. Boyu 50 cm. ile 2 metre arasındadır. Çok yıllık otsu bir bitkidir. *Glycyrrhiza glabra*
b. 25a/10, 28b/13
[=2]

boylu Herhangi bir özellikte veya uzunlukta boyu olan.
yüce boylu ol- 3a/12
[=1]

boynuz Bazı hayvanların başında bulunan, saldırma ve korunma silahı olarak kullandıkları, tırnak gibi bir maddeden, sert, sivri, kıvrık, bazenda çatallı çıkıntı.
b.+ı (keçi boynuzı) 29a/08
b.+unı (keçi boynuzu) 16b/09
[=2]

boyun Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı.
b.+ı (boynı) 22b/06, 25b/10
b.+ı (boynı düz ol-) 9a/02
b.+ı uzun 5a/10
b.+una (atuñ boynuna) 25b/06, 26a/06, 34b/03, 42b/08
b.+una (boynuna) 16b/04, 25a/09, 26a/02
b.+undan (atuñ boynundan) 31a/10
b.+unı (boynunı) 46b/08
b.+uñ (boynuñ) 14b/12
b.+uñ (boynuñ ṭamarlarında) 25b/12
[=15]

boz Açık toprak rengi, kül renginin adı.
b. at 9a/06
[=1]

bögrek Kandaki zararlı maddeleri temizleyip süzen ve idrar olarak mesaneye veren, son kaburgalar hizasında omurganın iki yanında sağlı sollu yer alan, fasulye biçiminde iki organdan her biri.
b.+i (bögregi yarıl-) 48a/11
b.+i (ṣıġırıñ bögregi yaġı) 20a/13, 37b/13
b.+inüñ (sıġır bögreginüñ yaġı) 37a/09
b. yaġırı ol- 39b/03
[=5]

bögür Vücudun iki yanında kaburgalarla kalça kemiği arasında kalan kısım.
b.+leri ḳaşḳatı ol- 27b/01
b.+üni (bögrüni) 52a/03
[=2]

bögürlü Herhangi bir özellikte böğrü olan.
küçücek bögürlü 3b/05
[=1]

bögürtlen Her çeşit toprak ve iklimde yetişebilen, dere, tarla, hendek ve yol kenarlarında kendiliğinden biten, çok arsız, yabani dikenli çalı. *Rubus rosaceae.*
b.+i 37b/12
[=1]

böyle Bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü, bu tarzda.
b. 19b/03, 27a/10, 27b/08, 35b/10
[=4]

böyük Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), küçük karşıtı.
b. ol- 4a/04
[=1]

bu 1.Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz; işaret sıfatı.
b. 2a/06, 2a/08, 2a/10, 2a/11, 2b/01, 2b/04, 2b/06, 5a/02, 5a/12, 5b/02, 6b/03, 9b/02, 12b/01, 12b/12, 12b/13, 13a/01, 13b/04, 13b/10, 16b/02, 19b/03, 21a/09,

21b/11, 22a/05, 26b/02, 26b/11, 27b/03, 29b/05, 30a/03, 32a/10, 34b/12, 34b/12, 35a/01, 35a/08, 36b/10, 37a/13, 37b/10, 41a/05, 41b/06, 44a/03, 44a/13, 48a/02, 48a/07, 49a/06, 52b/13, 53b/02

2. En yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz; işaret zamiri.

b. 11a/07, 12a/01, 12a/02, 13a/02, 14a/13, 14b/07, 25a/06, 26a/11, 28b/05, 30b/02, 32a/03, 34b/04, 35b/07, 35b/13, 36a/12, 38a/02, 39b/08, 39b/13, 41b/09

b.+dur 3a/12, 12b/02, 13a/04, 13b/09, 16a/07, 16b/09, 16b/13, 17a/03, 18a/01, 18a/08, 18b/04, 18b/11, 19b/04, 20b/04, 20b/05, 20b/06, 21a/13, 22a/12, 22b/11, 23a/05, 23a/07, 24a/01, 24a/02, 24a/07, 24a/13, 24b/02, 24b/10, 24b/12, 24b/13, 25a/06, 25a/07, 25b/12, 26a/07kan.ı tur-, 27a/11, 27a/13, 27b/04, 28a/13, 29a/05, 29b/02, 29b/11, 29b/12, 30a/05, 30a/06, 30b/03, 30b/05, 31a/11, 31b/09, 31b/11, 32b/02, 32b/03, 32b/08, 32b/08, 33a/01, 33a/04, 33b/04, 35a/11, 35b/03, 36b/01, 36b/03, 37a/01, 37b/03, 37b/06, 38a/12, 38b/08, 39b/07, 41a/01, 41a/08, 41b/01, 42b/01, 42b/04, 42b/11, 42b/12, 43a/13, 44a/09, 44b/06, 44b/07, 46a/09, 46a/12, 46b/06, 46b/13, 47a/03, 47a/08, 47b/03, 47b/12, 48a/11, 48a/12, 48b/06, 48b/09, 49a/01, 49a/03, 49b/03, 50b/04, 50b/08, 50b/12, 51b/05, 51b/09, 52a/05, 52a/06, 52a/08

b.+ları 18a/11

b.+ndan 16b/02, 19b/13, 40b/06, 49a/08

b.+nlar 21a/10, 30b/08

b.+nlardır 12a/07

b.+nları 15a/08, 15b/01, 17b/01, 17b/09, 18b/07, 19a/02, 19b/07, 20a/03, 22a/03, 22a/04, 23b/06, 25a/02, 25b/03, 26a/09, 27a/09, 29a/08, 30a/07, 33b/07, 34a/04, 35b/05, 38b/02, 40a/10, 42b/05, 44a/06, 44b/02, 46b/09, 47a/10, 51a/13

b.+nlarıñ 13b/13

b.+nlarıñ cümlesi 5a/05

b.+nuñ 2a/12, 16b/08, 39b/04

b.+nuñ gibi 9b/03, 11a/03, 11b/06

b.+nuñ ile 36a/03

b.+nuñla 15a/13, 15b/03, 16a/13, 17a/10, 23b/04, 27a/05, 27b/11, 28b/12, 30b/10, 31a/07, 33b/13, 34b/05, 45a/10, 49a/12

b.+ña 20b/05

[=223]

buçuḳ Yarım.

b. 19a/02, 20b/07, 24b/04, 24b/05, 27a/08, 33b/06, 34b/06, 47b/05, 48a/01

[=9]

bud Bacağın dizden kalçaya kadar olan kısmı.

b.+ı arası 7a/04, 8b/01

b.+ların arası 13b/02

b.+un 26b/08

[=4]

buġday Taneleri un ve ekmek yapımında kullanılan ve insanın başlıca gıdasını teşkil eden bitki.

b. 13a/10, 32b/01, 42b/10, 43a/04, 48b/03

[=5]

buġu Su buharı.

b. 40a/13
[=1]

Buḳrāṭ Hipokrat.
b. 23b/09, 40b/05, 45b/07, 49a/07
[=4]

bul- 1. Arayarak bir şeyi ortaya çıkarmak.
b.-a 22a/01, 23a/04, 25b/08, 26b/02, 27a/11, 29a/02, 31b/06, 32a/13, 32b/13, 34a/05, 34b/11, 35b/07, 38a/06, 43a/10, 51b/08, 52a/01
b.-ur (yolı bulur) 9a/04
ṭoprak̟ bul- 52a/10
yol bul- 39a/09
yolı bul- 9a/04
2. Elde etmek.
b.-a (şifā bula) 25a/04
b.-ur 2b/05, 39a/09, 52a/10
sıḥḥat bul- 2b/05
şifā bul- 22a/01, 23a/04, 25b/08, 26b/02, 27a/11, 29a/02, 31b/06, 32a/13, 32b/13, 34a/05, 34b/11, 35b/07, 38a/06, 43a/10, 51b/08, 52a/01
[=21]

bulamaç Sulu, cıvık hamur.
b. it- 48b/10
[=1]

bulaşdur- Bulaşmasına yol açmak.
b.-alar 32a/10, 48a/03
[=2]

bulun- Var olmak, mevcut olmak.
b.-maḳ gerek 5a/06
b.-masa 34a/07, 41b/04, 52b/07
b.-mazsa 16b/12
b.-ursa 5a/03, 40b/03, 48b/04
[=8]

buñal- Çok sıkılmak, sıkıntı ve çaresizlikten şaşkın duruma gelmek.
b.-maz ol- 9b/01
[=1]

būra Tabiatta beyaz tuz billurları halinde bulunan lehimlemeyi kolaylaştırıcı tozların cam, sır, suni elmas, sabun gibi birçok maddenin ve antiseptiklerin yapımında kullanılan maden, bora.
b. 24b/04, 33b/06, 37b/09, 44a/04
b.-i Selābes 32a/08,
[=5]

burçaḳ Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi, *Vicia ervilia.*
b. unı 48a/13
[=1]

burun Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı.
b.+ı (atuñ burnı) 17b/12
b.+ı (burnı delügine) 15b/07
b.+ı (burnı delükleri) 14b/09
b.+ı (burnı sıruḳ) 11b/13
b.+ı ḳanatlan- 39b/10
b.+ına (atuñ burnuna) 51a/06
b.+ınuñ (burnınuñ) 21a/06, 27b/02
b.+u (atuñ burnu) 17a/01
b.+una (atun burnuna) 29b/06, 43b/11
b.+una (atuñ burnına) 27b/05
b.+una (atuñ burnuna) 22b/01, 23b/07, 27b/13, 30a/13, 38b/04, 38b/05
b.+una (burnuna) 15a/02, 15a/05, 15a/11, 15b/05, 16a/03, 16a/12, 22b/04, 23a/09, 28b/09, 30a/03
b.+undan (burnundan) 15b/06, 16a/06, 16b/06, 16b/08, 17a/02, 22a/12, 23a/11
b.+unı (burnunı) 14b/10, 16a/07
b.+unuñ (burnunuñ ḳanatları) 14b/11
[=38]

buzaġu Sütten kesilmemiş inek yavrusu.
b.+da 19b/04
[=1]

büber Yun. Patlıcangillerden, bulunan bir bitki, *Capsicum annuum*.
b. 25a/01, 49a/05
[=2]
bünyād Far. Yapı.
b.+ı 33b/01
[=1]
bünyādsuz Yapısız.
b. ol- 39a/06,39b/01
[=2]
bürçek Şakaklardan sarkan saç, zülüf.
b.+i (bürçegi uzun ol-) 5a/09
[=1]
büri- Sarmak, örtmek.
b.-yeler 21a/05, 23b/08
başını büri- 23b/08
[=2]

C

cānavar Far. Yılan, kertenkele, örümcek, akrep ve benzeri zehirli hayvanlar için kullanılan genel ad.
c. ısırmış ise 23a/11
aġulu cānavar ṣoḳa 23a/05
[=2]
cemīʿ Ar. Bütün, hep, cümle.
c. 5a/03
[=1]
cerāḥat Kanın damar dışına sızmasıyla vücut dokularında meydana gelen, akyuvarların hakim olduğu donuk renkli birikinti, irin.
c. 26b/05, 32a/12, 39a/09
c.+a 34b/11, 36a/10
c.+a ur- 36a/07
c. aḳ- 45a/04
c. it- 39a/12
c. ḳal- 39b/01
c. ol- 20a/10
[=10]
cıdavı (İnsan ve hayvanlarda) Omuzbaşı, kürek kemiğinin üstü.
c. ol- 39a/04, 39a/04
[=2]
cümle Ar. Bütün, hep.
c. 39a/03
c.+si 12a/01
c.+si (bunlarıñ cümlesi) 5a/05
[=3]
cüẕẕām Ar. Hansen basilinin sebep olduğu, sinir sistemi ve deri başta olmak üzere birçok sistem ve organı etkileyebilen bulaşıcı bir hastalık, miskin hastalığı, lepra.
c. 12a/08
[=1]

Ç

çadır Maydanozgillerden, öz suyu hekimlikte kullanılan, kan ve lenf damarlarını genişletici, ağrı dindirici, mikrop öldürücü hassalara sahip bir bitki; çadır uşağı. *Dorema ammoniactun*.
ç. (dāne çadır) 48a/07
[=1]
çaḳır (Göz için) Mavi hareli.
ç. ol- 11a/01
iki gözi çaḳır at 11a/08
[=2]
çalıḳlan- (Hayvan) Yerinde duramayıp haşarılık etmek.
ġavġada çalıḳlan- 7b/04
[=1]
çalḳala- (Sulu şeyleri) Sallamak, çırpmak suretiyle karıştırmak.
ç.-yalar 25a/13
[=1]
çam Çamgiller denen büyük bitki familyasını meydana getiren, iğne yapraklı, reçineli ağaçların ortak adı.
ç. saḳız 34a/09
ç. saḳızı 17a/09, 20b/02, 26a/08, 30a/08, 34a/02, 37a/10, 46a/01, 46b/04, 48a/08
ç. saḳızı ile 46a/13
ç. saḳızı ḳabı 39a/02

[=12]

çamur Su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık.
ç.+la (ḳara çamurla) 44b/02
[=1]

çanaḳ Pişirilmiş topraktan yapılma yayvan kase.
ç. 29a/01, 29a/02
ç.+a (sırçasuz çanaġa) 19b/12
[=3]

çapar Karışık renkli, noktalı, benekli hayvan veya bitki.
ç. at 8a/02, 9b/04
[=2]

çayır Üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer.
ç.+da 41b/05
[=1]

çek- 1. Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.
ç.-e 21b/08, 37a/04
ç.-eler 36b/06, 38b/10, 47a/03
ç.-er 44b/10
ç.-erler 32b/03
ç.-erlerise 29a/10
ç.-icek 4b/12, 47a/01
ç.-meye 21a/11
ç.-meyeler 39a/05
ç.-üp 36b/12, 37a/01
aḫura çek- 4b/12
ṣovuḳ ṣuya çek- 29a/10, 32b/03
2. –e tahammül etmek.
zaḫmet çek- 21a/11, 39a/05
3. Çıkarmak, ayırmak.
ḳılları çek- 47a/03
naʿl çek- 36b/12, 37a/01
[=14]

çekil- Çizilmek.
ç.-miş (ḫaṭṭ çekilmiş ola) 6b/01
[=1]

çekin- Kaçınmak.
ç.-mez 50b/07
[=1]

çekirdek Meyvelerde bulunan, sayısı bir veya daha fazla olabilen, sert kabuklu tohum.
ç. 18a/05
ç.+i (çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm) 25b
ç.+in (ḳabaḳ çekirdegin) 51b/10
[=3]

çelti (<Far. şeltük) Kabuklu pirinç, çeltik.
ç. toḫmı 30a/01
[=1]

çepçevre Bütün çevresini, her tarafını kuşatacak şekilde.
ç. 35b/01
[=1]

çeri Asker.
ç. 2a/11
ç.+de 2a/07
ç.-i ābādān 3a/03
[=3]

çevir- Bir şeyin yönünü değiştirmek, döndürerek öteki yüzünü görünür duruma getirmek.
ç.-eler 34b/02
[=1]

çevre Bir şeyin yakını, dolayı, etraf.
ç.+sini (bezüñ çevresini) 43b/03
[=1]

çeyne- Bir şeyi ağıza alıp dişler arasında ezmek, öğütmek.
ç.-r 41b/13
ç.-ye 4b/07
[=2]

çıḳ- 1. Bulunduğu yerden dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek.
ç.-a 16a/02
ç.-maya 51b/03
ç.-maz ısa 36b/08
2. Ortaya çıkmak, belirmek.
ç.-ar 13b/12, 13b/13, 52a/13
3. Dışarı fışkırmak, akmak.
ç.-a 24a/04, 24b/08
ç.-ar 37a/05
ç.-arsa 36b/07, 45b/05
ç.-sa 21b/07, 47a/07
4. Peyda olmak, meydana gelmek.
ç.-ar 33a/03
ç.-ıcak 33b/05
ç.-sa 22a/08

5. Yerinden oynamak veya kendine mahsus yerden ayrılmak.
ç.-an 37b/03
ç.-ar 35a/10
ç.-sa 46b/05
[=19]
atun ṣofrası çıḳ- 46b/05
ḳabarcıḳ çıḳ- 22a/08
ḳan çıḳ- 21b/07, 24a/04, 24b/08, 47a/07
ḳan ve iriñ çıḳ- 36b/07
[=7]

çıḳar- (Bulunduğu yerden) Dışarı çıkmasını sağlamak.
ç.-a 21b/13
ç.-alar 21a/04, 34a/09, 48a/04, 52b/09
ç.-an 12a/01
ç.-maḳ 46a/11
ç.-up 24a/07, 28a/01, 34b/02, 45b/12
ç.-urlar 42a/02,
[=12]
dilin çıḳar- 24a/07
[=1]

çiçek Tohumlu bitkilerin, üreme organlarını taşıyan güzel renkli ve ekseri güzel kokulu kısmı.
ç.+in (ʿaṣfūr çiçegin) 43a/08
[=1]

çig Pişmemiş veya az pişmiş.
ç. inek südi 23a/10
[=1]

çil Beyaz ve kır benek veya lekeleri olan hayvan.
ç. ol- 9b/03
[=1]

çiri- Çürümek.
ç.-yeler 51b/12
[=1]

çirime Atın gövdesi ya da karnının altında yumru şeklinde oluşan, akıntılı hastalık.
ç. belür- 44b/05
[=1]

çiriş Far. Çiriş otu kökünün öğütülmesi sonucu elde edilen bir tozla yapılan yapıştırıcı macun, bir nevi tutkal. Krş. **oġlan aşı**
ç. 48a/13
[=1]

çirk Far. Kir, pas, pislik, murdarlık.
ç. 53a/06
[=1]

çivid Eskiden çivit otundan, bugün yapay yollarla elde edilen, mavi renkli, sarılığını gidermek için çamaşırın son suyuna karıştırılan toz boya.
ç.+le 50a/08
[=1]

çiz- (Bir şeyin üzerinden sert ve sivri bir şey geçirerek) Çizgi hâlinde berelemek, üzerinde çizik peyda olmasına sebep olmak.
ç.-eler 45b/04, 50b/13, 50b/13
[=3]
deriñ çiz- 50b/13
[=1]

çoġan Kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu, helvacı kökü, *saponaria officinalis*.
ç.+la 36a/04
[=1]

çoḳ 1. Miktarı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün üstünde bulunan, az olmayan; sıfat.
ç. 42b/09,
2. Aşırı bir biçimde; zarf
ç.8a/01, 11b/11, 12a/01, 13a/13, 18a/03, 19b/04, 22b/07, 25a/08, 29b/13, 34b/08, 36b/11, 39b/12, 41a/08, 46a/07, 48b/07, 51b/04
3. Birtakımı, bazısı, kimisi; zamir.
ç.+unda (çoġunda) 52a/12
[=18]

çök- Çömelmek, oturmak.
ç.-er 52a/09
[=1]

çökek Çukur, içine göçmüş.

ḳıçına çökek olmaya 4a/01
[=1]

çölmek Bk. **çömlek**
ç.+üñ göti 50a/03
[=1]

çömlek Süzülmüş çamura istenen şekil verildikten sonra pişirilmek suretiyle elde edilen tencere, küçük küp vb. kaplara verilen isim, çömlek.
ç.+e (çömlege) 49b/08
ç.+i (çömlegi) 49b/12
[=2]

çörek otı Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri saplarının ucunda ve tek tek bulunan, süs bitkisi olarak yetiştirilen bir yıllık otsu bitki. *Nigella damascena*.
ç. 15a/05, 51a/13
[=2]

çuḳur Çevresine göre aşağı çökmüş olan yer.
ç. 40a/11
ç. gözlü at 11b/13
ç. içi 40a/12
ç. ol- 14a/08, 14b/03
[=5]

çul (<Ar. çūl) Hayvanların üzerine konan kıl, kenevir veya yünden yapılmış örtü.
ç. 27b/06
ç.+ıla 21a/05
ç.+ın 13a/05
[=3]

çulsız Bk. **çulsuz**
yaġmura çulsız ḳorlar 12b/09
[=1]

çulsuz Örtüsüz.
ç. ḳo- 12b/04
[=1]

çuvalduz (<Far. çüvāl-dūz) Çuval ve bunun gibi kaba dokumaları dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğrice, kalın, büyük dikiş iğnesi.
ç. birle 24a/03
[=1]

çüküṅdür Pancar, *beta vulgarisfolliora*.
ç. yapraġı 40a/04, 43a/06
[=2]

çün Far. Çünkü
ç. 1b/06, 2a/11, 10a/03, 12a/02, 13b/06, 14b/04, 50b/11, 52a/12
[=8]

çürük Sağlam ve dayanıklı olmayan, çürümüş olan.
ç. et 38b/13
[=1]

D

da Her çeşit ve her gramer şeklindeki kelimeden sonra gelen ve ilgi kurduğu kelimeyi anlam bakımından güçlendiren, dikkati üzerine çekerek belirten veya onu önceki veya sonraki unsurlara bağlayan, “dahi, bile, esasen, fakat, artık, aynen, üstelik, ise, o kadar, pek, hatta” vb. manalara gelen, kelimeden ayrı yazılan takı.
d. 32a/03, 33b/04, 39a/06
[=3]

daḫas Ar. Hayvanın tırnağı yanında arız olan şişkinlik, dolama, etyaran.
d. 12a/08
[=1]

daḫı “Fazla olarak, üstelik, daha, bile, de” anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.
d. 2a/02, 2a/09, 3a/02, 3a/03, 3a/04, 3b/06, 4a/02, 5a/12, 5b/01, 5b/04, 6a/01, 6a/03, 7a/02, 9b/01, 10a/01, 11a/07, 11a/10, 11b/05, 11b/06, 12a/02, 12a/02, 12b/10, 12b/10, 13a/12, 13b/05, 13b/08, 13b/12, 13b/13, 14a/06, 14a/07, 14a/13, 14b/02, 14b/04, 14b/05, 15a/10, 15b/04, 15b/06, 16a/08, 17a/10, 18a/05, 18b/03, 19a/08, 19a/13, 19b/03, 21a/04, 21b/13, 23b/04, 23b/08, 25a/02,

25a/10, 26a/02, 26b/08, 27a/06, 27a/10, 28a/05, 28b/02, 28b/05, 28b/09, 29b/05, 30a/09, 31a/11, 33a/03, 33a/13, 34b/04, 34b/05, 35a/09, 36b/03, 37b/12, 38b/02, 39a/01, 41a/03, 43b/07, 45b/05, 45b/11, 47a/05, 47b/02, 47b/11, 49b/12, 50a/03, 50b/07, 51a/05, 53a/07
[=82]

dā'im Ar. Devam eden, devamlı, sürekli, fasılasız.
d. 11b/08, 11b/11, 21a/07, 31a/04, 41a/09, 42a/13, 47a/02
[=7]

daḳ- Geçirmek,koymak, yerleştirmek.
d.-a 42b/08
[=1]

damaḳ Ağız boşluğunun üstünü tavan gibi kuşatan kısım.
d.+ına (atuñ damağına) 24a/06
[=1]

dāne Far. Tohum, habbe.
d. 28b/06, 28b/13, 52b/01
d. çadır 48a/07
[=4]

debele- Yürürken dengeyi bozmak, düşecek duruma gelmek, sendelemek.
d.-r 31a/10
[=1]

def' Ar. Savma, savuşturma, kovma.
d. ol- 16a/12, 26a/03, 43a/07, 46b/12
[=4]

defni İki çeneklilerden, yağı veteriner hekimliğinde ve tuvalet sabunlarında, sert, yeşil, güzel kokulu ve baharlı yaprakları et ve balık yemeklerinde kullanılan, açık sarı ve üzümsü meyvesinde ve kabuklarında mide düzeltici, barsakları yumuşatıcı, idrar söktürücü ve terletici hassalar bulunan, yaz kış yeşil, taflan cinsinden ağaç veya ağaççık. *Laurus nobilis*.
d. yaġı 23b/09
d. yapraġı 40a/08
[=2]

deg- Dokunmak, temas etmek.
d.-e 32a/07
d.-erse 38b/06
d.-meye 38b/05
d.-mişdür 36b/08, 36b/13
d.-se 22a/11, 53a/01
[=7]
bıçaḳ deg- 53a/01
mīḫ deg- 36b/08, 36b/13
żarb deg- 22a/11
[=4]

degil Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklemin olumsuz çekimini sağlayan kelime.
d.+dür 50b/10
ḥāżır degil idi 2a/08
[=2]

degin Bir işin sona erdiği zamanı ve yeri gösterir.
d. (-a degin) 2b/02
d. (-e degin) 2b/03, 13b/04, 17a/07, 28b/11, 29a/02, 34a/06, 40a/02, 41a/04, 43b/09, 49b/11, 50a/13, 51b/02
d. (-ına degin) 6a/04
d. (-ine degin) 18b/04
d. (-üne degin) 14a/04
yedi keret degin 35b/09
[=17]

degirmi Yuvarlak.
d. ol- 14a/08
ökçesi degirmi ola 4a/10
[=2]

degül Bk. **degil**
d.+se 22b/07
[=1]

degür- Yaklaştırıp dokundurmak, değdirmek.

d.-meden 53a/04
ṭırnaḳ degür- 53a/04
[=1]

del- Üzerinde delik açmak.
d.-e 39a/07
d.-eler 20b/10, 24b/08, 44b/08
[=4]

delin- Üzerinde delik açılmak.
d.-miş ise 20a/11
[=1]

delük Bir cismin bir yanından öbür yanına kadar geçen oyuk şeklindeki açıklık.
d.+ine (burnı delügine) 15b/07
d.+ine (delügine) 48a/03
d.+lerinden (burnı delüklerinden) 14b/09
[=3]

delürek Deli gibi.
d. ol- 7b/03
[=1]

demregü Deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık, temriye. Krş. **ḳuya**
d. 20a/06
d. ḳurdu 38b/01
d. ol- 19a/13
[=3]

dermen Ok mızrak vb. şeylerin ucundaki sivri demir, peykan.
d. 52b/07
d.+i 52b/11
[=2]

demren-keş Temren çıkarıcı alet.
d.+le 52b/09
[=1]

demür Dövülüp şekillendirilmesi, çekilip uzatılması, incelmesi kolay ve döküme elverişli olduğu için kullanılış yeri çok geniş olan, yoğunluğu 7,8, erime derecesi 1510, atom ağırlığı 55,85, atom numarası 26 ve sembolü Fe olan element, demir.
d. boḳın 48a/12
d.+i 20a/11
d.+le 20a/10
d. tuvālı 48b/01
[=4]

demür dikeni Yabanikimyongiller familyasından, yatık gövdeli, bileşik yapraklı, açık sarı renkte küçü çiçekli biryıllık otsu bitki. *Tribulus terrestris.* Sabit yağ, rezin ve alkaloit taşıyan kurutulmuş meyvelerinden elde edilen infusyon taş düşürücü, idrar söktürücü ve kuvvet verici olarak kullanılır.
d. 30a/01
[=1]

denk Ağırlık bakımından eşit olan.
d. 33a/05
[=1]

deñiz Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.
d. şuyu 21b/04
d. ṭuzı 23b/12
[=2]

deñlü Kadar.
d. 30b/13
[=1]

dep- (Hayvan için) Arka ayağı ile vurmak, çifte atmak.
d.-meyeler 42a/05
[=1]

depegen (Hayvan için) Çok tepen.
d. at 11b/11
d. ve ısırġan ol- 7b/04, 10b/01
[=3]

depren- Harekete gelmek, kımıldamak.
d.-meye 4a/05
d.-mez 16b/06, 46a/10
d.-mezse 18b/13
[=4]

depret- Kımıldatmak, oynatmak, harekete geçirmek.
d.-emez (depredemez olur) 30b/04
d.-meyeler 48b/02
[=2]

depretil- Kımıldatılmak.
d.-mez 31b/06
[=1]

der Derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı.
d.+in al- 42a/09
[=1]

der-ḥāl O anda, hemen, hiç vakit geçirmeksizin.
d. 36b/06
[=1]

deri İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten.
d.+nüñ 20b/13
d.+sine (deve derisine) 42b/07
d.+sini (atuñ derisini) 51a/10
[=3]

dericük Göz çevresindeki ince deri.
d.+i (derücigi) 20b/10, 21a/03
[=2]

deriñ Kendi ölçülerine göre ağzı veya cephesiyle dibi arasındaki mesafesi fazla olan, enine ve boyuna oranla üçüncü boyutu daha uzun olan.
d. çiz- 50b/13
d. ṭaġla- 32b/12
[=2]

derle- Vücudun gözeneklerinden ter çıkmak.
d.-miş 12b/04
d.-miş iken 16a/05
d.-mişken 20b/05, 28a/11, 31b/08, 38b/07
d.-mişle 27a/12
d.-ye 28a/04, 29b/10, 40b/02
[=10]

derlet- Terlemesine sebep olmak.
d.-e (derlede) 27b/07, 28a/09
d.-meye 41a/05
[=3]

dermān Far. İlaç, şifa, deva.
d. 21a/10
fā'ide it- 21a/10
[=2]

deste Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmışı, demet, bağlam.
d. 50a/09
[=1]

deş- Oymak, delmek, yazmak, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.
d.-eler 31a/05, 45a/04, 45b/04
[=3]

deşil- Yarılmak, delinmek, kazılmak.
d.-ür 33b/02, 35a/12
[=2]

devā Ar. İlaç.
d.+sı 3a/10
[=1]

deve Geviş getiren memelilerden, sırtı bir veya iki hörgüçlü, eti yenip sütü içilen, bacakları ve boynu çok uzun yük ve binek hayvanı.
d.+den ol- 5a/07
d. derisi 42b/07
d. dişlü ol- 14a/12
d. kirpiklü ol- 5a/10
d. siñiri gibi ol- 5a/11
d. ṭabanlu ol- 4a/11
[=6]

devşir- Toplamak, derlemek, bir araya getirmek.
d.-ür 41b/11
gendüyi devşir- 41b/11
[=1]

di- Duygu ve düşüncelerini sözle anlatmak, söylemek.
d.-digimiz 22b/03
d.-digimiz gibi 52b/13
d.-digimüz 34b/12, 36b/10
d.-digimüz gibi 39b/04
d.-digimüzleyin 37a/13
d.-dügümiz 6b/03
d.-dügümüziñ 9b/02
d.-düklerimüzden 13a/01
d.-mişler 11a/06
d.-mişlerdür 2b/11
d.-r 11b/04, 11b/05, 11b/07
d.-rler 2b/13, 3b/02, 6b/04, 11a/04, 11a/08, 11b/09, 13b/10, 13b/13, 14a/01, 14b/07, 14b/08, 15b/11, 15b/12, 24a/01, 25a/06, 29a/03, 31a/11, 33a/12, 34a/12, 35a/09, 36a/09,

38a/10, 38b/01, 38b/02, 43b/08, 44a/05, 44b/09
d.-rlerse 5a/13
[=42]

diflā Ar. Zehirli ot. Krş. **aġu yapraġı**
r. 44a/05
[=1]

digme Her, her bir, her hangi bir, gelişigüzel, rastgele.
d. 25a/07
d.+si (atuñ digmesi) 10b/13
[=2]

dik- (Bir şeyi) İğne iplikle kumaş, deri vb. şeyler üzerine tutturmak veya kumaş, deri vb. şeylerin parçalarını, sökük, yırtık yerlerini birbirine eklemek.
d.-eler 53a/05
d.-üp 42b/07
[=2]

diken Bazı bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu vb. bölümlerinde ve bazı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri.
d.+i (demür dikeni) 30a/01
d.+i (ısırġan dikeni) 30b/06
[=2]

dil Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı
d.+i (atuñ dili şişse) 24a/13
d.+i ṣarḳ- 50b/04
d.+in 24b/07
d.+in çıḳar- 24a/07
d.+in ışır- 24b/01
d.+ine 24b/06
[=6]

dile- Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek.
d.-dügi 41b/01
d.-meyince 41a/13
d.-rse (ekmek dilerse) 39a/13
d.-se 13a/03
d.-seler 39a/07, 41b/08
ḳoşmaḳ dile- 41b/08
[=6]

dilkü Köpekgilerden sivri burunlu, uzun ve çok tüylü kuyruğu ve postu kürk olarak kullanılan, kümeslere zarar veren, sansardan büyük, çok kurnaz, yabani memeli hayvan; tilki. *Canis vulpes*.
d.+de 19b/03
d. ḳuyruġı 43b/07
[=2]

dilkü ḳuyruġı *Amaranthus* türlerine verilen genel bir addır. Sulak yerlerde, orman ve su kenarlarında yetişir. Gövdesi boğum boğum ve içi boş, yaprakları çam ağacının yapraklarına benzeyen, fakat ondan daha uzun, yeşil kahve renkte, çiçeksiz, bir metreye kadar yükselebilen bir bitkidir.
d. 43b/07
[=1]

dilsüz Konuşma merkezi veya konuşma organlarının doğuştan arızalı olması sebebiyle veya hiç işitmediği için konuşamayan.
d.+dür 10b/06
[=1]

dimāġ Ar. Beyin.
d.-ına 16a/02
[=1]

dip Bir şeyin bulunduğu yere bitişen veya bunun hemen yanı başı.
d.+i 47a/01
d.+i (evelik dibi) 44a/04
d.+i (gök süsen dibi) 29b/13
d.+inde (ḳuyruġı dibinde) 29a/06
d.+inden (ḳılı dibinden) 18b/12
d.+ini (bal dibini) 51b/13
d.+ini (dibini) 34a/13
d.+ini (evelik dibini) 28b/02
d.+ini (gebere dibini) 43b/02
d.+leri (dişinüñ dipleri) 14a/05
d.+lerine 25a/03

[=11]

dirhem Ar. Okkanın dört yüzde biri miktarındaki ağırlık ölçüsü.
d. 13a/11, 15a/04, 15a/04, 15a/07, 15a/07, 15a/08, 15a/10, 16a/11, 17a/04, 17a/11, 17a/11, 17a/12, 17a/12, 17a/13, 17a/13, 17b/01, 17b/07, 17b/08, 17b/09, 17b/09, 19a/02, 19a/02, 19a/08, 19a/09, 19a/09, 19b/13, 20a/01, 20a/02, 20a/02, 20a/03, 20a/03, 21b/09, 21b/09, 21b/10, 22a/03, 22a/03, 22a/04, 22b/05, 23a/03, 23a/08, 23a/08, 23a/08, 23a/09, 23b/02, 23b/03, 24b/04, 24b/05, 27a/06, 27a/07, 27a/07, 28a/13, 28b/01, 28b/01, 28b/13, 28b/13, 30a/02, 30a/08, 30a/09, 30a/09, 33b/06, 33b/06, 33b/07, 34a/02, 34a/03, 34a/03, 34b/06, 35b/03, 35b/04, 35b/04, 35b/10, 35b/11, 35b/11, 35b/13, 35b/13, 39b/13, 40a/01, 40a/01, 40a/02, 40b/10, 40b/10, 40b/11, 42b/12, 42b/13, 43a/01, 43a/01, 43a/02, 46a/03, 46a/03, 46a/04, 46a/05, 48a/01, 49a/04, 49a/04, 49a/04, 49a/05, 49a/05, 49a/13, 49a/13, 49b/01, 50a/06, 50a/08
d. ḳadar 20b/07
[=102]

diri Yaşamakta olan, yaşayan, canlı, ölü karşıtı.
d. 51a/10
[=1]

diş Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.
d.+i 13a/10, 13a/10, 13b/12, 14a/01, 25a/03
d.+i (atuñ dişi) 24b/11
d.+i (atuñ dişi aġrısa) 24b/10
d.+in (ḳulun dişin bıraġur) 14a/04
d.+inden 13b/09
d.+ini (at.uñ dişini) 14b/01
d.+ini (ḳurd dişini) 42b/07
d.+inüñ (ḳulun dişinüñ ḳapaġı) 14a/03
d.+inüñ dipleri 14a/05
d.+lere 13b/10
d.+leri ṣıḳ 3b/03
d.+lerini 49a/03
d.+lerinüñ ucı 14a/07
[=17]

dişi Canlıların üreme bakımından ayrıldığı iki cinsten, erkeği tarafından döllenecek ve neslini üretecek biçimde yaratılmış olanı, erkeğin karşıt cinsi.
d. 35a/13
d.+si 35b/01
[=2]

dişlü Dişleri olan.
deve dişlü olur 14a/12
[=1]

ditre- (Vücut veya bir organ) Kasların kasılması sonucu hızlı ve küçük hareketlerle sarsılmak.
d.-dügi 28a/02
d.-r 49a/02
d.-rse 40a/07
[=3]

ditret- (Vücut veya bir organ) Kasların kasılması sonucu hızlı ve küçük hareketlerle sarsılmak.
d.-ür (ditredür) 39b/09
[=1]

dīvār Far. Bir binanın bedenini meydana getirmek, bir yeri çevrelemek, bölmek, bir ağırlığa dayanak sağlamak, toprak veya suyu tutmak gibi amaçlarla taş, tuğla, kerpiç, ahşap vb. malzemeden gereken kalınlıkta örülen ve diklemesine yükselen yapı.
d.+a 14b/10, 47a/02

[=2]

dīvār şurası Duvardaki maddenin özü, kayaçlarda ve mağaralarda doğal halde oluşan beyaz renkli, kabuksu yapıda madde. Krş. **güherçile**
d. 36a/09
[=1]

diyü Herhangi bir yargıya vararak, niteleyerek, diyerek.
d. 2b/02, 14b/02, 23a/06
[=3]

diz Bacakta uylukla baldırın birleştiği oynak kısım.
d.+i üzeri 10b/11
d.+inde (atuñ dizinde) 46a/10
d.+ine (degin) 18b/04
d.+iniñ 31b/01
d.+inüñ (atuñ dizinüñ) 26b/07
d.+inüñ aşaġası 6b/02
[=6]

dizgin Gemin uçlarına bağlanarak hayvanı idare etmeye yarayan kayış.
d.+in 42a/06
[=1]

dodaḳ Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri.
d.+ı (aşaġa dodagı) 3b/03
d.+ından (yoḳarugı dodaġından) 3b/04
[=2]

doḳun- Yaklaşıp hafifçe değmek, temas etmek.
d.-dı ise 53a/03
d.-mışdur 36b/08
d.-sa 21a/12
d.-up 21b/06, 26a/06
d.-ur 18b/10
[=6]
aġaç doḳun- 21a/12
havā doḳun- 53a/
nesne doḳun- 21b/06
oḳ doḳun- 26a/06
[=4]

doḳundur- Dokunmasını sağlamak.
sovuġa doḳundur- 12b/12
[=1]

dotaḳ Bk. **dodaḳ**
d.+ı (dotaġı) 17b/13
[=1]

doy- Daha fazlasını alamayacak kadar almış olmak, kanmak.
d.-a 7b/03
d.-ar 5b/02, 6a/03, 9b/02, 41b/07, 52b/05
[=6]
yaraya doy- 52b/05
yola doy- 7b/03, 9b/02

dög- (Ufalamak, ezmek, parçalamak, karıştırmak, temizlemek, bastırmak, sıkıştırmak vb. maksatlarla) Bir şeyin üzerine arka arkaya vurmak.
d.-e 15a/01, 16b/09, 17b/10, 21b/01, 21b/08, 21b/10, 21b/13, 22a/10, 26b/11, 27b/12, 29a/08, 30a/08, 33b/07, 35b/05, 36a/01
d.-eler 15a/03, 15a/05, 16a/08, 17b/05, 18a/02, 18a/10, 18b/08, 19a/02, 20a/04, 20b/01, 22b/01, 23a/03, 23b/09, 25a/02, 26a/09, 26b/03, 32a/02, 32a/08, 36a/11, 38a/03, 43a/08, 43b/02, 44a/01, 44b/02, 46b/09, 47b/05, 47b/09, 48a/02, 48a/12, 51a/03, 52b/01
d.-esin 27a/08, 43a/02
d.-üp 33b/12, 34b/07, 37b/09, 37b/12, 38b/02, 44a/06, 45a/02, 45b/08, 46a/02, 46a/06
[=58]
merhem gibi dög- 17b/10, 18a/02
[=2]

dögül- (Ufalanmak, ezilmek, karıştırılmak, temizlenmek, sıkıştırılmak gibi maksatlarla) Üzerine arka arkaya vurulmak.
d.-miş 29b/05
d.-miş arpa birle 25b/03
[=2]

dök- 1. Akıtmak.
d.-e 27b/05, 27b/13, 29a/02
d.-eler 15a/12, 16a/12, 22b/02, 23a/10, 25b/01, 25b/05, 28b/02, 28b/05, 28b/09, 29b/06, 30a/03, 30b/01, 40a/03, 40b/08, 49a/10, 51a/06
2. Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak.
d.-e 4b/05
d.-eler 19b/12
d.-üp 20a/05, 48b/12
3. Tüy, saç, kıl vb. için yok olmak.
d.-er 18b/04
4. Başını yere doğru indirmek.
d.-er 27b/03, 48b/07
[=26]
başını yere dök- 27b/03, 48b/07
tüyin dök 18b/04
[=3]

dökül- 1. Saçılmak.
d.-ür 30b/03
2. Tüy, saç ve kıl için yok olmak.
d.-se 44a/09
d.-ür 47b/03
[=3]
mādde dökül- 30b/03
yeli ve ḳuyruġı dökül- 44a/08
[=2]

dön- Kendi mihveri veya başka bir şey etrafında hareket etmek.
d.-mekden 29a/13
d.-mez 25b/11
aşaġa yoḳaru dön- 25b/11
ḳavuġı dönmekden olur 29a/13
[=2]

döndür- (Bir şeyi kendi mihveri veya başka bir şey etrafında) Hareket ettirmek.
d.-e 29b/08
[=1]

dört Üçten sonra beşten önce gelen sayının adı.
d. 13b/10, 32a/11, 44b/11, 50b/01
d. nesne 2b/12
d.+üne (dördüne degin) 14a/04
d.+üñ (dördüñ birisi) 2b/13, 3a/01
[=8]

dur- 1. Yapmakta olduğu hareketi kesmek, hareketsiz kalmak.
d.-a 26b/01
d.-duġı 13a/12
d.-maḳdan 51b/04
2. (Yiyecekler veya nesneler için) Bulunduğu yerde bir zaman kalıp beklemek, üzerinden zaman geçmek.
d.-a 27a/01
[=4]

dut- 1. Kaldırmak.
d.-alar 15a/12
2. Herhangi bir durumda kalmasını sağlamak.
d.-alar 17b/06, 21a/05, 40b/09, 46b/12,
49a/12
3. Ulaşmak, varmak.
d.-dı 2a/01
4. Kapatmak, sarmak.
d.-mayalar 40b/01
5. Hastalanmak.
d.-sa 32b/01
6. Herhangi bir durumda bulundurmak.
d.-a 42a/07
7. Yakalamak.
d.-ar 2b/10
[=11]
arpa dut- 32b/01
atuñ nefesi yolın dut- 40b/01
başını yoḳuru dut- 15a/12
ısıcaḳ dut- 40b/09
ıssı dut- 21a/05, 49a/12
Kīş-i baḥrın dut- 2a/01
ḳodugını dut- 2b/10
ṭoġrı dut- 42a/07
[=9]

dutul- Bir organ veya bir şey hareket edemez olmak.
d.-ur 32b/02
siñirleri dutul- 32b/02

[=1]

dübelek Küçük davul, dümbelek, darbuka.
ḳarunlu ol- 9a/02
[=1]

dübür Makat, anüs.
d.+ünden (tavuḳ dübüründen) 51a/10
[=1]

düg- Bağlamak, düğümlemek.
d.-e 34b/13, 35a/01
[=2]

dügüm İplik, ip, halat vb. bükülebilir şeyleri kıvırıp kendi üzerine veya birbirine dolayarak yapılan boğum.
d. 35a/01
[=1]

düldül (<Ar. duldul) Hz. Ali'ye Hz. Muhammed tarafından armağan edilen katırın adı.
d. 11a/07
[=1]

düpdüz Çok düz, tamamen düz, hiç girinti ve çıkıntısı, pürüzü olmayan.
d. 14a/09
[=1]

dürlü Çeşitli, muhtelif.
d. 12a/05, 13a/09, 19a/07, 21b/05, 26b/07, 28b/02, 28b/09, 35a/13, 36b/03, 43b/06, 47a/05, 49b/12
d.+dür 14b/07
[=13]

dürt- Sürmek.
d.-e 16b/04, 17a/07, 18a/12, 26b/02, 30a/10, 33b/09, 36a/02, 36a/03, 44a/13
d.-eler 17a/05, 17a/07, 17a/08, 17a/10, 18b/06, 18b/08, 18b/13, 19b/11, 20a/07, 23b/03, 23b/07, 24a/04, 24a/08, 24b/07, 24b/09, 25a/09, 25b/07, 26a/03, 26a/10, 32b/13, 33a/07, 33a/08, 33b/10, 35b/07, 37a/03, 37b/05, 38a/05, 38b/04, 43a/09, 44a/03, 44b/03, 44b/12, 45a/05, 45a/07, 45b/03, 47a/05, 47b/07, 47b/10, 48b/11, 48b/12, 52a/01, 53a/10
d.-erlerse 47a/0647a/12
[=53]

düş- Yerinden çıkmak, kopmak.
d.-dükden soñra 18a/06
d.-e 18a/04, 18b/13, 19a/07, 24a/11, 45b/07
d.-er 50b/06
d.-se 41b/04
[=8]
naʿlı düş- 41b/04
[=1]

düz Girintisi çıkıntısı olmayan, doğru.
boynı düz olursa 9a/02
boynı düz olursa 9a/02
[=1]

düz- Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek.
d.-eler 38a/08
[=1]

E

ebe gümeci İki çeneklikler sınıfının ebegümecigiller familyasından, her yerde kendiliğinden yetişen, kökü ve çiçekleri özellikle yumuşatıcı hassaları sebebiyle tıpta kullanılan, kalsiyum, demir, A ve C vitamini taşıyan, yaprakları sebze olarak yenen bitki. *Malva sylvestris*.
e. toḫmı 13a/11
[=1]

edviye Ar. Devalar, ilaçlar, çareler.
e. birle 2a/12
[=1]

eg- Biraz öne veya bir yana doğru meylettirmek, çevirmek, eğik duruma getirmek.
e.-e (ege ege) 4a/07
e.-meye 4b/06, 4b/07
[=3]
belin eg- 4a/07
belini eg- 4b/07

kuyruġın eg- 4b/06
[=3]

egendü Demir egelenince dökülen demir ufantısı.
e.+si 22a/03
[=1]

eger Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir.
e. 4a/03, 4b/09, 4b/13, 5a/02, 7a/03, 8a/02, 8b/01, 9a/01, 9b/02, 9b/05, 13a/13, 13b/04, 15a/03, 15a/05, 15a/13, 15b/06, 15b/09, 15b/10, 16a/13, 16b/11, 17a/01, 17a/06, 17b/03, 17b/12, 18a/03, 18a/04, 18a/07, 18b/02, 18b/09, 18b/11, 18b/13, 20a/09, 20b/03, 20b/08, 21a/12, 21b/02, 21b/04, 21b/06, 21b/07, 21b/08, 22a/01, 22a/07, 22a/11, 22a/13, 22b/02, 22b/05, 22b/07, 22b/07, 22b/08, 22b/10, 22b/12, 23a/04, 23a/10, 23a/11, 23a/12, 23b/04, 23b/05, 23b/13, 24a/06, 24a/08, 24a/09, 24a/13, 24b/07, 24b/10, 25a/05, 25b/01, 25b/09, 25b/13, 26a/03, 26a/06, 26b/02, 27a/05, 27a/11, 27b/08, 27b/11, 28a/01, 28a/02, 28a/06, 28a/10, 28b/05, 28b/12, 29a/03, 29a/07, 29a/10, 29a/11, 29b/01, 29b/07, 29b/10, 30a/03, 30a/04, 30a/12, 30b/01, 30b/10, 31a/01, 31a/04, 31a/06, 31a/08, 31b/01, 31b/07, 32a/01, 32a/03, 32a/05, 32b/01, 32b/07, 32b/09, 32b/11, 32b/13, 33a/02, 33a/04, 33a/09, 33b/13, 34a/05, 34a/07, 34a/10, 34b/04, 34b/09, 34b/12, 35a/06, 35a/08, 35a/09, 35b/07, 36a/03, 36a/08, 36a/13, 36b/07, 36b/08, 36b/13, 37a/13, 37b/01, 37b/05, 37b/11, 37b/12, 38a/01, 38a/05, 38a/06, 38a/09, 38b/06, 38b/06, 38b/11, 38b/12, 38b/13, 39a/04, 39a/06, 39a/10, 39a/11, 39b/03, 39b/06, 40a/03, 40a/06, 40a/07, 40b/03, 40b/04, 41b/01, 41b/03, 41b/08, 42a/13, 42b/03, 42b/09, 43a/04, 43a/05, 43a/07, 43a/10, 43a/13, 43b/01, 43b/05, 43b/10, 43b/12, 44a/03, 44a/07, 44a/07, 44b/01, 44b/05, 44b/11, 44b/13, 45a/06, 45a/08, 45a/10, 45b/02, 45b/03, 45b/05, 45b/05, 45b/09, 46a/06, 46a/08, 46a/10, 46b/05, 46b/12, 47a/05, 47a/06, 47a/13, 47b/08, 47b/11, 47b/12, 48a/10, 48b/05, 48b/11, 49a/01, 49a/12, 49b/02, 50a/05, 50a/09, 50a/11, 50a/13, 50b/03, 50b/10, 50b/11, 51a/07, 51a/11, 51b/04, 51b/08, 51b/11, 51b/13, 52a/01, 52a/04, 52a/10, 52a/13, 52b/07, 52b/13, 53a/02, 53a/03
[=220]

egil- Bir yana doğru eğik duruma gelmek.
e.-mez 25b/11
e.-ür 29b/01
[=2]

egilt- Eğilmesini sağlamak.
e.-ürler (egildürler) 14b/01
[=1]

egirtmek Etraf, çevre.
e.+ine 50b/01
[=1]

egri Doğru veya düz olmayan, bir noktasında yön değiştiren, çarpık, münhani, doğru karşıtı.
e. gözlü at 11a/04
[=1]

eimmetü 'd-dīn Ar. Dinin önderleri.

e. 1b/04
[=1]

ek- Serpmek.
e.-e 21b/13
e.-eler 39a/04, 46a/02, 46b/11, 53a/07
e.-eler (ṭuz ekeler) 38b/09
e.-mek dile- 39a/13
[=7]
ṭuz ek- 38b/09
[=1]

ekṣer Çok.
e. 36b/10
e.+i 19b/01,19b/03
e.+i (marażuñ ekṣeri) 19a/11
e.+ine 33b/02
[=5]

eksik Bir bölümü olmayan, noksan, natamam.
e. ol- 2b/13, 4b/09
[=2]

ekşi Tadı limon veya sirkeye benzeyen.
e. anār ḳabı 46b/09
e. ḫamīr 19a/06
[=2]

ekşif Ar. Atın yürürken alışkanlıktan dolayı kuyruğunu kaldırması. Krş. **aʿzel**
e. 11b/05
[=1]

el Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü.
e.+ini 27b/09, 27b/10, 29b/07
e.+iyle 27a/09
e.+lerin ayaḳların oynat- 41a/09
[=5]

El-ḥamdüli ʾllāhi rabbi ʾl-ʿālemīn. Veʾṣ-ṣalātu veʾs-selāmu ʿalā Muḥammedin ve ʿalā āli Muḥammedin ve aṣḥābihi ecmaʿīn Ar. "Övgü alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Dua ve esenlik Hz. Muhammed'in, onun ailesinin ve sahabilerinin tümünün üzerine olsun." anlamında Arapça bir dua.
e. 1b/02
[=1]

ele- Elek yardımıyla ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak, elekten geçirmek.
e.-yüp 34b/08
[=1]

elek Taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez gibi maddelerden yapılan araç.
e.+den geçür- 22a/04
[=1]

elet- Eleme işini yaptırmak.
e.-üp (eled-üp) 13a/08
[=1]

elli Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı.
e. 23a/08, 28b/13, 30a/08, 35b/13, 40b/10, 40b/11, 42b/13, 43a/01, 46a/05, 49a/05, 49a/13, 49a/13
[=12]

emr Ar. Buyruk, komut, talimat, ferman.
e.-i birle 2a/04
[=1]

en Bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, genişlik, boy, uzunluk karşıtı.
e.+ince 35b/01
[=1]

enlü Eni büyük olan, geniş.
e. 4a/10
[=1]

eñ Atın kafatası ile çenekemiğinin eklem yeri, oynak yeri.
e.+i (atuñ eñi ḳopsa) 23b/13
[=1]

eñek Çene
e.+i (atuñ eñegi) 20a/09
e.+i (eñegi) 5b/03
e.+i (eñegi altı) 3b/07
e.+inde (eñeginde) 18a/01

[=4]

erbaʿa Ar. Dört, dördüncü.
e. 2b/12, 23a/09
[=2]

eren Allaha ermiş kimse, rical, tecrübeli, akıllı kimseler.
e.+ler (öz erenler) 21a/06
[=1]

eri- Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek.
e.-yicek 48a/08
e.-ye 28b/02
[=2]

erik Gülgiller (*Rosaceae*) familyasından, yaprakları basit, yenen etli ve sulu bir meyvesi olan, yapraklarını döken, ağaç ya da çalı şeklinde bitkilerin genel adı.
e. 27a/07
[=1]

erit- Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma getirmek
e.-eleler (erideler) 48a/08
e.-eler (erideler) 19a/10, 19b/11, 30a/09, 34a/04, 40b/11
e.-üp (eridüp) 25b/06
e.-ür (eridür) 32a/12
[=8]

erkek Canlı varlıkların üreme bakımından ayrıldığı iki cinsten dişisini dölleyecek şekilde yaratılmış olanı, dişinin karşıt cinsi.
e. 35a/13, 35a/13
[=2]

erte Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın.
e.+si 19a/05, 27a/02, 33a/07
[=3]

es- Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak.
e.-dügi (yel esdügi) 9a/02
[=1]

esbaḳ Ar. Eski, geçmiş, önceki.
e. 11b/09
[=1]

eṣer Ar. İz, nişan, işaret.
e.+i 34b/10
[=1]

eski 1. Zamanın etkisiyle veya kullanıla kullanıla yıpranmış, bozulmuş, yeniliğini kaybetmiş.
e. 46b/01
2. Çok zamandan beri var olan, üzerinden zaman geçmiş olan.
e. incir 43b/13
e. panbuḳ 17a/10, 17b/11, 19a/10, 20b/03, 26a/10, 26b/04, 33a/06, 37a/05, 46a/06, 46b/09, 48a/02, 48a/05
e. ṣaman 28a/02
e. ṣaman ṭozı 23b/06
e. süci 42b/13
3. (Hastalık için) Hemen iyileşmeyen, sürüp giden, süreğen, müzmin.
e.+den 18a/03, 39a/10
[=19]

eşāret Bk. **işāret**
e. it- 42a/07
[=1]

eşek Tek parmaklılardan, uzun kulaklı, attan küçük binek ve yük hayvanı, merkep.
e. sidügi 52b/11
[=1]

eşkün Atın dört naldan daha rahat ve daha az sıçrayarak düzenli adımlarla yürüme biçimini anlatır; tırıs.
e. ol- 6a/02, 9a/01
[=2]

et İnsan ve hayvan vücudunun kas ve yağdan meydana gelen, kemikle deri arasındaki kısmı.
e.+e 52a/13
çürük et38b/13
yaş et 52a/11
[=3]

etmek Ekmek
e.+e (etmege) 50b/09
[=1]

eṭrāf Ar. Yanlar, taraflar, çevre.
e.+a 2a/06
[=1]

Eūẕu bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm Ar. "Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım." anlamında Arapça ibare.
e. 35a/02
[=1]

ev Konut, hane.
e.+den 42a/01
e. içi 51b/02
[=2]

evelik İki çenekliler sınıfının kara buğdaygiller familyasından, sulak yerlerde, su kenarlarında kendiliğinden yetişen, yaz aylarında yeşilimtrak ufak çiçekler açan, yaprakları sebze gibi kullanılan, çok yıllık otsu bitki, *Rumex patientia*.
e. 18b/07
e. dibi 28b/02, 44a/04
[=3]

evvel Ar. Karşılaştırma yoluyla bir yer, zaman veya oluşun bahsedilen yer zaman veya oluştan önde veya önce bulunduğunu veya olduğunu anlatır, önce, ilk.
e. 3a/12, 4b/12, 5a/08, 5b/01, 10b/04, 13a/04, 13b/09, 14b/05, 14b/12, 18a/02, 18a/08, 18b/05, 19b/05, 21a/13, 24b/02, 25a/08, 29a/05, 29b/12, 30b/05, 32b/03, 33a/11, 33b/04, 37a/01, 37a/05, 38b/08, 40a/05, 41a/01, 41b/08, 42a/06, 42a/11, 44a/02, 47a/03, 47b/04, 47b/09, 48b/09, 49b/03, 50b/12, 51b/05, 51b/09, 52a/06
e. (bāb-ı evvel) 3a/07
[=41]

eyegü Sırttan omurgaya, ön taraftan göğüs kemiğine bitişerek göğüs kafesini meydana getiren yassı ve kavisli kemiklerden her biri.
e.+si (şol eyegüsi) 4b/09
e.+sinden (şaġ eyegüsinden) 4b/09
[=2]

eyer Binicisinin, üzerine oturması için binek hayvanlarının sırtına konulan nesne.
e.+in 38b/07
e.+in al- 12b/05
e.+ini 38b/10
[=3]

eyi Bk. **eyü.**
e. ol- 3b/08
[=1]

eyit- Söylemek, demek, anlatmak.
e.-ür (eydür) 23b/09, 40b/05, 45b/07, 49a/07
[=4]

eyle- Etmek, yapmak anlamında yardımcı fiil.
e.-dügi 2b/10
e.-r 22b/11
e.-ye 13b/04
[=3]
ʿazm eyle- 2b/10
görmez eyle- 22b/11
[=2]

eyü Beğenilecek, makbule geçecek nitelikleri olan, kendisinde bulunması gereken vasıflan taşıyan; sağlıklı.
e. at 3a/05
e.+ce 11a/03
e.+dür 3a/09, 3b/06, 5a/13, 5b/04, 9b/01, 21a/07, 34b/09, 52b/03
e. görmez ol- 11a/10
e. ol- 5b/01,6a/01, 7b/01, 8a/02, 9a/05, 10a/01, 10a/03, 10a/04, 10b/13, 11b/06, 16b/02, 17b/12, 18b/08, 22b/06, 23a/10, 24b/09, 28a/02, 28a/08, 28b/05, 28b/09, 29a/11, 31a/01, 31b/13, 33b/13, 37b/05, 37b/12, 38a/01, 39b/06, 40a/07, 43b/06, 43b/10, 43b/12, 44a/03, 44a/13, 44b/01, 45a/05, 47a/05, 47a/06, 47b/11, 48a/10, 48b/13, 49b/02, 50a/11, 50b/02, 51b/04, 51b/11, 52a/03, 52b/02

e. olmaz ise 36a/08, 40a/06
e.+si (atuñ eyüsi) 3a/12
e.+si ol- 2b/09
e. silāḥ 3a/05
e.+sini (atuñ eyüsini) 13b/06
e.+sini (atuñ eyüsini ve yaramazını) 3a/07
[=66]

ez- (Bir şeyi üzerine el, ayak veya bir aletle basmak veya bütün ağırlığı ile üstünden geçmek suretiyle) Yassıltmak, çiğnemek, ufalamak, parçalamak.
e.-e 27a/10, 27b/04, 40b/05, 51a/06
e.-eler 22b/01, 23a/03, 23a/09, 23b/03, 24b/04, 29b/05, 30a/02, 30a/13, 47b/06
e.-üp 25a/12, 28a/08
[=15]

F

fāʿide Ar. İşe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar.
f.+dür 45b/05
dermān fāʿide itmez 21a/10
[=2]

fataḳ Ar. Herhangi bir organ veya dokunun bir kısmının, kendisini saran yapıdan, doğal veya kazanılmış bir delik veya kanalla dışarıya çıkması, herni. Krş. **miftāḳ**
f. 12a/11, 48a/10
[=2]

felāʿ Ar. Çatlama, yarılma, kopma.
f. 24a/01
[=1]

ferāsetlü Anlayışlı.
f. ol- 9a/03
[=1]

feslegin Bk. **fesligün**
f.+i (yabān feslegini) 40a/04
[=1]

fesligün Yun. Ballıbabagillerden, saksılarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, keskin kokulu, ufak yeşil yaprakları kekik gibi bahar ve koku verici olarakkullanılan, küçük beyaz çiçekli bitki. *Ocimum basilicum.*
f. 46a/03
[=1]

fiʿl Ar. İş, davranış.
f.+lerdür 12b/13
[=1]

fiʾl-cümle Ar. Neticede, sonunda.
f. 7a/02
[=1]

fiʾl-hāl Ar. O anda, hemen.
f. 2a/09, 29b/06
[=2]

fitil (<Ar. fetıl) Kanamayı durdurmak, cerahati boşaltmak için derin yaraların içine sokulan, ilaçlı veya ilaçsız steril bez.
f.+i 48a/04
f. it- 32a/10, 48a/02
[=3]

furun Yun. İçinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak.
f.+a 21b/12
[=1]

G

ġāfil Ar. Aymaz.
ġ. ol- 37b/01
[=1]

gāh Far. Bazen, kimi vakit, bazı bazı, kâh.
g. 20a/07, 20a/07
[=2]

ġalīẓ Ar. Kalın, sık, yoğun, kesif.
ġ. ol- 20a/04, 47a/11
[=2]

ġavġa Far. Şiddetli tartışma veya dövüş, mücadele.
ġ.+da çalıḳlan- 7b/04
[=1]

ġavr Far. Şiddetli ağrı.
ġ. 12a/08
[=1]
ġāyet Ar. Çok, pek, pek çok, son derece.
ġ. 4b/11, 5b/04, 7b/02, 9a/03, 9a/05, 9b/06, 10a/03, 13b/03, 19b/05, 19b/09, 31a/12, 39a/12, 42a/10, 43b/13, 49a/12
[=15]
ġayretlü Çalışkan, çaba gösteren
ġ. ol- 52b/04
[=1]
ġayr Ar. Başka.
ġ.+ısın 53b/03
[=1]
gebere Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki, pancar. *Capparis spinosa.*
g. dibi 43b/02
[=1]
gece Bk. **gice**
g. 12b/12, 23b/11, 31a/03, 38b/10, 44b/12, 45b/01, 46a/01
[=7]
gecerek Bk. **gicerek**
g. 42a/10
[=1]
geç- 1. (Zaman için) Aşmak, geride bırakmak.
g.-miş ise 44b/11
2. Bir yerden başka bir yere gitmek.
g.-e 3b/13
g.-üp 13a/08
3. Son bulmak, hükmü ve etkisi kalmamak, ortadan kalkmak.
g.-mez ise 25b/13, 32b/09, 32b/11, 36b/13, 52a/03
g.-mezse 38b/11, 40b/04
4. (Bir miktarı, bir sınır veya haddi)Aşıp ilerisine gitmek.
g.-meye 20b/13, 42b/09
5. Etkisini kuvvetle hissettirmek, işlemek, nüfuz etmek.
g.-düginden 39b/08
g.-mekden 29a/04, 29a/12
g.-miş 40b/05
g.-se 48b/05
[=17]
ıssı geç- 39b/08, 40b/05, 48b/05
şovuḳ geç- 29a/04, 29a/12
[=5]
geçik Yaşlı.
g. 14a/10
[=1]
geçür- 1. (İp, kıl vb.) Bir nesnenin bir tarafından sokup öbür tarafından çıkarmak
g.-eler 20b/10, 39a/08
g.-üp 22b/13
2. Ayıklamak, ayırmak.
g.-e 22a/04
[=4]
elekden geçür- 22a/04
[=1]
gedil- Gedik açılmak, eksilmek.
g.-ür 14a/06, 14a/07
[=2]
gegir- Midede toplanan gazları sesli olarak ağız yoluyla çıkarmak.
g.-ür 42b/11
[=1]
gel- 1. Ulaşmak, varmak.
g.-miş 12b/05
g.-üp 27a/12
2. (Sıvılar için) Çıkıp akmak.
g.-e 32a/05, 32a/05
g.-mez (ḳan gelmez ola) 24a/05
g.-meyüp 22b/02
g.-se 22a/12,
g.-ür 16b/08, 22b/09, 39b/11,
3. Çıkmak, sadır olmak, sudur etmek.
g.-se 53a/02
g.-ür 52a/13
4. Rast gelmek, isabet etmek.
g.-en 20b/12
g.-ürse 3b/12
5. Etkisini herhangi bir biçimde göstermek
g.-ür 49b/10
[=15]
gözlerinden yaş gel- 39b/11

ḫoş gel- 49b/10
ḳan gel- 22a/12, 22b/02
[=4]

gendü İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat.
g. 18b/12, 22b/01, 24b/01, 41a/13, 45b/07
g. gibi 5a/04
g.+nüñ 18a/04, 26b/03
g.+si 18b/13
g.+ye 37a/03, 41a/05
g.+yi 44b/04, 52b/04
g.+yi devşir- 41b/11
g.+yi terāzū it- 3b/11
g.+yi ṭutı vir- 49b/10
[=16]

geñ Geniş.
g. 3b/10
g. ḳayışı 38a/07
g. ol- 4b/01
iki ḳulaġınuñ arası geñ 3b/02
[=3]

geñşek Sıkı veya gergin olmayan, gevşemiş olan.
g. 36b/12
[=1]

gerdeme Sulak yerlerde yetişen yenilir, yeşil renkli bir çeşit ot, tere.
g.+sini (şu gerdemesini) 28b/03
[=1]

gere Ustura.
g. ile 50b/13
g.+yile 20b/11
[=2]

gerek Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey).
g. 13a/04
g.+dür (bulunmaḳ gerekdür) 5a/06
g.+i (geregi gibi) 37a/06
almaḳ gerek 5a/13, 9b/07, 31b/02
beslemek gerek 13b/07
bilmek gerek 3a/10
itmek gerek 13a/02
ḳolayını bilmek gerek 41a/07
[=10]

geril- Gergin bir durum almak, kasılmak, takallüs etmek.
g.-se 31a/09
g.-ür 14b/11
[=2]
siñirleri geril- 31a/09
[=1]

gevde Hayvanlarda baş, ayak ve kuyruk dışında kalan kısım, gövde.
g.+sin 49a/11
g.+sinde (atuñ gevdesinde) 44b/09, 45b/09, 52b/07
g.+sine 48b/10
g.+sine (atuñ gevdesine) 40a/13, 44b/03
g.+sini 40b/09
[=8]

gezdür- Birinin gezmesini sağlamak.
g.-e 42a/09
[=1]

gibi Bir kimsenin bir işi kendisine benzetildiği kimse tarzında yaptığını veya bir işin kendisine benzetildiği şeydeki biçimde olduğunu göstermek için kullanılır.
g. 3b/13, 4b/10, 4b/13, 5a/04, 5a/08, 5a/11, 6a/03, 6b/04, 7a/03, 9a/04, 9b/03, 11a/03, 11a/05, 11a/13, 11b/04, 11b/06, 11b/08, 11b/09, 14b/09, 17a/04, 17a/09, 17b/01, 17b/05, 17b/10, 18a/02, 18b/03, 18b/08, 19b/08, 19b/13, 21a/01, 21b/07, 21b/10, 23b/11, 25b/10, 30b/08, 30b/13, 31a/03, 32a/06, 33a/01, 33a/04, 33b/08, 34a/08, 34b/01, 35a/12, 35b/09, 36b/11, 37a/06, 37a/10, 37b/08, 38a/12, 41a/10, 41a/12, 42a/11, 45b/04, 47b/02, 47b/03, 47b/07, 47b/07, 50a/01, 51a/04, 52b/13
g.+dir 39b/04

[=62]

gice Genellikle saat 22:00'dan itibaren gün ağarıncaya kadar geçen süre, tün, şeb
g. 19b/10, 27a/09, 29a/06, 30b/09, 31b/13, 32b/11, 33a/07, 33b/09, 37b/07
g. görmez ol- 10b/03, 10b/09
[=11]

gicerek Geceye yakın saatlerde.
g. 20b/08

gici Uyuz hastalığı.
g.+si kesil- 50b/02
[=1]

gici- Kaşınmak.
g.-se 50b/01
[=1]
atuñ ḳuyruġı gici- 50b/01
[=1]

gicik Kaşınma, kaşıntı, uyuz hastalığı.
g.+i (ḳuru giciki olsa) 44a/08
[=1]

giç Kararlaştırılan, beklenen veya alışılan zamandan sonra olan, erken karşıtı.
g. 21a/05
[=1]

giçre Yapılması gereken zamandan daha sonra.
g. 32b/06
[=1]

gider- Ortadan kaldırmak, yok etmek, izale etmek.
g.-e 15b/13
g.-eler 19a/05, 19b/10, 43b/04, 47b/04
g.-meye 13a/05
g.-meyeler 51b/07
g.-üp 46a/01
[=8]
tüyin gider- 43b/04
tüyini gider- 47b/04
[=2]

gir- Dışarıdan içeriye geçmek, varmak, dahil olmak.
g.-icek 11a/12
g.-meye 19a/04
g.-üp 51b/03
g.-ür 19b/02
[=4]
balçıġa gir- 11a/12
[=1]

girü Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü, art, alt taraf, ileri karşıtı.
g. 4b/02, 17b/11, 26a/05, 42a/03, 48a/01
[=5]

git- (Bir şey veya bir kimse) Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesafe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak.
g.-e (gide) 3b/11, 3b/12, 15b/03, 16a/11, 18a/05, 18a/12, 18b/02, 19a/07, 23b/13, 24a/11, 30b/08, 33a/09, 35a/06, 42a/07, 45b/07, 51b/11
g.-erken (giderken) 3b/10, 41a/11
g.-erse (giderse) 46a/07
g.-ince (gidince) 20a/08, 27a/04
g.-mese 15a/05, 43b/06, 44a/07, 47b/08
g.-meye 4b/08, 23b/08, 42a/08, 51a/09
g.-meyince 32a/12
g.-mez 19b/02
g.-mez ise 24b/07, 30b/10, 34b/05, 35b/07, 36a/04
g.-meze 32a/06
g.-mezse 15a/13, 15b/04, 15b/06, 16a/13, 22b/12, 28a/02, 30a/12, 34b/12
g.-se 29a/03
g.-üp (gidüp) 34b/09
[=47]
āsān git- 18a/05
atuñ içi git- 29a/03
ḳıçın ḳıçın git- 4b/08
yıġup git- 42a/07
yolca git- 3b/10
[=6]

gögercin Güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa

vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş, *columba*.
g. boḳı 43a/01
[=1]

gögüs Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine.
g.+inde (atuñ gögsinde) 44b/05
g.+ünde (atuñ gögsünde) 46a/08
g.+üni (gögsüni) 34a/08
[=3]

gögüz Bk. **gögüs**
g.+de 33b/01
g.+e degin 34a/06
[=2]

gök 1. Gökyüzü rengi, yeşile çalan mavi.
g. bez 34b/03, 48b/12
2. Yeşillik.
g.+e (göge) 32a/13
3. Yaş, taze.
g. süsen dibi 29b/13
[=4]

göm- (Bir şeyi) Üzerini kapatıp örtecek şekilde toprak vb. şeylerin içine sokup yerleştirmek.
g.-eler 44a/12, 45a/12
[=2]

gönder- Gitmesini sağlamak veya gitmesine yol açmak.
g.-di 2a/10
[=1]

göñül Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı.
g.+ünde (göñlünde) 41b/11
[=1]

gör (<Far. gor) Mezar.
g.+lerde 34a/12
[=1]

gör- (Gözle ve ışık yardımı ile) Bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.
g.-e 10b/06
g.-icek 4a/08, 4b/08
g.-meden 24b/11, 52a/08
g.-megi zaif ol- 21a/08
g.-memiş (od görmemiş bal) 18a/11, 20b/01, 32a/09
g.-memiş (od görmemiş bal birle) 46b/04
g.-mez 9b/03
g.-mez (eyü görmez olur) 11a/10
g.-mez (gice görmez olur) 10b/03, 10b/09
g.-mez eyle 22b/11
g.-mez ol- 11a/03
g.-ür ol- 3b/09
[=17]
ḳarada gör- 9b/03
[=1]

görin- Bk. **görün-**
g.-ür 17a/05, 17b/03
g.-ürse 34a/10
[=3]

görün- Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.
g.-dügi gibi 33a/04
g.-mez ise 17a/06, 33a/05
g.-sün 14b/01
[=4]
yigit görün- 14b/01
[=1]

göt 1. Kalın bağırsağın dışarıya açılan deliği ve vücudun kuyruk sokumu bölgesi için kullanılan kaba söz, makat, dübür, anüs.
g.+üni 47a/02
2. Arka, alt taraf; dip.
g.+iyle (çömlegüñ götiyle) 50a/03
[=2]

götür- (Bir şeyi) Hareket ettirip belli bir yere koymak.
g.-e 13a/01
g.-icek 4a/13, 4b/01
g.-mez 23a/12
g.-üp 41a/02
[=5]
başını yoḳaru götür- 23a/12
selāmete götür- 13a/01
[=2]

gövez Mora çalan koyu kırmızı renk.
g. ol- 50b/05
[=1]
göyün- Yanmak.
g.-e 21b/12
[=1]
göyündür- Yakmak.
g.-e 43b/10
g.-eler 43b/13, 51b/12
[=3]
göz İnsanda ve hayvanda görme organı.
g.+den 21a/07
g.+e 17a/05, 19a/04, 19a/11, 19b/01, 19b/02, 22b/12
g.+e ḫor olur 9a/04, 10a/02, 11a/05
g.+e iner 33a/12
g. göz olur 34b/01
g. ḫarāb ol- 21a/08
g.+i 11a/10, 19b/09, 21b/02
g.+i (atuñ gözi) 18b/09
g.+i (iki gözi çaḳır at) 11a/08
g.+i (şol göz) 11a/01
g.+i ḳızıl ol- 10b/01
g.+i örter 22b/10
g.+i pıñarı içi 20b/09
g.+ine 19a/03, 20b/08, 22a/06
g.+ine (atuñ gözine) 21b/06
g.+inüñ (atuñ gözinüñ) 21a/02
g.+leri 5b/05, 7b/02, 8b/01, 14b/03
g.+leri ḳızarur 50b/04
g.+leri ṣararur 16b/07
g.+leri ṭonuluḳ ol- 11a/02
g.+lerinden yaş gel- 39b/11
g.+lerinden yaş in- 24b/13
g.+lerine 49b/09
g.+ünde (atuñ gözünde) 20b/03, 22a/07, 22b/08
g.+ünden 14b/02
g.+ünden yaş aḳ- 21a/13
g.+üne 21b/02, 21b/08
g.+üne (atuñ gözüne) 21a/12, 21b/13, 22a/05, 22a/10, 22a/11, 43a/09
g.+üni 21b/03
g.+üñ pıñarı 22b/09, 23a/01
g. zaḫmı 33b/03
kuzġun göz ola 10b/02
[=55]
gözlü Herhangi bir biçimde veya renkte gözü olan.
açuḳ gözlü 3b/06
ala gözlü ol- 3b/01
çuḳur gözlü at 11b/13
egri gözlü at 11a/04
[=4]
güherçile Far. Hekimlikte ilaç olarak kullanılan potasyum nitratın yaygın adı. Krş. **dīvār şurası**
g. 36a/09
[=1]
gül (<Far. gul) Gülgillerin örnek bitkisi Rosa, bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği.
g.+i (pelid güli) 17a/04
g.+i (pelid güli) 19b/07
g. ṣuyı 15b/08
g. yaġı 18a/07, 19b/10
[=5]
gün Dünyanın kendi yörüngesi etrafında bir defa dönmesinden ibaret 24 saatlik zaman parçası.
g. 13a/10, 13b/03, 15a/11, 16b/03, 17a/07, 19a/04, 23b/11, 26b/01, 27a/02, 27a/10, 28b/10, 28b/11, 29a/06, 29b/02, 30b/09, 31a/01, 31a/06, 34b/05, 36a/08, 36b/13, 37a/09, 37b/07, 38a/08, 39b/05, 40a/03, 41b/07, 41b/09, 41b/10, 41b/13, 42a/10, 43a/03, 43b/05, 43b/09, 44b/11, 45b/13, 46b/02, 48a/04, 49a/11, 51b/07, 52a/06, 53a/09, 53b/03
g.+de 13b/01, 16b/10, 17a/10, 17b/02, 17b/11, 18a/13, 19a/07, 20a/06, 20b/02, 29a/01, 29a/02, 33b/13, 34a/05, 36a/02, 37b/04, 38a/01, 38a/04, 40b/09, 41a/03, 49a/07
g.+de (ṣovuḳ günde) 15b/09
g.+den soñra 26a/04, 37a/11

g.+e degin 13b/04, 17a/07, 28b/11, 29a/02, 40a/02, 41a/04, 43b/09, 49b/11, 50a/13, 51b/02
g.+i (ḳış güni) 13a/13
g.+i (ḳış güni ise) 38a/05
g. ṭoḳ- 43b/08
g.+ünde (savaş gününde) 52b/03
g.+ünde (yaz gününde) 12b/11, 13a/12, 13b/02, 15b/10, 50a/05
2. Güneş.
g.+e ḳarşu bağla- 12b/09
şovuḳ gün 41b/01
[=86]

gündüz Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki aydınlık zaman.
g. 11a/02, 11a/10, 12b/11
[=3]

güneş Dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devamı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyaya en yakın yıldız.
g.+den şaḳla- 13a/05
g.+e 12b/12
[=2]

günlük Günlük ağacının tütsü olarak kullanılan ve nefese rahatlık veren reçinesi.
g. 23a/02, 26b/10, 31b/03, 34a/02, 46a/01, 46a/04, 46b/03
[=7]

güyegü Ballıbabagiller familyasından, pembe ya da beyaz çiçekli, çokyıllık otsu bitki, keklikotu. *Origanum vulgare*.
g. otı 15b/01, 40a/09
[=2]

H

ḫabar Ar. Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dair orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz.
ḫ. 2a/06, 2a/08
[=2]

ḥacāmat Ar.Vücudun herhangi bir yerini bu iş için yapılmış bir aletle hafifçe kesip çıkan kanı boynuz, bardak vb. ile çekmek suretiyle kan alma.
ḥ. ider gibi 45b/04
[=1]

ḥaç Far. Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim, istavroz.
ḥ. şūretlü 45b/11
[=1]

hafta (<Far. hefte) Birbiri arkasına gelen yedi günden ibaret zaman bölümü.
h. 26b/12, 31b/05
h.+dan soñra 26b/13
[=3]

ḥāl Ar. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum.
ḥ. 36b/10, 36b/11
[=2]

ḫalāṣ Ar. Bir yerden, bir şeyden kurtulma, kurtuluş.
ḫ. ol- 16b/13, 21b/05, 25b/01, 28a/04, 40a/03, 45b/09, 51b/08, 51b/12
ḫ. olmaz ısa 27a/06
[=9]

ḫalḳ Ar. İnsanlar, yaratılmış olanlar.
ḫ.+a (mecmu-ı halḳa) 2b/06
[=1]

ḫalvet Ar. Issız ve kapalı yer.
ḫ. 51b/02
[=1]

ḫām Far. İdmansız.
ḫ.+ı al- 41a/05
ḫ.+ın (atuñ ḫāmın almaḳ) 40b/12
ḫ.+ın al- 40b/13
ḫ. ol- 12b/06
[=4]

ḫamīr Ar. Hamur, maya.
ḫ. 16a/11, 28b/01
ḫ. içi 21b/11

ḫ. it- 21b/11
ḫ.+le 15b/01, 16a/09, 23b/03
ekşi ḫamīr 19a/06
[=8]

ḥamle Ar. İleriye doğru atılma, atılış.
ḥ.+de 42a/06
[=1]

ḫamrā Ar. Baş ağrısı.
ḫ. 12a/09
[=1]

ḥanẓal Ar. İki çenekliler sınıfının kabakgiller familyasından, elma büyüklüğünde, sert kabuklu, yağlı tohumlu, acı ve kokusuz bir meyve veren, parçalı yapraklı, sarı çiçekli, sürüngen gövdeli, çok yıllık otsu bitki. Acı hıyar, acı elma, it hıyarı. Tohumları veterinerlikte ve müshil olarak kullanılır. *Citrullus colocynthis.*
ḥ. içi 35b/04
[=1]

ḫarāb Ar. Kötü durumda, bitik, perişan.
göz ḫarāb olur 21a/08
[=1]

ḫardal Ar. Turpgiller familyasından, sarı veya beyaz çiçekli, sert ve yakıcı tohumu hekimlikte kullanılan otsu bitki. *Brassica nigra.*
ḫ. 21b/10, 24b/05, 49a/04
aḳ ḫardal 25a/01, 32a/02
[=5]

ḥareket Ar. Bir şeyin, bir nesnenin bütününün veya bir kısmının yerini, konumunu yahut durumunu değiştirmesi, kımıldama, kımıldanma.
ḥ. it- 39a/10
[=1]

ḫāṣ (<Ar. ḫāṣṣ) Katışıksız, en iyi cinsten, saf.
ḫ. süci 27b/04
[=1]

ḥaṣıl (<Ar. ḥaṣal) Yeşilken hayvanlara yedirilmek için erken ekilen ekin.
ḥ. 30a/12
[=1]

ḥāṣıl Ar. Olan, ortaya çıkan, görünen.
ḥ. ol- 39a/05, 52b/12, 53a/12
[=3]

ḥasta Far. Hastalık, kaza veya yaralanma dolayısıyla fizik veya ruh sağlığı bozulmuş ve tedavi edilmesi gereken kimse, rahatsız.
ḥ. ol- 2a/13, 3a/09, 42a/13
[=3]

ḥastalıḳ Organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, çor, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı
ḥ.+ı (atuñ ḥastalığı) 14b/04
ḥ.+lar 12a/06, 12b/01
ḥ.+lara 12b/13
[=4]

ḫastaluḳ Bk. **ḫastalıḳ**
ḫ.+ı (atuñ ḫastaluġı) 12a/02
ḫ.+ı (ḫastaluġı) 12a/05
ḫ.+ın (ḫastaluġın adı) 12a/06
[=3]

ḫaşla- Kaynar suda pişirmek, kaynar suya batırmak, üstüne kaynar su dökmek.
ḫ.-yalar 31a/02
[=1]

ḫaṭmi İki çeneklilerin ebegümecigiller familyasından, pembe beyaz çiçekli, bataklıklarda, sulak çayırlarda yetişen, çiçeği yumuşatıcı, kurutulmuş kökünün kaynatılmış suyu tenkiye ve gargara olarak kullanılan otsu bitki. *Althaea officinalis.*
ḫ. 23b/05, 26b/09, 31b/03, 42b/05
ḫ. toḫmı 25a/11
ḫ. yaġı 16b/03

ḫ. yaprağı 30b/06
[=7]

ḫaṭṭ Çizgi.
ḫ. çekilmiş ol- 6b/01
[=1]

havā Ar. Hava yuvarını oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışım.
h. doḳun- 53a/03
[=1]

havān Far. Toz hâline getirilmek veya ufalanmak istenen bir maddenin içine konulup dövüldüğü taş, tahta veya madenden çukur kap.
h.+da 16b/09, 17b/09, 18a/10, 18b/08, 20a/04, 20b/01, 21b/01, 23b/03, 29a/08, 33b/12, 36a/01, 37a/10, 38b/02, 44a/01, 46a/05, 47b/13, 52b/01
[=17]

hāvuç Far. Maydanozgillerden, koni biçimindeki etli kökü için sebze olarak yetiştirilen, iki yıllık otsu bir kültür bitkisi, yeregeçen, *Daucus carota.* Krş. **keşür**
h. 53a/13
[=1]

ḫāye Far. Er bezi.
ḫ.+si 5b/05
ḫ.+sinde 9b/06, 10b/10
ḫ.+si yeri 3b/06
[=4]

ḫaylī (<Far. ḫayl) Oldukça fazla, çokça, epey
ḫ. 2a/03
[=1]

ḥayvān Ar. Hareket edip yer değiştirebilme ve hissedebilme yeteneği olan canlı yaratık.
ḥ. 2b/05
[=1]

ḥayż Ar. Kadınlarda aybaşı.
ḥ. bezi 16a/04
ʿavratlaruñ ḥayż bezi 15b/04
[=2]

ḫazān Far. Sonbahar.
ḫ. vaḳtı 12b/08
[=1]

ḥāżır Ar. Bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, anık, amade, müheyya.
ḥ. degil idi 2a/08
ḥ. olmaz ısa 26b/03
[=2]

ḥekīm Ar. Mesleği hastalıkları teşhis ve tedavi etmek olan kimse, tıp doktoru, tabip.
ḥ. Aresṭutālīs 2a/07
[=1]

helāk Ar. Mahvolmak, yok olmak.
h. ol- 23a/06
[=1]

hele Özellikle.
h. 38b/04
[=1]

helīle Doğu Hindistan'da yetişen bir bitkinin olgunlaşmadan önce toplanan ve kurutulan 1-3 cm uzunluğunda, iğ biçiminde sert, kokusuz taneleridir. Sarı Helile ve Kara helile (*Terminalia chebula*) olmak üzere iki çeşidi vardır.
h. (ṣaru helīle) 27a/08
[=1]

hem Far. Bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için "özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki" anlamlarında kullanılan bir söz.
h. 2b/11, 11a/08
[=2]

hemān Far. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden.
h. 42a/06, 50a/04
[=2]

her Önüne geldiği ismin benzerlerini "teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı" anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.
h. 2b/03, 3b/09, 3b/12, 9b/07, 12a/05, 13a/01, 13a/03,

13a/10, 13b/03, 15a/06, 15a/11, 16b/03, 17a/04, 17a/07, 23a/03, 28b/11, 35a/01, 35b/12, 39b/05, 40a/03, 41b/10, 42b/06, 43b/09, 49a/11, 53b/01, 53b/03
[=26]

herīse Ar. Çok pişmiş, lapa.
h. gibi 37b/08
[=1]

ḫırḫır Burundan gelen hırıltılı ses.
ḫ. it- 14b/12
[=1]

ḫırḳa Ar. Genellikle soğuktan korunmak için giyilen, kumaştan, bazen içi pamukla beslenmiş, ceket biçiminde, önden açık, kollu üst giysisi.
ḫ. 49b/05
[=1]

ḫırzıma Tüy dökücü bileşim.
ḫ. vur- 47b/04
[=1]

ḫıyār-şenbe Far. Baklagillerden, siyah renkte olan meyvelerinin içinde çekirdeklerden başka hekimlikte kullanılan bir öz bulunan bitki, Hint hıyarı, Çin tarçını. *Cassia fistula.*
ḫ. 24b/04
ḫ. içi 25a/12
[=2]

hiç Far. Olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, kat'iyen, asla.
h. 14a/13, 31b/06, 39a/09, 39b/01
[=4]

Hindī Ar. Hindistan'a ait.
h. (şaṭṭırac-ı Hindī) 27a/02
[=1]

ḥiṣār Ar. Bir şehrin veya önemli bir yerin korunması için taştan yapılmış, yüksek duvarlı ve kuleli, çevresinde hendekler bulunan küçük kale, kermen, germen.
ḥ. ḳıl- 2a/03
[=1]

ḫor Far. Değersiz, önemi olmayan, aşağı.
göze ḫor olur 9a/04, 10a/02, 11a/05
[=3]

ḫoros (<Far. ḫorūs) Tavuk cinsinin dişisine göre daha iri ve gösterişli, renkleri parlak, ibiği büyük olan erkeği.
ḫ.+ı 22b/11
[=1]

Ḫorusān İran'ın kuzeydoğu ve doğusunda yer alan bölgeye verilen isim.
ḫ. mülki 2a/02
[=1]

ḫoş Far. Duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif.
ḫ. gel- 49b/10
ḫ. ol- 17b/02, 21b/08, 22a/10, 28a/10, 39b/02, 42b/06, 43b/01, 44b/13, 47b/07, 50a/04, 50a/08
[=12]

ḫūb Far. Güzel, hoş, iyi.
ḫ. ol- 5a/09, 53b/05
ḫ. ṣūretlü ol- 3a/13
ʿavrat gibi ḫūb ola 5a/08
[=4]

ḥuḳne Ar. Kalın bağırsağı anüs yoluyla özel ilaçlı su fışkırtarak boşaltma, lavman, tenkiye.
ḥ. it- 28a/07, 40a/05, 40b/11, 43a/07, 49b/01
[=5]

ḥummā Ar. Ateşli hastalık, nöbet, sıtma.
ḥ. 12a/13
[=1]

ḫunnāḳ Ar. Anjin bademcik iltihabı, boğak.
ḫ. 12a/12, 25a/05
[=2]

ḫunnām Ar. At, eşek ve katırlarda görülen bir hastalık; bulaşıcı, akıntılı bir tür çıban.
ḫ. 33a/09, 34b/04

ḫ. gibi 34b/01
ḫ.+lar 34b/13
[=4]
ḫurda Atın bacağının bukağı vurulan yeri.
ḫ.+ları 4a/12
[=1]
ḫurdalu Herhangi bir özellikte bacağı olmak.
ḫ. ol- 5a/12
[=1]
ḫurmāyī Far. Hurma renkli.
ḫ. ṭoru at 5b/01
[=1]
ḫurūc Çıkma, çıkış.
ḫ. ḳıl 2a/01
[=1]
hünerlü Hüneri olan, marifet ve maharet sahibi.
h.+dür 5a/13
h. ol- 4a/05, 4b/10, 5b/02, 9b/06
h. ve berk ol- 6b/03
[=6]

I

ılıcak Ilıkça, az ılık.
ı. 25a/13, 40a/05
ı. it- 22b/01
ı.+la 15a/12
ı. şu 20a/07
[=5]
ılıt- Ilık duruma getirmek.
ı.-up (ılıdup) 25b/05
[=1]
ırak̟ Uzak.
ı.+ısa (ırag̟ısa) 24a/09
[=1]
ʿIrāḳī Ar. Irak'a ait.
ʿı. baṭmanı 27a/03, 28a/06
ʿı. şabun 44a/12, 49b/03
[=4]
ısıcak̟ Sıcak.
ı. 21b/02
ı. dut- 40b/09
ı.+la 15b/02, 22b/12, 26a/02, 30b/09, 31a/02, 31a/13, 32a/03, 37a/07, 40b/12, 46b/11
[=12]
ışır- Dişler arasına alıp sıkmak, dişlemek.
ı.-dug̟ı 50b/08, 50b/12
ı.-g̟an at 11b/11
ı.-g̟an ol- 7b/04, 10b/01/01
ı.-mış 23a/11
ı.-ur 24b/01
[=7]
cānavar ışır- 23a/11
dilin ışır- 24b
[=2]
ışırg̟an Isırgangillerden, terkibinde formik asit bulunan, sert tüylerle kaplı, halk hekimliğinde romatizmaya, mafsal ağrılarına, kanamaya vb. çeşitli hastalıklara karşı kullanılan dalayıcı bitki. *Urtica membranacca.*
ı. dikeni 30b/06
[=3]
ısıt- Sıcak duruma getirmek.
ı.-up (ısıdup) 27b/05, 27b/13
[=2]
ısıtma Sıtma hastalığı, malarya.
ı.+ya ṭut- 39b/06
[=1]
ışla- Islanmasına sebep olmak, ıslak duruma getirmek.
ı.-yup 50a/10
[=1]
ışlan- Islak duruma gelmek.
ı.-a 27a/01
ı.-an 35b/13
[=2]
ışlat- Islanmasına sebep olmak, ıslak duruma getirmek.
ı.-a (ışlada) 16b/12, 26a/05
ı.-alar (ışladalar) 37b/07, 45a/09, 46b/10, 47b/13, 52b/01
ı.-up 43a/05
ı.-up (ışladup) 25b/08, 26b/06, 28a/05, 30a/10, 40b/02
[=13]
ıssı Sahip.
ı.+na 10a/05
ı.+nı 7a/01
[=2]

ıssı Sıcak.
ı. 13a/06, 49b/08, 49b/08
ı.+da 9b/01
ı.+dur 21a/09
ı. dut- 21a/05, 49a/12
ı. geç- 39b/08, 40b/05, 48b/05
ı.+iken 24b/06
ı. it- 32b/06
ı.+la 28b/04, 42b/01
ı. olmış ise 45a/08
ı. şu 13b/03, 18a/09, 36a/04, 37b/10, 40b/08, 44a/12, 49a/11, 49b/03
ı. şu ile 38a/04
ı. tut- 30a/11
ı. ve şovuḳ ur- 49a/07
ı.+ya 39b/07
ı.+yla 25b/06, 28b/08, 30a/13
nefesi ıssı olmaz 39b/11
[=31]

ıṭlāḳ Ar. İshal
ı. 29a/03
[=1]

İ

i(1)- Aslı Eski Türkçede ermek iken irmek>imek olarak değişen ve kökü eriyip bugün sadece "Şu veya bu durumda bulunmak" anlamındaki idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan, eklendiği isimlere yargı görevi yükleyen fiil, ek fiil, cevher fiil.
i.-de ise 19a/03,17a/05,
i.-di 2a/08, 11a/07
i.-dügin 50b/11
i.-se 24a/08, 41b/02, 53a/02
i.-ken 24b/06
[=9]

i(2)- Aslı Eski Türkçe'de ermek iken irmek>imek olarak değişen ve kökü eriyip bugün sadece "Şu veya bu durumda bulunmak" anlamındaki idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan eklendiği fiilleri birleşik zamanlı çekimleyen fiil, ek fiil, cevher fiil.
i.-arlar ise 28a/02
i.-dı idi 3a/06
i.-dı ise 53a/03
i. gitmez ise 35b/07
i.-maz ısa 26b/03, 27a/06, 36b/08
i.-maz ise 17a/11, 30a/03, 30b/10, 31a/01, 33a/03, 33b/13, 36a/07, 36a/08, 40a/06
i.-mez ise 24b/07, 25b/13, 30b/10, 32b/09, 32b/11, 33a/05, 34b/05, 36a/04, 36b/13, 52a/03
i.-mez-ise 17a/06
i.-mış iken 12b/03, 36b/10
i.-mış ise 21b/02, 23a/11, 45a/08
i.-miş iken 16a/05
i.-miş ise 20a/11, 44b/11
i.-muş ise 38b/12
i.-r iken 49b/07
[=37]

ibrişim Far. Kalınca bükülmüş ipek iplik.
i.+le 18b/12, 34a/10, 53a/05
i.+le (ḳızıl ibrişimle) 45b/06
[=4]

ibtidāiyyāt Ar. Tayın doğduktan sonra on gün içinde aşağıdan ve yukarıdan ikişer tane çıkan ilk dört dişi; orta kesici dişler.
i. 13b/10
[=1]

iç 1. Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı.
i.+inde (arpanuñ içinde) 52a/08
i.+inde (atuñ boġazınuñ içinde) 16b/04
i.+inde (ev içinde) 51b/02
i.+inde (kitāb içinde) 2b/04
i.+inde (süci içinde) 40a/10
i.+inde (ṭava içinde) 16a/13
i.+indeki 16b/08
i.+indeki.(gözi pıñarı içindeki) 20b/09
i.+inden 21a/01

i.+ine 16a/09, 20a/11, 24a/12, 24b/04, 25a/11, 27b/04, 28b/07, 30a/02, 30b/12, 32a/11, 34a/11, 35b/08, 37a/06, 45a/11, 45a/12, 46a/02, 46a/13, 47a/11
i.+ine (baġarsuġın içine) 53a/05
i.+ine (bez içine) 43b/02
i.+ine (çuḳur içine) 40a/12
i.+ine (ḫamīr içine) 21b/11
i.+ine (yara içine) 26a/12, 37a/11
i.+ini 45a/12
2. Bir şeyin, bir noktaya göre orta, ön, arka düzlemine daha yakın bulunan konumu.
iki ḳıçınuñ iç yanı 33a/13
ḳıçınuñ iç yanından 29b/12
3. Kabuğu olan ya da dışında kabuk bulunan yiyeceklerde, kabukça sarılmış bölüm.
i.+i (ḥanẓal içi) 35b/04
i.+in (ḫıyār-şenbe içi) 25a/12
i.+ine (kelemüñ içine) 45a/13
i.+ini (kelemüñ içini) 45a/11
i.+iyle (ḳoz içiyle) 50b/08
i.+iyle (yumurṭa içiyle) 31b/04
4. Bedenin karın bölümünde yer alan mide, bağırsak gibi organlar.
i.+i 14a/07, 48b/04
i.+i (atuñ içi gitse) 29a/03
i.+i (atuñ içi şancılansa) 27a/11
i.+i işle- 28a/10
i.+in (at için ṭoḳusa) 52a/02
i.+inde 2a/12, 17a/01, 28b/10, 34a/08, 45b/11
6. Bir şeyin dıştan bakıldığında görünmeyen yüzü.
i. yanı 16b/05, 21a/06, 26b/08
i. yüzü 46a/11, 50a/01
[=58]

iç yaġı Geviş getiren hayvanların karın boşluklarından çıkartılan katı yağ.
i. yaġı 17b/05
[=1]

iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.
i.-er 48b/07
i.-mekden 42b/10
i.-mez 50b/06
i.-miş 21b/04
[=4]
şu iç- 42b/10, 50b/06
[=2]

içerü İç yana doğru, iç tarafa doğru.
i.+de 24a/11
[=1]

içün Amacıyla, maksadıyla.
i. 43b/07, 49b/12
[=2]

içür- İçmesini sağlamak.
i.-e 50a/08
i.-eler 23a/10, 40b/05
i.-meyeler 32b/04
i.-se 50a/10
[=5]
şu içür- 32b/04
[=1]

igne Bir tarafında iplik geçirilecek bir deliği bulunan, ucu sivri, dikmeye yarayan ince çelik alet.
i.+ile 20b/10
i. şanç- 50b/01
i.+ye 22b/13
[=3]

iḥtiyāt Herhangi bir konuda ileriyi düşünerek ölçülü davranma, sakınma.
i. it- 19a/04, 19a/12
[=2]

iki Birden sonra üçten önce gelen sayının adı.
i.3b/02, 13a/10, 13a/10, 13b/01, 13b/12, 13b/13, 14a/01, 14b/07, 14b/13, 15a/08, 16a/11, 16b/02, 17a/10, 17a/13, 17a/13, 17b/02, 17b/11, 18a/04, 18a/13, 19a/07, 20a/06, 20b/02, 20b/08, 24b/02, 25a/08, 25b/12, 26a/11, 27a/04, 27b/02, 27b/07, 27b/07, 29b/12, 30b/02, 30b/05, 32b/05, 32b/09, 33a/11, 33a/12, 33b/13,

34a/05, 34b/06, 35a/12, 36a/02, 37a/11, 37b/05, 38a/01, 38a/05, 40a/02, 40a/05, 40a/10, 40b/09, 41a/02, 43a/03, 45a/07, 47a/12, 48b/09, 49a/04, 49b/12, 50a/01
i. ḳulaġıyla 3b/11
i.+si 14a/01
i.+sin 25b/06
i.+sincedür 5a/02
i.+sincüñ üçi 5a/06
i.+sinç 5a/05
i.+sini 22a/09
şofrasınuñ iki yanı 4a/13
gözi çaḳır at 11a/08
ḳıçı beraber ol- 3b/13
ḳıçınuñ arası 3b/09
ḳıçınuñ iç yanı 33a/13
[=71]

iki ḳardaş ḳanı *Calamus draco* isimli palmiyeden elde edilen bir rezin. *Sanguis draconis.*
i. 22a/13
[=1]

ikişer İki sayısının her birine iki veya her defasında iki anlamına gelen üleştirme şekli.
i. 15a/07, 53b/02
[=2]

ʿilāc Ar. Bir hastalığı, bir yarayı iyi etmek üzere İçilmek, herhangi bir yolla vücûda verilmek veya dışarıdan sürülmek suretiyle kullanılan maddelere verilen isim.
ʿi. 27b/03, 38a/02, 43b/07, 44a/09
ʿi.+ı 12a/03, 14b/05, 14b/12, 16a/07, 16b/08, 17a/03, 18a/01, 18a/08, 18b/04, 18b/11, 19b/04, 20b/06, 21a/13, 22a/12, 22b/04, 22b/11, 23a/07, 24a/02, 24b/02, 24b/13, 25a/07, 25b/12, 28a/13, 29a/05, 29b/02, 29b/12, 30a/06, 30b/04, 31a/11, 31b/11, 32b/03, 32b/08, 33a/04, 33b/04, 35b/03, 37a/01, 37b/03, 37b/06, 38a/12, 38b/08, 39b/03, 39b/12, 40a/08, 42b/01, 42b/04, 42b/12, 43a/13, 44b/07, 46a/12, 46b/06, 47a/03, 47a/08, 47b/03, 47b/12, 48a/12, 48b/09, 49a/03, 49b/02, 50b/12, 51b/05, 51b/09, 52a/05
ʿi. it- 40a/07
ʿi. ḳıl- 2a/12
ʿi.+ları 39b/05
ʿi.+larla 34b/12
[=70]

ile 1. İki kelimeyi, iki öbeği birbirine bağlar.
i. 45a/08
[=1]
2. İsimlerin sonuna gelerek beraberlik, refakat, vasıta, araç, hâl, tarz, ilişki vb. anlamlarda zarflar yapar.
i. 13b/04, 20b/10, 21b/01, 26b/11, 30b/07, 32a/02, 32b/10, 33a/05, 33b/07, 34a/01, 34a/09, 35b/06, 36a/03, 38a/03, 38a/04, 44a/06, 44a/10, 45a/01, 46a/13, 47b/06, 47b/10, 48b/10, 50b/13, 51b/12
[=24]

ilet- Götürmek veya getirmek, ulaştırmak, eriştirmek.
i.-üp (iledüp) 34b/02
[=1]

ʿilim Ar. Bilim
ʿi. ḳuvveti 2a/09
[=1]

illā Ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, her hâlde, ille, illaki.
i. 3a/05
[=1]

ʿillet Ar. Hastalık.
ʿi. 2b/03, 15b/03, 16a/05, 44b/10
ʿi.+den 25a/06, 28a/04
ʿi.+dür 22b/09, 30b/02, 31a/10, 35a/07

ʿi.+e 16b/02, 27b/03
ʿi. it- 23a/06
[=13]

imdi Bunun için, bu sebepten, bundan dolayı, o halde, öyle ise, binâenaleyh.
i. 13b/07
[=1]

imkān Ar. Yararlanılan uygun şart veya durum, olanak.
i. ol- 39a/13
[=1]

in- 1. Ağmak, aşağıya doğru gelmek.
i.-e 32a/05
i.-er 24b/02, 24b/13, 25a/06, 31a/11, 33a/11
i.-erse 22b/03
i.-se 31b/07
2. Varmak, ulaşmak.
i.-er 33a/12, 33b/01
3. Soğuktan ağrı oluşmak.
i.-er 32b/08
[=11]
başdan in- 24b/02
boġazında in- 25a/06
göze in- 33a/12
gözlerinden yaş in- 24b/13
mādde in- 33a/11
şu in- 31b/07
yil in- 32b/08
[=7]

ināyet Ar. İyilik, yardım.
i.+i birle 2a/13
[=1]

ince Kendi cinsinden olanlara göre kalınlığı az olan.
i. 22b/13, 31b/02
i. berk kendür 45b/10
i. ol- 4a/09, 4a/12
[=5]

inciklü Herhangi bir özellikte ya da bir nitelikte inciğe sahip olan.
yoġun inciklü 3a/13
[=1]

incir Far. Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, pürtüklü, geniş ve dilimli yapraklı, çoğunlukla sütlü, yumuşak odunlu bazıları tırmanıcı olan ağaç (*Ficus*) ve bu ağacın etli, tatlı, içinde küçük çekirdekleri bulunan meyvesi.
i. 18b/06, 25b/02, 30a/07, 44a/09, 52b/01
i.+e 37b/09
i.+i (ḳuru inciri) 37b/06
eski incir 43b/13
ḳara incir 28b/13
[=9]

incit- İncinmesine yol açmak.
i.-meye 13a/08
[=1]

indür- Yüksekten veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.
i.-e 16a/02
[=1]

inek Dişi sığır.
i. südi 30a/12
çig inek südi 23a/10
[=2]

iniş Yukarıdan aşağıya gittikçe alçalan eğimli yer, yokuş karşıtı.
i.+de 4a/06
[=1]

inḳırāż Ar. Batma, dağılma, çöküş, yok olma, son bulma.
i.-ı ʿāleme 2b/03
[=1]

inşā allāhu taʿālā Ar. Eğer Allah isterse, Allah nasip ederse, anlamında dilek sözü.
i. 3a/11
[=1]

intişār Ar. Sinirlerin gerilmesi, kasılması sonucu, özellikle ayak ve başta görülen bir tür hastalık, tutulma. Krş. **ṭoġcalan-**
i. 12a/07, 31a/11
i. ol- 25b/09
[=3]

iñen Çok.
i. 3b/10, 3b/10, 13a/06, 13a/06
[=4]

ip Dokuma malzemesinden yapılan ve bağlamak için

kullanılan, çeşitli kalınlıkta bükülmüş sicim, iplik.
i.+lerle 45b/01
[=1]

iplik Pamuk, keten, yün, ipek vb.nden bükülerek yapılan ve dikiş dikmekte kullanılan ince uzun lif.
i. 20b/10, 34b/12
i.+i (ipligi) 21a/04
murdār iplik 19a/05, 20a/12
[=5]

ir- Belli bir yere, bir noktaya varmak, vâsıl olmak, erişmek.
i.-se 36b/01
[=1]
mīḫ ir- 36b/01
[=1]

iriñ Cerahat.
i. 39a/08
i. aḳ- 33b/02
i. çıḳ- 36b/07
i. gibi 35a/12
i. gibi nesne 14b/09
i.+le 37a/05
i. ṭol- 37a/13
[=7]

iriñlen- (Yara için) Cerahat toplamak, irin peyda etmek, işlemek.
i.-ür 33a/02
[=1]

iriñlü İrin toplamış, cerahatli.
i. 17a/03
[=1]

iriş- Belli bir vere varmak, ulaşmak.
i.-di 2a/03, 2a/06, 2a/08, 2a/11
i.-e 20a/12
i.-ür 2b/11
[=6]

irkil- Vücudun bir yeri dışarıdan gelen bir uyarıcının etkisiyle kanlanıp şişmek, taharrüş etmek.
i.-dügi 42b/06
i.-üp tur- 3b/13
[=2]
ḳan irkil- 42b/06
[=1]

irte Bk. **erte**
i.+si 41a/02
[=1]

isfidāc Ar. Boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat, üstübeç.
i. 17a/12, 35b/12
[=2]

isfizāc Bk. **isfidāc**
i. 20a/02
[=1]

İskender III. Aleksandros, MÖ 336 - MÖ 323 yılları arasında Makedonya kralı ve tarihteki en büyük imparatoru. Makedonya kralı II. Filip'in oğlu.
i. 1b/08
i.+e 2a/10, 2a/11
[=2]

İskender ẕü'l-ḳarneyn Ar. "İki boynuz sahibi, mecazen doğunun ve batının sahibi İskender." anlamında Arapça bir söz.
i. 1b/08
[=1]

iste- İstek duymak, arzulamak.
i.-rse 53a/11
[=1]

isti'māl Ar. Kullanma.
i. it- 27b/11, 52a/06, 53a/11
[=3]

iş Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.
i.+den ḳal- 52b/06
i.+inden 14a/12
[=2]

işāret Ar. Bir şeyi, anlatılmak istenen bir mânâyı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme.
i. it- 3b/11
[=1]

işe- İdrar torbasında biriken sidiği dışarı atmak.
i.-yeler 38b/08
[=1]

işit- Kulakla algılamak, duymak.
i.-üp (işidüp) 10b/07

[=1]

işle- İçine kadar girmek, nüfuz etmek.

i.-r 39a/09

i.-ye 28a/10

[=2]

içi işle- 28a/10

[=1]

it Köpek.

aḳ it boḳu 47b/08

[=1]

it- Türkçede birçok kelimenin sonuna gelerek birleşik fiiller teşkil eden, sonuna geldiği kelimeye göre değişik fonksiyonları olan, geçişli veya geçişsiz fiiller, ayrıca çeşitli deyimler yapan fiil.

i.-dügimüz 12b/13

i.-dürmeyeler 39a/10

i.-e 13b/02, 49a/06, 53b/03

i.-e (ide) 13b/05, 21b/11, 27a/10, 27b/11, 29a/09, 30b/01, 36a/02, 42a/07, 45b/08

i.-e (ide ide) 3b/11

i.-eler 39a/08, 40a/05, 43a/07

i.-eler (ideler) 15a/11, 19a/04, 19a/12, 22b/01, 22b/04, 23a/06, 25a/13, 30a/04, 34a/04, 34b/11, 35b/10, 37a/02, 37a/06, 37a/10, 39b/05, 40a/07, 44a/07, 45a/09, 47b/13, 48a/13, 49b/01, 52a/06, 52b/13, 53a/11

i.-elim (idelim) 3a/11, 12a/02, 12a/04, 13a/03

i.-elüm (idelüm) 5b/01, 10a/04, 14b/05, 14b/06

i.-er 39b/12

i.-er (ider) 14b/12, 41b/13, 45b/04, 52b/08

i.-erlerse (iderlerse) 28a/07

i.-erse (iderse) 43b/11, 47b/11

i.-icek (idicek) 27b/08

i.-mek 39a/06

i.-mek gerek 13a/02

i.-mese 37a/13

i.-meye 4a/07, 42b/03

i.-mez 21a/10

i.-mezlerse 22b/10

i.-üp 27b/10

i.-üp (idüp) 3b/11, 22a/07, 31b/04, 31b/12, 32a/10, 32b/06, 33b/12, 36a/06, 36a/12, 37b/11, 39a/03, 39a/12, 40b/11, 43a/09, 48a/02, 48b/01, 48b/10, 52b/02, 52b/10

i.-üp (merhem idüp) 20a/05

[=87]

baḫş it- 15a/11

beyān it- 3a/11, 5b/01, 10a/04, 12a/02, 13a/03, 14b/05, 14b/06

bulamaç it- 48b/10

cerāḥat it- 39a/12

dermān fāʿide it- 21a/10

fitil it- 32a/10, 48a/02

gendüyi terāzū it- 3b/11

ḥacāmat it- 45b/04

ḫamīr it- 21b/11

ḥareket it- 39a/10

ḫırḫır it- 14b/12

ḥuḳne it- 28a/07, 40a/05, 40b/11, 43a/07, 49b/01

ılıcaḳ it- 22b/01

ısısı it- 32b/06

iḥtiyāt it- 19a/04, 19a/12

ʿilāc it- 40a/07

ʿillet it- 23a/06

istiʿmāl it- 53a/11

işāret it- 3b/11, 42a/07

itmek gerek 13a/02

külve it- 29a/09

külveler it- 49a/06

maʿlūm it- 12a/04

merhem gibi it- 37a/10

merhem it- 20a/05, 31b/04, 31b/12, 33b/12, 34a/04, 34b/11, 36a/02, 36a/12, 43a/09, 45b/08,52b/02

meyl it- 4a/07, 39b/12

mülceme it- 39a/08

naẓar it- 37a/02

nişān it- 52b/08

oḳ it- 52b/10

pāk it- 13b/02, 37a/06

saḳḳ it- 47b/13

sākin it- 30b/01
şāf it- 27b/10, 27b/11
tekrār it- 43b/11, 44a/07, 47b/11
timār it- 22b/10, 39a/06
un it- 39a/03, 48a/13
yaḳu it- 22a/07, 36a/06, 45a/09, 48b/01
yaraḳ it- 13b/05
ẕikr it- 12b/13
ziyāde it- 53b/03
[=74]

ittifāḳ Ar. Anlaşma, uyuşma, bağlaşma.
i.-ı sefer 41b/03
[=1]

it üzümü Patlıcangillerden, 20-25 santim boyunda, küçük beyaz çiçekli, yumuşatıcı, yatıştırıcı,uyuşturucu ve ağrı dindirici hassalarından dolayı bazı ilaçların yapımında kullanılan bir yıllık bitki; köpek üzümü. *Solanum nigrum.*
i. 24b/13
[=1]

K

ḳaʿad Ar. Atın bileğindeki zayıflık ve güçsüzlük.
ḳ. 12a/10
[=1]

ḳabaḳ Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki, *Cucurbita.*
ḳ. çekirdegi 51b/10
ḳ.+ı (ḳuru ḳabaġı) 36a/05
[=2]

ḳabaḳlu Boynuzlu
ḳ. 5a/12
[=1]

ḳabar- Ağırlığı artmadan hacmi büyümek.
ḳ.-ur 38a/11
[=1]

ḳabara Atın ön bacaklarındaki şişkinlik.
ḳ.+nuñ 43b/04
ḳ. ol- 43b/02
[=2]

ḳabarcık Vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinlik.
ḳ. çıḳ- 22a/08
[=1]

ḳabīḥ Ar. Kabahat, kusur.
ṣıfat-ı ḳabīḥ 10a/05
[=1]

ḳaç- (Birinden veya bir şeyden) Kurtulmak için süratle uzaklaşmak.
ḳ.-an (binmekden ḳaçan at) 11b/10
ḳ.-ana yet- 2b/09
[=2]

ḳadar (<Ar. ḳadr) Ölçüde, derecede.
ḳ. 15a/09, 30b/07, 34b/08, 34b/10, 36a/05, 38a/11, 40b/02, 44b/10, 45a/11, 47b/02
ḳ.+ı 20b/07, 28a/09, 49a/06
[=13]

ḳadīm Ar. Eski.
ḳ.+i (kelām-ı ḳadīmi) 35a/05
[=1]

ḳafa Ar. Baş.
ḳ.+sın (adam ḳafası) 21b/07
[=1]

kāfūr Ar. Hindistan ve Çin'de yetişen kafur ağacının (*Champhorosma monspeliaca*) zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanabilen ıtırlı madde.
k. 14b/13, 15b/08
k.+ı 15a/04
[=3]

kāhal (<Ar. kāhil) Gayretsiz, tembel.
k. 4a/05
k. ol- 42b/12
k. ye- 24b/12, 48b/07, 49a/02
k. yer ol- 50a/11
[=6]

ḳāʿide Ar. Kural
ḳ.+si 41a/01
ḳ.+sin 13b/08
ḳ.+sini 40b/13
bir ḳāʿide üzerine 4a/06

[=4]

ḳal- Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.
ḳ.-a 15a/10, 16a/11, 52b/06
ḳ.-an 14a/05
ḳ.-anı 33b/07
ḳ.-anın 17b/11
ḳ.-maya 39b/01, 41a/06
ḳ.-maz 14a/12
ḳ.-sa 52b/07
ḳ.-ur 14a/04
ḳ.-ursa 34b/10, 45b/13
[=13]
ceraḥāt ḳal- 39b/01
işden ḳal- 52b/06
yoldan ḳal- 41a/06
[=3]

ḳalay Yumuşak, gümüş beyazı renginde, düşük sıcaklıklarda kolayca eriyen, çok iyi parlatabilen, ince levhalar hâline getirilebilen, normal sıcaklıklarda havada oksitlenmeyen, lehim imaline yarayan, erime derecesi 232°; atom ağırlığı 118,70; atom numarası 50; sembolü Sn olan metal element.
ḳ. 33b/05
[=1]

ḳaldur- Yukarı doğru hareket ettirmek.
ḳ.-a 11b/03
ḳ.-alar 22b/13, 24a/03
ḳ.-maya 11a/11
[=4]
başını ḳaldur- 24a/03
başını yoḳaru ḳaldur- 11a/11
ḳuyruġını ḳaldur- 11b/03
[=3]

kalem Ar. Çeşit, tür
ḳ. 17a/03, 18a/11
[=2]

ḳalıñ Kendi cinsinden olan şeylere göre iki yüzü arasındaki uzaklığı büyük olan.
ḳ. 27b/05
ḳ.+ca 26b/05
ḳ. ol- 21b/09
[=3]

ḳalḳ- Kabarmak, ayrılmak.
ḳ.-an 38b/09
ḳ.-ar 27b/02
ḳ.-sa 38b/07
[=3]

ḳamçı Ucuna ince deri, meşin veya ip bağlanmış bir değnekten ibaret vurma aleti, kırbaç.
ḳ.+yla 42a/07
[=1]

ḳamış Kulakları dik, ince ve düzgün olan (at).
ḳ.+la 15b/07, 20b/07, 22a/01, 43b/11
ḳ. yapraġı ḳulaḳlu 3b/02
[=5]

ḳan Plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı.
ḳ. 45b/05, 46a/07, 51a/01
ḳ. al- 14b/13, 21a/06, 22b/06, 24b/03, 25a/08, 25b/13, 29b/13, 30b/05, 31b/01, 31b/05, 32b/05,32b/09, 40a/06, 43b/01, 45a/07, 48b/09, 51b/06, 52a/02
ḳ. bile 37a/05
ḳ. çıḳ- 21b/07, 24a/04, 24b/08, 47a/07
ḳ. gel- 22a/12, 22b/02
ḳ. gelmez ol- 24a/05
ḳ.+ı (iki ḳardaş ḳanı) 22a/13
ḳ.+ı ṭur- 26a/07
ḳ.+ın 18b/06, 26b/04
ḳ.+ın tut- 26b/09
ḳ.+ını 22b/12
ḳ.+ıyla 22b/01
ḳ. irkil- 42b/06
ḳ. ḳaşan- 29b/10
ḳ. olmış ise 21b/02
ḳ. ṭon- 26a/07
ḳ. uyuş- 42b/04
ḳ. ve iriñ çıḳ- 36b/07
[=42]

ḳana- Vücudun herhangi bir yerinden dışarıya kan akmak.
ḳ.-r ol- 18b/11
[=1]

ḳanat Burnun yan kısımları.
ḳ.+ları (burnunuñ ḳanatları) 14b/11
[=1]
ḳanatlan- Açılmak.
ḳ.-ur 27b/02, 39b/10
[=2]
burnı ḳanatlan- 39b/10
[=1]
ḳankı Hangi.
ḳ. 36b/04
[=1]
ḳap Kabuk.
ḳ.+ı (çam saḳızı ḳabı) 39a/02
ḳ.+ı (ekşi anār ḳabı) 46b/09
ḳ.+ın (ḳızıl şoġan ḳabın) 29b/03
ḳ.+ını (pelid aġacı ḳabını) 29a/07
ḳ.+ını (sögüt aġacınuñ ḳabını) 38a/12
ḳ.+ını (tut aġacınuñ ḳabını) 47a/08
[=6]
ḳapaḳ Bazı organları örtmeye yarayan zar veya organ.
ḳ.+ın (ḳulun dişinüñ ḳapaḳın) 14a/03
[=1]
ḳar Havadaki su buharının donmasıyla meydana gelen ve yağmur gibi yağan hafif, beyaz tanelerin yerde birikmesiyle oluşan beyaz tabaka.
ḳ.+da 38a/06
[=1]
ḳara En koyu renk, siyah.
ḳ. 6b/01, 22b/07, 22b/07
ḳ. alçu 34b/10
ḳ. at 7b/01, 10b/01
ḳ. çamurla 44b/02
k.+da gör- 9b/03
ḳ. incir 28b/13
k. ḳaşnı 15a/06
ḳ. kömür 21b/12
ḳ. neft 26a/02, 44b/01
ḳ. nesne 10b/08
ḳ. ol 6b/02
ḳ. ol 6a/01, 7b/02
ḳ. ol- 3b/08, 4a/10, 5b/03, 7b/01, 8b/01, 9a/06, 9b/05
ḳ. ʿūd yapraġı 25a/01
ḳ. yaġız at 7a/01
ḳ. yüñ 28a/12
ḳ. zernīḫ 17a/03, 19b/06
[=29]
ḳaraca Karaya yakın renkte olan.
ḳ. 14a/07
[=1]
ḳaraca ot Bir çöpleme çeşidi olan ve kara çöpleme denen bitki. *Helloborus niger*.
ḳ. 44b/08
ḳ.+ı 32a/08
[=2]
ḳaranfil Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi. *Dianthus caryophyllus.*
ḳ. 21b/09, 38b/03
[=2]
ḳarañu Karanlık.
ḳ. 41b/09
ḳ. yer 13a/04
[=2]
ḳararaḳ Karaya yakın renkte olan.
ḳ. ol- 7a/02
[=1]
ḳarı Yaşlı.
ḳ. at 14b/02, 14b/03
[=2]
ḳarın İnsan ve hayvan vücudunun kaburgaların kenarından kasıklara kadar olan ve iç boşluğunda mide, bağırsak, böbrek, safra kesesi, rahim, dalak, karaciğer gibi organlar bulunan kısmı, batın.
ḳ. 33a/13
ḳ.+ı (atuñ ḳarnı) 28a/03
k.+ı (ḳarnı ḳatı şiş-) 43a/05
ḳ.+ı (ḳarnı şiş-) 27b/01, 42b/11
ḳ.+ın (ḳarnın) 27b/07
ḳ.+ın (ḳarnın yar-) 41b/05
ḳ.+ına (ḳarnına) 42a/05
ḳ.+ında (ḳarnında) 44b/05
[=9]
ḳarış- Bir maddenin başka bir madde içinde dağılması.

ḳ.-up 36a/01
[=1]

ḳarışdur- Karışmasını, bir maddenin başka bir madde içinde dağılmasını sağlamak.
ḳ.-a 16b/10, 17b/01, 20a/05, 37b/13, 38b/03, 43a/12, 49a/06
ḳ.-alar 19a/03, 19a/06, 19a/10, 23b/10, 24a/12, 26a/10, 32a/09, 36a/06, 38a/04, 44a/06, 45a/03, 45a/07, 47a/05, 47b/06, 47b/09, 48b/01, 49a/10, 51b/01
ḳ.-up 18a/06, 36a/10, 40b/07, 42b/02, 43a/03, 44b/03, 48a/09, 50b/09
[=33]

ḳarşu - e doğru.
güne ḳarşu bağlarlar 12b/09
[=1]

ḳarunlu Herhangi bir özelliğe sahip karnı olan.
dübelek ḳarunlu olur 9a/02
sığır ḳabaḳlu ve ḳarunlu ve ḫurdalu ola 5a/12
[=2]

ḳarva- Kavramak.
ḳ.-ya 41b/02
[=1]

ḳasḳatı Çok sert
bögürleri ḳasḳatı olur 27b/01
[=1]

ḳaşnı Yaban marulu, hindiba. *Cichorum endivia.*
ḳ. 30b/10
ḳ. ṣuyu 27a/08
ḳ. toḫmı 27a/03
ḳara ḳaşnı 15a/06
[=4]

ḳaşağu Hayvan tımarında kullanılan dişli, madenî alet.
ḳ. vur- 13b/01
[=1]

ḳaşan- (Büyük baş hayvanlar için) Durup işemek.
ḳ.-a 27b/08, 29b/06
ḳ.-amaz 27b/01, 27b/03
ḳ.-ıcak 4b/04, 4b/07
ḳ.-maz 29b/02
ḳ.-mazsa 29b/07
ḳ.-sa 29b/10
[=9]
ḳan ḳaşan- 29b/10
[=1]

ḳaşı- Vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak.
ḳ.-maya 44b/04
ḳ.-ya 13b/02
[=2]

ḳat Huzur, yan, ön.
ḳ.+ında 18b/09
ḳ.+ında (ʿāḳıllar ḳatında) 14a/10
[=2]

ḳat- Bir şeyin içine, üstüne veya yanına miktar veya niteliğini değiştirecek bir şey koymak, ilâve etmek, eklemek.
ḳ.-a 16b/04, 26b/11, 27b/05, 27b/13, 27b/13, 31b/04, 37b/09, 51a/06
ḳ.-alar 15a/10, 16a/12, 17b/10, 17b/11, 18b/01, 20b/02, 22a/09, 24a/12, 24b/05, 24b/05, 25a/12, 25a/13, 25b/04, 25b/04, 26a/01, 26b/04, 28b/03, 28b/04, 28b/08, 29b/05, 29b/06, 30a/10, 30a/13, 30b/12, 30b/12, 32a/09, 33a/06, 38b/03, 40a/02, 43b/10, 48a/01, 48a/09, 50a/12, 51b/10
ḳ.-arsa 22b/06
ḳ.-up 29b/04, 32a/03, 34a/04, 34b/08, 34b/11, 42b/05, 43a/07, 45a/09, 45a/12, 46a/04, 47a/11
[=54]

ḳatı Sert.
ḳ. 9a/02, 12b/07, 12b/07, 15b/05, 15b/05, 15b/09, 18a/12, 18a/12, 18b/02, 22a/11, 24a/05, 24a/05, 27b/02, 27b/06, 27b/06, 29b/11, 30a/04, 30a/05,

36b/05, 36b/08, 38a/08, 38a/09, 48a/10, 48b/04
ḳ. ol- 46a/10
ḳ. süñük 21a/01
ḳ. ṭut- 41a/04
başı ḳatı at 11b/10
ḳarnı ḳatı şişerse 43a/05
[=29]

ḳatı- Sertleşmek.
ḳ.-sa 31a/09
[=1]

ḳatır Atgillerden, kısrak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan.
ḳ.+dan ol- 5a/08
ḳ. ḳuyruḳlu ve ḳulaḳlu ol- 5a/11
[=2]

ḳaṭrān Ar. Odun, petrol vb.nin damıtılmasından elde edilen, koyu, yapışkan, rengi kahverengi ile siyah arasında değişen, keskin is kokulu, suda erimediği için sürüldüğü yeri suya ve rutubete karşı koruyan ve birçok organik maddenin imâlinde kullanılan madde.
ḳ. 26b/02, 34a/01, 34a/11, 37a/07, 37b/04
ḳ.+ı 49b/06
ḳ.+ın (ardıç ḳaṭrānın) 33a/08
ḳaynar ḳaṭrān 46b/01
[=8]

ḳavī Ar. Güçlü, kuvvetli.
sipāh-ı ḳavī olmaḳdır 3a/04
sipāh-ı ḳavī olmaz 3a/04
[=2]

ḳavuḳ İdrar torbası.
ḳ. 29b/08
ḳ.+ı (ḳavuġı) 29b/07
ḳ.+ı (ḳavuġı dön-) 29a/13
[=3]

ḳavur- Bir şeyi bir kabın içinde kendisinden başka bir malzeme koymadan pişirmek.
ḳ.-alar 36a/12, 50a/08
[=2]

ḳayış Bağlamak, sıkmak vb. işlerde kullanılan, şerit gibi dar ve uzun kösele parçası.
ḳ.+ına (geñ ḳayışına) 38a/07
[=1]

ḳayna- Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak.
ḳ.-duġı 49b/07
ḳ.-r 32b/10
ḳ.-r iken 49b/07
ḳ.-r ḳatran 46b/01
ḳ.-ya 30b/13
[=5]

ḳaynat- Bir şeyin, pişirmek veya belli bir işleme tâbi tutmak maksadıyla su veya bir sıvı içinde kaynamasını sağlamak.
ḳ.-a (ḳaynada) 15a/09, 27a/05, 27a/09, 30a/07, 32a/01, 44a/10, 46a/05
ḳ.-alar 26a/01
ḳ.-alar (ḳaynadalar) 15b/02, 16a/10, 16b/01, 17a/09, 18b/07, 21b/01, 23b/07, 23b/12, 24b/03, 25a/02, 25a/11, 25b/03, 28a/03, 28b/04, 28b/07, 29a/01, 29b/03, 30a/02, 30b/08, 30b/11, 31a/12, 31b/12, 38b/11, 40a/01, 40a/11, 43a/06, 44a/01, 45a/01, 45b/02, 46b/07, 47a/11, 49b/06, 51a/03, 51a/04, 51b/07
ḳ.-asın (ḳaynadasın) 15a/08
ḳ.-up (ḳaynadup) 47a/10, 49b/01, 53a/04
[=47]

ḳayur- Sakınmak, çekinmek.
ḳ.-maz 11a/08, 41a/11
[=2]

ḳaz ayaġı Kaz ayağı şeklinde, çok kollu çengel.
ḳ. 26a/04
[=1]

ḳaz- Toprağı herhangi bir şeyle yarıp eşerek yerinden çıkarmak.

ḳ.-alar 34a/13, 40a/11, 43b/08
[=3]

ḳazan İçinde çok miktarda yemek pişirilen veya bir şey kaynatılan büyük ve derin kap.
ḳ.+ı 40a/12
ḳ.+uñ aġzı 40a/13
[=2]

ḳazı- Kesici veya sert bir âletle bir şeyin üstünden ince bir tabaka kaldırmak.
ḳ.-ya 15b/07
[=1]

ke'āb (<Ar. كَعَب) Atın aşık kemiklerinin birinin sağa diğerinin sola dönmesine verilen ad.
k. 12a/07
[=1]

keçe Dokuma yoluyla değil yapağıyı dövmek veya ayakla tepmek suretiyle yapılan kaba kumaş.
k. 37a/12, 38b/08, 49b/07
[=3]

keçi Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve pöstekisi için yetiştirilen, çenesinde sakalı bulunan, bitkilere çok zararlı, evcil memeli hayvan. *Capra hircus.*
k. ödi 23a/03
[=1]

keçi boynuzu Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan ağaç, *Ceratonia siliqua;* harnup ve bu ağacın baklaması, şekerli olan yemişi.
k. 16b/09, 29a/08
[=2]

kel Far. Bir mantarın yol açtığı, sarı kabuklu yaralar şeklinde beliren ve vücutta kılların bir daha çıkmamak üzere dökülmesine yol açan bulaşıcı hastalık.
k. baş gibi ol- 47b/02
[=1]

kelām Ar. Söz.
k.-ı ḳadīm 35a/05
[=1]

kelef Çok ince pullanmayla karakterize edilen ve pulların kalınlığı buğday kepeği inceliğinde olan cilt hastalığı.
k. ol- 47b/01
[=1]

kelem Far. Birçok çeşidi bulunan, sebze ve hayvan yemi olarak yetiştirilen, iri ve kalın yapraklı bitki; lahana. *Brassica oleracea.*
k.+üñ içi 45a/11, 45a/13
[=2]

keler Kertenkele, bukalemun gibi yerde sürünerek ilerleyen, beşer parmak ve dörder ayaklı, çok uzun kuyruklu sürüngenlerin ortak adı.
k.+i 43a/11
[=1]

kendür Kendirgiller familyasından, sap liflerinden halat ve çuval yapılan bitki; kenevir. *Cannabis sativa.*
k.+ile (ince berk kendürile) 45b/10
[=1]

kepek Öğütülüp elenen tahıl tanelerinden eleğin üstünde kalan kabuk kırıntıları.
k. 30a/06, 30b/06, 53b/01
k. birle 34b/06
k. gibi nesne 47b/03
k.+i (kepegi) 31b/11, 38b/11, 44b/13
k.+le 34b/08, 44a/02, 51b/06
k. ṣuyı ile 32b/10
[=12]

kereyaġı Tereyağı
k. 25a/09, 40a/02, 40b/06, 48b/11, 49a/09
[=5]

keret (<Ar. kerre) Defa, kez, sefer.
k. 17a/07, 17a/10, 17b/02, 17b/11, 18a/13, 18b/01, 19a/07, 20a/06, 34a/05, 38a/01, 51b/01

yedi keret degin 35b/09
[=12]

kes- 1. (Kesici bir aletle) Bulunduğu yerden ayırmak, çıkarmak.
k.-dikden soñra 17b/04, 23a/02
k.-diyse 42a/11
k.-e 15b/13, 17b/07, 26b/08, 42b/03, 50a/04
k.-eler 23a/01, 34a/07, 34a/09, 39a/01
k.-erken 46a/07
k.-mekden 17b/03
2. Belli bir zaman için ara vermek veya son vermek.
k.-e 38a/09, 42b/03
[=16]
ʿādetin kes- 38a/09
ʿādetini kes- 42b/03
bevāsıruñ kökin kes- 17b/07
uyuzuñ kökini kes- 50a/04
[=4]

kesek Saban ya da belin topraktan kaldırdığı iri sert toprak parçası.
k. ol- 52a/09
[=1]

kesil- 1. Kesici bir aletle zedelenmek, yarılmak.
k.-en 17b/06, 23a/04, 26a/11
k.-se 26a/06
2. Kesin olarak sona erdirilmek, bitirilmek.
k.-e 50b/02
[=5]
gicisi kesil- 50b/02
ṭamar kesil- 26a/06
[=2]

keş Far. Yağsız peynir, ekşimik, yoğurt kurusu.
k.+ini (sığır keşini) 47b/05
[=1]

keşür Havuç. Krş. **hāvuç**
k. 34b/07
[=1]

kettān Ar. Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta; yağı ve tohumları hekimlikte kullanılan bir bitki; zeyrek. *Linumusi tatissimum.* Krş. **segrek**
k. bezi 35b/08
k. toḫmı 44a/09
[=2]

key İyice, hakkıyla, doğru şekilde.
k. 11a/13, 51a/01
[=2]

kez Defa, kere, sefer.
k.13b/01, 16a/12, 16b/03, 20b/02, 23b/04, 25b/05, 26a/03, 32a/11, 33a/08, 33b/13, 34a/01, 34b/02, 35a/01, 36a/02, 37b/05, 38a/05, 40b/09, 41b/02, 47a/12
[=19]

ḳıʿās Ar. Sırttaki kamburluğa veya göğüsteki çıkıklığa verilen ad.
ḳ. 12a/11
[=1]

ḳıç (Dört ayaklı hayvanlar için) Arka ayaklar.
ḳ. 46a/10
ḳ. ayaġı 4b/03
ḳ.+ı 11b/01, 11b/08
ḳ.+ı (iki ḳıçı berāber ola) 3b/13
ḳ.+ı sekil 10a/01
ḳ.+ın ḳıçın git- 4b/08
ḳ.+ına çökek ol- 4a/01
ḳ.+ından 11b/01, 11b/07, 30b/05, 45a/07
ḳ.+ını 11b/06
ḳ.+ınuñ (iki ḳıçınuñ arası) 3b/09
ḳ.+ınuñ (iki ḳıçınuñ iç yanı) 33a/13
ḳ.+ınuñ arası 3b/07
ḳ.+ınuñ iç yanı 29b/12
[=17]

ḳıl İnsan ve hayvan vücudunda biten sertçe ve kalınca tüy.
ḳ. 39a/08
ḳ. bit- 10b/12
ḳ.+ı (ṭoñuz ḳılı olsa) 46b/13
ḳ.+ı dibi 18b/12
ḳ.+ıyla 18a/04, 45b/07
ḳ.+lar 46b/13
ḳ.+ları çek- 47a/03

[=3]

ḳıl- Etmek, eylemek, yapmak.
ḳ.-dı 2a/01, 2a/03, 2a/10, 2b/01
ḳ.-dılar 2a/12
ḳ.-urlar 1b/06
[=6]
ḥişār ḳıl- 2a/03
ḫurūc ḳıl- 2a/01
ʿilāc ḳıl- 2a/12
rivāyet ḳıl- 1b/06
rūzī ḳıl- 2b/01
taṣnīf ḳıl- 2a/10
[=6]

ḳılıç Kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silah.
ḳ. 26a/06, 53a/01
[=2]

ḳımılda- Yerinde hafifçe hareketlenmek.
ḳ.-maya 39b/02
[=1]

ḳına (<Ar. ḥınnā) Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen ve saç, tırnak ve elleri turuncu bir renge boyamakta kullanılan toz, *lawsonia inermis*.
ḳ. 39a/02, 42b/05
ḳ. yaḳar gibi 19b/08, 23b/11, 47b/07
[=5]

ḳıran Öldürücü hastalık salgını.
ḳ. uġra- 2a/06
[=1]

ḳırḳ Otuz dokuzdan sonra, kırk birden önce gelen sayının adı.
ḳ. 13b/04, 14a/01, 20a/03, 51b/02
[=4]

ḳırlaġuç Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince uzun kanatlı, küçük göçebe kuş, *hirundo*.
ḳ. boḳı 20b/07
[=1]

ḳıs- Sıkmak, sıkıp tutmak, sıkıştırmak.
ḳ.-ar 36b/09
[=1]
atuñ ayaġın ḳıs- 36b/09
[=1]

ḳısacuḳ Çok kısa.
ḳ. 10b/13
[=1]

ḳısaç Kıskaç.
ḳ.+la 36b/03, 37a/02
[=2]

ḳısraḳ Dişi at.
ḳ. 4a/08, 10b/05
[=2]

ḳış 22 Aralıkta başlayıp 21 Martta sona eren, sonbahar ile ilkbahar arasındaki yılın en soğuk mevsimi.
ḳ. güni 13a/13
ḳ. güni ise 38a/05
[=2]

ḳıymatlu Değerli, yüksek niteliklere sahip.
ḳ. ol- 4a/04
[=1]

ḳız- Aşırı derecede ısınmak, sıcaklığı çok artmak.
ḳ.-a 15b/06
ḳ.-ar 12b/10
ḳ.-mış 50a/03
ḳ.-mış iken 12b/03
[=4]

ḳızar- Rengi kırmızı olmak, kırmızıya yakın bir renk almak.
ḳ.-a 19b/06, 36a/05
ḳ.-ınca 18b/05
ḳ.-up 45a/08
ḳ.-ur 50b/04
[=5]
gözleri ḳızar- 50b/04
[=1]

ḳızdur- Kızmasını sağlamak, kızmasına yol açmak.
ḳ.-alar 28b/05, 49b/13, 52b/10
[=3]

ḳızġun Çok ısınmış, ısıtılmış veya kızdırılmış.
ḳ.+ıla 12b/02
[=1]

ḳızıl Parlak kırmızı renk.

ḳ. ibrişim 45b/06
ḳ. ol- 7b/02, 49b/05, 49b/12
ḳ. soġan 50a/07
ḳ. soġan ḳabı 29b/03
ḳ. üzüm 50a/07
çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm 25b/02
gözi ḳızıl ola 10b/01
[=9]

ḳızıl boya Kök boyası.
ḳ. 26a/09, 29b/03, 37b/04, 38a/03, 44a/04, 46a/07
[=6]

ḳızıl şandal Hindistan, Malezya ve Avustralya'da yetişen yarı asalak ağaç. Odunu reçine, tanen ve renk maddeleri taşır. Kuvvet ve peklik verici olarak kullanılır. *Epicharis bailloni.*
ḳ. 39b/13
[=1]

ḳızılsaġu Kırmızıya yakın.
ḳ. ol- 5b/04, 8a/01
[=2]

ḳızluḳ Kıtlık.
ḳ. ol- 2a/05
[=1]

ki Far. İki cümleyi sebep, sonuç ve çeşitli fonksiyonlarda birbirine bağlayarak birleşik cümle haline getirir.
k. 2b/03, 2b/06, 2b/07, 2b/09, 3b/01, 5a/04, 10a/01, 13a/01, 13a/10, 14b/03, 14b/06, 15b/06, 16a/01, 16b/06, 16b/09, 18a/08, 18b/04, 18b/11, 19a/01, 19a/07, 19b/04, 20a/08, 20a/10, 20b/04, 21a/09, 21a/13, 24a/01, 24a/02, 24a/07, 24a/13, 24b/02, 24b/10, 24b/12, 24b/13, 25a/08, 25b/10, 25b/12, 27a/11, 29b/11, 30a/05, 30b/02, 30b/05, 31a/11, 31a/12, 32b/02, 32b/03, 32b/08, 33a/01, 33a/04, 33b/04, 34a/04, 35a/11, 36b/01, 36b/03, 37a/01, 37b/06, 38a/02, 38a/11, 38a/12, 38a/13, 39b/07, 39b/08, 39b/13, 41a/01, 41b/11, 41b/12, 41b/13, 42a/02, 42b/01, 42b/07, 42b/12, 43a/13, 44a/05, 44a/09, 44b/06, 44b/09, 46a/09, 46a/12, 46b/06, 46b/13, 47a/03, 47a/08, 47b/01, 47b/03, 47b/12, 48a/11, 48a/12, 48b/06, 48b/09, 49a/01, 49a/08, 49b/03, 50b/04, 50b/08, 50b/10, 50b/12, 51a/09, 51b/05, 51b/09, 52a/05, 52a/08, 52b/04, 53a/12
[=103]

kil Far. Çanak çömlek yapımında kullanılan, ıslanınca kolay şekil verilebilen, yeşilimtırak, yağlı ve yumuşak toprak.
k. 45a/08
k.+ile 45a/01
[=2]

kilim (<Far. gilīm) Zemine veya sedir, divan vb. yerlere serilen, çeşitli renklerde motif ve çizgilerle süslü, halıdan daha ince, havsız, kıl veya yün dokuma.
k. pāresi 19b/12
[=1]

kim 1. Hangi kişi anlamında cümlede, özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılan bir söz, zamir.
k. 13a/01, 13a/03, 42b/07
2. Ki.
k. 1b/06, 2a/07, 2b/11, 3a/06, 3a/12, 4a/04, 5b/02, 5b/04, 6a/02, 6a/03, 7a/03, 7b/02, 8a/01, 9a/06, 9b/03, 9b/04, 10a/04, 10b/01, 10b/02, 10b/03, 10b/05, 10b/06, 10b/08, 10b/10, 11a/01, 11a/02, 11a/07, 11a/09, 11a/11, 11b/01, 11b/03, 11b/05, 11b/07, 12a/07, 12b/01, 12b/02, 13a/04, 13b/09, 14a/09, 14a/11, 14a/12, 14b/01, 14b/09,

14b/12, 15a/09, 15b/03, 16a/06, 16a/08, 16a/11, 16b/13, 17a/02, 17a/03, 17b/06, 18a/01, 18b/10, 19b/05, 19b/09, 20b/05, 20b/07, 20b/12, 21a/06, 21a/07, 21a/11, 21b/12, 22a/02, 22a/12, 22b/09, 22b/11, 23a/05, 23a/07, 23b/08, 24a/04, 24a/05, 25a/04, 25a/06, 26a/07, 27a/01, 27a/13, 27b/04, 27b/08, 28a/04, 28a/13, 29a/05, 29b/01, 29b/02, 29b/02, 29b/10, 29b/12, 30a/06, 30b/03, 30b/08, 30b/13, 31a/10, 31b/06, 31b/09, 31b/11, 32a/05, 32a/07, 32b/08, 33a/10, 35a/07, 35b/03, 36a/02, 36a/05, 36a/09, 36a/11, 36b/05, 36b/09, 36b/13, 37a/03, 37a/05, 37b/03, 38a/11, 38b/01, 38b/05, 38b/08, 39b/05, 39b/06, 40b/02, 40b/06, 41a/08, 41a/09, 41b/01, 41b/04, 41b/09, 42a/08, 42b/04, 42b/11, 43b/06, 44b/04, 44b/07, 45a/11, 45b/13, 48a/06, 48b/04, 49a/03, 49b/09, 50a/04, 51a/04, 51b/04, 52a/06, 52a/07, 52a/12, 52b/06, 52b/06, 52b/11, 52b/13, 53a/06, 53a/11
[=152]

kimnūn Ar. Maydanozgillerden, beyaz ve pembe çiçekli yaprakları dar ince şeritler hâlinde, 15-20 cm boyunda bir yıllık ıtırlı otsu bitki (*Cuminum cyminum)* ve bu bitkinin tohumlarından elde edilen ve bahar olarak kullanılan hoş kokulu, sinirleri uyarıcı, mideyi yatıştırıcı, gaz giderici hassaları bulunan toz.

k. 30a/07
[=1]

kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu belirtilmeyen bir şahıs.
k. 13a/08, 14a/10, 51b/03
[=3]

kireç Far. Kireç taşının bu işe mahsus ocaklarda kavrulmasıyle elde edilen, kalsiyum oksitten ibaret taşımsı beyaz madde.
k. 19a/01, 19b/07, 33b/05, 34a/11, 36a/01, 37b/08
k.+i (kireci) 35b/08
k. şuyı 47a/06
[=8]

kiremid Bk. **kiremit**
k.+le 49b/04
[=1]

kiremit (<Yun. keramida) Yağmurun içeriye girmesini engellemek için binaların çatılarına döşenen, kızıl renkte ve aynı büyüklükte parçalar hâlindeki pişmiş balçık.
k. 33b/11, 35b/12
k. unu 39a/01
[=3]

Kirmānī (İran'ın Kirman Eyaleti'nin yönetim merkezi olan) Kirman'a ait.
züret-i Kirmānī 22a/09
[=1]

kirpiklü Herhangi bir nitelikte kirpiği olan.
deve kirpiklü ola 5a/10
[=1]

kirpük Göz kapağının kenarlarında sıralanmış olan kıllar ve bu kıllardan her biri.
k.+i (kirpügi) 5b/03
k.+i (kirpügi aḳ ol-) 11a/10
k.+i (kirpügi üstünde) 10b/11
k.+leri 3b/08, 9a/06
[=5]

kīsi (<Far. kīse) İçine sıvı toplanmış ur, kese.
k. ol- 20b/04
[=1]

Kīş İran'ın güneyinde bulunan bir ada.

k.-i baḫrın dut- 2a/01
[=1]

kişi İnsan.
k. 21b/04, 27b/07, 41a/06
[=3]

kişne- (At için) Ses çıkarmak.
k.-meye 10b/06
k.-r 41b/13
k.-ye 4a/09
k.-yen ve depegen at 11b/11
[=4]

kişniç Far. Maydanozgillerden yaprakları maydanoza benzeyen, 30-50 cm, beyaz çiçekli, tüysüz, parlak bir yıllık otsu bitki. *Coriandrum sativum.*
k. 24b/03
k. toḫum 27a/03
k. toḫumı 40a/01
[=3]

kitāb Ar. Herhangi bir konuda yazılmış manzum veya mensur eser.
k. 2a/11
k.+a 2b/01
k.+ı 2a/10, 2b/06
k. içi 2b/04
[=5]

kivür- Girdirmek.
k.-eler 26b/13
[=1]
şuya kivür- 26b/13
[=1]

ḳo- 1. (Bir yere) Bırakmak.
ḳ.-duġunı dut- 2b/10
ḳ.-mayalar 32a/13
ḳ.-rlar 12b/04, 12b/09
ḳ.-sa 37a/13
2. İsim vermek.
ḳ.-dılar 2b/02
3. Bırakmak, terk etmek.
ḳ.-r 7a/01
[=7]
ad ḳo- 2b/02
çulsuz ḳo- 12b/04
yaġmura çulsız ḳo- 12b/09
yolda ḳo- 7a/01
[=4]

ḳocun- Çekinmek.
ḳ.-dıġı 37a/04
ḳ.-up 37a/03
ḳ.-ur 36b/04
ḳ.-uraḳ 36b/06
[=4]

ḳoḳu Cisimlerden yayılan zerrelerin burun zarındaki sinirlerde meydana getirdiği duyu.
ḳ.+sı (otuñ ḳoḳusı) 16a/01, 38b/05
[=2]

ḳol Hayvanlarda ön ayağın üst kısmı.
ḳ.+ı 30b/03
ḳ.+unda (atuñ ḳolunda) 51b/13
ḳ.+undan 25a/08, 25b/12
[=4]

ḳolan Atın eğer ve semerini bağlamak için karnın altından geçirilerek bağlanan yassı bağ.
ḳ. arḳası gibi 6a/03
[=1]

ḳolañ Bk. **ḳolan**
ḳ.+ı yeri 10b/10
[=1]

ḳolay Kolayca, sıkıntısız bir biçimde, basitçe.
ḳ.+ın bilmek 41a/07
ḳ.+ını bilmek gerek 41a/07
[=2]

ḳonaḳ Araba ve hayvan yolculuğunda geceyi geçirmek için inilen yer, durak.
ḳ.+a (ḳonaġa) 41a/12
[=1]

ḳoñaḳ Kepek.
ḳ.+ı (ḳoñaġı git-) 51b/11
ḳ. ol- 51b/09, 51b/09
[=3]

ḳop- Vücuttaki yerinden ayrılmak.
ḳ.-a 17a/08, 20a/13, 27a/01, 33b/10
ḳ.-sa 23b/13
[=3]
atuñ eñi ḳop- 23b/13
[=1]

ḳopar- Kopmasına yol açmak, bağlı bulunduğu yerden ayırmak.
ḳ.-alar 23a/01
[=1]

ḳoş- Koşuya çıkmak.
ḳ.-acaḳlardur 42a/01
ḳ.-maga 42a/01, 42a/03
ḳ.-maḳ dile- 41b/08
[=4]

ḳoy- 1. Bir yere bırakmak, yerleştirmek.
ḳ.-a 4a/13, 15b/13, 21b/12, 26a/13, 28a/04, 27a/05, 27a/10, 28a/09, 33b/13, 37a/11,
ḳ.-alar 15b/02, 19b/09, 24a/12, 28b/01, 35b/08, 40a/12, 42b/02, 43a/03, 43b/03, 53a/05,
2. Katmak, eklemek.
ḳ.-a 21b/11, 27a/04, 50a/03
ḳ.-alar 16a/10, 16a/10, 21a/03, 22b/05, 38b/03, 44a/11, 45a/13
ḳ.-up 26a/13, 26b/06, 37a/12, 46a/08, 48a/06
3. İzin vermek, serbest bırakmak, ellememek.
ḳ.-a 41a/05, 48a/06,
ḳ.-alar 51a/02,
ḳ.-u vir- 42a/06
4. Bekletmek.
ḳ.-a 27a/09,
5. Yer bırakmak.
ḳ.-alar 53a/06
[=44]

ḳoyı Bk. **ḳoyu**
ḳ. ol- 44a/01
[=1]

ḳoyu Akışkanlığı az olan, kesif, yoğun.
ḳ. 47b/13
ḳ. ol- 18b/07, 31a/13, 44a/10
[=4]

ḳoyu Geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydalanılan, boynuzlu, memeli, evcil hayvan.
ḳ. yüñinüñ küli 19a/08
[=1]

ḳoz Far. Ceviz. Juglans regia.
ḳ.+ı 18a/10
ḳ.+ı (servi ḳozı) 47a/09
ḳ. içi 50b/08
ḳ. ḳadar 49a/06
ḳ. yaġı 24b/05, 24b/09
[=6]

kök Bitkilerin, toprağın altında kalan ve topraktaki besi maddelerini emmelerine yarayan kısmı.
k.+i 45b/13
k.+in (bevasıruñ kökin kese) 17b/07
k.+ini (uyuzuñ kökini kese) 50a/04
[=3]

kömür Karbonlu maddelerin kapalı ve havasız yerlerde için için yanmasından veya çok uzun süre derin toprak katmanları altında kalıp birtakım kimyasal değişmelere uğramasından oluşan, siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt.
ḳara kömür 21b/12
[=1]

ḳudur- Kuduz hastalığına yakalanmak, kuduz olmak.
ḳ.-duguñ 50b/03
[=1]

ḳuduz Köpek, kedi, tilki vb. memeli hayvanlardan ısırma, tırmalama veya salya yolu ile insana geçen, genellikle çırpınma, sudan korkma şeklinde beliren, zamanında aşı yapılmazsa ölümle sonuçlanan hastalık.
ḳ. 50b/08, 50b/10
ḳ.+dur 50b/11
ḳ.+idügin 50b/11
ḳ. ṭala- 50b/03, 51a/07
[=6]

ḳula Al ile kır arasında bir at rengi.
ḳurt ḳula at 6a/03
[=1]

ḳulaġ Bk. **ḳulaḳ**
ḳ. ardı 34a/06
[=1]

ḳulaḳ Başın İki yanında bulunan işitme organı.

ḳ.+ı (atuñ ḳulaġı) 21a/09, 33a/10
ḳ.+ı (ḳulaġı) 52a/02
ḳ.+ın (ḳulaġın) 13b/01
ḳ.+ına (ḳulaġına sıḳlıḳ vir-) 41b/10
ḳ.+ınuñ arası geñ 3b/02
ḳ.+ıyla (iḳi ḳulaġıyla) 3b/11
ḳ.+ları uzun 3b/01
ḳ.+ların bıraḳ- 24b/12, 39b/10, 49a/02
ḳ.+yerinüñ tüyi 4a/09
[=12]

ḳulaḳlu Kulağı herhangi bir biçimde olan.
ḳ. ol- 5a/11
ḳamış yapraġı ḳulaḳlu 3b/02
[=2]

ḳulun Yeni doğmuş at veya eşek yavrusu.
ḳ. dişin bıraḳ- 14a/04
ḳ. dişinüñ ḳapaġı 14a/03
ḳ.+uñ 13a/10
[=3]

ḳumla Belli bir cins üzüm veren, dalları çardak üstüne yayılan tırmanıcı küçük ağaççık, üzüm ağacı, asma. *Vitis.* Krş. **leblāb**
ḳ. 15b/12, 28b/06
[=2]

kundus Ar. Burundan çekilen toz halindeki madde, bu nitelikte ilaç. Krş. **sa'ūṭ**
k. 38a/13
[=1]

ḳurbaġa Kurbağalardan, yumurta ile üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğu ve solungacı körelerek karada yaşayabilen, sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan.
yaşıl ḳurbaġa 41b/04
[=1]

ḳurd Uzun ve yumuşak gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı, sürünerek hareket eden küçük hayvan.
ḳ. 52a/12, 52a/13
ḳ. dişi 42b/07
[=3]

ḳurdçuġaz Kurtçuk.
ḳ. 38b/01
[=1]

ḳurluġan Atın ayağında olan, irinli, erkek ve dişi olmak üzere iki çeşidi bulunan, ihmal edilirse atın tırnağını yerinden çıkarabilecek bir hastalık adı, dolama, etyaran. Krş. **ṭabaḳ ṭoynaḳ**
ḳ. 35a/09
[=1]

ḳursaḳ Boğaz.
ḳ.+ına (atuñ ḳursaġına) 52a/09
ḳ.+ında (ḳursaġında) 52a/05
[=2]

ḳurşun Ağır, yumuşak, kolayca dövülebilen, maviye çalan gri (kurşunî) renkli, boru imali ve birçok kimyevî birleşikte kullanılan, yoğunluğu 11,3; erime derecesi 327°; atom ağırlığı 207,21; atom numarası 82; sembolü Pb olan metal element.
ḳ. 19b/11
[=1]

ḳurt Bk. **ḳurd**
ḳ.+u (demregü ḳurdu) 38b/01
sümüklü ḳurt 33b/10
[=2]

ḳurt ḳula Kızıl kahverengi doru (at).
ḳ. at 6a/03
[=1]

ḳurtul- Bir tehlikeden, sıkıntılı bir durumdan sıyrılmak, uzaklaşmak, selâmete çıkmak, halâs olmak.
ḳ.-a 18a/03, 21b/05
ḳ.-maz 25a/07
[=3]

ḳuru 1. Nemi, suyu olmayan.
ḳ. (ṭoġru ve ḳuru aġaç gibi) 25b/10
ḳ. giciki ol- 44a/08
2. Daha sonra yenmek veya kullanılmak için kurutulmuş.
ḳ. incir 37b/06

ḳ. ḳabaḳ 36a/05
ḳ.+sı (aḳ üzüm ḳurusı) 27a/06
[=5]

ḳuru- Islaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek.
ḳ.-dukça 34b/04
ḳ.-r 34b/04
ḳ.-ya 33a/08, 35a/06, 36a/11
[=5]

ḳurut- Kuru duruma getirmek.
ḳ.-up (ḳurudup) 34b/07
[=1]

ḳuş- (Yara için) İçinde biriken irin veya kanı dışarı akıtmak.
ḳ.-ar 37b/01
ḳ.-arsa 37b/02
[=2]
ṭoynaġının zihinden ḳuş- 37b/01
zihinden ḳuş- 37b/02
[=2]

ḳutlu Uğurlu, mübarek.
ḳ.+dur 11a/06
ḳ. ol- 10a/05
[=2]

ḳutluca Kurtluca? Atta oluşan ve sirke sürülerek tedavi edilen bir tür hastalık.
ḳ. ol- 51b/11
[=1]

ḳuvvet Ar. Güç.
ḳ.+in al- 30b/11
ḳ.+iyle (ʿilim ḳuvveti) 2a/09
[=2]

ḳuya Özellikle kol ve bacak derisi üzerinde çıkan, bazen kaşıntılı kırmızımsı küçük kabarcıklarla belirgin, nedeni belirsiz deri hastalığı; temriye hastalığı. Krş. **demregü**
ḳ. ol- 19a/13
[=1]

ḳuyruḳ Hayvanların büyük bir kısmında gövdenin arka tarafında yer alan uzun ve esnek organ.
ḳ.+ı (atuñ ḳuyruġı) 44b/07
ḳ.+ı (atuñ ḳuyruġı gicise) 50b/01
ḳ.+ı (dilkü ḳuyruġı) 43b/07
ḳ.+ı (ḳuyruġı) 5b/03, 5b/05, 6a/02, 6b/01, 7a/04, 9a/06, 9b/04
ḳ.+ı (ḳuyruġı dibi) 29a/06
ḳ.+ı (ḳuyruġı dökül-) 44a/08
ḳ.+ı (ḳuyruġı uzun) 8b/03
ḳ.+ın (ḳuyruġın) 4a/12, 13b/01
ḳ.+ın (ḳuyruġın eg-) 4b/06
ḳ.+ına (ḳuyruġına degin) 6a/04
ḳ.+ında (atuñ ḳuyruġında) 46b/12
ḳ.+ını (ḳuyrugını ḳaldur-) 11b/03
[=19]

ḳuyruḳ yaġı Koyun kuyruğunun eritilmesiyle elde edilen yağ
ḳ. 19b/11
[=1]

ḳuzġun Ötücü kuşlar takımının kargagiller familyasından, Kuzey Amerika'nın dağlık, fundalık yerlerinde bulunan, tüyleri siyah renkte olup mavi renkte parlayan bir tür kuş, karakarga, *Corvus corax.*
ḳ. göz ol- 10b/02
[=1]

küçücek Çok küçük, ufacık.
k. bögürlü 3b/05
[=1]

küçük Boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, mikro, büyük karşıtı.
başı küçük ola 8b/03
[=1]

kül Yanan şeylerden arta kalan toz hâlindeki madde.
k.+e 38b/03
k.+i 37b/13
k.+i (baġa küli) 39a/02
k.+in 38a/13
k.+ini 43a/11, 43b/11
k.+ini (ḳoyun yüñinüñ küli) 19a/08
k.+inüñ (sögüt külinüñ şuyı ile) 33b/07
k. rengi gibi 7a/03
k.+ün 36a/06
[=10]

külve Yuvarlak.

k. it- 29a/09
k.+ler it- 49a/06
[=2]

küncid Far. Susam.Krş. **sīsem**
k. yaġı 16a/03
[=1]

küspek Hayvan yemi, yakacak ve gübre olarak kullanılan, yağı veya suyu çıkarılmış her türlü yağlı tohum ve bitki artığı.
k.+i (küspek) 43b/10
[=1]

kütük Kalın ağaç gövdesi.
k. ol- 47a/01
[=1]

L

lāden Far. Ladengillerden, beyaz, kırmızı ve pembe çiçekli ağaççık veya çalı (*Cistus ladenifolius*) ve bu ağacın lavantacılık ve hekimlikte kullanılan, eskiden kadınların yüzlerine taklit ben yaptıkları hoş kokulu reçinesi.
l. 25b/05, 45b/02
[=2]

leblāb Ar. Belli bir cins üzüm veren, dalları çardak üstüne yayılan tırmanıcı küçük ağaççık, üzüm ağacı, asma. *Vitis.* Krş. **ḳumla**
l. 15b/11
[=1]

leşker Far. Asker.
l. 2b/08
l. arası 2a/04
[=2]

leşkersüz Askersiz.
l. ol- 2b/07
[=1]

līkin Ama, fakat.
l. 8a/01, 14b/02, 21a/02, 25a/08, 31b/02
[=5]

loḳma Ar. Ağza bir defada alınıp götürülen yiyecek parçası, sokum.
l. 16b/10
[=1]

M

maʿall (<Ar. مُعَل) Hastalıklı.
m. 12a/12
[=1]

mādām Ar. "Değil mi ki, -diği için, -diğine göre" anlamlarında sebep göstermek için, başına getirildiği cümleyi daha sonraki cümleye bağlayan bir söz, mademki
m. 21a/09
[=1]

mādde Ar. İnsanın dokunma, görme koklama, tatma duyuları ile tespit edebildiği, özelliklerini ölçüp biçebildiği, uzayda yer kaplayan, parçalandığı zaman enerjiye dönüşen, yoğunlaşmış enerjiden ibaret nesne, zaman ve mekânla sınırlı nesne.
m. 31a/04
m. dökül- 30b/03
m. in- 33a/11
[=3]

maḥmūde Ar. İki çeneklilerin çit sarmaşığıgiller familyasından, soluk sarı çiçekli, sivri yapraklı, ince ve tüysüz gövdeli, tırmanıcı ve sürünücü, çok yıllık bitki, bingöz otu (*Cooyulyulus*) ve bu bitkinin köklerinden elde edilen ve müshil olarak kullanılan reçine kıvamındaki madde.
m. 53a/07
[=1]

maʿlūm Ar. Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan.
m. it- 12a/04
m. ol- 14a/13, 29b/09
[=3]

maraż Ar. Hastalık, illet.
m. 35a/08
m.+a 36a/12
m.+dur 33a/10
m.+uñ ekşeri 19a/11

[=4]

maṣṭakī Ar. Sakız ağacı, fıstık ağacı gibi ağaçların kabuğundan elde edilen sakız, bir nevi reçine.
m. 22b/05, 26a/08
[=2]

māsūra (<Yun. masuri) Üzerine iplik, şerit, fitil gibi şeyler sarılan karton, tahta, maden veya plastikten yapılmış koni yahut silindir şeklindeki parça.
m. birle 15a/01
[=1]

mayıs Yaş sığır pisliği, taze gübre.
m.+ı (tavşan mayısı) 51a/12
[=1]

māzū Far. Servigiller familyasının kozalaklılart akımından, her mevsimde yeşil, yapraklı, yassı dallı bir orman ve sus ağacı. *Thuya.*
m. 35b/03, 37b/03, 46b/08, 47a/09
[=4]

mecmūʿ Ar. Bütün, hep.
m.-ı halḳ 2b/06
[=1]

meger Far. "Ancak, yalnız, fakat, şu kadar ki, illâ" gibi anlamlarla istisna belirtir, meğer ki.
m. 5a/04, 13b/05, 39b/01, 39b/05, 52b/06, 52b/13
m. kim 2a/07
[=7]

melaḥ Ar. Atın dizinin iç yanının şişmesine verilen ad.
m. 12a/10
[=1]

melceme (<Ar. muʿalace) Merhem.
m. it- 30a/04
[=1]

melik-i mülūki'l-umerā-i fi'l-ʿālem Ar. "Alemdeki padişahların padişahı" anlamında Arapça ibare.
m. 1b/07
[=1]

menzil Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak.
m.+e yetür- 7a/01
[=1]

mercimek Far. Baklagillerden, ufak boylu, beyaz çiçekli ve pek çok türü olan bir tarım bitkisi. *Lens culinaris.*
m. 25a/10
m. gibi nesnecük 50a/01
[=2]

merhem Ar. İçinde gerekli etkili maddeler bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız, deri üzerine sürülerek kullanılan ilaçların ortak adı.
m. 37b/10, 53a/10
m. gibi dög- 17b/10, 18a/02
m. gibi it- 37a/10
m. gibi ol- 17a/04, 17a/09, 17b/01, 17b/05, 18b/08, 30b/08, 30b/13, 33b/08, 47b/07, 51a/04
m.+i 48a/07
m.-i Rūmī 22a/08
m. it- 20a/05, 31b/04, 31b/12, 33b/12, 34a/04, 34b/11, 36a/02, 36a/12, 43a/09, 45b/08, 52b/02
m. ol- 37b/09, 44a/02, 44a/11
[=31]

mersīn (<Yun. mirsini) Mersingillerden, kışın yapraklarını dökmeyen, Akdeniz sahillerinde çok bulunan, eğri büğrü gövdeli, beyaz çiçekli, hoş kokulu, uzun ömürlü ağaç. *Myrthus commırais.*
m. 29a/07
m. yapraġı 39a/01, 40a/08, 46b/07, 47a/09
[=5]

meṣelen Ar. Örneğin.
m. 5a/08, 46b/03
[=2]

meşhūr Ar. Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli.
m.+dur 11a/07
[=1]

meydān Ar. Açıklık, alan, saha.

m. 42a/08
[=1]

meyl Ar. Bir kimse veya şeye diğerlerinden fazla eğilim, sevgi, istek ve ilgi gösterme, temayül.
m. it- 4a/07, 39b/12
[=2]

mezdegi Bk. **maṣṭakī**
m. 46a/02, 46b/04, 53a/07
m.+yle 48a/07
[=4]

miftāḳ Ar. Herhangi bir organ veya dokunun bir kısmının, kendisini saran yapıdan, doğal veya kazanılmış bir delik veya kanalla dışarıya çıkması, herni. Krş. **fataḳ**
m. 12a/11
[=1]

mīḫ 1. Ar. Nalı tırnağa çakmakta kullanılan çivi.
m. 20a/13, 36b/07
m. deg- 36b/08, 36b/13
m. ir- 36b/01
2. Yara.
m. 33b/10
m.+i 17a/08
[=7]

mihr-bān Far. Şefkatli, güler yüzlü, yumuşak huylu, dost.
raʿiyyet-i mihr-bān 3a/03
[=1]

mikdār Ar. Bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet.
m. 53a/13, 53a/13, 53b/01, 53b/01
[=4]

mil Far. Kemik, fildişi gibi şeylerden yapılan ve göze sürme çekmek için kullanılan ince uzun alet.
m.+ile 21b/08
m. ḳadar 28a/09
[=2]

mīşe (<Far. bīşe) Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı, *quercus.*
m.+de 34a/12
[=1]

mişmiş Ar. Diz, dirsek veya omuz kemiklerinin baş kısmında meydana gelen kırılma.
m. 12a/08, 38a/10
[=2]

muʿālece Ar. Bir hastalığa karşı tedavi uygulama, ilaç verme.
m. 2b/04
[=1]

muḫāṭara Tehlike, korku ve endişe
m.+dur 46a/11
[=1]

mum Far. Bal mumu, erimiş iç yağı, parafin, stearik asit bazen de tabiatta gibi maddelerden daha çok çubuk şeklinde dondurularak yapılan ve ışığından faydalanmak için ortasına yerleştirilmiş bir fitili üst kısmından yakmak suretiyle kullanılan basit bir aydınlatma aracı.
m. 18a/13
m.+da 52b/08
m.+la 19a/10, 48a/07, 52b/08
[=5]

murdār Far. Kirli, pis, iğrenç.
m. iplik 19a/05, 20a/12
[=2]

muttaṣıl Ar. Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik.
m.+dur 46a/12
[=1]

mübārek Ar. Hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes.
m. ol- 5a/01
[=1]

mücerreb Ar. Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.
m. 16b/02
m.+dir 16a/03
m.+dür 34b/04
[=3]

mücevvef Ar. İçi boş, oyuk şey.

m. ol- 51a/10
[=1]

mücevvefe Bk. **mücevvef**
ʿuruḳ-ı mücevvefe 33a/11
[=1]

müddet Ar. Zaman, vakit, süre.
m. 2a/03
[=1]

mülceme Bk. **melceme**
m. it- 39a/08
[=1]

mülk Ar. Devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke.
m.+in (Ḫorusān mülkin) 2a/02
[=1]

mürdeseng Far. Doğal kurşun oksit.
m. 17a/13, 17b/08, 19a/08, 20a/01, 35b/11, 36a/11
[=6]

N

nādir Ar. Az bulunur, az görülür, seyrek, ender.
n. ol- 35a/08
[=1]

nāfiʿ Ar. Faydalı, faydası olan, menfaatli.
n. ol- 24b/07, 47a/13
[=2]

nā-gāh Far. Ansızın
n. 2a/04, 4b/07, 12b/07
[=3]

naʿl Ar. At, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının tırnaklarının aşınmasını önlemek için ayaklarına çakılan demir parçası.
n. 36b/09, 41b/04
n. altı 37a/12
n. çek- 36b/12, 37a/01
n.+ı 36b/06
n.+ı düş- 41b/04
n.+ıla 36b/13
n. ṭar ur- 36b/05, 36b/09
n. ur- 36b/12
[=11]

naʿlla- Hayvanın ayağına nal çakmak.
n.-rlar 36b/05
n.-yalar 37a/12
[=2]

naʿlsuz Nalı olmayan.
n. 41b/07
[=1]

nāme Far. Kitap.
bayṭar-nāme2b/02
[=1]

nāsūr (<Ar. ناصُور) Vücudun, özellikle el ve ayakların devamlı sürtünmeye uğrayan yerlerinde üst derinin sertleşmesi ve kalınlaşması sonucunda meydana gelen sertlik.
n. 12a/09,
n. ol- 47b/12
[=2]

nāṣūr Bk. nāsūr
n. 48a/03
n. ol- 20a/09
[=2]

naẓar Ar. Bakış.
n. it- 37a/02
[=1]

naẓīr Ar. Benzer.
n.+i (atuñ naẓīri olmaz) 5a/03
[=1]

nāzük (<Far. nāzik) Hareketleri karşısındakinde hoşnutluk uyandıracak şekilde ince, zarif, ölçülü, yumuşak ve terbiyeli olan kimse ve bu tarzda yapılan hareket.
bedeni nazük 5a/09
[=1]

ne 1. Hangi şey mânâsında kullanılan zamir.
n. 3b/12, 5a/13
n.+dendür 12a/03
n.+dür 3a/10, 3a/10, 12a/03, 12a/03, 12a/04
2. Nasıl, ne şekilde mânâsında kullanılan sıfat.
n. 9b/07
n. ḳadar 34b/08, 44b/10
[=11]

necis Ar. Dışkı.
n.+ini (adam necisi) 42b/01

[=1]

nefes Ar. Akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk.
n.+i 21a/09
n.+i (atuñ nefesi yolın dutmayalar) 40b/01
n.+i ıssı ol- 39b/11
n.+ini 48b/08
n. vir- 16b/06
[=5]

nefḫa Ar. Şişkinlik.
n. 12a/10
n. ol- 30b/02
[=2]

neft Far. Petrolün benzin ile gaz yağı arasında damıtılmasıyla elde edilen, çoğunlukla boyacılıkta çözücü ve seyreltici olarak kullanılan bir çeşit mineral yağ, neft yağı.
n. 16a/11, 18a/13
n. birle 17a/09
aḳ neft 15a/10, 46a/04
ḳara neft 26a/02, 44b/01
[=7]

nemle Ar. Vücudun bir yerindeki uyuşukluktan sonra, kan dolaşımının başlamasıyla o yerde karıncalar dolaşır gibi bir izlenim uyanmak; karıncalanmak, uyuşmak.
n. 12a/10
[=1]

nesne Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey.
n. 4b/08, 13a/09, 16b/11, 18b/10, 22b/10, 45b/12, 50b/06
n.+den (dört nesneden) 2b/12
n. doḳun-21b/06
n.+i 3b/09
aġça nesne21a/01
aġdık nesne 23a/13
aġulu nesne 23a/07
iriñ gibi nesne 14b/09
ḳara nesne 10b/08
kepek gibi nesne 47b/03
yumrı yumrı nesne olsa 18b/09
[=17]

nesnecük Az, küçük de olsa bir şey.
n.+ler (mercimek gibi nesnecükler) 50a/01
[=1]

nester Far. Gülgiller familyasından 1-3,5 m. kadar boylanabilen, gövdesi ve dalları dikenli olan bir ağaççıktır. Kenarları dişli oval biçimli 5-7 yaprakçıktan oluşan yaprakları ilkbahardan başlayıp yaz boyunca açan, açık ya da koyu pembe, bazen beyaz renkli küçük ve yalınkat, güzel kokulu çiçekleri vardır. Bu çiçeklerin tabanı olgunlaşınca taç yaprakları dökülür ve "kuşburnu" denilen, 1,5-2 cm. uzunlukta parlak kırmızı meyvelere dönüşür.
n. 34a/12
[=1]

neşter (<Far. nişter) Cerrahların kesmek ve yarmak için kullandıkları keskin ve sivri uçlu ufak bıçak, bisturi.
n.+ile 45b/04
n.+le 24b/08, 31a/05, 45a/04
[=4]

neʿūẕu biʿllāhi minhā Ar. Tehlikeli, kötü bir durum karşısında, "Bundan Allah'a sığınırız, Allah bu durumdan korusun." anlamında kullanılır.
n. 2a/05
[=1]

nevʿ Ar. Cins, tür.
n. 23b/08
[=1]

nışādur (<Far. nuşādūr) Hekimlikte balgam söktürücü olarak kullanılan amonyum klorür.
n. 19a/01, 19b/06, 33b/05, 49a/04
[=4]

nice Nasıl.
n. 3a/07, 3a/08, 13a/02, 13b/06, 16a/12, 23b/04, 31b/10, 33a/03, 41b/09,

42a/11, 51b/01, 52a/06, 53a/10
[=13]

nişān Far. İşaret, belirti, iz, alâmet.
n. 33a/01
n. it- 52b/08
[=2]

nite Cümle başında kendisinden önce gelen cümledeki hükmü doğrulamak için "gerçekten, hakikaten, nasıl ki ... olduğu gibi" anlamlarında kullanılan bağlaç.
n. 2b/11
[=1]

O

o Bk. **ol**
o. 23a/04
[=1]

od Ateş.
o. 28b/01
o.+a 36a/05, 44a/12, 45a/12, 49b/13
o.+a yaḳ- 43a/11
o. görmemiş bal 18a/11, 20b/01, 32a/09
o. görmemiş bal birle 46b/04
[=10]

oğlan aşı Cavşir ağacı ve bundan elde edilen macun. *Ferula elaeochytris*. Krş. **çiriş**
o. 15a/06, 25b/13, 30b/10, 51a/03
[=4]

oḳ Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk.
o. atımı 41a/01, 41a/02, 41a/03
o.+dan 52b/05
o. doḳun- 26a/06
o. it- 52b/10
[=6]

oḳra- (At için) Mırıltı şeklinde kişnemek.
o.-ya 41b/01
[=1]

oḳu- Bir yazıda ne yazıldığını sadece gözle veya aynı zamanda seslendirerek çözmek.
o.-ya 34b/13, 35a/01
[=2]

ol 1. İşaret sıfatı, o.
o. 2a/04, 2a/07, 2a/11, 3a/01, 4a/04, 5a/03, 6b/02, 7b/03, 8b/02, 9b/01, 10b/12, 11a/06, 11b/02, 11b/05, 12a/06, 13b/04, 13b/05, 14a/12, 15b/03, 15b/12, 16a/01, 16a/05, 17b/06, 18a/02, 18b/13, 20a/06, 20a/10, 21a/03, 22b/09, 23b/07, 24a/04, 24a/09, 24b/06, 26a/12, 26b/12, 29b/08, 31b/05, 32a/10, 32a/11, 32a/12, 33a/11, 33a/12, 33b/03, 33b/08, 34a/06, 34a/07, 34a/10, 34b/01, 34b/02, 34b/03, 34b/04, 34b/11, 34b/13, 35a/07, 35b/09, 36a/07, 36a/10, 36b/12, 36b/13, 37a/01, 37a/04, 37a/11, 37b/03, 37b/09, 37b/10, 38a/09, 38b/02, 38b/03, 38b/09, 38b/10, 39a/03, 39a/07, 39a/11, 39b/05, 40a/11, 40a/12, 40a/13, 40b/08, 41b/09, 41b/11, 41b/13, 42a/09, 42b/03, 42b/06, 42b/08, 43a/12, 43b/03, 43b/04, 43b/08, 44a/12, 44b/03, 45a/03, 45a/10, 45a/13, 45a/13, 45b/01, 45b/03, 46b/13, 48a/03, 50b/08, 51a/09, 51a/11, 51b/01, 52b/10, 52b/12
o.+anuñ gibi 4b/10, 4b/13, 11b/08
o.+anuñla 38b/11
o.+añа 24b/12
o. zaman 2b/02
[=111]
2. İşaret ve üçüncü tekil şahıs zamiri, o.

o. 2a/09, 5a/06, 6a/01, 7a/02, 9b/01, 10a/01, 10b/04, 10b/06, 10b/07, 10b/09, 11a/02, 11a/10, 11b/04, 11b/06, 17b/06, 18b/03, 19b/02, 21a/07, 26a/10, 26b/05, 27a/01, 27a/01, 30b/01, 32a/05, 33a/06, 33a/09, 36b/06, 38b/12, 49b/07, 50a/10, 52b/02
o.+anda 31b/02, 33b/04
o.+andan 18a/09, 18a/10, 18b/05, 19b/06, 19b/10, 19b/11, 20a/13, 26b/02, 31b/02, 32a/13, 32b/04, 33b/09, 33b/10, 36a/05, 37a/09, 37b/07, 41b/02, 46a/01, 46b/08, 47b/04, 47b/10, 48a/04, 48a/06, 49b/05, 51a/02, 51b/06, 52a/13, 53a/06, 53a/09
o.+andan soñra 14b/13, 17a/07, 17a/08, 17b/10, 23b/11, 26b/09, 29b/09, 30b/05, 32a/07, 35b/10, 40a/06, 48b/12
o.+anı 3a/10, 12a/02, 13a/03, 13b/07, 19b/05, 21a/02, 26b/08, 32a/06, 34a/09, 41b/05, 41b/08, 44b/09, 48b/04, 48b/11, 53a/11
o.+anlara 13b/12, 13b/13, 33a/11
o.+anları 50a/02
o.+anuñ 14a/11, 14a/13, 14b/12, 16b/05, 18b/11, 19a/13, 25a/03, 25a/06, 34a/13, 52a/12
o.+anuñ gibi 6b/04, 9a/04, 11a/13, 11b/04, 11b/09, 31a/03, 36b/11, 42a/11
o.+anuñla 15b/06, 18a/03, 23b/12, 24a/04, 32a/01, 37b/12, 46b/08, 47b/08, 52a/03
o.+aña 2a/08, 2b/12, 3b/02, 6b/04, 14b/07, 15b/11, 20b/12, 23b/13, 25a/05, 29a/03, 31a/11, 32a/10, 36a/09, 38a/02, 38a/10, 39b/07, 44a/05
o.+dur 14b/09, 14b/12, 16a/06, 16b/06, 17a/02, 20a/10, 25b/10, 25b/11, 29b/01, 38a/11, 47b/01
o. ḳadar 34b/10
[=149]

ol- Meydana gelmek, vuku bulmak.
o.-a 2b/04, 3a/12, 3a/13, 3b/01, 3b/08, 3b/08, 3b/09, 3b/13, 4a/04, 4a/09, 4a/10, 4a/10, 4a/12, 4a/12, 4b/01, 4b/02, 5a/04, 5a/07, 5a/07, 5a/08, 5a/08, 5a/08, 5a/09, 5a/10, 5a/11, 5a/11, 5a/12, 5b/01, 6a/01, 6a/02, 6b/01, 6b/02, 7a/02, 7b/01, 7b/02, 7b/02, 7b/03, 7b/03, 8a/01, 8b/03, 9a/01, 9a/02, 9b/03, 9b/04, 9b/05, 10b/01, 10b/02, 11a/01, 11a/02, 11a/10, 11b/02, 11b/08, 16a/12, 17a/04, 17a/09, 17b/01, 17b/02, 17b/05, 18b/07, 18b/08, 18b/08, 19b/13, 20a/04, 21b/05, 21b/08, 21b/10, 21b/13, 22a/10, 22b/06, 24a/05, 24b/07, 24b/09, 26a/02, 28a/04, 28a/08, 28a/10, 28b/05, 28b/09, 28b/12, 29a/11, 30b/08, 30b/13, 31a/13, 31b/06, 33b/08, 33b/13, 34a/02, 37b/05, 37b/08, 37b/09, 37b/12, 38a/01, 38b/05, 39a/13, 39b/01, 39b/02, 39b/06, 40a/07, 40b/02, 41b/09, 42b/06, 43a/07, 43b/01, 43b/06, 43b/10, 43b/12, 44a/01, 44a/02, 44a/03, 44a/11, 44a/13, 44b/13, 45a/04, 45a/05, 45b/01, 45b/09, 46b/12, 47a/05, 47a/06, 47a/13, 47b/07, 47b/07, 48a/10, 48b/13, 49b/02, 50a/04, 50a/08, 50a/11, 50a/13, 50b/02, 51a/04,

51b/04, 51b/11, 51b/12, 52a/03, 52a/07, 52b/02, 53a/12, 53a/13, 53b/05
o.-an 2a/12, 2a/13, 2b/04, 3a/08, 3a/09, 31a/03, 33b/09, 39a/07, 40a/11, 49b/08
o.-ana 39a/04
o.-anı 10a/04, 14b/06, 35b/01
o.-dı 2a/05
o.-ıcaḳ 3a/09, 14a/03, 36b/11, 42a/08, 47b/02
o.-ınca 48a/01, 49b/12
o.-maḳdır 3a/04
o.-maḳlıḳ 42a/13
o.-masa 15a/03, 32a/01, 32a/04, 40a/03, 43a/08, 44a/03, 44b/01, 44b/13, 45b/02, 49a/12
o.-masına (ḫalāṣ olmasına) 16b/13
o.-maya 3a/06, 3b/04, 3b/07, 3b/10, 4a/01, 4a/03, 4a/11, 4b/03, 4b/05, 5a/05, 5b/04, 8b/02, 10b/13, 13a/07, 13a/07, 13a/10, 22a/02, 25a/04, 48b/04
o.-mayan 11b/12
o.-maz 2b/07, 2b/08, 2b/09, 3a/01, 3a/04, 5a/01, 5a/03, 8a/02, 11b/06, 14a/13, 26a/03, 26b/03, 27a/06, 31a/01, 39a/05, 39b/04, 39b/11, 40a/06, 52b/12
o.-maz 10a/05
o.-maz ise 17a/11, 30a/03, 33b/13
o.-mazısa (eyü olmazısa) 36a/08
o.-mazsa 22a/01, 23a/10, 23b/04, 25b/01, 27b/11, 28b/05, 28b/12, 31a/07, 31b/13, 37b/12, 45a/10
o.-mış 21b/02, 45a/08
o.-muş ise 38b/12
o.-sa 2b/13, 6b/04, 10b/12, 16a/04, 17a/01, 17b/03, 18a/01, 18a/03, 18a/07, 18b/02, 18b/09, 18b/11, 19a/13, 19a/13, 20a/09, 20b/04, 21a/10, 22b/08, 24a/11, 25a/05, 25b/09, 28a/10, 30b/02, 32b/02, 33a/09, 35a/06, 35a/08, 38a/07, 38b/06, 39a/04, 39b/03, 41a/12, 42a/13, 42b/09, 43b/02, 43b/12, 44a/08, 45b/06, 45b/10, 46a/09, 46b/13, 47b/01, 47b/12, 48b/06, 49a/01, 49b/02, 50a/11, 51a/07, 51b/09, 51b/11, 51b/13
o.-sun 23a/06
o.-unca 16b/02, 17b/12, 35b/09, 44a/10, 47a/11, 49b/05
o.-up 2b/05, 28a/12, 37b/01, 50a/06, 51b/08
o.-ur 4a/05, 4b/10, 4b/11, 5a/01, 5b/02, 6a/01, 6a/02, 6a/02, 6b/03, 6b/04, 7b/01, 7b/04, 9a/01, 9a/01, 9a/02, 9a/03, 9a/03, 9a/04, 9a/05, 9a/05, 9a/06, 9b/01, 9b/03, 9b/05, 9b/06, 10a/01, 10a/02, 10a/03, 10b/01, 10b/01, 10b/03, 10b/04, 10b/05, 10b/09, 10b/12, 11a/01, 11a/03, 11a/05, 11a/05, 11a/09, 11a/10, 11a/13, 11b/02, 11b/09, 12b/01, 12b/06, 14a/01, 14a/02, 14a/02, 14a/07, 14a/12, 14b/01, 14b/03, 14b/07, 16a/05, 16b/05, 18b/03, 18b/10, 19a/12, 19b/01, 19b/03, 19b/04, 20a/10, 21a/06, 21a/08, 21a/08, 21a/11, 22b/10, 24b/01, 24b/11, 25b/11, 27b/01, 28a/02, 28a/11, 28a/12, 29a/05, 29a/12, 29b/02, 29b/08, 29b/08, 29b/09, 30b/04, 30b/04, 31b/10, 31b/10, 32a/06, 32b/03, 33a/11, 33b/02, 33b/03, 33b/04, 34a/09, 34a/12, 34b/01, 35a/07, 35a/08, 35a/09, 35a/13, 35a/13, 35b/01, 36b/04, 36b/11, 37a/04, 38a/02, 38a/12,

39a/06, 39b/08, 41b/05, 42b/11, 42b/12, 44b/06, 44b/09, 45b/12, 46a/10, 46b/06, 47a/01, 47a/01, 47a/02, 47b/02, 47b/11, 48a/11, 50b/05, 51a/10, 52a/09, 52a/12, 52b/04, 52b/04
o.-ur (çuḳur olur) 14a/08
o.-ur (degirmi ol-) 14a/08
o.-ursa 4a/04, 4b/09, 5b/03, 7a/03, 8b/01, 9a/02, 9b/02, 9b/06, 9b/07, 13a/13, 15b/09, 15b/10, 21b/07, 21b/09, 23a/13, 34a/06, 39a/05, 39a/10, 46a/11, 48b/11 [=445]
ʿādet ol- 42a/13
aġrı ol- 25a/05
aḳ ol- 9b/03
aḳ ve yumrı ol- 47a/02
aḳsaḳ ol- 11b/09
ʿaksi ol- 9b/02
ala gözlü ol- 3b/01
artuḳ ol- 47b/02
āsān ol- 39b/04
atdan yegrek ol- 3a/06
atuñ naẓīri ol- 5a/03
atuñ omuzı yaġır ol- 38b/06
atuñ öksürügi ol- 28a/10
ʿavrat gibi ḫūb ol- 5a/08
ʿavratdan ol- 5a/07
ʿayblu gibi ol- 11a/05
ʿayblu ol- 11a/13
bahādur ol- 4b/11
bahālu ol- 9b/07
başı küçük ol- 8b/03
belin ṣalmış ol- 21a/11
beñ beñ ol- 9b/06
bevāsır ol- 17a/01
bıçılġan ol- 18a/07
boynı düz ol- 9a/02
bögrek yaġırı ol- 39b/03
bögürleri ḳasḳatı ol- 27b/01
böyük ol- 4a/04
buñalmaz ol- 9b/01
bünyādsuz ol- 39a/06, 39b/01
bürçegi uzun ol- 5a/09
ceraḥāt ol- 20a/10
cıdavı ol- 39a/04, 39a/04
çaḳır ol- 11a/01
çil ol- 9b/03
çuḳur ol- 14a/08, 14b/03
defʿ ol- 16a/12, 26a/03, 43a/07, 46b/12
degirmi ol- 14a/08
delürek ol- 7b/03
demregü ol- 19a/13
depegen ve ısırġan ol- 7b/04, 10b/01
depredemez ol- 30b/04
deve dişlü ol- 14a/12
deve kirpiklü ol- 5a/10
deve siñiri gibi ol- 5a/11
deve ṭabanlu ol- 4a/11
deveden ol- 5a/07
dübelek ḳarunlu ol- 9a/02
eksik ol- 2b/13, 4b/09
eşkün ol- 6a/02, 9a/01
eyi ol- 3b/08
eyü görmez ol- 11a/10
eyü ol- 5b/01, 6a/01, 7b/01, 8a/02, 9a/05, 10a/01, 10a/03, 10a/04, 10b/13, 11b/06, 16b/02, 17b/12, 18b/08, 22b/06, 23a/10, 24b/09, 28a/02, 28a/08, 28b/05, 28b/09, 29a/11, 31a/01, 31b/13, 33b/13, 37b/05, 37b/12, 38a/01, 39b/06, 40a/06, 40a/07, 43b/06, 43b/10, 43b/12, 44a/03, 44a/13, 44b/01, 45a/05, 47a/05, 47a/06, 47b/11, 48a/10, 48b/13, 49b/02, 50a/11, 50b/02, 51b/04, 51b/11, 52a/03, 52b/02
eyüsi ol- 2b/09
ferāsetlü ol- 9a/03
ġāfil ol- 37b/01
ġalīẓ ol- 20a/04, 47a/11
ġayretlü ol- 52b/04
geñ ol- 4b/01
gice görmez ol- 10b/03
gice görmez ol-ve 10b/09
görmegi ża**ʿīf ol-** 21a/08
görmez ol- 11a/03
görür ol- 3b/09
gövez ol- 50b/05
göz göz ol- 34b/01

göz ḫarāb ol- 21a/08
göze ḫor ol- 9a/04, 10a/02, 11a/05
gözi ḳızıl ol- 10b/01
gözleri ṭonuluḳ ol- 11a/02
ḥalāş ol- 16b/13, 21b/05, 25b/01, 27a/06, 28a/04, 40a/03, 45b/09, 51b/08, 51b/12
ḫām ol- 12b/06
ḥāṣıl ol- 39a/05, 52b/12, 53a/12
ḫasta ol- 2a/13, 3a/09, 42a/13
ḥaṭṭ çekilmiş ol- 6b/01
ḥāżır ol- 26b/03
helāk ol- 23a/06
ḫoş ol- 17b/02, 21b/08, 22a/10, 28a/10, 39b/02, 42b/06, 44b/13, 47b/07, 50a/04, 50a/08
ḫūb ol- 53b/05
ḫūb ṣūretlü ol- 3a/13
hünerlü ol- 4a/05, 5b/02, 9b/06
hünerlü ve berk ol- 6b/03
ıssı ol- 45a/08
iki ḳıçı beraber ol- 3b/13
imkān ol- 39a/13
ince ol- 4a/09, 4a/12
intişār ol- 25b/09
ḳabara ol- 43b/02
kāhal ol- 42b/12
kāhal yer ol- 50a/11
ḳalıñ ol- 21b/09
ḳan al- 43b/01
ḳan gelmez ol- 24a/05
ḳan ol- 21b/02
ḳanar ol- 18b/11
ḳara ol- 3b/08, 4a/10, 5b/03, 6a/01, 6b/02, 7b/01, 7b/02, 8b/01, 9a/06, 9b/05
ḳararak ol- 7a/02
ḳatı ol- 46a/10
ḳatır ḳuyruḳlu ve ḳulaḳlu ol- 5a/11
ḳatırdan ol- 5a/08
kel baş gibi ol- 47b/02
kelef ol- 47b/01
kesek ol- 52a/09
ḳıçına çökek ol- 4a/01
ḳıymatlu ol- 4a/04
ḳızıl ol- 7b/02, 10b/01, 49b/05, 49b/12
ḳızılsaġu ol- 5b/04, 8a/01
ḳızluḳ ol- 2a/05
kirpügi aḳ ol- 11a/10
kīsi ol- 20b/04
ḳoñaḳ ol- 51b/09
ḳoyı ol- 44a/01
ḳoyu ol- 18b/07, 31a/13, 44a/10
ḳuru giciki ol- 44a/08
ḳutlu ol- 10a/05
ḳutluca ol- 51b/11
ḳuya ol- 19a/13
ḳuzġun göz ol- 10b/02
kütük ol- 47a/01
leşkersüz ol- 2b/07
maʿlūm ol- 14a/13, 29b/09
merhem gibi ol- 17a/04, 17a/09, 17b/01, 17b/05, 18b/08, 30b/08, 30b/13, 33b/08, 47b/07, 51a/04
merhem ol- 37b/09, 44a/02, 44a/11
mübārek ol- 5a/01
mücevvef ol- 51a/10
nādir ol- 35a/08
nafi ol- 24b/07, 47a/13
nāsūr ol- 20a/09, 47b/12
nefesi ıssı ol- 39b/11
nefḫā ol- 30b/02
oñat ol- 32a/01
oñat yer ol- 50a/13
ökçesi degirmi ol- 4a/10
renc ol- 14b/07
ṣafra ol- 22b/08
ṣagarġu ol- 16a/04
ṣaḳ ol- 9a/03
sākin ol- 15a/03
ṣayru ol- 50a/06
sebeb ol- 2b/05
seraṭān ol- 46a/09
sıġır ḳabaḳlu ve ḳarunlu ve ḫurdalu ol- 5a/12
sıġırdan ol- 5a/08
sigil ol- 18a/01, 45b/06, 45b/10
silāhsuz ol- 2b/08

sipāh-ı ḳavī ol- 3a/04, 3a/04
ṣolaḳ ol- 5a/01, 10b/04
ṣovuḳ ol- 13a/07, 21a/10
sürçek ol- 11b/02
süst ol- 6b/04
şifā ol- 28b/12
şiş ol- 51b/13
şom ol- 10b/12, 11a/01, 11a/09
ṭabaḳ ṭoynaḳ ol- 35a/06
tamām ol- 3a/01, 42a/08, 45a/04 **ṭar ol-** 3b/10
ṭoñuz ḳılı ol- 46b/13
tuḫme ol- 42b/09
ṭutmış ol- 34a/06
tü ol- 3b/07
urur ol- 38a/07
uyuz gibi ol- 18b/03
uyuz ol- 43b/12, 49b/02, 49b/08
uzun ol- 3b/04, 4b/05, 6a/02, 9b/04, 11b/02, 11b/08
ürpek ol- 18b/02
vāḳiʿ ol- 2b/04, 12b/01, 19b/03, 36b/1
vaḳt ol- 18b/10, 29b/02, 36b/04, 37a/04
yaġır ol- 38b/12, 39a/07
yaşar ol- 14a/03
yavuz ol- 8b/02
yemiş ol- 32b/02
yoġun ol- 4a/12, 4b/02, 30b/04, 47a/01
yollamış ol- 48b/06
yorġa ol- 9a/01
yörimez ol- 31b/10, 32b/03
yörümez ol- 10b/05
yufḳa ol- 21b/07
yumrı ol- 4a/03, 4b/03, 31b/10, 48a/11
yumrı ve sivri ol- 44b/06
yumrı yumrı nesne ol- 18b/09
yumru ol- 9a/01
yüce boylu ol- 3a/12
yügrük ol- 6a/02, 7b/03, 9a/02, 9a/05
yügrük ve hünerlü ol- 4b/10
yürügen ve yügrük ol- 9b/05
zaḫmet ol- 33b/09
zāʾil ol- 45b/01, 52a/07
zeyrek ol- 52b/04
[=335]

olar 3. çokluk şahıs zamiri
o.+uñ 13b/12
[=1]

olun- Olma işine konu olmak.
o.-an 5a/02, 12b/01
o.-dı idi 3a/06
o.-maz 33a/03
o.-mazsa 35a/09
o.-mışdur 50a/05
o.-ur 12a/07, 33b/01
[=8]
tecrübe olun- 50a/05
timar olun- 33a/03, 35a/09
ẕikr olun- 3a/06, 5a/02, 12a/07, 12b/01
[=7]

omurlu Herhangi bir niteliğe sahip omuru olan.
öküz omurlu 3b/04
[=1]

omuz Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm.
o.+ı (atuñ omuzı şişse) 32b/07
o.+ı (atuñ omuzı yaġır olsa) 38b/06
o.+ından 42a/03
o.+unda 47b/01
[=4]

on Dokuzdan sonra on birden önce gelen sayının adı.
o. 5a/05, 5a/06, 14a/01, 17a/11, 17b/08, 17b/09, 19a/09, 19a/09, 19b/13, 20a/02, 26b/01, 27a/07, 28b/06, 30a/08, 30a/09, 34a/03, 35b/03, 35b/11, 39b/13, 40a/01, 41a/04, 41b/07, 43a/01, 43a/02, 46a/03, 49a/04, 53a/09
o.+unda 14a/09
o.+undan 14a/10
[=29]

oñad Bk. **oñat**
o. 32a/04
[=1]

oñal- Bk. **oñul-**
o.-maġa 32a/13

o.-maz ise 36a/07
[=2]

oñat Doğru, uygun, iyi, mükemmel, layıkıyla, tamam, muvafık.
o. ol- 32a/01
o. yer ol- 50a/13
[=2]

oñul- Hastalıktan, dertten kurtulmak, şifa bulmak, felah bulmak, iflâh olmak.
o.-a 20a/08
o.-ası 39b/04
[=2]

orta Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer.
o. boy 3b/06
[=1]

ot Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkilere verilen ortak ad.
o. 15b/11, 19a/04, 34a/11, 34b/01, 34b/03, 41a/12, 43b/08, 44b/09, 46b/10
o.+a 31a/08
o.+da 22a/03
o.+ı 34b/02, 43b/08
o.+ı (çörek otı) 15a/05, 51a/13
o.+ı (güyegü otı) 15b/01, 40a/09
o.+ı (ḳaraca otı) 32a/08
o.+ı (şıçan otı) 19a/02, 33a/05, 33b/06, 48a/01
o.+ı (ṭuraḳ otı) 24b/03, 25a/10, 30a/07
o.+ın (şıçan otı) 18a/05
o.+ın (yil otın) 39a/01
o.+lar 24b/06, 40a/11
o.+lar (bitürici otlar) 46b/02
o.+lar (bitürücü otlar) 39a/13
o.+ları 21b/11, 22a/05, 26a/11, 26b/02, 26b/11, 30a/03, 32a/10, 34a/04, 35b/07, 44a/03, 44a/13, 48a/02, 49a/06
o.+larıla 47b/06
o. otla- 23a/05
o.+uñ 15b/12
o.+uñ kokusı 16a/01, 38b/05
ḳaraca ot 44b/08
yaramaz ot 24b/01
yaş ot 40b/03, 48b/04
[=53]

otla- (Hayvan için) Dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, meşgul olmak, bulunmak.
o.-maġa 17a/01
o.-rken 23a/05
[=2]
ot otla- 23a/05
[=1]

otur- Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.
o.-a 42a/03
o.-dı 2a/03
o.-maya 42a/04
[=3]
ṭoġrı otur- 42a/04
[=1]

otuz Yirmi dokuzdan sonra otuz birden önce gelen sayının adı.
o. 13a/11, 17b/08, 23b/02
o.+ı 14a/02
[=4]

ov- Bir şeyin üzerine bastırarak el gezdirmek.
o.-a 18a/12, 36a/03, 37b/07
o.-alar 18a/03, 18b/02, 19b/13, 24a/05, 46b/08, 48b/13, 50b/09
[=10]

oy- Keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak.
o.-a 45a/11
o.-alar 37a/04
[=2]

oyna- Sabitliğini yitirmek, hareket etmek, kımıldamak.
o.-rsa 37b/02
[=1]

oynat- Oynamasını, hareket etmesini sağlamak.
o.-maya 41a/09
o.-ur (oynadur) 35b/02

[=2]
ṭoynaġı yerinden oynat- 35b/02
ellerin ayaḳların oynat- 41a/09
[=2]

Ö

öd Karaciğerin salgıladığı yeşil, sarı renkte acı sıvı, sıvı safra.
ö.+in (sığır ödin) 47a/04
ö.+iyle (keçi ödiyle) 23a/03
[=2]
ökçe Topuğun arka bölümü.
ö.+si degirmi ol- 4a/10
ö.+sinden 43b/01, 51b/05
[=3]
öksürük Genellikle üşütmeyle ortaya çıkan ve öksürükle kendini gösteren hastalık.
ö.+i (atuñ öksürügi olsa) 28a/10
[=1]
öküz Çift sürmekte, araba çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır.
ö. omurlu 3b/04
[=1]
öl- Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.
ö.-mese 51a/11
[=1]
öldür- Bir canlının hayatına son vermek
ö.-üp 43a/11
[=1]
öñ 1. Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı.
ö. 31b/09, 32b/09
ö.+de 14a/02
ö.+i 11b/01, 11b/07
ö.+üne 3b/12
2. (Hayvanlar için) Önde bulunan ayaklar.
ö. ayaġı 4b/01, 4b/03, 4b/04
ö. ayaḳ 11b/05, 32b/05, 38a/11
ö.+inden 11b/01, 11b/08
ö.+ünden 24b/02, 48b/09
[=16]
öñürdi Önce.
ö. 49b/06
[=1]
ört- Bir dokuyu, bir mukozayı, bir organı kaplamak.
gözi ört- 22b/10
[=1]
öyken Akciğer.
ö.+ine 30a/06
[=1]
öz Bir şeyin temel ögesi, künh, zübde.
ö. erenler 21a/06
ö.+iyle (un öziyle) 26b/04, 31a/05
[=3]
özge Başka
ö. 42b/03
[=1]
özlük Ustalık
ö.+ile (özlügile) 23a/01
[=1]

P

pādişāh Far. Osmanlı İmparatorluğunda devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan.
p.-ı aʿẓam 1b/07
p.+lar 2b/07
p.+lara 2b/07
[=3]
pādişāhlıḳ Padişahın yönetimi.
p. resmi 3a/01
[=1]
pāk Far. Temiz, saf.
p. 46b/02
p. it- 13b/02, 37a/06
[=3]
panbuḳ Ebegümecigiller familyasından, koza denen meyvesinde beyaz ya da sarımtırak uzun selüloz lifler bulunan, sarı ya da pembe çiçekli otsu ya da odunsu bitki (*Gossypium*) ve bu bitkinin tohumlarını saran ince ve yumuşak lif yumağı.

p. 17a/06, 24a/09, 26a/12
p.+(eski panbuḳ) 26a/10, 48a/05
p.+a (panbuġa) 18b/05
p.+ı (eski panbuġı) 48a/02
p.+ı (panbuġı) 32a/09
p.+ıla (eski panbuġıla) 17a/10, 17b/11, 19a/10, 20b/03, 26b/04, 33a/06, 37a/05, 46a/06, 46b/09
p.+ıla (panbuġıla) 46b/01, 48a/09
[=19]

papadya Birleşikgillerden, baharda taç yapraları sarı, ortası beyaz çiçekler açan, ateş düşürücü, spazm çözücü, sinirleri yatıştırıcı, rahatlık verici, bağırsak gazlarını giderici hassalara sahip bir yıllık otsu bitki. *Matricaria chamomilla.*
p. 23b/04, 30b/06, 40a/09
[=3]

pāre Far. Parça, kısım.
p. 26a/13, 53a/06
p.+sini 32b/10
p.+siyle 26b/05, 49b/05
p.+siyle (kilim pāresiyle) 19b/12
[=6]

parmaḳ İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri.
p. 20b/12, 50a/01
p.+ını (şehādet parmaġını) 20b/11
p.+la (parmaġla) 17a/05
[=4]

pelīd (<Ar. ballūṭ) Meşe turlerinin uzunca, fındığa benzeyen, sert ve puruzlu, bir yüksük icinde bulunan, tanen bakımından zengin meyvesi, pelit. *Quercus.*
p. aġacı ḳabı 29a/07
p. güli 17a/04, 19b/07
[=3]

pes (<Far. bes) Şu hâlde.
p. 2b/05
[=1]

peynir Peynir mayası ile katılaştırılarak sütten yapılan ve birçok türü olan besin.
p. ṭulumı 31a/01, 32b/10
[=2]

pıñar Göz kapaklarının iç açıları hizasında meydana getirdikleri yarı elips biçimindeki aralık.
p.+ı (göz.üñ pıñarı) 23a/01
p.+ı (gözi pıñarı içindeki) 20b/09
p.+ından (gözün pıñarından) 22b/09
[=3]

pirinç (<Far. birinc) Buğdaygiller familyasından, sıcak bölgelerde çok yaygın biçimde yetiştirilen ve insan beslenmesinde çok yaygın kullanılan tahıl. *Oryza sativa.*
p. unı 40b/07, 49a/09
[=2]

piş- Isıtma sonucu belirli bir kullanıma uygun duruma gelmek.
p.-e 21b/12, 44a/12, 45a/13
p.-miş şab 18a/10
[=4]

pişür- Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek bir duruma getirmek.
p.-eler 16a/09
p.-üp 28a/07
[=2]

püfkür- Fışkırtmak, hızla savurarak dışarı çıkartmak.
p.-eler 21b/03
p.-se 21b/04
[=2]

R

rabbi'l-ʿālemīn Ar. "Alemlerin Rabbi" anlamındaki Arapça ibare.
r. 1b/02
[=1]

raḥmetu'l-lāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿaten Ar. "Allah'ın engin rahmeti onun üzerine olsun." anlamında Arapça dua.
r. 1b/09
[=1]

raʿiyyet Ar. Bir hükümdarın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk.
r.-i mihr-bān 3a/03
[=1]

rastıḳ Bk. **rastuḳ**
r. ṭaşı 20a/01
[=1]

rastuḳ (<Far. rāsuḫt) Antimon tozundan yapılan siyah boya.
r. 35b/12
[=1]

rāziyāne Far. Maydanozgiller familyasından, Avrupa ve Asya'da yetişen, ipliğimsi, parçalı yapraklı, bürgüsüz sarı çiçekli, kalın ve eşit kaburgalar taşıyan, oval meyveli, çokyıllık otsu bitki. *Foenicolum vulgare*.
r. toḫmı 23b/12
r. yapraġı 34a/13
[=2]

rehża (<Ar. رَهْصَه) Hayvanın tırnağı içine taş dokunmakla oyulup yara olmak.
r. 12a/13
[=1]

renc Far. Ağrı, sızı, acı.
r. 19b/03
r.+e 21a/09
r. ol- 14b/07
[=3]

renclü Herhangi bir ağrıya sahip.
r. at 33b/03
[=1]

reng Far. Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum.
r.+de 3a/08, 3a/08
r.+i 19b/06
r.+i (kül rengi gibi) 7a/03
r.+in 5a/13
[=5]

resm Ar. Şekil, usûl.
r.+i (pādişāhlıḳ resmi) 3a/01
r.+ile 41a/05
[=2]

revān Far. Giden, yürüyen
r. yörü- 4a/06
[=1]

ribve (<Ar. رَبْوَ) Bronşların daralmasından ileri gelen nefes darlığı; astım.
r. 12a/12
[=1]

rivāyet Ar. Bir olay, bir haber veya sözü nakletme.
r. ḳıl- 1b/06
[=1]

Rūm Ar. Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan.
r. vilāyeti 1b/09
[=1]

Rūmī Rum'a ait.
merhem-i Rūmī 22a/08
[=1]

rūzī Far. Rızık, nasip, kısmet.
r. ḳıl- 2b/01
[=1]

rübāʿiyyāt Ar. Tay doğduktan bir ay sonra, orta kesici dişlerin yanından çıkan dişler; orta yan kesici dişler.
r. 13b/13
[=1]

S

sa yaġ Sütten elde edilen yemeklik yağ, sağyağ, sadeyağ.
s.+ı (acı sa yaġı) 23b/09
s.+ı (yıllamış sa yaġı) 45a/06
s.+ı 17a/08, 34a/03, 47b/09, 50a/07, 52a/01
s.+ı turşusı 32b/05
[=8]

ṣabāḥ Ar. Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman, sabahleyin, sabah vakti.
ṣ. 22a/06, 27a/09
[=2]

ṣabr Zambakgiller familyasından, yaprakları etli ve kırılgan, çoğu zaman rozet biçiminde gövdeyi saran ve acı bir özsu içeren, ishal yapıcı, safra söktürücü ve yumuşatıcı gibi hassalara sahip pek çok türü olan bitki. *Aloes.*
ṣ. 23a/02, 31b/03, 45b/02, 46b/09, 47a/04
ṣ.-ı Ṣoḳtūrī 26b/10, 47a/11
[=7]

ṣabun (<Ar. ṣābūn) Bir alkalinin yağlı bir madde üzerine etki ettirilmesiyle elde edilen, kirli, yağlı şeyleri temizlemekte ve her türlü yıkama işinde kullanılan temizlik maddesi.
ṣ. 20a/13
ṣ. (ṣāmī ṣabun) 33b/11
ṣ.+ı 27b/10
ṣ.+ıla 18a/09, 18b/05, 19b/05
ṣ.+la 35b/06, 50a/09
ṣ.+la (ıraḳī ṣabun) 44a/12
ṣ.+la (ıraḳī ṣabunla) 49b/03
ṣ.+la (ṣāmī ṣabunla) 37a/10
ṣ. ṣuyu 19b/07
[=12]

ṣabunla- Herhangi bir şeyi sabun sürerek yıkamak
ṣ.-ya 27b/09
[=1]

saç Başı kaplayan kıllar.
s.+ın (adam saçı) 22b/13
[=1]

saç- Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek.
s.-alar 34a/11
[=1]

ṣāfī Ar. Katışıksız, halis, temiz.
ṣ. ṭuz 21b/01, 27b/13, 30b/12, 31a/12, 45b/12, 47b/05
[=6]

ṣafra Karaciğerin hazmı kolaylaştırmak için onikiparmak bağırsağına salgıladığı yeşilimsi sarı renkli acı sıvı, öd.
ṣ. ol- 22b/08
[=1]

ṣaġ 1. Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı.
ṣ. 35a/08
ṣ. ayaḳ 4b/12
ṣ. eyegüsi 4b/09
2. Ölüye karşıt olarak yaşamayısürdüren, hayatta olan, diri, canlı, sağlıklı.
ṣ.+ise 53a/02
ṣ. yer 20a/12
[=5]

sagargu Bk. **saġargu**
s. 16a/04
[=1]

saġargu *Pseudomonas malle* basilinin yol açtığı ruam hastalığının bir türü; deri ruamı.
s. 14b/08
s. ol- 16a/04
[=2]

ṣaġır Kulağı duymayan, işitme duyusundan mahrum olan.
ṣ.+dur 10b/07
[=1]

saḫḳ Ar. Dövme, ezme; döverek yumuşatma.
s. it- 47b/13
[=1]

saḳ Uyanık, tetikte olmak.
s. ol- 9a/03
[=1]

saḳaġu Özellikle atgillerde görülen; fakat hayvanlara ve insanlara da bulaşabilen, *pseudomonas malle* basilinin yol açtığı ve biri mukoza ve parankimalarda yaralar görülen akut ya da süreğen (esas ruam); diğeri deri üzerinde sınırlı kalan (deri ruamı) iki klinik biçimi bulunan mikroplu hastalık; sakağı, ruam, mankafa.
s. 14b/07
s.+nuñ alameti 14b/08
[=2]

saḳın- Kötü sonuç verecek herhangi bir şeyi yapmamak, kaçınmak, çekinmek.
s.-a 13a/01
s.-alar 19b/10, 21a/03, 37a/08
s.-ur 52b/05
[=5]

saḳız Bazı bitkkilerin gövde ve dal kabuklarından sızan, çiğnendiği zaman yumuşayan, sarımtrak beyaz renkli, hoş kokulu reçine.
s. (çam saḳız ile) 34a/09
s.+ı (çam saḳızı) 17a/09, 20b/02, 26a/08, 30a/08, 34a/02, 46a/01, 46b/04, 48a/08
s.+ı (çam saḳızı ile) 46a/13
s.+ı (çam saḳızı ḳabı) 39a/02
s.+ını (çam saḳızını) 37a/10
[=12]

sākin Ar. yerinde duran, sabit, hareketsiz.
s. it- 30b/01
s. ol- 15a/03
[=2]

ṣaḳla- 1. Korumak, esirgemek.
ṣ.-ya 13a/05
2. Kaybolmaması, görünmemesi için gizli bir yere koymak.
ṣ.-yalar 2b/06
[=2]
yaġmurdan ve güneşden ṣakla- 13a/05
[=1]

ṣal- 1. Hayvanı otlaması için çayır, otlak vb. yerde başıboş bırakmak.
ṣ.-alar 31a/08, 32a/13
2. Bırakmak, gevşetmek.
ṣ.-mış (belin ṣalmış olur) 21a/11
[=3]

ṣalın- Yürürken uyumlu hareketlerle hafifçe bir yandan bir yana eğilmek.
ṣ.-ur 50b/06
[=1]

ṣalya (<Yun. salion) Ağızdan sızan tükürük.
ṣ.+ları aḳ- 50b/04
[=1]

ṣaman Türlü ekinlerin taneleri ayrıldıktan sonra, harmanda kalan parçalanmış sapları.
ṣ. 13a/09
ṣ. (eski ṣaman) 28a/02
ṣ. (eski ṣaman ṭozı) 23b/06
ṣ. ṭozı 15b/01, 40a/09
[=5]

ṣancılan- Ağrımak, sancı duymak.
atuñ içi ṣancılan- 27a/11
[=1]

ṣanç- Saplamak.
ṣ. igne ṣanç- 50b/01
[=1]

ṣandal (<Yun. satalon) Sarımtırak renkli, çok dayanıklı, sert ve çok makbul bir odunu olan, çeşitli ürlerinden çıkan yağlı ve reçineli esanslar lavantacılıkta, sabunculukta kullanılan, Afrika, Endonezya ve özellikle Hindistan'da yetişen ağaç. *Santalum.*
ṣ. 39b/13
[=1]

ṣap Bitkilerde yerden yukarıya doğru başak veya çiçeğe kadar uzayan düz ve dik kısım.
ṣ.+ı (sarımsak ṣapı) 23b/05, 30b/07, 40a/09
ṣ.+ını (sarımsak ṣapı) 51b/06
[=4]

ṣar- Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak.
ṣ.-a 17a/06, 48a/06
ṣ.-alar 24a/09, 30b/09, 31a/03, 53a/09
[=6]

ṣarar- Sarı olmak, rengi sarıya dönmek.
ṣ. gözleri ṣarar- 16b/07
[=1]

sarımsaḳ Zambakgiller familyasından, toprak altında bir soğanı olan, gövdesi uzun, yassı ve sivri uçlu yapraklarla

sarılmış, keskin kokulu, iştah açma, damar genişletme, mikrop öldürme, tansiyon ayarlama vb. pek çok tıbbi hassaya sahip 30-100 cm yüksekliğinde otsu bitki. *Allium sativum.*
ṣ.+ı (sarımsaġı) 17b/04, 23b/09, 45a/02
ṣ.+ile 32a/02
ṣ. ṣapı 23b/05, 30b/07, 40a/09, 51b/06
ṣ. toḫmu 28b/06
[=9]

ṣark- Aşağıya doğru uzanmak.
dili ṣark- 50b/04
[=1]

ṣarkıt- Bir şeyin sarkmasını sağlamak.
ṣ. ayaḳların ṣarḳıt- 42a/05
[=1]

sarmısaḳ Bk. **sarımsak.**
ṣ. 16a/08, 26a/01, 30b/11, 51a/02, 51a/12
[=5]

ṣarp Keskin, sert.
ṣ. sirke 28b/10, 36a/01, 42b/01
ṣ. sirke birle 20a/04, 43b/13
ṣ. sirke ile 30b/07, 44a/06, 47b/10
[=8]

ṣaru Güneş ışığının ayrışma tayfında yeşil ile portakal rengi arasında olan renk, altının rengi.
ṣ. helīle 27a/08
ṣ.+sı (yumurda ṣarusı) 19a/06
ṣ.+sı (yumurṭa ṣarusı) 33b/11
ṣ.+sın (yumurṭa ṣarusın) 25a/12, 26a/09, 48a/05, 53a/08
ṣ.+sını (yumurṭa ṣarusını) 31a/05
ṣ.+sıyla (yumurṭa ṣarusıyla) 43a/08, 43b/03
ṣ. zernīḫ 19a/01, 33b/05
[=12]

ṣaru ṣu Çeşitli hastalıkların sonucu ağızdan ya da burundan akan iltihaplı akıntı.
ṣ. 16a/06, 17a/02, 23a/12, 35a/12
[=4]

saʿūṭ Ar. Burundan çekilen toz halindeki madde, bu nitelikte ilaç. Krş. **kundus**
s. 38a/13
[=1]

savaş Devletler arasında cereyan eden silahlı çarpışma.
ṣ. günü 52b/03
[=1]

ṣay- Bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak.
ṣ.-a 34b/13
[=1]

ṣayru Hasta.
ṣ. ol- 50a/06
[=1]

ṣāz Far. Silah.
ṣ. 2b/08
[=1]

sebeb Ar. Bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey.
s. 12b/02, 12b/13, 20b/05, 23a/05, 24a/13, 24b/10, 25a/06, 27a/11, 28a/11, 29a/04, 29a/12, 29b/10, 30a/05, 31b/07, 32b/07, 33b/02, 38b/07, 39b/07, 46b/05, 52a/04, 52a/07
s.+le 41b/06
s. ol- 2b/05
[=23]

sefer Ar. Yolculuk.
s.+de 41a/11
s.+de (ittifāḳ-ı seferde) 41b/03
[=2]

segirt- Koşturmak.
s.-eceklerdür (segirdeceklerdür) 41b/12
s.-mekde 42b/08
s.-ür (segirdür) 12b/07
s.-ürler (segirdürler) 29b/11, 30a/05
[=5]

segrek Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta; yağı ve tohumları hekimlikte kullanılan bir bitki; zeyrek. *Linumusi tatissimum.* Krş. **kettān**
s.+i (segregi) 43b/13
[=1]

sekil Atın ayaklarında olan beyazlık.
ḳıçı sekil 10a/01
[=1]

sekiz Yediden sonra dokuzdan önce gelen sayının adı.
s.+inde 14a/07
[=1]

Selābes Endonezya adalarından biri; Sulawesi.
s. 32a/08
[=1]

selāmet (<Ar. selāmet) Tehlikeden uzak olma, güvenlik.
s.+e götür- 13a/01
[=1]

semirt- Besili, yağlı bir duruma getirmek, kilo aldırmak, kalınlaştırmak, şişmanlatmak, semizletmek.
s.-e (semirde) 13a/04, 53b/04
s.-mekde 13a/02
[=3]

semrü- Besili, yağlı bir duruma gelmek, kilo almak, kalınlaşmak, şişmanlamak, semizlemek.
s.-ye 50a/10
[=1]

sendire- Sendelemek, sarsılmak.
s.-r 39b/09
[=1]

ser- Kurutmak için asmak.
s.-eler 48b/13
[=1]

seraṭān Ar. Atın gövdesinde beliren, fındık ya da yumru büyüklüğünde, ağrılı, etrafı damarlı bir kanser türü.
s. 12a/11
s. ol- 46a/09
[=2]

serkele Diş otugillerden, kurak ve çorak yerlerde yetişen, çok yıllık ve otsu bir bitki, Mısır anasonu, kurşun otu, *plumbago zeylenica.*
s. 39b/13
[=1]

servi Far. Servigiller familyasından, sürgünlere bitişik pul biçiminde hep yeşil yapraklı, kozalak meyveli ağaç ya da ağaççık. *Cupressus.*
s. aġacı 44a/03
s. ḳozı 47a/09
[=2]

sıçan Sıçangillerden, fareden iri, zararlı birçok türü bulunan kemirgen, memeli hayvan, *rattus.*
s. tülü at 10a/02
[=1]

sıçan otı Atom numarası 33, atom ağırlığı 74,91, yoğunluğu 5,7 olan, atmosfer basıncı altında 450°C'de süblimleşen, maden filizlerinde çok yaygın bulunan, metal görünümünde basit element, arsenik, (simgesi As). Krş **zernīḫ**
s. 18a/05, 19a/02, 33a/05, 33b/06, 48a/01
[=4]

sıçra- Ayaklarla, birden bire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak.
s.-maḳdan 48a/10
[=1]

ṣıfat Bir kimse veya şeyin sahip olduğu nitelik, ona ait olan özellik, hâl ve vasıf.
ṣ.-ı ḳabīḥ 10a/05
ṣ.+ları 10a/04
[=2]

ṣığ- Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek, içine yerleşebilmek.
ṣ.-a 45a/12
ṣ.-ar 14a/09
[=2]

ṣığa- Okşamak, sıvazlamak.

ṣ.-ya 27b/07
[=1]

ṣığır Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş, evcil hayvanların genel adı.
ṣ. boḳı 23b/10
ṣ.+bögreginün yaġı 37a/09
ṣ.+dan ol- 5a/08
ṣ.+ıñ bögregi yaġı 20a/13, 37b/13
ṣ. keşi 47b/05
ṣ. ödi 47a/04
ṣ. südin 51a/06
ṣ. yaġı 16b/03, 23a/08, 28a/13, 29a/08, 30a/09, 33b/12, 40b/11, 42b/13, 45a/03, 49a/05, 49b/01, 51a/13
s. yaġın bile 28b/04
s. yoġurdu 42b/04
ḳabaḳlu ve ḳarunlu ve ḫurdalu ol- 5a/12
[=23]

ṣıḥḥat Ar. Sağlık.
ṣ. 2b/01
ṣ. bul- 2b/05
[=2]

ṣıḳ Benzerleri veya parçaları arasında çok az aralık bulunan, seyrek karşıtı.
dişleri ṣıḳ 3b/03
[=1]

ṣıḳ- Basınçla suyunu, yağını, sıvı kısmını çıkarıp akıtmak.
ṣ.-a 27b/12
[=1]

ṣıḳlıḳ Islık, ağızdan çıkarılan düdük sesi gibi ses.
ḳulaġına ṣıḳlıḳ vireler 41b/10
[=1]

ṣınan- Denenmiş, tecrübe edilmiş.
ṣ.-mışı 36a/13
[=1]

sındur-Bedenin bir bölümünün, bir şeyin kırılmasına, zarar görmesine yol açmak.
s. başın sındur- 22b/02
[=1]

sıraca Soğuk apse iken sürekli akarcaya dönüşen, sonra nedbeleşen, tüberküloz kökenli süreğen boyun adenitine verilen ad.
s. 33a/01
s. içün 43b/07
[=2]

şırçasuz Camsız.
ṣ. çanaḳ 19b/12
[=1]

sıruḳ Değnekten uzun ve kalınca ağaç
s. (burnı sıruḳ) 11b/13
[=1]

sidük Böbreklerde kandan süzülerek idrar yollarıyla dışarıya atılan sıvı, idrar.
s. gibi 35b/09
s.+i (adam sidügi) 27b/12, 29b/05
s.+i (atuñ sidügi tutulsa) 29a/11
s.+in (adam sidügin) 32a/02
s.+iyle (eşek sidügiyle) 52b/11
[=6]

sigil Papovavirus grubundan, DNA'lı bir virüsten ileri gelen iyicil üstderi uru; siğil.
s. 45b/08
s.+i 18a/02
s. ol- 18a/01, 45b/06, 45b/10
[=5]

sil- Sürterek, ovarak, kazıyarak vb. ya da özel bir yöntemle gidermek, yok etmek.
s.-e 18b/05, 35b/06
s.-eler 46b/02, 47b/10, 49b/05
s.-er 14a/09
[=6]

silāh Savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç.
s. 3a/05
s.+da (silāh) 2b/08
s.+la (eyü silāh) 3a/05
[=3]

silāhsuz Silahı olmayan.
s. ol- 2b/08
[=1]

siligün Boyacılıkta pastan koruyucu ve astar olarak kullanılan, bileşiminde yaklaşık %80 kurşun ortoplumbat ile %20

kurşun protoksit bulunan, kırmızı renkli, çok yoğun ve zehirli pigment.
s. 17a/13, 17b/07, 20a/02, 35b/11, 46a/03
[=5]

sinclü Yüzlü, çehreli.
s. 5a/12
[=1]

siñir Kas girişi, kas bağı.
s.+i (deve siñiri gibi ola) 5a/11
s.+leri dutul- 32b/02
s.+leri geril- 31a/09
s.+leri yoġun 5a/10
[=4]

siñirle- Hareket edemez hâle koymak için vurup ayak sinirini kesmek.
s.-yeler 52b/06
[=1]

sipāh Far. Asker
s.-ı ḳavī ol- 3a/04, 3a/04
[=2]

sirke Far. Sirkenin, bir ya da birçok ecza maddesi üzerindeki ya da bu sıvıda çözünür özler içeren çeşitli bitkisel eczalar üzerindeki çözücü etkisinden yararlanılarak asetik mayalanmayla elde edilen ilaç.
s. 17a/11, 17b/08, 30b/08, 34b/10, 45a/02, 45a/08
s.+de 46b/10
s.+de (uşaḳī sirkede) 47b/12
s.+ile 38a/03, 44a/10, 45a/01, 47b/06, 51b/12
s.+ye (ṣarp sirke) 42b/01
s.+ye (uşaḳī sirke) 17b/10
s.+yi 43a/01
s.+yile 36a/10
s.+yle 31b/11
ṣarp sirke 28b/10, 36a/01
ṣarp sirke birle 20a/04, 43b/13
ṣarp sirke ile 30b/07, 44a/06, 47b/10
uşaġī sirke ile 33a/05
[=26]

sīsem Susamgiller familyasından, yağca zengin yenebilir tohumları için yetiştirilen, tropikal ve Güney Afrika kökenli bitki. *Sesamum*. Krş. **küncid**
s. 48b/11
s. yaġı 28b/08, 40b/10, 43a/06
[=4]

sisli Alaca benekleri olan (at).
s. at 10a/01
[=1]

sivri Uca doğru incelen şey.
s. ol- 44b/06
[=1]

sivrilt- Sivri duruma getirmek.
s.-üp (sivrildüp) 24a/04
[=1]

ṣofra Anüs.
ṣ.+sı 47a/07
ṣ.+sı (atuñ ṣofrası çıḳsa) 46b/05
ṣ.+sına 29b/07, 46b/11
ṣ.+sına (atuñ ṣofrasına) 27b/10
ṣ.+sını 46b/07
ṣ.+sınuñ iki yanı 4a/13
[=7]

ṣoġan Zambakgiller familyasından, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan ıtırlıbitki. *Allium cepa.*
ṣ. 21b/01, 51a/03
ṣ.+ı 27b/12
ṣ.+ıla (aḳ ṣoġan ıla) 16a/08
ṣ. ṣuyı 43a/02
aḳ ṣoġan18b/06, 28b/06
ḳızıl ṣoġan 50a/07
ḳızıl ṣoġan ḳabı 29b/03
[=9]

ṣoḳ- 1. İçine veya arasına girmesini sağlamak.
ṣ.-a 27b/10, 29b/07
ṣ.-alar 20a/12, 24a/02, 32a/11, 44b/09, 48a/03
ṣ.-arlar 28a/02
ṣ.-up 52b/10
2. (Böcek, bitki için) İğnesini, dişini, dikenini batırmak.
ṣ.-a 23a/05
[=10]
aġulu cānavar ṣoḳ- 23a/05

aġaç ṣoḳ- 24a/02
yaraya ṣok- 52b/10
[=3]

Ṣoḳṭūri (<Ar. Sokotra) Hint okyanusunda, Guardafui burnunun 250 km ve Arabistan'ın güney kıyısının 400 km açığında; 3580 km2 alana sahip ada, Sukutra Adası.
ṣabr-ı Ṣoḳṭūri 26b/10, 47a/11
[=2]

ṣol Kalbin bulunduğu tarafta olan.
ṣ. ayaġı aḳ at 11a/09
ṣ. ayaḳ 4b/13, 10b/04, 35a/07
ṣ. eyegüsi 4b/09
ṣ. göz 11a/01
[=6]

ṣolaḳ Genellikle sol elini kullanan kimse.
ṣ. at 5a/01
ṣ. ol- 5a/01, 10b/04
[=3]

ṣolu- Nefes alıp vermek, sık ve kesik soluk alıp vermek.
ṣ.-masını 30b/01
ṣ.-r 16b/07, 27b/02
ṣ.-rsa 30a/04
[=4]
aġzından ṣolu- 16b/07
[=1]

soñra Zamanda art arda gelişi belirtir, -nın ardından, müteakiben.
s. 36a/03
s. (-dan soñra) 14b/13, 17a/07, 17a/08, 17b/10, 23b/11, 26b/09, 26b/13, 29b/09, 30b/05, 32a/07, 35b/10, 40a/06, 48b/12
s. (-den soñra) 26a/04, 37a/11
s. (-dikden soñra) 17b/04, 23a/02
s. (-dükden soñra) 18a/06, 29a/04
[=20]

ṣovuḳ Isısı düşük olan, sıcak karşıtı.
ṣ. 25b/07, 28a/06
ṣ.+a (ṣovuġa bağla-) 20b/06, 27a/12
ṣ.+a (ṣovuġa doḳundur-) 12b/12
ṣ. geç- 29a/04, 29a/12
ṣ. gün 15b/09, 41b/01
ṣ.+ile 35b/06
ṣ. ol- 13a/07, 21a/10
ṣ. ṣu 21b/03, 22a/05, 38b/13
ṣ. ṣu ile 34a/01
ṣ. ṣu vir- 30a/11
ṣ. ṣuya çek- 29a/10, 32b/03
ṣ. ur- 49a/07
ṣ. vur- 49a/01
[=21]

ṣovut- Soğumasını sağlamak, soğumasına sebep olmak.
ṣ.-madın 12b/10
[=1]

sögüt Söğütgiller familyasından, daha çok soğuk ve ılıman bölgelerde su kenarlarında yetişen, pek çok çeşidi olan, uzun ve acı yapraklı, kabuğu kolay soyulan ağaç ya da ağaççık, *salix*.
s. aġacı 52b/09
s. aġacınuñ ḳabı 38a/12
s. külinüñ ṣuyı ile 33b/07
[=3]

sök- Çıkması, akması kolaylaşmak.
s.-e 16a/02
[=1]

sökül- Çıkmak, akmak.
s.-e 15b/03, 15b/06, 23b/13
[=3]

söyle- Konuşmak.
s.-meye 41a/08
[=1]

ṣu 1. Normal sıcaklık ve basınç altında sıvı halde bulunan, her molekülü bir oksijen ile iki hidrojen atomundan oluşan, renksiz, kokusuz, tatsız madde.
ṣ. 16b/08, 27a/04, 32a/05, 32a/05, 32a/12, 35b/08, 35b/09, 40a/10, 48b/07
ṣ. (ıssı ṣu) 44a/12
ṣ.+da 27a/01, 52b/01
ṣ.+dan 37a/08
ṣ. iç- 42b/10, 50b/06

ṣ. içür- 32b/04
ṣ. in- 31b/07
ṣ. vir- 12b/03, 12b/11, 16a/05, 20b/06, 27a/12, 28a/11, 29a/05, 31b/08, 41a/11, 41b/03
ṣ.+ya 4a/07, 10b/04, 29b/05, 39b/12, 49a/13
ṣ.+ya (ṣovuḳ ṣuya çekerler) 32b/03
ṣ.+ya (ṣovuḳ ṣuya çekerlerse) 29a/10
ṣ.+ya kivür- 26b/13
ṣ.+ya uġra- 4b/11
ṣ.+yı 13a/13, 32a/11, 48b/03
ṣ.+yıla (ıssı ṣuyıla) 49a/11
ṣ.+yıla (ṣovuḳ ṣuyıla) 38b/13
ṣ.+yın 13a/11, 21a/04, 25a/11
ṣ.+yla 16b/01, 17a/04, 40b/08
ṣ.+yla (ıssı ṣuyla) 13b/03, 18a/09, 36a/04, 37b/10, 40b/08
ṣ.+yula (ılıcaḳ ṣuyula) 20a/07
ṣ.+yula (ıssı ṣuyula) 49b/03
ṣ.+yun 25b/07
ṣ.+yuna 27b/12
ṣ.+yunı 28a/05, 41a/13
ıssı ṣu ile 38a/04
ṣovuḳ ṣu 21b/03, 22a/05
ṣovuḳ ṣu ile 34a/01
ṣovuḳ ṣu virmeye 30a/11

2. Bazı toz ya da katı durumundaki maddelerin suda eritilmesinden, suyla karıştırılmasından elde edilen sıvı.
ṣ.+ya (ṭuzlu ṣuya) 24a/10
ṣ.+yı (sögüt külinüñ ṣuyı ile) 33b/07
ṣ.+yın (kireç ṣuyın) 47a/06
ṣ.+yuyla (ṣabun ṣuyuyla) 19b/07

3. Kimi meyvelerin etenesinde, kimi sebzelerin etli kısmında bulunan ve sıkarak, basınç uygulayarak elde edilen sıvı.
ṣ.+yı (gül ṣuyı) 15b/08
ṣ.+yı (ḳaṣnı ṣuyı) 27a/08
ṣ.+yı (kepek ṣuyı ile) 32b/10
ṣ.+yı (ṣoġan ṣuyı) 43a/02

3. Organlarla ilgili, kan, irin vb. gibi uzvî sıvılar.
ṣaru ṣu 16a/06, 17a/02, 35a/12
ṣ.+lar (ṣaru ṣular) 23a/12

4. Deniz suyu.
ṣ.+yun (deñiz ṣuyun) 21b/04
[=76]

suʿāl Ar. Şiddetli öksürük.
s. 12a/13
[=1]

ṣu gerdemesi Turpgiller familyasından, tek tüysü, 3-7 çift yapraklı, beyaz çiçekli, su kenarlarında yetişen, çokyıllık otsu bitki; su teresi. *Nasturtium officinale.*
ṣ. 28b/03
[=1]

ṣūret Ar. Yüz.
ṣ.+çe 11a/05
[=1]

ṣūretlü Herhangi bir biçimde veya özellikte görünüşü olan.
ḫaç ṣūretlü 45b/11
ḫūb ṣūretlü ol- 3a/13
[=2]

ṣusam Bk. **sīsem**
ṣ. 25b/04, 49a/13
ṣ.+ı 50a/09
ṣ. yaġı 16a/09
[=4]

ṣuvar- Sulamak, su vermek.
ṣ.-alar 51a/01
ṣ.-urlar 52b/12
[=2]

süci Şarap.
s. 23a/08
s. içi 40a/10
s. ṭulumı birle 31a/13
s.+yle 23b/07, 28a/03, 28b/07, 29b/03, 30a/01, 30b/11, 31a/02, 40b/04, 46b/07, 47a/10, 51a/05, 53a/03
s.+yle (ḫāṣ süciyle) 27b/04
s.+yle (üzüm süciyle) 29a/01
eski süci 42b/13
[=18]

sücü Bk. **süci**
s.+yile 18b/07

s.+yüle 15a/08
[=2]

süd Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.
s. 28b/01, 49a/09
s.+de 37b/06
s.+ile 31a/12, 48b/10
s.+in (çig inek südin) 23a/10
s.+in (inek südin) 30a/12
s.+in (sıġır südin) 51a/06
[=8]

süksi Boyun kökü, ense.
s.+nin bıraḳ- 11a/12
[=1]

sülük Sülüklerden, tatlı sularda yaşayan, vücudunda 22 sindirim kesesi olduğu için bir kezde, ağırlığının sekiz katı kan emebilen, halk arasında bazı kan hastalıklarının tedavisinde yararlanılan hayvan. *Hirudo medicinalis.*
s. yapış- 24a/06
[=1]

sümüklü ḳurt Karından bacaklılardan, akciğerli, otçul ve kabuksuz yer yumuşakçası; sümüklü böcek. *Limax.*
s. 33b/10
[=1]

süñü Kargı, süngü, mızrak.
s.+den 52b/05
[=1]

süñük Kemik
s. (yumrı süñük gibi) 32a/06
s.+e (ḳatı süñüge) 21a/01
s.+e (süñüge) 32a/07
[=3]

sür- 1. İnce bir tabaka halinde bir yüzeye, zemine yaymak veya dökmek; serpmek.
s.-eler 24a/10, 24b/07, 25a/04, 41b/06, 49b/04, 49b/09, 49b/10
2. Var olmaya, oluşmaya, görünmeye, bir durumda olmaya, uzayıp gitmeye, öylece kalmaya devam etmek.
s.-er 35a/10
2. Dokunmak, değmek.
s.-er 14b/10, 16a/07, 47a/03, 49a/03
[=12]
berk sür- 49b/10
[=1]

sürç- Yürürken yanlış adım atıp dengesini bozmak.
s.-er 36b/02
[=1]

sürçek Sürekli, sık sık sürçen.
s. ol- 11b/02
[=1]

sürme Kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme, is.
s. gibi 21b/07
[=1]

süsen (< Far. sūsen) Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünüşlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi, zambak, *iris germanica.*
gök süsen dibi 29b/13
[=1]

süst Far. Gevşek tembel.
s. ol- 6b/04
[=1]

süz- Bir sıvıyı, içindeki katı maddelerden ayırmak için bez veya delikli bir kaptan geçirmek.
s.-e 27a/05, 30a/08
s.-eler 25b/03, 29b/04, 30a/02, 47a/10
s.-esin 15a/09
s.-üp 28b/07
[=8]

Ş

şab (<Ar. şabb) Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde.

ş. 37b/03, 44b/01, 46b/08
pişmiş şab 18a/10
[=4]

şāf Far. Fitil.
ş. it- 27b/10
[=1]

şalġam Far. Hardalgiller familyasından, toprak altı yumruları sebze olarak kullanılan, enerjice zengin, lezzetli; ancak köklerinde ve yapraklarında glikosinolatlar bulunan, etin rengini, sütün tat ve kokusunu bozabilen, tiroit bezinin büyümesine yol açan bitki. *Brassica rapa.*
ş. 46a/09
[=1]

Şāmī Şam'a ait.
ş. ṣabun 33b/11, 37a/10
[=2]

şarap Ar. Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki.
ş. 51a/12
ş.+la 28b/03
ş.+la bile 51a/04
[=3]

şarġada Yaramaz, kavgacı.
ş. 6b/04
[=1]

şaşı Birbirine paralel görme ekseni olmayan (göz veya kimse).
ş. at 11a/04
ş. idi 11a/07
[=2]

şaytırac (<Ar. şīṭarac) Şahtere otu, 20-40 cm, parçalı yapraklı, pembe çiçekli, otsu ve çok yıllık bir bitkidir. Yapraklı ve çiçekli dallardan ibarettir. Tanen, potasyum tuzları, fumarik asit ve izokinolin alkaolitleri (fumarin) içermektedir. İdrar söktürücü, sakinleştiricidir. Safra yolları ve mide bağırsak sistemindeki spazmlarda kullanılmaktadır.
ş.-ı Hindī 27a/02
[=1]

şehādet parmaġı İşaret parmağı
ş. 20b/11
[=1]

şehr Far. Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site.
ş.+ine (Belḫ şehrine) 2a/02
[=1]

şeker Far. Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday vb. bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı.
ş. 22a/04, 25b/04, 40b/07, 49a/10
[=4]

şerbet Ar. Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek.
ş.+le 25a/02
[=1]

şırlaġam (<Far. şīr ravġan) Haşhaş yağı, susam yağı. Sesami oleum.
ş.+ıla 40a/04
[=1]

şırlaġun Bk. **şırlaġan**
ş. birle 51b/10
[=1]

şifā Ar. Bedensel veya ruhsal bir hastalığın son bulması, hastalıktan kurtulma, onma.
ş. bul- 22a/01, 23a/04, 25a/04, 25b/08, 26b/02, 27a/11, 29a/02, 31b/06, 32a/13, 32b/13, 34a/05, 34b/11, 35b/07, 38a/06, 43a/10, 51b/08, 52a/01
ş. ol- 28b/12
[=18]

şiḳāḳ Ar. Atın tırnağında oluşan yarık, çatlak.

ş. 12a/09, 38a/01
[=2]

şiş Şişmiş olan yer, şişlik.
ş.+i 45b/01
ş. ol- 51b/13
[=3]

şiş- Gerilmek, kabarmak, şişkin bir durum almak.
ş.-e 23a/04
ş.-er 23a/11, 27b/01, 30b/03, 31b/10, 33a/02, 42b/11, 44b/07
ş.-erse 43a/05
ş.-se 24a/13, 32b/07, 38a/09, 45a/06, 51b/05
[=14]
atuñ baldırı şiş- 38a/09
atuñ başı şiş- 23a/04
atuñ dili şiş- 24a/13
atuñ omuzı şiş- 32b/07
ayaġı şiş- 51b/05
başı şiş- 23a/11
ḳarnı ḳatı şiş- 43a/05
ḳarnı şiş- 27b/01, 42b/11
[=9]

şişe Far. İçerisine sıvı konulan, cam veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun kap.
ş. ur- 51a/01
[=1]

şol İşaret sıfatı.
ş. 5a/04, 10b/03, 10b/05, 10b/06, 10b/08, 10b/09, 10b/13, 11a/02, 11a/09, 11a/11, 11b/01, 11b/03, 11b/07, 30b/12, 45b/04
ş. ḳadar 15a/09, 30b/07, 36a/05, 38a/11, 40b/02, 45a/11
[=21]

şom Far. Uğursuz.
ş.+dur 10a/05
ş. ol- 10b/12, 11a/01, 11a/09
[=4]

şöyle Şunun gibi, şuna benzer biçimde.
ş. 1b/06, 14a/04, 14a/09, 20b/12, 21b/12, 31a/12, 36a/02, 38b/04, 41b/07
[=9]

şura Bk. **şıra**
ş.+sın (divar şurasın) 36a/09
[=1]

T

tā Far. Kadar, değin, yeter ki, öyle ki, anlamlarına gelen takı.
t. 15b/03, 15b/06, 16a/01, 16a/11, 17b/12, 20a/08, 25a/04, 27a/01, 28a/04, 35b/09, 36a/11, 37a/03, 39b/06, 41a/13, 43b/06, 48a/06, 51a/04, 51b/04, 51b/08, 53a/11
[=20]

ṭabaḳ ṭoynaḳ Picornaviridae ailesinde, aftovirüs cinsinde yer alan virüsün çift tırnaklı hayvanlarda özellikle ağız ve tırnaklar arasında kabarcıklar görünmesi ve yüksek ateşle beliren, genellikle arıza bırakan bulaşıcı hastalık; dolama, etyaran, kurlugan. Krş. **ḳurluġan**
ṭ. ol- 35a/06
[=1]

ṭabanlu Herhangi bir biçimde veya özellikte tabanı olan.
deve ṭabanlu olmaya 4a/11
[=1]

ṭaġ (<Far. dāġ) Tedavi için vücutta kızgın bir demirle oluşturulan yanık.
ṭ. 32a/04
ṭ. ur- 26a/04, 31a/08, 32a/04, 32b/12, 39a/11
[=6]

ṭaġıl- Ortadan kalkmak, kalmamak, zail olmak.
ṭ.-masa 45b/03
ṭ.-up 32a/05
[=2]

ṭaġıt- Gidermek, izâle etmek.
ṭ.-a (ṭaġıda) 45b/03
ṭ.-ur (ṭaġıdur) 44b/11
[=2]

ṭaġla- Hastalıklı kısımları kurutmak, akan kanı durdurmak için

vücudun hasta veya yaralı yerini kızgın bir aletle veya yakıcı maddelerle yakmak.
ṭ.-ya 20a/11, 50a/04
ṭ.-yalar 32a/07, 32b/12, 33a/04, 34a/10, 46a/13, 52a/03, 52b/11
ṭ.-yup 39a/12
[=10]
deriñ ṭağla- 32b/12
[=1]

ṭağlağıç Bk. **ṭağlağuç**
ṭ.+la 32a/07
[=1]

ṭaglağuç Dağlama aleti.
ṭ. 34a/09
[=1]

ṭaḥīn Ar. Öğütülmüş susamın koyu sıvı durumu.
ṭ. 25a/09, 45a/05
[=2]

ṭala- Isırmak, yaralamak, sokmak.
ṭ.-dugı 51a/07, 51a/08
ṭ.-sa 50b/03
[=3]
ḳuduz ṭala- 50b/03, 51a/07
[=2]

ṭalaḳ Karın boşluğunun sol üst kısmında kaburgaların hemen altında, midenin sol arka tarafında bulunan, kan dolaşımını düzenleyen ve kan yapan, yaklaşık 200 gr. ağırlığında, çok damarlı, koyu kırmızı renkte, yassı uzunca organ.
ṭ.+ına (ṭalağına) 30a/05
[=1]

ṭamaḳ Ağız boşluğunun üstünü tavan gibi kuşatan kısım.
ṭ.+ı (ṭamağı yumrulan-) 24a/01
[=1]

tamām Ar. Bir şeyin hepsi, tamamı, bütünü, tümü.
t. 14a/09, 32a/12, 37a/05, 42a/10, 42a/10, 43b/04, 48a/08
t. ol- 3a/01, 42a/08, 45a/04
[=10]

ṭamar Canlı varlıkların vücudunda kan veya lenf dolaşımını sağlayan kanal.
ṭ. 26b/08, 31b/02, 31b/05, 33a/11, 33a/12, 34a/10
ṭ.+dan 33a/10, 33a/12
ṭ.+ı 26a/11, 34a/06
ṭ.+ından 22b/06
ṭ. kesil- 26a/06
ṭ.+lar 33b/01, 46a/12
ṭ.+larında (boynuñ ṭamarlarında) 25b/12
ṭ.+larından 52a/02
ṭ.+uñ 26b/12
[=17]

ṭamzur- Damlatmak.
ṭ.-a 15b/09, 15b/10, 16a/03, 36a/02
ṭ.-alar 15a/03, 22b/12
[=6]

ṭar Ensiz, genişliği az.
ṭ. ol- 3b/10
ṭ. yer 13a/07
naʿl ṭar ururlar 36b/05, 36b/09
[=4]

ṭaraf Ar. Ön, arka, sağ, sol, üst, alt vb. yanların her biri.
ṭ.+ın 37a/02
[=1]

ṭarīḳ Ar. Yol, yöntem.
ṭ.+i 26a/07
ṭ.+ile 13b/04
[=2]

taṣnīf Ar. Kitap yazma, yazılanları kitap haline getirme.
t. ḳıl- 2a/10
[=1]

ṭaş Yeryüzünün sertleşmiş ve katılaşmış tabakalarında bulunan, içindeki maden, tuz ve oksitlere göre değişik renkte ve değişik birleşimdeki çok sert cisimlerden kopmuş veya koparılmış parça.
ṭ. 24b/11, 26a/13
ṭ.+ı (rastıḳ ṭaşı) 20a/01
[=3]

ṭaşırğa- Ayak yalın olarak yürümekten yara bere içinde kalmak, aşınmak.

ṭ.-mış iken 36b/10
ṭ.-sa 43a/13
[=2]

ṭaşra Dışarı.
ṭ. 12a/01, 42a/08, 53a/01
[=3]

ṭava (<Far. tābe) Yağ kızdırmak, yiyecek kızartmak gibi işlere yarayan, uzun saplı yayvan kap.
ṭ. içi 16a/13
[=1]

ṭavşan Tavşangillerden, uzunluğu 70 cm kadar olan, kulakları başından uzun, ön bacakları arka bacaklarından kısa, çok hızlı koşan, dudakları kalın ve çok hareketli kuyruğu kısa, kemirgen memeli hayvan. *Lepus.*
ṭ. mayısı 51a/12
[=1]

tavuḳ Tavukgillerden, her yerde yetiştirilebilen, eti ve yumurtası için üretilen, kanatları kısa ve küt evcil kümes hayvanı. *Gallus.*
t.+a (tavuġa) 50b/09
t. boḳı 23b/10
t. boḳın 51a/05
t. dübürü 51a/10
[=4]

ṭavul (<Ar. ṭabl) Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı.
ṭ. üni 10b/07
[=1]

ṭāvus Ar. Tavus kuşu.
ṭ. yüñi 28a/01
[=1]

tāzī Far. Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir tür köpek, *canis familiaris grajus hibernicus.*
t. gibi 3b/13
[=1]

teʿālā Ar. "Nâmı büyük" anlamında olup Allah'ın kudsiyet ve büyüklüğü için hürmeten söylenir.
t.+nuñ (Allahu teʿālā) 35a/05
Allahu teʿālā 2a/04, 2a/13, 2b/11
inşā-allāhu teʿālā 3a/11
[=5]

tecerrüd Ar. Deride çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntü, ürtiker, kurdeşen.
t. 12a/10
[=1]

tecrübe Ar. Deneyim.
t. olun- 50a/05.
t.+si 36b/03
[=2]

tekrār Aynı olayın, işin, hareketin yeniden ortaya çıkışı, tekrarlanması.
t. 36a/07, 43b/06
t. it- 43b/11, 44a/07, 47b/11
[=5]

temiz (<Ar. temyīz) Bir yeri kirleten şeylerden arındırmak, temiz duruma getirmek.
t. vir- 13b/04
[=1]

temren Bk. **demren**
t.+üñ yeri 52b/08
[=1]

terāzū Far. Bir kolun iki ucuna asılı iki kefeden oluşan tartı, mizan.
gendüyi terāzū itüp 3b/11
[=1]

terle- Isının, harcanan bir gücün, yoğun bir heyecanın etkisiyle derisinin gözeneklerinden ter çıkarmak; ter dökmek.
t.-ye 18a/08
[=1]

ters İnsan ya da hayvan dışkısı.
t.+in (adam tersin) 44b/12
[=1]

tersle- Pislemek (hayvan için).
t.-mezse 27b/09
t.-rken 47a/07
t.-ye 27b/08
[=3]

tersleyici Pisleyici.

t. 11b/12
[=1]

tetri Sumak.
t. yapraġı 23b/06
[=1]

ṭırnaḳ İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka.
ṭ. degür- 53a/04
ṭ. ur- 49b/04
[=2]

tīmār Far. Binek hayvanlarının derisini, kıllarını, tüylerini kaşağı, fırça, tarak, gebre, sünger, tırnak bıçağı veya makasla temizleme.
t. 40b/06
t. it- 22b/10, 39a/06
t.+la 19b/02
t. olun- 35a/09
t. olunmaz ise 33a/03
[=6]

tiryāḳ (<Yun. theriake) Bitkisel, madensel ve hayvansal 50 ile 70 kadar maddenin, özel bir yöntemle bala karıştırılmasıyla hazırlanan ve 166 başlıca etkili maddesi afyon olan; birçok hastalığın tedavisinde ve zehirli hayvan sokmalarında panzehir olarak kullanılan macun kıvamında ilaç.
t. 23b/02, 40b/04, 51a/05
t.+ı 30a/02
t.-ı erbaʿa 23a/09
ḫāṣ tiryāḳ süci 27b/04
[=6]

tiskir- Ağız kapalıyken hafifçe aksırmak
t.-ür 16a/06
[=1]

tīz Far. Görece olarak kısa bir sürede; çabuk, süratli, acele.
t. 3b/08, 3b/13, 4a/07, 4a/09, 4b/02, 4b/06, 4b/06, 21b/04, 29a/05, 35a/09, 36a/10, 41a/13, 45b/09, 48b/08, 48b/08
[=15]

tīzcek Çabucak.
t. 2b/10, 12b/05, 13a/03
[=3]

tīzlik Çabukluk.
t.+iyle (zihin tīzligi) 2a/09
[=1]

tīzrek Çabucak
t. 48b/02
[=1]

ṭodaḳ Bk.**dodaḳ**
t.+ından (alt ṭodaġından) 23b/01
t.+ından (üst ṭodaġından) 23a/13
[=2]

ṭoġan Kartalgiller familyasından, küçük kuşlarla, böceklerle beslenen ve dünyanın her yerinde birçok türü bulunan yırtıcı kuş sınıfı. *Falco.*
ṭ. boḳınuñ aġı 22a/02
[=1]

ṭoġcalan- Kalınlaşmak, katılaşmak, sertleşmek. Krş. **intişār**
ṭ.-sa 25b/09
[=1]

ṭoġra- (Bir şeyi) Keserek parçalamak, parça parça kesmek.
ṭ.-yalar 43b/09
[=1]

ṭoġrı Bir ucundan öteki ucuna kadar kıvrılmadan uzanan; düz.
ṭ. dut- 42a/07
ṭ. otur- 42a/04
[=2]

ṭoġru Bk. **ṭoġrı**
ṭ. ve ḳuru aġaç gibi 25b/10
[=1]

toḫum (<Far. tuḫm) Bitkilerde döllenme sonunda çiçekten sonra oluşan ve toprağa gömülünce kendisinden yeni bir bitki üreyen tane.
t.+ı (çelti toḫmı) 30a/01
t.+ı (ḫaṭmi toḫmı) 25a/11
t.+ı (ḳaşnı toḫmı) 27a/03
t.+ı (kettān toḫmı) 44a/09
t.+ı (kişniç toḫmı) 40a/01

t.+ı (rāziyāne toḫmı) 23b/12
t.+ı (toḫmı birle) 34b/07
t.+ın (ebe gümeci toḫmın) 13a/11
t.+ın (yüzerlik toḫmın) 50a/12
t.+u (sarımsaḳ toḫmu) 28b/06
kişniç toḫum 27a/03
[=11]

ṭoḳ- Güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek.
ṭ.-madan 43b/08
[=1]
gün ṭoḳ- 43b/08
[=1]

ṭoḳu- Vurmak.
at için ṭoḳu- 52a/02
[=1]

ṭoḳun- Yaklaşıp hafifçe değmek, temas etmek.
ṭ.-madıḳ 25a/04
ṭ.-ur 24b/12
[=2]

ṭoḳuz Sekizden sonra, ondan önce gelen sayının adı.
ṭ. 28b/10, 36a/08
ṭ.+ındaki 14a/08
[=3]

ṭol- 1. Dolu duruma gelmek, birikmek.
ṭ.-ar 30a/06
2. (Yara, bere, hastalık vb. için) İrin toplamak, cerahat birikmek.
ṭ.-ar 37a/13
[=2]
iriñ ṭol- 37a/13
yil ṭol- 30a/06
[=2]

ṭola- Etrafında döndürüp sarmak.
bez ṭola- 25a/03
[=1]

ṭolaşuḳ Karışık, çapraşık.
ṭ. yörü- 4a/02
[=1]

ṭoldur- (Boş bir şeyi) Dolu hâle getirmek, dolmasını sağlamak.
ṭ.-alar 26a/12, 37a/07, 45b/13, 46b/01, 46b/03, 48a/05
[=6]

ṭolu İçi epeyce dolu; kabarmış, şişkin, dolgun.
ṭ. 29b/08
uyluġa ṭolu 3b/05
[=2]

ṭon- Akıcı hâlini kaybetmek.
ḳan ṭon- 26a/07
[=1]

ṭonlu Renkli.
ṭ. 5b/02
[=1]

ṭoñuz Domuzgiller familyasından, bütün dünyaya yayılmış, eti, yağı, derisi için beslenen, ağır, hantal, evcil,memeli hayvan. *Susacrofa domestica*.
ṭ. ḳılı ol- 46b/13
ṭ. yaġı 18b/01, 36a/03, 36a/13
[=4]

ṭonuḳ Canlılığı ve parlaklığı olmayan,soluk mat.
gözleri ṭonuḳ ola 11a/02
[=1]

ṭopraḳ Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü.
ṭ. bul- 52a/10
[=1]

ṭopuḳ Atgillerde ve gevişgetirenlerde bacakların incikle bukağılık arasında kalan ve ana bilek ya da tarakkemiğinin ilk parmakkemiği ve iki büyük susamsı kemikle yaptığı ekleme dayanan bölge.
ṭ.+ı (ṭopuġı) 31a/07
[=1]

ṭoru Çeşitli tonları bulunan kızıl kahverengi at rengi.
ṭ. at 6a/01, 10b/02
ḫurmāyī ṭoru at 5b/01
[=3]

ṭorva İçine yem konularak hayvanların başına takılan torba.
ṭ. 38b/04

ṭ.+sına 15b/02
ṭ.+sına (atuñ ṭorvasına) 15b/13
ṭ.+sıyla 16b/01
[=4]

ṭoṭaḳ Bk. **dodaḳ**
t.+ın (üst ṭoṭaġın) 49b/13
[=1]

ṭoynaḳ Gevişgetirenlerin ve domuzgillerin tırnağı.
ṭ.+a (ṭoynaġa) 37b/02
t.+dan 38a/02
ṭ.+ı (atuñ ṭoynaġı yarılsa) 52a/10
ṭ.+ı (ṭoynaġı) 9b/03, 9b/05, 36b/05
ṭ.+ı (ṭoynaġı çepçevre al-) 35b/01
ṭ.+ı (ṭoynaġı yerinden oynat-) 35b/02
ṭ.+ı (ṭoynaġı yöresi) 35a/11
t.+ın (atuñ ṭoynaġın) 35a/10
ṭ.+ına (atuñ toynaġına) 36b/01, 36b/06, 41b/06
ṭ.+ını (atuñ ṭoynaġını) 38a/06
ṭ.+ınuñ zihinden ḳus- 37b/01
ṭ.+ları 4a/10, 5b/02, 6a/01, 7a/04
ṭabaḳ ṭoynaḳ olsa 35a/06
[=20]

ṭoz Ezilen, dövülen, öğütülen katı bir maddenin çok küçük taneciklere bölünmüş durumu.
ṭ.+ı 13a/10
ṭ.+ı (eski şaman ṭozı) 23b/06
ṭ.+ı (şaman ṭozı) 15b/01, 40a/09
[=4]

tuḫme Hazımsızlık, sindirim güçlüğü, mide dolgunluğu.
t. ol- 42b/09
[=1]

ṭulum Kimi yiyecek ve içecekleri korumak için kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş ya da torba biçiminde dikilmiş hayvan derisi.
ṭ.+ı (peynir ṭulumı) 32b/10
ṭ.+ı (süci ṭulumı birle) 31a/13
ṭ.+ın (peynir ṭulumın) 31a/01
[=3]

ṭur- 1. Ara vermek.
ṭ.-maya 31a/04
2. Bir yerde olmak, bir yerde beklemek, üzerinden zaman geçmek.
ṭ.-a 16a/01, 19a/05, 19b/10, 23b/11, 26b/13, 27a/02, 29a/10, 29a/11, 30b/10, 31a/01, 31a/03, 31a/06, 31b/06, 31b/13, 32b/11, 33a/07, 33b/09, 36a/08, 36b/13, 37a/09, 37b/07, 38b/10, 43b/05, 44b/12, 45b/01, 46a/01, 46b/02, 48a/04, 53a/09
3. Kök veya gövdeleri sonuna (-p) zarf-fiil eki yada (-ur) sıfat-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur.
ṭ.-maya (irkilüp ṭurmaya) 3b/13
ṭ.-ur (yatur ṭurur) 20b/04
4. Son bulmak, kesilmek.
ṭ.-masa 26a/07
ṭ.-mazsa 29a/07
5. Belli bir durumda olmak.
ṭ.-dugı 14b/11, 52a/04
[=36]
irkilüp ṭur- 3b/13
ḳanı ṭur- 26a/07
irkilüp ṭur- 3b/13
yatur ṭur- 20b/04
[=4]

ṭuraḳ Dere otu. Anethum graveolens.
ṭ. otı 24b/03, 25a/10, 30a/07
[=3]

ṭurġur- Durdurmak.
ṭ.-alar 12b/04
[=1]

ṭurşu Far. Tuzlu suda, sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş sebze veya meyve.
ṭ.+sı (sa yaġı ṭurşusı) 32b/05
[=1]

ṭut- 1. Elle kavramak.
ṭ.-a 20b/11
ṭ.-up 41b/05

2. Herhangi bir durumda bulundurmak.
ṭ.-a 30a/11
ṭ.-alar 36b/04
ṭ.-maya 41a/04
3. Bedeni veya bedenin bir bölümünü, belli bir duruşa geçirmek ve o duruşu sürdürmek.
ṭ.-ar 14b/10, 24a/07, 36b/02, 39b/10, 50b/05
4. Engellemek.
ṭ.-a 22b/08, 26b/09
5. Sarmak, bürümek.
ṭ.-mış ol 34a/06
6. Hasta etmek.
ṭ.-sa (ısıtma ṭutsa) 39b/06
7. Bir işi yapmaktan kendini alıkoymak.
ṭ.-ı vir- 49b/10
[=14]
ayaġını yoḳaru ṭut- 36b/02
başını aşaġa ṭut- 14b/10, 24a/07, 39b/10, 50b/05
berk ṭut- 36b/04
ısıtmaya ṭut- 39b/06
ıssı ṭut- 30a/11
ḳanın ṭut- 26b/09
ḳatı ṭut- 41a/04
[=10]

ṭut (<Far. tūt) İki çenekliler sınıfının dutgiller familyasından, yaprakları ile ipek böceği beslenen, odunundan tarım aletleri, araba, mobilya vb. şeyler yapılan, 1 ile 18-20 metre boyunda dayanıklı ağaç (*Monis*) ve bu ağacın beyaz, kara, koyu pembe renklerindeki yaş ve kuru olarak yenen, şurubu, pekmezi ve pestili yapılan tatlı meyvesi.
ṭ. aġacınuñ ḳabı 47a/08
[=1]

ṭutam Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktarda olan.
ṭ. 28b/06
[=1]

ṭutul- İşlevini yerine getiremez durumu gelmek.
atuñ sidügi ṭutul- 29a/11
[=1]

tutuz- Tutturmak.
t.-alar 15b/05
[=1]

ṭuvāl Far. Eğe talaşı.
t.+ı (demür ṭuvālı) 48b/01
[=1]

ṭuyul- Duyma işine konu olmak.
ṭ.-ursa 20b/08
[=1]

ṭuz Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde.
ṭ. 18a/11, 21a/03, 24a/08, 24a/12, 26a/01, 28a/08, 29b/05, 37a/07, 38a/03, 43a/07, 44a/04, 44b/01, 45b/13, 47a/04, 50a/03, 51a/02, 51a/13, 52a/06, 53b/01
ṭ.+dan 53b/03
ṭ. ek- 38b/09
ṭ.+ı 45a/06
ṭ.+ı (şāfī ṭuzı) 31a/12
ṭ.+ıla 17b/05
ṭ.+ın (deñiz ṭuzın) 23b/12
ṭ.+la 19b/05, 24a/05, 31a/02, 31b/12, 38b/11, 44a/02, 44b/13
ṭ.+la (şāfī ṭuzla) 21b/01
şāfī ṭuz 27b/13, 30b/12, 45b/12, 47b/05
[=37]

ṭuzlu Tuzu olan.
ṭ. şu 24a/10
[=1]

tü Bk. **tüy**
t. ol- 3b/07
[=1]

tülü Herhangi bir özellikte tüye sahip olmak.
sıçan tülü at 10a/02
[=1]

Türkçe Ural-Altay dil ailesinin Altay dillerine mensup, yapı

bakımından eklemeli diller grubuna giren, Türkiye'de ve Türklerin hakim olduğu ülkelerde kullanılan dil, Türk dili.
t. 15b/11, 34a/12
[=2]

tütün Duman.
t.+e bağla- 12b/08
[=1]

tüy İnsan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince kıl.
t. bit- 43a/12, 43a/12
t.+i 10b/12
t.+i (ḳulaḳ yerinüñ tüyi) 4a/09
t.+i bit- 43a/10
t.+i bitür- 49b/11
t.+i ürper- 49a/02
t.+in dök- 18b/04
t.+in gider- 43b/04
t.+ini gider- 47b/04
t. ürper- 39b/09
[=11]

U

uç 1. Genellikle uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri noktası.
u.+ı (dişlerinüñ ucı) 14a/07
2. Bir şeyin kenarı.
u.+ından (ucından) 23a/01
3. Bir şeyin baş veya son noktası.
u.+unda (ucunda) 44b/08
[=3]

ʿūd Ar. Thymelacaceae familyasından, Çinhindi'nde ve Endonezya adalarında yetişen ağaç; öd ağacı. *Aquilaria agallocha.*
ḳara ʿūd yapraġı 25a/01
[=1]

uġra- 1. Hastalık bulaşmak.
u.-dı 2a/06
2. Yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak
u.-yıcaḳ 4b/11
[=2]
ḳıran uġra- 2a/06
şuya uġra- 4b/11
[=2]

uġur Zaman.
u.+dan 42a/12
[=1]

ʿuḳalā-yi devr Ar. Devrin akıl sahipleri.
ʿu. 1b/05
[=1]

ulaş- -e Varmak, gelmek.
u.-up 34a/05
[=1]

ʿulemā-i ehli'l-yaḳīn Ar. Sağlam bilgi sahibi âlimler.
ʿu. 1b/04
[=1]

un Tahıl veya bazı besin maddelerinin öğütülmesinden elde edilen toz durumundaki besin.
u. 26b/09
u. gibi 19b/13, 21b/10
u.+ı (arpa unı) 31b/03, 40b/07, 49a/05, 49a/09
u.+ı (burçaḳ unı) 48a/13
u.+ı (pirinç unı) 40b/07, 49a/09
u.+ın 21b/11, 47b/05
u.+ın (arpa unın) 48b/10
u. it- 39a/03, 48a/13
u. özi 26b/04, 31a/05
u.+un (arpa unun) 28a/06, 32a/03
u.+unı (kiremit ununı) 39a/01
[=20]

ʿunnāb Ar. Hünnapgiller familyasından, almaşık yapraklı, dikenli, küçük yeşilimsi çiçekli ağaç (*Zizyphus jujuba*) ve bu ağacın, hafif müshil ve göğüs yumuşatıcı bir etkiye sahip meyvesi.
ʿu. 25b/02
[=1]

ur- 1. İsteyerek ya da istemeden bir organını ya da bir şeyini hızla şiddetle bir yere değdirmek, çarpmak.
u.-ur ol- 38a/07

2. Sürmek.
u.-a 17b/02, 17b/06, 18a/06, 20b/03, 21b/02, 22a/08, 26a/05, 31b/05, 31b/13, 33a/07, 34a/05, 34b/11, 38a/01, 42b/06, 43a/12, 43b/06, 45b/09, 48a/05, 48a/07
u.-alar 18b/01, 19a/07, 19a/11, 20a/13, 23a/04, 27b/06, 32a/03, 32a/05, 32b/06, 32b/11, 34a/11, 36a/07, 36a/08, 36a/12, 38b/09, 38b/12, 43b/05, 45a/01, 45a/02, 45a/10, 46a/06, 46b/11, 48a/09, 51a/05, 51a/11, 51b/01, 51b/07, 53a/08
u.-asın 22a/07
u.-up 22a/05
u.-urlarsa 18a/05
u.-ursa 37b/11
3. Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak, vurmak.
u.-ıcaḳ 50b/07
4. İsabet etmek.
u.-sa 52b/05
5. Sırtına, omzuna yerleştirmek.
u.-maḳdan 46b/06
u.-urlar 29b/11,
6. Takmak, koymak, bağlamak.
u.-urlar 36b/05, 36b/09
u.-alar 36b/12
7. Hasta etmek.
u.-mış 49a/07
8. Değmek.
u.-up 49b/04
9. Tedavi amaçlı bir nesneyi bir organa uygulamak, basmak, koymak.
u.-a 31a/08
u.-alar 26a/04, 32a/04, 32b/12, 39a/11,51a/01
10. Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.
u.-alar 20b/12
[=68]

bıçaḳ ur- 20b/12
ceraḥāta ur- 36a/07
ıssı ve şovuḳ ur- 49a/07
naʿl tar ur- 36b/05, 36b/09
naʿl ur- 36b/12
şişe ur- 51a/01
ṭaġ ur- 26a/04, 31a/08, 32a/04, 32b/12, 39a/11
ṭırnaḳ ur- 49b/04
yara ur- 52b/05
yaraya ur- 51a/11, 51b/01
yük ur- 29b/11, 46b/06
[=18]

ʿurūḳ-ı mücevvefe Ar. Sancılı, acılı arter, atar damar.
ʿu. 33a/11
[=1]

ustura Far. Tıraş için kullanılan, açılır kapanır, çok keskin bıçak, baş bıçağı, yülgü.
u. birle 23b/02
[=1]

uşaġī Bk. **uşaḳī**
u. sirke ile 33a/05
[=1]

uşaḳī Far. Amonyaklı.
u. 17b/09
u. sirke 17b/10, 47b/12
[=3]

uvat- Ufaltmak.
arpa uvat- 14a/11
[=1]

uyan Dizgin, gem, yular.
u.+ın 41b/13
[=1]

uyluḳ Bacağın kalçadan ya da leğenden dize kadar uzanan bölümü.
u.+a (uyluġa ṭolu) 3b/05
[=1]

uyuş- Soğuk, basınç vb. yüzünden sinirlerde veya kanda hareket geçici olarak azalmak.
ḳan uyuş- 42b/04
[=1]

uyuz Uyuzböceği denen bir akarın insanda ve hayvanda deri altına yerleşmesinden ileri gelen bulaşıcı, kaşıntılı deri hastalığı.

u. 49b/09
u. gibi ol- 18b/03
u. içün 49b/12
u. ol- 43b/12, 49b/02, 49b/08
u.+uñ kökini kes- 50a/04
[=7]

uzun İki ucu arasındaki uzunluk çok olan ya da benzerlerine oranla daha çok olan.
u. 4a/10
u. ol- 3b/04, 4b/05, 6a/02, 9b/04, 11b/02, 11b/08
boyunı uzun 5a/10
bürçegi uzun ola 5a/09
ḳulaḳları uzun 3b/01
ḳuyruġı uzun 8b/03
[=12]

uzunca Biraz uzun.
u. 35b/01
[=1]

Ü

üç İkiden sonra dörtten önce gelen sayının adı.
ü. 14a/03, 15a/09, 15a/11, 17a/07, 17a/12, 17b/01, 22a/02, 23a/09, 27a/04, 27a/10, 28b/10, 28b/11, 29a/02, 29b/02, 32a/11, 32b/11, 34b/02, 34b/05, 36b/12, 40a/02, 43b/05, 44b/11, 46b/02, 49a/03, 49b/11, 50a/01, 50a/08, 50a/12, 51b/07
ü.+i 5a/07, 5a/07, 5a/08
ü.+i (ikisincüñ üçi) 5a/06
ü.+ün 49a/07
[=33]

üçer Üç sayısının üleştirme sayı sıfatı.
ü. 28b/11
[=1]

üfür- Üflemek.
ü.-e 15b/07, 15b/08, 20b/08, 22a/01, 22a/10
ü.-eler 15a/02, 15a/05, 43b/11
ü.-esin 22a/06
[=9]

ülp Erkek hayvanın cinsel organı.
ü.+i (atuñ ülpi) 45a/06, 45a/11
ü.+in 11b/13
ü.+inde (atuñ ülpinde) 45b/05
ü.+ine (atuñ ülpine) 45a/10
ü.+ini (atuñ ülpini) 45a/13
ü.+üni 28a/01
[=7]

ümīẕ Far. Umut.
ü.+dür 27b/08
[=1]

ün Ses.
ü.+in (ṭavul ünin) 10b/07
[=1]

ürk- Bir şeyden korkup birden sıçramak.
ü.-meye 10b/07, 10b/09
[=2]

ürpek Atın ayaklarında görülen ve diz tüylerini döken, yayılıcı, uyuza benzer bir hastalık.
ü. ol- 18b/02
[=1]

ürper- Üşüme, korku, endişe, ürkme vb. sebepler yüzünden vücuttaki tüylerin dikilip derinin nokta nokta olması.
ü.-ür (tüy ürperür) 39b/09
ü.-ür (tüyi ürperür) 49a/02
[=2]

üslūb Ar. Bir şeyi yapış biçimi, tarz.
ü. 53b/02
[=1]

üst Bir bütünün yukarı bölümünde ya da geri kalanın üzerinde yer alan şey; üst yanı.
ü. 20b/13, 26b/07, 31b/01
ü. ṭodaḳ 23a/13
ü. ṭoṭaḳ 49b/13
ü.+ünde 17b/13, 17b/13, 31a/07, 41a/08
ü.+ünde (kirpügi üstünde) 10b/11
ü.+ündeki 43b/04
ü.+üne 4a/05, 15a/02, 19b/08, 19b/09, 20a/12, 20b/12, 26a/13, 26b/12, 28b/01, 31a/05, 34b/01, 38b/09, 40a/12, 42a/04, 52a/11
ü.+üni 39a/12
[=27]

üzeri 1. Bir şeyin gözle görünen dış yüzü; üstü.
ü.+nde 10b/10, 19a/12
ü.+nde (dizi üzerinde) 10b/11
ü.+nden 4b/04, 13a/07
ü.+ne 10b/08, 20a/06, 26a/10, 27b/06, 31b/05, 32b/12, 33a/06, 34b/13, 35a/01, 37b/11, 38b/08, 38b/10, 39a/03, 39a/08, 43b/05, 45a/05, 45b/08, 46b/10, 48a/04, 48a/06, 48b/01, 53a/06, 53a/07, 53b/02
2. Tarz.
ü.+ne (bir ḳāʿide üzerine) 4a/06
[=30]

üzül- Kopmak.
ü.-e 18a/04
[=1]

üzüm Asma adı verilen ağaççığın salkım durumunda ufak taneli, ince kabuklu, sulu, etli, glikoz ve vitamin bakımından zengin, yetiştiği yere göre pek çok çeşidi bulunan, tazesi ve kurusu yenen meyvesi. *Vitis vinifera.*
ü. süci 29a/01
ü.+ü (it üzümü) 24b/13
aḳ üzüm ḳurusı 27a/06
çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm 25b/02
ḳızıl üzüm 50a/07
[=5]

V

vācib Yapılması gerekli olan.
v.+dür 2b/06, 3a/11
[=2]

vāḳiʿ Ar. Olan, meydana gelen, olagelen.
v. ol- 2b/04, 12b/01, 19b/03, 36b/11
[=4]

vaḳt Ar. Ölçülebilir bir nicelik olarak düşünülen ve akışı ilerleyişi açısından ele alınan süre; zaman.
v. 19b/02, 29b/08, 45a/04, 45b/03
v.+ın 9a/03
v.+ında (aḫşam vaḳtında) 15a/01
v.+ında (ḫazān vaḳtında) 12b/08
v. ol- 18b/10, 29b/02, 36b/04, 37a/04
[=11]

var Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan.
v.+dır 15b/11, 26b/08
v.+dur 12a/05, 12a/06, 21a/10, 31b/02, 34a/12, 38b/01, 41b/11, 43b/08, 50a/02
v.+ısa 52a/13
v.+sa 38b/13, 44b/10
[=14]

var- Ulaşmak.
v.-duġı gibi 41a/12
v.-ınca 42a/02
[=2]

vaṣiṭāt Ar. Tay doğduktan altı ay sonra, orta yan kesici dişlerin yanından çıkan dişler; yan kesici dişler.
v. 13b/12
[=1]

ve Bağlaç, iki sözcüğü, sözcük öbeğini ve cümleyi birbirine bağlar.
v. 2a/01, 2a/02, 2a/03, 2a/03, 2a/05, 2a/06, 2a/09, 2a/10, 2b/01, 2b/07, 2b/08, 2b/10, 2b/11, 3a/02, 3a/02, 3a/03, 3a/04, 3a/05, 3a/05, 3a/07, 3a/07, 3a/08, 3a/09, 3a/10, 3a/13, 3a/13, 3b/01, 3b/01, 3b/02, 3b/03, 3b/03, 3b/04, 3b/05, 3b/05, 3b/06, 3b/06, 3b/07, 3b/07, 3b/08, 3b/08, 3b/08, 3b/09, 3b/09, 3b/10, 3b/10, 3b/12, 3b/13, 4a/02, 4a/02, 4a/03, 4a/04, 4a/05, 4a/06, 4a/06, 4a/07, 4a/07, 4a/08, 4a/10, 4a/10, 4a/10, 4a/10, 4a/11, 4a/12, 4a/13, 4b/01, 4b/02, 4b/02, 4b/03, 4b/04, 4b/05, 4b/06, 4b/06,

4b/07, 4b/07, 4b/08, 4b/10,
4b/11, 4b/11, 4b/12, 4b/13,
5a/01, 5a/07, 5a/07, 5a/08,
5a/09, 5a/09, 5a/10, 5a/10,
5a/10, 5a/11, 5a/11, 5a/12,
5a/12, 5a/12, 5a/12, 5a/13,
5a/13, 5b/02, 5b/02, 5b/02,
5b/02, 5b/03, 5b/03, 5b/03,
5b/03, 5b/05, 5b/05, 5b/05,
5b/05, 6a/01, 6a/01, 6a/02,
6a/02, 6a/02, 6a/03, 6a/03,
6b/01, 6b/01, 6b/02, 6b/03,
7a/01, 7a/04, 7a/04, 7a/04,
7b/01, 7b/04, 7b/04, 7b/04,
8a/01, 8a/02, 8a/02, 8a/02,
8b/01, 8b/01, 8b/01, 8b/02,
8b/03, 8b/03, 9a/01, 9a/02,
9a/03, 9a/04, 9a/05, 9a/06,
9a/06, 9a/06, 9b/02, 9b/02,
9b/04, 9b/04, 9b/05, 9b/05,
9b/05, 9b/07, 10a/03, 10a/05,
10b/01, 10b/02, 10b/03,
10b/05, 10b/05, 10b/06,
10b/08, 10b/10, 10b/10,
10b/11, 10b/11, 10b/12,
10b/13, 11a/02, 11a/04,
11a/05, 11a/06, 11a/07,
11a/08, 11a/09, 11a/09,
11a/10, 11a/11, 11a/12,
11b/01, 11b/01, 11b/01,
11b/03, 11b/05, 11b/05,
11b/07, 11b/08, 11b/10,
11b/10, 11b/10, 11b/11,
11b/11, 11b/11, 11b/12,
11b/13, 11b/13, 11b/13,
12a/03, 12a/03, 12a/04,
12a/05, 12a/06, 12a/07,
12a/08, 12a/08, 12a/08,
12a/08, 12a/09, 12a/09,
12a/09, 12a/09, 12a/10,
12a/10, 12a/10, 12a/10,
12a/10, 12a/11, 12a/11,
12a/11, 12a/11, 12a/12,
12a/12, 12a/12, 12a/12,
12a/13, 12a/13, 12a/13,
12b/03, 12b/04, 12b/05,
12b/06, 12b/07, 12b/07,
12b/07, 12b/08, 12b/09,
12b/10, 12b/11, 12b/12,
13a/05, 13a/05, 13a/06,
13a/06, 13a/07, 13a/07,
13a/08, 13a/09, 13a/09,
13a/10, 13a/10, 13a/10,
13a/10, 13a/11, 13a/12,
13a/13, 13b/01, 13b/01,
13b/02, 13b/02, 13b/03,
13b/03, 13b/06, 13b/06,
13b/12, 13b/13, 14a/05,
14a/06, 14a/07, 14a/08,
14a/12, 14b/02, 14b/08,
14b/10, 14b/11, 14b/11,
15a/01, 15a/01, 15a/02,
15a/06, 15a/06, 15a/06,
15a/07, 15a/09, 15a/12,
15a/13, 15b/01, 15b/01,
15b/05, 15b/08, 16a/03,
16a/06, 16a/07, 16a/09,
16a/10, 16a/11, 16b/02,
16b/03, 16b/04, 16b/04,
16b/06, 16b/07, 16b/07,
16b/08, 16b/09, 16b/11,
17a/03, 17a/04, 17a/07,
17a/08, 17a/09, 17a/09,
17a/10, 17a/11, 17a/11,
17a/12, 17a/12, 17a/13,
17a/13, 17b/04, 17b/05,
17b/06, 17b/08, 17b/09,
17b/10, 17b/13, 17b/13,
18a/04, 18a/09, 18a/09,
18a/10, 18a/10, 18a/10,
18a/11, 18a/11, 18a/12,
18a/13, 18a/13, 18a/13,
18b/01, 18b/03, 18b/05,
18b/06, 18b/06, 18b/07,
18b/08, 18b/09, 19a/01,
19a/01, 19a/02, 19a/06,
19a/06, 19a/10, 19b/02,
19b/04, 19b/05, 19b/06,
19b/06, 19b/07, 19b/07,
19b/08, 19b/11, 19b/13,
20a/01, 20a/02, 20a/02,
20a/06, 20a/07, 20a/12,
20a/13, 20a/13, 20b/01,
20b/02, 20b/05, 20b/06,
20b/08, 20b/11, 20b/11,
21a/01, 21a/02, 21a/03,
21a/03, 21a/04, 21a/04,
21a/05, 21a/05, 21a/06,
21a/08, 21a/09, 21b/01,
21b/02, 21b/04, 21b/06,

21b/08, 21b/09, 21b/10, 21b/11, 21b/12, 21b/13, 22a/01, 22a/01, 22a/03, 22a/04, 22a/06, 22a/08, 22a/10, 22a/11, 22a/13, 22a/13, 22b/02, 22b/03, 22b/04, 22b/05, 22b/05, 22b/06, 22b/07, 22b/12, 23a/02, 23a/02, 23a/02, 23a/03, 23a/06, 23a/08, 23a/08, 23a/09, 23a/09, 23a/11, 23a/12, 23a/12, 23b/01, 23b/02, 23b/03, 23b/05, 23b/05, 23b/05, 23b/05, 23b/06, 23b/06, 23b/07, 23b/08, 23b/09, 23b/10, 23b/10, 23b/10, 23b/11, 23b/11, 23b/12, 24a/01, 24a/09, 24a/11, 24a/12, 24b/01, 24b/03, 24b/04, 24b/04, 24b/05, 24b/05, 24b/09, 24b/12, 24b/13, 25a/01, 25a/01, 25a/01, 25a/03, 25a/03, 25a/08, 25a/09, 25a/09, 25a/10, 25a/10, 25a/10, 25a/10, 25a/11, 25a/11, 25a/12, 25b/01, 25b/02, 25b/02, 25b/03, 25b/04, 25b/04, 25b/05, 25b/05, 25b/06, 25b/07, 25b/07, 25b/08, 25b/10, 25b/12, 26a/01, 26a/01, 26a/01, 26a/02, 26a/03, 26a/04, 26a/06, 26a/08, 26a/08, 26a/08, 26a/09, 26a/09, 26a/10, 26a/11, 26a/12, 26a/13, 26b/01, 26b/02, 26b/03, 26b/04, 26b/05, 26b/06, 26b/09, 26b/09, 26b/10, 27a/01, 27a/03, 27a/03, 27a/03, 27a/04, 27a/07, 27a/07, 27a/08, 27a/09, 27a/12, 27b/01, 27b/01, 27b/02, 27b/02, 27b/03, 27b/03, 27b/05, 27b/05, 27b/06, 27b/09, 27b/10, 27b/12, 27b/13, 28a/01, 28a/01, 28a/05, 28a/05, 28a/06, 28a/08, 28a/09, 28a/12, 28a/13, 28b/03, 28b/05, 28b/06, 28b/06, 28b/08, 28b/13, 28b/13, 29a/04, 29a/06, 29a/07, 29a/08, 29a/13, 29b/01, 29b/03, 29b/04, 29b/04, 29b/05, 29b/06, 29b/07, 29b/07, 29b/08, 29b/11, 29b/13, 30a/01, 30a/01, 30a/01, 30a/02, 30a/03, 30a/06, 30a/07, 30a/07, 30a/08, 30a/09, 30a/10, 30a/11, 30a/12, 30a/13, 30b/04, 30b/05, 30b/06, 30b/06, 30b/06, 30b/07, 30b/10, 31a/02, 31a/05, 31a/09, 31b/02, 31b/03, 31b/03, 31b/03, 31b/04, 31b/10, 31b/12, 32a/01, 32a/03, 32a/08, 32a/08, 32a/09, 32b/01, 32b/04, 32b/05, 32b/06, 33a/02, 33a/02, 33a/05, 33a/06, 33a/08, 33b/05, 33b/05, 33b/05, 33b/06, 33b/07, 33b/07, 33b/10, 33b/11, 33b/11, 33b/11, 33b/13, 34a/01, 34a/02, 34a/03, 34a/03, 34a/04, 34a/05, 34a/06, 34a/08, 34a/09, 34a/11, 34a/12, 34b/02, 34b/06, 34b/07, 34b/10, 35a/01, 35a/02, 35a/08, 35a/11, 35a/13, 35b/01, 35b/02, 35b/04, 35b/07, 35b/10, 35b/11, 35b/12, 35b/12, 35b/12, 35b/12, 35b/13, 36a/04, 36a/05, 36a/06, 36a/11, 36b/02, 36b/02, 36b/06, 36b/07, 36b/08, 37a/02, 37a/06, 37a/07, 37a/08, 37a/09, 37a/10, 37a/11, 37a/11, 37b/01, 37b/02, 37b/03, 37b/04, 37b/04, 37b/08, 37b/08, 37b/09, 37b/10, 37b/10, 38a/03, 38a/03, 38a/13, 38b/01, 38b/03, 38b/09, 38b/10, 38b/12, 39a/01, 39a/01,

39a/02, 39a/06, 39a/09, 39b/02, 39b/05, 39b/05, 39b/09, 39b/09, 39b/09, 39b/10, 39b/10, 39b/11, 39b/11, 39b/13, 40a/04, 40a/08, 40a/08, 40a/09, 40a/09, 40a/10, 40a/11, 40a/12, 40b/02, 40b/07, 40b/07, 40b/07, 40b/08, 40b/09, 40b/10, 40b/10, 40b/11, 41a/09, 41a/10, 41a/11, 41a/12, 41b/05, 41b/10, 41b/13, 41b/13, 41b/13, 42a/01, 42a/03, 42a/04, 42a/05, 42a/05, 42a/06, 42a/07, 42a/07, 42a/08, 42a/09, 42a/10, 42a/11, 42b/05, 42b/05, 42b/06, 42b/08, 42b/10, 42b/11, 42b/12, 43a/01, 43a/03, 43a/04, 43a/06, 43a/07, 43b/01, 43b/03, 43b/04, 43b/10, 43b/13, 44a/02, 44a/03, 44a/04, 44a/04, 44a/05, 44a/05, 44a/08, 44a/09, 44a/10, 44a/11, 44a/12, 44a/12, 44a/13, 44b/01, 44b/01, 44b/02, 44b/02, 44b/05, 44b/06, 44b/08, 45a/05, 45a/07, 45a/09, 45b/01, 45b/06, 45b/08, 46a/01, 46a/01, 46a/02, 46a/02, 46a/03, 46a/04, 46a/04, 46a/04, 46a/05, 46a/13, 46a/13, 46b/03, 46b/04, 46b/04, 46b/04, 46b/07, 46b/08, 46b/08, 46b/08, 46b/09, 46b/10, 46b/11, 47a/01, 47a/02, 47a/04, 47a/04, 47a/04, 47a/09, 47a/09, 47a/09, 47a/10, 47b/01, 47b/05, 47b/05, 47b/06, 47b/07, 47b/08, 47b/10, 48a/01, 48a/07, 48a/08, 48a/08, 48a/13, 48a/13, 48a/13, 48b/01, 48b/03, 48b/05, 48b/07, 48b/07, 48b/07, 48b/08, 48b/08, 48b/10, 48b/11, 48b/11, 48b/12, 49a/02, 49a/05, 49a/07, 49a/09, 49a/09, 49a/09, 49a/09, 49a/10, 49a/11, 49a/12, 49a/13, 49b/09, 49b/13, 50a/02, 50a/07, 50a/07, 50b/04, 50b/05, 50b/05, 50b/06, 50b/06, 50b/06, 50b/07, 51a/01, 51a/02, 51a/03, 51a/03, 51a/05, 51a/05, 51a/06, 51a/10, 51a/12, 51a/12, 51a/13, 51a/13, 51b/10, 51b/12, 52b/04, 52b/05, 52b/09, 52b/10, 53a/01, 53a/05, 53a/07, 53a/09, 53a/09, 53a/10, 53a/13, 53a/13, 53b/01, 53b/01, 53b/01

[=896]

Ve’ṣ-ṣalātu ve’s-selāmu ʿalā Muḥammedin veʿalā āli Muḥammedin ve aṣḥābihi ecmaʿīn “Dua ve esenlik Hz. Muhammed’in, onun ailesinin ve sahabilerinin tümünün üzerine olsun.” anlamında Arapça bir dua.

v. 1b/02

[=1]

vezīr Ar. Osmanlılarda ve pek çok Müslüman devlette bakanlık, valilik vb. üst düzey görevlerde bulunan kimselere verilen unvan

v.+dir (ʿāḳıl ve ʿālim vezīrdir) 3a/02

[=1]

vilāyet Ar. İl, şehir.

v.+inde (Rūm vilāyetinde) 1b/09

[=1]

vir- 1. (Hayvan için) Yem, su, ot vb. ile doyurmak; beslemek.

v.-e 13a/11, 13a/12, 13a/13, 13b/04, 16b/12, 21a/04, 26a/05, 28a/05, 28a/05, 30a/11, 30a/12, 42a/10, 42a/10

v.-eler 13a/08, 21a/05, 25b/08, 32b/07, 34b/06, 34b/08,

40b/03, 41b/03, 42a/01, 43a/05, 48b/03, 48b/03, 48b/05, 50b/10
v.-irler 12b/11
v.-seler 34b/09
v.-ürler 12b/03, 24b/11, 31b/08,
v.-mekden 16a/05, 28a/11, 29a/05
v.-meye 16b/11, 25b/08, 28a/06, 29a/07, 41a/13, 42a/11, 42a/12, 43a/04
v. -meyeler 40b/03,
v.-ürler 20b/06, 27a/12, 52a/08
v.-ürse 41a/11, 43a/04
2. Sonuna bağfiil alan fiil kök ve gövdeleriyle birleşerek tezlik, ivedilik bildiren ya da bir isteği incelikle dile getirmeye yarayan birleşik fiiller oluşturur.
v.-meye (ḳoyu virmeye) 42a/06
v.-ür (gendüyi tutı virür) 49b/10
6. Nefes aldıktan sonra geri bırakma.
v.-emez 16b/06
7. Herhangi bir davranış için işaret amaçlı ses çıkarmak.
v.-eler 41b/10
[=54]
gendüyi tutı vir- 49b/10
koyu vir- 42a/06
ḳulaġına sıḳlıḳ vir- 41b/10
nefes vir- 16b/06
ṣovuḳ ṣu vir- 30a/11
ṣu vir- 12b/03, 12b/11, 16a/05, 20b/06, 27a/12, 28a/11, 29a/05, 31b/08, 41a/11, 41b/03
temiz vir- 13b/04
[=16]

vur- 1. Sürmek.
v.-a 18a/07, 32a/01
v.-alar 17b/12, 31a/06, 36a/10
v.-up 47b/04
2. Hasta olmak.
v.-mış 49a/01
3. Bir nesneyi bir organa uygulamak
v.-a 13b/01
[=8]
ḫırzıma vur- 47b/04
ḳasaġu vur- 13b/01
ṣovuḳ vur- 49a/01
[=3]

vüzerā-i ṣāhib-i resm-i āyīn Ar. Merasim sahibi vezirler.
v. 1b/05
[=1]

Y

ya Seçenek ya da karşıtlık belirterek cümledeki eş değerli öğeleri birbirine bağlar; ya da, veya, yahut.
y.10b/10, 10b/11, 11b/01, 11b/08, 12b/03, 12b/05, 12b/06, 12b/07, 12b/08, 17b/13, 17b/13, 19b/11, 21b/06, 22a/01, 22b/04, 24b/01, 24b/02, 24b/09, 25b/12, 26a/06, 27b/09, 28a/07, 28a/12, 29a/13, 29b/11, 30a/12, 32b/01, 37b/02, 44b/05, 47b/01, 47b/02, 48b/05, 50b/04
[=33]

yabān Far. Dışarı.
y.+a 23b/08
[=1]

yabān feslegini Sütleğengiller familyasından, bütün ve karşıt yapraklı, biryıllık ya da çokyıllık, dik saplı,tazesi zehirli, küçük yeşilimsi çiçekli, tarlalarda yetişen ve zararlı sayılan otsu bitki; yer fesleğeni, sultan otu. *Mercurialis annua.*
y. 40a/04
[=1]

yaġ Hayvanlardan ya da bitkilerden çeşitli yöntemlerle elde edilen, besin maddesi olarak tüketilmesinin yanı sıra

tıbbi olarak da kullanılan, yumuşak ya da sıvı madde.
y. 18b/13, 32b/13, 33a/07, 33b/10, 53a/10
y.+a 16b/09, 43a/11
y.+ı 16a/11
y.+ı (acı sa yaġı) 23b/09
y.+ı (defni yaġı) 23b/09
y.+ı (gül yaġı) 19b/10
y.+ı (kereyaġı) 40b/06, 48b/11, 49a/09
y.+ı (ḳoz yaġı) 24b/05
y.+ı (ḳuyruḳ yaġı) 19b/11
y.+ı (sa yaġı) 17a/08, 34a/03, 50a/07
y.+ı (sa yaġı turşusı) 32b/05
y.+ı (sıġır yaġı) 23a/08, 23a/09, 28a/13, 40b/11, 42b/13, 49a/05, 49b/01
y.+ı (sıġırıñ bögregi yaġı) 20a/13
y.+ı (sisem yaġı) 28b/08, 40b/10, 43a/06
y.+ı (zeyt yaġı) 27b/04
y.+ıla (acı yaġıla) 49b/06
y.+ın (badem yaġın) 22b/04, 25b/04
y.+ın (binefşe yaġın) 15a/02, 15b/10
y.+ın (gül yaġın) 18a/07
y.+ın (ḫaṭmi yaġın) 16b/03
y.+ın (iç yaġı) 17b/05
y.+ın (kereyaġın) 25a/09
y.+ın (ḳoz yaġı) 24b/09
y.+ın (küncid yaġın) 16a/03
y.+ın (sıġır yaġın) 16b/03, 30a/09
y.+ın (sıġır yaġın bile) 28b/04
y.+ın (ṭoñuz yaġın) 36a/03
y.+ın (zeyt yaġın) 16a/10, 25b/06
y.+ından (ṭoñuz yaġından) 36a/13
y.+ını (kereyaġını) 40a/02
y.+ını (sıġır bögreginüñ yaġını) 37a/09
y.+ını (susam yaġını) 16a/09
y.+ınuñ 37b/13
y.+ıyla 36a/11
y.+ıyla (badem yaġı) 24a/11
y.+ıyla (balasan yaġıyla) 36a/06
y.+ıyla (sa yaġıyla) 47b/09, 52a/01
y.+ıyla (sıġır yaġıyla) 29a/08, 33b/12, 45a/03, 51a/13
y.+ıyla (sıġırıñ bögregi yaġıyla) 37b/13
y.+ıyla (ṭoñuz yaġıyla) 18b/01
y.+ıyla (yıllamış sa yaġıyla) 45a/06
y.+ıyla (zeyt yaġıyla) 20a/03, 27b/09, 46a/05
y.+la 50a/07
acı yaġ 26a/05
[=71]

yaġır 1. Sırt
y.+ı 10b/10
y.+ınuñ (atuñ yaġırınuñ) 43a/10
2.Yük ve binek hayvanlarının, özellikle de atların sırtında eyer vurmasından açılan yara.
y.+ı (bögrek yaġırı olsa) 39b/03
y. ol- 38b/12, 39a/07
y.+uñ 39a/03
atuñ omuzı yaġır olsa 38b/06
[=7]

yaġız Esmer.
ḳara yaġız at 7a/01
[=1]

yaġmur Atmosferdeki su buğusunun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yer yüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı.
y.+a çulsız ḳo- 12b/09
y.+dan ve güneşden saḳla- **13a**/05
[=2]

yāḥud Far. Ya da anlamında kullanılan bağlaç.
y. 12b/04, 12b/07, 12b/09, 12b/11, 16a/10, 18a/12, 18b/01, 18b/06, 18b/12, 22a/07, 22a/08, 22a/11, 22b/03, 23a/06, 24a/03, 31a/09, 32a/01, 33a/08, 36b/05, 36b/09, 38b/07, 45a/01, 45a/02, 45b/06,

46a/02, 46a/07, 51a/01, 53a/01
[=28]

yaḳ- 1. Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.
y.-a 22a/03
y.-alar 18a/10, 36a/06, 38a/13, 43a/11
2. Kına, yakı, merhem vb. şeyleri bedenin bir bölümüne uygulamak, koymak, sürmek.
y.-alar 19b/08, 23b/11, 45a/03
y.-ar 19b/08, 23b/11, 47b/07
y.-up 26b/12
3. Keskin, sert ve ısırıcı bir duyum verme.
y.-ar 45b/13
[=13]
ḳına yaḳ- 19b/08, 47b/07
ḳına yaḳar gibi 23b/11
oda yaḳ- 43a/11
[=4]

yaḳın Az bir ara ile ayrılmış olan (zaman veya yer), uzak karşıtı.
y. 4b/05, 19a/03, 19a/11, 19b/01, 24a/08, 29b/08
[=6]

yaḳu Bazı hastalıkları tedavi etmek amacıyla bir bez üzerine yayılıp deri üzerine uygulanan, beden ısısıyla vücuda yapışan eczalı parça.
y. it- 22a/07, 36a/06, 37b/11, 45a/09, 48b/01
[=5]

yalan- Kendini yalamak.
y.-ur 24a/07
[=1]

yan 1. Bir şeyin alt üst, ön arka ya da ortasına karşıt olarak sağı veya solu.
y.+ı 27b/02
y.+ında 13b/12, 13b/13, 35a/08
y.+ından 14b/13, 27b/07, 31b/01, 33a/03
2. Taraf, yön, yer.
y.+ayısa 36b/04
y.+ı 14a/06, 14/06
y.+ı (ṣofrasınuñ iki yanı) 4a/13
y.+ına 33b/03, 51b/03
y.+ında 26b/07
y.+ında (iç yanında) 16b/05, 26b/08
y.+ından 26a/11, 31/01
y.+ından (iç yanından) 21a/06
y.+ından (iki ḳıçınuñ iç yanından) 33a/13
y.+ından (ḳıçınuñ iç yanından) 29b/12
y.+ını (yapraḳsız yanını) 15b/12
[=22]

yaʿnī Ar. Ardından gelen bir açıklamayı belirten bir bağlaç.
y. 11a/04, 19a/13, 25b/09, 29a/09, 42a/12, 48a/11
[=6]

yapış- Bir şeyin üstüne çok sıkı ve ayrılmayacak, çıkmayacak biçimde tutunmak, orada sabitleşmek, kalmak.
sülük yapış- 24a/06
[=1]

yapışdur- Bir şeyi bir maddenin etkisiyle bir yüzeyin üstüne çok sıkı ve ayrılmayacak, çıkmayacak bir biçimde tutturmak, sabitleştirmek.
y.-a 43b/04
[=1]

yapraḳ Bitkilerde sapın üzerinden çıkan, yassı biçimli, ikiyanlı bakışımı, belirli boyutları, zaman ve mekandaki sınırlı büyümesi ile belirgin uzantı.
y.+ı (aġu yapraġı) 44a/05
y.+ı (çüküṅdür yapraġı) 40a/04, 43a/06
y.+ı (defni yapraġı) 40a/08
y.+ı (ḫaṭmi yapraġı) 30b/06
y.+ı (ḳamış yapraġı ḳulaḳlu) 3b/02
y.+ı (ḳara ʿūd yapraġı) 25a/01
y.+ı (mersīn yapraġı) 40a/08, 47a/09
y.+ı (tetri yapraġı) 23b/06
y.+ı (yapraġı) 34a/13
y.+ı (yarpuz yapraġı) 15a/13

y.+ı (yaş balduran yapraġını) 44a/11
y.+ına (rāziyāne yapraġına) 34a/13
y.+ını (mersīn yapraġını) 39a/01, 46b/07
[=16]

yapraḳsız Yaprağı olmayan.
y. yanı 15b/12
[=1]

yar- Kesici bir şeyle ikiye ayırmak, üzerinde yarık oluşturmak, kesip açmak.
y.-a 50a/01
y.-alar 23b/02, 34a/08, 45b/11, 45b/11, 46a/13, 52b/09
y.-up (ḳarnın yarup) 41b/05
[=8]

yara Bir dış etkiyle, bir hastalık veya arıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çıban.
y. 32a/10, 39a/11, 52b/12, 53a/11
y. içi 26a/12, 37a/11
y. ur- 52b/05
y.+ya doy- 52b/05
y.+ya soḳ- 52b/10
y.+ya ur- 51a/11, 51b/01
[=11]

yara- Bir iş için uygun, yararlı olmak, kullanılır olmak.
y.-maya 13b/05
y.-maz 7b/01
y.-maz ot 24b/01
y.-mazdır 12a/01
y.-mazdur 3a/08, 10a/05
y.-mazın 13b/06
y.-mazını (atuñ eyüsini ve yaramazını) 3a/07
[=8]
almaġa yara- 7b/01
[=1]

yaraḳ Hazırlık, donanım, teçhizat.
y.+ını (yaraġını) 41b/12
y. it- 13b/05
[=2]

yarat- (Allah için) Yoktan var etmek.
y.-mışdur 2b/12
[=1]

yarıl- Üzerinde yarık açılmak.
y.-sa 37b/05, 47a/07, 48a/11, 52a/10
y.-ur 52a/12
[=5]
atuñ ayaġı yarıl- 37b/05
atuñ toynaġı yarıl- 52a/10
bögregi yarıl- 48a/11
[=3]

yarım Bir bütünün ayrıldığı iki eşit parçadan her biri.
y. 28a/06, 28a/08, 34b/10
[=3]

yarış Bir amaca ulaşmak için diğer yarışmacıları ya da rakipleri geçmeye çalışma işi.
y. yeri 42a/02
[=1]

yarpuz Ballıbabagiller familyasından, sulak çayırlarda ve dere kenarlarında yetişen, az ya da çok tüylü yapraklı, yaprakların koltuğunda toplu bulunan, leylak rengi çiçekli, 10-40 cm boyunda, sindirimi kolaylaştırıcı, balgam söktürücü ve adet getirici etkiye sahip, çokyıllık otsu bitki. *Mentha pulegium.*
y. 23b/05, 40a/08
y. yapraġı 15a/13
[=3]

yaruḳ Yarılarak açılmış, aralık duruma gelmiş yer, geniş çatlak, rahne.
y.+a (yaruġa) 52b/02
y. yer 37b/10
[=2]

yasduḳ Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder.
y. 26b/06
[=1]

yassı Kalınlığı az, yayvan, alçak, düz olan.
y. 26a/13

[=1]

yaş 1.Bir insanın veya hayvanın doğumundan belli bir tarihe kadar geçen ve yıl birimiyle belirtilen zaman.
y.+ı 14a/13, 14b/04
y.+ı (atuñ yaşı) 13b/09
y.+ın (at yaşın) 13b/08
y.+ın (atuñ yaşın) 13b/07
y.+ını 14a/11
y.+ını (atuñ yaşını) 14a/10
2. Ağlarken gözlerden dışarı akan sıvı; gözyaşı.
gözlerinden yaş gelür 39b/11
gözlerinden yaş iner 24b/13
gözünden yaş aḳsa 21a/13
3. Canlılığını, tazeliğini yitirmemiş, kurumamış bitki, meyve, sebze.
y. 16b/12
y. balduran yapraġını 44a/11
y. et 52a/11
y.+la 38a/13
y. ot 40b/03, 48b/04
y. yonca 16b/11
[=17]

yaşa- Canlılığını, hayatını sürdürmek.
y.-r 8a/01
y.-r ol- 14a/03
[=2]

yaşıḳ Zayıf.
y. 53a/12
[=1]

yaşıl Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk; yeşil.
y. kurbaġa 41b/04
[=1]

yat- Boylu boyunca uzanmak.
y.-a 42a/04
y.-up 29b/01
y.-ur 27a/13, 48b/07
y.-ur tur- 20b/04
[=5]

yatur- Bir kimsenin bir yere yatmasını sağlamak.
y.-alar 28b/10
[=1]

yavuz Kötü, fena.
y. ol- 8b/02, 10b/01
[=2]

yayıl- Etrafa dağılmak, genişlemek, büyümek.
y.-a 40b/01
y.-ur 18b/03, 33a/02
[=3]

yaz Bahar mevsimi; ilkbahar.
y. günü 12b/11, 13a/12, 13b/02, 15b/10, 50a/05
[=5]

yazıl- Yazma işi yapılmak.
y.-an 12b/12
[=1]

ye- Ağızda çiğneyerek yutmak.
y.-dükden soñra 29a/04
y.-mekden 28a/12
y.-mese 50a/06
y.-mez 24a/01, 50b/06
y.-mezse 50b/11
y.-miş ol- 32b/02
y.-r 24b/12, 48b/07, 49a/02
y.-r (kāhal yer olsa) 50a/11
y.-r (oñat yer ola) 50a/13
y.-rse 50b/10
y.-yüp 42b/10
[=14]
kāhal ye- 24b/12, 48b/07, 49a/02
[=3]

yedi Altıdan sonraki, sekizden önceki sayının adı.
y. 12a/05, 16b/03, 34a/01
y. keret degin 35b/09
y.+sinde 14a/06
[=5]

yedür- Yemesini sağlamak.
y.-e 16b/10
y.-eler 13a/09, 23a/07, 25b/07, 34b/07, 48b/03
y.-mekden 23a/13
y.-meyeler 34b/09
y.-ürlerse 28a/07
[=9]

yeg Bir başkasından daha çok beğenilip tercih edilen, üstün görülen, müreccah.
y.+in 18a/08
[=1]

yegrek Daha iyi.
y. 17b/04, 40b/06, 49a/08, 50b/07
atdan yegrek ol-3a/06
[=5]

yel Bk. **yil**
y. es- 9a/02
[=1]

yeli At, aslan vb. hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar.
y. 5b/03, 6a/02
y.+si 5b/05, 6b/01, 7a/04, 9a/06, 9b/04
y.+sinden 6a/04
y. ve ḳuyruġı dökül- 44a/08
[=9]

yelü Bk. **yeli**
y.+si 4a/11, 8b/01
[=2]

yem Hayvan yiyeceği.
y. 29a/06, 43a/04
y.+in 25b/08, 29a/04, 30a/10
y.+inde 24b/01
y.+ine 34b/06, 43b/10, 50a/12, 51b/09
y.+ini 13a/08, 13b/03, 21a/04, 24a/01, 24b/11, 24b/12, 26a/05, 28a/05, 32b/06, 39b/09, 40b/02, 41a/12, 41b/02, 42a/01, 42a/10, 48b/02, 48b/06, 49a/02, 50a/06, 50a/11, 50a/13, 52a/08
[=32]

yeñi Kullanılmamış veya az kullanılmış olan, eski karşıtı.
y. 39a/12
[=1]

yer Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân.
y. 25a/04, 39b/09, 41a/02, 47b/02, 51a/07, 53a/06
y.+de 12b/03, 12b/06, 13a/12, 14b/11, 17a/05, 17b/03, 19a/11, 19b/01, 23b/01, 24b/08, 31a/07, 31b/06, 32a/04, 32b/12, 34a/07, 39a/11, 41b/09, 50b/13, 52a/04
y.+de (ḳarañu yerde) 13a/04
y.+de (ṭar yerde) 13a/07
y.+de ise 19a/03
y.+den 39b/02, 48b/02, 50a/01, 51a/08
y.+e 2b/10, 17b/06, 23a/04, 36b/02, 37b/03, 38b/03, 38b/09, 42b/06, 43a/12
y.+e (başını yere döker) 27b/03, 48b/07
y.+e (ṣaġ yere) 20a/12
y.+i 13a/06, 20a/10, 37a/04, 39a/07, 50b/08, 50b/12
y.+i (temrenüñ yeri) 52b/08
y.+i (yaruḳ yeri) 37b/10
y.+i (yumrı yeri) 24a/04
y.+inde 42b/04, 49b/11
y.+inde (ḫāyesi yerinde) 3b/06
y.+inde (ḳolañı yerinde) 10b/10
y.+inden 16b/06, 36b/07
y.+inden (ṭoynaġı yerinden oynadur) 35b/02
y.+ine 18a/07, 18b/13, 19a/05, 21a/03, 24b/09, 45b/12, 47a/04, 50a/02
y.+ine (yarış yerine) 42a/02
y.+inüñ (ḳulaḳ yerinüñ tüyi) 4a/09
y.+lere 33b/09, 49b/08
y.+lerine 49b/09
[=73]

yeşil Bk. **yaşıl**
y. 22a/02
[=1]

yet- Ulaşmak.
y. ḳaçana yet- 2b/09
[=1]

yetür- Ulaştırmak.
y. menzile yetür- 7a/01
[=1]

yıḳ- Devirmek.
y.-up (yıġup git-) 42a/07
[=1]

yıldur- Bıktırmak, usandırmak.
y.-maya 41a/04
[=1]

yılla- (Yiyecek, içecek için) Uzun bir saklama, dinlenme süresinden sonra özel bir tat, özel bir nitelik kazanmak.
y.-mış sa yağı 45a/06
[=1]

yigirmi On dokuzdan sonraki yirmi birden önceki sayının adı.
y. 12a/05, 17b/07, 17b/09, 19a/08, 19b/13, 23a/08, 28b/13, 28b/13, 34a/03, 35b/10, 43b/09
[=11]

yigit Delikanlı, genç erkek.
y. görün- 14b/01
[=1]

yil Rüzgar.
y. in- 32b/08
y. ṭol- 30a/06
[=2]

yil otı Yılanyastığıgiller familyasından, anayurdu Hindistan olan, Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarına yayılmış, 125 cm'ye kadar boylanabilen, çokyıllık, otsu ve rizomlu bir su bitkisi; eğirotu. *Acorus calamus.*
y. otı 39a/01
[=1]

yine Yeniden, bir daha, tekrar, gene.
y. 15a/05, 21b/05, 26b/07, 36a/07, 36a/11, 41a/02, 42a/11, 47a/11
[=8]

yir Bir kimsenin, bir şeyin bulunduğu nokta, alan, konum.
y.+ine 44b/08
[=1]

yir bağarsuġı Solucan.
y. 29b/04
[=1]

yir bağırsuġı Bk. **yir bağarsuġı**
y. 26b/03
[=1]

yoġun Kalın, iri.
y. 33b/01
y. inciklü 3a/13
y. ol- 4a/12, 4b/02, 30b/04, 47a/01
siñirleri yoġun 5a/10
[=7]

yoġunlan- Yoğun duruma gelmek.
y.-ur 14a/05
[=1]

yoġur- Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek.
y.-a 18a/12, 26b/11, 29a/09, 33b/08, 35b/05
y.-alar 17a/04, 19b/08, 26b/04
y.-up 37b/04
[=9]

yoġurt Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı süt ürünü.
y. 48b/12
y.+unı (sıġır yoġurdunı) 42b/04
[=2]

yoḳ Olmayan, bulunmayan şey.
y.+dur 16b/02, 17b/04, 36a/13, 40b/06, 49a/08
y.+usa (yoġusa) 7b/01
[=6]

yoḳaru 1. Bir şeyin aşağı kabul edilen kısmına göre üstte kalan tarafı veya bu tarafta bulunan kısmı.
y. 4a/13, 38a/02
y.+da 13b/10
y.+kı (yoḳarıġı dodaḳ) 3b/04
y.+sın 15b/13
y.+sına 51a/09
y.+sını 51a/08
aşaġa yoḳaru dönmez 25b/11
ayaġını yoḳaru ṭutar 36b/02
başını yoḳaru dutalar 15a/12
başını yoḳaru götürmez 23a/12
başını yoḳaru ḳaldurmaya 11a/11
2. Bir metnin baş kısımları.
y.+da 3a/06, 22b/03, 39b/03
[=15]

yoḳuş Yatay bir düzleme göre, aşağı yukarı eğimi olan yer.
y.+da 4a/06

[=1]

yol Bir yerden bir yere gitmeyi sağlayan, içinden veya üzerinden geçilen yer; tarik.
y. bul- 39a/09
y.+da 4b/08, 6a/02, 48b/05
y.+da ḳo- 7a/01
y.+dan 12b/05, 27a/12, 42a/08
y.+dan ḳal- 41a/06
y.+ı bul 9a/04
y.+ın (atuñ nefesi yolın dutmayalar) 40b/01
[=12]

yola doy- Dayanmak, tahammül etmek.
y. 7b/03, 9b/02
[=1]

yolca Yol ile beraber.
y. git- 3b/10
[=1]

yolla- Yol gitmiş olmak.
y.-mış ol- 48b/06
[=1]

yonca Kelebekçiçekligiller familyasından, bol proteinli olduğu için bütün dünyada yaygın bir biçimde hayvan yemi olarak yetiştirilen, yaprakları üç dilimli, kazık köklü, başak durumundaki çiçekleri kırmızı, mor ve menekşe renginde, birçok türü bulunan çokyıllık bir bitki. *Medicago*.
y. 13a/09, 25b/07, 30a/11
y.+dan (yaş yoncadan) 16b/11
[=4]

yorġa Biniciyi sarsmayan bir at yürüyüşü; rahvan.
y. ol- 9a/01
[=1]

yöre Yer, bölüm.
y.+sinden (toynaġı yöresinden) 35a/11
[=1]

yöri- Bk. **yörü-**
y.-mez 31a/10
y.-mez ol 31b/10
y.-mez ol- 32b/03
y.-yicek 31b/11
[=4]

yörü- Adım atarak ilerlemek.
y.-mekde 42b/08
y.-meye 4a/02, 4a/07
y.-mez ol- 10b/05
y.-rken 11a/11, 11b/03, 11b/12
y.-ye 4a/06, 4a/07, 10b/08
y.-yicek 4a/01, 4b/06
[=12]
revān yörü- 4a/06
ṭolaşuḳ yörü- 4a/02
[=2]

yörügen Hızla yürüyen.
y. ve yügrük ol- 9b/05
[=1]

yörüt- Yürümesini sağlamak.
y.-e (yörüde) 27b/06
y.-eler (yörüdeler) 15b/05, 18a/09, 28a/04, 29b/09, 38a/06, 41a/10
y.-meden 31b/08
y.-üp (yörüdüp) 28a/09
[=9]

yörüyiş Yürüme işi, tarzı.
y.+in azdur- 41a/09
[=1]

yu- Yıkamak.
y.-malar 35b/06
y.-ya 13b/03, 35b/06, 36a/05, 37b/10, 49b/04
y.-yalar 18a/09, 18b/05, 19b/05, 20a/08, 23b/13, 34a/01, 39b/06, 40b/09, 44a/02, 44a/13, 46b/08, 47b/10, 49a/11, 53a/04
y.-yup 38a/05, 38b/13
[=22]

yufḳa İnce.
y. ol- 21b/07
[=1]

yum- Kısarak ve sıkarak kapamak.
y. aġzını yum- 48b/08
[=1]

yumrı Yuvarlak, kabarık, şişkin biçimli.
y. 32a/06
y. ol- 4a/03, 4b/03, 31b/10, 47a/02, 48a/11
y. süñük gibi 32a/06
y. ve sivri ol- 44b/06

y. yer 24a/04
y. yumrı nesne ol- 18b/09
[=10]

yumru Bk. **yumrı**
y. ol- 9a/01
[=1]

yumrulan- Yumru biçimini almak, toplanmak, yumru olmak.
y.-up 31a/04
y.-ur 24a/01
[=2]
ṭamağı yumrulan- 24a/01
[=1]

yumşaḳ Bk. **yumuşaḳ**
y. 15a/04
[=1]

yumurda Bk. **yumurṭa**
y. ṣarusı 19a/06
[=1]

yumurṭa Kümes hayvanları ve özellikle tavuk tarafından yumurtlanan, beslenmede çok önemli bir yeri olan, protein ve lipit bakımından çok zengin, üstü beyaz kırılgan bir kabukla kaplı bir besin maddesi.
y. 28b/10
y. aġı 45a/09, 48a/13
y.+ı 28b/11
y. içi 31b/04
y.+ile 26b/11
y. ṣarusı 25a/12, 26a/09, 31a/05, 33b/11, 43a/08, 43b/03, 48a/05, 53a/08
[=14]

yumurṭasuz Yumurtası olmayan.
y. 26a/12
[=1]

yumuşa- Sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek.
y.-ya 53a/10
[=1]

yumuşaḳ Katı olmayan, dokunulduğunda, üzerine basıldığında içe doğru göçüveren.
y. 37a/12
[=1]

yumuşan- Yumuşak hâle gelmek, yumuşamak.
y.-a 45a/03
[=1]

yumuşat- Yumuşak duruma getirmek.
y.-ur (yumuşadur) 45b/03
[=1]

yuvalaḳ Yuvarlak.
y.+lar 29a/09
[=1]

yuvalan- Yuvarlanmak.
y.-maz 29b/01
y.-ur 27a/13
[=2]

yüce Yüksek, uzun.
y. boylu ol- 3a/12
[=1]

yügrük Hızlı giden, çok koşan, işlek.
y.+i (yügrügi) 9a/05
y. ol- 6a/02, 7b/03, 9a/02, 9a/05, 9b/05
y. ve hünerlü ol- 4b/10
[=7]

yük Bir insan, hayvan veya taşıtın yüklendiği, taşıdığı şeylerin tümü.
y.+e 10a/02
y. ur- 29b/11, 46b/06
[=3]

yüksek Aynı türden ölçüt olarak alınmış bir başka şey ya da ortalamaya göre dikey yönde, altı ile üstü arasındaki uzaklığı çok olan.
y. 44b/04
[=1]

yüñ Koyun, keçi vb. hayvanların vücudunu saran ve kırkılarak tekstil malzemesi olarak kullanılan elyaf.
y.+in (ṭāvus yüñin) 28a/01
y.+inüñ (ḳoyun yüñinüñ küli) 19a/08
ḳara yüñ 28a/12
[=3]

yürgen Ustura
y.+ile 34a/08
[=1]

yüz Doksan dokuzdan sonraki yüz birden önceki sayının adı.
y. 13a/11, 15a/18, 23a/08, 28a/13, 28b/01, 40b/10, 42b/12, 49a/13, 50a/06
[=9]

yüz 1. Başın, üzerinde alın, kaş, göz, burun yanaklar, ağız ve çene bulunan ön kısmı; surat, çehre.
y.+ünde 18b/09
2. Bir şeyin ön yanı, cephesi ya da dışa bakan düşey yanlarından her biri.
y.+ünde (iç yüzünde) 46a/11
y.+üni (iç yüzüni) 50a/01
[=3]

yüzerlik Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki, *peganum harmala.*
y. 23b/05
y. toḫmı 50a/12
[=2]

Z

zāç Ar. Kükürtle demirin bileşimlerinden biri.
z. 26a/08, 35b/03, 47b/05
[=3]

zaʿferān Ar. Safran
z. 22a/04, 22b/05, 29b/04, 30a/01, 30a/13
[=5]

zaġferān Bk. **zaʿferān**
z. 15a/01, 15a/04, 15a/07, 28b/03
[=4]

zaḫm Ar. Eziyet.
z.+ı (göz zaḫmı) 33b/03
[=1]

zaḫmet Ar. Eziyet.
z. çek- 21a/11, 39a/05
z. ol- 33b/09
[=3]

żaʿīf Ar. Bedensel gücü yerinde olmayan bir canlı, işlevini gerektiği gibi yerine getiremeyen bir organ, yeteri kadar gelişmemiş bir yeti.
görmegi żaʿīf olur 21a/08
[=1]

zā'il Ar. Yok olan, ortadan kalkan.
z. ol- 45b/01, 52a/07
[=2]

zamān Ar. Ölçülebilir bir nicelik olarak düşünülen süre; vakit.
z. 15a/12, 16a/01, 17b/06, 18a/08, 26b/13, 46b/11
z.+a degin 2b/02
[=7]

żamġ Ar. Akasya, kitre, sütleğen vb. ağaçların kabuklarından sızarak donan, eriyiği yapıştırıcı olarak kullanılan, renksiz veya sarı kırmızımtırak renkte biçimsiz madde.
ż. 22a/13
[=1]

żār Ar. İnce ve yumuşak yaprak biçimindeki organlar veya organ bölümleri, çeper.
ż.+ını 20b/13
[=1]

żarb Ar. Vurma, döğme.
ż. deg- 22a/11
[=1]

zencbīl Ar. Zencefilgiller familyasından, Hindistan ve Malezya'da yetişen, eti kök saplı, saz duruşlu büyük ot. *Zingiber officinale.*
z. 15a/06, 25a/01
[=2]

zengār Ar. Bakır sülfat; göztaşı.
z. 17a/12, 34a/01, 35b/12, 37b/09, 38a/03, 44a/05, 47b/08
ḳalem zengār 17a/03, 18a/11
[=9]

ẕerārīḥ Far. Kuduz böceği
ẕ. 38b/01
[=1]

zerdālū Far. Kayısı ağacının Akdeniz ülkelerinde yetiştirilen üzeri hafif tüylü ve

küçük meyve veren doğal bir türü (*Armeniaca vulgaris*) ve bu ağacın çekirdeği acı, etli, sarı meyvesi.
z. 44a/10
[=1]

zernīḫ Far. Doğal arsenik sülfür. Krş. **sıçan otı**
z. 34b/06, 37b/08, 38a/03, 44b/02
ḳara zernīḫ 17a/03, 19b/06
saru zernīḫ 19a/01, 33b/05
[=8]

zeyrek (<Far. zīrek) Anlayışı yüksek, zeki.
z. ol- 52b/04
[=1]

zeyt Zeytingiller familyasından, Akdeniz ülkelerinde yetişen, uzun ömürlü, gümüş renkli, uzunca oval yapraklı, yenebilen ya da yağ veren etli meyveli ağaç. *Olea.*
z. 17b/08, 34a/03, 35b/13, 48a/08, 53a/04
z. yaġı 16a/10, 20a/03, 23a/09, 25b/06, 27b/04, 27b/09, 46a/05
[=12]

zift Ar. Petrol, taşkömürü ve odun katranının ya da diğer organik maddelerin damıtılması veya buharlaştırılması sonunda geride kalan kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde; kara sakız.
z. 17a/08, 18a/13, 19a/09, 46a/04
[=4]

zih Far. Oyuk, çukur.
z.+inden (ṭoynaġınuñ zihinden ḳusar) 37b/01
z.+inden ḳus- 37b/02
[=2]

zihin Ar. Anlayış, kavrayış.
z. tizligi 2a/09
[=1]

ẕikr Ar. Anlatmak, söylemek.
ẕ. it- 12b/13
ẕ. olun- 3a/06, 5a/02, 12a/07, 12b/01
[=5]

zīrā Far. İki cümleyi bağlarken bağlı bulunduğu cümlenin açıklayıcı ve nedensel değerini belirtir; çünkü.
z. 2b/07, 2b/09, 4a/04, 14b/03, 21a/07, 46a/12, 51a/09, 52a/12, 52b/03, 52b/11
[=10]

ziyāde Ar. Çok, daha çok, daha fazla.
z. 53b/04
z. it- 53b/03
[=2]

ziyān Far. Maddi ya da manevi kayıp; zarar.
z.+dur 38b/06
[=1]

züret Far. Mısır
z.-i Kirmānī 22a/09
[=1]

2. BİTKİ ADLARI DİZİNİ

A

adam terkin Bir bitki adı.
a. 31b/13
[=1]

aġaç 1. Kökü toprağın altında kalan, gövdesi yukarıya doğru yükselen ve gittikçe incelerek dallara ayrılan, kereste ve odun olmaya elverişli, uzun ömürlü bitki
a.+a (aġaca) 17a/06, 24a/09, 25a/03, 47a/02, 49b/07
a.+ı (aġacı) 24a/10
a.+ı (pelid aġacı kabı) 29a/07
a.+ı (servi aġacı) 44a/03
a.+ından (sögüt aġacından) 52b/09
a.+ınuñ (sögüt aġacınuñ ḳabı) 38a/12
a.+ınuñ (tut aġacınuñ ḳabı) 47a/08
a.+la 27b/07
a.+larda 41b/05
2. Ağaç parçası, dal.
a. doḳun- 21a/12
a. şoḳ- 24a/02
berk aġaç 24a/03
toġru ve ḳuru aġaç gibi 25b/10
[=17]

aġu yapraġı Maydanozgiller familyasından, nemli yerlerde yetişen, analjezik etkisi nedeniyle özüt ve yakı şeklinde kullanılan, zehirli bir bitki; ağu otu. *Conium maculatum.* Krş. **diflā**
a. 44a/05
[=1]

anār Far. Nargillerden, düzgün ve parlak yapraklı, canlı kırmızı iri çiçekli, hafif dikenli ağaççık. *Punica granatum.*
ekşi anār ḳabı 46b/09
[=1]

andūz Nemli yerlerde yetişen, parlak sarı veya turuncu çiçekli, halk tarafından nev ilacı olarak kullanılan, sert kokulu, uzun ömürlü, her mevsime dayanıklı otsu bitki, andız otu. *İnula helenium.*
a. 22a/13
a.+ı 15a/03, 15b/07
[=3]

ʿanzarūt (<Far ʿanzurūt) Baklagiller familyasından, geven cinsinden, sarı çiçekli ve dikenli, çokyıllık, bodur çalı, göz otu ve bu bitkiden çıkarılan, çıban ve yara tedavisinde kullanılan bir reçinesi, *astragalus sarcocolla.*
ʿa. 17a/12, 23a/02, 26a/08, 34a/02, 46b/03
ʿa. birle 35b/04
[=6]

arpa Buğdaygillerden, taneleri ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen tahıl cinsi.
a. 13a/10, 14a/09, 14a/11, 21b/10, 34b/09, 40b/03, 42b/10, 52a/07, 52a/10, 53a/13
a. bit- 52a/05
a.+nuñ içi 52a/08
a.+sın 4b/06
a. unı 31b/03, 40b/07, 48b/10, 49a/05, 49a/09
a. unu 28a/06, 32a/03
a. uvat- 14a/11
dögülmiş arpa birle 25b/03
[=22]

ʿaşfūr Ar. İki çeneklilerden, akdeniz bölgesinde kendiliğinden yetişen ve yā kültür bitkisi olarak yetiştirilen, sarı, turuncu, kırmızı çiçekli, dikenli, tüysüz bitki, yalancı safran, papağan yemi, tinctorius.
ʿa. 22a/09
ʿa. çiçegi 43a/08
[=2]

B

bādem (<Far. bādām) İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, pembe ve beyaz çiçekler açan, 5-12 metre boyunda ağaç. *Amygladus communis.*
b. 28b/08
b. yaġı 22b/04, 24a/11, 25b/04
[=4]

bādıncān Patlıcangiller familyasından, kalın saplı uzunca yapraklı, mor ve beyaz çiçekli, bir yıllık otsu bitki. *Solanum melongana.*
b.+ı 45b/08, 45b/10
[=2]

baḳla İri taneleri kabuksuz olarak veya fasulye gibi yeşil kabuğu ile pişirilip yenen, besleyici bitki. *Vicia faba.*
b. gibi 21a/01
[=1]

balasān Ar. Sert oval damarlı ve kenarları dişli yaprakları vardır. Ağacı çizilerek reçinesi elde edilir. Çok yıllık ağaçtır, pelesenk.
b. yaġı 36a/06
[=1]

balduran Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu, baldırgan *Conium maculatum.* Krş. **aġu yapraġı**
yaş balduran yapraġını 44a/11
[=1]

baẕıncān Bk. **Bādıncān**
b.+ı 18a/02
[=1]

binefşe Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bir bitki, *viola tricolor.*
b. 22b/04, 24b/09
b. yaġı 15a/02, 15b/10
[=4]

boyan Baklagillerden kalın rizomlu bir ağaççıktır. Yaprakları tüysü, yaprakçıkları çoktur. Çiçekleri ise beyaz, morumsu veya mavimsidir. Boyu 50 cm ile 2 m arasındadır. Çok yıllık otsu bir bitkidir. *Glycyrrhiza glabra.*
b. 25a/10, 28b/13
[=2]

bögürtlen Her çeşit toprak ve iklimde yetişebilen, dere, tarla, hendek ve yol kenarlarında kendiliğinden biten, çok arsız, yabani dikenli çalı. *Rubus rosaceae.*
b.+i 37b/12
[=1]

buġday Taneleri un ve ekmek yapımında kullanılan ve insanın başlıca gıdasını teşkil eden bitki.
b. 13a/10, 32b/01, 42b/10, 43a/04, 48b/03
[=5]

burçaḳ Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi, *vicia ervilia.*
b. unı 48a/13
[=1]

büber Yun. Patlıcangillerden, bulunan bir bitki, *capsicum annuum.*
b. 25a/01, 49a/05
[=2]

Ç

çadır Maydanozgillerden, öz suyu hekimlikte kullanılan, kan ve lenf damarlarını genişletici, ağrı dindirici, mikrop öldürücü hassalara sahip bir bitki; çadır uşağı. *Dorema ammoniactun.*
dāne çadır 48a/07
[=1]

çam Çamgiller denen büyük bitki familyasını meydana getiren, iğne yapraklı, reçineli ağaçların ortak adı.
ç. saḳız 34a/09

ç. saḳızı 17a/09, 20b/02, 26a/08, 30a/08, 34a/02, 37a/10, 46a/01, 46b/04, 48a/08
ç. saḳızı ile 46a/13
ç. saḳızı ḳabı 39a/02
[=12]

çekirdek Meyvelerde bulunan, sayısı bir veya daha fazla olabilen, sert kabuklu tohum.
ç. 18a/05
ç.+i (çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm) 25b
ç.+in (ḳabaḳ çekirdegin) 51b/10
[=3]

çelti (<Far. şeltük) Kabuklu pirinç, çeltik.
ç. toḫmı 30a/01
[=1]

çoġan Kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu, helvacı kökü, *saponaria officinalis.*
ç.+la 36a/04
[=1]

çörek otı Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri saplarının ucunda ve tek tek bulunan, süs bitkisi olarak yetiştirilen bir yıllık otsu bitki. *Nigella damascena.*
ç. 15a/05, 51a/13
[=2]

çüküṅdür Pancar, *beta vulgarisfolliora.*
ç. yapraġı 40a/04, 43a/06
[=2]

D

defni İki çeneklilerden, yağı veteriner hekimliğinde ve tuvalet sabunlarında, sert, yeşil, güzel kokulu ve baharlı yaprakları et ve balık yemeklerinde kullanılan, açık sarı ve üzümsü meyvesinde ve kabuklarında mide düzeltici, barsakları yumuşatıcı, idrar söktürücü ve terletici hassalar bulunan, yaz kış yeşil, taflan cinsinden ağaç veya ağaççık. *Laurus nobilis.*
d. yaġı 23b/09
d. yapraġı 40a/08
[=2]

demür dikeni Yabanikimyongiller familyasından, yatık gövdeli, bileşik yapraklı, açık sarı renkte küçük çiçekli biryıllık otsu bitki. Tribulus terrestris. Sabit yağ, rezin ve alkaloit taşıyan kurutulmuş meyvelerinden elde edilen infusyon taş düşürücü, idrar söktürücü ve kuvvet verici olarak kullanılır.
d. 30a/01
[=1]

diflā Ar. Zehirli ot. Krş. **aġu yapraġı**
r. 44a/05
[=1]

dilkü ḳuyruġı *Amaranthus* türlerine verilen genel bir addır. Sulak yerlerde, orman ve su kenarlarında yetişir. Gövdesi boğum boğum ve içi boş, yaprakları çam ağacının yapraklarına benzeyen, fakat ondan daha uzun, yeşil kahve renkte, çiçeksiz, bir metreye kadar yükselebilen bir bitkidir.
d. 43b/07
[=1]

E

ebe gümeci İki çenekliler sınıfının ebegümecigiller familyasından, her yerde kendiliğinden yetişen, kökü ve çiçekleri özellikle yumuşatıcı hassaları sebebiyle tıpta kullanılan, kalsiyum, demir, A ve C vitamini taşıyan, yaprakları sebze olarak yenen bitki. *Malva sylvestris.*
e. toḫmı 13a/11
[=1]

erik Gülgiller (*Rosaceae*) familyasından, yaprakları basit, yenen etli ve sulu bir meyvesi olan, yapraklarını döken, ağaç ya da çalı şeklinde bitkilerin genel adı.
e. 27a/07
[=1]

evelik İki çenekliler sınıfının kara buğdaygiller familyasından, sulak yerlerde, su kenarlarında kendiliğinden yetişen, yaz aylarında yeşilimtrak ufak çiçekler açan, yaprakları sebze gibi kullanılan, çok yıllık otsu bitki, *rumex patientia.*
e. 18b/07
e. dibi 28b/02, 44a/04
[=3]

F

feslegin Bk. **fesligün**
f.+i (yabān feslegini) 40a/04
[=1]

fesligün Yun. Ballıbabagillerden, saksılarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, keskin kokulu, ufak yeşil yaprakları kekik gibi bahar ve koku verici olarak kullanılan, küçük beyaz çiçekli bitki. *Ocimum basilicum.*
f. 46a/03
[=1]

G

gebere Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki, pancar. *Capparis spinosa.*
g. dibi 43b/02
[=1]

gerdeme Sulak yerlerde yetişen yenilir, yeşil renkli bir çeşit ot, tere.
g.+sini (şu gerdemesini) 28b/03
[=1]

gül (<Far. gul) Gülgillerin örnek bitkisi Rosa, bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği.
g.+i (pelid güli) 17a/04
g.+i (pelid güli) 19b/07
g. şuyı 15b/08
g. yaġı 18a/07, 19b/10
[=5]

günlük Günlük ağacının tütsü olarak kullanılan ve nefese rahatlık veren reçinesi.
g. 23a/02, 26b/10, 31b/03, 34a/02, 46a/01, 46a/04, 46b/03
[=7]

güyegü Ballıbabagiller familyasından, pembe ya da beyaz çiçekli, çokyıllık otsu bitki, keklikotu. *Origanum vulgare*.
g. otı 15b/01, 40a/09
[=2]

H

ḫardal Ar. Turpgiller familyasından, sarı veya beyaz çiçekli, sert ve yakıcı tohumu hekimlikte kullanılan otsu bitki. *Brassica nigra.*
ḫ. 21b/10, 24b/05, 49a/04
ḫ. (aḳ ḫardal) 25a/01, 32a/02
[=5]

ḫanẓal Ar. İki çenekliler sınıfının kabakgiller familyasından, elma büyüklüğünde, sert kabuklu, yağlı tohumlu, acı ve kokusuz bir meyve veren, parçalı yapraklı, sarı çiçekli, sürüngen gövdeli, çok yıllık otsu bitki. Acı hıyar, acı elma, it hıyarı. Tohumları veterinerlikte ve müshil olarak kullanılır. *Citrullus colocynthis*.
ḫ. içi 35b/04
[=1]

ḥaşıl (<Ar. ḥaṣal) Yeşilken hayvanlara yedirilmek için erken ekilen ekin.
ḥ. 30a/12
[=1]

ḫatmi İki çeneklilerin ebegümecigiller familyasından, pembe beyaz çiçekli, bataklıklarda, sulak çayırlarda yetişen, çiçeği yumuşatıcı, kurutulmuş kökünün kaynatılmış suyu tenkiye ve gargara olarak kullanılan otsu bitki. *Althaea officinalis*.
ḫ. 23b/05, 26b/09, 31b/03, 42b/05
ḫ. toḫmı 25a/11
ḫ. yaġı 16b/03
ḫ. yapraġı 30b/06
[=7]

hāvuç Far. Maydanozgillerden, koni biçimindeki etli kökü için sebze olarak yetiştirilen, iki yıllık otsu bir kültür bitkisi, yeregeçen, *Daucus carota*. Krş. **keşür**
h. 53a/13
[=1]

helīle Doğu Hindistan'da yetişen bir bitkinin olgunlaşmadan önce toplanan ve kurutulan 1-3 cm uzunluğunda, iğ biçiminde sert, kokusuz taneleridir. Sarı helile ve kara helile (*Terminalia chebula)* olmak üzere iki çeşidi vardır.
ṣaru helīle 27a/08
[=1]

ḫıyār-şenbe Far. Baklagillerden, siyah renkte olan meyvelerinin içinde çekirdeklerden başka hekimlikte kullanılan bir öz bulunan bitki, Hint hıyarı, Çin tarçını. *Cassia fistula*.
ḫ. 24b/04
ḫ. içi 25a/12
[=2]

I

ışırġan Isırgangillerden, terkibinde formik asit bulunan, sert tüylerle kaplı, halk hekimliğinde romatizmaya, mafsal ağrılarına, kanamaya vb. çeşitli hastalıklara karşı kullanılan dalayıcı bitki. *Urtica membranacca.*
ı. dikeni 30b/06
[=3]

İ

iki ḳardaş ḳanı *Calamus draco* isimli palmiyeden elde edilen bir rezin. *Sanguis draconis.*
i. 22a/13
[=1]

incir Far. Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, pürtüklü, geniş ve dilimli yapraklı, çoğunlukla sütlü, yumuşak odunlu bazıları tırmanıcı olan ağaç (*Ficus*) ve bu ağacın etli, tatlı, içinde küçük çekirdekleri bulunan meyvesi.
i. 18b/06, 25b/02, 30a/07, 44a/09, 52b/01
i.+e 37b/09
i.+i (ḳuru inciri) 37b/06
eski incir 43b/13
ḳara incir 28b/13
[=9]

it üzümü Patlıcangillerden, 20-25 santim boyunda, küçük beyaz çiçekli, yumuşatıcı, yatıştırıcı,uyuşturucu ve ağrı dindirici hassalarından dolayı bazı ilaçların yapımında kullanılan bir yıllık bitki; köpek üzümü. *Solanum nigrum.*
i. 24b/13
[=1]

K

ḳabaḳ Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki, *cucurbita.*
ḳ. çekirdegi 51b/10
ḳ.+ı (ḳuru ḳabaġı) 36a/05
[=2]

ḳaraca ot Bir çöpleme çeşidi olan ve kara çöpleme denen bitki. *Helloborus niger.*
ḳ. 44b/08
ḳ.+ı 32a/08
[=2]

ḳaranfil Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi. *Dianthus caryophyllus.*
ḳ. 21b/09, 38b/03
[=2]

ḳaşnı Yaban marulu, hindiba. *Cichorum endivia.*
ḳ. 30b/10
ḳ. ṣuyu 27a/08
ḳ. toḫmı 27a/03
ḳara ḳaşnı 15a/06
[=4]

keçi boynuzu Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan ağaç, Ceratonia siliqua; harnup ve bu ağacın baklamsı, şekerli olan yemişi.
k. 16b/09, 29a/08
[=2]

kelem Far. Birçok çeşidi bulunan, sebze ve hayvan yemi olarak yetiştirilen, iri ve kalın yapraklı bitki; lahana. *Brassica oleracea.*
k.+üñ içi 45a/11, 45a/13
[=2]

kendür Kendirgiller familyasından, sap liflerinden halat ve çuval yapılan bitki; kenevir. *Cannabis sativa.*
k.+ile (ince berk kendürile) 45b/10
[=1]

keşür Havuç. Krş. **hāvuç**
k. 34b/07
[=1]

kettān Ar. Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta; yağı ve tohumları hekimlikte kullanılan bir bitki; zeyrek. *Linumusi tatissimum.* Krş. **segrek**
k. bezi 35b/08
k. toḫmı 44a/09
[=2]

ḳızıl ṣandal Hindistan, Malezya ve Avustralya'da yetişen yarı asalak ağaç. Odunu reçine, tanen ve renk maddeleri taşır. Kuvvet ve peklik verici olarak kullanılır. *Epicharis bailloni.*
ḳ. 39b/13
[=1]

kimnūn Ar. Maydanozgillerden, beyaz ve pembe çiçekli yaprakları dar ince şeritler hâlinde, 15-20 cm boyunda bir yıllık ıtırlı otsu bitki (*Cuminum cyminum*) ve bu bitkinin tohumlarından elde edilen ve bahar olarak kullanılan hoş kokulu, sinirleri uyarıcı, mideyi yatıştırıcı, gaz giderici hassaları bulunan toz.
k. 30a/07
[=1]

kişniç Far. Maydanozgillerden yaprakları maydanoza benzeyen, 30-50 cm, beyaz çiçekli, tüysüz, parlak bir yıllık otsu bitki. *Coriandrum sativum.*
k. 24b/03
k. toḫum 27a/03
k. toḫumı 40a/01
[=3]

ḳoz Far. Ceviz. *Juglans regia.*
ḳ.+ı 18a/10
ḳ.+ı (servi ḳozı) 47a/09
ḳ. içi 50b/08
ḳ. ḳadar 49a/06
ḳ. yaġı 24b/05, 24b/09
[=6]

ḳumla Belli bir cins üzüm veren, dalları çardak üstüne yayılan tırmanıcı küçük ağaççık, üzüm ağacı, asma. *Vitis.* Bk. **leblāb**
ḳ. 15b/12, 28b/06
[=2]

küncid Far. Susam.Krş. **sīsem**
k. yaġı 16a/03
[=1]

L

lāden Far. Ladengillerden, beyaz, kırmızı ve pembe çiçekli ağaççık veya çalı (*Cistus ladenifolius*) ve bu ağacın lavantacılık ve hekimlikte kullanılan, eskiden kadınların yüzlerine taklit ben yaptıkları hoş kokulu reçinesi.
l. 25b/05, 45b/02
[=2]

leblāb Ar. Belli bir cins üzüm veren, dalları çardak üstüne yayılan tırmanıcı küçük ağaççık, üzüm ağacı, asma. *Vitis.* Bk. **ḳumla**
l. 15b/11
[=1]

M

maḥmūde Ar. İki çeneklilerin çit sarmaşığıgiller familyasından, soluk sarı çiçekli, sivri yapraklı, ince ve tüysüz gövdeli, tırmanıcı ve sürünücü, çok yıllık bitki, bingöz otu (*Cooyulyulus*) ve bu bitkinin köklerinden elde edilen ve müshil olarak kullanılan reçine kıvamındaki madde.
m. 53a/07
[=1]

maṣṭakī Ar. Sakız ağacı, fıstık ağacı gibi ağaçların kabuğundan elde edilen sakız, bir nevi reçine.
m. 22b/05, 26a/08
[=2]

māzū Far. Servigiller familyasının kozalaklılart akımından, her mevsimde yeşil, yapraklı, yassı dallı bir orman ve sus ağacı. *Thuya.*
m. 35b/03, 37b/03, 46b/08, 47a/09
[=4]

mercimek Far. Baklagillerden, ufak boylu, beyaz çiçekli ve pek çok türü olan bir tarım bitkisi. *Lens culinaris.*
m. 25a/10
m. gibi nesnecük 50a/01
[=2]

mersīn (<Yun. mirsini) Mersingillerden, kışın yapraklarını dökmeyen, Akdeniz sahillerinde çok bulunan, eğri büğrü gövdeli, beyaz çiçekli, hoş kokulu, uzun ömürlü ağaç. *Myrthus commırais.*
m. 29a/07
m. yapraġı 39a/01, 40a/08, 46b/07, 47a/09
[=5]

mezdegi Bk. **maṣṭakī**
m. 46a/02, 46b/04, 53a/07
m.+yle 48a/07
[=4]

mīşe (<Far. bīşe) Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı, *quercus.*
m.+de 34a/12
[=1]

N

nester Far. Gülgiller familyasından 1-3,5 m. kadar boylanabilen, gövdesi ve dalları dikenli olan bir ağaççıktır. Kenarları dişli oval biçimli 5-7 yaprakçıktan oluşan yaprakları ilkbahardan başlayıp yaz boyunca açan, açık ya da koyu pembe, bazen

beyaz renkli küçük ve yalınkat, güzel kokulu çiçekleri vardır. Bu çiçeklerin tabanı olgunlaşınca taçyaprakları dökülür ve "kuşburnu" denilen, 1,5-2 cm. uzunlukta parlak kırmızı meyvelere dönüşür.
n. 34a/12
[=1]

O

oğlan aşı Cavşir ağacı ve bundan elde edilen macun. *Ferula elaeochytris*. Krş. **çiriş**
o. 15a/06, 25b/13, 30b/10, 51a/03
[=4]

P

panbuḳ Ebegümecigiller familyasından, koza denen meyvesinde beyaz ya da sarımtırak uzun selüloz lifler bulunan, sarı ya da pembe çiçekli otsu ya da odunsu bitki (*Gossypium*) ve bu bitkinin tohumlarını saran inceve yumuşak lif yumağı.
p. 17a/06, 24a/09, 26a/12
p.+(eski panbuḳ) 26a/10, 48a/05
p.+a (panbuġa) 18b/05
p.+ı (eski panbuġı) 48a/02
p.+ı (panbuġı) 32a/09
p.+ıla (eski panbuġıla) 17a/10, 17b/11, 19a/10, 20b/03, 26b/04, 33a/06, 37a/05, 46a/06, 46b/09
p.+ıla (panbuġıla) 46b/01, 48a/09
[=19]

papadya Birleşikgillerden, baharda taç yapraları sarı, ortası beyaz çiçekler açan, ateş düşürücü, spazm çözücü, sinirleri yatıştırıcı, rahatlık verici, bağırsak gazlarını giderici hassalara sahip bir yıllık otsu bitki. *Matricaria chamomilla*.
p. 23b/04, 30b/06, 40a/09
[=3]

pelīd (<Ar. ballūṭ) Meşe turlerinin uzunca, fındığa benzeyen, sert ve puruzlu, bir yüksük icinde bulunan, tanen bakımından zengin meyvesi, pelit. *Quercus.*
p. aġacı ḳabı 29a/07
p. güli 17a/04, 19b/07
[=3]

pirinç (<Far. birinc) Buğdaygiller familyasından, sıcak bölgelerde çok yaygın biçimde yetiştirilen ve insan beslenmesinde çok yaygın kullanılan tahıl. *Oryza sativa.*
p. unı 40b/07, 49a/09
[=2]

R

rāziyāne Far. Maydanozgiller familyasından, Avrupa ve Asya'da yetişen, ipliğimsi, parçalı yapraklı, bürgüsüz sarı çiçekli, kalın ve eşit kaburgalar taşıyan, oval meyveli, çokyıllık otsu bitki. *Foenicolum vulgare.*
r. toḫmı 23b/12
r. yapraġı 34a/13
[=2]

S

ṣabr Zambakgiller familyasından, yaprakları etli ve kırılgan, çoğu zaman rozet biçiminde gövdeyi saran ve acı bir özsu içeren, ishal yapıcı, safra söktürücü ve yumuşatıcı gibi hassalara sahip pek çok türü olan bitki. *Aloes*.
ṣ. 23a/02, 31b/03, 45b/02, 46b/09, 47a/04
ṣ.-ı Ṣoḳṭūrī 26b/10, 47a/11
[=7]

saḳız Bazı bitkkilerin gövde ve dal kabuklarından sızan, çiğnendiği zaman yumuşayan, sarımtrak beyaz renkli, hoş kokulu reçine.
s. (çam saḳız ile) 34a/09
s.+ı (çam saḳızı) 17a/09, 20b/02, 26a/08, 30a/08, 34a/02, 46a/01, 46b/04, 48a/08
s.+ı (çam saḳızı ile) 46a/13
s.+ı (çam saḳızı ḳabı) 39a/02
s.+ını (çam saḳızını) 37a/10
[=12]

ṣandal (<Yun. satalon) Sarımtırak renkli, çok dayanıklı, sert ve çok makbul bir odunu olan, çeşitli türlerinden çıkan yağlı ve reçineli esanslar lavantacılıkta, sabunculukta kullanılan, Afrika, Endonezya ve özellikle Hindistan'da yetişen ağaç. *Santalum.*
ṣ. 39b/13
[=1]

sarımsaḳ Zambakgiller familyasından, toprak altında bir soğanı olan, gövdesi uzun, yassı ve sivri uçlu yapraklarla sarılmış, keskin kokulu, iştah açma, damar genişletme, mikrop öldürme, tansiyon ayarlama vb. pek çok tıbbi hassaya sahip 30-100 cm yüksekliğinde otsu bitki. *Allium sativum.*
ṣ.+ı (sarımsaġı) 17b/04, 23b/09, 45a/02
ṣ.+ile 32a/02
ṣ. ṣapı 23b/05, 30b/07, 40a/09, 51b/06
ṣ. toḫmu 28b/06
[=9]

sarmısaḳ Bk. **sarımsak.**
ṣ. 16a/08, 26a/01, 30b/11, 51a/02, 51a/12
[=5]

segrek Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta; yağı ve tohumları hekimlikte kullanılan bir bitki; zeyrek. *Linumusi tatissimum.* Krş. **kettān**
s.+i (segregi) 43b/13
[=1]

serkele Diş otugillerden, kurak ve çorak yerlerde yetişen, çok yıllık ve otsu bir bitki, Mısır anasonu, kurşun otu, *plumbago zeylenica*
s. 39b/13
[=1]

servi Far. Servigiller familyasından, sürgünlere bitişik pul biçiminde hep yeşil yapraklı, kozalak meyveli ağaç ya da ağaççık. *Cupressus.*
s. aġacı 44a/03
s. ḳozı 47a/09
[=2]

ṣoġan Zambakgiller familyasından, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan ıtırlı bitki. *Allium cepa.*
ṣ. 21b/01, 51a/03
ṣ.+ı 27b/12
ṣ.+ıla (aḳ ṣoġan ıla) 16a/08
ṣ. ṣuyı 43a/02
aḳ ṣoġan18b/06, 28b/06
ḳızıl ṣoġan 50a/07
ḳızıl ṣoġan ḳabı 29b/03
[=9]

sögüt Söğütgiller familyasından, daha çok soğuk ve ılıman bölgelerde su kenarlarında yetişen, pek çok çeşidi olan, uzun ve acı yapraklı, kabuğu kolay soyulan ağaç ya da ağaççık, *salix.*
s. aġacı 52b/09
s. aġacınuñ ḳabı 38a/12
s. külinüñ ṣuyı ile 33b/07
[=3]

sīsem Susamgiller familyasından, yağca zengin yenebilir tohumları için yetiştirilen, tropikal ve Güney Afrika

kökenli bitki. *Sesamum*. Krş. **küncid**
s. 48b/11
s. yağı 28b/08, 40b/10, 43a/06
[=4]

şu gerdemesi Turpgiller familyasından, tek tüysü, 3-7 çift yapraklı, beyaz çiçekli, su kenarlarında yetişen, çokyıllık otsu bitki; su teresi. *Nasturtium officinale.*
ş. 28b/03
[=1]

şusam Bk. **sīsem**
ş. 25b/04, 49a/13
ş.+ı 50a/09
ş. yağı 16a/09
[=4]

süsen (< Far. sūsen) Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünüşlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi, zambak, *iris germanica.*
gök süsen dibi 29b/13
[=1]

Ş

şalġam Far. Hardalgiller familyasından, toprak altı yumruları sebze olarak kullanılan, enerjice zengin, lezzetli; ancak köklerinde ve yapraklarında glikosinolatlar bulunan,etin rengini, sütün tat ve kokusunu bozabilen, tiroit bezinin büyümesine yol açan bitki. *Brassica rapa.*
ş. 46a/09
[=1]

şaytırac (<Ar. şīṭarac) Şahtere otu, 20-40 cm, parçalı yapraklı, pembe çiçekli, otsu ve çok yıllık bir bitkidir. Yapraklı ve çiçekli dallardan ibarettir. Tanen, potasyum tuzları, fumarik asit ve izokinolin alkaolitleri (*fumarin*) içermektedir. İdrar söktürücü, sakinleştiricidir. Safra yolları ve mide barsak sistemindeki spazmlarda kullanılmaktadır.
ş.-ı Hindī 27a/02
[=1]

T

tetri Sumak.
t. yapraġı 23b/06
[=1]

ṭuraḳ Dere otu. *Anethum graveolens.*
ṭ. otı 24b/03, 25a/10, 30a/07
[=3]

ṭut (<Far. tūt) İki çenekliler sınıfının dutgiller familyasından, yaprakları ile ipek böceği beslenen, odunundan tarım aletleri, araba, mobilya vb. şeyler yapılan, 1 ile 18-20 metre boyunda dayanıklı ağaç (Monis) ve bu ağacın beyaz, kara, koyu pembe renklerindeki yaş ve kuru olarak yenen, şurubu, pekmezi ve pestili yapılan tatlı meyvesi.
ṭ. aġacınuñ ḳabı 47a/08
[=1]

U

ʿūd Ar. Thymelacaceae familyasından, Çinhindi'nde ve Endonezya adalarında yetişen ağaç; öd ağacı. *Aquilaria agallocha.*
ḳara ʿūd yapraġı 25a/01
[=1]

ʿunnāb Ar. Hünnapgiller familyasından, almaşık yapraklı, dikenli, küçük yeşilimsi çiçekli ağaç (Zizyphus jujuba) ve bu ağacın, hafif müshil ve göğüs yumuşatıcı bir etkiye sahip meyvesi.
ʿu. 25b/02

[=1]

Ü

üzüm Asma adı verilen ağaççığın salkım durumunda ufak taneli, ince kabuklu, sulu, etli, glikoz ve vitamin bakımından zengin, yetiştiği yere göre pek çok çeşidi bulunan, tazesi ve kurusu yenen meyvesi. *Vitis vinifera.*
ü. süci 29a/01
ü.+ü (it üzümü) 24b/13
aḳ üzüm ḳurusı 27a/06
çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm 25b/02
ḳızıl üzüm 50a/07
[=5]

Y

yabān feslegini Sütleğengiller familyasından, bütün ve karşıt yapraklı, biryıllık ya da çokyıllık, dik saplı,tazesi zehirli, küçük yeşilimsi çiçekli, tarlalarda yetişen ve zararlı sayılan otsu bitki; yer fesleğeni, sultan otu. *Mercurialis annua.*
y. 40a/04
[=1]

yarpuz Ballıbabagiller familyasından, sulak çayırlarda ve dere kenarlarında yetişen, az ya da çok tüylü yapraklı, yaprakların koltuğunda toplu bulunan, leylak rengi çiçekli, 10-40 cm boyunda, sindirimi kolaylaştırıcı, balgam söktürücü ve adet getirici etkiye sahip, çokyıllık otsu bitki. *Mentha pulegium.*
y. 23b/05, 40a/08
y. yapraġı 15a/13
[=3]

yil otı Yılanyastığıgiller familyasından, anayurdu Hindistan olan, Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarına yayılmış, 125 cm'ye kadar boylanabilen, çokyıllık, otsu ve rizomlu bir su bitkisi; eğirotu. *Acorus calamus.*
y. otı 39a/01
[=1]

yonca Kelebekçiçekligiller familyasından, bol proteinli olduğu için bütün dünyada yaygın bir biçimde hayvan yemi olarak yetiştirilen, yaprakları üç dilimli, kazık köklü, başak durumundaki çiçekleri kırmızı, mor ve menekşe renginde, birçok türü bulunan çokyıllık bir bitki. *Medicago.*
y. 13a/09, 25b/07, 30a/11
y.+dan (yaş yoncadan) 16b/11
[=4]

yüzerlik Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki, *peganum harmala.*
y. 23b/05
y. toḫmı 50a/12
[=2]

Z

zaʿferān Ar. Safran
z. 22a/04, 22b/05, 29b/04, 30a/01, 30a/13
[=5]

zaġferān Bk. **zaʿferān**
z. 15a/01, 15a/04, 15a/07, 28b/03
[=4]

zencbīl Ar. Zencefilgiller familyasından, Hindistan ve Malezya'da yetişen, eti kök saplı, saz duruşlu büyük ot. *Zingiber officinale.*
z. 15a/06, 25a/01
[=2]

zerdālū Far. Kayısı ağacının Akdeniz ülkelerinde yetiştirilen üzeri hafif tüylü ve küçük meyve veren doğal bir türü (*Armeniaca vulgaris*) ve bu ağacın çekirdeği acı, etli, sarı meyvesi.
z. 44a/10
[=1]

zeyt Zeytingiller familyasından, Akdeniz ülkelerinde yetişen, uzun ömürlü, gümüş renkli, uzunca oval yapraklı, yenebilen ya da yağ veren etli meyveli ağaç. *Olea.*
z. 17b/08, 34a/03, 35b/13, 48a/08, 53a/04
z. yağı 16a/10, 20a/03, 23a/09, 25b/06, 27b/04, 27b/09, 46a/05
[=12]

züret Far. Mısır
z.-i Kirmānī 22a/09
[=1]

3. HASTALIK ADLARI DİZİNİ

A

afḥac Ar. Atın ön ayaklarının, arka ayaklar ile birlikte hareket etmesi.
a. 11b/07
[=1]

aḳsa- İki ayaktan birisinin kısa veya sakat olması sebebiyle hafifçe topallamak.
a.-r 33a/02
[=1]

aḳsaḳ Aksayan, hafifçe topallayan.
a. ol- 11b/09
[=1]

aʿmeş Ar. Gözü zayıf olma, zayıf gözlülük.
a. 11a/03
[=1]

arıḳla- Zayıflamak.
a.-sa 52a/04
[=1]

arpa dut- (At için) Çok fazla arpa yemekten hastalanmak.
a.-sa 32b/01
[=1]

ʿaṣāṣ Ar. Atın kuyruk sokumundaki ağrı.
a. 12a/12
[=1]

aʿzel Ar. Atın yürürken alışkanlıktan dolayı kuyruğunu kaldırması. Krş. **ekşif**
a. 11b/04
[=1]

B

barş Ar. Atın tüysüz yerlerinde görülen uyuza benzer bir hastalık; abraşlık.
b. 12a/09
[=1]

bere Bir yere çarpma, incitme veya vurma sonucu vücudun herhangi bir yerinde oluşan çürük.
b. 12a/13
[=1]

bevāsır Ar. Kaşınma, sulanma, kızarıklık gibi belirtilerle kendini gösteren, bulaşıcı olmayan; fakat kolay geçmeyip genellikle uzun süre devam eden yaygın deri hastalığı; mayasıllar, basurlar.
b. ol- 17a/01
b.+uñ kökin kes- 17b/07
[=2]

bıçılġan Hayvanların ayaklarında hasıl olan yara, çatlak.
b. ol- 18a/07
[=1]

buñal- Çok sıkılmak, sıkıntı ve çaresizlikten şaşkın duruma gelmek.
b.-maz ol- 9b/01
[=1]

C

cerāḥat Kanın damar dışına sızmasıyla vücut dokularında meydana gelen, akyuvarların hakim olduğu donuk renkli birikinti, irin.
c. 26b/05, 32a/12, 39a/09
c.+a 34b/11, 36a/10
c.+a ur- 36a/07
c. aḳ- 45a/04
c. it- 39a/12
c. ḳal- 39b/01
c. ol- 20a/10
[=10]

cüẕẕām Ar. Hansen basilinin sebep olduğu, sinir sistemi ve deri başta olmak üzere birçok sistem ve organı etkileyebilen bulaşıcı bir hastalık, miskin hastalığı, lepra.
c. 12a/08
[=1]

Ç

çirime Atın gövdesi ya da karnının altında yumru şeklinde oluşan, akıntılı hastalık.
ç. belür- 44b/05
[=1]

D

daḫas Ar. Hayvanın tırnağı yanında arız olan şişkinlik, dolama, etyaran.
d. 12a/08
[=1]

delürek Deli gibi.
d. ol- 7b/03
[=1]

demregü Deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık, temriye. Krş. **ḳuya**
d. 20a/06
d. ḳurdu 38b/01
d. ol- 19a/13
[=3]

ditre- (Vücut veya bir organ) Kasların kasılması sonucu hızlı ve küçük hareketlerle sarsılmak.
d.-dügi 28a/02
d.-r 49a/02
d.-rse 40a/07
[=3]

dutul- Bir organ veya bir şey hareket edemez olmak.
d.-ur 32b/02
siñirleri dutul- 32b/02
[=1]

E

ekşif Ar. Atın yürürken alışkanlıktan dolayı kuyruğunu kaldırması. Krş. **aʿzel**
e. 11b/05
[=1]

F

fataḳ Ar. Herhangi bir organ veya dokunun bir kısmının, kendisini saran yapıdan, doğal veya kazanılmış bir delik veya kanalla dışarıya çıkması, herni. Krş. **miftāḳ**
f. 12a/11, 48a/10
[=2]

felāʿ Ar. Çatlama, yarılma, kopma.
f. 24a/01
[=1]

G

ġavr Far. şiddetli ağrı
ġ. 12a/08
[=1]

gici Uyuz hastalığı. Krş. **gicik, uyuz**
g.+si kesil- 50b/02
[=1]

gicik Kaşınma, kaşıntı, uyuz hastalığı. Krş. **gici, uyuz**
g.+i (ḳuru giciki olsa) 44a/08
[=1]

H

ḫamrā Ar. Baş ağrısı.
ḫ. 12a/09
[=1]

ḥummā Ar. Ateşli hastalık, nöbet, sıtma.
ḥ. 12a/13
[=1]

ḫunnāḳ Ar. Anjin, bademcik iltihabı, boğak
ḫ. 12a/12, 25a/05
[=2]

ḫunnām Ar. At, eşek ve katırlarda görülen bir hastalık; bulaşıcı, akıntılı bir tür çıban.
ḫ. 33a/09, 34b/04
ḫ. gibi 34b/01
ḫ.+lar 34b/13
[=4]

I

ısıtma Sıtma hastalığı, malarya.
ı.+ya ṭut- 39b/06

[=1]

ıṭlāḳ Ar. İshal

ı. 29a/03

[=1]

İ

intişār Ar. Sinirlerin gerilmesi, kasılması sonucu, özellikle ayak ve başta görülen bir tür hastalık, tutulma. Krş. **ṭoġcalan-**

i. 12a/07, 31a/11

i. ol- 25b/09

[=3]

iriñlen- (Yara için) Cerahat toplamak, irin peyda etmek, işlemek.

i.-ür 33a/02

[=1]

irkil- Vücudun bir yeri dışarıdan gelen bir uyarıcının etkisiyle kanlanıp şişmek, taharrüş etmek.

i.-dügi 42b/06

i.-üp tur- 3b/13

[=2]

ḳan irkil- 42b/06

[=1]

K

ḳa'ad Ar. Atın bileğindeki zayıflık ve güçsüzlük.

ḳ. 12a/10

[=1]

ḳabara Atın ön bacaklarındaki şişkinlik.

ḳ.+nuñ 43b/04

ḳ. ol- 43b/02

[=2]

ḳabarcık Vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinlik.

ḳ. çıḳ- 22a/08

[=1]

ke'āb (<Ar. كَعَب) Atın aşık kemiklerinin birinin sağa diğerinin sola dönmesine verilen ad.

k. 12a/07

[=1]

kel Far. Bir mantarın yol açtığı, sarı kabuklu yaralar şeklinde beliren ve vücutta kılların bir daha çıkmamak üzere dökülmesine yol açan bulaşıcı hastalık.

k. baş gibi ol- 47b/02

[=1]

kelef Çok ince pullanmayla karakterize edilen ve pulların kalınlığı buğday kepeği inceliğinde olan cilt hastalığı.

k. ol- 47b/01

[=1]

ḳı'ās Ar. Sırttaki kamburluğa veya göğüsteki çıkıklığa verilen ad.

ḳ. 12a/11

[=1]

kīsi (<Far. kīse) İçine sıvı toplanmış ur, kese.

k. ol- 20b/04

[=1]

ḳudur- Kuduz hastalığına yakalanmak, kuduz olmak

ḳ.-duguñ 50b/03

[=1]

ḳurluġan Atın ayağında olan, irinli, erkek ve dişi olmak üzere iki çeşidi bulunan, ihmal edilirse atın tırnağını yerinden çıkarabilecek bir hastalık adı, dolama, et yaran. Krş. **ṭabaḳ ṭoynaḳ**

ḳ. 35a/09

[=1]

ḳutluca Kurtluca? Atta oluşan ve sirke sürerek tedavi edilen bir tür hastalık.

ḳ. ol- 51b/11

[=1]

ḳuya Özellikle kol ve bacak derisi üzerinde çıkan, bazen kaşıntılı kırmızımsı küçük kabarcıklarla belirgin, nedeni belirsiz deri hastalığı; temriye hastalığı. Krş. **demregü**

ḳ. ol- 19a/13

[=1]

M

maʿall (<Ar. مُعَل) Hastalıklı.
m. 12a/12
[=1]

melaḥ Ar. Atın dizinin iç yanının şişmesine verilen ad.
m. 12a/10
[=1]

miftāḳ Ar. Herhangi bir organ veya dokunun bir kısmının, kendisini saran yapıdan, doğal veya kazanılmış bir delik veya kanalla dışarıya çıkması, herni. Krş. **fataḳ**
m. 12a/11
[=1]

mişmiş Ar. Diz, dirsek veya omuz kemiklerinin baş kısmında meydana gelen kırılma.
m. 12a/08, 38a/10
[=2]

N

nāsūr (<Ar. نَاصوُر) Vücudun, özellikle el ve ayakların devamlı sürtünmeye uğrayan yerlerinde üst derinin sertleşmesi ve kalınlaşması sonucunda meydana gelen sertlik.
n. 12a/09,
n. ol- 47b/12
[=2]

nāṣūr Bk. nāsūr
n. 48a/03
n. ol- 20a/09
[=2]

nefḫa Ar. Şişkinlik.
n. 12a/10
n. ol- 30b/02
[=2]

nemle Ar. Vücudun bir yerindeki uyuşukluktan sonra, kan dolaşımının başlamasıyla o yerde karıncalar dolaşır gibi bir izlenim uyanmak; karıncalanmak, uyuşmak.
n. 12a/10
[=1]

Ö

öksürük Genellikle üşütmeyle ortaya çıkan ve öksürükle kendini gösteren hastalık.
ö.+i (atuñ öksürügi olsa) 28a/10
[=1]

R

rehża (<Ar. رَهْصَه) Hayvanın tırnağı içine taş dokunmakla oyulup yara olmak.
r. 12a/13
[=1]

ribve (<Ar. رَبْوَ) Bronşların daralmasından ileri gelen nefes darlığı; astım.
r. 12a/12
[=1]

S

saġargu Pseudomonas malle basilinin yol açtığı ruam hastalığının bir türü; deri ruamı.
s. 14b/08
s. ol- 16a/04
[=2]

saḳaġu Özellikle atgillerde görülen; fakat hayvanlara ve insanlara da bulaşabilen, Pseudomonas malle basilinin yol açtığı ve biri mukoza ve parankimalarda yaralar görülen akut ya da süreğen (esas ruam); diğeri deri üzerinde sınırlı kalan (deri ruamı) iki klinik biçimi bulunan mikroplu hastalık; sakağı, ruam, mankafa.
s. 14b/07
s.+nuñ alameti 14b/08
[=2]

şancılan- Ağrımak, sancı duymak.
atuñ içi şancılan- 27a/11
[=1]

ṣaru ṣu Çeşitli hastalıkların sonucu ağızdan ya da burundan akan iltihaplı akıntı.
ṣ. 16a/06, 17a/02, 23a/12, 35a/12
[=4]

ṣayru Hasta.
ṣ. ol- 50a/06
[=1]

seraṭān Ar. Atın gövdesinde beliren, fındık ya da yumru büyüklüğünde, ağrılı, etrafı damarlı bir kanser türü.
s. 12a/11
s. ol- 46a/09
[=2]

sıraca Soğuk apse iken sürekli akarcaya dönüşen, sonra nedbeleşen, tüberküloz kökenli süreğen boyun adenitine verilen ad.
s. 33a/01
s. içün 43b/07
[=2]

sigil Papovavirus grubundan, DNA'lı bir virüsten ileri gelen iyicil üstderi uru; siğil.
s. 45b/08
s.+i 18a/02
s. ol- 18a/01, 45b/06, 45b/10
[=5]

su'āl Ar. Şiddetli öksürük.
s. 12a/13
[=1]

Ş

şaşı Birbirine paralel görme ekseni olmayan (göz veya kimse).
ş. at 11a/04
ş. idi 11a/07
[=2]

şiḳāḳ Ar. Atın tırnağında oluşan yarık, çatlak.
ş. 12a/09, 38a/01
[=2]

T

ṭabaḳ ṭoynaḳ Picornaviridae ailesinde, aftovirüs cinsinde yer alan virüsün çift tırnaklı hayvanlarda özellikle ağız ve tırnaklar arasında kabarcıklar görünmesi ve yüksek ateşle beliren, genellikle arıza bırakan bulaşıcı hastalık; dolama, etyaran, kurlugan. Krş. **ḳurluġan**
ṭ. ol- 35a/06
[=1]

ṭaşırġa- Ayak yalın olarak yürümekten yara bere içinde kalmak, aşınmak.
ṭ.-mış iken 36b/10
ṭ.-sa 43a/13
[=2]

ṭoġcalan- Kalınlaşmak, katılaşmak, sertleşmek. Krş. **intişār**
ṭ.-sa 25b/09
[=1]

tuḫme Hazımsızlık, sindirim güçlüğü, mide dolgunluğu.
t. ol- 42b/09
[=1]

U

uyuz Uyuzböceği denen bir akarın insanda ve hayvanda deri altına yerleşmesinden ileri gelen bulaşıcı, kaşıntılı deri hastalığı. Krş. **gici, gicik**
u. 49b/09
u. gibi ol- 18b/03
u. içün 49b/12
u. ol- 43b/12, 49b/02, 49b/08
u.+uñ kökini kes- 50a/04
[=7]

Ü

ürpek Atın ayaklarında görülen ve diz tüylerini döken, yayılıcı, uyuza benzer bir hastalık.
ü. ol- 18b/02
[=1]

Y

yaġır Yük ve binek hayvanlarının, özellikle de atların sırtında eyer vurmasından açılan yara.
y.+ı 10b/10
y.+ı (bögrek yaġırı olsa) 39b/03
y. ol- 38b/12, 39a/07
y.+uñ 39a/03
atuñ omuzı yaġır olsa 38b/06
[=7]

yara Bir dış etkiyle, bir hastalık veya arıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çıban.
y. 32a/10, 39a/11, 52b/12, 53a/11
y. içi 26a/12, 37a/11
y. ur- 52b/05
y.+ya doy- 52b/05
y.+ya soḳ- 52b/10
y.+ya ur- 51a/11, 51b/01
[=11]

yarıl- Üzerinde yarık açılmak.
y.-sa 37b/05, 47a/07, 48a/11, 52a/10
y.-ur 52a/12
[=5]
atuñ ayaġı yarıl- 37b/05
atuñ toynaġı yarıl- 52a/10
bögregi yarıl- 48a/11
[=3]

KAYNAKÇA

Ağar, Mehmet Emin, *Ebu's- Suud Efendi'ye Atfedilen bir Baytarname*, Enderun Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1991.

Akfırat, Muhammed Osman, *Şifalı Bitkiler ve Emraz*, nşr. Arif Pamuk, Pamuk Yayınları, İstanbul, 1981.

Atay, Hüseyin, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lûgat*, 3 Cilt, Hilal Matbaası, Ankara, 1964-1981.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. cilt, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul, 2005

Baytop, Turhan, *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi: (geçmişte ve bugün)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları;3255, Eczacılık Fakültesi;40,1984.

Bekman, Muzaffer, *Veteriner Tarihi.* Ankara, 1940.

Canpolat, M, "*XIV. Yüzyılda yazılmış değerli bir tıp eseri Edviye-i Müfrede"* TD. c.V, sayı:1, sy:21-47, Ankara, 1973.

Çınar, Ali Abbas, *Türklerde at Ondokuzuncu Yüzyıla ait bir baytarnamede at kültürü: (yazılı ve basılı kaynaklarla karşılaştırma)* Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993.

_____, *Türklerde At ve Atçılık*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, 1972.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 22. Baskı, Ankara, 2005.

Erk, Nihal, *İslâm Medeniyeti Çağında Veteriner Tababette Gelişmeler ve Naserî.* A. Ü. Veteriner Fakültesi yayınları: 109. Ankara, 1959.

Geyikoğlu, Nilay, *Hacı Ali bin Hacı Muhammed Aksarayi'nin Kitabu Baytarname Tercümesi (İnceleme - Metin - Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.

Lane, Edward William, *Arabic-English Lexicon*, 8 Cilt, Librairie Du Liban, Beirut, 1980.

Madina, Maan Z., *Arabic-English Dictionary of the Modern Literary Language*, Pocket Books, Newyork, 1973

Redhouse, Sir James W., *Türkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011.

Steingass, F., *A Comperehensive Persian- English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.

Şen, Mesut, "Baytarnameler", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atcılık*, Türkiye Jokey Kulübü, Resim Matbaacılık A.R, 1995. sy. 177-263.

_____, *Kitabu Baytar-name: Tenkidli Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1987.

Topaloğlu, Bekir, Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, Ensar Yayınları, 22. Basım, 2009.

Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, I- VI, Birleştirilmiş Tıpkıbasım, Ankara, 2009

_____, *Tarama Sözlüğü*, I- VII, 4. Baskı, Ankara, 2009.

_____, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005.

_____, *Veteriner Hekimliği Terimleri*, Sözlüğü, İstanbul, 2009.

Yeşilova, Lale, *Mehmet bin İskender Edirnevī'nin Kitābu Bayṭarnāme tercümesi (İnceleme- Metin - Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.

ÖZ GEÇMİŞ

16 Nisan 1987'de Ankara'da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi İstanbul'da tamamladım. 2009 yılında Marmara Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdim. 2011 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladım.

1b- 2a

2b-3a

3b-4a

4b-5a

5b-6a

6b-7a

7b-8a

8b-9a

9b-10a

10b-11a

11b-12a

12b-13a

13b-14a

14b-15a

15b-16a

16b-17a

17b-18a

18b-19a

19b-20a

20b-21a

21b-22a

22b-23a

23b-24a

24b-25a

25b-26a

26b-27a

27b-28a

28b-29a

29b-30a

30b-31a

31b-32a

32b-33a

33b-34a

34b-35a

35b-36a

36b-37a

37b-38a

38b-39a

39b-40a

40b-41a

41b-42a

42b-43a

43b-44a

44b-45a

45b-46a

46b–47a

47b-48a

48b-49a

49b-50a

50b-51a

51b-52a

52b-53a

53b

وزنه مقدار کیلو وزنه مقدار طوز هر بلده
برندن ایکنجی آیه اوچ بوا سلوب اوزره
هر گون بر آیه زیاده ایله طوردقدن صکره
آق سمیوزه زیاده
حوب اولمه
۱۴۳۰
۶